

416

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ

MÁSODELNÖK

ÉS

SCHÖNHERR GYULA

TITKÁR.

TIZENHETEDIK KÖTET

1899-DIK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG.

MDCCCXCIX.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

	Lap
BAY ILONA	37
BÁRCZAY OSZKÁR ...	34
Dr. BONCZ ÖDÖN	1
— — — — —	97
Dr. BOROVSKY SAMU és	
VARJÚ ELEMÉR	71
— F.	98
FRAKNÓI VILMOS	135
Dr. ILLÉSSY JÁNOS ...	41
— — — — —	197
Dr. KARÁCSONYI JÁNOS	153
LEHOCZKY TIVADAR ...	82
MAJLÁTH BÉLA	21
— — — — —	49
— — — — —	138
— — — — —	176
Ifj. REISSIG EDE	29, 57
RÉCSEY VIKTOR	86
SÖRÖS PONGRÁCZ	144
SZERÉMI	196
THALY KÁLMÁN	40
VARJÚ ELEMÉR	75
Dr. WERTNER MÓR	112, 157

2. Kisebb rovatok.

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülési	43, 90, 146, 198
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1899-ik évben. SCHÖNHERR	
GYULÁ-tól	201
Gróf Hunyady László † (1826—1898.)	46
Szilágyi Sándor † (1827—1899.)	44
<i>Szakirodalom.</i> Ortway Tivadar, Pozsony város története. II. kötet, II. rész	46
Károly János, Fejér vármegye története. II. kötet. Ism. VARJÚ ELEMÉR	—
Ströhl H. G., Heraldischer Atlas	—
Nagy Iván, Családtörténeti értesítő	47
Vas vármegye (Magyarország vármegyéi és városai. III. kötet.) Ism. VARJÚ ELEMÉR	92
Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. II. kötet. Ism. VARJÚ ELEMÉR	95
Nagy Iván, Családtörténeti értesítő. I. évf., 2—4. füzet. Ism. CSEKEI	96
Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410—1437.) II. k. Ism. VARJÚ ELEMÉR	147

	Lap
Köszeghi Sándor, Nemes családok Pest vármegyében. Ism. *	152
Nagy Iván. Családtörténeti értesítő. I. évf. 5—10. füzet. Ism. V. E.	203
Dr. Meliorisz Béla, A heraldika köréből	204
Schroll A. bécsi czég kiadványai	—
Jahrbuch der k. k. Herald. Gesellschaft «Adler». Uj folyam, VIII. kötet. Ism. V. E.	—
Dr. Mihályi János, Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból	—

*

Kérelmek. 1. KORMOS BÉLA-tól	48
2. Dr. MELIÓRISZ BÉLA-tól	—
Helyreigazítás	96

Melléklet:

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1899-ben. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.) I—VIII.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1899-ben.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és czélja.

1. §. A társaság neve: *Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság*. — Székhelye: Budapest.

2. §. Célja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palaeographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság czéljaihoz 100 osztr. ért. forinttal, *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítvánnyal járulnak, *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frt-nyi alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejárati határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapirosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk czélját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tíz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként tíz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módozatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúltja után is fenmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másodelnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnökölnek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztet végez; a határozatokat végrehajtja; a jegyzőkönyvet vezeti; a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javultával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számolásának megvizsgálásáról az igazgató-választmány intézkedik.

Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frt-ig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálati szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bízta meg a szerkesztői teendőikkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudomány-szakok terén jeles munkálkodásuk által kitüntek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlévő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenként legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kötelességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módozatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlévő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székök és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivéven, ha valamelyik a tisztikarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísz- és javára. Ezeknek minden ülésen székök és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlévő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A rendkívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanoly módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenségével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármely tagja közül választható az ülésen jelenlévő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosítottak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja címmel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnök, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e célra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesítettek.

28. §. Az igazgató választmányi ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelezése a társaság szakába vágó felolvasásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár élőszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az ülésekben kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezéseket előbb be kell nyújtani az igazgató választmányának, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évnek első választmányi ülésén döntik el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököt, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgy mint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosult tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképessége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlnék ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határnapra tűzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése céljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ívszámát, és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos cikkekben kívül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítja.

37. §. A társaság egyes családok megbízásából elfogadhatja oklevelek sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot biz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdíja fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kívül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyont képezik a 3. §. és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természettel nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmány rendeletéből, részben a társaság pénzübeli kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyont képeznek még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia- vagy a Nemzeti Múzeumban helyezendők el, az igazgató választmány rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségképp a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen célra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel, jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen célból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», másod sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» címen tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait, kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományágak művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni értéke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.
Negyedizben megválasztatott 1897 december 11-én.

MÁSODELNÖKÖK:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Megválasztatott 1898 december 16-án.

Betöltetlen.

TITKÁR:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.
Megválasztatott 1899 január 26-án.

JEGYZŐ:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.
Megválasztatott 1899 január 26-án.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.
Megválasztatott 1896 november 26-án.

A TURUL SZERKESZTŐI:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Negyedizben megválasztatott 1898 február 24-én.

Dr. SCHÖNHERR GYULA
Megválasztatott 1897 február 27-én.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.
Megválasztatott 1892 október 6-án.

II. Igazgató-választmány.

Gróf Apponyi Sándor. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Csontos János. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Komáromy András. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>
Dr. Áldásy Antal. <i>Megválasztatott 1896 november 26-án.</i>	15 Dr. Dézsi Lajos. <i>Megválasztatott 1898 november 24-én.</i>	Kövényi László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Barabás Samu. <i>Megválasztatott 1892 november 24-én.</i>	Emőkei Emich Gusztáv. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Lehoczky Tivadar. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>
Gróf Batthyány Géza. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Dr. Fejérpataky László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	30 Székelyi Majláth Béla. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
5 Gróf Bánffy György. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Fraknói Vilmos. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Makay Dezső. <i>Megválasztatott 1894 november 29-én.</i>
Idősb Bánó József. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Géresi Kálmán. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Báró Mednyánszky Dénes. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>
Dr. Békefi Remig. <i>Megválasztatott 1898 november 24-én.</i>	20 Dr. Hajnik Imre. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Nagy Gyula. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Berzeviczy Edmund. <i>Megválasztatott 1898 november 24-én.</i>	Dr. Illésy János. <i>Megválasztatott 1894 november 29-én.</i>	Némethy Lajos. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Boncz Ödön. <i>Megválasztatott 1892 november 24-én.</i>	Ivánfi Ede. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	35 Báró Nyáry Jenő. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
10 Borovszky Samu. <i>Megválasztatott 1897 november 27-én.</i>	Kammerer Ernő. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Bunyitay Vincze. <i>Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.</i>	Dr. Karácsonyi János. <i>Megválasztatott 1890 november 27-én.</i>	Dr. Ortvai Tivadar. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Dr. Csánki Dezső. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	25 Dr. Károlyi Árpád. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Lovag Óváry Lipót. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Csoma József. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>	Baczkamadarasi Kis Pálint. <i>Megválasztatott 1893 november 30-án.</i>	Dr. Pauler Gyula. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>

- 40 Petrovay György. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
 Pettkó Béla. *Megválasztatott 1895 november 28-án.*
 Pór Antal. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
 Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 45 Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Soós Elemér. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
 Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*

- Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 Szent-Ivány Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 50 Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Idősb Szinnye József. *Megválasztatott február 25-én.*
 Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*
 55 Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*

- Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 április 30-án.*

*

Levelező tagok.

- Doby Antal. *Megválasztatott 1884 április 24-én.*
 Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
 Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 április 24-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítvánnyal :

- † Gróf Andrassy Manó.
 Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
 Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
 Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
 5 Liptószentiváni Szent-Ivány Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítvánnyal:

- Arvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Árva-Váralja.*
 Báró Atzél Béla. *Budapest.*
 Gróf Bánffy György. *Budapest.*
 Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
 10 † Gróf Csáky László.
 Gróf Csekolics Endre. *Zombolya.*
 † Gróf Cziráky János.
 Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
 Gróf Erdődy Rudolf. *Novimáraf.*
 15 Gróf Esterházy Ferencz. *Devecser.*
 Gróf Festetich-könyvtár. *Keszt-hely.*
 Báró Inkey Imre. *Berlin.*
 † Ipolyi Arnold.
 † Gróf Károlyi Gyula.
 20 Gróf Károlyi László. *Budapest.*
 Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
 Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*

- † Lanfranconi Grazioso Enea.
 Gróf Majláth György. *Zavar.*
 25 Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
 Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
 Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
 Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Skiczó, u. p. Kis-Tapolcsa.*
 Szerémi herczeg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
 30 Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
 † Báró Radák Ádám.
 Báró Révay Gyula. *Kis-Selmecz, u. p. Szucsány.*
 Sigmund Akos. *Kolozsvár.*
 Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erdő-Tárca, u. p. Aszód.*
 35 † Gróf Sztáray Antal.
 † Gróf Tisza Lajos.
 † Idősb báró Vay Miklós.
 Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
 Gróf Wass Jenő. *Czege.*
 40 Gróf Zselénski Róbert. *Temes-Uj-falu.*

III. 100 forintos alapítvánnyal :

- Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
 Balásházy Bertalan. *Ködombpuszta, u. p. Henczida.*
 † Báró Bánffy Ádám.

- Bay Ilona. *Debreczen.*
 45 Beöthy Ákos. *Budapest.*
 † Báró Bésán N. János.
 Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
 Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
 Csapó Vilmos. *Tengelicz, u. p. Gindly-család.*
 50 Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
 † Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
 Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
 Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
 Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi, u. p. Déva.*
 55 Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
 † Kellemesi Melczér István.
 † Alsó-Szopori Nagy Imre.
 † Báró Nyáry Albert.
 Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
 60 † Ormós Zsigmond.
 Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanoi herczeg. *Stübing.*
 Pettkó Béla. *Budapest.*
 Sopron vármegye közönsége.
 Szilassy Aladár. *Budapest.*
 65 Szontágh Pál. *Horpács, u. p. Nagy-Oroszi.*
 Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
 Tisza Kálmánné, szül. gróf Degenfeld Ilona. *Budapest.*
 Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

- Ajkay Béla. *Kisfalud-Miháli.*
 *Gróf Almássy Dénesné. *Gyula.*
 *Báró Ambrózy István. *Malonya.*
 Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely.*
 5 Dr. Andrásovics Béla. *Budapest.*
 *Gróf Andrásy Géza. *Betlér.*
 *Gróf Andrásy Gyula. *Budapest.*
 *Gróf AndrásyTivadar. *Budapest.*
 *Báró Apor István. *Aporfalva,*
 u. p. Dicső-Szent Márton.
 10 Andreánszky Antal. *Budapest.*
 Dr. Áldásy Antal. *Budapest.*
 Baán Elemér. *Körmöczbánya.*
 Babics József. *Zsombolya.*
 Szentkatolnai Bakk Endre. *Viz-akna.*
 15 Dr. Ballagi Aladár. *Budapest.*
 Barabás Samu. *Budapest.*
 *Baranyay Mária. *Budapest.*
 Barlanghy Árpád. *Temesvár.*
 *Baross Károly. *Budapest.*
 20 Baróti Lajos. *Budapest.*
 *Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár.*
 Ludányi Bay Ferencz. *Fász-Kisér.*
 *Ludányi Bay István. *Debreczen.*
 *Idősb Bánó József. *Budapest.*
 25 Bárczay Elemér. *Tisza-Roff.*
 Komoróczy és Szentandrási Bencsik
 István. *Király-Helmeccz.*
 *Beniczky Ádám. *Zsámbok,* u. p.
 Tura.
 *Beniczky Elemér. *Heves-Csehi.*
 *Beniczky Ferencz. *Budapest.*
 30 *Beniczky Géza. *Homok,* u. p. Tisza-
 Földvár.
 Beniczky Kálmán. *Turóc-Szent-
Márton.*
 *Benke Gyula. *Budapest.*
 Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-
Tengelicz.*
 *Berczik Árpád. *Budapest.*
 35 Berczik Gyula. *Budapest.*
 Bernáth Győző. *Magyar-Fesztreb,*
 u. p. Czéke.
 Berseny Béla. *Eperjes.*
 Berzeviczy Edmund. *Berzevicze.*
 *Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres.*
 40 *Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest.*
 Bécsi m. kir. testőrségi könyvtár.
 *Béldi István. *Marosvásárhely.*
 Dr. Békefi Remig. *Budapest.*
 Bolgár Emil. *Budapest.*
 45 Dr. Boncz Ödön. *Budapest.*
 *Bornemisza Ádám. *Budapest.*
 Dr. Borovszky Samu. *Budapest.*
 Bosnyák László. *Kaposvár.*
 *Botka Béla. *Bánlak.*
 50 Bölöni László. *Bánfi-Hunyad.*
 Budapesti kegyesrendiek főgym-
 nasiuma.
 Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad.*
 Buzinkay Gyula. *Budapest.*
 FelsőpulyaiBük Géza. *Lébény-Szt-
Miklós.*
 55 Csataj Gyula. *Debreczen.*
 Csausz Lajos. *Gyula.*
 *Gróf Csáky Albin. *Budapest.*
 *Gróf Csáky Ödön. *Fűrév.*
 Dr. Csánki Dezső. *Budapest.*
 60 K. Császár Ferencz. *Budapest.*
 *özv. Csergheő Gézáné. *Budapest.*
 Csernátony Gyula. *Besztercze.*
 Csernovics Diodor. *Arad.*
 Dr. Csiky Viktor. *Kolozsvár.*
 65 *Báró Csollich Géza. *Budapest.*
 *Csoma József. *Devecser,* u. p. Forró-
 Encs.
 Csontos János. *Budapest.*
 Eördöghfalvi Csuha Malva. *Csász-
lóc,* u. p. Ungvár.
 *Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa,* u. p.
 Cziráky.
 70 Királydaróczi Daróczy Zoltán.
Paks.
 Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest.*
 *Szamosujvári Dániel László. *Ó-
Léc,* u. p. Szerb-Bóka.
 Dedek Crescens Lajos. *Budapest.*
 Deési kaszinó-egylet.
 75 *Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás.*
 *Gróf Degenfeld József. *Debreczen.*
 *Gróf Degenfeld Lajos. *Sziráky.*
 *Gróf Degenfeld Sándor. *Erdőszáda.*
 Dely Imre. *P.-Peres,* u. p. Furta.
 80 Dr. Demjanovich Emil. *Budapest.*
 *Dessewffy Arisztid. *Budapest.*
 Délmagyarországi rég. és tört. egy-
 let. *Temesvár.*
 Dr. Dézsi Lajos. *Budapest.*
 Doby Antal. *Homonna.*
 85 Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely.*
 Domahidy Viktor. *Budapest.*
 Dorgó Albert. *Kolozsvár.*
 *Döry Jenő. *Dombóvár.*
 *Dráveczky Gyula. *Ér-Mihály-
falva.*
 90 Dudás Gyula. *Zombor.*
 *Báró Duka Géza. *Kúvár,* u. p. Ritt-
 berg.
 *Dr. Duka László. *Nagy-Becserek.*
 *Br. Edelsheim-Gyulay Lipót. *Bre-
zovicza,* u. p. Zágráb.
 *Pazonyi Elek Gusztáv. *Budapest.*
 95 Elek Salamon. *Szolnok.*
 *Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest.*
 *Vásárosnáményi Eötvös Jenő. *Vá-
sáros-Námény.*
 Eperjesi Széchenyi kör.
 *Gróf Erdődy Ferencz. *Galgócz.*
 100 Gróf Erdődy Imréné szül. gróf
 Migazzi Irma. *Galgócz.*
 Gróf Esterházy Kálmán. *Budapest.*
 *Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár.*
 *Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész.*
 *Gróf Esterházy Miklós Mórícz.
Budapest.
 105 *Gróf Esterházy Mórícz. *Pápa.*
 Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kis-
marton.*
 Dr. Esztegár László. *Budapest.*
 Esztergomi főegyházmegyei könyv-
 tár.
 Fáy Béla. *Dédács,* u. p. Piski.
 110 *Fáy István. *Pusztaszemszúró,*
 u. p. Batka.
 *Fáy László. *Nyustya.*
 Báró Feilitzsch Bertold. *Nyiregy-
háza.*
 Fejér Ignác. *Sirok.*
 Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest.*
 115 Dr. Fejérpataky László. *Budapest.*
 Fekete Albert. *Alsó-Mislye,* u. p.
 Zsadány.
 Fest Lajos. *Eperjes.*
 *Gróf Festetich Andor. *Szeleste.*
 Fiáth Imre. *Kajtor,* u. p. Sere-
 gélyes.
 120 Fiáth István. *Nagy-Hantos.*
 Gróf Forgách László. *Mándok.*
 Dr. Fraknói Vilmos. *Róma.*
 Fűzi Fűzy Sándor. *Lemes.*
 *Gyulai Gaál István. *Budapest.*
 125 Dr. Géczy Dezső. *Budapest.*
 Géresi Kálmán. *Debreczen.*
 Ghyczy Pál. *Csendes-pusztu,* u. p.
 Nagy-Lapás.
 Gombos Kálmán. *Kismarton.*
 Bilkei Gorzó László. *Ujvidék.*
 130 Bilkei Gorzó Nándor. *Gyoma.*
 Gózony László. *Zala-Egerszeg.*
 *Gömöry Oszkár. *Budapest.*
 Görög István. *Budapest.*
 Graenzenstein Béla. *Budapest.*
 135 Gyarmathy Sándor. *Budapest.*

- Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó*.
 Báró Győrffy Samu. *Budapest*.
 Nádudvari Győry Árpád. *Bécs*.
 Gyulay Kálmán. *Kerepes*.
 140 Dr. Hajnik Imre. *Budapest*.
 *Hajós József. *Budapest*.
 Halmágyi Sándor. *Budapest*.
 Dr. Hampel József. *Budapest*.
 Harmos Gábor. *Kassa*.
 145 Harmos János. *Hatvan*.
 Hattyúfy Dezső. *Székesfejérvár*.
 Hedry József. *Alsó-Lánosz*, u. p. Buzita.
 Hedry Lőrincz. *Kassa*.
 Zendrei és Gerendei Hegedűs Ferencz. *Fász-Kísér*.
 150 Ó-moraviczai ifj. Heinrich Ferencz *Budapest*.
 *Heley János. *Budapest*.
 Tiszabeői Hellebronth Antal. *Bécs*.
 Tiszabeői Hellebronth Géza. *P.-Gyenda*, u. p. Tisza-Roff.
 Hets Ödön. *Budapest*.
 155 Hodinka Antal. *Bécs*.
 Hódy Imre Ferencz. *Budapest*.
 Horváth Emil. *Budapest*.
 Horváth Sándor. *Budapest*.
 *Huszár Béla. *Balogh*, u. p. Balassa-Gyarmat.
 160 *Báró Huszár Károly. *Abafája*, u. p. Szász-Régen.
 *Ibrányi és Vajai Ibrányi László. *Suliguli*.
 *Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nyir-Meggyes*, u. p. Mátészalka.
 Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Budapest*.
 Nagyilosvai Ilosvay Endre. *Mátészalka*.
 165 Dr. Illésy János. *Budapest*.
 Inkey László. *Budapest*.
 *Kisdobronyi Isaák Dezső. *Kis-Szeke*, u. p. Zsarolyán.
 *Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde*.
 Isépy István. *Sátoralja-Ujhely*.
 170 *Iványi Tihamér. *Budapest*.
 Ivánfi Ede. *Magyar-Óvár*.
 *Draskóczi és Yordánföldi Ivánka László. *Budapest*.
 Jakabházy István. *Deés*.
 Jalsoviczi Jalsoviczky Sándor. *Budapest*.
 175 Jasztrabszky Kálmán. *Ér-Endréd*.
 Jedlicska Pál. *Felső-Diós*, u. p. Szomolyán.
 Jeszenszky Alajos. *Nyitra*.
 Jeszenszky Lajos. *Csejthe*.
 *Jékey Zsigmond. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
 180 Juhász Zsigmond. *Bécs*.
 *Ifj. Justh György. *Neczpál*.
 Kalocsai érseki könyvtár.
 Kammerer Ernő. *Budapest*.
 Kandra Kabos. *Eger*.
 185 Dr. Karácsonyi János. *Nagyvárad*.
 *Gr. Karátsonyi Jenő. *Budapest*.
 Kassai társalgási egylet.
 Kazinczy Gábor. *Kaposvár*.
 *Kazy József. *Budapest*.
 190 Kállay András. *Nagy-Halász*.
 *Kállay Lipót. *Budapest*.
 *Gróf Károlyi Sándor. *Budapest*.
 Dr. Károlyi Árpád. *Bécs*.
 *Kecskeméti kaszinó.
 195 Aszalói Kecskés Dezső. *Ungvár*.
 *Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalu*.
 *Báró Kemény Gyula. *Pusztá-Kamarás*, u. p. Mocs.
 *Báró Kemény Kálmán. *Vécs*.
 Kempelen Béla. *Abauj-Szántó*.
 200 *Pázmándi Kempelen Imre. *Székesfehérvár*.
 *Kölcsei Kende Péter. *Ungvár*.
 *Dr. Kenessey Pongrácz. *Veszprém*.
 Képviselőházi könyvtár. *Budapest*.
 *Gróf Khuen-Héderváry Károly. *Zágráb*.
 205 Kilián Frigyes. *Budapest*.
 *Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen*.
 Kisfaludy Á. Béla. *Budapest*.
 Kisfaludy László. *Budapest*.
 Kiss Emil Károly. *Baltavár*.
 210 *Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles*.
 Kollányi Ferencz. *Budapest*.
 Kollár Jánosné szül. Szentmihályi Klementina. *Pacsá*.
 Dr. Komáromy András. *Budapest*.
 Komlósi Komlósy Béla. *Bereg-Ilosva*.
 215 Dr. Konkoly Balázs. *Komárom*.
 Korizmicz Antal. *Alexandria*.
 Kormos Béla. *Szombathely*.
 *Ruszkai Kornis Ferencz. *Debreczen*.
 Lovag Kotz József. *Arad*.
 220 Berenczei és Járdánházi Kovács Jenő. *Homok*, u. p. Mikola.
 Kovács Lőrincz. *Nagybánya*.
 Kőszeghy Antal. *Budapest*.
 Kőszeghy Sándor. *Budapest*.
 *Kőváry László. *Kolozsvár*.
 225 Bállai Krémer Sámuel. *Deés*.
 Kubinyi Ferencz. *Kővár*.
 *Kubinyi Hugó. *Rózsashegy*.
 Ifj. Kubinyi Miklós. *Árva-Váralja*.
 Dr. Küffer Béla. *Budapest*.
 230 *Gróf Laszberg Rudolf. *Győr*.
 Lehoczky Tivadar. *Munkács*.
 Leleszi prépostság.
 Leövey Sándor. *Budapest*.
 Bilkei és Gorzói Lipcsey József. *Budapest*.
 235 Bilkei és Gorzói Lipcsey Mór. *Szolnok*.
 Lippich Gusztáv. *Szolnok*.
 *Báró Liphay Béla. *Budapest*.
 Kisfaludi Liphay Kornél. *Budapest*.
 *Olaszliszakai Liszkay Bálint. *Nagy-Becskerek*.
 240 Lombardini Sándor. *Zsolna*.
 *Lónyay Géza. *Som*.
 *Id. Lónyay Sándor. *Beregszász*.
 Luby Károly. *Nagy-Károly*.
 *Magyary-Kossa Géza. *Budapest*.
 245 *Magyary-Kossa Sámuel. *Túpió-Szt.-Márton*, u. p. T.-Bicske.
 Majláth Béla. *Budapest*.
 Makay Dezső. *Budapest*.
 Makay Emil. *Temesvár*.
 Makkay József. *Nagyvárad*.
 250 Malatinszky György. *Vámos-Györk*.
 Bohuszlaviczi Malobiczky János. *Budapest*.
 *Br. Mattencloit János. *Paulis*.
 Meczner József. *Korlát*, u. p. Vizsoly.
 *Dálnoki és Mezőmadarasi Medve Zoltán. *Debreczen*.
 255 Melhard Gyula. *Attala*, u. p. Csoma.
 Deményfalvi Meliorisz Béla. *Eperjes*.
 *Meszleny Bencze. *Velencez*.
 *Meszleny Pál. *Velencez*.
 Apsai dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget*.
 260 *Báró Miske Kálmán. *Kőszeg*.
 Miskolczi ref. lyceum könyvtára.
 Miskolczy Imréné. *Budapest*.
 Miskolczy Jenő. *Debreczen*.
 *Bocsári Mocsáry István. *Vác*.
 265 *Bocsári Mocsáry Sándor. *Lapujtő*.
 Nagy Géza. *Budapest*.
 Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest*.
 Eözbéghi Nagy Ignác. *Pusztá-Varjas*, u. p. Böös.
 Alsó-Szopori dr. Nagy Kálmán. *Budapest*.
 270 Sz. Nagy Lajos. *Budapest*.
 Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
 Nagyiday Ferencz. *Verbőcz*, u. p. Tisza-Ujlak.

- Nagyszzebeni városi levéltár.
Nagyváradai premontréi tanári kar.
- 275 Nagyváradai közs. iskolai könyvtár.
Naláczai Ödön. *Deés*.
*Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest*.
*Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest*.
Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár*.
- 280 Németh Titus. *Budapest*.
Némethy Lajos. *Esztergom*.
*Báró Nyáry Béláné. *Pozsony*.
*Báró Nyáry Gyula. *Pilis*.
*Orczy Dezső. *Budapest*.
- 285*Ország Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
Oroszlányi Oroszlány László. *Miskolcz*.
Országos levéltár. *Budapest*.
*Országos kaszinó. *Budapest*.
Dr. Ortway Tivadar. *Pozsony*.
- 290 Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa*.
Lovag Óváry Lipót. *Budapest*.
Örgróf Pallavicini Adolfné szül. Bárczay Anna. *Kassa*.
*Örgróf Pallavicini Ede. *Budapest*.
Pannonhalmi főapátság.
- 295 Páriz-Pápai Paraciz Gyula. *Budapest*.
*Budahegyi Pauer Leo. *Budapest*.
Dr. Pauler Gyula. *Budapest*.
*Paulovics József. *Turóc-Szucsány*.
Payzsos Andor. *S.-A.-Ujhely*.
- 300 Pálfi Zsigmond Pálffy László. *Pacs*.
Páll Albert. *Ungvár*.
Dr. Pázmány Zoltán. *Kecskemét*.
*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék*.
Peőcz Elek. *Budapest*.
- 305 Peőcz Ferencz. *Torda*.
Bonyhádi Perczel Gyula. *Budapest*.
Báró Perényi Zs. *Nagy-Szöllős*.
Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Nagy-Kürü*.
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Déca*.
- 310 Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony*.
Dolhai és Petrovai Petrovay László. *Lugos*.
Dolhai és Petrovai Petrovay Margit. *Nagy-Kürü*.
*Péchyfalusi Péchy Mihály. *Czikó*, u. p. Sülelmed.
Pfeiffer Ferdinánd. *Budapest*.
- 315*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Lovend. *Fenyő-Haraszti*, u. p. Verseg.
- Gróf Pongrácz Frigyes. *Bécs*.
Pongrácz György. *Balassa-Gyarmat*.
Pongrácz Kálmán. *Nyitra*.
- 320 Pór Antal. *Esztergom*.
Dr. Pósta Béla. *Budapest*.
Pozsonyi kir. jogakadémia.
Pozsonyi kir. kath. főgymnasium ifjusági könyvtára.
Pozsonyi Toldy-kör.
- 325 Villei Pribék Pál. *Fenke*, u. p. Ungvár.
Rétthey Prikkel Lajos. *Pozsony*.
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky József. *Budapest*.
*Pulszky Ágost. *Budapest*.
- 330 Radocza János. *Budapest*.
*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza*.
*Dr. Radvánszky György. *Budapest*.
*Báró Radvánszky János. *P.-Vársány*, u. p. Hatvan.
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Vársány*, u. p. Hatvan.
- 335 Ragályi Ferencz. *Ragály*.
Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse*.
Rakovszky Endre. *Kassa*.
*Rakovszky Ferencz. *Novák*.
Rakovszky György. *Budapest*.
- 340 Ráth György. *Budapest*.
Reiner Zsigmond. *Budapest*.
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest*.
*Reviczky Ambró. *Budapest*.
*Reviczky István. *Budapest*.
- 345 Dr. Récsy Viktor. *Győr-Szent-Márton*.
*Báró Rédl Béla. *Budapest*.
Dr. Réthy László. *Budapest*.
Rohács János. *Verecz*.
*Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor*.
- 350*Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskepek*.
*Röser Miklós. *Budapest*.
Rudnay Béla. *Budapest*.
*Rudnyánszky György. *Felső-Atrak*.
Rumbold Bernát. *Budapest*.
- 355 Báró Salamon Mihály. *Székesfehérvár*.
Sárközy Aurél. *Komárom*.
*Gr. Schmidegg Ferencz. *Gmunden*.
Dr. Schönherr Gyula. *Budapest*.
*Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa*.
- 360 Sigmund József. *Budapest*.
Kissolyosi Simó Ferencz. *Budapest*.
Simonffy Imre. *Debreczen*.
Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p. Nemsova.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi*.
- 365 Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor*.
Sóvári Soós Elemér. *Budapest*.
*Báró Staudach Adolf. *Budapest*.
Nagyváradai id. Stépán István. *N.-várad*.
Sváby Frigyes. *Lőcse*.
- 370 Szabadkai közs. főgymnasium.
Szabó Lajos. *Péterháza*, u. p. Enese.
Dr. Szalacsy Lajos. *Győr*.
Szalay Gábor. *Budapest*.
Szatmár vármegye közönsége. *Nagy-Károly*.
- 375*Gróf Szápáry Gyula. *Taskony*.
Szegedi Somogyi könyvtár.
Dr. Szendrei János. *Budapest*.
Szentgyörgyi János. *Budapest*.
Szentimrey Tamás. *Mármaros-Sziget*.
- 380 Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Bikszád*.
*Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Budapest*.
*Liptószentiváni Szent-Ivány Károlyné szül. Szent-Ivány Margit. *Liptó-Szt-Iván*.
*Liptószentiváni Szent-Ivány Oszkár. *Bélad*, u. p. Nagy-Herestyén.
*Báró Szentkereszty Béla. *Árkos*, u. p. Szepsi-Szt-György.
- 385*Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton*.
Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár*.
Szentpály Miklós. *Nagy-Szöllős*.
Özv. Négyesi Szepessy Andrásné szül. Okolicsányi Mária. *Miskolcz*.
Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz*.
- 390 Négyesi Szepessy Mátvás. *Miskolcz*.
Széll Farkas. *Debreczen*.
Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest*.
Idősb Szinnyei József. *Budapest*.
Dr. Szombathy Ignác. *Budapest*.
- 395 Szmracsányi Szmracsányi Lajos. *Eger*.
Sztankay Béla. *Kassa*.
Sztankovánszky János. *Kajdacs*.
Dr. Szüts Andor. *Székesfehérvár*.
Tagányi Károly. *Budapest*.
- 400*Tahty István. *Budapest*.
*Szili Taund Jenő. *Bécs*.
*Széki gróf Teleki József. *Tetétlen*, via Solt.
Széki gr. Teleki Sándor. *Budapest*.
*Özv. Széki gróf Teleki Sándorné szül. gróf Teleki Jozefa. *Gyömrő*, u. p. Üllő.
- 405 Temesvár sz. kir. város.
*Nádasi Tersztyánszky Andor. *Ipoly-Keszi*, u. p. Ipoly-Balogh.

Dr. Thallóczy Lajos. <i>Bécs.</i>	Ernyédi Turzó Miklós. <i>Nagy-Bittse.</i>	440*	Báró Vécsey Józsefné szül. gróf Desseffy Blanka. <i>Budapest.</i>
Dr. Thaly Kálmán <i>Budapest és Pozsony.</i>	Türk Szilárd. <i>Budapest.</i>		Viczián Antal. <i>Budapest.</i>
Dr. Thim József. <i>Zombor.</i>	*Ugron István. <i>Tiflis.</i>		*Bojári gróf Vigyázó Sándor. <i>Budapest.</i>
410 Tihanyi Dénes. <i>Zólyom-Radvány.</i>	425 Ujfalussy Lajos. <i>Nagy-Károly.</i>		Vojth Gergely. <i>Deés.</i>
*Ifj. Tisza Kálmán. <i>Gesz.</i>	Ullmann József. <i>Budapest.</i>		*Gróf Waldeck Frigyes. <i>Tisza-Roff.</i>
Tisztviselők orsz. Egyesülete. <i>Budapest.</i>	Ungvári kir. kath. főgymnasium.		445* Báró Weisz Pál. <i>Kálaz</i> , u. p. Verebély.
Tomcsányi Tomcsányi Gyula. <i>Alsó-Németi</i> , u. p. Ungvár.	Csekei Varjú Elemér. <i>Budapest.</i>		Dr. Wertner Mór. <i>Muzsla.</i>
*Tomcsányi Tomcsányi Gyula. <i>Zsarnóca.</i>	430 Vasdényey Géza. <i>Budapest.</i>		*Báró Wodianer Albert. <i>Budapest.</i>
415 Torkos László. <i>Budapest.</i>	Vasmegyei rég. és tört. egylet. <i>Szombathely.</i>		Gróf Zay Albert. <i>Zay-Ugrócz.</i>
Tóth Árpád. <i>Budapest.</i>	*Báró Vay Béla. <i>Alsó-Zsolcza.</i>		Závody Albin. <i>Szegzárd.</i>
Tóth Endre. <i>Nagy-Becskerek.</i>	*Báró Vay Dénes. <i>Pozsony.</i>		450* Gróf Zichy Ágoston. <i>Kálóz.</i>
Török Kálmán. <i>Munkács.</i>	*Gróf Vay Tihamér. <i>Felső-Vadász.</i>		Zirczi apátsági könyvtár.
Törös Sándor. <i>Kolozsvár.</i>	435 Vály Géza. <i>Nagy-Zerind.</i>		Zorkóczy Tivadar. <i>Stubnyafürdő.</i>
420 Töttössy Gyula. <i>Nyulas.</i>	Városov Gyula. <i>Kalocsa.</i>		*Zsigárdy Gyula. <i>Galánta.</i>
Turcsányi Gy. Tihamér. <i>Budapest.</i>	Vecsey Imre. <i>Debreczen.</i>		Zsilinszky Mihály. <i>Budapest.</i>
	Venter Gerő. <i>Arad.</i>		455 Zsolnai kir. kath. főgymnasium.
	Veress Endre. <i>Déva.</i>		

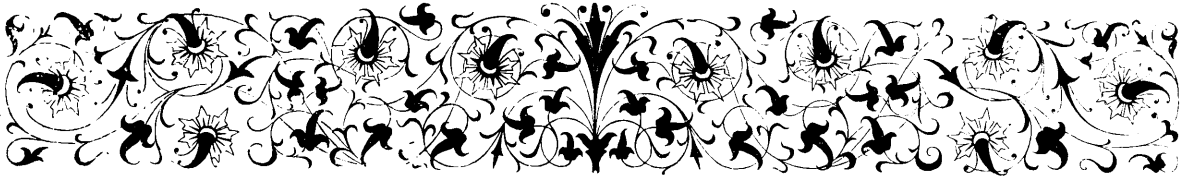
Az alapító tagok száma

(500 frtos alapítványnyal 5, 200 frtos alapítványnyal 35, 100 frtos alapítványnyal 28) --- --- 68

A pártoló tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 150

Az évdíjas tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 305

Az összes tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 523

A SZENTGYÖRGYVÖLGYI BAKACS-CSALÁD.

(Két czimerképpel és négy pecséttrajzzal.)

Zala vármegye alsólendvai járásában fekvő Szentgyörgyvölgye és környéke már a XIV. században számos kisbirtokos nemes családnak fészke volt. Lehetséges, hogy eredetileg különféle szolgalmányos népek, várjobbágyok, királyi ijjászok, határőrök voltak, legalább ezek emlékezete élt még a XIV. századnak végén.¹ Így zalai őr (speculator) volt 1275-ben a Szentgyörgyvölgye mellett, vagy éppen annak határában, a mai Márokföldén, Kebele és Csesztrey közt 5 ekényi földet birt Buza is, kinek fia Márton 1275-ben V. István királyt úgy a jegyzői tisztben (in officio notarie), mint követségekben és más teendőkhöz híven szolgálván, s utóbb megmaradván IV. László királynak udvarában is, Benedek választott esztergami érseknek és alkanczellárnak: is hasznos szolgálatokat tévén, ezért a királytól atyjával, fivéreivel Márkkal és Mátéval, továbbá rokonaival Mártonnal és Jakabbal együtt nemességet nyer.²

Arra is van példa, hogy a szomszédságban a tatárjárás után nemes családok, nagyobb biz-

tosságnak okáért önként a zalai örök közé vétetik fel magokat, így Benedek érseknek, kinek földje az említett Márton földjével határos volt rokonsága is. Az ilyenek azután, mihelyt a háborus idők lezajlottak, igyekeztek régi nemesi szabadságukba visszajutni.¹ A várispánsági intézménynek szétfoszlása idején, az Árpádkornak vége felé, az itteni családok, nagyrészt legalább, birtokukban már mint szabad és régi nemesek ültek.

Apróbb hatalmaskodások, leánynegyed iránti pörök, határbeli huzavonák, birtok-perlekedések, eskütársi tisztben való eljárás hiteles helyeken óvások tétele stb. foglalkoztatják a XIV. században főleg ezeket az egymásközt sokszorosan összeházasodott közbirtokos családokat. Olykor velük mint királyi emberekkel vagy bírói vizsgálatokra megidézett szomszédokkal is találkozunk.

Országos vagy megyei tisztségeket nem igen viseltek. Mindössze egy iródeákot (Szentgyörgyvölgyi István fiát, litteratus Miklóst, 1398-ban) és egy vasvári prépostot (Szentgyörgyvölgyi Becsei Bálint fiát Jakabot, 1443-ban) említenek közülük az oklevelek.

Nevük — a mennyiben egyáltalán viselnek az apa keresztnévén kívül más nevet is — vagy egyszerűen Szentgyörgyvölgyi (olykor Szentgyörgyi is,² vagy, és ez a gyakoribb eset, van már külön családi nevök is.

¹ Erre mutat az is, hogy Szentgyörgyvölgyét régebben Őri-Szentgyörgynek is hívták. (Csánky Dezső, Magyarország történelmi földrajza, III. köt. 189. lap.) Egy, Vizeki Tallián Gyula kutasi családi levéltárában levő 1349-iki okirat szerint is, Velemérmelléki Lőrincz fia András a nádori ítélőszék elé idézteti Eörszentgyörgyi Tamás fia, János fia Tankót és néhány jobbágyát.

² I. Károly királynak 1327-iki, Márk fia Mihály kérésére kiadott s a kutasi levéltárban meglevő priv. levele szerint. Ez a birtok utóbb a lindvai Bánfiaké lett. (Zalavárm. tört. I. 513.)

¹ Wenzel: Árpádkori új okmánytár. VII. 465.

² Ezen a néven jönnek elő pl. Szentgyörgyi Miklós

Ilyen a *Tankó* család, a melynek egyik őse, János fia Tankó (Thonkou), Máté fia Balázsszal együtt (1349-ben) a szomszédos Velemér-mellékiekkel pörösködött, Tankó fia János pedig (1399-ben) Radnán a Radnaiaktól és Dédiektől bizonyos birtokrészt hatalmasul elfoglalt. Ilyen családnevekké váltak idővel Szentgyörgyvölgyén a *Damján, Bobis, Börendel, Göndör, Mogai, Ferenczi, Kulcsár, Bertalan, Tiborc* és más nevek is.¹

Egy, az országos levéltárban őrzött 1513-iki adólajstrom² 19 különböző, Szentgyörgyvölgyén birtokos egy telkes nemes családot sorol ugyan föl, mind a mellett ez a jegyzék korántsem teljes, mert abból a felsorolt családok közül több, köztük a Bakacs-család is hiányzik.

Egyes családtagok más, tőzsomszéd községekben, így Farkasdin, Radnán, Déden is (ma már nem léteznek) birtokot szerezvén s részben ott telepedvén meg, magukat ezekről a helyekről is nevezték.

Radnán volt birtokos többek között Szentgyörgyvölgyi Radna fia Bodoló is, a ki az erre vonatkozó oklevelét biztos helyre kívánván tenni, megőrzés végett Panth fiaira, Balaséra és Tamásra bizta azt. Mikor aztán az oklevelek visszaadására került a sor, ezt Balase fia György szigeti polgár Bodoló unokáinak, Miklós fia Miklósnak és Szentgyörgyvölgyi Bodó- fia Pál fia Györgynek egyszerüen megtagadta, miért is őt a király (1382-ben) megintvén, a királyi tárnokmester elé idézte.³

fia János, meg Péter fia Marczel és András, továbbá Szentgyörgyi Pál fia János (1350), Péter fia György, Mihály fia György és János fia Pál szentgyörgyvölgyi nemesek (1398), Szentgyörgyvölgyi János fia Pál és György fia Péter (1400), Szentgyörgyvölgyi János fiai Mihály, György és Péter (1424), Szentgyörgyvölgyi János (1490) és Szentgyörgyvölgyi Jakab (1495).

¹ 1490-ben Szentgyörgyvölgyén birtokosok többek közt Damján Pál, Bobis György, Pálfi Miklós, Göndör Benedek, Tankó Benedek, Mogai Tamás, Ferenczi Sebestyén, Oláh János, Cseke György és mások. (Orsz. ltár, Dl. 19647.) 1495-ben pedig Kis László, Bobics Lukács, Kulcsár László, Szép Péter és Miklós, Bertalan János és Tiborc János stb.

² Orsz. levéltár, Dl. 32206. Csánky Dezső, id. h. 106. l.

³ Eredeti oklevél Vizeki Tallián Gyula kutasi levéltárában, a hova leányági örökösödés révén a XVII. század közepe táján a báró Bakacs család levéltárának jelentékeny része jutott. Ismétlések elkerülése végett általánosságban megemlítem, hogy a forrásnak megjelölése nélkül közölt adatokat ennek a levéltárnak eredeti és eddigelé ismeretlen okleveleiből merítettem.

Hasonlókép Radnán is birtokosok voltak 1443-ban Becsei, máskép Szentgyörgyvölgyi Bálint fia László (kinek fivére volt néhai Jakab vasvári prépost), Börendel (Bwrendel) Antal, továbbá Bobus Benedek fia György.

Még a XVI. század hatvanas éveiben is a Szentgyörgyvölgyi határnak egyes részeit ezekről a családokról nevezik Bakacsszegnek, Berendelszegnek, Göndörszegnek, Kalapácsszegnek, Tankószegnek stb.

A Bakacs családnak első, határozottabb ősére 1314-ben akadunk, a midőn Bakacs (Bachkach) fia Tamás és rokonsága, mint felperesek, bizonyos radnai birtokra nézve már hosszasan pereskednek Bodizló rokonságával, úgymint Tamás fiaival, Jánossal és Csókkal (Chok), Miklós fiaival Keménynyel, Pállal, és Mihálylyal, Tiborc fiaival Istvánnal, Csobóddal (Chobowd) és Mátéval s végre Csapka (Chapka) fia Péterrel. Fogott bírák közbenjárására az alperesek végre 1314 december 23-ikán kijelentik Herman csatári apát és a konvent előtt, hogy a peres földről Bakacs fia Tamás és rokonsága javára örökre lemondanak.⁴

Ez a Radna, úgy látszik, a mai Szentgyörgyvölgye határában vagy annak tőzsomszedságában feketett,⁵ valamint Déd is. A XIV. század vége felé Radnaülése és Dédteleke néven említettnek, és — bizonyára rokoni leszármazás révén — Radnai Pál fia György, Miklós fia János és Dédi Demeter fia János birtokában vannak. Ezeket akkortájt nagy veszedelem fenyegeti. Még Lajos király életében ugyanis Lindvai István és János tótországi bánok olyasmit hallottak, hogy Radnaülése és Dédteleke zalamegyei birtokok bizonyos embereknek magtalan elhaltával a királyra háramlottak volna. Siettek tehát a királyhoz és emlékezetébe hozván hűséges szolgálatukat, tőle ezekre a birtokokra adomány-

lése nélkül közölt adatokat ennek a levéltárnak eredeti és eddigelé ismeretlen okleveleiből merítettem.

⁴ 1342-ben Velemervölgyi Bakach fiainak volt itten földje, a mely Kebelemellékkal, Baracsaházával és Ladaföldével volt határos. Zalavárm. tört. I. 397.

⁵ Talán némiképen tájékozathat Radna hol fekvésére nézve az, hogy a fentebb említett Bodoló (Budulo) fiainak birtoka 1342-ben Baracsaháza mellett, a Szentgyörgybe vezető uton, Verőláb nevű völgyben feküdt. I. h. I. 397.

levelet eszközöltek ki. Csakhamar azonban reájöttek arra, hogy alaposan tévedtek és háramlásról szó nem lehet. Más eszközhöz nyúltak tehát, hogy ezeket a birtokokat magukhoz ragadhassák. 1385-ben Mária királyné elé járultak, beismerték korábbi tévedésüket és azt állították, hogy ezek a birtokok nem voltak az örökösök nélkül elhalt, általuk megnevezett emberek tulajdonai, hanem királyi birtokok azok, a melyeket bizonyos emberek alattomban elfoglaltak és bitorolnak. Erre Mária királyné a birtokokat anyjának beleegyezésével új adományként nekik adja. Ennek sem lett foganata. Hosszas pereskedés után végre Bebek Imre országbíró János bán kérésére vizsgálatot rendelt az iránt, igaz-e, hogy az említett birtokokat korábbi birtokosaik mint szolgálmányos királyi' ijjászok és örök birták?

Ezzel azonban János bán megjárta. A kiküldött királyi és káptalani emberek előtt a Radnaiak és Dédiak 20 határos, 32 szomszéd és 43 környékbeli birtokos tanuval állottak elő, a kik mind egyhangulag és hitük alatt azt vallották, hogy az a két birtok soha sem tartozott a királyi joghoz,¹ és azt Jánosnak, Péternek és Györgynek elei soha sem birták királyi lövők és örök jogán, hanem valóságos nemesek gyanánt. Lindvai János még akkor sem nyugodott meg. Húzta-halasztotta a pört éveken át, hogy bizonyságokat gyűjthessen. Végre is kénytelen volt belátni követelésének igaztalan voltát és 1393-ban Kaplyai János országbíró előtt ünnepélyesen beismerte, hogy ezekre a királyné által neki adományozott birtokokra semmi joga nincsen, azokat az alperesek «mindig és régtől fogva» nemesi jogon birják s így a pert letette s a birtokokat örökre átengedte.

Kitűnik ezekből, hogy a Bakacs család elei már a XIII. század végén zalavármegyei birtokos nemesek voltak. Nevükkel ezután több mint

egy századig nem találkozunk. 1490 május 8-ikán ismét a lindvai Bánffy névvel kapcsolatosan olvassuk egy Bakacsnak a nevét. Lindvai Bánffy Miklóst ugyanis azzal vádolta Szentlászlói Lacza Mihály, hogy néhai Bernaldust, Lacza Mihály feleségének fivérét, szolgálái által megölette volna. A király által elrendelt vizsgálaton, a mely Bánffyt ártatlannak találta, a kapornaki konvent számos szomszédot és környékbeli nemes hallgatott ki. Ez utóbbiak közt olvassuk Bakacs János nevét is.¹

Pár évvel reá, 1495-ben, nemes Szentgyörgyvölgyi Bakacs Benedek veszi meg 120 magyar arany forinton nemes Gosztoni Bálintnak Zalamegyében Farkasdi birtokokban, a «Szentgyörgy nevű völgyekben» fekvő három jobbágytelkét,² a melybe ugyanezen évben ellenmondás nélkül beiktatva is lett.³

Alkalmasint ennek a Benedeknek fia volt Bakacs Sándor (Sandrinus), a kitől fogva a családnak leszármazását, annak a XVIII. században bekövetkezett kihaltáig, szakadatlanul megállapíthatjuk. Anyja alighanem Györgyfalvi Csépán leány volt, a mit abból sejtünk, hogy Sandrin 1528-ban a Csépán család zalavármegyei bagladi birtokát «anyai jogon» birtokába veszi s azt még 1549-ben is birlalja, nemes Györgyfalvi Csépán (Chyppan) Jánosnak panaszára.

Talán Benedeknek fivére volt Szentgyörgyvölgyi Bakacs Pál, kinek fia István 1550-ben rokonával, a fentebb említett Sándorral bizonyos telkekre és udvarházakra nézve csereszerződést köt. 1597-ben Martonfalván él még Bakacs Tamás is. Vajon Istvánnak fia volt-e? nem tudjuk.⁴

A családnak Bakacs Sándortól való leszármazását (kiegészítve és kiigazítva a Nagy Iván

¹ Orsz. Itár, Dl. 19647.

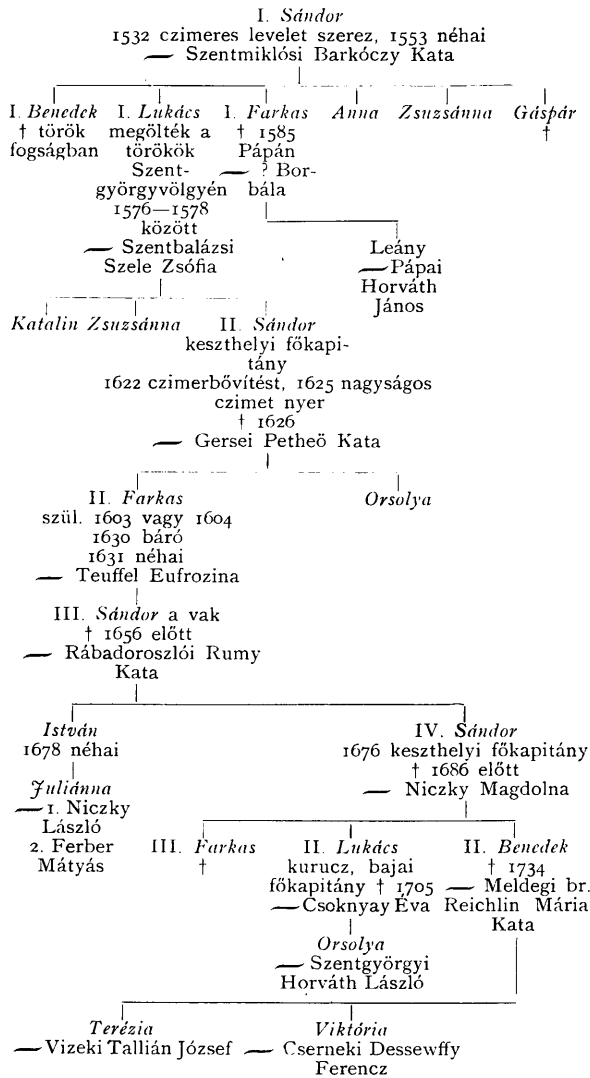
² «possessiones jobagionales in vallibus Zenthgewrgh vocatis in possessionibus Farkassy in comitatu Zaladiensis existentis et habitis . . . nobili Benedicto Bakach de Zenthgewrghewlge» adja ei. A vassvári káptalan eredeti bizonyáglevele szerint.

³ A kapornaki konvent eredeti hártya oklevele szerint. A beiktatásnál mint szomszédok ott voltak Szentgyörgyvölgyi Jakab, Bobis Lukács, Kulcsár László, Szép Péter és Miklós, Bertalan János és Tiborcz János, szentgyörgyvölgyiek.

⁴ Balogh Gyula: Vas vármegye nemes családjai, 8. 1

¹ « . . . quod predicti Deesteleke et Radnaylese vocate jure Regio nunquam pertinuissent, nec predecessores prefatorum Johannis, Petri et Georgii nomine conditionerum sagitariorum et spiculatoriorum (igy) easdem possedissent, sed iidem tanquam veri et sinceri nobiles dictas possessiones possedissent et ipsi in causam attracti sub eadem vere nobilitatis titulo possiderent. A zalavári konvent 1399 november 22-ikén kelt átiratában.

nemzetségi művében levő családfát) a következőkben adjuk:

A családfa tövén álló Bakacs Sándor nem érte be a reá jutott szerény szentgyörgyvölgyi portával, hanem egy jó paripát szerzett, fegyvert kötött és neki indult hadszerencsét próbálni. Beállott a vármegye egyik hatalmas főurának, Lindvai Bánffy Jánosnak szolgálatába. Oldalánál van a gyászos emlékezetű mohácsi csatában is. Mikor a csata már elveszett és a király a viadalból még megmaradt hiveivel együtt hátat fordítani volt kénytelen s utját a felsőbb részek felé vette, az általános roppant zavarban Bánffy is elszakadt többi barátaitól és embereitől. Az ellenség elől való menekülése közben lova a nagy erőfeszítésben kimerülvén,

Bánffy az ellenség kezei közül való megszabadulásnak már minden reményét elvesztette, s már a fogságnak vagy éppen a megöletésnek végső veszedelme fenyegette, mikor az őt szerényen kísérő hűséges Bakacs Sándor neki a saját jó török paripáját felajánlotta, a melyen Bánffy szerencsésen el is menekült.

Bakacs Sándort utolérték a törökök, s mikor férfias viaskodás után belátta, hogy egymaga az aránytalan erővel szembe nem szállhat, megadta magát és fogságba került.¹

Mikor és hogyan szabadult ki a török rabságból, nem tudjuk.² 1529-ben már adományba kapja a zalamegyei Balatér-Tormafölde és Dobri birtokokat, melyeket Sárkány Bernát és Antal felségsértés miatt elveszítettek.³ 1530-ban ismét a Dunántúl vitézkedik Bánffy Jánosnak — ekkor már János király nádorának — szolgálatában, a ki a következő évben martonfalvi vasvármegyei egész birtokát adja neki jutalmul, majd 1532-ben részére János királytól régi nemesiségének elismerését és ennek jeléül czimeres levelet eszközöl ki, a melyre még alább visszatérünk.

Úgy látszik tehát, nem sokáig sinylette a rabságot. Az imént említett adománylevelél szinte egy lélekzetre mondja el, hogy Sándor vitéz az urát mintegy az ellenség nyilai közül ragadta ki és maga is, Istennek segítségével, — a ki ezt az ura iránt való ragaszkodásáért így akarta — az ellenség legsűrűbb csapatából a királynak nem kis bámulatára visszatért.

Nagy is volt a becsülete János király előtt. Egy Budán, 1530 szeptember 28-ikán kelt és nemzeti Bakacs Sandrin kedves hívéhez intézett, saját kezüleg aláírt zárt levelében a következőket írja neki a király: «Leveledből megértettük urad akaratát, és azt, hogy milyen szorultságban és zürzavarban van most urad az

¹ Bánffy János nádor 1531-iki adományleveléből, mely az 1546-iki királyi megerősítésben átírva, egykoru másolatban megvan a kutasi levéltárban. Bontz J. (Keszthely város monográfiája, 384. lap) szerint Bánffy őt a vasvári uradalommal ajándékozta meg.

² Nagy Iván ismert művében azt írja, hogy Bánffy váltotta ki és Baltavárral jutalmazta. Erről a tettről s a családnak baltavári birtokáról azonban a családi iratok mitsem említenek.

³ Bontz József id. m. 384. l.

ellenségek főnhéjazása miatt. Mi valóban irtunk már minden hívünknek, hogy a leggyorsabban jöjjenek össze Hozzánk, mert az a mi szándékunk és akaratumk, hogy mellőzve minden más dolgunkat és összegyűjtven minden erőnket, Mehmet béghez is — a ki most nagy számu szárazföldi és vízi haderővel a felsőbb vidékekre indult ellenségeink ellen — csatlakozva, azok ellen induljunk meg, a kikről te irsz és a kik a te urad jószágaiban latorkodnak. Bizunk a legmagasabb Istenben, hogy rövidesen úgy uradat, mint minden hívünket ezektől az aggságoktól meg fogjuk szabadítani. Légy tehát lelkes (boni animi) és erre birjad az uradat is. Legyen gondod reá, hogy leveletem a leggyorsabban uradhoz vigyék és abban, a miket irtunk, egyáltalán ne legyen kétség.)»

További közszerepléséről nem tudunk. Úgy látszik, Bánffy Jánosnak 1534 június 30-ikán bekövetkezett halála után visszavonult s utóbb ennek emberkort ért fiával, Istvánnal együtt, alkalmasint János király halála után, — Ferdinánd királynak pártjára állott. Ennek jutalmául erősíti meg 1546-ban I. Ferdinánd a Martonfalvára vonatkozólag Bánffy János által 1531-ben tett s már fentebb említett adományt.

Sándor szerző ember volt, s mint aféle hadakozó vitéz, az eszközöket sem éppen válogatta meg mindig hozzá. 1549-ben e miatt a Nádasdy Tamás országbíró által országgyűlési határozat alapján Pozsonyban a dunántuli és más szomszédos vármegyék számára megtartott törvénynapokon be is vádoltatta őt Györgyfalvi Chyppan János, megbizottja, Pókateleki Kondé Lázár által, hogy még 1538-ban, nem tudni mi okból, az ő baglyadi jobbágytelkét elfoglalta. A nádor vizsgálatot is rendelt, hanem azért Sándor ur holtáig birtokában maradt a peres teleknek.

Úgy látszik, többnyire az ősi fészekben, Szentgyörgyvölgyén lakott. Itt szerez rokonától, néhai Bakacs Pál fia Istvántól, 1550-ben csere utján bizonyos telkeket és udvarházával szomszédos belsőségeket, itt érezte nem egyszer osztályos atyafiságával apróbb nagyobb zsarnokkodásait is. A mig élt, csak elszenvedték valahogy, nem akarván a befolyásos rokonnal, a hatalmas Bánffy család familiárisával kikezdeni, alig hunyta be azonban — úgy látszik, 1553 elején — a szemét, a rég elfojtott boszuság kitört.

Az özvegyet és árvákat még 1553-ban mindenhonnan a nádori, országbírói ítélőszék elé idézik. Így szentgyörgyvölgyi Kis másképp Kulcsár Miklós panaszt emelt, hogy Bakacs Sándor az ő atyját Jakabot, még 1535-beu nyájas szavakkal magához hivatván, az ő nemesi kúriájára vonatkozó összes okleveleit elvette, s mig élt, magánál tartotta, Szentgyörgyvölgyi Miklósffy másképp Szabó Gergely pedig azzal állott elő, hogy mikor 1535-ben néhai atyja, István, bizonyos ügyekben Bakacs Sándor udvarházához ment, ez, nem tudni mi okból, familiárisaival fegyveresen reá rontott s őt úgy elverte, hogy kevés nap multán sebeibe meg is halt s földjeit elfoglalta. Egy részét ezeknek a földeknek 1550-ben ugyan visszaadta, a többit azonban hatalmasul megtartotta s azok most is az özvegnél vannak. Előállott Györgyfalvi Csépán János és Cserge Mihály is újból régi követelésével a baglyadi jobbágytelket illetőleg, a melyet Bakacs Sándor a besztercebányai végzések szerint visszaadni tartozott volna s mégis — nem félve a végzésekben megszabott büntetésektől, — hatalmasul megtartott.

Özvegyének, Barkóczy Katának, a kit négy-öt árvájával, Lukácscsal, Farkassal, Gáspárral, Annával és talán Zsuzsánnával is¹ hátrahagyott, volt tehát gondja bőven.

Volt Sándornak még egy fia, *Benedek*, bizonyára a legidősebb testvérei között. Ez atyja halálakor már a maga szárnyán lehetett s valahol a távolban vitézkedett.² Özvegy anyjának és testvéreinek tehát segítséget nem nyujthattott. Mindössze annyit tudunk róla, hogy Gyulafehérvárt volt bizonyos lovasoknak kapitánya s mikor a törökök Gyulafehérvárt bevették, őt is megölték.

Barkóczy Kata nem vesztette el a fejét. Nemcsak megtartotta az apai vagyont gyermekeinek, de még szerzett is hozzá. Így rövid idővel férjének elhunytá után, még 1553-ban

¹ Ez utóbbi csakis egy ízben, még 1550-ben, atyja életében emlittetik, mint legfiatalabb, utolsó helyen. 1553-ban, mikor az özvegy, gyermekeivel együtt, Bobisrákkal szerződik, csakis Anna leányát (puella) említi. Lehetséges tehát, hogy még atyja életében, mint gyermek, már elhalt.

² Csakis egyszer találjuk megemlítve őt és vitézi tetteit az 1622-iki czimeradományozásban.

özvegy Szentgyörgyvölgyi Soldos Lászlóné Bobis Dorottyától és ennek fától Jánostól zálogba veszi ezek szentgyörgyvölgyi birtokát,¹ 1557-ben pedig fiaival együtt megveszi Bükaljai Csúzy Benedeknek szentgyörgyvölgyi nemesi féltelkét 48 forinton, a melyet még néhai Bakacs Sandrin elfoglalt, de a melyre Csúzy anyai jogon igényt tartott. Mikor pedig Nádasdy Tamás nádor 1555-ben a gyermektelenül elhalt Bobis Imrénének és Lukácsnak, meg Berendel Lászlónak Berendelszeg nevű két házáat és nemesi kúriáját Pécsi (de Quinqueecclesiis) János és Miklósfy Gergely diákoknak adományozta, ennek a beiktatásnál az özvegy embere, Nagy István erőlyesen ellentmondott. Az ebből támadt hosszas pereskedésnek 1564-ben a vasvári káptalan előtt megkötött egyezés vetett véget, a mely szerint Bakacs Lukács és Farkas, özvegy édes anyjukkal együtt János és Gergely deáknak költségeikre 62 magyar frtot fizetnek ugyan, a birtokot azonban, — kivéve 4 hold szántót és egy, Bobisberke nevű 8 kaszás rétét a Velemér folyó mellett — tulajdonul megkapják.

Fiai, *Lukács* és *Farkas*, úgy látszik, osztatlanul kezelték az ősi vagyont. 1564-ben már érdemeket szerzett férfiak, a kiknek Oláh Miklós primás és helytartó összes vagyonukra, a melynek régtől fogva eleik is békés birtokában voltak, de a melyre vonatkozó okleveleiket a mostani zavarokban elvesztették, új adománylevelet állít ki.² 1576-ban rokonuk, néhai Szentmiklósi Barkóczy Jób fia Miklós egy éven belül indítandó összes pöreihez többek közt őket is ügyvédjeiül vallja Radetius István egri püspök és helytartó előtt. — Farkasról még csak egy tudósításunk van, Majthényi László pápai főkapitánynak 1585 december 14-ikéről Pápáról kelt levele, a melyben Farkas haláláról ad hirt.³ Utó-

¹ Ezt a birtokot azután 1568-ban Bakacs Lukács és Farkas Soldos Jánostól 41 m. frton örökárban megveszik.

² Ez a vagyon a következőkből állott: Két egész ház és nemesi telek Szentgyörgyvölgyén, egy harmadik az ősi Bakacsszegen, negyedik Göndörszegen, ötödik Kalapácsszegen. Továbbá egy egész rész Farkasy birtokban, egy ház és nemesi telek Tankószegen, végre egy-egy egész jobbágytelek Nemesnép birtokon és Baglyádon.

³ A Szele Zsófiához, akkor már Hany Gergelynéhez, intézett levél így szól: «Köszönetünket írjuk Kegyelmednek, mint jó asszonyunknak. Ezt akaránk Kegyelmednek tudtára adni, hogy az Ur Isten az mi szerelmes fiunkat

dai nem maradtak. Még korábban hunyt el bátyja, Lukács. Gyászos végzete szentgyörgyvölgyi kastélya alatt érte utól, a hol a törökök ellen vitézül harczolván, elesett és fejét vették. «Hiven szolgálta élte utolsó napjáig eleinket, boldog emlékezetű császárokat és királyokat», írja róla II. Ferdinánd király 1622-ben. 1578-ban neje, Szentbalázi Szele Zsófia, zalavármegyei tekintélyes és vagyonos családnak sarja, már özvegy, a ki mint Sandrin fiának meg Katalin és Zsuzsanna lányainak gyámja, Radetius István püspök, helytartó előtt beismeri, hogy azokat az arany, ezüst tárgyakat, készpénzt, ruhaféléket és más ingóságokat, a melyeket a töröktől való félelmében nemrég Orthenbergi Ernfrid gróf nejének, Archo Julia grófnőnek vasvármegyei Dobra várában Szekőczy Márton deák kezébe őrizetbe adott, Bakocha Pál várnagytól visszakapta.

Szele Zsófia nem sokáig viselte az özvegyi fátyolt. Férjhez ment Hani Hany Gergely zalavármegyei földbirtokoshoz. Ujabb házassága azonban nem volt boldog és csakhamar véget is ért. Férjét, mikor 1589-ben Szentmárton napja táján mostohafiával, Bakacs Sandrinnal a martonfalvi szállókba pincézni ment, Zsófia asszony tisztje nemes Sárhida Lőrincz 25 jobbágy kíséretében puskákkal meglövődözte, úgy hogy sebeiben csakhamar meghalt. Rokonsága egyenesen az özvegyet vádolta a gyilkosság értelmi szerzőségével. A vármegye őt 50-ed magával leteendő esküre kötelezte afelől, hogy ebben a gyilkosságban ártatlan. Erre azonban nem került sor, jámbor férfiak közbenjárására még előbb kiegyeztek olykép, hogy az özvegy Hany Gergelynek minden jószágáról,¹ s ezenkívül hitbér és hozomány iránti követeléseiről is lemondott és még 150 frtot fizetett.

II. Sándor (Sandrin) ekkor már jókora legény lehetett. Nem sokára önállóan rendelkezik. 1596 nyarán már sárvári házánál törvényt láttat s

Bakács Farkast ez világból elkíváná, ki az ő halálának előtte mind Mártonfalva és egyéb dolgok felől is mit hagyott és végezett Kegyelmed mindjárost jöjjön fel hozám és tudtára adom Kegyelmednek, Isten tartsa meg Kegyelmeteket. Datum Pápa 14 die decembris 1585. Maythényi László pápai főkapitány.»

¹ Ezek nevei: Felső-Kustan, Karmath és Hany, előbb birtokok (possessio), ekkor puszták (prædium).

7

úgy látszik, része van abban a hatalmaskodásban is, a melyet martonfalvi polgárok mezőlaki Zámbo Ferenczen elkövettek. Ezt sikerül elsimitania. Zámbo Ferencz 1597 márczius 11-ikén kiadott pecsétetes levelében kijelenti, hogy az minemü nyomoruság és vereség a martonfalvai polgároktól rajta esett, megtekintvén az ő Istenének parancsolatját és az sok jámbor törekedését, minden boszuságát és haragját ezért teljes szívvvel és lélekkel megengedte magának Bakacs Sándornak, vagy él, vagy meghal, és azt hagyja minden atyafiának, hogy se törvényenyl, se egyéb boszuállással rajta ne igyekezzenek állani és reá ne haragudjanak érette.

Mihelyt fegyvert tudott forgatni, már 1586-ban családja hagyományaihoz hiven, hadi szolgálatba állott. Mint a pápai őrség egyik hadnagya, egy Székesfehérvár alatti ütközetben súlyos sebet kapván, török fogságba esett.¹ Ötvenkilencz fontos békókban tartották, sanyargatták őt, mintegy két éven át, mindaddig, míg váltság fejében 10,000 frtot le nem fizetett. E végből ősi jószágát kellett zálogba adnia. Mihelyt kiszabadult, újból a pápai őrségben vállalt hadi tiszteket és egy lovas csapat kapitánya volt.² A végházat őrző «franczusok» azonban ekkor már nagyon zúgolódtak s az erősséget török kézre akarták játszani. Bakacs Sándor nem volt a tervnek megnyerhető, hűségében megtántorítható. Az őrség, nehogy neki bajt okozzon, őt, — miként maga feljegyezte, — «kegyetlen rabságba vetette, a melyben 26 nap kenyeret szemével nem látott». Végre, hogy tőle megszabaduljanak, egyszerű módot választottak, Sándort, atyjafiaival és szolgálóival egyetemben, szépen eladták a töröknek. Neki magának sikerült valahogyan megszöknie, minden java azonban ott veszett, házanépét pedig ki kellett váltania, ami szintén — saját becslése szerint — 10,000 frtnyi kárával esett.

¹ Ez 1598-ban történt. Váltságához Vas vármegyének is hozzá kellett járulnia: minden birtokos 1 frtot, minden jobbágyporta 50 dénárt s az armalista 20 dénárt fizetett a vármegye rendeléséből. (L. Balogh Gyula id. m. 8. lap.)

² Ez időtájt váltotta ki Kenessey Péterrel együtt Tarnóczy Barbel János pápai főbírónak és Füstös Mihálynak a császári vajdák előtt 1601 augusztus 2-ikán vallott jótállása mellett Gaber György fiát, Gaber Jánost is, «a ki esett volt rabbá, hozatta ki Arnott Mustafával».

1602 január 5-ikén boldog házasságra lépett Gersei Petheő Kristóf leányával, Petheő Katával. A Nádasd nemből származó Gersei Petheők, számos, főként vas- és zalavármegyei jószágon kívül, a keszthelyi erősített kastélynak is urai voltak. A török világban a védelem terhét maguk nem győzvé, miként főuraink legnagyobb része, ők is felajánlották a királynak a várat, tulajdonuknak megóvása mellett, a mit többnyire azzal is elismertek, hogy a tulajdonost, vagy családjának valamelyik tagját, a ki arra vitézi érdemeinél fogva méltó volt, tették meg a végház kapitányává. Így lett Keszthely is végház, királyi őrséggel, s így lettek utóbb Petheő Mihály fia István, továbbá Petheő Kristóf két leányának vejei, Bakacs Sándor és nádasdi Darabos István is Keszthely várának kapitányai. Petheő Kristófnak, Keszthely urának, csakis lányai maradtak, a kiket a Petheő fiág a családi jószágokból, köztük Keszthely kastélyból és tartozékaiból is kizsoritani igyekezett. Ezért sietnek özvegye és leányai a királyi oltalmat kieszközölni, a miről őket hetesi Pethe Márton helytartó 1602 márczius 14-ikén kelt s a dunántuli főkapitányhoz, alkapitányhoz, Zala vármegye fő- és alispánjához és a keszthelyi kapitányhoz intézett rendeletével biztosítja.¹

Ekkor a keszthelyi várban Perneszy György a királynak kapitánya, a ki a Bocskay mozgalmak idején a végházat Bocskaynak adta át, Bakacs Sándornak pedig, a ki a királyhoz való hűségét megtartotta, «minden marháját és jószágát» prédára hányta.

Bakacs Sándor ekkor a császári magyar sereg tábornagya, báró Tilly János alatt bizonyos lovas csapatnak kapitánya, s tőle 1605 december 5-ikén a hidvégi táborban azt a megbízást kapja, hogy menjen el bizonyos vidékekre és ottan azokat, a kik a felségnek kegyelmét vissza nem utasítják, hanem ahhoz önként visszatérnek, a felség nevében fogadja vissza és biztosítja.

A keszthelyi végháznak kapitányságát — úgy látszik — 1606-ban nyeri el. Ezen évi május 29-ikén adja tudtul Mátyás főherczeg

¹ A következő évben ismét megújítja ezt Rudolf király és Bakacs Sándort meg nejt különös oltalmába veszi.

Juan és Chizar vajdáknak, a kik 50—50 magyar drabanttal Keszthelyen szolgáltak, hogy őket az ő hü és kedves kapitánya, Bakacs Sándor alá rendelte s ezt az ő fejükké tette. Mindamellet nem juthatott hamarjában és békén a keszthelyi örökséghez, melyből a Petheő rokonság igyekezett őt és nejét mindenáron kiforgatni, ha másképen nem megy, akár erőszakos uton is. Sikerült is őt egyidőre kirekeszteni nemcsak a kapitányságból, de még a birtokból is. 1608-ban vele, mint Zala vármegye alispánjával találkozunk, a ki felesége és gyermekei nevében is kiegészik arra a perre nézve, a melyet neje indított bizonyos hatalmaskodások miatt Petheő János ellen. Beszünteti a pert Petheő István katonái és szolgálai ellen is, kivéve kettőjüket, Bolla Jánost és Paray Pétert. Viszont Petheő István is visszaadta Petheő Kristóf lányainak a keszthelyi kastélyban őket megillető osztályrészt, kikötötte azonban, hogy Bakacs Sándor a keszthelyi kastélyba addig a lábát ne tegye, a míg azt a Felső oda nem adományozza,¹ hanem egyedül Petheő Katalin mehessen oda be őt vagy hat szolgájával.

Ezalatt nagy küzdelem folyt a sógorok között a keszthelyi kapitányságért. Petheő István a maga érdekében minden követ megmozgatott. Zrinyi Miklós gróf és Szécsy Tamás karolták fel ennek az ügyét Mátyás főherczegnél, a ki 1608 június 24-ikén Boszniában, a skorbaholi táborból azt üzeni, hogy itten az országon kívül, gondjai közt ilyen tisztek adományozásához hozzá nem jut, hanem majd ha a rövid idő előtt összehívott országgyűlésre megy, fog ebben is határozni. Bakacs Sándornak viszont Battyány Ferencz lovászmester és sopronvármegyei főispán fogta a pártját. A győztes Sándorunk lett, a kapitányságot 1608 október 8-ikán megkapta. Petheő István ennek daczára sem nyugodott, hanem újabb lépéseket tett, hogy sógorát kizavarva, a kapitányságot ő nyerhesse el. Másrészt Battyány Ferencz is irt újból Bakacs Sándor érdekében (1608 december 8-ikán) II. Mátyás királyhoz. A levelet Bakacs Sándor maga vitte föl. El voltak benne számlálva az ő érdemei, s végül arra kérte pártfogója a királyt, hogy ezt

¹ «ad usque resignationem præsidii præfati castelli Keszthel Sacr. Cæs. Regiæque Maiestatis fiendam».

a hiv szolgáját tartsa meg a kapitányságban, hogy ezáltal egyrészt szolgálatainak némi jutalmát vegye, másrészt azt is lássa, hogy Battyány közbenjárásának van némi ereje.

És csakugyan, a kapitányságot Bakacs Sándor nyerte el, mint Keszthelynek örökös jogu ura. Nem ment azonban egészen simán a dolog. Az őrség egy része a rendeletnek nem engedelmeskedett s az ő bemenetelének fegyveresen ellentállott, azokat pedig, a kik az engedelmesre hajlottak, kikergették a várból s azután a környéken latorkodtak. A király kénytelen volt 1609 június 22-ikén Brayner János főkapitányt kiküldeni, hogy Bakacs Sándort és a hü őrséget fegyveres hatalommal helyezze be, a lázadókat pedig érdemük szerint büntesse meg.

Maga írja egyik felterjesztésében, hogy Keszthelyhez ekkor csakis úgy juthatott, hogy Mátyás a győri, pápai és veszprémi hadakat vele adván, «lövessel, ostrommal, laptákat behányván, azon végházban elégvén, hitre úgy adták meg.» Kilencz vitéze halt meg ekkor, és vagyonában nagy kárt szenvedett. Mind a mellett fővezére, Tilly mellett az egész nyáron át is 40 lovassal szolgált a fölkelők ellen.

Ugyanebben az évben Somogy- és Zala vármegye alispánja s ez utóbbi megyében a 4 frtos subsidium adóbehajtója (dicator) is volt Bakacs Sándor. Hiven járt el ebben a hivatalában is a vett részletes utasítások értelmében s a befolyt összegekről pontosan beszámolt. Mindamellet ebben a hivatalában sok aggsága lehetett. Számadására s az arra vett felmentvényre boszusan jegyezte reá utóbb a következőket: «Anno 1609. Ebbeli dicának quietantiája, melyet életemben soha sem viselek, Farkasnak, Kristófnak és az utánuk valóknak testamentomban hagyom, hogy soha se viseljék ezt a tisztelet.»

A végbeli kapitányság sem járt ez időtájt valami sok gyönyörűséggel. Fizetés, ellátás ritkán és rendetlenül jött, az amúgy is elégtelen számú őrség e miatt folyton zúgolódott, s a várat otthaggyással vagy a töröknek való átadásal fenyegette, s így a kapitány — ha volt mi-ből — egyebet nem tehetett, mint hogy a vitézlő népet a magáéból fizette és látta el. Ez volt sorsa a mi keszthelyi kapitányunknak is. Vagyonos ember létére néha még a szomszédtságot is ki kellett segitenie. Így küldi őt jóakarója, Batthyány

Ferencz 1609 július 5-ikén Sümeg alá, hogy a várban levő és fizetésük elmaradása miatt egyenetlenkedő lovas és gyalogos katonaságot lecsendesítse. Ez csak úgy sikerült, hogy a vitézlő népnek kívánsága szerint ő maga is kezes lett abban, hogy Batthyány a sümegi szolgáló népet két hó alatt megalégíti. Néha még az udvarnak is kellett kedveskedésül egyet-mást küldenie. Így szólítja őt fel 1611-ben Brayner győri főkapitány, segítsen neki abban, hogy «jó summa fázányoknak, hattyuknak, tűzokoknak és egyébféle főmadaraknak szerét tegye és Márton-nap előtt való harmadnapon ő felsége mennyegző napjára felküldje».

Néha félévig sem kapott se fizetést, se élelt. Lassankint az «ausztriai fizetést» egészen megvonták tőle, az őrségnek számát pedig egyre alább szállították. Panaszodik is keservesen, hogy míg előbb 136 embere szolgált, mostan csakis 50 fizetetlen gyalogja van, úgy, hogy a bástyákra és kapukra is alig marad valaki. Birtokos társai közül Petheő Gáspár és Petheő Istvánné is tartoznának 2—2 hajdut tartani, de erről megfelekednek, csakis Darabos János gondoskodik az ő két hajdujáról és a közönséges fizetésen tartott porkolábról. Annyira jutott már, hogy a belső kapukat kocsisa, szakácsa vonta fel, «maga nem érkezvén mindenre». Kéri, hogy az őrségnek azt a részét, a melyet Tatába vittek át, küldjék vissza, mert a nélkül Kanizsának és 13 más török kastélynak szomszédságában nem tarthatja magát.¹

A balatonparti végházaknak, Keszthelynek, Csobáncznak, Szigligetnek, Vázsonynak, Tihanynak elrongyosodott és nyomorgó őrsége végre megsokalta a nélkülözést. Közös egyetértéssel Bakacs Sándorhoz mentek, s őt arra kényszerítették, hogy érdekekben Bécsbe menjen s a felségnél közbenjárjon. Esküvel erősítették, hogy fizetetlenül, éhség és szükség által nyomatva, tovább a végekben nem maradhatnak. Egy hó-

¹ Úgy látszik, egy ideig Szigliget is a keze alatt volt. Legalább 1609-ben Bolondvárból levelet ír neki szomszédsági tisztességgel a nagymankuczi aga, s azt így czimezi: Ez levél adassék Szigligetbe Bakacsi Sándornak, nekem tiszteletes vitéz úr barátomnak, híven és tiszteletesen kezében.» Bontz J. (i. m., 91. lap) szerint B. Sándor 1609 körül a szigligeti öbölben állomásozó sajkás hajóhadnak kapitánya volt.

napig volt fent Sándorunk hiában. Végre türelmetlenül kijelenti, «mint hű és régi szolgáló», hogy ha innen fizetetlenül visszatér s a végbeli katonaság elpártol, ő ne legyen oka. Kanizsa elveszte után az 1613. évi 17. t.-cz. ugyan Keszthelyről is rendelkezett olykép, hogy ez a véghely éléssel láttassék el, hadi ereje szaporíttassék és az erősségtől semmi katonai zsold meg ne vonassék, mindamellet a gondoskodás azontul is meglehetősen mostoha volt.¹

Ekkor már Bakacs Sándor forrásai is alaposan kiapadhattak. Míg bővebben volt ugyanis, fölös pénzén zálogos birtokokat vett. Így 1618-ban Eszterházy Miklós és neje, hogy megszerezhesék Munkács várát, többek közt Bakacs Sándortól is kölcsön vesznek 15,400 frtot s ezért neki a lándzséri vár egyik tartozékát, Rorbachot engedik át. De már a következő évben Bethlen hada Sopron mellett táborozott. Az egész környék, a dunántuli végházak Győrig, mind Bethlenhez pártoltak. Keszthely megmaradt a császár hűségében. Ezért aztán a felkelők ezt a jószágát teljesen kifosztották s neki 6000 frt kárt okoztak. Volt egy birtoka Ausztriában is, Oberloch, Lova és Inzersdorf községekben, a melyet 28,000 frton szerzett. Ezt meg a császár hadai pusztították el, marháját elhajtották, Lova faluját felégették és néhány jobbágját meg is ölték. A többbit az éhség üzte világgá, úgy, hogy 64 jobbágypól csak 15 szállott vissza.

Sok küzködése volt az osztályos atyafisággal is, névszerint Petheő Istvánnal, továbbá Petheő Gáspárral és Györggyel. Az előbbivel, mint említettük, 1608-ban ugyan kiegyezik, hanem azért még sok huzavona volt azontul is a sógorok között. Petheő István, mielőtt 1612-ben meghalt, haragjában, hogy kijátszsa Bakacsné és Darabosné, Rátky Menyhérttel szinlelt zálogszerződést kötött és javainak egy részét az ő kezére akarta játszani. Ez ellen az említett két Petheő lány azonban 1612-ben Thurzó György nádor előtt óvást emelt. Nem sokat használt neki az sem, hogy Mátyás király 1618-ban őt sógorával Darabos Jánossal együtt a Petheők ellen különös oltalmába vette. Tulajdonostársai a keszthelyi várban, a Petheők (mert a kapitányságot ugyan megkapta, de tulajdoni igényeivel

¹ Lásd még az 1618: 35. és 1622: 41. t.-cikkeket.

a törvényes eljárásra utasított Bethlen Gábor pártján állván, Bakacs Sándor vagyonát alaposan felprédáltatták.

Mindamellett nem csüggedett. Jól tudta azt is, hogy hű szolgálatait és a végház inségét emlegetni magában nem elégséges, hanem az eszközöket is meg kell mutatni arra, hogy őt miből segíelyezzék. És ebben szintén nagyon ügyes volt. Hol vám- és révjogot kért a Balatonon, hol vásárjogot Keszthelyen, vagy veszendőben levő jószágokra új adományokat,¹ peres követeléseire kedvező ítéleteket szerzett. Kárait és tényleges kiadásait felszámítván, mindig tud azokra fedezetet is. Egyszer a Kismarton tartományban levő Schandorfot (Csém, Vas megyében) kéri dézsmáival és tartozékaival, majd «Draizpurkot», melyet egy magyar atyjafia, Megyeri Zsigmond bir, ha örökben nem is, legalább négyezer forint szolgálatában. Nem kerüli el figyelmét az sem, ha valamely jobb végbeli tiszt üresedik meg. Így, mihelyt értesül arról, hogy Török István meghalt (bizonyára enyingi Török István pápai kapitány, † 1618), azonnal benyújtja kérését győri királyképe urához s hivatkozván arra, hogy ő felsége már kilátásba helyezte neki azt, hogy megfelelő üresedés esetén reá másoknak előtte tekintettel leszen, közbenjárását kéri. Ha nem is vezettek ilyesmi mindenkor sikerre, bizonyos, hogy azért a régi és hű szolga nem maradt üres kézzel.

Ha kellett, nem sajnálta a fáradságot attól, hogy ügyeit szorgalmazandó, Bécsbe is felutazék, s mikor sógorával, Berekszői Hagymási Miklós zala- és somogy megyei alispánnal 1618-ban a vármegye részéről az országgyűlésre követül küldetett fel, bizony nem mulasztotta el az alkalmat arra, hogy a karoknál és rendeknél is közbe ne járjon avégből, hogy ő tisztében, vagyoniában meghagyassék, tekintvén azt is, hogy «az bécsi végzés szerint mindennek meg kell immáron az ő jószágának adattatni».

Nem hanyagolta el, természetesen, osztályos vagyoni viszonyait sem. Nagyanyja, Barkóczy Kata utján rokonságban volt Sándorffy Miklós-

¹ Így szerez Forgách Zsigmond nádortól új adományt a somogy megyei Atád birtokra, továbbá Csehi birtokban való részre és Túr pusztára. A beiktatásnál Túrra nézve tóti Lengyel János és fivérei tiltakoztak.

sal,¹ báró Zay Magdolna férjével, a ki gyermektelenül halván meg, végrendeletében rokonaira 7000 frtot hagyott. Özveggye, utóbb Hosszutóthy Istvánné, majd Karvai Orlé Miklósné olyképp egyezett ki velök, hogy Liptóújvár várának egyik tartozékát, Verbiczét engedte át nekik, köztük Bakacs Sándornak is. Tetemes vagyont szerzett anyja és neje révén is. Ezenkívül sokat vásárolt készpénzen is, részint örök árban, részint zálogul.

Mikor 1619 április 14-ikén fia, az akkor 15 éves Farkas részére összeírta vagyonát, már négy vármegyében, sőt ezenkívül még Ausztriában is, több mint 50 olyan községet jegyezhetett föl, a melyekben részint kastélyai és birtokai, részint jobbágytelkei, szőlői, jobbágyai voltak örökösen, vagy legalább zálogjogon.² Ezenkívül még a Szele és Méray vagyon egy részére is igényt tartott.

A keszthelyi őrségnek költségeit azonban többnyire magának kellett viselnie. Szorultságában a Pozsonyban egybegyűlt országrendekhez is folyamodott, járnának közben, hogy az új contributióból a keszthelyi sereg is kapjon valamit. Pártját is fogták sokan, köztök a kalocsai érsek, a győri püspök és magyarországi kancellár is. «Felségednek veterán és érdemesült végbeli szolgája, Szentgyörgyvölgyi Bakacs Sándor», így szól a királyhoz intézett levelök, «hűségében és hódolatában mindig állhatatos, béke és háboru idején, balsorsban és jó szerencsében egyaránt».

¹ Egy, a pozsonyi káptalan előtt 1608-ban létrejött egyezség alkalmával őt Bakacs Sándor és szentmiklósi Barkóczy László bátyjuknak (frater) nevezik. 1619-iki vagyonösszeírásában is akként osztályozza Bakacs Sándor a javait, hogy kit szegény ipa keresményéből, «kit szegény bátyám Sándorffy uram keresményéből s kit magam kapitányságom után szerzettünk és reánk maradt».

² Ezek a birtokok a következők: Zalamegyében Szentgyörgyvölgye, Baser, Nemesnép, azután Mártonfalva, (Kerka-) Szentmiklós, Lovászi, Baza, Baglád, Hany, Kőkényes, Kisfalud, Szentbalázs, Istvánd, Pacsa stb., Keszthely és tartozékai, úgymint Kattafalva, Sid, Rezi, Szántó, Fenék, Tomaj, Falud, Kovács, Egregy stb., Vas vármegyében Rábakovácsi kastélylyal, Vasvár, Makffa, Gerse, Mihálfalva, Péterfalva, Kalocsa, Oszkó, Mizd, Oloszka, Olaszfalva, Petheő-Tilaj másképp Hermán stb., Somogy megyében (Balaton-)Csehi, Gadács, Túr, Tetves, Halagos (ma Halasdosd), Sopron megyében Rorbach (Orbók), Ausztriában Lova (Oberloch) és Czidorf (Inzersdorf).

Annyit csakugyan elért, hogy a király 1620-ban a keszthelyi őrségnek még 25 huszárral és 50 drabanttal való megerősítését megengedte s utóbb a hadi tanács ő felségének azt a határozatát is tudtára adta, hogy valahányszor a győri grániczban szolgálók zsoldot és fizetést kapnak, olyankor mindig a keszthelyiek is kapjanak, mindamellett azontul is neki kellett jórészt hadi népét ellátnia. 1622 márczius 10-ikén is ad neki erről bizonyítványt a keszthelyi őrség.

Végre is elnyerte jutalmát. II. Ferdinánd király 45 évi hű szolgálataért és számtalan kárvallásáért, az 1620-ban kilátásba helyezett 50 telkes jobbágyhoz még 50-et adva, megígéri neki, hogy mihelyt az országban 100 jobbágyos jószág üresedik meg, ezt neki és fiának, Farkasnak, fogja adományozni.

Ennek az ígéretnek némi beváltásul azután 1625 november 19-én Esterházy Miklós nádor neki adományozza a somogymegyei Uzd és Patola egész pusztákat, továbbá Füred egész birtokot, melyek néhai Petheő Kristófnak, illetőleg néhai Szentgyörgyi Jánosnak magvaszakadtával szállottak a koronára.

Még kevésbbé maradt el a virtuális jutalom. 1622 augusztus 15-ikén a király neki és fiának a legelismertebb szavakkal s az egész családnak érdemeit részletesen magasztalva, czimerujító és bővítő levelet adományozott, majd 1625. évi október 7-ikén Bécsujhelyben azt is elhatározta a király, hogy neki és utódainak a «nagyságos», vagyis bárói czimet adományozza. Ehhez képest a törökkel kötött béke után 1625 szeptember 3-ikára Sopronba összehívott országgyűlésre már Bakacs Sándor külön királyi meghívót kapott és őt a nádor fentebbemlített adománylevelében nagyságosnak czimezi.

Ez az országgyűlés azután Zalavárnak felépítését is elhatározván, az építések mellé felügyelőkül és építési segédekül a karok és rendek «nagyságos» Bakacs Sándor urat, nemzetes Hagymásy Kristófot és Sárkány Istvánt küldték ki. (1625:XX. t.-cz.) A bárói diplomának formaszertinti kiadása azonban ismeretlen okból jó ideig fenakadt. Az öreg végbeli vitéz főkapitány ezt már meg sem élte, úgy látszik 1626 nyarán őseihez tért.

Végrendeletet még 1626 június 27-ikén, mint egészséges ember tett a vasvári káptalan előtt.

Mindenét feleségére és egyetlen fiukra, Farkasra hagyta. «Annak is ilyen formán = Isten meghozván, és ha egy jobbágy leányt vesz is, minden javaim övék legyenek, de ha Tayffel Kristóf leányát veszi, átkozottak legyenek», s erre az esetre fiát az összes szerzeményi vagyonból kitagadván, azt a felesége rokonságára, a Szele atyafiságra, az atyjáról való rokonokra (Esztergetők, Barkócziak) és jótékony megájtatos czélokra rendeli.

II. Farkas atyjának elhunytakor mintegy 24 éves fiatal ember volt. Közszolgálatát igen korán kezdte meg. Atyja még jóformán gyermekkorában a császári aulába adta szolgálatra, majd nemsokára innen már 15 éves korában hadi szolgálatba lépett és Eszterházy Miklós főkapitánysága, meg Buquoy gróf generálissága alatt táborozott. 1622 márczius 25-ikén, tehát alig 19 éves korában, a hadi tanács már azt tudatja vele, hogy úgy atyjának sok évi szolgálatára, mint az ő hűségére tekintettel, a melyet a forrongó időkben kimutatott, a király neki havi 50 frtot engedélyezett s azt is kilátásba helyezte, hogy, ha atyja nyomdokait követve a hűségben ki fog tartani és jövőben a keszthelyi kapitányságban változás állna be, megszerezvén a képességeket és gyakorlatot, atyját állásban és fizetésben követheti. Ezt el is nyerte. Prainer János győri kapitány 1626 szeptember 19-ikén állítja ki számára az oklevelet arról, hogy ő felesége megtekintvén Bakacs Farkas uramnak mind udvarnál s mind oda föl való táborában teljesített hűséges szolgálatját, kegyelmesen neki adta a keszthelyi kapitányságot.

Ebben az évben gróf Zrinyi György tótországi bán seregében találjuk őt, mint könnyű lovas csapatnak századosát, a kit vezére, más csapatokkal együtt, bizonyos ügyekben Horvát-Szlavónországba küldött.

A fentebb említett királyi elhatározás alapján még atyja életében, 1625-ben, mint «liber baro» írja ugyan magát alá, mindamellett forma szerinti bárói oklevelet csakis 1630. évi június 7-ikén ad neki II. Ferdinánd.

Atyjának végrendeleti akaratáról azonban teljesen megfeledkezett. Feleségül vette Teuffel Eufrozínát! Házasságán nem volt áldás. Farkas báró csakhamar, alig 28 éves korában, meghalt. 1631 június 12-ikén még összes pereinek fel-

függesztését nyeri arra az időre, a míg a király szolgálatában fog mint könnyű csapatok kapitánya külföldön hadakozni, október 12-ikén pedig már özvegyét veszi oltalmába a király s ennek ad pereire egy évi halasztást, nehogy zavartas-sék, mielőtt még a férje jószágaira és pöreire vonatkozó ügyeket megismerhetné. Nem sokkal utóbb az özvegy is nehéz betegségbe esett és 8 évi folytonos szenvedés után követte férjét.

Fogott az atyai átok! Farkast még egyetlen fiában is sujtotta, ez a szegény kis árva, (III.) *Sándor*, testileg csenevész volt és világatlan.¹

A király nem vonja meg tőle gyámolítását. 1632 április 20-ikán jóvá hagyja azt a szerződést, a melyet Sándor nevében anyja kötött ákosházi Sárkány Miklóssal, s a mely szerint addig, míg fia a törvényes kort eléri, a keszthelyi kapitányság tisztének ellátását bizonyos feltételek alatt Sárkány Miklósnak adta át.² 1633-ban pedig atyjának érdemeire tekintettel, neki adományozza a somogy megyei egész Zádor birtokot is, a mely nemes Zádory Miklós és János fivéreknél magvaszakadtán háramlott a koronára. Úgy látszik, a nagyatyai vagyonnak jó részét sikerült is megszereznie.

A szegény világatlannak legfőbb támasza neje, Rábadoroszlói Romy Katalin volt. Hálából 1650-ben a vasvári káptalan előtt kijelenti, hogy mivel esküvője idején bizonyos akadályok miatt nejeének az ország törvényes szokása szerint adandó jegyruhákat, násfákat, arany és ezüst marhákat megadni nem tudta, s mivel Isten akaratából szeme fényétől megfosztatván, fogyatékoságában ez őt hiven gyámolítja, neki egész czimendorffi birtokát, a melyet Esterházy Lászlótól bir 10,000 frtban, továbbá Kovácsit és Mártonfát 10,000 frtban és keszthelyi javait 12,000 forintban, ezeken kívül még 11 somogy megyei

¹ Olykor János Sándornak és Sándor Ferencznek is írják.

² III. Ferdinánd királynak 1641 november 28-ikán kelt megerősítő oklevelében. 1649 február 1-én gróf Mansfeld Fülöp győri ezredeshez intézett levelében pedig meg-hagyja a király, hogy mivel ő Bakacs Sándornak, mint Keszthely örökös urának, nem tekintve testi fogyatkozását (ungehindert seiner Leibsgebrechlichkeit), a keszthelyi főkapitányságot adományozta olyképp, hogy azt alkalmas és a királynak bemutatandó egyénnel adminisztrálhassa, Bakacs Sándort főkapitányul jelentse ki és iktassa be.

birtokát is leköti. A családi vagyon más részeiben is megfogyatkozott az ő keze alatt. Elidegeníti Rábakovácsit; az öreganyjáról maradt kemendi és vasvári birtokát és tartozékait pedig Svastics Istvánnak zálogosítja el.

1656-ban III. Sándor már nem él. Ekkor már özvegye pereskedik két fia, IV. Sándor és István nevében kis-sennyei Sennyey Gáspárral azon «husz, igaz merő arany» miatt, a melyet Bakacs Sándor kért kölcsön sógorától, Sennyey Jánostól.

Romy Kata nem sokáig gyászolta az urát, hanem férjhez ment Babocsay Ferencz keszthelyi kapitányhoz. 1659-ben már mint ennek neje tesz végrendeletet Keszthelyen és — megfeledekezvén első urától való gyermekeiről — összes ingóságait, akár az ő hozománya legyen, akár előbbi urától Bakacs Sándortól származott legyen az, úgyszintén vas megyei sennyei telkét is, mostani urára, Babocsay Ferenczre hagyta. Mindamellet Romy Kata még 1668-ban is élt s második férjétől is több gyermeke született.¹

A Bakacs fiuk-gyámja mostoha atyjuk, Babocsay Ferencz volt, a ki nevükben a keszthelyi kapitányság tisztét is ellátta. Nem mondhatni, hogy gondjukat ne viselte volna, jól is bánt velök, vagyonuk azonban mégis egyre fogyatkozott. Jelentékeny részét özvegy anyjuk jutatta Babocsay kézre s akadtak mások is, a kik abban részesedni igyekeztek. Ezért 1662-ben Ákosházi Sárkány János kénytelen szót emelni gróf Zrinyi Miklós horvát bánnál. «Szala vármegyében lakó szegény árva öcséim mellett, ki néhai Bakacs Sándor gyermekei», az Ausztriában levő jószágok végett; melyeket a kancellár birt zálogban. A rábakovácsi kastélyt s a hozzá tartozó birtokokat úgy látszik még atyjok elzálogosította Szápáry Péternek. Babocsaynak is voltak bizonyos részei benne, de azokat 1674-ben szintén eladta sógor urának és feleségének, Egresdy Zsófia huga asszonynak, s ekkor felesége és gyerekei nevében is az egész jószágot Szápáry Péter kezéhez bocsátotta.

¹ 1667-ben és 1668-ban Ferencz, Magdolna (Mancza) és Mária (Marinka) gyermekeiket említik. Utóbb Babocsay Ferencz megözvegyülvén, Perneszy Juliánnát vette nőül, kitől szintén egy leánya született. 1684-ben tett végrendeletében javait mindkét házasságából való gyermekeire hagyta.

Mindamellett szép vagyon maradt még kezükön, a melyen a testvérek 1668-ban megosztottak, egyes birtokaikat azontul is közösből tartván meg.

István nem jutott nagyobb szerepléshez s már harminczas éveiben el is halt. 1676-ban még fivérével együtt zálogosítják el somogy megyei füredi jószágukat, 1678-ban pedig már özvegye említettik. Úgy látszik, vagyonának jó részét elvesztegette s ennek nagy részét fivére, Sándor váltotta magához. Csakis egy leánya maradt, Juliánna, a ki előbb Niczky Lászlónak, majd Ferbert Mátyásnak nejevé lett.

IV. Sándor örökölte atyjától a keszthelyi főkapitányságot, a mely tisztséget a család már évtizedek óta ténylegesen nem viselt. 1675-ben, a mikor valami 25—26 éves lehetett, már ténylegesen is betölti. Nagyon korán házasodott. Már 1672 szeptember 11-ikén nyugtatót ad arról, hogy nemzetes és vitézlő Babocsay Ferencz mostoha apja ura ő kegyelme vásárolt az ő számára mátkájának, Niczky Magdolnának, mentének, szoknyának valót és máshol való aprólékot 93 frtig és 80 pénzig, a melyet a jövő évi husvétra megadni magát kötelezte.

— Eleintén bizonyos könnyelműség jellemzi őt is. Híveinek kisebb-nagyobb adományokat tesz, adósságokat csinál, több jószágát elzálogosítja. 1679-ben neje, gyermekeik Farkas és Lukács nevében is, a vasvári káptalan előtt kénytelen már óvást tenni, mikor férje a családnak egész keszthelyi részét, a mely már amúgy is zálogban volt Pethő Lászlónál és nejenél gróf Tököly Máriánál, majd ez utóbbinál, mint gróf Nádasdy István nejenél, ennek újból, élte fogytáig elkötelezte. A következő évben pedig a miatt tetek óvást, hogy minden komoly ok nélkül, merő tékozlásból bizonyos fenéki földeket stb. eladott. Később azonban — úgy látszik — gondosabban bánt vagyonával. Keszthelyi főkapitánysága dolgában is sokat forgolódott ugyan, mindamellett igyekezett a török szomszédsággal is lehetőleg jó békességben maradni.

Csakhamar Thököly Imre pártján találjuk. 1683 április 2-ikán még mint a király keszthelyi kapitányához ír neki Esterházy Pál nádor, aziránt keresvén meg őt, hogy Borsos Ferencz tisztartójának tétessen, mint Keszthelynek kapitánya, teljes kielégítést, ugyanezen évi augusz-

tus 20-ikán pedig Dobay Sámuellel együtt már Szakolczán találjuk őt csapataival, hova őket Thököly fejedelem azért rendelte, hogy ezt a szomszédos morva örgrófságtól veszélyeztetett várost megvédje. Jellemzi a kort, hogy a két parancsnok magának a várostól bizonyítványt állíttatott ki arról, miszerint ők csapataikat jó rendben és súlyosabb sérelmek nélkül tartották volt.

1686-ban Sándor már nem él. Özvegye csakhamar újból férjhez ment telekesi Török Pálhoz. 1688-ban már ismét özvegyi fátyolt viselt. Ezt is letette s harmadszor Jókay Miklóshoz ment nőül. Mint ilyen halt meg 1711-ben vagy 1712-ben.

Sándornak három fia volt. Ezek közül *Farkas* még gyermekkorában elhalt, a másik kettő, *Lukács* és *Benedek* emberkort ért.

Lukács eleintén — úgy látszik — nem viselt hadi tiszter. Keszthelyen lakott, mint annak egyik örökös ura (de kapitányának nem nevezi magát) s itt jegyzi el magának nemzetes Csoknyay Éva asszonyt 1698-ban.¹ Gondját az ősi vagyon visszaszerzésére fordítja. 1703-ban lefizet a kanizsai perceptor, Madaras Pál kezében, jus armorum gyanánt Csehiért 104 frtot, Gadács, Uzd, Patalon, Taton, Atád, Tur, Halagos pusztákért s a tetvesi pusztá feléért 269 frtot.

A következő évben már Rákóczy Ferencz seregében találjuk őt. Ez évi január 13-ikán, mikor Károlyi Sándor generális átkelven a Dunán, fegyverre szólítja a hazafiakat, ezzel a felhívással Bakacs Lukács keszthelyi alkaptányt ereszti ki azzal, hogy a felkelőket összeszedvén, január 20-ikára Egerszegre szálljon. Ez a nap még el sem érkezett, máris gróf Bercsényi Miklós őt, a ki magát a fejedelem és haza szolgálatába jószántából kötelezte, 1704 január 10-én lovas ezeres kapitányság tisztével ékesíti meg, ezen évi augusztus 2-ikán pedig Rákóczy őt szegedi táborából kelt levelével bajai főkapitányává teszi.

Mindamellett kuruczsága nem sokáig tartott, csakhamar — családja hagyományát követve —

¹ Bakacs Lukácsnak móringlevele szerint, a melyben, mivel «bevett szokása az nemesi véreknek egybenvaló kötelezésök idejekor», magtalan halála esetére nejeinek 1000 tallért köt le stb.

ismét a császáriakhoz állott. A kutasi levéltárban most is megvan gróf Huyn János József lovasgenerális, szigeti ezredesnek, 1705 április 21-ikén kelt passzusa, a melyben, mivel hirül hozták neki azt a reá nézve fölöttébb kedves dolgot, hogy báró Bakacs Lukács hozzá kíván jönni, meghagyja az alatta levő magyaroknak és rácoknak, hogy őt szolgálival együtt hozzá bocsássák a hűségüknek letétele végett. Ez után egyideig alkalmasint visszavonult a hadi szolgálattól. 1706-ban a Dunán kellett — nem tudni hova — általmennie s erre az útjára és egyéb szükségeire szántai házáat és 5 hold földjét elzalogosította. 1709-ben pedig feleségével és anyósával ennek szigetvári birtokára készül utazni s e végből Sümegen november 17-ikén Schilling császári lovassági ezredestől, Sümeg, Pápa és Veszprém parancsnokától utlevelet szerez. Főként vagyoni ügyeinek rendbehozásával látjuk őt elfoglalva ez időtájt.

1712-ben már ismét a keszthelyi kapitányságban találjuk. Ezen évi július 4-ikén ugyanis a keszthelyi esküdtek és városbírák kijelentik, «hogy midőn Sümeg megvételekor kegyelmes urunk ő felsége gráciáját complectáltuk, nem lévén szegény helyünknek directora, akkori commandérozó commendáns Schilling uram ő nagysága constituálta és confirmálta t. nemz. Szentgyörgyi Bakacs Lukács urunkat ő nagyságát helybeli kapitánynak és előttünk járó fejünknek, mivel nem volt más, a ki ügyünket és szegény helyünk dolgait forgatta volna, kire nézve most is tartjuk ő nagyságát fejünknek és directorunknak.»

Nejétől, Csoknyay Évától, Csoknyay János és Farkas Doricza leányától, csakis egy leánya maradt, Orsolya, a ki utóbb szentgyörgyi Horváth László nejévé lett s 1759-ben már mint ennek özvegye említettik.

A családnak utolsó férfi tagja, *Benedek* báró, mostoha atyjának Babocsay Ferencznek szárnyai alatt már korán hadi szolgálatot vállalt. 1692-ben még iskolás diák Botka Ferencz gondviselése alatt, alig 9 évre reá pedig már mint gróf Esterházy Antal huszárezredesnek századosa az imperiumban Bajorországban hadakozik és halálos sebekbe esik, úgyannyira, hogy fölgögyulását senki sem remélte. Ekkor fog-ságba esvén, összes tábori eszközét, jószágát, lovait akkorbéli commandérozott seregnek pa-

rancsnoka, Babocsay Ferencz vette magához. Sebeiből mégis csak felépült, s nemsokára fog-ságából is kiszabadult s a bajor választó fejedelem visszabocsátja őt ezredéhez.¹

1711-ben már «fölséges Károly spanyolországi királynak Splényi nevű obrister uram regimentje alatt levő kapitánya», a ki ekkor a néhai édes anyja, Niczky Magdolna által gróf Esterházy Borbálánál és gróf Kéry Ferencznél pecsét alatt letett ládákat követeli vissza.

1719 június 1-én Balaton-Csehiben tartózkodik és bátyjával Lukácscsal somogy megyei jószágokra nézve osztályos egyezsége lép.

1715 táján megnősül. Feleségül veszi Meldeki báró Reichlin Mária Katalint, kivel nevezetes számú ezüst és arany művön kívül 6000 frt vagyont kapott, a melyen a zálogban levő rábakovácsi, keszthelyi és somogy megyei jószágokat kiváltották. Házasságából két leánya született, Teréz, a ki Vizeki Tallián Józsefhez és Viktória, a ki cserneki és tarkői Dessöffy Ferenczhez² ment nőül. 1723-ban unokahugával, Orsolyával együtt Pálffy Miklós nádortól adományt szerez a néhai Katona, Hagymási és Donáth családoknak kihaltával a koronára szállott somogy megyei balatoncsehi birtokra.

Csakhamar ismét ezredével külföldön tábo-rozik. 1726 november 10-ikén Egerben van quár-télyon, a hol jó fegyelmet tart. 1730 november 11-ikén már a báró Zungenberg Ferencz huszárezredének kapitánya és sulyos betegen fekszik otthonában Rábakovácsin. Halála esetére rendelkezéseket tesz. Megemlíti, hogy gyermek-ségétől fogvást az ő felséges urát királyát fegy-verrel hűségesen szolgálta; mind imperiumban s mind pediglen Magyarországon a keresztények megesküdt ellensége, a török ellen hadakozott, de mostanság annak végét tapasztalja nyavaláiban. Csakhamar kiheveri azonban megint baját

¹ 1704 február 16-ikán ad neki utlevelet Arco János gróf tábornagy a végből, hogy szolgálival és lovaival együtt Donauwörthön át a birodalomba mehessen szabadon ezredéhez.

² Meghalt 1759-ben, mint Abauj megye alispánja, miután ezt a tisztséget 23 évig viselte. A fölöttébb elmondott halotti beszéd özvegyét, báró Bakacs Viktoriát jó és jámbor asszonynak mondja, a ki férjével 30 évig élt boldog házasságban. Horvát Imre gagyi plebános halotti beszéde Dessewffy Ferencz fölött. Eger, 1760.

és 1731 január 9-ikén már Viadanában, július 19-én pedig Mantuában táborozik. Ezt a helyet sehogy sem szereti. Leányához irt leveleiben panaszkodik, hogy mióta ott van, jó egészsége nincsen, olyan melegségek járnak, hogy majd megfullad az ember és 38 esztendőből fogvást ilyes időt nem ért. Olaszországi hadi szolgálataiban jól vitézkedett. Számos francia tisztet és katonát ejtett fogságba.¹ 1732-ben Olaszország különféle helyein táborozik, 1733 november 15-ikén Riedlingenben van, csak 20 órányira a francziákhoz, hová sok mars után érkezett. Reméli — írja onnét — hogy 10—15 nap alatt megvereksenek velök. Deczember 12-ikéről Fil-lingenből ir kedves fia urának, Tallián Józsefnek s kéri, hogy ügyeiben menjen föl Bécsbe Gottmann ágenshez.

1734-ben január 12-ikén Kemptenből Thal- lenbe érkezett és utban van Olaszország felé. Úgy véli, nagyobb láttatja a békességnek, mint a háborúnak, mert a francia bizony erőtlen hozzájuk.² Csakhamar meg is érkeznek ismét Olaszországba. Savoyai Jenő ez évi márczius 13-ikán Bécsben kelt és hozzá intézett levelét már Mantuába cizmezi. Ápril hóban Gaitonál van. Onnan írja, hogy mihelyt gróf Csáky regimentje oda érkezik, megint a Rajna mellé mennek. Ő van ott a legfőbb őrszemen, a terméskő hátán alszik és régtől fogva le nem vetkőzhetett. Április 23-ikán Mantuában van, a hol ismét beteges, törődött lesz és a megviselt harczos végrendeletét megírja. Július 24-ikén kissé jobban van, de azért bágyadt és görnyedezve tengődik s leányának, Talliánnának irt levelében panaszkodik Csonkabékre, a ki őt szántsándékkal föl nem váltja. Végre kiszabadul az egészségtelen helyről és augusztus 6-ikán már Quintulóban van a seregnél. Onnan írja Terézia leányának, hogy ezen a napon agyonlőtték «sze-

¹ Egy erre vonatkozó francia nyelvű elismervény most is van a kutasi levéltárban, a mely szerint 1732 (?) február 20-dikán Hionban felsorolja Homouth «auditeur» azoknak a hadifoglyoknak neveit, a kiket Bakacs Splényi ezredbeli kapitány elfogott és utóbb átadott. Ezek közt van két hadnagy, egy tiszthelyettes, két granátos és 13 katona.

² Innen írja huszárosan, hogy «már semmit sem ér a hadi ember, mióta itten a Fekete-erdő körül tekergünk, két kőcsoz francziánál lovastul többet nem nyertünk».

gény Eltenáirt», mely veszedelem közönséges dolog velük, csak az úr Isten tudja, kik maradnak meg közülök.

Az öreg harczosnak levelezése itten megszakad. Övéit, kik után annyiszor vágyódott, kikhez irt leveleiből annyi melegség árad,¹ többé viszont nem láthatta; 1734 szeptember 6-ikán hányatott élete — a csatatéren-e vagy a táborozás viszontagságaitól-e? nem tudni — véget ért. Bajtársai a quingentolii táborban 1734 szeptember 14-ikén össze irták a vitéz huszárkapitánynak ingóságait, aztán elárverezték s az özszeget családjához juttatták. Vele fiágon kihalt a szentgyörgyvölgyi Bakacsoknak századokon át nem épen dicstelenül virágzott családja.

Hátra van még, hogy a Bakacs családnak már fent említett czimer- és rangadományozó okleveleit röviden ismertessük.

Legérdekesebb ezek közt úgy ritkaságánál, mint a czimer tárgyánál fogva János királynak Lippán 1532 június 11-ikén kelt nemességet erősítő és czimert adományozó oklevele. Ezen, szintén Tallián Gyula kutasi levéltárában, meglehetősen jó karban levő hártyakéziratnak — a melyről azonban a kék-sárga-zöld sodrott se-lyemzsinegről lefüggött pecsét már elveszett — humanista stilusu szövege a következő:

* * *

Joannes dei gratia Hungarie etc. Croatiae etc. (*igy*) tibi fidelis nostro nobili Sandrino Bakach de Zenthgewrgewwlge, salutem et gratiam nostram regiam. Si quis eas virtutes, quibus subditi principum erga se benevolentiam conciliare consueverunt, diligenter secum consideraverit, fidem siue controversia imprimis statuendam esse inveniet, que cum inter alias sic excellere tantumque in se vim habere videatur, ut etiam eos, quos nunquam viderimus, tamen si modo vel exiguum aliquod huius de se virtutis specimen prebuerit, non solum remuneratione que amplissima semper illis delata est, verum etiam eterna illos felicitate dignos iudicemus. Merito certe apud maiores etiam nostros tantus semper honos istis habitus est, ut nemo unquam scriptorum, qui res preclare gestas Romano-

¹ Különösen szerette «Laczi fiát», Terézia lányától, Tallián Józsefnétől való unokáját. Végrendeletében is különösen megemlékezik felőle. Leányának irt egyik levelének ez a záradéka: «P. S. Isten áldjon, édes fiam, Laczi. Fogadj Isten, hogy érettem iszol, de bár imádkoznál is. Ha valaki megver vagy bánt, megírad nekem, ne busulj, mint édes atyádnak, oly gondom leszen reád, ha az Ur Isten éltet. Ruhácskádát emberül elkészítetttem. Isten éltesse. Igaz Grosspapád Bakacs.»

rum aut alia fortia facta variarum nationum litteris illustrare voluisset, hactenus extitit, qui talium laudes merito a se pretermitti posse arbitraretur. Hinc enim Philocrates Gracchi, hinc Pindarus Cassii servitores multum nominis sui recordationem de nunquam satis laudata fidelitate ipsorum erga dominos posteris tradiderunt. Quorum beneficio et illud sepe contigisse, ut qui nec rerum gestarum splendore neque etiam dignitate familie aut alia virtutis via clari unquam apud posteros evadere potuissent, servorum fidelitas eorum memoriam etiam litteris illustrem posteritati colendam transmitteret. Inter quos Panopionem vel ex annalibus Romanorum unum fuisse accepimus, qui tunc a triumviris proscribitur in Reatina villa latitaret et neque ibi a militibus, qui eum prosequerentur, tutus esse posset, servus non solum commutata veste, verum etiam permutato annulo, quibus faciem dignitatemque domini sui simularet, mortem pro suo domino evo animo a satellitibus subire non dubitavit. Caii vero Plotii quis unquam meminisset? vivit ille tamen at non suo sed servi beneficio, qui nullis cruciatibus adigi potuit, ut dominum suum suo etiam periculo indicaret. Quorum omnium gloriam famamque tu prope solus longe superare videris, cum utrumque non sine magna tui nominis celebritate fueris consequutus, non solum enim dominum tuum, fidelem nostrum spectabilem ac magnificum Joannem Banffy de Lyndwa regni nostri Hungarie palatinum, tempore nominatissimi illius Mohachini conflictus, equo suo iam destitutum, ex mediis quasi hostium telis eripuisti, sed et teipsum ex confertissima hostium turba, deo optimo maximo, pro tua ista erga dominum tuum pietate et obseverantia ita volente, reducem nobis cum quadam admiratione prebuisti. Sane igitur cum te Sandrinum ex verissima relatione dicti domini tui intelleximus, qua fide non modo in eliberatione sua, verum in nostris quoque servitiis, posteaque dei maximi nutu ad hanc dignitatem assumpti essemus, penes ipsum in omnibus procellis et tempestatibus fortunarum nostrarum usus fueris, fatere non possumus, neque par esse censemus, ut has tuas virtutes atque hec egregiorum tuorum factorum merita aliquo regio nostre munificentie monumento non prosequamur. Convenientissimum itaque nobis esse videtur, ut eam nobilitatem tuam, ex qua a maioribus tuis te oriundum esse cognovimus, nostro hoc testimonio exornemus et nova hac nobilitate nostra quodammodo confirmemus, ut tu, posterique et heredes tui universi cognoscant, quibus meritis et egregiis facinoribus tuis te et heredes posterisque tuos utriusque sexus universos in cetum et numerum verorum nobilium huius regni de novo ascribendos duximus et assumendos, prout nunc ascribimus et assumimus presentium per vigorem, ac in signum huiusmodi nobilitationis tue per nos tibi heredibusque tuis universis concessa, hec arma seu nobilitatis insignia: scutum videlicet quinqueangulare celestini coloris, quod a duobus pueris angeli speciem preferentibus gestatum, tue non modice virtutis signum, cum scilicet ex equo tuo desiliens, ac dominum tuum, dictum Joannem Banffy, armis ut erat indutus, gravem, altera iam pede et ipsum innitentem, sollicita tua manu, equo tuo thurcico insigni, ut ad meliora se tue patrie tempora reservaret, insidendum, proprie etiam salutis tue immemor sublevaris, in se continet. Supra scutum galea

stricto ense amictus, lorica, galeaque cono decora, ac composito premis, totum vero ambitum scuti flosculi quidam virentes ac ad flatum ventorum varij, prout in capite seu principio litterarum nostrarum Apellis manu, suis appropriatis coloribus descripti sunt, circumdare videntur, animo deliberato et ex certa nostra scientia tibi tuisque heredibus et posteritatibus universis danda et concedenda, ut a modo perpetuis futuris temporibus hiis armis sic iam stantibus ubique locorum et in omnibus exercitiis ac expeditionibus instar aliorum verorum nobilium arma utentium libere uti eademque tam in annulis, vexillis et sigillis, quam etiam aliis omnibus in rebus ferre valeas atque possis posterique tui universi ferre valeant atque possint. In quorum omnium premissorum fidem et testimonium presentes litteras nostras secreti sigilli nostri appensione roboratas tibi et per te tuis posteritatibus universis duximus concedendas. Datum in civitate nostra Lyppa, in festo beati Barnabe apostoli, anno domini millesimo quingentesimo tricesimo secundo, regnorum vero nostrorum anno sexto.

A czimernek szigorú heraldikai szabályok szerint való leírását meg sem kíséreljük. Mozgalmas csatajelenet ez, az oklevél szövege szerint a mohácsi futásnak egy részlete, a mint Bakacs Sándor János király későbbi nádorát, Bánffy Jánost lovának átadásával megmenti.

A veres kantáratu fehér lovon nyargaló Bánffy Jánosnak fején egyszerű, vasból való magyar hegyes sisak van, karajjal és — bizonyára tévesen föltolva ábrázolt — orrvassal. Fegyverzete, a melyet a czimerleírás nehéznek jelez, mindamellett nem a teljes vasöltözet, hanem pusztán vasfegyverderékből s a karjait védő váll-, kar- és könyökvasakból áll. A fegyverderék alól csaknem térdig érc vörös (bársony?) korszovágy látszik, a mely a világos-sárga nadrágot csaknem teljesen elfödi. Csizmája (melynek színe, mivel a festék éppen ezen a tájon lepattogzott, meg nem határozható) térdig ér; szára elöl magasabb és egyenesen vágott, hátul kissé lefelé kanyarított. Baloldaláról aranyos láncon szablyája függ le, melynek fekete tokján az akasztó pántok, úgy szintén a kard keresztvása és markolata is aranyosak.

Bakacs Sándoron valamivel könnyebb fegyverzet van. Sisakja hasonló az uráéhoz, csak hogy alacsonyabb és hátul lemezes nyakvédője, sőt a külső czimerképen fület védő vértvása is van. Fegyverdereka vaspántokból van összeállítva. Karjain páncélujjak vannak, sőt a sisakdiszalakon a vasmell alatt teljes pánczéling látható. Pajzsbeli képén a vasmell alól csaknem

térdig érő, elől kétfelé kihajtott világos-szürke dolmányt, világoskék nadrágot és térdig érő, felül kettősen körülkanyaritott száru sárga csizmát visel. Baloldaláról fekete szíjjon fekete tokban szablya függ le. A sisakképen jobbjában tart hegyes tört. Bánffy végvonaglásban fekvő zsemlye-deres paripáján gazdagabb aranyos-piros szerszámot láthatunk. Ilyen színű a nyereg, heveder és farmatring is.

Az aranyos acél rostélysisak takarója jobbról kék arany, balról veres-fehér színű.

Az egyenes vonalakkal határolt ötszögű pajzsot két térdeplő szárnyas gyermekalak tartja, két lilaszínű pillér és azok mögött lelógó rózsaszínű függöny előtt.

János király fenmaradt csekély számu czimeres levelei között a Bakacs-armális korra a harmadik. Megelőzik azt a Quendel (utóbb Serpilius) családnak 1530 május 4-ikén¹ és a Prusinszky családnak is ugyanezen évben adott czimeres nemesítő levelek,² utána pedig következnek a Vécsey Istvánnak 1532. évi október 16-ikán adott czimerbővítés,³ Záray Lázárnak 1533 július 26-ikáról kelt czimeres nemeslevele⁴ és a Dévay Péternek 1538 július 13-ikán adott birtok- és czimeradományozó levél.⁵

A czimerkép tárgyát tekintve, mindezek megegyeznek abban a magyar heraldikában régtől fogva kedvelt motivumban, hogy a czimer az adományosnak valamely kiváló tettét vagy magát az adományost ábrázolja. A Dévay czimerben levő, nyíllal és lándzsával átdöfött tatár bizonyára ép úgy a Dévay Péter által legyőzött ellenség volt, mint a hogy a Záray Lázár czimeres levelében határozottan meg is van nevezve, hogy az a veres kalapos szakállas fő, a melyet a felhőkbe kinyuló, szablyát tartó kar levágott, egyenesen annak a német lándzsás vitéznek a feje, a kit Záray leterített. Hasonlóképen az az oroszlán, a mely — kezében a Vécseyek régibb czimerével — ormózott vár-

falon emelkedik, kétségtelenül a Buda ostrománál vitézkedett Vécsey Istvánt példázza. A Prusinszky és a Quendel czimeres levélnek szövegét nem ismerem,¹ nincsen azonban kétségem arra nézve, hogy az előbbiben hármaskoronájú, gyökeres aranyfából kinyuló, kardot tartó kar a czimerszerző vitézi tettét jelképezi, az utóbbiban pedig a pajzsban levő vértezett, jobb karjával kivont kardot, baljában lábához támasztott pajzsot tartó vitéz az adományos Quendel Jánosnak az oklevelében megemlített hadi érdemeket szerzett fia és a sisakdiszül festett papi alak ennek fivére, a Wittenbergában tanult Lőrincz lelkész. A Bakacs-czimer ennek az iránynak teljességét mutatja: a pajzsban a királyi megörökítésre méltó vitézi tett, a sisakdiszen pedig maga a czimerszerző van lefestve. A czimerleirat a czimerképpel nem egyezik teljesen. Ez utóbbin Bánffy már a lovon ül és nyargal, Bakacs pedig mellette fut, holott a leírás szerint Bakacs az urát éppen a lovára segíti. Bánffynak nehéz vértezetben kellene lennie, holott a képen csakis derékig van vasban stb. Ez magában még nem volna föltűnő jelenség, — hasonló eltérések a czimeres levelekben gyakran fordulnak elő.

Jobban gondolkodóba ejthet már a képen látható viselet, a mely több olyan részletet mutat, a minőre eddig a XVI. századnak utolsó évtizedei előtt nem igen volt példánk.

Legfeltűnőbb azonban a czimerképnek stilusa és kiállítása, a mely nagyon is eltér a János király által adott más czimerképektől. A pajzsban szokatlan alakjáról nem is szólunk, bár ebben a korban az «ötszögű» pajzsot egészen másként szokták volt megfesteni. A színek kezelése, a festés technikája is újabb időre vall. Végül nagyon szembeszökő a czimeren a sisaknak és járulékainak alakja és máza is. Általánosan elfogadott nézet szerint ugyanis a négymázu (ezüst-vörös és arany-kék) sisaktakarók csakis a Habsburg-királyok alatt terjedtek el nálunk s mégis a Bakacs armálison már jobbról kék-arany, balról veres ezüst sisaktakarót láthatunk. A czi-

¹ Siebmachers Wappenbuch: IV. Band. 15. Abth. G. Csergheő, Der Adel v. Ungarn. 577. l. (411. tábla).

² A czimerkép másolata a Herald. Társ. gyűjteményében, a nemz. muzeum levéltárában.

³ Siebmacher-Csergheő: 705. lap és 483. tábla.

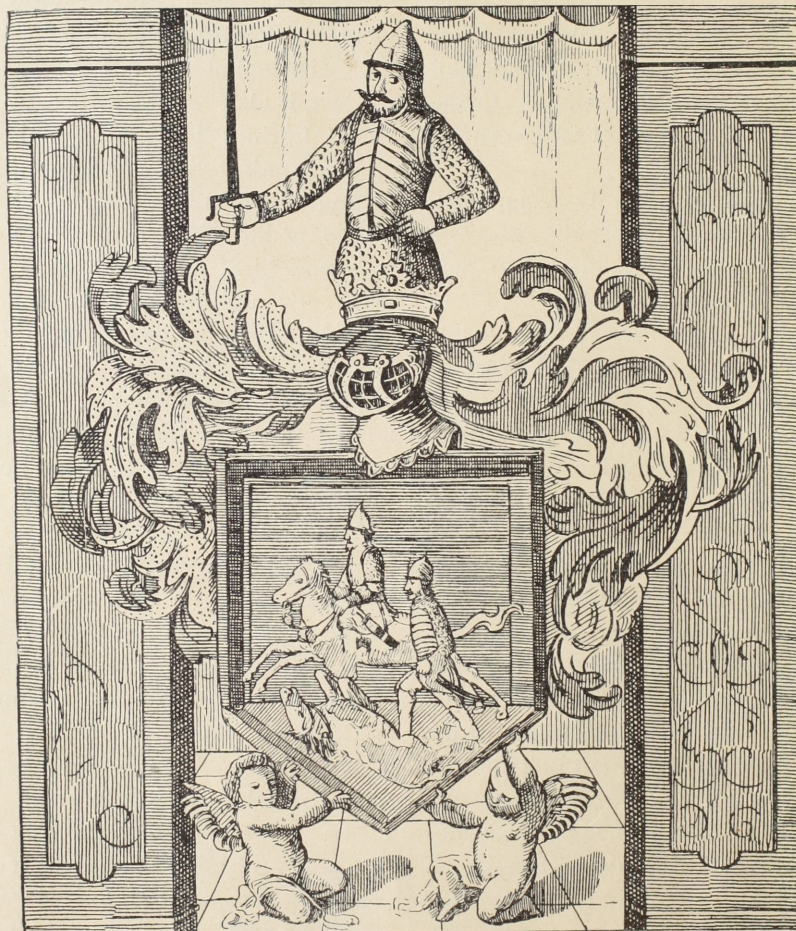
⁴ A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

⁵ Jahrbuch der k.k. Heraldischen Gesellschaft «Adler». Neue Folge, II. k. 112. l.

¹ Csergheő (Siebmacher, id. h. 577. l.) «az eredeti után» adja a czimernek képét és rövid leírását, de nem mondja meg, hol van ez az eredeti, sem az oklevélnek tartalmáról bővebb felvilágosítást nem nyújt.

merlevélnek hiteles voltához kétség alig férhet. Igaz ugyan, hogy az oklevél a kancellária részéről aláírva nincsen, mégis úgy a stílus, mint az írásnak módja, a betűknek alakja, a melyek pl. a Záray armális irásával csaknem teljesen egyeznek, biztosítanak arról, hogy itten az oklevél-hamisítást kizártnak kell tekintenünk. Erre nem is volt ok, mert hiszen a Bakacs-családnak

hogy a kiállított és kiadott czimeres levélbe a czimernek beléfestése valamely ok miatt elmaradt, s ez csakis későbbben pótoltatott.¹ Alkalmasint ugyanannak az «Apelles»-nek kellett volna azt megfestenie, a ki a Záray czimert is festette. Tehát egy, olasz renaissance izlésű ügyes gondos munka maradt el az oklevél fejről, a melyen a czimerpajzsot sok színű virágos ágakká

A Szentgyörgyvölgyi Bakacs család cimere az 1532-iki czimeres levélen.

nemessége régtől fogva el volt ismerve s így az armális a mohácsi vitézi tettnek megörökítésén kívül egyébre nem szolgálhatott, ennek megtörténtét pedig a Bánffy hálás jószágadományozó oklevele is bizonyítja. Láttuk végül János királynak egy maig fenmaradt leveléből azt is, milyen befolyásos főembere volt Bakacs Sándor a királynak.

Igy hát nem gondolhatunk egyebet annál,

alakított pajzstakarók között két oldalt tartották volna az angyalkák.

Mikor festették be az 1532-iki armális czimerképét, határozottan meg nem állapíthatjuk. Alkalmasint II. Sándor tette azt, a ki az 1622-iki czimeres levelet is szerezte. —

¹ Erre Varju Elemér t. tagtársunk tett figyelmessé, kinek nézetével teljesen egyetérték.

1609-ben használt pecsétjén már a mohácsi jelenetet láthatjuk, a mely ha térbeli nehézségek miatt kissé el is tér a czimerképtől, mégis valószínű, hogy ennek a pecsétnek vésője munkáját

czimere¹ és csakugyan, mielőtt a családi pecsétken a mohácsi jelenetre találánk, Bakacs (II.) Sándornak 1596. és 1598-ból keltezett iratain más pecsétjét láthatjuk, a mely, ha az elmosó-

A Szentgyörgyvölgyi Bakacs család czimere az 1622-iki czimeres levélen.²

nemcsak leírás, hanem kép után is készítette, vagyis feltehetjük, hogy ekkor már János király czimeres levele kiegészítést nyert.

Az adománylevél pusztán megerősítése, megújítása lévén Bakacs Sándor régi nemességének, bizonyára volt a Bakacs-családnak addig is

dott, papíron át nyomott, pecsétokról jól vesz-

¹ Csoma József (Turul, 1892. évf. 161. l.) emlit egy 1517-ből való Szentgyörgyvölgyi Bakacs czimert, de miként a leírásból és képből látható, itt nyilván való elnézés forog fenn, és Csoma az ebből az évből való Brodarics czimere gondolt.

szük ki, felhőből jobbra kinyuló, egy szárbból kihajtott három virágot tartó keztyűs kart ábrázol.

Bakacs (II. Sándor) pecsétje (1596–1598).

(Lásd a mellékelt ábrát.) Alkalmassint ez volt tehát az ősi czimer, a mely azonban ezentúl a használatból kiment.

Nemességet erősítő és czimert ujitó, némi részben azonban bővítő oklevél a II. Ferdinánd király által Bakacs Sándor keszthelyi kapitánynak és fiának, Farkasnak, 1622. évi augusztus 15-én adott s jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában¹ őrzött adománylevelél is.

Az oklevél szövege a czimerleírás részben a fentebb tárgyalt armálisból írja ki. Sajátságos tévedésből azonban ezt a czimeres levelet Ulászló királytól származónak mondja. Ha megtekintjük a diszes kiállítású, aranyos nyomással diszitett pergamentbe kötött okmányt s elolvassuk azt a tömérdek magasztalást, a melylyel a király Sándorról és fiáról Farkasról, aztán Sándornak atyjáról Lukácsról, s ennek testvéréről Benedekről, végre öregapjáról Sándorról megemlékezik, szinte érthetetlen előttünk az, hogy az adománylevelél egyéb kegyet nem ad annál, hogy az ősi nemességet és czimert megerősíti s azt lényegtelenül kibővíti. Ez a bővítés mindössze abból áll, hogy a sisakdiszen Bakacs Sándor alakja két nyitott fekete sasszárny közé helyeztetett, a melyek közül az egyik az oklevél szövege szerint holdsarlónak, a másikon pedig csillagnak kellene lennie, de valójában a czimerképen mindkét szárnyon egy-egy hat sarku arany csillagot láthatunk.

Magáról a csatajelenet ez újabb ábrázolásáról kevés a mondani valónk. A czimer-tárgy maradt, csak a kivitel változott a festő felfogása szerint. A leglényegesebb eltérés az, hogy míg az 1532-iki czimer már azt a jelenetet ábrázolja,

¹ És nem miként a Siebmacherben áll (pótkötet, 10. lap), az orsz. levéltárban. Csergheő a Bakacs családról két ízben is adott rövid közléseiben egyébként is több hibás adatot közöl, így a nádori adomány 1625-ben és nem 1525-ben kelt, egyebek közt Füred és nem Füzed birtokról, s a család nem 1759-ben, hanem 1734-ben halt ki.

a mint Bánffy a Bakacs lovára kapva, tova rohan, addig az 1622-iki czimerkép inkább János király adománylevelének szövegéhez tartván maradt, a jelenetet még abban a perczen örökíti meg, mikor Bakacs az urát az ő lovára felsegíti.² Valószínű ebből, hogy az 1622-iki czimereslevelél kiállítója nem látta a János király adománylevelét eredetiben, hanem abból csakis a czimer-leírást kaphatta meg és ez lehetett annak is az oka, hogy az oklevelet tévesen Ulászló királyának mondja.

Sajátságos egyébként, hogy a család ezentúl is szivesebben használja pecsétjein az 1532-iki armálison levő azt a felfogást, hogy Bánffy már a lovon ül és Bakacs futni indul. Csakis a családnak utolsó tagja, Benedek, metszeti pecsétjét az 1622-iki czimerkép után.

Bakacs pecséték.

III. Sándor (1648).

Benedek (1730-as évek).

IV. Sándor (1680).

A czimerbővítést csakhamar követte 1625-ben Bakacs Sándornak a nagyságos, vagyis bárói rendbe emelése, de az erre vonatkozó és 1630 január 7-ikén kelt diplomát már csak fia Farkas kaphatta meg.³

A veres bársonykönyvbe kötött és diszesen kiállított oklevélben nincsen czimerkép vagy czimerleírás, s így mintegy kiegészítése ez az 1622-iki adománylevelének. Tartalmára nézve a szokásos bevezetés után II. Ferdinánd megemlíti, hogy Bakacs Farkas régi nemes családból származott és elei hadi erényekben érdemesült egyének voltak és hogy atyjának a bárói rangba emelését már 1625-ben elhatározta.³ Ezután fel-

² Ezt a jelenetet nagyítva, színesen közzé tette az Athenæum a «Magyar nemzet története» VI. kötetében (100. lap), bár nem épen teljes hűséggel.

³ Tallián Gyula kutasi levéltárában.

³ «sui una cum suis posteris de conferendo magnificentiae seu baronatus titulo, in anno adhuc domini sextentesimo quinto quinto supra millesimum, die septima mensis octobris, in civitate nostra Neostadiensis benigne Nos resolveramus».

sorolja Farkasnak viselt dolgait, a melyeknek elismeréseül és hogy hűségének újabb bizonyosságaira annál inkább ösztönöztessék, őt és örököseit a nemesi rendből kiveszi és Magyarország mágnásainak avagy báróinak veres pecsétet használó rendjébe sorozza.

Miként láttuk, Farkas bárónak nem volt

többé alkalma újabb vitézi tettekre. Már a következő évben elhunyt. Ivadékai még egy századig becsülettel viselték az ősi czimert, a mely mig ennek a letűnt családnak dicsőségét hirdeti, egyúttal a gyászos mohácsi nap egyik jeletének emlékét hagyta reánk.

Dr. BONCZ ÖDÖN.

ZEMCHE IVADÉKAI.

(A csemiczei Csemiczky és benyiczi Benyiczky család)

Tüzetesen ismertettük már a Palugyay család történetének leírásában¹ a Palugya földének helyrajzi leírását s ha most arra ismét visszatérünk, ennek megokolása abban gyökeredzik, hogy ezen terület kiterjedésének szűkebb és tiszta meghatározását, minden kétséget kizáró helyfekvését, s eredeti elnevezésének értelmét kívánatosnak látjuk megállapítani úgy a Csemiczky, mint a Keresztúri családok történetének előadása érdekében.

Általában véve az egész terra Polugea, az «inter duos palludes» elnevezés alatt a két Palugya folyók köze értendő s az nem a Kis- és Nagy-Palugya községek határára vonatkozik. Ennek autentikus meghatározását találjuk egy 1226. évi, egy másik 1267., és egy harmadik 1348. évben kelt királyi okiratban.

Az 1226. évi Budán február 2-ikán «... ipso festo purificationis Marie virginis gloriose...» kelt, II. András király által kiadott oklevél szerint a budai vár parancsnoka, Liptai Magnus fiának Miklósnek «... Nicolai filio Magni de Liptovie servitoris et provisoris castris nostri Budensis...» adományozza azon földterületet, a Demjénfalván (Gimianfalva) máshol Damianfalva levő összes királyi népekkel, nevezetesen 12 egész néppel «... omnes populos nostras in Gemiani villa nimirum duodecim populos integros...»² minden földükkel, rétjeikkel, hegyeikkel stb.

Ezen okiratban a határleírásnál az adományozott terület kelet felé a Goriczmalom, délnek a Plostyiniak földé s innét Boda népségének mocsaráig terjed, továbbá a Palugya vizéig,

a hol a száraz barlang van, a melyből a Palugya vize kifolyik, a mely a hegyeket, erdőket és Demjénfaluját is körülzárja «... a mola Goricz versus orientem currit . . . iuxta terras ville Plostyini . . . exinde versus meridiem descendendo . . . usque ad quoddam stagnum vel paludem populi Boda, inde ad aquam paludis, ubi est siccum antrum ex quo aqua Paludis eminet . . . et ipsam villam Demiani intercludit . . .»¹

Az 1287. évi okiratban, melylyel László király Zemche fiainak egy földrészt adományoz, a két Palugya között lenni mondja, de mindjárt hozzá teszi a jelzöt is «... inter duos Palludes Palugya pataka vocata . . .»²

Az 1348. évi december 27-ikén . . . «feria quinta proxima post festum beate Catharine virginis et martyris» Budán kelt oklevél határjárásí királyi rendelet Plostyéni (Palaschini) Demjén fia Miklós részére, mely szerint a szeptesi káptalannak meghagyatik, hogy a Plostyén (Palaschin) nevü birtokot határolja el. Ez okiratban Demjén fiát Miklóst de Palaschinpalagya kevti — Palugya köze — nevezi, a határjárásra vonatkozó káptalani jelentésben az ugyanazon év december 25-ikén «feria quinta proxima ante festum beati Thomæ apostoli» . . . végrehajtott határjárásban az említett birtokot Palaschinpalagiakuzinek mondja.³ Itt tehát a két Palugya folyó közt levő terület értendő.

Mindazon okiratilag igazolt adatok alapján állítani merjük, hogy okiratainkban a Liptó-

¹ Turul, 1898. évf. 4. füzet.

² Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

¹ Ugyanott.

² Eredetije Csemiczky József ltárában Csemiczen.

³ A Magyar Nemz. Múzeum ltárában.

megyére vonatkozó «inter duos Palludes» kifejezés nem a Kis- és Nagy-Palugya községekre, de a két Palugya pataknak nevére vonatkozik, s azon területről szól, mely ezen két patak között fekszik, s a Palugya (Pologea, Palludea) név az ezen területen elterült mocsaraktól származott, melyeknek kiszikkadt zsombékos talaja, imitt-amott tözezes földje most is magán viseli egykori mocsáros jellegét.

A XIII. században Liptómegeye kulturális fejlődésének történetében a társadalmi községi élet keletkezésében nevezetes szerepe volt a kispalugyai népek, a kik a Palugya terület benépesítésének tényezőivé váltak. Innét származott a Csemiczky családnak első okiratilag ismert őse is Zemche, kinek utódai az egyik ágon Csemeházyaknak s jelenleg Csemiczkyeknek neveztetnek, a másik ágon pedig a Benyiczkyek származtak le, a mely család azonban össze nem tévesztendő a micsinyei és benyiczi Benyiczky családdal.

Zemche a kispalugyai királyi népek közül való jobbágy volt, kinek születési évét tekintetbe véve azt, hogy 1287-ben, midőn ennek fiai Márkus, Benedek és Móricz a nemesek sorába felvétettek, már nem élt, minden valószínűség szerint a XIII. század első felébe, legalább is az 1240. évek valamelyikére tehetjük. Hogy Zemche nem tartozván az országos nemesek sorába, mégis földbirtoka volt Kis-Palugya határában, annak bizonyosságául szolgál, hogy a többi királyi népekkel együtt birt földeket csak föltételesen mondhatta magáénak, a mennyiben földjeit s annak tartozandóságait bizonyos ellenszolgálatok fejében kapta és élvezte annak hasznát.

A család történetében, de különben is igen érdekesek azon körülmények, a melyek között Zemcsének említett három fia az országos nemesek közé felvétetett. A nemesítés előzményes tényeit a következő három okirat szövege adja elő.

1287. évi márczius 30-ikán . . . «datum in dominica Palmarum» . . . hely nélkül kelt s kiadott okiratban mondja Demeter mester zólyomi comes, hogy László király *szóbelileg* meghagyta neki, hogy Márkust, Benedeket és Móriczot kispalugyai jobbágyok fiait régen birt földekkel, a többi népektől elkülönítse, és őket a más jobbágyok fiainak sorába iktassa «. . . nobis

percepisset *oretenus* ut Marcum, Benedictum et Mauricium filios jobbacionum de minori villa Polugha de ipsis populis cum terra eorum habita et possessa ab antiquo separare debemus et in numerum aliorum filiorum jobbacionum aggregare . . .»¹ Kitünik ebből a «*habita et possessa ab antiquo*» kifejezésből, hogy Zemche elődei Liptómegeye benépesítésének legelső korában, tehát a XII. században már a királyi jobbágyok között voltak s mint ilyenek teljesítették azon szolgálatokat, melyekhez földjeik birtoklása kötve volt; és az «*in numerum aliorum filiorum jobbacionum aggregare*» mást nem jelenthet, mint azt, hogy a király népei közül az országos jobbágyok, vagyis az ország nemesei közé soroztassanak.

Zemche utódai földjeinek elkülönítése azonban a többi kispalugyai népek földjeitől akadályokba ütközött s nem ment oly simán, mint az talán Zemche fiai, sőt maga Demeter comes részéről is kívánatos volt, mert ugyanazon földnek elkülönítése ellen, melyet Zemche fiai a többi jobbágyok földjei között birtak, fenyegetődve tiltakoztak a többi királyi népek. Ezen érdekes esetet Demeter zólyomi comes fentebb idézett okiratában így írja le: midőn a király parancsára Markust, Benedeket és Móriczot a többi népek közül kivenni s földjeiket elkülöníteni akarta, erről Kekech, Preazló, Madach, Aladár, más részről az egész Palugya tiltakoztak az ellen, hogy a nevezett három testvérnek azon földet, melyet előbb birtak, átadják, mert azon föld hozzájuk közel van, s helyette cserébe más földet ajánlottak nekik; «. . . inter eosdem ab una parte Kekech, Preazlo, Madach, Aladarium et totam villam Polugha ex altera contencio extitit suscitata, contradicentes, ne ipsam terram in qua iidem . . . prius possiderunt, ipsis statuere debemus eo quod eadem terra ad ipsos prope esset . . . de ipsa terra ville . . . tante quantitatis et qualitatis, quante essent, in concambium terre prenotate assignarent . . .» Ezen cserét azonban a három testvér el nem fogadta s azt visszautasította, «. . . quod cambium tamen iidem . . . recusabant» s bárha — írja tovább — a felek között az iránt többszörös egyezkedési kísérlet történt, végre Demeter comes engedélyével többeknek közbenjárására a

¹ Eredetije Csemiczky József csemiczi ltárában.

felek kiegyeztek, hogy a három testvér a többi népek földjei között lévő földjüket elhagyta s a kispalugyai népek e helyett cserébe nekik tőlük elkülönített és határdombokkal körülvett két ekényi földet adtak «... mediantibus quam pluribus civibus et specialiter Laurentio officiali nostro de Lipto, Dionisio de Luchka, Theodoro, Radum, Martino et Kunch... terram ipsorum relinquerunt, et e converso iidem populi in concambium terre eorundem terram ad duo aratra sufficientem vel minus de terra ipsorum... assignarunt...» Ezen egyezséget azzal kötötték meg, hogy a visszalépő fél a másiknak 12 márkát tartozik fizetni «... pars autem resiliens ab ipso concambio tenebitur duodecim marcas concambium tenenti.

Demeter comes ezen okiratát a három testvér bemutatván, a király azt megerősítette s ugyanazon év április 8-ikán «tertio die octavarum pasce...» Szepességen kelt okiratában át írta.¹

Ezzel azonban Zemche fiainak csak a kispalugyai népek közül való kiemelése volt végrehajtva; az országos nemesek sorába való beiktatásuk későbbben, de gyorsan erre, 14 nap múltán, vagyis április 22-ikén, történt meg.² Meg kell itt jegyeznünk, hogy ezen királyi okiratban, mint IV. László más egyéb kiadványaiban is, a kelet hónapja hibás, s annak nem decimo Kalendas Aprilis Indictione decimaquarta kellett volna lennie, hanem legkorábban decimo Kalendas Maii; minthogy a decimo Kalendas Aprilis március 23-ikára esik, s minthogy László ebben a királyi okiratban hivatkozik Demeter comesnek fent említett és március 30-ikán kiadott azon oklevelére, mely szerint az ő közbenjárására eszközölt csereszerződést Zemche fiai és a kispalugyai népek között helyben hagyva «... de pristina conditione eorum eosdem duximus eximendos ordinantes ipsos in cetum et collegium aliorum fidelium jobagionum de Lipto... simul cum terra quam magister Demetrius... in concambium terre sue... assignavit...» mert ha az okirat március 23-iki keleti helyes volna, akkor nem hivatkozhatnék benne oly tényre, mely 7 nappal későbbben, március 30-ikán történt.

Míg a két előbbeni oklevélben csak arról szerezhettünk tudomást, hogy a három testvér a kispalugyai népek egyikének fiai s apjuk nevét még azokban nem ismerjük, ezen harmadik s hibásan április 22-ike helyett március 23-ikán keltezett nemesítő oklevélben találkoznak legelőször Márkus, Benedek és Móríc testvérek apjának nevével Zemchével. Időközben, azaz 1287 április 8-ika és április 22-ike között történetelt a legidősebb testvér Márkus halála, mint-hogy a már említett április 22-ikén kiadott királyi nemesítő okiratban Márkus nem, s csak Bene és Móríc két testvér említették «... quod nos consideratis fidelitatibus et serviciorum meritis *Mauricii* et *Bene* filiorum *Zemche* de numero populorum nostrorum de minori villa Palugya...» s itt csak annyit jegyez meg a két testvér földéről, hogy az két ekényi és a két Palugya vize között fekszik és a Vág (Wagh) folyóig terjed «... mete autem terre ipsorum ad duo aratra sufficientis usque ad fluvium Wagh... inter duos Palludes *Palugya pataka*...»

Ezen Kis-Palugya határából kihasított és Zemche fiai részére elkülönített két ekényi birtokrész talán fekvése miatt vagy más oknál fogva nem volt inyére a két testvérnek s alig telt bele másfél év, az 1288 október 18-ikán «feria secunda proxima post festum beati Galli confessoris» kelt s a turóczi konvent által kiadott bizonyáglevél szerint eladták azt kilencz márka dénarért Chima fiainak, Miklós, Pál és Péternek és Ivachun, János, Jvanka és Chyma jobbágyok fiainak.¹

Sajnos, hogy ezen eladott földbirtok további körülményeiről a most említett adásvevési okirat hiányában tudomással nem bírunk; nem tudjuk, vajjon az eladás tényleg végrehajtott-e vagy nem? s így arról sem számolhatunk be, hogy a jelenlegi Csemicze kis község ugyanazon a helyen keletkezett-e, a mely földterületet Zemche fiai László királytól adományul kaptak meg-nemesítésükkel együtt. Annyi azonban tény, hogy az első határleírás 1287-ből megfelel a mai Csemicze helyrajzának, s valószínű, hogy azon sok kellemetlenség és faggatás, mely ezen

¹ U. ott.

² U. ott.

¹ Liptói registr. Történelmi tár, IV. k. A turóczi konventnek erre vonatkozó bizonyáglevelét 1288. évből nem ismerem, a családnál nincs meg.

földrész eladása miatt Zemche utódait majdnem egy századon keresztül érte, csakugyan ezen területre vonatkozik a nemesi birtoknak jobbágy kézre való eladása nem nyerhetett királyi megerősítést, s innét eredett a sok zaklatás, perpatvarkodás, melynek Erzsébet királyné parancslevele a lipthói comeshez vetett végett.¹

Az eddig felhozott okiratos tények két irányban alkalmasak boldogult Nagy Iván érdemes tudósunknak — bizonyára téves értesülés alapján nyert — azon közleményét helyreigazítani, hogy Zemchének csak két fia, Móríc és Bene nevű, volt s ezek kapták 1287-ben Benefálvát, együttesen,² Móríc pedig külön Csemiczére kapott ugyanazon évben új adománylevelet.³ A másik tévedés az, hogy Zemche már 1250-ben birta azon földet, a melyen a mostani Csemicze helység van.⁴ A mint kimutattuk, Zemchének nem két, de három fia volt: *Márkus*, *Bene* és *Móríc* s ezek együttesen kapták cserébe a Kis-Palugya határából kihalított azon földrészt, a melyen Csemicze község keletkezett, s a mely terület a kispalugyai népeké volt, s László király 1287-ben nem új adományt adott külön Mórícznak, csak megerősítette ugyanazon évben a Demeter comes közbenjöttével eszközölt cserét, az időközben már nem létezett Márkus elhagyásával az életben levő két testvér Bene és Móríc részére. Ezen adomány Benefálvára nem vonatkozik, de Csemiczére; mert Benefálva — a mai Benicz és nem Benedekfalva⁵ — csak később keletkezett, a mint azt alább látni fogjuk, akkor t. i., midőn Bene és Móríc birtokaikon megosztottak s Bene az akkori Beneházát, a mai Benyicz községet alapította. Világosan kiderül azon másik tévedés is, hogy a Csemiczkyek első ismert őse Zemche 1250-ben nem birta a két Palugya között fekvő azon területet, a melyen Csemicze helység van, mert Zemche és fiai is még közös területet birtak a kispalugyai királyi népekkel és Zemche már akkor nem is élt, midőn fiait onnét 1287-ben a király szóbeli rendeletére kivették s az ottani

népek között birt földrészüket csere útján elkülönítve, kihalították a kispalugyai határból 1298. évi április 1-én «*feria tertia proxima post dominicam Ramispalmarum*» Mika lipthói comes és castellanus Olaszii (Gallicus) János részére bizonyoságlevelet adott ki, mely szerint Demeter pozsonyi és zólyomi comes különös parancsára törvényt ült több lipthói férfival azon földrész visszaadása iránt, melyet Gergely, Gekmén comes szolgája, jogtalanul elfoglalt Olaszii Jánostól; ezen bírói ítélet hozásánál a többiek között, mint jelen volt, említették Márton, Zemchének fia is. Ezentul az okiratokban Móríc mindenütt Mártonnak iratik.

Palugyay András kispalugyai birtokának határjárásánál 1299 december 6-ikán az esztergomi káptalan által kiadott határjárási okiratban a többi között mint jelenlevő szomszéd birtokos Zemchének fia Bene is föl van sorolva, s a határleírásnál mondja, hogy a határ lejön egészen azon utig, a mely Kis-Palugyától a Zemche fiainak házáig terjed «*. . . pervenit ad viam que ducit de una villa minoris Palugea ad domus filiorum Zemche.*» Ezen adat tiszta világosságba helyezi azon tényt, hogy a mai Csemicze község Zemche fiai által 1287—1299. évek között telepítették.*

A XIII. század végéig Zemche nemzetségének terjedéséről még adatok nincsenek, a XIV. század elejéről azonban már egy családi katasztrófa arról értesít bennünket, hogy Zemche fia Benének három fia, Bodon, Miklós és Meke közül ez utóbbit 1302-ben Benkének fiai Pál és Szerafin megölték. Ezen főbenjáró ügy a zólyomi comes elé került, mely ügynek mibenlétéről és végelintzéséről a túróczyi konvent előtt vallomást tettek, s az ezen esetről szóló bizonyoságlevelet a konvent 1302. évben kiadván, ezen ügyet ilyképen adja elő: hogy midőn Pálnak és Serafinnak magukhoz hasonló 50 nemes ember előtt esküt kellett volna tenniök, hogy Mike halálában ártatlanok, az eskütételre kitűzött határnapon úgy a maguk, mint négy szolgájuk Fodor Tamás, Posk fia Márk, Helleus fia Perke és Cyren fia Máté nevében egyrészt, másrészt pedig Bene fiai Bodon és Miklós a konvent előtt

¹ Lipthói Regestrum, id. h.

² Nagy Iván, Magyarország családai, III. k. 128. l.

³ U. ott. 129. l.

⁴ U. ott. 128. l.

⁵ Szent-Ivány csal. Itára a Magyar Nemz. Múzeumban, Lit. Dl. Fasc. I. Nro 9.

* Eredetije Palugyay István bodafalvi ltárában. Fejér, Cod. Dipl., VI/II. k. 242. l. csak regestját közli.

megjelenvén, más tisztességes liptói és túróczi férfiak tanácsára egymás között megegyeztek, hogy Pál és Szerafin, Bene fiainak Bodon és Miklósnak testvérük haláláért három határidőben tíz marka ezüstöt részint ezüstben, részint értékben fizetni kötelesek.¹

Ősi adományos birtokukat Bene, és mondjuk ezentúl, Márton harmincz évig osztatlanul birtokolták és csak 1317-ben osztozkodtak meg rajta, midőn is a közös megegyezéssel végrehajtott osztály iránti bizonyáglevél kiadása végett Bodó comes és liptói officialis és a törvényt látó bírák előtt az osztozkodó felek megjelentek, s nekik az osztálylevél az említett év június 5-ikén «in quindenis Pentecostes»² kiadatott.

Ezen osztálylevélben névszerint említettnek fel az osztozkodók, a kik között azonban Márton, Bene fivére, már nem fordul elő; ez azon föltevésre jogosít, hogy 1317-ben az osztozkodás alkalmával már nem élt, mert csak fiai: Aladár, Mihály és Phyle sorolhatnak fel egyrésztől, holott másrésztől Bene Zemche fia, Péter, Mike, Gellián, Márk és Pál nevű fiaival együtt jelent meg comes Bodó liptói officialis előtt, «... quod Bene filius Zemche una cum filiis suis Petro videlicet Mykone, Gelliano, Marko et Paulo ex una parte, Aladar, Mychael et Phile filii Martini ex altera personaliter coram nobis constituti...» A kétfelé osztott birtok leírását ezen osztozkodási bizonyítvány ekképen írja le: minthogy a birtok kétfelé osztását az egykor idősebbik testvér Bene «idem Bene senior condam» — tehát Márton csakugyan nem élt már ekkor, — eszközölte, megengedte, hogy testvére gyermekei azt a részt válaszzák maguknak, a melyiket akarták «... unam partem quam vellent pro ipsorum portione et utilitate... eligent», s így történt, hogy Benének azon rész jutott, a mely dél felé a mostani Kis-Palugya és Bodófalva között fekszik s a hol Bene a neve után elkelesztelt Benefalva — most Benyicz — községet alapította, míg az alsó részen a Vág és az országot mentében Nagy- és Kis-Palugya között a már 18 évvel előbb létezett Csemeháza — most Csemicze községe — Márton fiainak jutott osztályrészül. Ősi birtokában az így ketté vált csa-

lád Bene ágán alapította a Benyiczky, Márton ágán pedig a Csemiczky családot.

Azon időig, míg a két testvér, Bene és Márton birtoka osztatlan volt, nem érezték szükségét annak, hogy az eredeti adománylevél szövegét átírassák, a birtok kétfelé osztása után azonban a birtokjog megvédése szempontjából kívánatosnak látszott az 1287-ben kelt eredeti adománylevélnek átírását eszközölni; ennek keresztülvitelét Palugyai András foganatosította 1340-ben. Nem tudjuk azonban, hogy Palugyai András minő vérbeli rokonságban vagy összeköttetésben volt a Zemche nemzetséggel, s mi jogon kérte Károly királytól nemcsak a Zemche utódai, de a saját maga és testvérei nevében is az 1287. évi adomány átírását. Ezen okiratban, melyet Károly király 1340. évben kelet, hely és nap nélkül adott ki, a kérelmezők voltak Aladár gyermekei: György, János és Márta és Bene gyermekei: Kilián — az 1317. évi osztálylevélben ugyan ez Gelliánnak van írva — Péter és Márkus «... Georgii et Joannis filiorum Aladari et filie Marthe, necnon Kiliani, Petri et Marci filiorum Bene proximi et generationibus suis...»³ Minthogy ezen okirat hely és nap nélkül van keltezve s átírása az 1287. évi adománylevélnek, az 1340. évben még egy másik királyi okirat is adatott ki, a mely december 6-ikáról volt keltezve «in festo beati Nicolai confessoris»⁴ melyet *Benefalvi Péter fia Miklós* 1391. évben Bubek Imre által tartott általános birtokvizsgálat alkalmával bemutatott; mi ezen okiratot nem láttuk és nem ismerjük. A Csemiczére vonatkozó adományleveleket az említett birtokvizsgálat alkalmával István fia Lőrincz mutatta fel.⁵ Meg kell itt jegyeznünk Nagy Iván azon állítására, mintha a Csemiczére 1287. évben kiadott királyi adománylevél elégett volna s erre Móricz utóda István 1380-ban I. Lajos királytól új adománylevelet kapott volna,⁶ s hogy régente Zemche Scennichének is iratott volna, hogy az 1287. évi adománylevél nem égett el, mert mi az eredeti adománylevelet használtuk

¹ Fejér, Cod. Dipl. VIII/VI. k. 184. l.

² Eredetije Csemiczky József csemiczei levéltárában.

Turul. 1899. I.

³ 1793 február 16-ikán kelt hiteles káptalani másolatban, Csemiczky József csemiczei levéltárában.

⁴ Liptói registr. id. h.

⁵ U. ott.

⁶ Nagy Iván, Magyarorsz. családai. III. köt. 129. l.

s erre hivatkozunk jelen dolgozatunkban, s azon István, a ki 1280-ban új adománylevelet kapott, nem Zemche utóda volt, s nem Csemiczére kapta a nova donatiót, minthogy Csemicze soha *Scennichének* nem iratott, nem irathatott, mert *Scenniche*, a mai Nagy- és Kis-Selmece, Liptómege nyugati szélén van, Kis-Palugya pedig, a melynek határából Zemche földét 1287-ben kihasította Demeter comes, a megye közepén, annak délkörében fekszik. Bővebb és meggyőző bizonyoságául annak, hogy *Scenniche* nem azonos a *Csemicze* névvel, szolgáljon azon határleírás, a mely Donch zólyomi és pataki comes által 1321. évben kiadatott Rudlinus comes részére,¹ midőn is Rudlinus comes Garam melletti birtokát cserébe adta a liptómegei Fejérpatak és Terlina-réte Rózsahegy mellett levő részben szántható erdőbirtokért «... quondam possessionem nostram sylvosam et ex parte arabilem in Liptovia existentem *Fejérpatak* et *Terlina-rethe* nuncupatam dedimus... comiti Rudlino...» Itt a határ leírásánál a többi között említi «... prima meta incipit in fluvio *Scenniche*...», tovább «... ascendit ad metam terream, que separat a terra ville *Scenniche*...»; a további határ a *Revucze* folyónál és Rózsahegy területénél van «... descendit per vallum quondam ad fluvium *Revucze*... ubi est terra meta que separat a terra *Rosemberk*...» Azon Péter, kinek apja István és nagyapja János de Scenniche névvel iratik s a ki *Scenniche* iránt az adománylevelet 1391-ben bemutatta,² a Stavnyiczkyak és a nagyselmecei Thuoldtok őse volt. Scenniche a mai Nagy- és Kis-Selmece.

A mint már feljebb kimutattuk, Zemche két fia az ősi adományos birtokon 1317-ben megsztozván, két különböző család alapítói lettek, s bár feltehető, hogy az osztozkodás után családnévük közkeletűvé vált, azzal okiratilag legelőször 1401-ben találkozunk, azon eset alkalmából, midőn a boczabányaiaknak a kincstár elleni pörös ügyében egy erdőrészt elfoglalása miatt Zsigmond király rendeletére a szepesi káptalan által a tanúk kihallgatása elrendeltetett. Ezen ügyben a tanúk kihallgatása 1401. év április 30-ikán

eszközöltetvén, a többi között Csemniczky Miklós liptómegei táblabíró és Benyiczei Benyiczky Gáspár is kihallgattatott «ibidem nobilis Nicolaus Chemniczky coassesor sedis nobilium comitatus Liptoviensis... egregii ac nobiles Caspar Benyiczky de Benyicz etc... jurati et diligenter examinati...»¹ Minthogy pedig Márton ágán György és János terjesztették tovább a Csemiczky családot, s a mint kimutattuk, Györgynek fia István, ennek fia Lőrincz volt, ezen Miklós csak Jánosnak lehetett fia; a Bene ágán leszármazó Benyiczky családot csak Miklós, Péter fia, terjesztette tovább, és Benyiczky Gáspár Miklósnak volt fia.

A Csemiczky családnév újabb változásával három ízben találkozunk a XV. század folyamán, midőn is az Csemeházyvá változik át. Ugyanis a szepesi káptalan egy 1415. évi február 25-ikén «in crastino festi beati Mathie apostoli» kelt kiadványában bizonyítja, hogy a káptalan előtt néhai Csemeházy Lőrincz leánya Klára, Platthy Péter neje Erzsébet a saját és gyermekei nevében tiltakozik Lőrincz fia Jakabnak, Klára testvérének, azon szándéka ellen, hogy úgy a saját, mint Klára nővére birtokrészét Csemeházán elidegenitse² «... dicitur... in persona... Clare relicte filie Laurencii de *Chemehaz*, Petri Platthy et domini Elizabeth consortis sue... quod Jacobus filius ejusdem Laurencii frater dicte Clare uterinus portionem suam possessionariam una cum porcione domine Clare in dicta possessione *Chemehaz*... vendere alienare... vellet...»

1440. évi december 15-ikén «feria quinta in festo beate Lucie virginis et martyris» kelt szepesi káptalani kiadvány bizonyítja, hogy a kispalugyaiak tiltakoznak a király azon szándéka ellen, hogy Kis-Palugyán egy földrészt *Chemeházy* Lőrincz fiának Jakabnak adományozzon «regia serenitas quondam particulam terre in dicta possessione Kyspaludia existentem Jacobo filio Laurencii de *Chemehaza* nova donationis titulo conferre niteretur...»³ és 1481. évi július 6-ikán «feria sexta proxima post festum

¹ A Batthyányiak köpcsényi levéltárában, Lad. 25. fasc. 2., az esztergomi kápt. 1338-ban kelt átiratában.

² Liptói regestum, id. h.

¹ A szepesi káptalan által 1819 május 4-ikén kiadott hiteles másolat Boczabánya levéltárában.

² Eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

³ Eredetije ugyonott.

beati Procopii» kelt jelentésében *Chemeházy* Pált mint királyi embert említi azon birtokbeiktatásnál a túróczi konvent, melyet a magtalanul elhalt Keresztúri István birtoka Szent-Ivány Balázs és Kispalugyai Liphay Bálint részére eszközölnie kellett «... una cum prefato Paulo de Chemehaza ... fratrem Gallum ... duxissemus destinandum ...»¹

Bene ágán a Benyiczkyvé vált család egyik tagjával György fiával Lászlóval 1435. évben találkozunk egy február 23-ikán «feria quinta proxima ante festum beati Mathie apostoli» Pekel de Keche Fülöp alispán és a lipthói szolgabíró által kiadott bizonyságlevélben, mely szerint Benyiczi György fia László, «... *Ladislaus filius Georgii de Benyicz*»² Fejérpataki István fia Péter meghatalmazásából jelent meg.

A lipthómezei nemeseknek 1718—26. évi összeírásában a többek között nemessége kimutatására a benyiczi birtok felől, a Benyiczky-család felmutatta Mátyás királynak 1470. év körül kelt beigtatási parancsát: «Familia dominorum Benyiczky reproduxit mandatum et statutoria beatæ recordationis Mathiæ regis circa annum 1470 emanatum ...»³ Hogy Zemche utódainak Bene ágán melyik tagja szerezte a beigtatási parancsot, azt kideríteni nem lehet, de mert ezen időben a Benyiczky családnak két tagjáról van tudomásunk, I. Györgynek t. i. László és György fiáról, valószínűnek tartjuk, hogy az említett beigtatási parancsot ezek valamelyike szerezte meg.⁴

Ezen időtájban történhetett, hogy II. Csemeházy György Hliniken birtokot szerzett, s magát szerzett birtokáról Hliniczkynek — néha Lyneczkynek is — írva, ezzel egy újabb ágának, a Hliniczky családnak lett megalapítójává. 1489 január 27-ikén «... feria tertia proxima post festum conversionis beati Pauli apostoli ...» kelt bizonyságlevelében a túróczi konvent azt írja, hogy Szentkereszt István leánya Borbála, Hliniczki György özvegye, «... domina Barbara

¹ Eredetije Lokcsánszky Béla ügyvéd lipthószentmiklósi levéltárában.

² Eredetije a Fejérpataky cs. levéltárában, a Magyar Nemzeti Múzeumban.

³ Acta publ. com. Liptov. 1718—1726. jegyzőkönyv 568. lap.

⁴ Nagy Iván Györgyöt említi, a forrást nem nevezvén meg. Id. m. III. k. 129. l.

filia quondam Stephani de Zentkereszt, relicta vero quondam nobilis Georgii de Hliniczky ...» Szent-Ivány Balázstól és Istvántól megkapta a nagyatyja Szent-Ivány Péter révén őt megillető lipthómezei birtokok után neki járó jegyajándékot, kelengyét és hajadoni negyedét.¹ A most említett Györgynek fiát Lászlót említi a túróczi konvent 1485. évi december 18-ikán «quanto die executionis premissarum» kelt utasításában; a végrehajtás megújított december 15-ikén «feria quinta proxima post festum beate Lucie virginis et martiris», mely szerint Madáchházi András neje Juliánnának, Hadázházi Kisszel István Benedek fia és ennek anyja elleni birtokosztási ügyében Hliniczki László mint szomszéd tulajdonos jelen volt a többiek között «... vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis ... una cum ... Ladislao de Hlynik ...»² A most nevezett László még egyszer fordul elő 1495. évi szeptember 14-ikén «in festo exaltationis sancte crucis» a túróczi konvent által kiadott bizonyságlevélben, mely szerint Várallyai Mihály leánya a saját, Mártha és Anna nővérei nevében is nyugtatja Felsőkubini Pece Lászlót és Hlyniczki Lászlót a nekik kiadott tulajdoni negyed iránt «... nobilis domina Veronica filia nobilis quondam Michaelis de Várallya in sua et nobilium dominarum Marthe et Anne sororum suarum personis ... Ladislaum Pece, et Ladislaum de Hlynik super ... omnimodam satisfactionem dicti quartalicii reliquit ... per omnia quitos ...»³

A Bene ágán leszármazó Benyiczky család tagjai közül az okiratokban a XV. század folyamán többé nem találkozunk, de valószínűnek tartjuk, hogy a Gálfalva nevű jószággrész megszerzése általuk már a XV. század utolsó tizedében megtörtént, mert mint szomszédos birtokosok és határosok 1523. évi május 1-jén «feria sexta proxima ante festum inventionis sancte crucis»⁴ a szepesi káptalan által kiadott jelentésben Szentkereszt Czin Mihálynak az Ipócsházi birtokba való bevezetése alkalmával Be-

¹ Eredetije Bobrovnyiczky László levéltárában Rózsahegyen.

² Eredetije u. ott.

³ Eredetije Szmrecsányi Bogomir szmrecsányi levéltárában.

⁴ Eredetije Platthy Gyula nagypalugyai levéltárában.

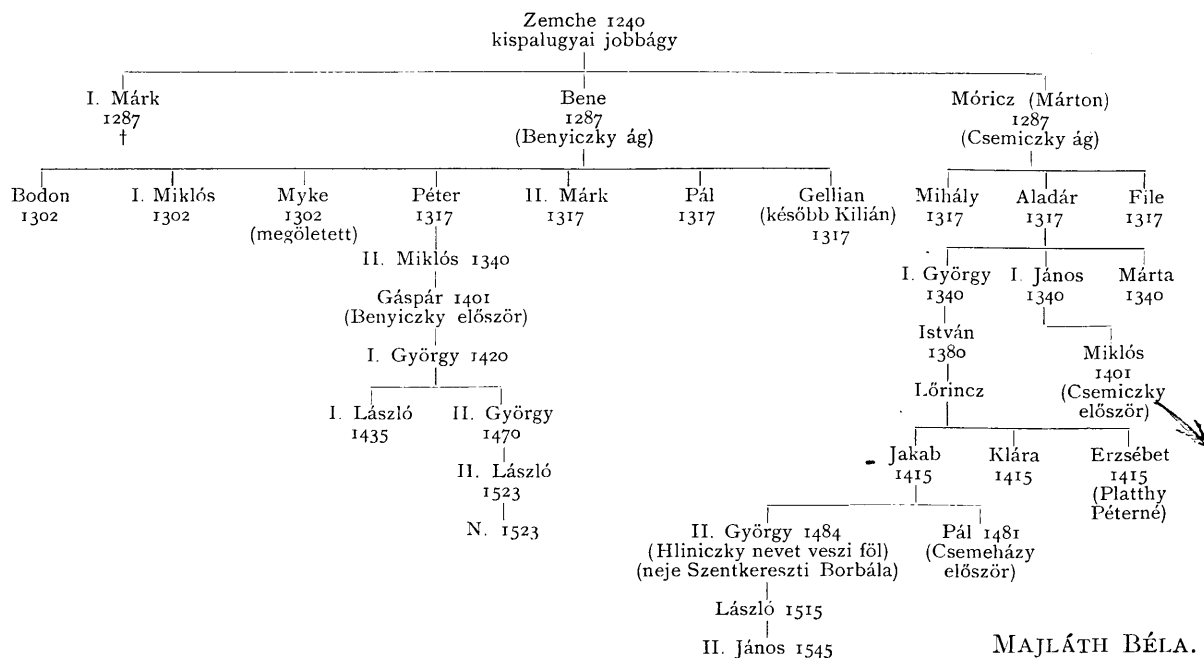
nyiczky László és Simon is meghivattak és jelen voltak; «...vicinis et commetaneis eiusdem universis, signanter... Ladislao de Benyicz, Simone de eadem... inibi legitime convocatis et presentibus...»¹

Bizonyítékával tartozunk még annak, hogy a Hliniczky, Hlyniky és Linyiczkynek irt György és annak utódai László s ennek fia János csakugyan Csemiczkyek voltak.

1545. évi július 16-ikán «...feria quinta proxima post festum beate Margarethe virginis et martyris...» a szepesi káptalan kiadta a bizonyoságlevelet a felett, hogy Linyiczky János tiltakozik az ellen, hogy Kubinyi Márk fiai Kristóf, György és Benedek, a Liniken, Jánosházán és Váralján levő birtokot, melyet apja Linyiczky László közös megegyezéssel reájuk ruházott, eladják, elzálogosítsák, használják stb., mert a szerződésileg kikötött feltételek teljesítésével legkevésbé sem gondoltak.² Ugyanezen Linyiczky vagy Hliniczky család egy későbbi tagjáról 1636. évben márczius 18-ikán «...feria sexta proxima post festum sancti Gregorii pape et confessoris» kelt kiadványában írja a szepesi káptalan, hogy ifjabb Felsőkubinyi Kubinyi János saját és testvérei nevében tiltakozik, hogy Csemiczky, más-

képen *Hliniczky* János férfitód hiányában javait Judit és Zsófia leányára átruházza «...quod Johannes Csemniczky aliter Hliniczky in defectu masculino existens... Juditham et Sophiam filias suas in bona et jure... in possessionibus Hlinik et Izsépfalva introducere et statuere vellet...»³ A Csemiczkyek közül az egyetlen György volt, a ki a Hliniczky nevet vette hliniki birtoka révén, a ki, mint feljebb kimutattuk, 1484-ben élt, s e szerint az utána következő László 1515-ben ennek fia volt, s János, a kiről fentebb tettünk említést, 1545-ben már apjára, Lászlóra hivatkozik Kubinyi Márk elleni tiltakozásában. Ennek további utódaira már ki nem terjeszkedvén, csak azt akarjuk konstatálni, hogy Györgytől kezdve ennek leszármazói a hliniki Hliniczky nevet nem előnév, de családi név helyett használták, de az okiratokban leggyakrabban hozzá téve: alias Csemniczky; míg végre a család ezen ága 152 év multán 1636 után férfi ágon Jánosban kihalt.

A Zemche nemzetsége Bene és Mártonban kétfelé szakadt ágának, a Benyiczkyek és Csemiczkyek családjának leszármazását 1526-ig a jelen értekezésben felhasznált okiratok alapján a mellékelt táblán állítottuk össze.

¹ U. ott. — ² Káptalani hiteles másolat, 1793. évi február 16-ikáról keltezte, Csemiczky József csemiczei levéltárában. — ³ U. ott.

A CSABI NEMZETSÉG.

(Első közlemény.)

A Csabi nemzetség a zalai várjobbágyok közül származik, melyeknek tagjai közül, főleg a tatárjárás utáni időben, István ifjabb király által bőkezűen osztogatott adományok által, többen nemesítettek.

E nemzetségre vonatkozó első eddig ismeretes adat szerint, Balázs comes, Detre zalai várjobbágy fia, 1257-ben fordul elő, mint kiküldött királyi ember, Kuppán, Hada és László birtokhatár-szabályozási ügyében.¹

A nemzetségi jelzővel «*de genere csab*» első ízben Gotthárd említetik, egy István ifjabb király által 1266-ban István, Márk és Imre fiai részére kiadott oklevélben.

E körülmény kétségtelenné teszi, hogy Csab birtok, honnan e nemzetség nevét veszi, már akkor tulajdonukat képezte.²

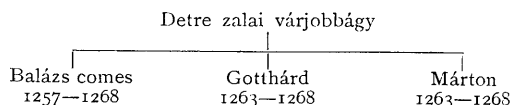
Balázs comes, valamint testvérei Gotthárd a zalai fegyveresek parancsnoka és Márton, továbbá Gergely fiai: Olivér és Bikács testvérek 1263 február 4-ikén a Karaka (Kelka) folyón túl fekvő Cséd (Cheyd) nevű birtokot veszik meg 14 márkáért, mi által e nemzetség a Zala vármegye nyugati részén elterülő erdős, dombos vidéken letelepedett kisebb nemzetségek közé költözik át.³

Következő évben Detre fiai: Balázs, Gotthárd és Márton, továbbá Gergely fia Olivér karakai birtokukat Heym fiainak 36 márkáért eladják.⁴

Balázs comnessel, továbbá Gotthárddal és Mártonnal még egy ízben találkozunk, egy 1268-ban kiadott oklevélben, mely alkalommal Gotthárd a major spiculatorum (lándzsások parancsnoka) s unokatestvére Olivér a major exercitus tisztét tölti be.⁵

Utódaikat nem ismerjük. Águk velük megszakadt.

A mondottakból következő összeállítást nyerünk:

A Detre testvérétől Gergelytől leszármazott Olivér és Herbord fejlesztik tovább a nemzetséget, ők a Rezneki család ősei, — utódaik azonban Szent-György vára után néha Szentgyörgyieknek is neveztetnek.

Olivér és Herbord, mint unokatestvéreik, szintén a hadi pályán tűntek ki.

A Zala vármegye nyugati dombvidékén letelepedett nemzetségek, főként az elhatalmasodott oligarchia ellen fejtettek ki sikeres ellentállást.

A Csabi nemzetség tagjai Ausztriában is harcoltak a garázda Németujváriak ellen, mely alkalommal Tamás nevű fivérük hősileg elesett. Ebbeli szolgálataik elismerésül IV. László királytól 1273-ban a zalai várhoz tartozó több várföldet nyertek jutalmul.¹

Később megszerzik Fernekág földjét,² 1282-ben pedig Rezneki Olivér és Herbord comesek a Karaka folyó melletti hasonló nevű birtokot veszik meg Márton, István és társai zelcsi nemesektől.³

Az okiratban találjuk a nemzetség tagjait először ízben a «Rezneki» névvel megjelölve.

1287-ben a Bagodi nemesekkel létrejött egység folytán Bezefalva, Derrefalva és Szent-András birtokokat nyerik Olivér fiai (névszerint: Miklós, Gergely, István, Olivér, Salamon. Imre és János), meggyilkolt nagybátyjuknak, Gergelynek (Olivér és Herbord testvéreinek) vérdíja fejében.⁴

Ez alkalommal Lóránd fia Lóránd is szerepel, a ki nem volt a leszármazási táblán elhelyezhető.

Herbord comessel még két ízben találkozunk.

¹ Wenzel, id. m. IX. k. 27. l.

² Wenzel, id. m. X. k. 420. l. (A mai Zala-Lövő környékén.)

³ Orsz. ltár, Dl. 1136. sz.

⁴ Hazai okmtár, VI. k. 328. l.

¹ Wenzel, Árpádkori új okmtár, VII. k. 466. l.

² Csab birtok a zalai várhoz tartozó terület volt, helyét a mai Csab-Rendek községhez tartozó hasonló nevű puszta jelöli.

³ Wenzel, id. m. VIII. k. 74. l.

⁴ Wenzel, id. h. VIII. k. 116. l.

⁵ Wenzel, id. m. VIII. k. 208. l.

1291 június 13-ikán¹ a közte és Apáti Demeter közt folyó per elhalasztatott, 1291 július 12-ikén III. Endre király adományából Olivérnak Miklós, Gergely és Olivér nevű fiaival egyetemben Fenesfalvát nyeri.²

Ekként vázolván a nemzetség első birtokviszonyait, most Olivér és Herbold ágának ismertetéséhez fogunk. Herbold ágának már a XIV. század közepén magva szakadt, miért is elsősorban az ő utódait ismertetjük.

I.

A Reznekiek.

A) Herbold ága.

Herbordnak két fia volt: Herbold és Jakab.

I. Herbold.

Herborddal első ízben, a vasvári káptalanak egy 1325 május 16-ikán kiállított oklevelében találkozunk, melyben részére, továbbá fivére Jakab (tévesen János), továbbá Gergely comes fiai Mihály és Domonkos, végül Salamon fia Kelemen részére a Bogudi nemesek által 1287-ben kötött, s Detrefalva, Betefalva és Szent-András birtokokra vonatkozó átadási levél iratott át.³

1326 január 16-ikán Sándor országbíró a közte és unokatestvére Domonkos közt egyrésztől s Kutasi András fiai közt másrésztől fenforgó pert elhalasztja.⁴

Az Árpádház kihaltát követő belzavarok közepette a Reznekiek is kénytelen-kelletlen a Németujváriak párthivei lettek, e féktelen nemzetség rablókalandjain okulva, csakhamar követték a Nagymartoniak, Köcskiek, Oslok példáját s I. Károly király hűségére tértek.⁵

A Németujváriak azonban kegyetlen boszút vettek elpártolt hiveiken. Hadnagyuk «vörös» Salamon Herboldot megtámadta, szüleit legyilkolta, várát s templomát lerombolta és adománylevelét elrabolta. Károly király Herbold pana-

szára erre a vasvári káptalant küldi ki vizsgálatra.

A zalavári konvent 1326 június 13-ikán kelt jelentésére, mely Herbold panaszát valónak bizonyította, a király ez év június hó 26-ikán kiállított oklevelével Herboldot Bakónak, Szent-György, Szent-Kereszt s Velemér melletti földbirtokában megerősítette.¹

Következő évben fivérének Jakabnak fiával Lukácssal együtt kibékül a veszprémi káptalan előtt Salamon comessel, mely alkalommal visszanyerte lakbirtokát s családján elkövetett hatalmaskodásokért 20 bécsi márkával nyer kiélegítést a Salamon nemzetségtől.²

1329-ben ugyanezen unokaöccsével osztozik Kerkaalja és Kebellemelléke nevű birtokokon.³

A Salamon nemzetséggel kötött egyezés nem volt tartós, mert 1335 augusztus 13-ikán kelt oklevél szerint Zala és Veszprém vármegyék küldtek ki egy vegyes bizottságot, közte és a «veres» Salamon fia Kopasz közt felmerült ügyekben itélkezni.⁴

Herbold 1337 márczius 31-ike előtt halt el. A vasvári káptalannak e napon kelt jelentése szerint hagyatéka testvérének fiát Lukácsot és unokatestvérének Miklósnak fiát Györgyöt illette volna meg.⁵

Károly király azonban Nagymartoni Pál országbíró és Nagymartoni Lőrincz kérelmére az összes birtokokat örökösödési jogon nekik adományozza.⁶

Herbordnak utódai nem maradtak, ezzel átterhetünk Jakab testvérének vonalára.

II. Jakab vonala.

Jakabbal csupán egy ízben találkozunk a fent érintett 1325. évi oklevelben. Valószínű, hogy «vörös» Salamon boszujának esett áldozatul, mert 1326-ben már nem volt életben.

Jakabnak három fia volt: Lukács, János és István.

1. *Lukács* szerepléséről már fentebb megemlékeztünk. Egy leánya volt Margit, kit milleji

¹ Wenzel, id. m. XII. k. 513. l.

² Wenzel, id. m. X. k. 32. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. VIII/VII. k. 177. l.

⁴ Zala várm. okmtár, I. k. 146. l.

⁵ Turul, 1890. évf. 186. l.

¹ Zala várm. okmtár, I. k. 149. l.

² 1327 október 11. Zala várm. okmtár, I. k. 198. l.

³ Id. h. I. k. 237. l.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 2955.

⁵ Zala várm. okmtár, I. k. 324. l.

⁶ Orsz. ltár, Dl. 3111.

Millej fia Sidó vett nőül. 1338 október 2-ikán átadta vejének Kebelle-Szentmártont, a hozzátartozó kegyuri joggal, míg ezen birtok másik felét ugyanez év november 23-ikán adta el neki 25 márkáért.¹

A birtok elfoglalását azonban a nemzetség többi tagjai: György, Domonkos, István és Kelemen megakadályozták, minek folytán Milleji Sidó őket perbe idézte.²

Időközben Rezneki György és Gergely testvérek megölték Kőri Fintát, Lindvai István főispán rokonát, mire Lukács a Csabi nemzetség tagjaival (György és Gergelyvel, továbbá Olivér fia István és Domonkossal) együtt felajánlja a megölt rokonainak Csesztreg, Hétkutas, Dobronak s mindkét Bakónak birtokokat, mit Lindvai István a vérdíj fejében el is fogadott.³

Alig fejeződött be az ügy, Lukács ismét folytatja a pert a többi Reznekiek ellen, Kebellemellék elfoglalása miatt, miután a kapornaki konvent Milleji Sidót Kebellemellék birtokba vételétől eltiltotta.⁴

Következő évben Baksafalva elfoglalása miatt perel Rezneki István, György és Domonkossal.⁵

Lukácssal legutoljára 1341 június 11-ikén a vasvári káptalan előtt, rokonaival kötött osztálylevélben találkozunk. Ez osztálylevél szerint Lukács, Szentandrás és Bűrhi haszonélvezetében hagyatott meg, míg Miklós fia György, továbbá, Kelemen, Domonkos, Gergely és István a több nemzetségi javakon osztozkodtak.⁶

2. *János.* Nevét Jakabfijánossal helység örökitette meg. Életéről semmi adat sem maradt ránk. Azonban erőszakos kimulása, mely lyel Milleji Sidót gyanusították, hosszas pert idézett elő a nemzetség tagjai s Milleji Sidó közt.

A gyanu csakugyan alaposnak bizonyult, mire Milleji Sidó Rezneki Olivér fia Istvánnal 1342 márczius 19-ikén kiegyezett olyképp, hogy a megölt rokona vérdíja fejében 13 márkát fizet.⁷

Jánosnak egy fia maradt, Gergely, a ki a

nemzetség ezen ágának összes birtokait örökölte s 1253-ban magtalanul elhalt.

3. *István.* Csupán egy izben fordul elő, Mixefalvi Mixe fiai Pál s Kozma és Kővér Margit, Miklós leánya, István neje közt a Kapornak folyó melletti Szántód nevű birtok szétoztása iránt 1352 október 3-ikán kötött osztálylevélben.¹

Utódairól mitsem tudunk. Herbord ágát ezzel befejeztük volna, áttérünk idősebb fivérének, Olivér ágának ismertetésére.

B) Olivér ága.

Olivér fiai közül: I. Miklós, IV. Gergely, II. Olivér és Salamon maradékait ismerjük.

I. Miklós vonala.

Miklósnek két fia: II. György és III. Gergely s egy leánya volt.

Leánya Erzsébetről, feltűnő későn, csupán egy okirat emlékezik meg. Fivérének Gergelynek fia Páris 1384-ben Széplak egy harmadát adta neki, miután a vagyontalan és nem nemes Szentlászlói Adorján fia Tamáshoz ment nőül, hogy öreg napjaira inségtől ment legyen.² Miklós fiai:

1. *György.* (II.) Györgygyel első izben 1303-ban találkozunk, midőn fivérével Gergelyvel együtt tett panaszára Zala vármegye ítélőszéke a Salamon nb. Istvánt és Demetert megbírságolja.³

Ezzel a Salamonok s a Reznekiek közt közel egy századon át tartó viszálykodás kezdetét veszi.⁴

György 1327 november 8-ikán testvérével Gergelyvel, valamint rokonaival III. Gergely fiaival, továbbá II. Olivér fia Istvánnal perel a turjei konvent előtt ellenük, a Csütörtökhelyen tartandó heti vásár ügyében, melyet a Salamonok erőszakkal Harkály faluba helyeztek át, a konvent a veszprémi káptalan elé utasítja a perlekedő feleket, minthogy itt sem sikerült megegyezniök, az ügy a király elé került.⁵

1329-ben György unokatestvérével Kelemen-

¹ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 557. Nr. 12.

² Orsz. ltár, Dl. 3131. sz.

³ Orsz. ltár, Dl. 3255. sz.

⁴ 1340 november 3-ikán. Zala várm. okmtár, I. k.

⁵ 1341-ben. Orsz. ltár, Dl. 3428.

⁶ Zala várm. okmtár. I. k. 379. l.

⁷ Orsz. ltár, Dl. 3486.

¹ Zala várm. okmtár, I. k. 523. l.

² Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1699. Nr. 34.

³ Orsz. ltár, Dl. 1649.

⁴ A Salamon nemzetség vonatkozó ágát alább adjuk.

⁵ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 424. Nr. 2.

nel egyezkedik, mely alkalommal Gergely fivérével egyetemben Izsóföldét és Peternyét megnyerik.¹ 1330-ban unokatestvérével Mihálylyal perel.²

1333 április 15-ikén a kapornaki konvent előtt elcseréli Barabás nevű birtokát Olivér fia István Fényesfölde nevű birtokával.³

1335-ből három oklevél emlékezik meg a Salamonok s a Reznekiek közt fennálló egyenetlenségekről. Ez évben egy Ó-Budán tartott udvari ünnepély alkalmával Salamon nb. Kopasz György lovát eltulajdonította, mire a főispán 1335 márczius 23-ikán a ló árának megtérítésére és 3 marka birságra ítélte.⁴ Augusztus 13-ikán Zala és Veszprém vármegyék Tapolczán tartott közös ülésből küldenek ki egy vegyes bizottságot Rezneki György és rokonai Domonkos, Gergely, Mihály közt egy részről s Salamon nb. Kopasz közt másrésztől felmerült birtokügyekben itélkezni.⁵

Még ez évben fenti Reznekiek kiegyeznek Drugeth nádor előtt Kopaszsal.⁶

Ez egyezés nem volt tartós, mert 1339–1241 közt György ismét perel ellenük.⁷

1341-ben rokonaival Kelemennel és III. Miklóssal együtt Barrabás birtokában találjuk.⁸

Következő év május 16-ikán rokonaival előrokiti Baracsaháza és Lavafölde birtokokat Lindvai Miklósnak 32 márkáért.⁹

Ugyanezen évben rokonaival Kelemen, István és Domonkossal együtt felperesként szerepel Irsai Bód fiai ellen.¹⁰

1343-ban fivérével Gergelylyel, továbbá rokonaival együtt kiegyezik egy Péter nevű nemesel, Jáhon Szent-György, Velemér s a hozzátartozó birtokok ügyében.¹¹

Ugyanekkor Gógán fia György ellen is pert folytat.¹²

1244 november 27-én Jáhon vagy Májusfölde birtok ügyében Pál országbíró vizsgáló bizottságot küld ki, mely alkalommal Györgyön kívül fivére Gergely, továbbá István, Domonkos stb. Reznekiek is érdekelve vannak. Ezen vizsgálat azért vált szükségessé, mert Péternek, Jáhon birtokába 1342 május 20-ikán történt beiktatása alkalmával ellentmondtak a Reznekiek.¹

1346-ban rokonaival együtt, Kolgyári András és társa panaszára Zalavármegye ítélőszéke elé idéztetik, Pál fia Egyed és István megöletése ügyében.²

György 1347-ben már, mint néhai szerepel. Ez évben özvegye Fényesfölde birtoka iránt egyezkedik fiával Péterrel, továbbá Rezneki Kelemen, Domonkos és Miklóssal. E birtokot 1355-ben a rokonok özvegyi jog címén neki, engedik át.³

György özvegye ezen egyezés dacára is ki volt téve a kapzsi szomszédok s rokonok támadásainak. Lajos király azonban még 1353 augusztus 15-ikén kiadott rendeletével az özvegyet és gyermekeit a főispán oltalma alá rendelte.⁴

Györgynek két fia volt: Péter és János. Leányát Irsay Pál vette el, közelebbi adatok nem maradtak reánk.

(1.) *Péter.* 1342-ben szintén előfordul rokonaival, Kébellemellék, Baracsaháza és Ladaföld eladása iránt kötött szerződés alkalmával.⁵

1344-ben Jáhon birtok ügyében kiküldött bizottság részére a Velemér, Szent-Györgyhegy és Kolgyár közti területet jelölte ki.⁶

1353-ban anyjával s testvéreivel együtt megvédetik ősi birtokaiban.⁷

Utoljára 1355-ben szerepel ama perben, melyet az elhalt Rezneki István birtokai ügyében, Tamai Lukács özvegye Erzsébet, az őt megillető leány negyed iránt a Reznekiek ellen indítottak.⁸

(2.) *János.* 1353-ban az atyai birtokokban

¹ Zala várm. okmtár, I. k. 240. l.

² Fejér, Cod. Dipl. VIII/VII. k. 228. l.

³ Zala várm. okmtár, I. k. 271. l.

⁴ Id. m. I. k. 289. l.

⁵ Orsz. ltár, Dl. 2955.

⁶ Orsz. ltár, Dl. 2947.

⁷ Orsz. ltár, Dl. 3254.

⁸ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 382. Nr. 19.

⁹ Zala várm. okmtár, I. k. 394. l.

¹⁰ Orsz. ltár, Dl. 3459.

¹¹ Orsz. ltár Neoreg. Acta Fasc. 1017. Nr. 13.

¹² Orsz. ltár, Dl. 3549.

¹ Zala várm. okmtár, I. k. 398., 421. ll.

² Orsz. ltár, Dl. 3840.

³ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 393. Nr. 14.

⁴ Zala várm. okmtár, I. k. 540. l.

⁵ U. ott.

⁶ U. ott.

⁷ U. ott. Birtokok: Reznek, Széplak, Barrabás, Szent-György és Izsóföld.

⁸ Orsz. ltár, Dl. 4497. Birtokok: Szent-György, Pósteluk, Bűröh és Szent-András.

történet megoltalmaztatását már fentebb említettük.

1358 december 10-ikén, anyjával, továbbá Kelemen fia Lászlóval és Gergely fia Kozmával egyetemben, Bathi Kozma özvegyét, Rezneki Kelement és Domonkost, Reznek falu megülesétől eltiltja.¹

1360-ben rokonaival: Kelemen és fia Lászlóval, továbbá Domonkossal együtt, Szécsi Kátát, Kozma özvegyét, a zalavári konvent előtt, Reznek s a hozzátartozó birtokok után járó hitbére fejében 239 márkával elégti ki.²

Utoljára 1369-ben szerepel, a kerékthói nemesek által a Rezneki ellen indított perben.³

Utódait nem ismerjük. Ezzel áttérhetünk IV. Gergely s maradékinak ismertetésére.

2. *IV. Gergely.* Szereplése — mint láttuk — a Salamonok elleni birtok perekben nagyrészt öszeesik testvéreivel, Györgyével.

1332 május 16-ikán, a vasvári káptalan előtt rokonaival, II. Istvánnal és I. Mihálylyal, a királyné egy csepregi jobbágyának megöletése fejében járó vérdíjat fizeti le.⁴

1351 december 7-ikén a király utasította Zala vármegyét, hogy nejét és kiskoru gyermekeit Csúzi János ellen védje meg, a ki Gergely távollétét felhasználva, azon ürügy alatt, hogy a két várat (Reznek és Szent-György) Gergely neje fentartani nem képes, lépéseket tett azok megszerzésére.⁵

1353 október 18-ikán, már mint néhai szerepel. Ez évben özvegye Margit, fiai Miklós Olivér, László, István és András, továbbá leányai Ilona és Klára, Szent-András, Bűrhi és Csütörtökhely birtokokba visszahelyeztetnek.⁶

Gergelynek kilencz gyermeke volt.

(1.) *Miklós.* 1342-ben Kebelmellék, Baracsaháza és Ladaföld eladásánál szerepel.⁷ 1353-ban visszahelyeztetik az atyai birtokokba.⁸

Fiai: Domonkos csupán egy ízben említetik a Rezneki közt 1371 július 1-én kötött osz-

tálylevélben, ez alkalommal Jakabfijánosfalvát nyeri.¹

Másik fia György felveszi a Szentandrásit nevet, szereplését, mely belenyúl a XV. századba, alább ismertetjük.

(2.) *Kozma.* 1358-ban Báthi Kozma özvegyét és társait Reznek megülesétől eltiltja.²

1371 június 7-ikén László nádor által kiadott oklevél tanúsága szerint testvéreivel: Olivér, István és Párisal egyrészt, továbbá Domonkos fiaival másrészt, végül Kelemen fia Lászlóval harmadrészt megosztozik a néhai Rezneki II. István tulajdonát képezett; Szent-György, Csütörtökhely, Baksafalva, Hegenföde, Reznek, Légfalva, Jakabfijánosfalva, Pósfalva és Fényesföde birtokokon.³

Ez alkalommal fivéreivel Szent-Andrást nyeri birtokul, honnan az ág magát később Szentandrásinak nevezte.

(3.) *Olivér.* (III.) Első ízben 1353-ban találunk vele. 1371-ben kötött osztálynál szerepel utoljára. Fia lett volna István, kitől a rezneki birtokra vonatkozó periratok szerint a Szentandrásit Monthor család származott volna le. Ezen bevezetés oklevelészetin alapon nem igazolható.⁴

(4.) *II. László.* 1353- s 1358-ban találunk vele.⁵

(5.) *István.* (III.) Első ízben 1353-ban kelt oklevélben említetik, 1371-ben kötött osztálynál szerepel utoljára.⁶

(7.) *Páris.* Első ízben az 1371-ben kötött osztálynál szerepel. 1384-ben nagynénjének Erzsébetnek Széplak egy harmadát adja.⁷

Jelentékeny szerepe volt nápolyi László 1403-iki felkelő hadjáratában, mely családjának későbbi sorsára döntő befolyással volt. A Hetrahelyen 1403 márczius 23-ikán tartott értekezlet hatása alatt a zalai nemesség nagy része, közte a Csabi nemzetség tagjai közül Páris,

¹ A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában.

² U. ott.

³ Hazai okmtár, IV. k. 209. l.

⁴ A rezneki birtokra vonatkozó periratok a XVIII. század második feléből a Reissig család kámonit levéltárában.

⁵ U. ott.

⁶ U. ott.

⁷ U. ott.

¹ Hazai okmtár, I. k. 224. l.

² Orsz. ltár, Dl. 4936.

³ Orsz. ltár, Dl. 5755.

⁴ Sopron várm. okmtár, I. k. 127. l.

⁵ Zala várm. okmtár, I. k. 512. l.

⁶ Id. m. I. k. 541. l.

⁷ U. ott.

⁸ U. ott.

Herbord, György és Domonkos csatlakoztak a felkelőkhöz.

A hadjárat alatt azonban beérték Gersei Pethő javainak pusztításával, — annak befejeztével osztoztak felkelő társaik sorsában.

Zsigmond király 1403 november 5-ikén kelt adománylevelével a hűtlen Páris, továbbá Miklós fia György és Kelemen fia Domonkos javait Egerváry Miklós fia Deák Mihálynak adta jutalmul.¹

Ezen adománylevelél mélyreható változást idézett elő Zala vármegye birtokviszonyai tekintetében, de másrészt forduló pontot képez a nemzetség történetében. Míg a Reznekiek többi tagjai megfogva az ádáz küzdelmekben, letűnnek a szereplés teréről, addig a Szentandrásfi ág sarjai: Páris és Miklós fia György az addig

¹ Fejér, Cod. Dipl. X/IV. k. 211. l. A birtokok: Szent-György, Aliter, Kisfalud, Csütörtökhely, Baksafalva, Szent-

használt családnév letétele mellett a Szent-Andrási nevet veszik fel.

Bár a XV. század első évtizedében a Rezneki családnevet vegyesen használják, később azonban magokat állandóan Szent-Andrásinak, Páris fiai pedig Szentandrásfi Páris fiaknak nevezik, honnan a család idővel *Szent Andrásfi Páris* nevet vett fel.

(7.) *András*. Csupán az 1352-ban kiadott oklevélben tétetik róla említés.¹

(8.) *Ilona* és

(9.) *Klára*, az 1351 s 1353-ban kelt s fentebb ismertett oklevelekben szerepelnek.

Mielőtt a Szent-Andrási, Páris és Szent-Andrási Monthor családokat ismertetőnk, a nemzetség XIV. században szerepelt tagjaihoz térünk vissza. Ifj. REISZIG EDE.

Adorján, Jakabfjánosfalva, Peternye, Poósfalva, Izsófalva, Barrabás, Herborfőlede.

¹ U. ott.

VEGYES.

A Mesterházyak czimerlevele 1436-ból.¹

(Egy színes hasonmással és egy szövegrajzzal.)

Fejér György a Codex Diplomaticusában egy *Esterházy Bálint* nevű emberre vonatkozó oklevélkivonatot közöl, a ki Zsigmond király idejében élt volna.² E király szerinte *Esterházy András* és fiai részére 1436-ban armalist állított ki. Nagy Iván erre nézve azt mondja, hogy ez téves állítás és hogy e «botlást az idézett Codex Diplomaticus követé el, midőn az érdeklött 1436-iki armális levélnek kivonatát a *Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nat. Hung. Széchenyi. regnicol.* tom. I. k. 584. lapjáról gyűjteményébe a vezetéknev elferdítésével átvette, mert a Catalogusban ez áll: 1436. *Sigismundus arma confert Andreæ Vesterhazo*. Én (úgymond Nagy Iván) ugyanis az érdeklött Catalogus utasítása nyomán fölkeresvén a Magyar Nemz. Múzeumban az 1283. számú *Quart. lat.* kéziratot, melynek czime: *Collectiois Diplomatum, Privilegiorum ac reliquorum quoque scriptorum ad Historiam Patriae,*

¹ Szerző utolsó munkája, melyen kevéssel halála előtt dolgozott, már előre megkészítettvén e folyóirat szerkesztésébe utján a hozzá szükséges színes hasonmást. Sajnos, a halál meggátolta a befejezésben; mi e dolgozatot abban a formában adjuk, a mint az a szerző halálakor maradt. Szerk.

² X/VII. k. 830. l. és X/VIII. k. 662. l.

Iurisprudentiam forensem et c. illustr. facientium tomus I. congestus ab anno 1766—1769. Csetnekii et Sopronii. Per Jonatham Wietoris, ebben az 1436-iki Zsigmond királytól adott armalist egész terjedelmében föliletem; és itt az oklevélben is világosan így áll: *Tibi fidelis nostro Valentino Literato filio Andreae de Vesterhazo*, és tovább: *Tibi et per Te Johanni fratri tuo carnali, item Sebastiano de Bogod, ac Osvaldo, Valentino, Nicolao et Marco filiis ipsius Sebastiani, nec non Petro et Sigismundo filiis Georgii de eadem Bogoth* etc. Világos tehát, hogy a Fejér Cod. Diplomaticusában is Vesterházinak kellene állani Esterházy helyett, és még meg kellett volna említeni a Bogodiaknak is, kikkel együtt nyerte Vesterházi a czimert, melynek kár, hogy alakját le nem lévén írva az oklevélben (az eredetiben lefestve volt) nem tudhatjuk, hacsak egykor az eredeti — melyről Wietoris Gömörben (?) másolatát vette, elő nem kerül. Mindezekkel azonban azt, hogy a Vesterházi név idővel nem változhatott-e Esterházy-vá, nem akarjuk tagadni.¹

Abban a helyzetben vagyok, hogy a szóban forgó czimerlevelél szövegét és czimerrajzát az eredeti után hiven másolva e folyóirat tisztelt olvasóinak bemutatatom, ugyanis *Szily Kálmán* akadémiai főtitkár úr szíves közbenjárásával

¹ Magyarország családai IV. k. 80–81. ll.

A MESTERHÁZY-CSALÁD CZÍMERE 1436-BÓL.

alkalmam volt a Mesterházy Gyula potyi földbirtokos tulajdonában lévő armálist lemásolhatni, s a czimerrajzáról hasonmást készíttetetni.

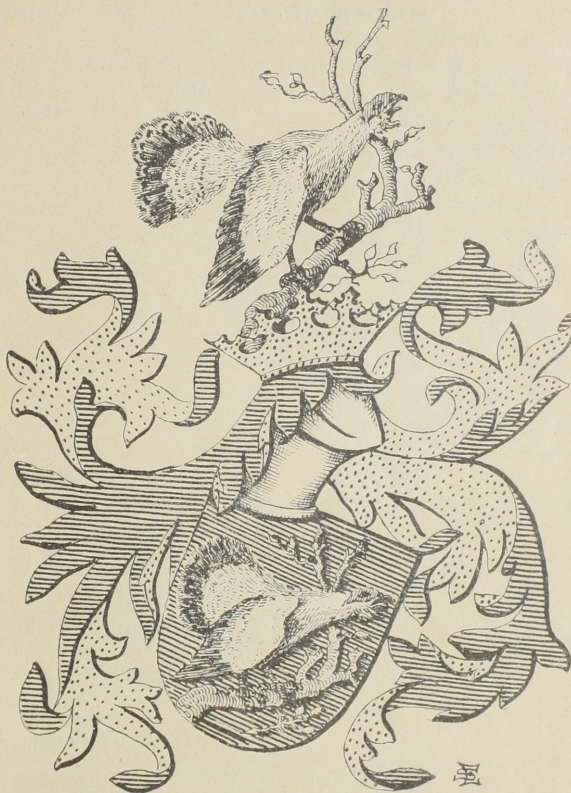
Az armális 51.7 cm. széles és 31 cm. magas pergamen lapra van írva; szövege jól olvasható, kivéven a 11., 12. és 13-ik sorok közepén levő szavakat, és következőleg hangzik:

Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper augustus, ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc rex. Tibi fideli nostro Valentino Literato filio Andree de Vesterhaza salutem gratiamque nostram cesaream atque regiam et omne bonum. A claro lumine throni cesaree aut regie maiestatis velut e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia claritate sic dependent, ut non sit dari alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree seu regie maiestatis. Sane attentis et consideratis tuis fidelitibus et fidelium obsequiorum meritis, quibus tu in nonnullis nostris et regni nostri Hungarie predicti agendis et expeditionibus sicuti prosperis sic et adversis cum omni fidelitatis constantia maiestati nostre studuisti eoque ferventius in antea studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexeris fore insignitos, tibi et per te Johanni fratri tuo carnali, item Sebastiano de Bwgwth ac Osualdo, Valentino, Nicolao et Marco filiis ipsius Sebastiani, necnon Petro et Sigismundo filiis Georgii de eadem Bwgwth vestrisque successoribus heredibus ac posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, que in principio seu capite presencium litterarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictorea figurata sunt et depicta ac distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis sciencia dedimus, donavimus et contulimus, ymmo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut vos, vestrique heredes et successores universi predicta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utentium a modo in antea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis et aliis omnibus, exercitiis nobilibus scilicet et militaribus, necnon sigillis, anulis, velis, papilionibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis cujuscunque conditionis, preeminentie, status, gradus vel dignitatis existant, harum notitiam evo habituris insignitos dici, nominari et teneri volumus ac etiam reputari, gestare ac omnibus et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres nobilesque et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet consuetudine vel de iure freti sunt et gavis, frui et gaudere possitis et valeatis. De talique singularis et specialis gratie nostre antidoto merito exultetis et tanto ampliori studio ad honorem nostre casaree ac regie maiestatis vestra in antea solidetur intentio, quanto vos largiori favore cesareo et regio preventos conspiciatis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras sigillo nostro secreto, quo ut rex Hungarie utimur, inpendenti communitas vobis duximus concedendas. Datum Bude, in festo visitationis beate Marie virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto, regnorum nostrorum anno

Hungarie etc. quinquagesimo, Romanorum XXVI-o, Bohemie XVI-o imperii vero quarto.

Az armális felső, jobb szögletébe 12.5 cm. széles és 14 cm. magas zöld keret között vörös alapon van a czimerfestés: balra dőlt kerektaľpu pajzs kék mezejében zöld ágon fekete fajd. (Csőrössisak.) Oromdisz a pajzs alak. Orrjegy arany-kék.

Az oklevél, vörös, fejjér, zöld selyem zsinóron függő pecsétje valami konvent alig kivehető bélyegét mutatja s láthatólag később erősített rá.¹

A czimerfestés jobb fele teljesen látszik, balfele ki volt szakadva, s később javították ki vörösre festett pergamennel, a mely alá a hát-lapon papiros van ragasztva. Az összehajtott czimerlevél hátlapján következő felírás olvasható: *Armális Sigismundi regis Hungarie de anno 1436*. És a *Sigismundi* és *regis* szók közé *«imperatoris et»* van betoldva. E betoldás, az írást tekintve, a XVIII. századból való. A czimerszerző Bálintot Pál fraknoi gróf hites ügyvéd-

¹ A czimerkép heraldikai méltatásába a szerző hátrahagyott kéziratában nem bocsátkozott, de hogy szándéka volt, mutatja az, hogy kevéssel halála előtt a czimernek egy *Soós Elemér* tagtársunk által rekonstruált rajzát adta át a szerkesztőségnek, mely a Mesterházyak ősi czimerét a mai heraldikai felfogás szerint stilizálva mutatja be. E rajzot a szövegben közöljük.

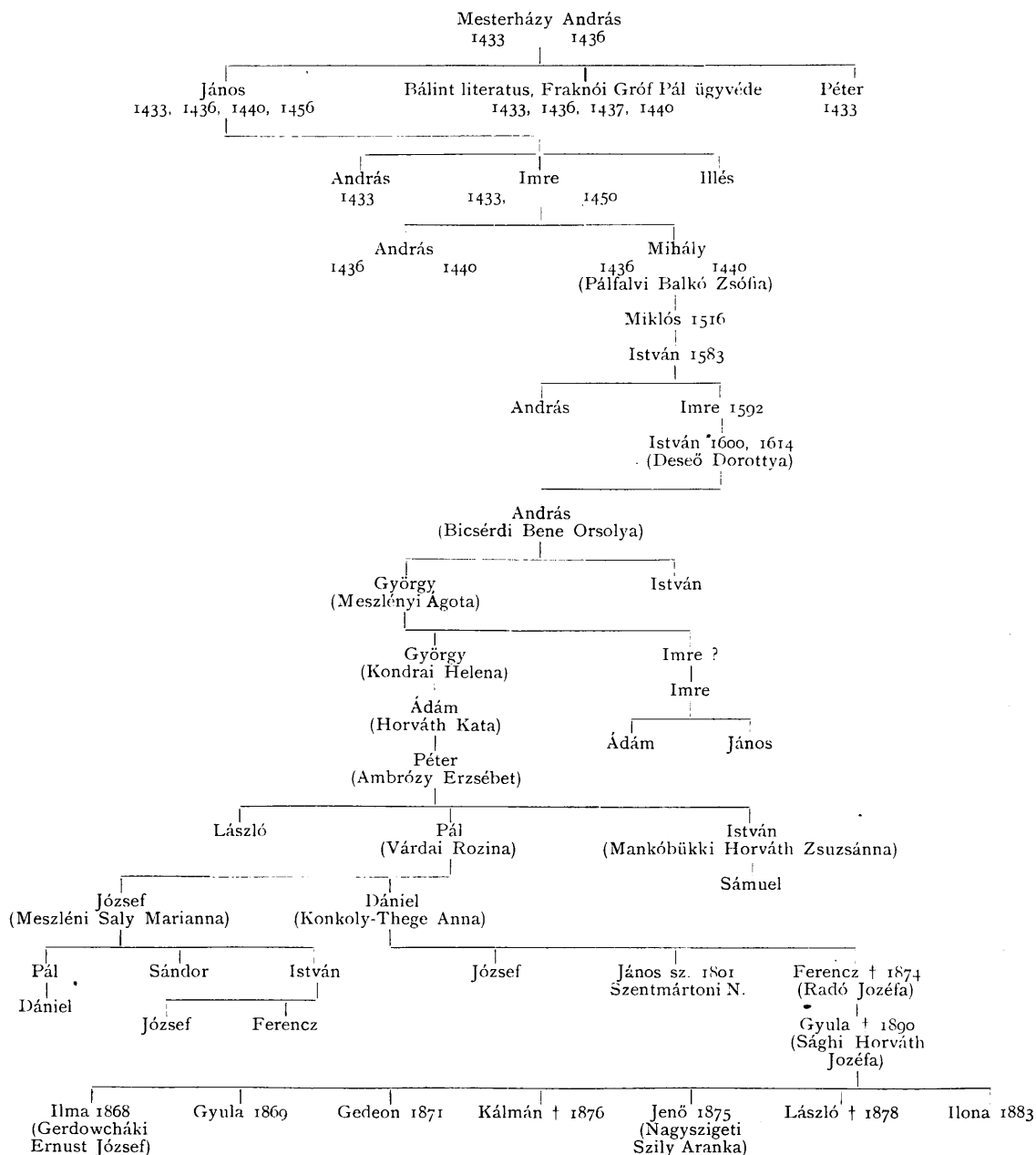
Szerk.

jének mondja a vasvári káptalan egy 1437 május 13-ikán kelt s a királyhoz intézett jelentésében.¹

Vesterháza, Westerháza (ma Mesterháza) helység a vasvármegyei határszélén² Csepregtől délkeletre³ fekszik s ma is a Mesterházyak birtokában van. E szerint a szóban forgó armális nem Esterházy Bálint, hanem Mesterházy Bálint és rokonai, továbbá a Bögöttek részére állított ki.

A Vesterháza és Vesterházi név még a XV. században változott át a nép nyelvén Mesterházivá, egy 1479. évi oklevélben Lenárd királyi ember már de Mesterházanak van írva.⁴

A családi levéltárban egy a XVII. századból való leszármazási táblázatból, a család Bálint atyjától, Andrástól való leszármazás a mai napig a következő:

¹ Eredetije az Ostffy-család levéltárában. Hazai okmánytár, III. k. 372. l.

² Westerháza: 1456. Sopronvármegye oklt. II. k. 109. l.; 1440. Pozsonyi kápt. orsz. ltára, lad. 2. fasc. t. num. 10.; 1449. Sopronvármegyei okltár, II. k. 338., 343. l.; 1456. Hazai okmtár, IV. k. 38. l.; 1479. Orsz. levéltár,

Dl. 18220; 1498. Orsz. levéltár, Dl. 20,759. Vesteryazya, Vesterháza: 1433. Múzeumi levéltár. Mesterháza: 1479. Orsz. ltár, Dl., 18221.

³ Csánki Dezső, Magyarország Történelmi Földrajza, III. k. 635. l.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 20,759.

A ludányi Bay család első ismeretes őse Barnabás, 1453. év körül származott Nógrád vármegyéből Bereg vármegye vidékére. Czimert a család Bay Ignác személyében 1540-ben I. Ferdinánd királytól nyert.¹

E czimer kék mezőben, ötlevelés koronából kinövő, első lábában három rózsát tartó, szakálas fehér egyszarvut (unicornis) ábrázol. A pirossal bélelt sisak fölött ötlevelés koronából ugyanilyen szakálas egyszarvu emelkedik ki.²

Ezzel a czimmerrel élt a család egészen napjainkig, a mint ezt egy 1831-ből származó családostály-levélen lévő pecséten is láthatjuk.³

A beregvármegyei Bayak azonban az itt leírt czimert általánosan nem használták. A régebbi Bayak gyűrűs pecsétjein a fehér egyszarvu egész alakban áll a pajzsban, három ágas koronán, vagy halmon (?) a sisak ötlevelés koronájából pedig szintén egész alakban ágaskodik a fehér unicornis, első lábában szintén három rózsát tartva. Mikor és hogyan keletkezett a két czimer közt emez eltérés, előttem ismeretlen.

A XIV. században élt Bay Zsófia-Klárát a gróf Rádaiai őse Rádai Gáspár vette nőül. Bereg vármegye történelmében a Bayakkal gyakran találkozunk; voltak közülük számosan főszolgabírák, főjegyzők, alispánok, országgyűlési követek.⁴

A harctéren is feltűnt közülök némelyik; a legkimagaslóbb alak ludányi Bay Ferencz, a ki 1552-ben Eger védelménél elnyerte az «Egri nevet.» 1565-ben Erdőd, 1567-ben Krasznahorka vár királyi kapitánya.⁶

Ugyancsak 1570-ben, mint Munkács királyi vár parancsnoka, Bereg vármegyét is kormányozta.⁷

A régebbi időben a Bayak által egybeállított Bay-család genealogiai táblázata fölmutatja Mihályt, a ki 1604 körül élt.⁸ Ez a Mihály esedi Báthori István kedvencz főembere vala,⁹ kitől a Pozsony vármegyében fekvő Dévény végvárat nyerte ajándékban. Bay Mihály hitvese Czobor Erzsébet volt, kitől csak egy leánygyermek

született, Zsuzsanna, kit a Keglevics grófok őse, Keglevics Péter vett el feleségül. Fiuk Keglevics Ferencz, a ki az anyjáról Bay Zsuzsannáról örökölt Dévény végvárat a Pálfi grófoknak adja el.

L. Bay László a Rákóczi fejedelmi ház rendithetetlen hive, 1711-ben Munkács vár parancsnoka.¹

Ludányi Bay Mihály szintén Munkács vár parancsnoka, portai követ, Thökölyi Imre fejedemmel Nikomediában bujdosott; uti naplóját a Magyar Tudományos Akadémia adta ki.² Ennek a Mihálynak, mint hiteles adatok igazolják, fiutódja nem maradt. Édes testvére volt Ferencz.³

1714-ben Bereg vármegye alispánja, ki 1690 körül vette nőül a Káta nembeli Rafain comes ivadékból származott Surányi-Charnavadai nemzetség⁴ utódját Osztopáni Pernyeszi Borbálát.⁵ Ennek a ludányi Bay Ferencznek fia: Ferencz, ennek György, ennek fia megint György, a ki nek első neje pazonyi Elek Krisztina, a második csebi Pogány Mária. E két házasságból ágaznak le a bereg vármegyei ludányi Bayak.

A bereg vármegyei Bayakkal szoros vérségben áll az ősrégi eredetű, előkelő Osztopáni Pernyeszi nemzetség. Ennek a családnak czimere a Bay czimmerrel majdnem azonos. Vörös mezőben arany koronából kinövő, mellén nyíllal átlőtt szakálas fehér egyszarvut (unicornis) ábrázol. A sisak felett ugyanilyen szakálas egyszarvu emelkedik ki.⁶

Mielőtt az Osztopáni Pernyesziek történelmileg följegyzett működését fölemliteném, ide jegyezem a Turul 1893. év folyamában III. füzet. K. A. által közölt genealogiai közlemény töredékét, a mely tanusítja, hogy az Osztopáni Pernyeszi nemzetség a dunántúli vármegyék főrendivel is vérségben állott, mert Viczay Ádám atyja Viczai Sándor, ennek anyja a régi nemesi vérből somogy vármegyei főispán beregszói Hagymási István fiától, Miklós szörényi bántól való fia Hagymási Gábor, ennek felesége Osztopáni Pernyeszi Kata, ennek leánya Orsolya.

A fentebb megírt Viczai Ádám anyja volt Hédervári Kata, Hédervári István leánya, a ki nek anyja galantai Esterási (Esterházi) Erzsébet, ennek a leánya Esterházi Erzsébet, a ki

Bécs 1830 június 17-ikén L. XV. k. 720. l., lásd Illési-Pettkó «Királyi könyvek».

¹ Lehoczki Tivadar Beregvárm. monograph.

² Beregvármegye levéltár. 1., 3., 4. sz. a. Bay Ignatio de Ludány. Ferdinandus rex insig. nob. conf.

³ Ludányi Bay Károly és mostoha testvére Bay Zsófia nagyváradi Ajtay Józsefné által Bereg-Surányban kiállított pótosztályukat érdeklő okmány 1831-ből.

⁴ Beregvármegye levéltára.

⁵ Budai polg. lex. I. k. Szirmai Szatmár várm. II. k.

⁶ U. ott.

⁷ Beregvármegye levéltára. Comes Bay, 1570-ben Beregvármegye alispánja Hlovay Miklós lásd Petrovai «Hlovay család» Turul, 1896. 3. füzet.

⁸ Lehoczki Tivadar Beregvárm. monog. Bay-család genealogiai táblázata III. k.

⁹ Komáromi András «Écsedi Báthori István» Magyar Hirlap. 1895 V. évfolyam 185 sz.

¹ Thaly Kálmán cikke a Történelmi Tár 1888. év II. füzetében.

² Thaly Kálmán kiadásában.

³ Családi okmányok. Beregvármegyei levéltár és a bereg-surányi régi templom karzat fölirata.

⁴ Káta nemzetség: Szabó Károly «Kun László» 101. l. 1695—1697. évi Csarnavada (Bereg várm.) falura (mai Csarada) vonatkozó eredeti okmányok.

⁵ Ludányi Bay család genealog. táblázata Lehoczki Tivadar. Bereg várm. monog. III. k.

⁶ Haller grófok «Nemzetség könyve» Turul IV. k. 1886. év I. füzet.

gróf Esterházi Pálhoz Érsekújvár vicegenerálisához ment nőül és ennek a gróf Esterházi Pálnak neje Károlyi Mihály leánya Károlyi Zsuzsanna volt stb.

Osztopán Dénes. Ezt a Dénest küldék a magyar főrendek 1384-ben Anjou Mária királynénkhoz, hogy a fiatal királynét Magyarország nemessége jogaira figyelmeztesse.¹

Osztopáni Pernyeszi Miklós. 1518-ban II. Lajos király tanácsosa.²

Osztopáni Pernyeszi András. Őt és Rajki Gábort a pozsonyi országgyűlés 1569-ben Ausztria támadása meggátolása végett az ország határához rendelte.³

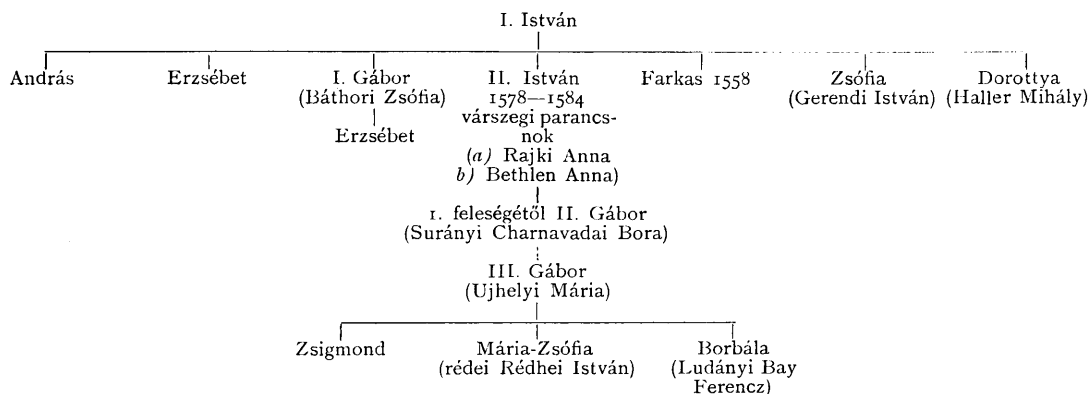
Osztopáni Pernyeszi Farkast Martinuzzi 1550-ben Csanád védelmére küldötte ki, és Csanádnál Petrovics rác seregét derekasan meg is verte, de a csata hevében súlyos sebet kapott lábán. 1561-ben a sánta Osztopáni Pernyeszi Farkas Babocsa kapitánya és Zrinyi Miklóssal Monoslónál a törökön fényes győzelmet aratott, mely győzelmet Tinódi Sebestyén is megénekelte.⁴

Az Osztopáni Pernyeszi nemzetség házasság révén származott Erdélybe. Legalább a házasságok följegyzéseiből azt következtetem.

A XIV. században élt Osztopáni Pernyeszi Anna elsőben losonczy Bánffy Györgyné, másodsor apanagyfalvi Appaffi István Belső-Szolnok vármegye főispánjával lakodalmazott.⁵ Ezzel a házassággal az Osztopáni Pernyeszi család a fejedelmi Appaffi nemzetséggel jött atyafiságba.

Osztopáni Pernyeszi Dorottyát Haller Mihály vette nőül.⁶ Osztopáni Pernyeszi Zsófia Gerendi Istvánné,⁷ mely házasság az Osztopáni Pernyeszi családot a Rákóczi fejedelmi házzal hozza rokonságba.

I. Osztopáni Pernyeszi István Erdélyben, Udvarhelyi főkapitány. Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem őt küldi Lengyelországba Gradnóba, hogy az 1587-ben elhalt nagy Lengyel király somlai Báthori István hamvait Krakkóba szállító lengyel gyászpompánál, Erdélyországot képviselje.⁸

(Osztopáni Pernyeszi nemzetség genealog. táblázata: Turul 1892. III. f. kivonata.)

Mint az itt álló genealogiai táblázatból kintünik, I. Osztopáni Pernyeszi István fia I. Osztopáni Pernyeszi Gábor ennek hitvese Báthori Zsófia.⁹ Ennek az Osztopáni Pernyeszi Gábornak csak egy leánya maradt: Erzsébet.

I. Gábor testvére II. István, 1578-ban várszegi kapitány, ennek fia volt II. Gábor, a ki az utolsó Surányi-Csarnavadai Gábor utódját Surányi-Csarnavadai Borát vette nőül, ennek fia: (Turul 1892. év III. füzet.) III. Osztopáni

Pernyeszi Gábor, ennek leánya: Mária-Zsófia, rédei Rédhei Istvánné, a másik leányát Borát ludányi Bay Ferencz vette nőül.¹⁰

Osztopáni Pernyeszi Gábor Bocskai István fejedelem korszakában 1606-ban Kővár kapitánya, Középszolnok főispánja. De hogy melyik Osztopáni Pernyeszi Gábor viselte ezen tisztségeket teljes okadat hiányában nem jelezem meg.

Az Osztopáni Pernyeszi nemzetség Miklósban halt ki.¹¹

fia István Turóczy Orsolyától való, annak fia István, ennek Farkas, ennek a Báthori Farkasnak a leányát nagykállói Kállói Ferencz vette nőül. Báthori Farkas fia Zsigmond, ennek unokája Báthori Zsófia, a ki először losonczy Bánffy Tamásné, másodsor osztopáni Pernyeszi Gáborhoz ment férjhez. Lásd: Budai polg. lex. I. k. 197. l.

¹⁰ A beregvármegyei Charnavada (jelenleg Csarada) falu régi templom falán maig látható a Rédhei nemzetség fára írott siremléke.

¹¹ Turul, 1892. év III. f. Osztopáni Pernyeszi nemzetség terjedelmes genealog. táblázata.

¹ Budai polg. lex. III. k. 100. l.

² U. ott.

³ U. ott.

⁴ U. ott.

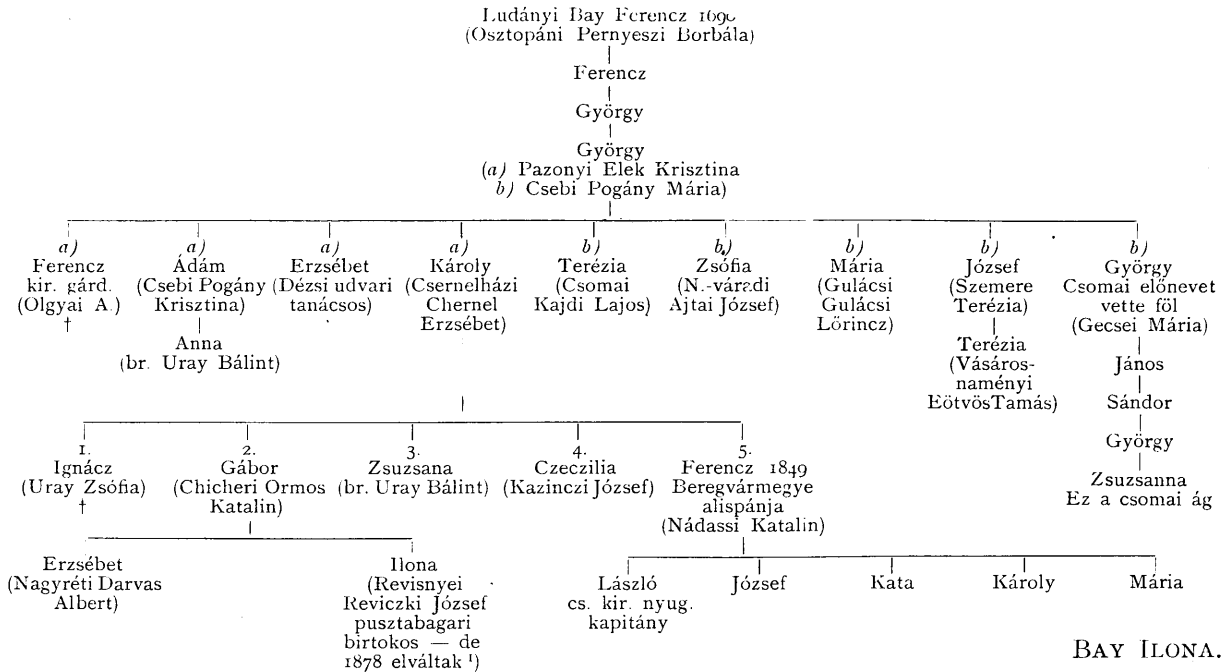
⁵ Gróf Lázár Miklós a Századok 1888 decemberi füzetében 919. l.

⁶ Haller grófok nemzetségi könyve.

⁷ Turul 1892. év III. füzet osztopáni Pernyeszi család genealog. táblázata.

⁸ Budai polg. lex. I. k. 275. l.

⁹ Somlai Báthori István a Szaniszló unokája Szaniszló

¹ Gábor két jogutódja: Erzsébet és Ilona házassági okmányainak hiteles kivonata — A két testvér örökösödési és osztály okmányai.

Az ónodi Zákány-családról.

A Turul múlt évi 2-ik füzetében (68—71. l.) irtam volt egy kis közleményt a régi nemes, és valaha Somogyból Borsodba szakadt s itt a kuruczvilágban nevezetes szerepet vitt Zákány-családról «*Három Zákány István*» cím alatt. Most *Puky József* t. tagtársunknak — a borsodi híres Zákányok vérrokonának — szivességéből néhány érdekes adalékkal toldhatom meg idézett cikkemet.

A 69. l. említettem, hogy még 1855-ben, mint 16 éves gyermekifjú, mily kegyelettel szemlélém a szendrei reform. egyháznak a régi Zákányok buzgó adományaiból származott szent edényeit és egyéb régiségeit, nevezetesen a Zákány Tamás, András vagy István (a keresztnévre már nem emlékeztem vissza biztosan) vég-szendrei vitéz kardjától levágott török basa turbánövét, stb. Mely érdekes régiségek, hogy megvannak-e még? — kérdést tettem.

Most már e kérdésre magam adhatom meg örömmel a választ, hogy igenis megvannak, gondnal őriztetnek, sőt az Úr asztalához szolgáló két boros kanna az ezredéves történelmi kiállításon is látható vala, (a katalógus 2205. és 2206. sz. a., a XVIII-ik teremben.) Megtudjuk továbbá, hogy a török basa vitézi legyőzője és a nagylelkű ajándékozó, a kuruczvezér ónodi

kapitány idősb Zákány Istvánnak édes atyja: amaz ugyancsak idősb *Zákány András*, borsodi alispán, többszörös országgyűlési követ és táblabíró volt, kinek ezen szerepléséről megemlékezünk. Sőt az évet is megtudjuk: 1639.

A *Puky* (másként *Poky*) család irományai között a következő eredeti régi följegyzés maradt fenn:

«*Zákány András* a 16-ik (17-ik!) seculumban Borsod Vármegye vice-ispánja, és a felesége *Poky Ilona* volt. Kik is a szendrei templomnak egy nagy ezüstkannát ajándékoztak; a neveik fel vagynak mettzve rajta. Azon kívül a *Zákány András* által a szendrei parton levágott *Török Basa czifra sabrákja* (csótár; nyeregtakaró) a szendrei templomba a *cathedrán*, az öve meg a *Basának kendő gyanánt az Úr asztalán szokott lenni*. Ennek a *Zákány* Andrásné. *Poky Ilona* nak osztálylevele s ascendensi tudatnak.»

A sárgás-barna színű, háló-forma szövetű selyemövet (a mint már említém) 1855-ben láttam, az aranyvirágokkal gazdagon kivarott, piros színű, pompás keleti művű nehéz selyem csótárral együtt; csakhogy akkor nem voltak az Úr asztalán s szószéken, hanem egy nagy ládából vették ki megmutatni. Az egyház szent edényeiről pedig nt. Paksy Sándor szendrei reform. lelkész ur 1891 márczius 4-ikén ezt írja:

«Van az egyháznak három ezüstkannája.

A legnagyobbat *id. Zákány András*, Borsod vármegye alispánja és *neje Puky Ilona* (id. Puky Péter leánya) ajándékozta; a középsőt *ifj. Zákány András* és *neje Stenczel Anna*, a legkiseb- bet pedig *Hartyányi Borbála*.¹ A legnagyobb kannán ez a körirat áll bevésve:

GE. D. AND. ZAKANY V. Co. INCLVTI Cot. BORSOD et UXO. Ei G. D. HELE. POKI in HON. SACRATISS. SANG. I. CHRI. — Fd. ECCL. EVANG. SZENDRÖV. F. F. ANNO D. 1639. D. 19. MEN. APR.»

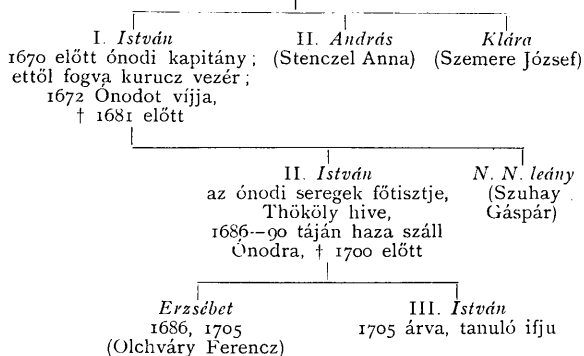
E felirat minden kétséget kizár. A nehéz ezüstkanocsó készíttetése és a szendrei ref. egyháznak ajándékozása tehát 1639-ből való; azonban a török basa levágása alighanem valamivel korábbi évekből, *id. Zákány András* ifjúi éveiből való esemény, miután ő 1639-ben már, s alispáni tisztén kívül főként fia és unokája (a *két első Zákány István*) korából ítélve, — meglehetősen öreg ur lehetett. Egyébiránt *id. Z. András*, mint látszik, kétszer nősült; gyermekei: *id. Z. István*, *ifj. Z. András* és *Z. Klára* Szemere Józsefné, első hitvesétől Puky Ilonától születtek; de anyjuk halála után édes atyjok (kinek utolsó nyomát 1655-ben találjuk) ludányi *Bay Zsuzsánát* vevé feleségül, a ki egy 1665-ben kelt eredeti zálogváltási levél szerint mint *id. Zákány András meghagyott özvegye* élt Borsodban vagy Gömörben.² (Gyermekei e levélben nem említettek.)

Hogy pedig *Zákány András* *kettő* volt (apa és fiu), e záloglevélen és a föntebbi lelkészi tudósításon kívül kitűnik a Turul m. évf. 70. l. közlöttük Rákóczi-kori folyamodvány szövegéből is, melyben a kuruczvezér *id. Zákány István* atyául «Nemzetes *üdösbik Zákány András Uram*» mondatik. Az u. o. közzé tett származékrendet tehát ezek s a Puky-család levéltárában levő még némely más adatok szerint a következőképen egészíthetjük ki:

¹ Ennek ajándéka 1681-ből való. *Hartyányi Borbála*, Péternek Puky Erzséttől született leánya és *Hatvani András* szendrei kapitány neje volt. *Fiuk*, *Hatvani Ferencz*, a szépei kamara tanácsosává lőn, leányukat *Máriát* pedig *Gyürky Pál* kir. ezredes, majd kurucz tábornok és senator († 1709.) bírta nőül.

² Nagy-Besseneyői *Besseney István* a Gömör vármegyében Lénárdfalván birt három egész házhelyét, a melyek «Nemzetes *Bay Susánna Asszonynál, néhai Főreghbik Zákány András Uram Relictájánál*» voltak zálogban, ettől kiváltván, — adta és vetette ismét zálogba négy egész esztendőre *Nztes és Vzlő Hamvay György Uramnak* és feleségének *Nztes Náprágyi Erzsébet Asszonynak* stb. 400 magyar forintokban. «Datum in Possessione Gicze, die 24-ta February Anno Dni 1665. *Besseney István m. p.*» (Eredeti, *Puky József* urnál Budapesten.)

Zákány I. András
1635, 1637 Borsod vármegye országgyűlési követe;
1639 alispánja; 1646, 1647 és 1655 ismét követe
(1. Puky Ilona
2. Bay Zsuzsánna, ki 1665 özvegy)
Első nejétől

Maradtak-e II. Andrásnak, továbbá e III. Istvánnak fiuivadékai? Eddigélé nem tudjuk. A Zákány-utódok után úgy Borsod, mint Szabolcs vármegyében tudakozódtunk, — azonban sikertelenül. Ilyen nevű nemes családot ma ott nem ismernek; így tehát valószínű, hogy e történelmi nevezetességű család fiágon kihalt.

THALY KÁLMÁN.

A Marczibány család czimeres levele.

A czimeres nemeslevelek viszontagságainak egy érdekes példájáról szólanak a következő sorok. 1797-ben Tolna vármegye arról értesítette a m. kir. Helytartótanácsot, hogy ez év január 16-ikán *Zsitkovszky István* szekszárdi mészárosból egy öt meg nem illető régi czimeres levelet vett el és helyezte a vármegye levéltárába, a melyet I. Mátyás király 1465-ben *szent Barnabás* napján *Budáról* keltezve adományozott. A czimerszerző családi neve ki van javítva s csupán annyi állapítható meg, hogy azt egy trencsénvármegyei *Márton* fia *András* nyerte. A Helytartótanácsnak első dolga volt a gyanus armalist magához bekivánni. A beküldött diplomából ő se tudott meg többet, mint a mennyit Tolna vármegye. Mégis, az ilyenkor követni szokott hivatalos eljárásnak eleget teendő, a czimerrajzot pecsétnyomóba vésette s a pecsétlenyomatot 9373. számú nyomtatott körözüvény kíséretében 1797. május 2-ikán megküldte a vármegyéknek és városoknak, azzal a meghagyással, hogy szokott módon közhírré tevén, a netalán jelentkező igényjogosultakat hozzá utasítsa.

A körözüvény nem maradt eredménytelenül. Nem sokára két jelentkező akadt. Az egyik: *Gero István* postaellenőr Győrből, a ki hosszadalmasan előadta, hogy atyja *András* a feleségét

hütlelenül elhagyván, ez a férje iratait átvizsgálás végett átadta Kostyán pestvármegyei várnagynak, a ki az iratok közt feltalálta Mátyás királynak a Gero család részére adományozott nemeslevelet. Gero András később visszatért a feleségéhez, de nem sokáig éltek együtt; összekapolta papírjait, köztük a nemeslevelet, és újra elhagyta családját, hogy soha többé híret se hallják. Gero István, a postaellenőr úgy véli, hogy a körözött armális őt illeti, mert családjá trencsénmegyei eredetű s az ő armálisukat is Mátyás király adományozta; könnyelmű apja valószínűleg elzalogosította s így kerülhetett az Tolna vármegye levéltárába. Gero előadásából nyilvánvaló, hogy pusztá okoskodásra alapítja igényét s hogy az ő dolgában csak a hivatkozott Kostyán várnagy adhat utbaigazítást. Azonban a Kostyán Mihály kihallgatásával megbízott Pest vármegye azt jelentette, hogy egykori várnagya már vagy 30 esztendővel az előtt meghalt. És ezzel megszünt a Gero István igényjogosultsága; az armális kiadására irányult kérelmet a Helytartótanács teljesíthetetlennek találta.

A másik igénylő Trencsén vármegyéből jelentkezett. A vármegye akkori helyettes alispánja Puchói Marczibány Imre, a mint a körözvényt megkapta, rögtön észrevette, hogy a pecsétlenyomat, mely két első lábával, keresztbe fektetett kardot tartó ágaskodó medvét ábrázol, tökéletesen megfelel az ő családi czimerének. Nagyobb bizonyosság okáért a vármegye útján az eredeti czimeres levelet leküldette s akkor határozottan meggyőződött, hogy az kétségtelenül őt illeti. Bejelentette tehát igényét, okait következőleg fejtve ki: 1. Az armálisban megnevezett Márton fia Andrásnak ugyancsak I. Mátyás király adománylevelét is állított ki (1469-ban) a puchói és nimniczi kuriákról. 2. Családjá folytonosan azzal a czimerrel élt és él most is, a mely az armálisban látható. 3. Arról, hogy az armális Tolna vármegyében lappang, már husz év előtt értesült a család. 4. A puchói előnévvel több mint három század óta szakadatlanul élnek. 5. Az armalist nem nemességük igazolása vagy valamely jogaik visszaszerzése végett kívánják vissza, hanem csakis azért, hogy azzal más jogosulatlanul vissza ne éljen. 6. Az ő nemességük a Mária Teréziától nem rég kapott adománylevelével alapján is beigazolható, nem szükséges nekik a czimerszerző Puchói Andrásról való izenkénti leszámrazást kimutatni, jóllehet ezt is megtehetnék, mert a nagy emlékü király adományozta puchói és nimniczi kuriákat azóta mindig s most is lakja a család. 7. Azt, hogy a családi oklevelek nagy része, köztük a czimeres levél, a viszontagságos időkben elvesztek, kész esküvel erősíteni. Mindezek alapján ismételve kéri a nemeslevél kiadását, a mire a Helytartót-

tanácsot 500 frt birság terhe alatt az 1659: 43. t.-cz. is kötelezi.

A Helytartótanács nem is vonakodott Marczibány kérését teljesíteni; azonban az ez iránt megkérdezett m. udv. kancellária nehézségeket támasztott, mert abból indulván ki, hogy ugyanazzal a czimerrel és ugyanazzal az előnévvel nem ritkán több, különböző család is él, ennél fogva 1798 május 25-ikén 4996. sz. a. kelt rendeletével oda utasította Marczibány Imrét, hogy a czimereslevélnek egykor a családi iratok közt létezését s azok közül elveszését, valamint a czimerszerző Puchói Mártontól való leszámrazását igazolja be.

Marczibány Imre csak a következő 1799. évben nyilatkozott a kancellária követelésére. Mindenekelőtt megjegyzi, hogy a leszámrazás kimutatását feleslegesnek tartja. A Marczibány családnak jelenleg más élő tagjai nincsenek, mint ő felsége néhai tanácsosának Marczibány Lőrincz csanádvármegyei volt alispánnak a gyermekei, köztük a kérelmező Imre. Ismétli, hogy családjá századok óta használja a kérdéses czimert, valamint a puchói és nimniczi kuriát és fundusokat, melyekre legutóbb, 1658 február 8-ikán Wesselényi Ferencz nádortól is kaptak Marczibány Miklós, Mátyás, István és Zsigmond új adománylevelet. Annak az igazolására, hogy a kérdéses armális megvolt a családi iratok közt, bemutatja a Puchón 1676 február 14-ikén kelt okmányt, mely szerint a néhai Puchói Marczibány György és Klobusiczky Kata fiának Györgynek a fiai István és Zsigmond abból az alkalmából, hogy első szülött testvérbátyjuk Mátyás «in partibus regni Hungariae Superioribus» választott magának lakást, a családi levéltárt neki, mint törvényt szerinti gondozójának leltár mellett átadják. A leltárnak mindjárt első pontjában foglaltatik: *Litterae insigniales familiae Marczibány Mathiae regis emanatae*, második pontjában pedig ugyancsak Mátyás királynak már említett adománylevele a túróczi konvent beiktatási jelentésével együtt a puchói és nimniczei nemesi udvarházakról.

Marczibány Imre ezen újabb érvelésének meglett a kívánt sikere. A kancellária 1799. évi 9681. sz. rendeletével elrendelte a czimerlevél visszaadását, a miről a Helytartótanács 1799. október 8-ikán 23298. sz. a. értesítette Trencsén vármegyét.

Ily módon a valószínűleg ellopott czimeres levél hosszas hányódás után ismét vissza került jogos gazdájához.

A Marczibány-féle armális itt elmondott viszontagságos története nem egészen új dolog. Már Nagy Iván említi az 1797. évi 9373. sz. helytartótanácsi intézvényt, de aligha látta (Magyarország Családai VII. k. 295. l.). Ha látta

volna, az armalis keltét, bizonyára nem teszi 1467-re, mert a hivatalos körözüvény, valamint a többi tárgyalási iratok¹ következetesen 1465 szent Barnabás napjáról (június 11-ikén) szólnak. Továbbá látnia kellett volna a körözüvényhez csatolt pecsétlenyomatot, mely az *eredeti* czimerről készülvén hitelesebb és helyesebb, mint az a rajz, melyet ő *újabb vésetű* pecsét után közölt s melynek hiányosságát már ő maga felismerte. De helyesebb a Siebmacher Wappen-

¹ 1797. évi 5185., 9373., 15992., 19703., 20073., 25756. — 1798. évi 2591., 8613., 14086., 20239., 23616. — 1799. évi 13979., 18229., 23298. htt. és 1798. évi 4996. — 1799. évi 9681. kancellári szám.

buch-jában látható rajznál is, mely szintén pecsétlenyomatról — még ha XVIII. századi lenyomatról is — készült. Mind Nagy Ivánnál, mind Siebmachernél a medve *dombon ül*, két első lábában (Nagy Iván szerint: *szájában* is) *görbe* kardot tart. Ellenben a Helytartótanács pecsétlenyomatán a medve egyenesen *ágaskodik* és pedig *nem dombon*; fejét jobbra (heraldikailag véve) fordítja; két első lábában a *nyak irányában keresztbe fektetett egyenes*, tör alakú kardot fog. A sisakdísz: hasonló medve, növe helyzetben. A pajzs kék színű; ebben megegyeznek az említett heraldikusok is.

Dr. ILLÉSSY JÁNOS.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató választmánya Szilágyi Sándor másodelnök elhunytá alkalmából f. évi január 13-ikán rendkívüli ülést tartott, melyen *Fejérfataky László* másodelnök elnöklelte alatt *Barabás Samu, Bánó József, Békefi Remig, Boncz Ödön, Borovszky Samu, Dézsi Lajos, Emich Gusztáv, Hajnik Imre, Illésy János, Komáromy András, Majláth Béla, Makay Dezső, Nagy Gyula, Óváry Lipót, Pauler Gyula, Soós Elemér, Tagányi Károly* ig. vál. tagok, *Fejérfataky Kálmán* ügyész és *Schönherr Gyula* jegyző vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, a következő beszédben adta tudtára az igazgató-választmánynak a gyászbeszédet, mely a rendkívüli ülés összehívását szükségessé tette:

Tisztelt választmány! A legszomorubb kötelesség jutott osztályrészemül, mikor másodelnöki tisztemből kifolyólag intézkednem kellett a jelen rendkívüli ülés összehívása felől. Mély gyászszal fejeztük be az elmúlt szomorú évet, sulyos csapással kezdjük az újat.

Nincs még két hónapja, hogy elvesztettük társaságunk, elnökségünk díszét, *Nagy Ivánt*; most ismét sulyos, pótolhatatlan veszteséggel állunk szemben *Szilágyi Sándor*, a fáradhatatlan munkás, a hazai tudománynak és közművelődésnek buzgó előharcosa, ki minden szép és nemes törekvésért lelkesedni és azokra lelkesíteni tudott, társaságunk nagyérdemű másodelnöke, ki éveken át vezette ügyeinket, ki társaságunk céljait mind erejével előmozdítani iparkodott, nincs többé. Ő is itt hagyta e küzdelmes világot, s dicsőséggel megfutott írói és tudományos pályá után örök nyugalomra tért.

A lesújtó hír első hatása alatt még nem is látjuk veszteségünket egész nagyságában. Egygyel azonban tisztában vagyunk. Az őr, mely utána marad, egy ember munkássága nem töltheti be. A bámulatot keltő

tevékenység, melyet az elköltözött félszázadnál hosszabb írói pályája alatt tudományos és társadalmi téren kifejtett, több egyén munkásságára vár, nem hogy ő pótolható, hanem hogy a pihenés nélküli munka folytatható legyen.

Az általános gyászból, mely a tudományos világot érte, társaságunk is kiveszi a maga részét. Gyászoljuk, sirassuk az elköltözöttet, ki ott volt társaságunk születésénél, figyelemmel, jóakarattal tanácsaival kísérte annak működését. Szenteljük emlékének mai ülésünket, s ápoljuk azt továbbra is buzdító példa gyanánt, mint olyan férfit, kinek egész életpályája a közművelődés és tudomány szolgálatában telt el és ki e téren pihenést nem ismert. Áldás emlékére!

Ezután *Schönherr Gyula* társ. jegyző előterjesztvén az elnökségnek a gyászban való részvételre vonatkozó javaslatait, az igazgató-választmány a következőket határozta:

1. Szilágyi Sándornak a társaság nagyérdemű másodelnökének elhunytá felett mély fájdalomát nyilvánítja és e megboldogultnak a társaság felvirágoztatása körül szerzett érdemeit jegyzőkönyvében megörökíti,
2. elhunytá felől külön gyászjelentést ad ki,
3. családjához részvétiratot intéz,
4. koporsójára koszorút helyez,
5. temetésén testületileg vesz részt,
6. a gyászszertartáson bucsuztatót mondát,
7. folyóirata legközelebbi füzetében nekrológot szentel az elhunytak és
8. egy később kitűzendő ülésében emlékbeszédet fog felette tartatni.

Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri *Bánó József* és *Boncz Ödön* ig. vál. tagokat s ezzel az ülést berekeszti.

SZILÁGYI SÁNDOR.

(1827—1899.)

Még nem gyepesedett be a sirdomb, mely társulatunk egyik másodelnökének Nagy Ivánnak porladó hamvai fölé emelkedik, már is újabb gyász érte társaságunkat. Szilágyi Sándor másodelnökünk hosszas szenvedés után kilehelte minden szép, minden jó iránt fogékonysággal teljes, nemes lelkét.

Nem jött váratlanul a hír. Hosszu időn keresztül aggódó szemmel kísértük a küzdelmet, melyet a törékeny, de szívós testtel a válni készülő lélek folytatott. Hányszor hittük, hogy a vég már csak napok kérdése, de csodálatos természete újból és újból diadalmaskodott a lappangó kór felett. És mintha új erőt meritett volna a küzdelemből, ujult kedvvel látott a munkához, dolgozott, lelkesített, buzdított. S midőn a halálos kór végleg ágyának dönté, melyből többé fel nem kelhetett, mikor biztosan tudtuk, hogy élete már csak órák, perczek kérdése, folyton reméltük szívünk mélyében, hátha mégis győzedelmeskedik természete, s vissza adja őt újból az életnek s nekünk, hű gárdájának. Csalódtunk. A hidegülő testből felszabadult lélek elszállott örökre, s mi, kik lesujtva álltunk ravatala mellett, mondhatatlan ürt érzünk magunk körül. Mintha saját lelkünkéből szakadt volna ki egy rész, úgy jajdult fel ajkainkról a fájdalom hangja és megtörve a súlyos csapástól, könnyes szemekkel kísértük utolsó útjára.

Iha volt, ki széles e hazában a tudományos életnek úgyszólván központját képezte, úgy Szilágyi Sándor volt az, kinek egész élete munkában, folytonos munkában telt el. A hazai történettudománynak fellendülése az utolsó huszonöt év alatt az ő nevével van elválhatatlanul egybeforrvva. Nemcsak személyes tevékenysége, egy egész könyvtárt megtöltő irodalmi munkássága, hanem személyes buzdítása, vezérlése segítette elő e fellendülést, vetette meg az alapot, melyen a magyar nemzeti mult büszke csarnoka felépült. S ha majdan valaki meg fogja írni a magyar történettudomány történetét, Szilágyi Sándor neve arany betűkkel lesz annak lapjára feljegyezve.

E lapokon Szilágyi Sándor dicsőségét, a magyar tudományosság körül szerzett érdemeit nemcsak a betűk rideg világa, nemcsak a könyvtárakban hosszú sorozatot elfoglaló munkái fogják megörökíteni. Mert hisz a folyton haladó kutatás az ő munkássága eredményét is sok tekintetben meg fogja változtatni. Nem is munkáiban rejlik Szilágyi Sándor pótolhatatlansága. Mást, nagyobbbat alkotott ő, mely irodalmi munkásságát túl fogja élni. Az ifjabb történetirői nemzedék az, mely hivatva van Szilágyi Sándor nevét az utókorra átszármasztatni. Mert Szilágyi Sándor megtette azt, mire csak a sors kiválasztottjai vállalkozhatnak. Maga köré gyűjtötte az ifjabb történetirői nemzedéket, azokba lelkesedést öntött, azokat buzdította, nevelte, tanácsal, utbaigazitással támogatta. Hányan vagyunk, kiknek ő egyengette útját a hazai tudományosság rögös, tövises utain. Mi, kik vele folytonos érintkezésben állottunk, tudjuk csak egész bensőnkben átérezni azon veszteséget, melyet Szilágyi Sándor halála a magyar történettudományra jelent.

Érdemeit szakavatott toll fogja méltatni. Addig is tegyük le a halhatatlanság jelképét a cipruságat s az érdem babérkoszoruját sírjára annak, kinek emlékét sziveinkben mindvégig hiven megőrizendjük.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi január hó 26-ikán *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt ülést tartott, melyen *Aldásy Antal*, *Barabás Samu*, *Bánó József*, *Békefi Remig*, *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu*, *Décsi Lajos*, *Hajnik Imre*, *Illéssy János*, *Kammerer Ernő*, *Komáromy András*, *Makay Dezső*, *Pauler Gyula*, *Pettkó Béla*, *Soós Elemér*, *Szent-Ivány Zoltán*, *Szinnyei József*, *Tagányi Károly*, *Thaly Kálmán* ig. vál. tagok, *Fejérpataky Kálmán* ügyész, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* jegyző, titkár-helyettes vettek részt.

Az elnök az ülést megnyitván, napirend előtt bejelentette, hogy azon határozatok, melyeket az ig. választmány, elhunyt másodelnöke Szilágyi Sándor végzettsége tárgyában f. évi január 13-iki rendkívüli ülésén hozott, végrehajtottak, s hogy a bucsuztatót a társaság nevében, az elnökség felkérésére, gróf Teleki Géza alapítótag, történelmi társulati elnöki minőségében mondott bucsubeszédébe foglalva mondta el.

Illéssy János ig. vál. tag felolvasta «A Marczibányi család czimeresleveléről» című értekezését, mely a Turulban fog megjelenni.

A folyó ügyek első tárgyát az üresedésben levő titkári tiszt betöltése képezte. Az alapszabályok 15., 25. és 32. §-ai értelmében elrendelt titkos szavazás útján beadott 23 szavazatból *Schönherr Gyulára* 17, *Komáromy Andrásra* 5 szavazat esett, egy szavazó lap üres volt. A társaság titkárává tehát az 1899—1903. évekre *Schönherr Gyula* választatott meg.

E választás által a jegyzői tiszt üresedésbe jövéen, az elnök felhívta az ig. választmányt annak betöltésére. A titkos szavazás útján beadott 22 szavazat közül *Aldásy Antalra* 16, *Illéssy Jánosra* 3, *Komáromy Andrásra*, és *Pettkó Bélára* 1—1 esett, egy lap üres volt; és így a társaság jegyzőjévé az 1899—1903. évekre *Aldásy Antal* ig. vál. tag választatott.

Schönherr Gyula titkár bejelentette. *gróf Hunyady László* ig. vál. tagnak 1898 december 30-ikán bekövetkezett halálát. Indítványára az igazgató választmány a veszteség felett érzett részvételének jegyzőkönyvében adott kifejezést és elhatározta, hogy az elhunyt özvegyéhez részvétiratot intéz s emlékéit a Turul hasábjain nekrológban örökíti meg.

Uj tagokul megválasztottak, és pedig évdijasokul, *Pázmány Zoltán* jogakadémiai tanár Kecskeméten (ajánlja a titkár), *Szatmár vármegye* közönsége (aj. Luby Károly), a kalocsai érseki könyvtár, (aj. a titkár), az eperjesi *Széchenyi-kör* (ajánlja Meliorisz Béla), báró *Györffy Samu* Budapesten (aj. Nagy Géza), jalsoviczi *Jalsoviczky Sándor* Budapesten (aj. Pettkó Béla) és *Szankay Gábor* honvédfőnök-kapitány Kassán (aj. a titkár).

A titkár bemutatta *Berzeviczy Edmund*, *Békefi*

Remig, *Décsi Lajos* és *Petrovay György* leveleit, melyekben ig. választmányi taggá történt megválasztásukért köszönetet mondanak.

Éble Gáborról, ki az 1898. évi november hó 24-iki ig. vál. ülésen 3 ig. vál. tag szabályszerűleg benyújtott ajánlására az ig. választmány tagjává választatott, az ülés berekesztése után megállapítottván, hogy nem tagja a társaságnak, az ig. választmány a választást érvénytelennek nyilvánította, s miután ugyanő amaz ülésen a számvizsgáló bizottság tagjává is megválasztatott, helyébe a számvizsgáló bizottságba harmadik tagul *Borovszky Samu* ig. vál. tagot küldte ki.

A titkár előterjesztette a pénztárnok részletes kimutatását az 1898. év eredményéről; ezzel kapcsolatban felolvasta az előirányzat és tényleges eredmény összehasonlítását, mely a következő adatokat tartalmazta:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1898. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredmények egybevetése.

Bevétel.

	Előirányzat	Eredmény	Különbözet
	frt kr.	frt kr.	frt kr.
1. Pénztári maradvány	182 28	182 28	—
2. Értékpapírok kamatai	432 —	436 —	+ 4 —
3. Alapítványok kamatai	155 —	140 —	— 15 —
4. Pártoló tagdíjak	1400 —	1370 —	— 30 —
5. Évdíjak	1300 —	1300 —	—
6. Kiadványok eladása	100 —	134 25	+ 34 25
7. Alapítvány-befizetés	100 —	99 80	— 20
8. Rendkívüli bevétel	10 —	5 88	+ 4 12
Összesen	3679 28	3668 21	

A tényleges eredmény e szerint 11 frt 07 krral kevesebb az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirányzat	Eredmény	Különbözet
	frt kr.	frt kr.	frt kr.
1. Személyi járandóságok	750 —	750 —	—
2. Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 —	632 90	— 67 60
3. Nyomdai költség	1400 —	1418 83	+ 18 83
4. Színyomatok készítése	250 —	245 —	— 5 —
5. Metszetek, rajzok, czinkográfiák	180 —	41 61	— 138 39
6. Utánvételi expeditio költségei	40 —	41 61	+ 16 03
7. Irodai átalány	60 —	60 —	—
8. Társulati szolgálata díjazása	60 —	60 —	—
9. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	110 —	117 41	+ 7 41
10. Tőkésítés	100 —	101 10	+ 1 10
11. Rendkívüli kiadás	10 —	33 90	+ 23 90
Összesen	3679 28	3516 78	

A tényleges kiadások tehát 162 frt 50 krral maradtak az előirányzaton innen.

Előirányzott maradvány 19 frt 28 kr.
Tényleges maradvány 151 „ 43 „

A többlet tehát 132 frt 15 kr.

Vagyonállás 1898. december 31-ikén :

1. Értékpapírok névleges értékben (koronajáradék 21,600 korona, jel- záloghitelb. nyer. kötvény 100 frt)	10,900 frt	—	kr.
2. Kötelezvényekkel biztosított ala- pítványok	2,600	«	—
3. Kötelezvény nélküli alapítványok	500	«	—
4. A középkori czimeralbum és a Nem- zetségi Zsebkönyv czéljaira a taka- rékpénztárban két könyvre elhe- lyezett összeg	300	«	—
5. Készpénz (átvitel 1899-re)	151	«	43
Összesen	14,451	frt	43 kr.

Tekintettel a régi gyakorlatra, mely szerint a pénztárnok évi kimutatása mindig a számvizsgáló bizottság jelentése kapcsán, annak bíráló és magyarázó megjegyzései kíséretében terjesztetett elő, s a bizottság annak eredménye alapján készíti el az új költségvetés tervezetét, a mennyiben a számvizsgáló bizottság csonka levél, ülést nem tarthatott, a bemutatott pénztári kimutatást az ig. választmány Boncz Ödön ig. vál. tag indítványára csak kivételesen és annak kimondásával vette tudomásul, hogy ez a jövőben a régi gyakorlaton semmit sem fog változtatni. A költségvetési tervezetet pedig, melynek bemutatása az ülés napirendjébe felvétel, előzetes tárgyalás alá sem véve, a számvizsgáló bizottságot utasította, hogy javaslatát e tárgyban az évi számadások megvizsgálásáról teendő jelentésével kapcsolatban a legközelebbi ülésen terjeszse az ig. választmány elé.

A Szilágyi Sándor felett mondandó emlékbeszéd tartására az ig. választmány Fejérpataky László másodelnököt kérte fel s miután Komáromy András ig. vál. tag a mult nagygyűlésen betegsége miatt nem tarthatta meg Nagy Iván felett emlékbeszédét, ennek megtartását a folyó évi, a Szilágyi Sándor felett mondandóit a következő évi nagygyűlés napirendjére tűzte ki.

Az üresedésben levő másodelnöki szék betöltését az ig. választmány az elnök javaslatára a folyó évi rendes nagygyűlésre halasztotta.

A titkár előterjesztette a pénztárnok jelentését a pénztár állapotáról, mely szerint január 26-ikáig volt bevétel 636 korona 86 fillér, kiadás 247 kor. 84 f., maradvány 389 korona 02 fillér, a társaság vagyona 28,989 kor. 02 f.

Boncz Ödön ig. vál. tag e jelentéssel kapcsolatban, a koronaértékben való számítással szemközt felvetvén a kérdést, nem volna-e czélszerűbb az eddigi osztrák érték szerint való számítást mindaddig, míg az állam be nem szünteti, megtartani, ennek eldöntését az ig.

választmány a számadás-vizsgáló bizottság ez irányban teendő javaslatától tette függővé.

A folyó évi nagygyűlés megtartásának ideje az év végére halasztatván el, a titkár megbízott, hogy annak napja és tárgyai felől az őszi ig. választmányi ülésen tegyen javaslatot.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Borovszky Samu és Illéssy János ig. vál. tagok kéretvén fel, az ülés véget ért.

Gróf Hunyady László.

1826—1898.

A súlyos veszteségek közé, melyek társaságunkat a legutóbbi hónapokban érték, szomorodott szívvel kell iktatnunk az igazgató-választmány egy régi tagjának, gróf Hunyady László valóságos belső titkos tanácsosnak, a magyar főrendiház tagjának a mult év utolsó napján bekövetkezett elhunytát.

Gróf Hunyady László 1826 július 26-ikán született Budán. Katonai nevelést nyert és mint császári katonatiszt, magyar hazafiúi szívének sugallatát követte, midőn a függetlenség harcosai sorába lépett. A szabadságharcot mint alezredes és a somogyi honvédszázalaj parancsnoka küzdte végig és Klapka György oldala mellett, Komáromban érte meg bukását. A közélet ezután csak az alkotmányos élet újjáébredésekor látta viszont a lelkes magyar főurat, ki 1861-ben tagja volt a feloszlott országgyűlésnek, 1867-től 1872-ig Mosonmegye főispáni tisztét viselte s azontul 1887-ig mint országgyűlési képviselő vett részt a politikai küzdelmekben.

A megboldogult a tudományos irodalommal csak mint műkedvelő foglalkozott, de érdeklődése, melylyel a kulturális kérdések iránt viseltetett, nem egyszer juttatott neki jelentékeny szerepet tudományos körök törekvésének ápolása körül. Ez a meleg érdeklődés hozta őt közelebbi érintkezésbe azokkal a lelkes férfakkal, a kik a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság megalapításán fáradoztak. Az alapítás munkájában teljes buzgalommal részt véve, kezdettől fogva helyet foglalt az igazgató-választmány sorában, s élénk részt vett annak munkásságában. Különös buzgalmat fejtett ki a Nemzetségi Zsebkönyv létesítése körül, s ha többi főuraink követték volna áldozatkészségben az ő példáját, társulatunk bizonyára nem csalódott volna e vállalatához fűzött reményeiben.

Halála érzékeny veszteség társulatunkra, mely kegyelettel őrzi elhunytai emlékét s hálával örökíti meg a felvirágoztatása körül szerzett érdemeket.

SZAKIRODALOM.

Ortway Tivadar Pozsony város története, II. kötet, II. rész. Pozsony, 1898. 8-rét, XVI. + 528. l.

Pozsony város történetéből megjelent a II. kötet, második része gyanánt a negyedik darab. *Ortway Tivadar* egyike azoknak a történészeinknek, a kik a politikai történet mellett a művelődéstörténelemre is nagy súlyt fektetnek. Munkájának legutóbb megjelent része különösen a benne felhalmozott kulturtörténeti anyag miatt fontos és becses. De találhat benne néhány érdekes adatot a heraldikus is.

Czimerészeink előtt már régóta ismeretes volt Pozsony városának 1436 július 8-ikán Zsigmond király és császártól nyert czimeres-levele, ábráját azonban eddig nem ismertük. *Ortway* most kiadta az egész oklevél hasonmását, fájdalom, nagyon kicsinyre redukált mértékben. A hatalmas kártyalap jobb- és felsőszélét dus lombozatu gótikus keret fogja körül. Élén van a rárakott arannyal ékes czimer, helyesebben pecsét-kép, a legnagyobb összes hazai oklevél-czimerünk között. 235 × 235 mm. kerek pecsétet ábrázol, melynek vörös mezején három tornyu fehér kapubástya van. A körirat (kék alapon arany betűkkel) :

+ SIGILLUM · CIVITATIS · POSONIENSIS.

A czimer színes másolata megvan a Magyar Nemzeti Muzeum levéltárában s folyóiratunkban meg fog jelenni.

Szfragsztikai szempontból érdekes, a mit a könyvben Pozsonyváros pecséteiről olvasunk. A várost Mátyás király 1459 február 2-ikán kelt oklevelében azon kiváltsággal ruházta fel, hogy mindennemű pecséteihez vörös viaszt használhat. A pecsétek képeit a régebben megjelent III. kötet közölte. Ebben a részben csak két pecsétet találunk : Dóczy Orbánét és Ellerbach Bertholdét ; mindkettő már a Történeti Életrajzokból ismeretes.

Meg kell még említenünk a városi jegyzőkönyvből közölt egyik érdekes adatot, mely a pozsonyi czimernökre vonatkozik. Az 1442. évnél ugyanis ez áll : *«Item auch hab wir bezalt das Silber, das man genomen hat zu der Stat wappen, von der Maister geusin, das man von der Stat wegen dem Hamisko Herolt geschikt hat . . .»*

Nagyon hihető, hogy ebben az időben minden nagyobb város tartott magának heroldot. Szükség volt rá minden tornaünnepélyen, diszes temetésen, főbíró, polgármester beigtatáson. A középkori közigazgatás ép úgy nem nélkülözhetette, mint akár a hohért.

Pozsony város heroldja, ha szabad neve után ítélünk, cseh vagy tót lehetett. Különben az összes eddig

ismert hazai czimernökök idegen eredetűek ; magyar ember soha sem értett az eféle mesterséghez. Talán ebből lehet megmagyarázni azon tényt, hogy középkori heraldikánkban semmiféle nemzeti vonást nem lehet találni. Csak czimerleveleink mutatnak némely a külföldtől eltérő sajátosságokat ; ezt azonban a magyar kancelláriai hivatalnokoknak köszönhetjük. A heroldok megszerkeszthették a czimert, megállapították színeit, alakjainak helyzetét, arányait, de az oklevelek kiállításába már aligha folyhattak be.

Fejérvármegye története. Irta Károly János. II. kötet. Székesfejérvár, 1898. 8-rét XXI. + 713. l.

Károly János kanonok, Fejérvármegye monografusa, közre bocsátotta a megye történetének második kötetét. Genealogiai s heraldikai adat igen kevés található benne ; mindössze a káptalan és a keresztes-vitézek régi pecséteinek ábráit adja a kötet, de ezeket is a Jerney munkájának régen elavult, gyaló metszetei után. Nagyon kívánatos lett volna pedig a város és a megye területén létezett nevezetesebb egyházi testületek pecséteinek összegyűjtése és használható ábrákban való publikálása. Olyan ábrák, a minőt p. o. a székesfejérvári latin-polgárok pecsétéről találunk a kötetben, rosszabbak a semminél. Erről teljes lehetetlenség megmondani a pecsét korát ; a körirat

+ S · LATINORUM · CIVIV · ALPENSIVM

latin betűkkel van rajzolva, a mi a XV. századnál újabb időre mutat, viszont a mezején látható hármastornyu bástya alakja a XIV-XV. századra vall. A szövegben pedig hiába kerestünk felvilágosítást.

Külön melléklet gyanánt járul a munkához a város 1845-ben nyert pecsétczimerének kibővített, színnyomatosszerű hasonmása. A czimer : kékbén, zöld téren álló, term. színű három tornyos kapu-bástya. A pajzsos öt rózsájú korona ; két oldalán foszladék, kék arany és piros ezüst.

Varjú Elemér

Strohl H. G. Heraldischer Atlas. Stuttgart. Verlag von Jul. Hoffmann. Megjelenik 25 füzetben.

A korrekt czimerrajzairól híres bécsi heraldikus és udvari czimerfestő *Strohl H. G. Heraldischer Atlas* czimmal egy czimertani mintakönyvet ad ki. A 25 füzetre tervezett munkából eddig 10 jelent meg, harmincz nagyobbára színes nyomású táblát és kb. 60 oldalnyi szöveget hozva. Úgy a táblák összeállítására, mint typografikus kivitele semmi kívánni valót sem hagy hátra. Nevezetes czimeres albumokból vett próbák, híres czimerfestők ábráinak másolatai, sirkövek,

sisakok, koronák, czimertartók, stb. képei töltik meg az eddig megjelent táblákat. Még magyar vonatkozása is akad a képek között. Mindjárt az első táblán látjuk *Francolin János* I. Ferdinánd király magyar heroldjának színes képét, egy 1560-iki eredeti után. A vörös trikóba öltözött szálás férfialak vállain vörös színű, ujjatlan czimerköpeny van, ráhímett magyar czimmerrel: jobbról a hármassal zöld halomból kinövő kettős ezüst kereszt; a köpeny bal oldala vörös-ezüsttel hétszer vágva. A herold kezében sima fehér pálcát tart. Fővege nincs. Mellette látható I. Ferdinándtól 1557 márczius 8-án Regensburgban nyert czimere: Vörös keretes, arany-kékkel ötször hasított ék által három részre osztott pajzsban a két felső mező mindenike aranyban term. színű koronás császármadarat (Francolin) mutat; az alsó kék mezőn vörös András-keresztet tartó egyfejű ezüst sas. Sisakdísz a császármadár előtörve. Foszladék kék-arany és vörös-arany. Nagyon valószínű, hogy a magyar herold magyar nemességet kapott.

Ajánljuk a szép munkát a heraldika minden barátjának figyelmébe.

Nagy Iván. Családtörténeti értesítő, szerkesztik és kiadják dr. Komáromy András és Pettkó Béla. 1899. I. évfolyam, I. füzet.

Egy új folyóiratnak első füzete fekszik előttünk, mely a családtörténeti irodalom fejlesztését tűzte ki feladatául. Szerkesztői társulatunk igazgató-választmányának tagjai, a családtörténet és heraldika kiváló készségű művelői. Az új folyóirat feladatául tűzi ki a magyar nemesség eredetét, fejlődését, koronként való változásait, köz- és magánjogi helyzetét, fokozatait, kiváltságyszerzésének módját, eszközeit stb. ismertetni, továbbá a nemesség-igazolás módjára és productionalis pörökben követendő eljárásra vonatkozó hatósági rendeleteket, feldolgozza a nemesi vizsgáló bizottságok jegyzőkönyveit, az orsz. levéltári adóösszeírások alapján a XVI. századtól fogva az egyes vármegyék nemesi lajstromát, leírja a liber regiusokban őrzött armalisokat, kiegészítve ezt más levéltárak adataival, rövidebb-hosszabb családtörténeti közleményeket ad stb., szóval a gyakorlati élet igényeinek is megfelelő, a nagyközönség érdekeit is szem előtt tartó értesítő akar lenni. Hivatalos értesítő czim alatt pedig a belügyminister, mint legfőbb nemesi hatóság által kiadott határozatokat is közli. Feldolgozza az országos levél-

tárral régebb nemesi ügyekben folytatott tárgyalásokat, továbbá összeállítandja a belügyministerium által igazolt kétségtelen nemesi családok névjegyzékét.

A most megjelent első füzet tartalma eléggé változatos és a programm ígéreteinek megfelelni igyekszik. Komáromy András dr. a Perényiekről a mohácsi vész előtt értekeznek, Pettkó Béla czimerleírásokat közöl a Királyi Könyvekből, Magyarország családai rovata alatt a Vértessy, Bátor, Sigray, Vörösmarty, Benkő, Alsódraskóczi Morvay és Lászlóffy családokra találunk adatokat. Illésy János dr. az 1754—55-iki országos nemesi összeírásnak közlését kezdi meg Abauj vármegyével, a tárczarovat pedig kérdéseket és feleleteket vegegyesen tartalmaz.

Az új folyóirat szerkesztőinek egyénisége biztos garantiát nyújt arra, hogy azt, a mit ígér, be is fogja tartani. Magunk részéről örömmel üdvözljük pályafutása kezdetén.

Kérelem.

Tisztelettel kérem azon t. tagtársaimat, kik családtörténeti kutatásokkal foglalkoznak, miszerint a 14. és 15-ik században Temes s a 15. és 16-ik század óta Heves illetve Borsod megyékben előforduló Kormos családról valami adatok birtokában vannak vagy ilyenek birtokosairól, illetve idevonatkozó adatokról tudomással bírnának, azt alólirotttnak tudomására adni kegyeskedjenek.

Budapest, 1899 február hóban.

Kormos Béla.

cs. és kir. huszárhadnagy.
Kossuth Lajos utca 20. sz. II. em.

Kérelem.

Tisztelettel kérem mindazokat, kik a gömörmegyei Felső-Vályról eredő *Vályi* család multjára, nemességére, czimerére vonatkozó adatok birtokában vannak, hogy azokat tudomásomra hozni sziveskedjenek. A család több tagja volt ev. ref. lelkészi állásban, gör. kath. vallásra tért ágának egyik sarja jelenleg eperjesi gör. kath. püspök.

Eperjes, 1899 január 9-ikén.

Dr. Meliőrisz Béla.

jogakad. m. tanár.

A TURÓCZ-DIVÉKI ÉS NAGY-PALUGYAI PLATTHY CSALÁD TÖRTÉNETE 1260-TÓL 1526-IG.

Azon földterület nevének keletkezéséről, melynek legrégebb elnevezése «*Praedium Polugea*» cím alatt ismeretes, s mely a Lubella és Plostyin patak között fekszik, délről az alacsony Tátra, éjszokról a Vág vize határolja el, már előbb szóltunk a Kispalugyai és Bodafalvi család történetének leírásánál. Megemlékeztünk arról is ugyanott, hogy ezen területnek tudunkra és oklevélileg bizonyíthatólag első birtokosa a XIII. század első felében Miklós, Detre zólyomi comes fia volt, de mert a még ekkor gyér lakosságú Liptómegyét be kellett népesíteni — új községek és telepek alapítása a rengeteg erdők irtása szempontjából is szükségessé vált — IV. Béla király 1246. évben szeptember 11-ikén Polonaváralján kelt oklevele által Miklós comestól vissza vette, s neki helyette a Hunth várához tartozó Garmath földet adta cserébe.¹

Nemsokára ezután a «*terra Polugea*» mint királyi praedium adományozás alá került, s egymásután keletkeztek e nagy földterületen a telepítések, s a XIII. század végeig már nyolcz benépesített községet találunk rajta, melyek közül 1267-ben említetik *villa Poluga* azon adománylevélben, melyet IV. Béla király Gekmény és Tywan liptói nemesek részére kiadott a magtalanul elhalt *Vide* birtoka *Videfelde* iránt.² 1273 évet megelőzőleg keletkezett *Kisew Polugea*³

Chermona — most Csrmno — 1282-ben hasított ki a palugyai határból Seraphin de Aklich — most Okolicsány — részére: «Seraphin de Aklich... petivit a nobis quendam terram Chermona vocatam de terra ville majoris Palugya vocatam abscissam in Liptou existentem».¹ Ipocháza 1283-ban különített el Palugya határából Bachlor fia Ipoth és Aladár fia Leustách részére: «Ipoth filius Bachlor et Leustachus filius Aladarii... terram ad duo aratra sufficientem de terra Palugya excissam sibi dari et conferri perpetuo postularunt»;² 1287-ben keletkezik *Zemchefelde*, midőn ezen két ekényi birtok Zemche fiai Móricz, Bene és Márkus részére Palluda határából kihatatik.³ 1283. évben kapja László fia Boda kihatitva Polugea határából azon földrészt, mely neve után Bodafalvának hivatott.⁴ Mint község, bár nem létezett még 1273-ban Andaháza — most Andicze — néven, de már a most említett évben László király által Bogomér comes részére Salamonfelde iránt kiadott oklevélben a határ leírásánál mint Albert fia Andrásnak háza is említetik: «prima meta incipit a parte meridionali sub alpibus in fluvio Lubella et descendit pro cursum ipsius fluvii usque *domum Andree filii Alberti*»⁵ s az községgé a XIV. század első felében alakult.

¹ Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 122. l.

² Árpádkori új okmtár, XII. k. 442. l.

³ Eredetije Csemiczky József ltárában.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 161. l.

⁵ Árpádkori új okmtár, IX. k. 16. l.

¹ Árpádkori új okmtár, II. k. 189. l.
² U. ott, III. k. 159. l., Genealogia familie de Felső-Kubin, editio altera. Pest, 1824.

³ Árpádkori új okmtár, IX. k. 16. l.

Az adományozás utján így feldarabolt birtoktest, melynek gyűjtő neve «*terra Polugea*» volt már a XIII. század első felében, s második felében megannyi nevét vette fel a községek alapítóinak; a *villa magna Polugea* néven fennmaradt birtokrész lett ősi birtoka a Platthy családnak, a melyről előnevét is «de Nagy-Palugya» írta. Ha végig tekintünk az «*inter duos palludes*» akkori határában keletkezett községeken, sehol sem találhatjuk az 1246-ban említett *Salamon földje* topografiai meghatározását; s tekintve azt, hogy a *terra magna Polugiának* a XIV. század elejéig még megmaradt, de már jóval megkisebbedett határában 1317-ben még a Csrmo és Dubrava patak menténi területen telepítették Gálfalva, Guothfalva, Király-, Czin-, Moltko-Szentkereszt, Ancsikfalva, azon nézetben vagyunk, hogy a sajátképeni *Salamonfelde* a terra Polugiának azon része volt az 1246. évet megelőzőleg, a melyen 1267-ben a villa magna Polugea már mint község fölépült, s annak első adományos birtokosa Salamon Borznak a fia volt, a mit annál is inkább hiszünk, minthogy az említett Salamonfelde, midőn az Bogomér comesnek 1273-ban adományoztatott, mint olyan terület említették, a mely a Nagy-Palugyaiak földétől el van különítve: «quandam terram Polugiam vocatam, quam olim Salamon filius Borz a terra magna ville Polugea distinctam tenebat».¹ Megerősíti ezen nézetünket még az is, hogy ugyanezen okiratban Salamonfelde Polugiának nevezetik: «cum dictam terram Salamunis Polugiam vocatam».² Bizonyítja ezt még a Salamonfelde határleírása és az 1273. évi adománylevelél is Bogomér comes részére,³ valamint az 1284. évi okirat, melylyel azt László király *Saraphin de Aklichnak* adományozza.⁴ Ezen két határleírásban Andicze és Kis-Palugya közé helyezi, míg a Vág felőli oldalon kelet felé Chakan fiainak földjével határos, s az országut felé terjed egy jávorfáig, a mely fa a kis- és nagypalugyai népek földjét határolja.

Megállapítani véljük mindezek alapján, hogy a Platthy család ősi adományos fészke, a praedium

Polugeának határában levő azon birtokrész, mely 1267-ben *villa Polugean*ak neveztetett, okiratilag bebizonyítva a XIII. század első felében Salamonfelde néven neveztetett; 1272-ig első birtokosa Borz fia Salamon 1284-ig Seraphin de Aklich a második adományos 1317. évig.

A Platthy család okiratilag ismert első őse Marcheus, ki minden valószínűség szerint idegen országból beszármazott törzsnek volt utóda, s ha lehet a családnak régi időktől fogva használt czimerképére utalni, — kék mezőben szarvaival fölfelé fordított ezüst félholdban álló hatágu aranycsillag — a Hunt-Pázmán nemzetség ivadéka volt. S ha némi lehetőséggel birhat Wagnernek azon közleménye, hogy a család törzse bizonyos Leonhard nevezetű volt,¹ a kinek életkora a Marcheuséval összevág, s Nagy Iván nem tartja lehetetlennek, hogy Leonhard Marcheusnak atyja lehetett;² az esetben még nagyobb valószínűséggel bir Lehoczkynek följegyzése, mely szerint a Platthyak őse Platthy István stíriai kapitány volt, a kit II. András király 1228. évben a szlavóniai bánok törvényhatósága alól fölmentett, s a horvát- és dalmáciai nyest adót neki adományozta, mert a királyt a maga költségén kiállított 250 lovassal a szentföldre s onnan vissza Magyarországra kísérte, a kit aztán IV. Béla király constituált.³ S valóban nem tudjuk a Platthy család név keletkezését másképen megmagyarázni — mert erre sem birtokaiknak neve, sem a helyi viszonyok, sem természetrajzi körülmények mint hegyek, vizek, források, erdők nevei, erre indító okul nem szolgáltak, — ha csak azon föltevésnek nem adunk helyet, hogy a család tagjainál még a XIV. század végén is élénk emlékezetben volt családjuk idegen országból beszármazott ősenek Platthy Istvánnak neve, a midőn Marcheus unokái — a mint később kimutatjuk — okiratilag első ízben említettnek Platthy néven; s talán ezen ősöknek emlékére vették föl családi nevüket. Elhagyva azonban mindezen föltevéseket, melyeket okmányyszerűleg bizonyítani nem tudunk, kiindulási pontnak a család történetében

¹ Árpádkori új okmtár, IX. k. 16. l.

² U. ott.

³ U. ott.

⁴ Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 226. l.

¹ Wagner, Tabellæ geneal. mss. tab. XLV.

² Nagy Iván, Magyarország csal. IX. k. 311. l.

³ Lehoczky, Stemmatographia. Pozsony, 1796. II. k. 304. l.

Marcheus marad. Vajjon ő maga Marcheus, mint adományos magyar nemes, hol és mikor kaphatott donacionális birtokot, arra adataink nincsenek; de hogy neki vagy mint elődei örökösének, vagy mint donatáriusnak földbirtokkal birnia kellett már a XIII. század közepe felé, bizonyítja azon okirat, melyet 1317. év október 20-ikán hely nélkül keltezve: «datum per manus discreti viri magistri Johannis Albensis ecclesie prepositi aule nostre vicecancellarii et archidiaconi de Kukulleo . . . anno domini MCCCXVII. tredecimo Kalendas Novembris»¹ Károly király Marcheus négy fia: Othmár, Péter, Fülöp és Márton részére kiadott. Ez okirat szerint Marcheus fiai mind magisterek voltak és mint nemesek említetnek: «nobiles viri magistri Othmar, Petrus, Philippus et Martinus filii Marcheus». A *nobilis* czimzés a birtokos osztályt illetvén, már atyjuknak Marcheusnak birtokosnak kellett lennie; ki említett gyermekeit mint nemes ifjakat nevelte; bizonyítja ezt továbbá azon tény, hogy mint magisterek kerültek ki az élet gyakorlati terére s akkori szokás szerint Donch mester zólyomi comes udvarában tartózkodtak, s a király többféle ügyeiben eljárván, Donch comessel együtt mint urukkal, kiváló ügyességet tanusítottak; különösen pedig mint vitéz harcosok tüntek ki a trencsényi Csák Máté elleni harczokban, s midőn szerzett érdemeiket azzal tetőzték, hogy 1315-ben Visegrád és 1317-ben Komárom elfoglalásánál vérük ontásával pecsételték meg hűségüket a királyhoz, és harci vitézségüket a csatatéren: e szolgálataik jutalmául «. . . que iidem nobis in diversis negotiis nostris et agendis una cum magistro Donch comite de Zolyum . . . domino ipsorum contra Matheum de Trencsinio . . . in expugnatione castrorum *Visegrad et Comarum* vocatorum cum sui sanguinis effusione exhibuerunt et impenderunt . . .»² adta ki nekik a király az 1317. évi október 20-ikán kelt adomány-levelet.

Ha most már ezen történeti adatokat az események számtételeivel egybe vetjük, azon eredményre kell jutnunk, hogy Marcheus, mint első

ismert őse a Platthyaknak, 1317-ben már nem élt, mert róla, mint előről, az adományozási okiratban említés nem tétetett s csak annyi van mondva, hogy Othmár, Péter, Fülöp és Márton Marcheusnak a fiai. Föltételezve pedig azt, hogy 1315-ben Visegrád ostrománál a legutóbb nevezett, kit legifjabbnak tekinthetünk, legalább 20 éves kellett hogy legyen, s így a legidősebb, az elől nevezett Othmár bizonyára 24 éves korában vett részt a visegrádi ostromnál, s e szerint születési éve 1291-re esik, a négy testvér apjának Marcheusnak születési kora legkésőbbben az 1260—1270. évek közé tehető.

Marcheus négy fiának a harcztéren és a király ügyeinek hűséges szolgálatában szerzett érdemei királyi megjutalmazás nélkül nem maradhattak, s midőn Othmár és három testvére tett szolgálataikra hivatkozva a liptómezei *Nagy-Polugát* magoknak adományoztatni kérték, ezen birtokot Károly király érdemeik felsorolása mellett fentebb idézett oklevelével nekik adományozta.¹

Itt látjuk helyén nagyérdemű genealogusunk Nagy Ivánnak azon téves közlését helyre igazítani, mintha a Platthy család egyszerre egy királyi adománnyal lett volna birtokosa Árva-megyében Csimhova pusztának, Turóczban Divék, Alsó- és Felső-Kálnok és Albert földének és Liptóban Nagy-Palugyának;² mert míg Othmár és testvérei 1317. évi október 20-ikán kapták a liptómezei Nagy-Palugyát — villam Nogh Poluga in districtu Liptou existentem, —³ ezen okiratban sem az árva- sem a turóczmezei birtokokról egy szó említés sincsen, s ezeket jóval később kapták, sőt semmi esetre sem 1391. év előtt és akkor sem egyszerre; mert a most említett évben, midőn Bubek Imre országbíró Szent-Mártonban a birtoklási okiratokat vizsgálta, a Platthy családnak akkor élt tagjai közül egyik sem mutatta be birtoklási jogát a turóczmezei Albertfelde másképen Dyakfalva felett, a minthogy nem is mutathatta be, mivel Albertfeldének egy 1327. évben május 1-én kelt csereszerződés szerint birtokosai Gál és Jakab, Jakab fiai voltak, a kik azt Pál mesterrel, Gyeleti fiával, ennek vett birtokával elcserélték,

¹ Fejér, Cod. Dipl. VIII/II. k. 70. l.; Fejérnél hibásan áll az 1307. év, mert a «regni autem nostri anno similiter decimo septimo» az 1317. évet jelezi.

² U. ott.

¹ U. ott.

² Nagy Iván, Magyarország családai IX. k. 310. l.

³ Fejér, id. h.

ezt a csereszerződést a túróczi konvent 1386-ban december 9-ikén — in crastinis festi conceptionis beate virginis — átírta.¹

Ezen birtokrészt tehát Albertfalván csak 1391—1412 között kaphatta Platthy János fia Péter, mert Albertteleke — alio nomine Dyakfalva vocata in comitatu de Thurwch — ugyan ennek 1412. évi ápril 10-ikén Vysolban kelt újabb királyi donatióval adományoztatott.² Azonban ezen oklevélben sem volt még Felső- és Alsó-Kálnok és Divék, sem pedig az árvamegyei Csimhova prædium adományozás tárgya, és ezen birtokok adományozása csak 1412—1438. évek között történhetett, miután Albert király e birtokokat 1438. évi február 20-ikán — feria quarta proxima ante festum Cathedre beati Petri apostoli — Budán kelt oklevelében³ új adomány címen adományozta Platthy Péter fiai Miklós, György és Gergely, továbbá Péter testvére Bálint fiának Tamásnak.

Liptómegeye kulturális mozzanatainak első százada, a XIII. évszáz már letűnt volt, a községi telepítések, az erdőirtások nagy részben befejezésükhöz közeledtek, midőn Marcheus fiai Othmár, Péter, Fülöp és Márton 1317-ben Nagy-Polugát adományul kapták, s valamint a Platthy család azon ősei a megye határán kívül, a királyi udvarban, a király hadjárataiban szerzett megjutalmazásul nyerték első adománylevelüket, úgy ezeknek utódai is az egész XIV. századon át a király személye és udvartartása körül igyekeztek hűségüknek és szolgálataiknak jeleit adni, s ezért ősi fészkük megyéjében nem találkoznak szereplésükkel, nem kulturális alkotásaikkal s csak annyiban ismeretes feltűnésük itt-ott Liptómegeyében, a mennyiben meglevő okirataik alapján mint homo regiusok, vagy mint arbiterek, választott bírák neveztetnek a megye területén lefolyt egyes események sorában; s a mennyiben genealogiai szempontból a hatszázéves család nemzedékrendje szakadatlan sorozatban tünteti fel az utódok leszármazását a mai napig. Így találjuk azon választott bíróság tagjai között Othmár comest 1319-ben, midőn hosszú viszálykodás után

Palugyay András és Madach Pál egymás között egyességre léptek és a most említett év július 13-ikán békét kötöttek Donch zólyomi comes előtt.⁴

Az első adományozás után rövid hét év alatt Othmár és testvérei újabb érdemeket szereztek arra, hogy Károly király figyelme feléjük forduljon s mintegy elismeréseül hűséges szolgálataiknak « . . . merita predicti magistri Othmar et fratrum eiusdem . . . in nostris negociis et agendis necessariis reddere gratiosos et acceptos . . . » helynéküli kelettel 1324. évi október 28-ikán — quinto Kalendas Novembris² — az 1317. évi adománylevelet Nagy-Palugyára, új királyi pecsétjével fölszerelve megerősítse.

Othmárral élete pályáján még csak két ízben találkozunk azontul, először mint választott bíróval Boda Miklósnak Chyn Gergely elleni főbenjáró ügyében, midőn is Chyn Leustach, Mátyás és Chyn neje Boda Miklóst Chyn Gergely megöléseért pörbe idézte, s a most említettekkel, Othmár comes, Pongrácz és Serephel András fiai, András Lőrincz fia és Donch Tamás fia, választott bírák közbenjárására kiegyezett; s az erre vonatkozó bizonyáglevelet Tamás mester liptói alispán és a négy járás bírása 1349. évi augusztus 26-ikán « . . . quarta feria proxima post octavas festi assumptionis virginis gloriose . . . »³ másodizben pedig 1352. évben február 10-ikén — quarto Idus Februarii — I. Lajos király által kiadott okiratban, midőn Othmár és testvérei részére az 1317. évi adománylevelet Nagy-Palugya felett megerősíti.⁴

Marcheus fiai közül Othmár és I. Péter úgy látszik, hogy a családot nem terjesztették tovább, magtalanul haltak el, minthogy tudunkkal ezeknek utódainál a családi okiratokban említés nem tétetik s egyáltalán 1348-tól 1391-ig a család többi tagjairól sincsenek adatok. — Anda fiának Andrásnak kivételével, a ki 1365-ben Boda Miklós fia Jakabnak nővéreit képviselte azon egyességnél, midőn Jakab, Skclasztika, Klára és Chalya nővéreit a bodafalvi birtokból kielégítette s ez iránt a túróczi konvent bizonyáglevelét

¹ Engel, Mon. Ung. Bécs, 1809. 70—71. l.

² Eredetije Platthy Gyula nagypalugyai ltárában, Litt. A. Nr. 2.

³ U. ott. Litt. T. Fasc. 23. Nr. 496.

¹ Eredetije Palugyai István bodafalvi ltárában.

² Eredetije Platthy Gyula nagypalugyai ltárában.

³ Eredetije Palugyay István ltárában.

⁴ Liptói Registr. Magy. Tört. Tár, IV. k.

azon év december 12-ikén kiadta. Anda minden valószínűség szerint Fülöpnek fia volt,¹ s csak midőn 1391. évben Bubek Imre országbíró a birtoklási okmányok vizsgálatát tartotta Bódogasszonyfalván, akkor látjuk ismét előtűnni Mártonnak fiát Domokost, és Fülöp fiának Jánosnak fiát Bálintot és II. Pétert, mint a kik a Nagy-Palugyára vonatkozó birtokjogukra nézve az 1317. évi, s ugyan azt 1352. évben megerősítő királyi adományleveleket felmutatták.² Márton ágának Domokos fiában magva szakadt, s a család Fülöpnek fiában II. Péterben terjedt tovább, mert mint látni fogjuk, II. Péter testvérének Bálintnak ága ennek Tamás nevű fiával szinte kihalt.

Az 1399. év a Platthy családra nézve jelentőséggel bír, minthogy okiratilag itt találkozunk legelőször a Platthy családnévvel Zsigmond királynak a most említett év augusztus 11-ikén Rózsahegyén «... secunda die festi beati Laurentii martyris...» kiadott oklevélben, melyben *Petrus de Plath* mint homo regius említetik, s a túróczi konventnek meghagyatik, hogy Szentannai László fiát Pétert a hadászi birtokba bevezesse.³ 1402-ben márczius 17-ikén «... Bude feria sexta proxima ante dominicam ramispalmarum...» Zsigmond király elrendelve a túróczi konventnek Sent-annai Péter Hadáz nevű birtokának határjárását, ott ismét Nagy-Palugyay Pétert küldi ki homo regiusnak.⁴

Platthy Bálinttal II. Péter testvérével Zsigmond király által Kassán 1407. évi január 1-jén «... Cassovie in festo circumcissionis Domini...» kiadott oklevélben találkozunk, a hol Tornallyay Lászlónak Prónay György elleni panasza ügyében, mint homo regius van megnevezve⁵ «... Georgius de Nazpal vel Valentinus de Plath aut Michael filius Ivanka de Turuch aliis absentibus homo noster...»

Platthy Péter, mint Zsigmond király udvarnoka «... Petrus de Platthy aule nostre juvenis...»⁶ a királyi udvarban tartózkodván, ott

kiváló érdemeket szerezhetett magának, s ennek következtében nagy befolyásra tett szert, a mit a következő eset világosan bizonyít: Zsigmond király azon körülmény folytán, hogy Erzsébet és Mária királyné valamint a saját királyi pecsétje elveszett, nehogy ez által bármi nemű visszaélés történhessék, a saját nagyobb pecsétjét összetöretvén, elrendelte 1406. évi január 14-ikén kelt okiratával, hogy mindazon adomány és kiváltságlevelek, melyeket Lajos király titkos pecsétje alatt adott ki, nem különben Erzsébet és Mária királyné, valamint a saját maga által kiadott oklevelek is az 1406. évi Szent-György napjától számítandó egy év alatt vagyis 1407. évi Szent-György napig megerősítés végett bemutatassanak; kijelentvén egyszersmind, hogy mindazon oklevelek, melyek a kitűzött határidő alatt be nem terjesztetnek, érvényüket veszítik. Daczára ezen királyi rendeletnek, Besnyői István fiai András, Tamás és János, úgy szintén Besnyői Tamás fia Mihály, Medekuspataka liptómezei birtokukra vonatkozó Zsigmond király titkos pecsétje alatt kiadott adománylevelet — «litteras nostras donacionales sub priori nostro secreto sigillo supra donacione possessionis Medekuspataka vocate in comitatu Liptoviensi» — megerősítés végett be nem terjesztették, s ez okból Medekuspataka — a mai Patak község — birtoka az 1409. évi október 27-ikén Tathán kelt királyi levél szavai szerint ismét királyi kézre került «... et ex eo dicta possessio Medekuspataka rursum ad manus nostras regias rite devoluta existit...»¹ S mégis három év leforgása után Platthy Péter királyi udvarnok kérelmére «... fidelis nostri Petri de Platthy aule nostre juvenis...» Medekuspataka birtokot Besnyői András, Tamás, János és Mihálynak 1409. évi október 27-ikén Tatán kelt oklevelével «... datum in Tatha in vigiliis festi beatorum Simonis et Juda apostolorum...» új adomány czimén vissza adta.²

1410. évben Tornalljay Sándor, Miklósnek fia László testvérével összes birtokaikon osztozkodni óhajtván, ez iránt az osztozkodást Zsigmond király Budán február 6-ikán «... Buda feria sexta proxima post festum beate Dorothee virginis et martyris...» a túróczi konventnél

¹ Loksánszky Béla szentmiklósi ügyvéd gyűjteményében.

² U. ott.

³ Eredetije Bobrovnyiczky László rózsahegy-i ltárában.

⁴ Eredetije u. ott.

⁵ A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

⁶ U. ott.

¹ U. ott.

² U. ott.

elrendeli, s itt mint homo regius a többi között «*Petrus de Palaga*» (igy) említve van.¹

Már fentebb említettük, hogy a Platthy család ősei a túróczi megyei Albertteleke nevű birtokot 1391—1412. év között kapták adományul; s ha tekintetbe vesszük azt, hogy Platthy Bálint mint homo regius Pronay György elleni ügyben szerepelt 1409-ben Turóczi megyében, föl kell tennünk, hogy már ugyan akkor a túróczi megyei Albertteleke más néven Dyákfalvának adományos birtokosa volt, s csakis mint turóczi megyei birtokos lehetett 1407-ben egy turóczi megyei ügyben mint homo regius megnevezve. Bizonyára sok tanujelét adta II. Platthy Péter a király körüli hűséges szolgálatainak, sok érdemekre tett szert, hogy mindezt Zsigmond király megjutalmazás nélkül nem hagyhatta «. . . non sine persone sue gravibus dispendiis ac rerum et bonorum larga expositione complacere studuit atque exhibere multimodas fidelitates . . .»,² s 1412. évi április 10-ikén Vizsolyban «. . . datum in Vysol octava die festi pasce domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo duodecimo . . .»³ kelt királyi oklevéllel Alberttelekét «. . . Albertteleke alio nomine Dyákfalva in comitatu de Thuroch . . .» Platthy Péternek és Bálint testvérének adományozta.

A Platthy család leszármazási táblájának kiegészítése szempontjából érdekes egy 1415-ben február 25-ikén «. . . feria secunda in crastino festi beati Mathie apostoli . . .» a szepesi káptalan által kiadott tiltakozási okirat, melynek szövegéből megtudjuk, hogy II. Platthy Péternek neje Csemeházi Erzsébet volt, s ugyan ekkor három fiu gyermeke Miklós, György és Ráfael élt. Ezen okirat szerint ugyanis Kispalugyai Mihály, Csemeházi Lőrincz, leánya Klára, ennek nővére Erzsébet, Platthy Péter neje, s gyermekeik Miklós, György és Ráfael nevében tiltakozik édes testvérük Csemeházi Lőrincz fia Jakabnak azon szándéka ellen, hogy úgy a saját, mint Klára nővére részét a Csemeházi — előbb Zemchefelde, most Csemitz —

birtokban elidegeníteni akarja.¹ Ekkor tehát Gergely, II. Péternek fia még nem született meg, mert különben az ő nevének, mint tiltakozóénak, szintén elő kellett volna fordulni az említett tiltakozási okiratban.

A fentebb említett 1412. évi királyi adományozás esetéből történt, hogy Zsigmond király a túróczi konventet megbízván a beiktatással, ezen jogi ténykedést Csepicsányi Márton mint királyi ember és Lőrincz pap a konvent részéről valának megbízva végrehajtani, a kik azonban figyelembe nem vevén Nedazseri Andrásnak a beiktatás elleni tiltakozását, Platthy Pétert és Bálintot május 29-ikén ünnepélyesen beiktatták Albertteleke nevű birtokba. Ennek következménye lett azon nevezetes octavalis pör, a mely 1425-ben Garai Miklós nádor előtt tárgyalatván, csak 1417-ben fejeztetett be, midőn is az ellentmondó fél vissza lépven, a törvényellenesen véghez vitt beiktatás a nádor által is meg lett erősítve.²

Ezentul II. Péterrel többé nem találkozunk s valószínűnek tartjuk, hogy már 1430. év előtt elhalálozott, s a most érintett évben legidősebb fia Miklós veszi át a birtokszerzésben atyja szerepét. Megvenni szándékozott ugyanis Kalicsnai — később Akalicsnai most Okolicsányi — András és Mihálynak Laziche — előbb Chirumpna, most Lazistye — nevű birtokrészét; a mit megtudván Kereszturi — most Szentkereszt — András fia István, úgy az eladni, mint a venni szándékozók ellen ünnepélyes tiltakozást emel a garam-szent-benedeki konvent előtt 1430. évi június 22-ikén «. . . octavo die sacratissimi corporis Christi . . .» különösen eltiltván Platthy Miklóst a vételtől «. . . ab impignoratione et abalienatione possessionis Laziche Chirumpna vocatarum . . . Nicolaum vero filium Petri Platy . . . apignoris receptione . . .»³

Úgy látszik, hogy a család átöröklött erényeihez tartozott a dinasztikus hűség, a feláldozó szolgálat a király személye körül, s apjuk II. Péter szerzett érdemeit annak fiai Miklós,

¹ A Magyar Nemz. Múzeum Itárában.

² Nagy Iván közlése: Magyarország családai, IX. k. 311—12. ll. A pöriratot nem ismerjük, de forrását Nagy Ivan sem említi.

³ Eredetije Bobrovniczky László Itárában Rózsahegyen.

¹ Eredetije Pothornyay Eduard szentiványi Itárában.

² Platthy Gyula nagy-palugyai levéltárában. Litt. A. Nr. 2.

³ U. ott.

György és Gergely — Ráfael időközben elhalt, s Gergely, a ki 1415-ben a Csemeházy Jakab elleni tiltakozásukban Platthy Péter fiai között még említve nincsen, s így bizonyára később született — a magukéval tetézték, s úgy Zsigmond, mint Albert király körüli szolgálataik jutalmául 1412—1438. évek között királyi adományul kapták Turóczmegyében Felső- és Alsó-Kálnokot, Divéket, Árvamegyében pedig a nagy kiterjedésű Csimhova nevű pusztát . . . Nicolai, Georgii et Gregorii filiorum Petri Platthy coguominati de Nagh-Palugya . . . ac Thome filii quondam Valentini de eadam Nagh-Palugya patruelis fratris eorum Nagy-Palugya predictam in Lyphthoviensi, ac Felső-Kálnok, Alsó-Kálnok et Gywek vocatas in Thuroucz comitatibus habitas, item predium Csemhova appellatum in comitatu Arwa . . . juxta antiquam divisionem inter eos factam concernentem, nove nostre donationis titulo . . .¹ Az új adományozás ezen szavaiból látható, hogy az 1438. évi Budán február 19-ikén . . . feria quarta proxima ante festum kathedre beati Petri apostoli . . . kelt adományozás csak megújítása volt a régebbinek, s az adományosok birtokukon már előbb megosztottak, s hogy Ráfael már nem élt, mert az adományosok között elő nem fordul. Sajnos, hogy az első adományozásnak sem körülményeit, sem évét nem tudhatjuk, minthogy ezen adományozási okirat a család levéltárában nincsen meg. Még ugyanazon napról február 19-ikéről kelt Albert királynak a turóczi konventhez intézett parancslevele, a melyben elrendeli, hogy II. Péter fiait Miklóst, Györgyöt és Gergelyt, Bálintnak fiát Tamást új adományozás czimén az említett birtokokba Prószéki Boldizsár vagy György királyi ember jelenlétében bevezesse. Sajátságosnak látszik ezen rendeletben, — mely a beiktatás megtörténtéről szóló káptalani jelentésben foglaltatik — a királyi parancsnak egy mondata, a mely az adományozási okiratban nem foglaltatik s némileg azon föltevéssre jogosít, mintha Felső- és Alsó-Kálnok, Divék turóczmegyei és Csimhova, árvamegyei birtokokat Albert király adományozta volna II. Péter fiainak « . . . in quorum dominio . . . ipsorum progenitores hac

¹ Eredetije Platthy Gyula nagypalugyai ltárában, Litt. T. Fasc. 23. Nr. 496.

tenus perstitisse se ipsosque persistere asserunt de presenti *vigore aliarum litterarum nostrarum exinde confectarum . . .*»¹ Ez tehát azt jelentené, hogy az említett birtokok adományozása iránt Albert királynak egy másik előbbről kelt oklevele intézkedik. Ezzel azonban ellentétben áll a február 19-én kelt új adományozási oklevél azon mondata mely a négy adományosról így szól: « . . . uni cuique scilicet quod ad suam proportionem ipsorum *iuxta antiquam divisionem inter eos factam* concernentem nove nostre donationis titulo dedimus . . .»² Fölmerült tehát a kérdés, miképen értendő a testvérek között történt régi osztoszkodás, az *antiqua divisio*, ha Albert király 1438. évi január 1-jén királylyá koronáztatván, uralkodásának második havában, február 19-ikén, kiadott adománylevelében azt mondja, hogy az adományosok régi osztályuk arányában kapják meg az adományozott birtokokat; a turóczi konvent pedig a bevezetési jelentésben pedig április 13-ikáról «quintodecimo die dicte introductionis ac statutionis premissorum . . .» reprodukálja a statutiót elrendelő királyi okiratot, a mely szerint Albert király az említett birtokok adományozása iránt egy másik oklevelére hivatkozik « . . . vigore aliarum litterarum nostrarum ex inde confectarum . . .» Nézetünk szerint ezen utóbbi hivatkozás csak akképen érthető, hogy ez említett birtoktestek még Zsigmond király által adományozottak II. Péternek, a melyen az adományos fiai megosztoszkodtak, s Albert király a régebben adományozott és a testvérek között megosztott birtokokhoz tartozó királyi haszonvételek jogát adományozta Miklós, György, Gergely és Tamásnak február 19-ikét megelőző okiratával.

Ezen birtokokba való iktatás 1438. évi márczius 30-ikán « . . . die dominica proxima quo cantatur divinum officium Judica me domine . . .» történt, az erről szóló jelentést pedig a turóczi konvent a beiktatás 15-ik napján, április 13-ikán adta ki.³

A XIV. század további folyamán még két

¹ Liptómege ltára által kiadott hiteles másolat. Platthy Gáspár nagypalugyai ltárában.

² Eredetije Platthy Gyula ltárában, Litt. Fasc. 23. Nr. 496.

³ Hiteles másolata Platthy Gáspár nagypalugyai levéltárában, Fasc. 23. Nr. 502.

izben találkozunk a Platthy család tagjaival; egyszer a turóczy konvent által 1481. évi márczius 27-ikén «... feria tertia ante dominicam Letare...» kiadott bizonyságlevélben, melyben Nagypalugyai Platthy György, néhai Györgynek fia, «Georgius filius quondam Georgii», Szentiványi Balázs, Kispalugyai Bálint és Márton nevében azok meghatalmazottjaként szerepel, s tiltakozást emel megbizói nevében Revisnyei Othmár és Jakab azon ténye ellen, hogy Kereszturi Jánosnak Dobry Imre kezére jutott birtokrészét megszerezni s annak minden haszonvételét magának megtartani akarja.¹ A másik esetben III. Péter, Györgynek fia mint tanu megjelenvén Parisfalvi Litteratus István lipthói alispán előtt, tanuságot tesz egy okirat eltulajdonítási ügyben Revisnyei Othmár és fia János között, midőn is a két fél közötti egyességről szóló bizonyságot az alispán 1485. évi május 11-ikén kiadta.²

Mig a XIV. században a Platthy család ősei közül Othmár volt az első ősi birtok szerzője Liptó megyében Nagy-Palugyán, a XV. században Péter vált ki a többi családtagok közül, a ki, mint fentebb kimutattuk, a lipthó megyei törzsbirtokot Turóczy- és Árvamegyében érdemeinek jutalmául adományozott birtokokkal szaporította; a XVI. század elején II. György volt az, a ki a család emelkedésére újabb fényt vetett, megszerezvén a pozsonyi főispánságot és sopronyi kapitányság diszes állását. Platthy Györgynek fia II. György t. i. azon szerencsés körülménynél fogva, hogy mint Ulászló királynak udvarnoka, a király személye körül teljesíthet szolgálatát, azon kedvező helyzetbe jutott, hogy böismeretével birt azon vajmi gyakori pénzzavaroknak, melyekkel a királyi udvartársnak folyton küzdenie kellett; s így bizonyára többszörös alkalom nyílt arra, hogy az ő felsége udvartartását zavaros helyzetéből kimentse, a mi természetesen magára vonta a király figyelmét, s a tett szolgálatokat hálával viszonozta híveinek, így Platthy Györgynek is, mint hűségesen szolgáló udvarnokának «... fideli nostro magnifico Georgio Platti de magna Paludia, quem in servi-

torem et familiarem nostrum specialem recepimus...»; azon 4000 forintért ugyanis, melyet a királynak adott, a pozsonyi főispánságot és a sopronyi kapitányságot ugyanazon feltételek alatt, a mint azokat Weythmüli Benes és későbbben Sárkány Ambrus élvezték, Platthy Györgynek adományozta 1509. évi május 22-ikén «... in festo beatæ Helene, regine et vidue...» Brünben kelt oklevelével.¹ Ezen okirat sajátképen csak záloglevél volt, mert abban feltételül volt szabva, hogy ezen tisztséget és a sopronyi kapitánysággal járó évi 436 forint harminczadot csak addig bírja, míg azt vissza nem váltja a király «... a nobis teneat honorem comitatus et capitaneatus titulo pignoris... infra tempus redemptionis...»

Ugyanezen Platthy György 1512. évben megjelenvén Vidafoldi Benedek lipthó megyei alispán előtt kijelentette, hogy Zahorján nevű községben levő birtokot, mely őt quartalis jusson illeti, Czyn Mihálynak három forintért zálogba vette «... partem suam, hereditariam que ipsum concernet in possessione Zahorján, jure quartalicio, nobili Michaeli Cyn in florenis tribus... pignori posuisset et obligasset...» Az erről szóló bizonyságlevelet Vidafalvi Benedek alispán 1512. évi május 6-án «... feria quarta proxima post festum inventionis sancte crucis...» Boldogasszonyfalván adta ki.²

Ezen oklevélből kitűnik az, hogy Platthy II. Györgynek anyja I. Györgynek a neje Czyn leány volt, mert ha a zahorjáni birtokrészt mint quartaliciumot öröklés útján birtokolta, azt csak anyja után örökölhette, mint a kinek a fivérei a quartaliciumot természetben kiadták; bizonyítja ezt azon tény is, hogy ezen quartalis birtokrészt Czyn Mihály vette zálogba, a ki mint testvér, sógor vagy legközelebbi vérbeli rokon zálogjogi elsőbbséggel birt, mert ha ez nem úgy lett volna, a zálogba adás ellen bizonyára tiltakoztak volna mindazok, a kik a zálogba vételre nézve a törvények szerint elsőbbségi joggal birtak.

A család történetében a Platthy névvel 1526-ig még egyszer találkozunk II. György

¹ Eredetije Lokcsánszky Béla lipthó-szt-miklósi ügyvédnél.

² Az eredeti okirat u. ott.

¹ Hiteles másolata Platthy Gáspár nagypalugyai ltárában, Fasc. 23. Nr. 478.

² Eredeti okirat Bobrovnyiczky László ltárában Rózsahegyen.

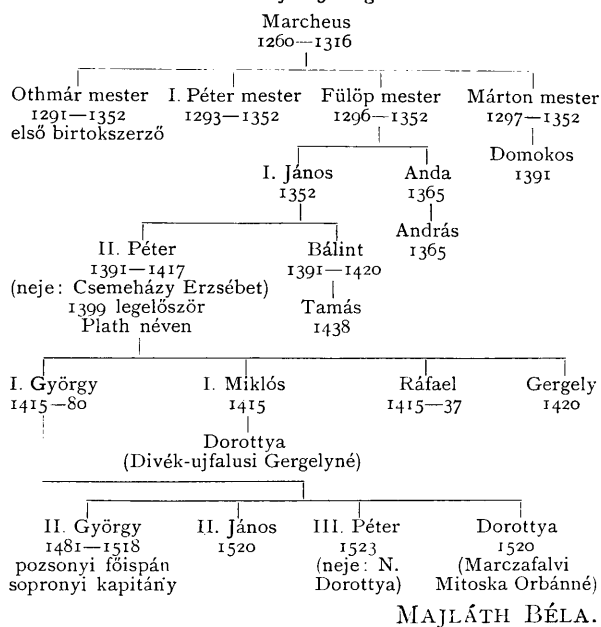
testvére III. Péter személyében, a ki Báthory Istvánnak 1523. évi január 16-ikán «. . . Sabbatho proximo post festum Epiphaniarum domini . . .» Budán Szentkereszthi Czyn Mihálynak Ipochnháza birtokába való beiktatási ügyében a szepesi káptalanhoz intézett beiktatási parancsában mint nádori ember említették.¹ Platthy Péter azonban mint szomszéd és érdekelt fél a nádor embereként nem szerepelhetvén, ezen szerepben Felső-Malethyni Jakab működött, Platthy Péter pedig mint szomszéd és határos birtokos vett részt a beiktatásnál a többi meghívottakkal együtt.²

Az előadottak nyomán a Platthy család leszármazását Marcheustól 1526-ig a következő nemzedékrendi táblán tüntetjük fel.

¹ Eredetije Platthy Gyula nagypalugyai ltárában.

² U. ott.

A túróczdivéki és nagypalugyai Platthy család leszármazási táblája 1526-ig.

A CSABI NEMZETSÉG.

(Második és befejező közlemény.)

II. Gergely (III.) vonala.

Gergelynek három fia maradt: Mihály (I.), György (III.) és Domonkos.

1. *Mihály.* 1303-ban szerepel első ízben, mely alkalommal rokonaival egyetemben tett panaszára Zalavármegye a Salamonokat megbírságolja.¹

1324 május 24-ikén Domonkos fiaival egyetemben nyilvánított kérelmére, a vasvári káptalan egy 1287. évi cserелеvelet ir át.²

1327 június 11-ikén fivérével Domonkossal s a többi rokonaival egyetemben kibékül a Salamon nembeliekkel.

A kibékülés ezuttal sem volt hosszú életű, mert Harkályi István, Mihály testvérét Györgyöt, a mint egyik birtokából a másikba átment, halálra sebezte s lovait megölte. Mire a főispán Mihály és Harkályi István közt lóháton fegyveres bajvivást rendelt el.

¹ Fejér, Cod. Dipl. X/IV. k. 211. l.

² U. ott. VIII. k. 7., 177. l.

Turul. 1899. II.

Harkály István a bajvívás elől meghátrált, erre 1328 szeptember 8-ikán kelt ítélettel fő- és jószágvesztéssel sújtott.¹

1330-ban Rezneki Miklós fia Györggyel perel.² 1332-ben, a királyné egy csepreghi jobbágyának megöletéseért vérdíjat fizet.³

Utoljára az 1335 augusztus 13-ikán kelt oklevélben említetik, mely alkalommal a Salamonok s a Reznekiek közt fenforgó ügyben Zala és Veszprém vármegye rendei határoznak.⁴

Mihály fia volt Miklós (III.). — 1341-ben tűnik fel a Barrabás birtok ügyében kelt országbirói határozatban,⁵ 1342-ben eladja rokonaival Kebellemellék stb. birtokokat.⁶

1344-ben felperesként szerepel «Tóth» Pál lindvai castellanus ellen, Borih birtokába

¹ Zala várm. okmtár, I. k. 224. l.

² Fejér, Cod. Dipl. VIII. k. 228. l.

³ U. ott.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 2955

⁵ U. ott.

⁶ U. ott.

történt beiktatásnál nyilvánított ellentmondás miatt.¹

1353-ban Lajos király ellenében a főispán oltalma alá rendeli nagybátyjának Györgynek özvegyét.²

1354-ben nagybátyjával Domonkossal egyetemben, a Mákvai Beke által ellenük folytatott perben megidézttetik.³ 1363 augusztus 17-ikén unokatestvéreivel Herborddal s Lászlóval egyetemben a Salamon nembeheli Jánost és társait Csütörtökhely haszonélvezetétől eltiltja.⁴ Ugyanezen évben tiltakozik Nádasdi Lőrincz és társai ellen, Fényesföldre vétele miatt.⁵

1368 április 27-én pedig Kolgyára András tiltja el a Reznekiet Szent-György eladásától, mivel abban neki is része van.⁶

1364-ben a vasvári káptalan előtt Jelkusi Lőrincz, Milleji Lóránd és István bizonyítják, hogy a néhai leánya, illetve anyjuk után nekik járó hozományt és leánynegyedét Miklós, valamint nagybátyja Domonkos, Herbord fiával s Kelemen László fiával egyetemben 80 márka és két szentadrási birtokrészlettel kielégítették.⁷

1364-ben Fernekág és Csütörtökhelyen elkövetett hatalmaskodások miatt Lajos király rendeletére Miklós, valamint nagybátyjai Domonkos s Kelemen panaszára Salamonvári János ellen a vasvári káptalan vizsgálatot indít.⁸

1368-ban unokatestvéreivel Herborddal szerepel egy ügyben.⁹

Utoljára 1369-ben találkozunk vele, midőn a zalavári konvent előtt Szepetneki Mike fiai Pyder és Gegen igazolják, hogy néhai anyjuk Rezneki Lóránd Kolozs özvegye után járó hozományt nekik ötven nehéz márkával Miklós és rokonai megfizették.¹⁰

Miklósnek csupán György nevű fiát ismerik. Első ízben az Izsóföldre birtokosztály ügyében kelt nádori ítéletben szerepel rokonaival: Kelemennel s ennek fiával Lászlóval, továbbá Domon-

kos fiaival: Herbord, Ferencz és Jánossal egyetemben.¹

1384-ben pedig ellene s Domonkos fiai ellen Lindvai István és János perelnek.²

Családi viszonyai, valamint halálozási ideje ismeretlen.

2. *György.* Györgyről csupán annyit tudunk, hogy 1328-ban Salamonvári István halálra sebesítette. Utódairól nincsenek adatok.³

2. *Domonkos.* Első ízben 1324-ben egy cserelevél átírása alkalmával említetik.⁴

A közös akciók tekintetében szereplése összehasonlítva fivérével Mihályval.

1330-ban rokonaival II. Istvánnal és II. Györggyel együtt Fényesföldi Poós, Bedech és Márton ellen perel.⁵ Ugyanezen évben a fenti Istvánnal együtt felperes Fényesföldre birtoka ügyében.⁶

1331 május 9-ikén közte s fivére Mihály közt egyrésztől s rokona II. István közt másrésztől fenforgó ügyet Csaba alispán elhalasztja.⁷

1341-ben Zalavármegye főispánja ítélkezik közte s Salamon fia Kopasz közt felmerült ügyben.⁸

Ugyanezen évben Baksafalva elfoglalása miatt perel rokona Rezneki Lukács ellen.⁹

1342-ben rokonaival Rezneki Kelemennel, II. Istvánnal együtt pert folytat Bód fia János fiai Péter és Kousa ellen.¹⁰

1344-ben Jáhon birtokosa.¹¹

1353-ban Lueu (?) zálog birtoka miatt perel Mákvai Bekével.¹²

Ez évben Barlanghi László leánya Katics, Zalai Lökös özvegye, a vasvári káptalan előtt igazolja, hogy az anyja Margit Dominika (Rezneki Olivér leánya) után őt megillető leánynegyedét Domonkos s Rezneki István özvegye Kinige megfizették.¹³

¹ Orsz. ltár, Dl. 3700 és 3859.

² U. ott.

³ Orsz. ltár, Dl. 4458.

⁴ Zala várm. okmtár, I. k. 637. l.

⁵ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1698. Nr. 121.

⁶ Zala várm. okmtár, II. k. 16. l.

⁷ Orsz. ltár, Dl. 5278.

⁸ Orsz. ltár, Dl. 5297.

⁹ Orsz. ltár, Dl. 5700.

¹⁰ Orsz. ltár, Dl. 5749.

¹ Orsz. ltár, Dl. 5952.

² Orsz. ltár, Dl. 7115.

³ U. ott.

⁴ U. ott.

⁵ Orsz. ltár, Dl. 2609.

⁶ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 393. Nr. 29.

⁷ Zala várm. okmtár, I. k. 257. l.

⁸ Orsz. ltár, Dl. 3383.

⁹ Orsz. ltár, Dl. 3428.

¹⁰ Orsz. ltár, Dl. 3508.

¹¹ U. ott.

¹² Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 447. Nr. 32.

¹³ Orsz. ltár, Dl. 4541.

1354 november 27-én kelt oklevél szerint Domonkos három márkát köteles fizetni Mákvai Bekének, de mert Beke nem jelent meg, Zalavármegye alispánja ez ügyet elhalasztja.¹

1360 márczius 21-ikén rokonaival együtt a még 1327-ben elhalt II. Herbord összesen 200 márkára becsült javait nyeri.²

Ez alkalommal érdekelve vannak: I. Kelemen és fia I. László, III. János, továbbá Irsai Pál és fia János.

Ez évben unokatestvérével Kelemennel együtt ellent mond Harkályi Jánosnak, Fényesföldre, Csütörtökhely és Egyedföldre elfoglalása miatt.³

Utoljára 1364-ben szerepel a Zelkusi Lőrincz leányát s Milleji Loránd és István anyját illető hozomány s leányegyed lefizetése ügyében.⁴

Domonkosnak négy gyermeke maradt:

(1.) *Herbord.* (III.) Első izben Ladaföld stb. birtokoknak 1342-ben történt eladásánál szerepel. Ettől kezdve 1369-ig mit se hallunk felőle. Ez évtől kezdve 1389-ig mindenütt fivéreivel: Ferenczcel és Jánossal együtt fordul elő.

Igy 1369-ben a keréktői nemeseknek ellenük folytatott perében,⁵ 1371-ben Izsóföldre birtokosztály ügyében említetnek, ez év június 7-ikén kötött osztályos egyezség alkalmával Szent-György, Légfa, Baksafalva s Jakabfijánosfalva fele részét nyerik.⁶

1372-ben kelt ítélettel Herbord visszanyeri a Salamonvári János által Herbordfalvától Lövöbe áttelepített jobbágyságait.⁷

1373-ban Salamonvári János perel ellenük.⁸

1384-ben Lendvai János ellen perelnek.⁹

1389 január 22-ikén Herbord, valamint fia László és testvérei Fényesföldét átadják Mákvai Pethő s fainak.¹⁰ Herbord ettől kezdve nem szere-

pel. Egy 1399-ben kiadott oklevélben néhainak mondatik.

Özvegye Rigálcsi Miklós leánya Borbála 1405-ben Rernecki Ferencz özvegyével Kecskedi László leányával egyetemben igazolja, hogy a Reznekiek elkobzott vagyonából az őt illető részt Egervári Mihály megtérítette.¹

Herbordnak négy gyermeke volt: Herbord (IV.) csupán 1388-ban említetik a királyi kúria által kiadott birságoló levélben,² valószínűleg az 1403-iki felkelő hadjáratban esett el. Utódait nem ismerjük. Második fia László (III.) csupán Fényesföldre 1389. évi átadásánál szerepel. Utódai ismeretlenek.

Herbord leányai közül Konstancia Bucsai Péter neje, kinek fiai 1417-ben a vasvári káptalan előtt igazolják, hogy a néhai anyjuknak, Reznek, Szent-György, Csütörtökhely, Jakabfijánosfalva, Poósfalva, és Légfa után járó hozományt, nekik Egervári Mihály és Balázs megtérítették.³

Másik leánya Márta Gelsei Pethő fia Tamáshoz ment nőül.

Kérelmére Zsigmond király 1399-ben a néhai atyja utáni birtokokra fiúsító adománylevelet állított ki.⁴

Domonkos második fia:

(2.) *Ferencz.* 1369—1389 közti években részt vesz testvérével Herborddal, az összes közös akciókban. Önállóan nem szerepel. Özvegye Kecskedi László leánya 1406-ben visszanyerte a Reznekiek elkobzott javaiból az őt megillető hitbéri s hozományi részt.⁵ Úgy halálzási éve, mint utódai ismeretlenek.

Domonkos harmadik fia:

(3.) *János,* szintén csak fivéreivel említetik. Nejét nem ismerjük, okleveleinkben csak egy leányáról tétetik említés. Leánya Margit Sárosdi György neje volt, a kit az Egerváriak 1405 augusztus 17-ikén az elkobzott Rezneki birtokok után kijáró anyai hozomány fejében 25 márkával kárpótolnak.⁶

Jánosnak fiutódait nem ismerjük. Igy III. Ger-

¹ Zala várm. okmtár, I. k. 554. l.

² Zala várm. okmtár, I. k. 604. l. A birtokok: Reznek, Szentkereszt templommal, Fényesföldre, Széplak, Baksafalva, Szent-András, Borih, Liakfalva, Jakabfijánosfalva, Pósfalva,

³ Orsz. ltár, Neo Reg. Acta Fasc. 793. Nro 25.

⁴ U. ott.

⁵ U. ott.

⁶ Hazai okmtár, IV. k. 209. l.

⁷ Orsz. ltár, Dl. 6052.

⁸ Orsz. ltár, Dl. 6146.

⁹ Orsz. ltár, Dl. 7115.

¹⁰ Zala várm. okmtár, II. k. 229. l.

¹ Orsz. ltár, Dl. 9027.

² Orsz. ltár, Dl. 7402.

³ Orsz. ltár, Dl. 10.567.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 8443.

⁵ U. ott.

⁶ Magyar Nemzeti Múzeum ltára.

gely vonala megszakad. Ezzel áttérünk II. Olivér vonalára.

III. Olivér vonala.

Olivérnek két gyermekét ismerjük. II. Istvánt és Margit-Dominikát.

1. *István* II. Első izben 1327 június 11-ikén Lak birtok visszaadása tárgyában kelt oklevélben fordul elő. Ettől kezdve unokatestvéreivel részt vesz az összes közös akciókban, 1340-ben I. Kelemen unokatestvéreivel egyetemben nyilvánított kérelmére a kapornaki konvent egy 1332-ből kelt határjárási oklevelet ir át.¹

1332 márczius 19-ikén kiegyez Milleji Sidóval Rezneki Jakab fia János megöletése ügyében, mely alkalommal Milleji Sidó magát 10 márka vérdíj fizetésére kötelezte.² 1349-ben közte s a keréktói nemesek közt, Keréktó és Keresztúr községek közti határsértés miatt támadt per folytán, a keréktói nemesek távolladásukért megbírságotlatnak.³

Ugyanezen évben kiegyezik Kolgyári Pál fia Andrással s István fia Györggyel, Egyed és Pál megöletése ügyében.⁴

1352-ben Kutassi Pál fia János perel ellene.⁵

Utoljára 1353 augusztus 15-ikén kelt oklevélben említettik.⁶

Még ez évben Barlanghi Katics, Zalai Lőkös neje igazolja, hogy II. István özvegye Kinige asszony öt anyja Barlanghi Lászlóné született Rezneki Margit-Dominika után megillető örökségében kielégítette.⁷

2. István nővére Margit-Dominika, Barlanghi László neje, csupán a fenti ügyben szerepel.

Istvánnak nem maradtak utódai, mert birtokait 1371-ben, valószínűleg özvegye halála után unokatestvére Kelemen és fia László, továbbá I. Domonkos és IV. Gergely gyermekei örökölték.⁸

¹ Orsz. ltár, Dl. 2748.

² Zala várm. okmtár, I. k. 389. l.

³ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 438. Nr. 17.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 5952.

⁵ Orsz. ltár, Dl. 4299.

⁶ Zala várm. okmtár, I. k. 540. l.

⁷ U. ott.

⁸ U. ott.

IV. Salamon vonala.

Salamonnak csupán Kelemen fiát ismerjük.

I. *Kelemen mester*. Első izben 1324-ben szerepel, egy 1287-ik évi cserelevél átírása tárgyában kelt oklevélben.¹

Részt vesz rokonaival az összes közös akciókban.

1329-ben Rezneki György és Gergely unokatestvéreivel egyezkedik.²

Ettől kezdve egész 1340-ig mitsem hallunk felőle. Ez év november 30-ikán a Kebelle helység ügyében kiadott oklevélben szerepel ismét.³

1341-ben Barrabás birtok ügyében szerepel,⁴ 1355-ben Tamai Lukács özvegye, Erzsébet asszonynak, a II. István hagyatéka után járó leánynegyed ügyében megidéztek.

1369-ben a Keréktói nemeseknek a Reznekiek elleni perében említettik.

Ugyanezen évben a zalai konvent előtt kifizeti Szeptneki Mike fiait.⁵

Utoljára 1371 június 17-ikén Rezneki II. István birtokainak szétosztásánál szerepel, mely alkalommal László fiával egyetemben Szent-György és Légfa felét nyeri.

Három gyermeke maradt: László, Mihály és Ilona.

1. *Lászlót* először a Ladaföld stb. birtokok eladása tárgyában 1342-ben kelt oklevél említi.

Ettől kezdve részt vesz atyjával az összes közös birtokügyekben.

Igy 1360-ban Reznek stb. birtokosa rokonaival, hasonlóképp 1363-ban rokonaival együtt tiltakozik a Salamonok foglalásai ellen. 1364-ben Domonkos nagybátyjával együtt szerepel. 1371-ben történt osztály alkalmával Szent-György és Légfa felét nyeri, ugyanezen évben Izsóföldre birtok osztály ügyében kelt oklevélben, szintén atyjával együtt szerepel.

1383-ban Nádasdy Tamás ellentmondása mellett beiktattatik Pyskolcz birtokába,⁶ mely ellentmondás folytán Nádasdy Tamást még ez évben a vasvári káptalan elé idézi.⁷

¹ U. ott.

² U. ott.

³ Zala várm. okmtár, I. k. 374. l.

⁴ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 382. Nr. 19.

⁵ U. ott.

⁶ Orsz. ltár, Dl. 14,290.

⁷ Orsz. ltár, Dl. 7045.

További szereplése ismeretlen, családi viszonyairól nem maradtak fenn adatok. Testvérét:

2. *III. Mihályt* csupán Wertner Mór említi A magyar nemzetségek cz. művében, 1371. évszámmal, közelebbi adat megnevezése nélkül.¹

3. *Ilona*. 1385-ben már Rajki Péter fia Mihály özvegye,² mely alkalommal, atyja után örökölt kiskolcsi birtokát (Vas vármegyében) átengedi Egervári Miklósnak s nejének.

Rokona Margit, Kolthai Balázs neje, hasonlókép ez év július 17-ikén Rezneki Kelemen után örökölt hitbéri s hozományi részét átengedte Egervárinak.³

Mivel sem I. László, sem III. Mihály maradványait nem ismerjük, Salamon vonala megszakad. Ezzel befejeztük I. Olivér comes ágának ismertetését.

Mielőtt azonban a IV. Gergely fiaitól leszámazott Szentandrásai családokhoz visszatérnénk, egy másik, a XIV. sz. közepén feltűnő Olivér maradványairól kell megemlékeznünk.

C) Olivér maradványai.

Magáról Olivérről a fenmaradt oklevelek nem emlékeznek meg közvetlenül, ezért nem vagyunk abban a helyzetben, hogy maradványait a nemzetségfába beilleszszük.

Fiai közül: Domonkos és Kelemen 1364 április 20-ikán együtt szerepelnek III. Miklóssal, köztük és Salamonvári János közt Csütörtökhely és Fernekág elfoglalása miatt támadt perben.⁴

Domonkosnak további viszonyai ismeretlenek. Kelemennek összesen öt gyermeke maradt: László, Mihály, Domonkos, Lóránt és Klára.

1. *László*. Első ízben 1374 augusztus 7-ikén kelt oklevélben szerepel, mely alkalommal fivéréivel: Mihály s Domonkossal együtt, Szent-György és Himesföld nevű birtokaikat Szentbenedeki Péter és társainak 50 márkáért elzálogosítják.⁵

¹ Wertner, id. m. I. k. 178. l.

² Orsz. ltár, Dl. 7126.

³ Fejér, Cod. Dipl. X/VIII. k. 187. l.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 5297.

⁵ Orsz. ltár, Dl. 6231.

1394 május 30-ikán a kir. kuria által megidéztetik.¹

1398 augusztus 7-ikén kelt oklevélben már néhai;² családi viszonyai ismeretlenek.

2. *Mihály*. Csupán Szent-György és Himesföld elzálogosítása tárgyában kelt fenti oklevélben szerepel.

3. *Domonkos*. Első ízben Szent-György és Himesföld elzálogosításánál szerepel. Ettől kezdve 1398-ig mitsem hallunk felőle.

Ez év augusztus 7-ikén a vasvári káptalan előtt Lóránd fivérével egyetemben hat elpusztult s egy elhagyott jobbágytelket, továbbá a néhai testvére tulajdonát képezett telkeket Jakabfjánosfalván s egy nemesi telket Légfalván 28 bécsi márkáért elzálogosított néhai Főr-Szent-Györgyi Miklós és Pál fiainak.³

1400 február 16-ikán Zsigmond király neje, Dalkai Jonkár fia Simon leánya, Afra kérelmére, a Cseföldön elkövetett erőszakoskodás ügyében megtartandó vizsgálat iránt Zala-vármegyéhez rendeletet bocsájt ki.⁴

Jelentékeny szerepre azonban csak az 1403-iki felkelő hadjáratban való részvétel folytán jutott.

Mint már láttuk, 1403-ban a többi felkelésben részes Reznekiek javaival együtt, Domonkos birtokai is elkoboztattak.

Egervári Mihály azonban, noha Zsigmond király, még ez évben kiadott iktatási parancscsal, előbbi adományát megerősítette,⁵ s azokba be is iktattatott, a rokoni köteléktől áthatva, 1404-ben, a vasvári káptalan előtt, kijelenti, hogy az adományozott birtokok egyrészét rokonával, Domonkossal, a kit «nem akar földönfutóvá tenni,» megosztja.⁶

Hasonlókép megosztotta Rezneki Páris és György elkobzott javait is.

Egervári Mihály ezen valóban ritka szép tette által, mérhetetlen bonyodalmat idézett elő.

¹ Orsz. ltár, Dl. 7954.

² Orsz. ltár, Dl. 6231.

³ Orsz. ltár, Dl. 6231.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 8535.

⁵ Orsz. ltár, Dl. 8895. és 11,603. Az elkobzott birtokok: Reznek, Légfa, Lakos, Jakabfjánosfalva aliter Fenyőföld, Pósfalva, Barrabás, Peternye, Baksafalva, Izsóföldre, Szent-András, Csütörtökhely, Hegenföldre, Szt.-György aliter Kisfalud. Ezen iktató levél 1406-ban átiratott. Orsz. ltár, Dl. 8898.

⁶ Magyar Nemzeti Múzeum ltára.

Zsigmond király ugyan a Reznekiekkel ez-iránt kötött szerződéseit 1409-ben megerősítette,¹ azonban a visszaadott nemzetségi javak tulajdonjoga iránt csakhamar egyenlenségek támadtak a családtagok közt.

Barrabás birtok egy részét Domonkostól (Rezneki) Szentandrásii II. Miklós fia György erőszakkal elfoglalta, mire Zsigmond király 1407 június 8-ikán e birtok tulajdonjogának vitás kérdésében a zalai konventet vizsgálat megtartására utasította.²

1408-ban Domonkos visszaadta Csütörtökhely részeit Egervári Balázsnak.

Egervári Mihály és Balázs ezalatt, Domonkos közbenjárásával, a Rezneki család összes nőtagjait az elkobzott javakból nekik járó hozomány, hitbér fejében kielégítették, mire az Egerváriak 1315-ben új tiszta adományt nyertek az elkobzott nemzetségi javakra.³

Domonkosról ezután egy darabig mitsem hallunk. 1421-ben kérésére a vasvári káptalan egy 1408-ban kelt tanuvallomás levelet ír át.⁴

1426-ban elzalogosít egyes rezneki birtokrészeket Kávási György fia Miklósnak.⁵

Ez évben Egervári Balázs helybenhagyta a Kávásiakkal kötött zálogszerződéseket, csupán azt köti ki, hogy a 200 frtnyi zálogösszegért birtokait visszaválthassa.⁶

Özvegye, vagyis második neje Ilona 1455-ben a vasvári káptalan előtt igazolja, hogy Reznek után járó hitbérét neki Egervári Balázs fiai megfizették.⁷

Domonkosnak csupán Bongád nevű leányát ismerjük, kinek Szentmihályi Kelemennel kötött házasságából származott fia István 1417 április 29-ikén a vasvári káptalan előtt igazolja, hogy az anyja után járó hitbért s hozományrészt Egervári Mihály és Balázs családjának kifizették.⁸

Domonkossal sirba szállt a Rezneki család-név. Erdélyben ugyan a XVII. században fel-

tűnik egy Reznek család,¹ mely a magyarországi Reznekfalváról származott volna, közelebbi adatok hiányában nem lehet az összeköttetés felől tájékozást szerezni.

4. *Lóránt.* 1398-ban szerepel első ízben, 1404 szeptember 2-ikán már özvegye, szül. Baadi Mocskos Klára, igazolja a vasvári káptalan előtt, hogy az elkobzott nemzetségi javak után járó hitbérét, az Egerváriak neki kifizették.²

5. *Klára* Egervári Miklós neje. 1385-ben Rajki Mihály özvegye átengedi neki Kis-Kolcs birtokát.³

1394-ben fivérével Lászlóval, továbbá Nádasdy Tamással s ennek fiával, végül Mezőlakai Jánossal, a kir. kúria által megidézettetik.⁴

Ezzel befejezve Olivér utódainak ismertetését, a IV. Gergely faitól leszármazott Szentandrásii családokra térünk át.

II.

A Szentandrásiiak.

Rezneki IV. Gergely fiai közül: Páris és Miklós fia György, valószínűleg azon okból, hogy ősi birtokuktól, Reznektől megfosztattak, a XV. század első éveiben felveszik a Szentandrásii nevet, mely név ugyan 1424-ig a Rezneki családnévvel vegyesen fordul elő, ettől kezdve azonban a család tagjai magokat állandóan Szentandrásiiaknak, illetve később Szentandrásii Páris és Monthornak nevezték.

Zsigmond király 1403-ban megújította Egervári Mihály sárvári várkapitány részére tett adományát, s őt Szentandrásii Páris és Miklós fia György birtokaiba beiktatni rendelte,⁵ Egervári Mihály azonban nemes érzületét, melyét Rezneki Domonkossal szemben tanúsított, ezuttal sem tagadta meg.

1406 április 26-ikán a vasvári káptalan előtt, a neki adományozott birtokok egy részét Szentandrásii Párisnak visszaadta.⁶

¹ Orsz. ltár, Dl. 8973.

² Orsz. ltár, Dl. 24,503.

³ Orsz. ltár, Dl. 10,347.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 9429.

⁵ Orsz. ltár, Dl. 11,844.

⁶ Orsz. ltár, Dl. 11,797.

⁷ Orsz. ltár, Dl. 14,979.

⁸ Orsz. ltár, Dl. 10,567.

¹ Nagy Iván, Magyarorsz. Családai IX. k. 741. l.

² Orsz. ltár, Dl. 8982.

³ Orsz. ltár, Dl. 7126.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 7954.

⁵ Orsz. ltár, Dl. 8895.

⁶ Magyar Nemzeti Múzeum ltára. A birtokok: Széplak, Barátülése, Ladateleke, Herborthfalva a Zala folyó mentén és Szent-Keresztyház mellett két telek.

Következő évben Páris fia Gergely kérelmére ez ügyben kelt osztálylevelet kiegészítette, s Miklós fia Györggyel is hasonló szerződést kötött, melyet a király 1409-ben erősített meg.¹

A Szentandrásiak ezzel visszanyerték ősi javaik egy részét, ellenben az Egerváriak atyjuk eme nemes tettéből kifolyólag számos pert örökölték.

Mig Szentandrás György erőszakkal elfoglalta Barrabás egyes részeit Rezneki Domonkóstól,² addig Páris fia János pert kezdett az Egerváriak ellen.

Szentandrás Páris fiaival, János, Gergely, Péter, István és Miklóssal együtt 1409-ben elzálogosította a Barrabás s Peternye birtokokhoz tartozó nemesi telkeket 2 bécsi márkáért az Egerváriaknak.³

A rossz szomszédság is elég bajt okozott az Egerváriaknak. 1418-ban Szentandrás Páris fia János és társai, Alsó-Lindvai Zsigmond és Illvághi Máté, a Ján nevű birtokon esett állítólagos károk miatt az Egerváriakat a királyi kúria elé idézik.⁴

Mint tudjuk, az Egerváriak megegyezés folytán tiszta iktatást nyertek 1415-ben Szentandrás Páris javaira.⁵

Alig egyeztek ki ezekkel, Szentandrás Miklós fia Györggyel gyült meg bajok.

Györgyről időközben kiderült, hogy az 1403-iki felkelésben nem volt részes, mire lépéseket tett az elkobzott javai visszaszerzésére. Egervári Balázs és társai erre 1419 október 16-ikán vele szerződést kötöttek, mely szerint a tőle elkobzott javakat Györgynek visszaadják, kikötik azonban, hogy Balázs élte fogytáig azokat megtarthassák, azon érdekük fejében, melyet megőltalmazásuk körül az Egerváriak kifejtettek.⁶ Ezzel a későbbi Szentandrás Monthor család vagyoni jóléte biztosított.

Most meg a Szentandrás Páris fiak indítottak pert az Egerváriak ellen. Egervári Mi-

hály Páris fia István panaszára 1420-ban a királyi kúria elé idéztetik.¹

Következő évben pedig Páris másik fia János kérelmére a király elrendeli, hogy Reznek, Pósfalva, Légfa, Jakabfjánosfalva, Csetelakósa, Szent-András, Baksafalva, Peternye, Barrabás, Izsófölde, Borih, Szent-György, Csütörtökhely, Szent-Iván másként Herbordfölde nevű birtokok ama részei, melyek az eredeti adománylevélben nem voltak felsorolva, neki visszaadassanak.²

1422-ben Garai Miklós nádor előtt Páris fia Gergely és Egervári Balázs kiegyeznek.³

Következő évben Egervári Balázs beiktatatik, királyi jóváhagyás mellett, Szent-András, Csetelakósa, Peternye, Barrabás, Izsófölde és Borih birtokába,⁴ miután Páris fia Gergelyvel Szent-András, Csetelakósa, Peternye, Barrabás, Izsófölde, és Borih birtokrészek iránt valahogy kiegyezett.⁵

Szent-András Páris fia Gergely most meg újból Egervári Balázs ellen kezdett pert az ősi nemzetségi javak ügyében.⁶

A Bánffy leányoknak Reznekre és a többi birtokokra tartott igénye ismét összehozta a peres atyafiakat.

Alsóindvai Bánffy István özvegye már megelőzőleg 1423-ban pert indított Szentandrás György ellen a Szent-András, Medes és Szombathelyen letelepült jobbágyok ügyében, mely ügyben Szentandrás István és Balázs is több más társaikkal együtt a kir. kúria elé idéztettek.⁷

1427-ben azonban Herczeg Péter, Alányi István és Bánffy Zsigmond özvegye Beatrix, másodsor férjesült Herczeg Péterné és ennek leánya Katalin Szent-György, Kisfalud, Csütörtökhely s a többi javak birtokába történt beiktatás alkalmával nyilvánított ellentmondás miatt Egervári Balázs és társai Szentandrás György és Páris fiai, továbbá egy másik Páris István és Kelemen fia István ellen pert indítottak;⁸

¹ Orsz. ltár. Dl. 8973.

² Orsz. ltár, Dl. 24,503

³ Orsz. ltár, Dl. 9515.

⁴ Orsz. ltár. Dl. 10,715.

⁵ Orsz. ltár. Dl. 11,603.

⁶ Orsz. ltár, Dl. 10,854. még pedig Baksafalva, Reznek, Pósfalva, Lövő aliter Herbortfölde, Jakabfjánosfalva és Szent-György.

¹ Orsz. ltár, Dl. 10,930.

² Csánki, Magyarország tört. földrajza, III. köt.

³ Orsz. ltár, Dl. 11,180.

⁴ Csánki id. m.

⁵ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 715 Nr. 5.

⁶ Orsz. ltár, Dl. 11,603.

⁷ Orsz. ltár, Dl. 11,352. és 11,516.

⁸ Orsz. ltár, Fasc. 11. Nro 62.

ez ügyben a kir. kúria 1428-ban újból megidézte a feleket.¹

Még a per alatt a Szentandrásiak s a Bánffyak közt viszályok támadtak, utóbbiak felhasználván a zavaros viszonyokat, eleget garázdálkodtak.

1433-ban Szentandrás György, Herczeg Péter s több más nemessel egyetemben, az elkövetett hatalmaskodások ügyében vizsgálatot kért.²

Alig fejeződött be a Bánffy leányok ellen sikerrel vitt birtokper, ismét szemben találjuk egymással az Egervári s Szentandrás családokat.

1438-ban a király parancsára a kapornaki konvent azon ügyből kifolyólag, hogy a Szentandrás Páris fiak: István, Péter, Miklós továbbá néhai Gergely fia Bertalan és Péter fia György, néhai Szentandrás Gergely azon részbirtokait foglalták el erőszakkal, melyeket Egervári Balázs országbirói ítélettel visszanyert.³

Ez ügyben a király 1439-ben a vármegyét új vizsgálat tartására utasítja. A per későbbi sorsáról nem emlékeznek meg az oklevelek.⁴

Ezen birtok-perek közepette, lassan, szinte észrevétlenül fejlődik ki a család két ága. Szentandrás György fiától a Szentandrás Monthor család, melynek szerepléséről a XV. századbéli oklevelek elég bő adatokat nyújtanak, Páris fiától a Páris család származott le, melylyel csak a XVI. század első éveiből kelt oklevelekben találkozunk ismét.

A) A Szentandrás Monthorok.

A család tulajdonképeni őse Szentandrás György fia Miklós, a ki 1453-ban első ízben használja a Monthor nevet.

Ez évben zálogba vette Lengyeli Tordai Istvántól és testvérétől Lengyelt 40 arany forintért.⁵ 1463-ban Szentersébeti Therjék Györgytől azon négy mindszerenti elpusztult jobbágytelket s összesen 48 hordó bort termő szőlőt veszi zálogba, 13 arany forintért, melyeket

Therjéknek Tordai István 12 arany forintért elzálogosított.¹

1464-ben a királyi kúria ítéletet hoz a Debréthei testvéreknek ellene, valamint társai Pethri János és Bertalan keresztúri plébános ellen, Tordai Lukács fiainak Mindszent, Lengyel és Csőzi birtokába történt beiktatásnál nyilvánított ellentmondás miatt.²

Úgy látszik Monthor Miklós valamely hűlenségi perbe keveredett, mert 1466-ban Mátyás király ez alapon Bánujfalu zálogbirtokára a Bánffy testvéreknek adománylevelet állított ki.³

Későbbi szerepléséről nem tudunk semmit. 1496-ban már fia szerepel.

Valószínűleg testvére volt azon Monthor János, a ki Kálazfalvai Thaba András és Gáspár által megöletett, ezeknek özvegyei ellen az országbiró a vérdíj ügyében vizsgálatot rendelt el.⁴

Miklós neje Zsófia volt, kitől három fia származott: János, Pelbárt és Miklós.

János — úgy látszik atyja birtokszerzési hajlamait örökölte.

A Debrétei Tordai örökösök ellene Kökényes-Mindszent, Thordafalva és Lengyel birtoka ügyében folytatott perben 1496-ban egyezséget kötöttek, mely alkalommal fenti javak Monthor János és Tárnok Gáspárra ruháztattak át.⁵

Az Egerváriakkal még a XV. század közepén megkezdett birtokperek tekintetében az akkori viszonyok a Monthor család előnyére alakultak.

I. Ulászló király 1441-ben az Egerváriak birtokait, mivel ők a párfüti Szécsieket támogatták, Gersei Pethő Jánosnak adományozta, ez adománylevelél aligha hajtattott végre, mert az Egerváriak továbbra is megmaradtak a nemzeti javakban.

Egervári László bánnak a XV. század utolsó éveiben bekövetkezett halálával családja hanyatlásnak indult; míg az Egervári rokonok az örökség megszerzésén viszálykodtak, Monthor János és a Szentandrás Páris családbeliek,

¹ Orsz. ltár. Dl. 11,988.

² Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1551. Nr. 40.

³ Orsz. ltár, Dl. 13,230.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 13,344.

⁵ Orsz. ltár, Dl. 14,523.

¹ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 403. Nr. 44.

² Orsz. ltár, Dl. 20,437.

³ Orsz. ltár, Dl. 16,435.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 20,723.

⁵ Orsz. ltár, Dl. 20,437.

I. Ulászló király adománylevelére hivatkozva, nádori adománylevelet eszközöltek ki a Csabi nb. részjóságokra, mely adománylevel alapján Monthor János, továbbá Páris László, Pelbárt és Miklós 1501-ben beiktattattak Reznek, Jakabfjánosfalva, Pósfalva és Légfa birtokába. Ezen beiktatás ellen az Egerváriak a kapornaki konvent előtt tiltakoztak.¹

Ezen tiltakozás folytán a kapornaki konvent 1503 szeptember 17-ikén maga elé idézte Szent-Andrási Monthor János és testvéreit Pelbártot s Miklóst, időközben azonban Monthor János 1503 december 2-ikén királyi adománylevelet állított ki a fenti javakra.²

Ezen királyi adomány-level alapján Monthor János s rokonai az ősi nemzetségi javak birtokába megerősítették, s még ez évben azokon megosztottak.³

Hasztalan tiltakozott ez ellen Egervári Bercezk tinnini püspök a vasvári káptalan előtt 1504-ben,⁴ ámbar a káptalan részére kiadta a Reznek, Szent-György stb. javakra vonatkozó adományleveleket, mindazonáltal Szentandrási Monthor János és rokonai megmaradtak a tényleges birtokban.⁵

1506-ban ez ügyben a kapornaki konvent ismét maga elé idézi Monthor Jánost anyjával s nejével Ilonával egyetemben.⁶

Ez alkalommal Telekessi Mihály az Egerváriak megbízásából 16 napig törvényben állott, a Szentandrási Monthorok nem jelentek meg. Mivel azonban magokat kimentették, a király őket újból a törvény elé idézteti.⁷

Monthor János ezuttal szerepelt utoljára. Özvegye Ilona 1524-ben új királyi adománylevelet eszközölt ki Kaczorlaka, Dusnak, Kissziget Szent-Miklós, és Peleskefő zálogbirtokára; még ez évben ezenkívül Ferdeszigete, Homokkővár, Berrencze, Blantha és Felső-Oroszton birtokába lett beiktatva.⁸

Fiai: Tamás és János 1525-ben osztoznak atyjok testvéreinek Miklósnak leányával Zsófiával, férjezett Cziráki Istvánnéval. Ez alkalommal Zsófia a mindszei és csúzi részirtokokat nyerte.

Zsófia az osztálylyal nem volt megelégedve, még Szent-Andrásból is részt követelt. Egyelőre beírta a tiltakozással, a pert örökségkép fiára hagyta.

Monthor János említett fia közül János magtalanul halt el. Tamás a mohácsi vészt követő időben János király pártjára állott s az öröklött zálogbirtokokon kívül számos zálogbirtokot szerzett. Ezek közül Kaczorlakai Kaczor Albert és Therjék István többet elfoglaltak. Ezen erőszakoskodások ellen 1529-ben a vasvári káptalan előtt tiltakozott.¹

A mint János király pártjának szerencse-csillaga hanyatlott s Monthor Tamás is elköltözött az élők sorából, özvegye még az ősi javak háboríthatlan élvezetében sem maradt meg.

1534-ben János király Zala vármegye oltalma alá rendelte az özvegyet, Bánffy János özvegye és Nádasdy Ferencz foglalásai ellenében.²

Ez azonban nem sokat segített, mert Monthor Tamás javai csakhamar a rokonok s a szomszédok közprédájának lett kitéve.

Az Egerváriak pedig 1536-ban Ferdinánd királytól, a Csabi nemzetségi javakra, noha azokba még 1533-ban Nádasdy Tamás iktattott be, új iktatási parancsot nyertek.³

Az Egerváriak nem sokáig örvendhetek a Csabi nemzetségi javaknak, mert azokba 1558-ban Nádasdy Tamás iktattott be.⁴

Monthor Tamás özvegye született Ákosházi Sárkány Anna, másodizben Szeghi Györgyhöz ment nőül.

Férjével együtt 1543-ban Cziráki György a királyi kúria elé idézteti néhai Monthor Tamás birtokai (Baksafalva, Péternye, Izsóföldre, Barabás, Lengyel, Csözi, Zagorhida, Szent-András, továbbá a Sopron vármegyei Agyagos és Lak) után anyját Monthor Zsófiát megillető hozomány ügyében.⁵

¹ Orsz. ltár, Dl. 2., 046.

² Zala várm. jegyzőkönyve a vasvár-szombathelyi székeskáptalan levéltárában.

³ Reissig család ltára.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 22., 248.

⁵ Reissig család ltára.

⁶ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1018. Nr. 53.

⁷ Reissig család ltára.

⁸ Vasvár-szomb. káptalan ltára, statutionales.

¹ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 558. Nr. 10.

² Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1565. Nr. 50.

³ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1565. Nr. 57. és 634. Nr. 10.

⁴ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 568. Nr. 5.

⁵ Zala várm. konvent, Elench. 647. l.

Monthor Tamás egyetlen kiskoru leánya ez évben perel Armándi István és János ellen, Tordafalva elfoglalása miatt.¹

Ez évben már férjénél is találjuk, férjével Gönyőfalvi Segeth Györggyel együtt birtokába veszi Mindszentet, Csözit és Baksafalvát.

Ez ellen Bánffyné Székely Margit panaszt emelt, s a király ez ügyben a kapornaki konventet küldi ki vizsgálatra.²

1544-ben, e vizsgálat következtében, férjével együtt Baksafalva teljes birtokába iktattatik, rokonai: Szentandrás Páris János, Miklós, Bóra férjzett Szecsődy Gáspárné, Kálóczfalvai Thaba Ferencz és Bánffyné Székely Margit elmentmondása mellett.³

Kilencz évig mit sem hallunk felőle, 1553-ban már második férjével Csombord Mátyás nádori főjegyzővel együtt, a kir. kúria elé idéztetik Bunyafalvai Szegedi György, Ebergény melletti szöllejének elfoglalása miatt.⁴

Monthor Magdolnának ez utóbbi házassága, főleg a nemzetségi javak visszaszerzése tekintében volt előnyös.

A pénzsükében levő rokonok a hatalmas összeköttetésekkel bíró s befolyásos főjegyző ellen mit sem tehettek, így Szentandrás Páris János és Miklós beérték azzal, hogy Izsóföldre, Barrabás, Baksa, Peternye, Szent-András és Mindszenten levő részjóságokat eladták az új házasoknak, mely szerződés ellen ugyan a Páris családbeli leányok: Anna, férjzett Forintos Péterné, Margit, férjzett Eötvös Istvánné tiltakoztak,⁵ azonban ez mitsem akadályozta Páris Miklós és Jánost abban, hogy a Monthor Tamás utáni örökséget képező részirtokokról le ne mondjanak.⁶

Csombord Mátyás most még Kis és Nagy-Lengyel birtokát igyekezett megszerezni.⁷

Ezen sikeres birtokügyek befejezte után, az új házasok pásztorórait Szecsődy István, a lentivár kapitánya, Páris Bóra fia zavarta meg.

Ő már régóta számított a Monthor javakra;

¹ U. ott.

² Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1566. Nr. 30.

³ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1566. Nr. 36.

⁴ Zala várm. konvent, Elench. 574. l.

⁵ Vasvári-szombathelyi székeskáptalan jegyzők. 534. l.

⁶ U. ott. 1560. év.

⁷ Zala várm. konvent. Elench. 1557. év, 1955. l.

ismerte a nemzetség korhadni kezdő Monthor-ágának szerződését a Páris családdal, mely szerint, az egyik család kihaltával, annak összes javai a másikra szállanak.

Most arra törekedett, hogy ezeket magának megszerezze.

E végből 1562-ben, a vasvári káptalan előtt, hasonló adoptionalis szerződést kötött Szent-Andrási Páris Miklóssal s Jánossal.

Monthor Magdolna azonban nem egyezett bele ezen szerződésekbe, s hogy a nagy költséggel megszerzett nemzetségi javakat utódai számára biztosítsa, férje királyi adománylevelet eszközölt ki a Monthor Tamás után öröklött birtokokra,¹ sőt 1563-ban Csombord nevű birtokba is beiktattattak.²

Szecsődy István és testvérei pedig ellentmondásaikkal elutasítottak.

A mindszent kúriába azonban mindezen birtokügyek sikeres lebonyolítása, nem hozott boldogságot.

Monthor Magdolna már ekkor sem szerette férjét, kihez csak az érdek csatolta, de sokkal jobban bántotta, hogy a nagy gonddal visszaszerzett javaknak nem volt örököse.

Egyetlen fia 1562 körül elhalt, lelketlen emberek felásták Mindszenten a sirt, mire felháborodva e gonoszságon, nem volt többé maradása otthon, hanem felváltva Lakon, Sopronban, Pozsonyban és Bécsben tartózkodott.

Sopronban ismerkedett meg Debreczeni, más-ként Dávid Györggyel, férje hivatalnokával.

A tapasztalt kalandornak nem sok fáradságba került Magdolnát elcsábítania, mire elhatározta, hogy Sopronban marad.

Férje azonban mit sem tudott e viszonyról. 1565-ben a pünkösdi ünnepek alatt, Kávási Jób házában előfordult családi jelenetek³ folytán Debreczeni Györgynek el kellett távoznia Csombord Mátyás mellől.

Ugyan még ez évi november 9-ikén megjelent Csombord Mátyásnál, egy hivatal elnyeréséhez kérve pártfogását.⁴

Majd egykori urát innen Lakra (ma Répcze-

¹ Vasvári káptalan, Donat.

² Zala várm. konvent. Elench. 1545. l.

³ Tanuvallomások a Vasvári-szombathelyi székeskáptalan levéltárában, 1566. év 5. lap.

⁴ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 654. Nr. 4.

Lak Vas megyében) követte; itt azonban összerördült vele s november 13-ikán eltávozott.

Hat nappal később (november 19-ikén) az est homályában, Csombord Mátyást az ablakon keresztül egy ismeretlen tettes puskagolyója halálra sebesítette.

A gyilkosság nagy feltűnést keltett, míg a közvélemény a gyilkost Debreczeni személyében kereste, Magdolnát is bűnrészességgel vádolták.¹ Kávássy Jób, egyrészt ama szoros baráti köteleknél fogva, mely őt a meggyilkolthoz fűzte, de másrészt a kincstár javainak szaporítása tekintetében is, nagy hévvel látott a bűnösök föl-kutatásához.

1566 januárjában, a vasvári káptalan és a helytartóság hivatalnokainak jelenlétében megtartott tanuvallomások hatása alatt, Debreczeni György és egy sereg gyanús egyén letartóztatása rendeltetett el.

Magdolna, kit már Kávássy Jób igaztalan támadása, s a vasvári káptalan előtt lefolyt tanuvallomások megtörttek, nem érte meg, hogy magát a bíróság előtt tisztázza. Kávássy Jób 1566 május 16-ikán kelt levelében néhainak írja.

Hihetőleg ama méreggel vetett véget életének, melyet Mihályfi Imre gazdatisztjével hozatott Bécsből.

Halála lényeges változással volt a gyilkossági per kimenetére.

A rokonok, kiknek érdekükben állott a nagy örökség megszerzése, mindent elkövettek Debreczeni tisztázására.

Therjék Tamás, Szecsődy István valóságos küzdelmet fejtettek ki Kávássy Jób ellen.

Sikerült is nekik Debreczenit tisztázniok a szörnyű vád alól, a kit a pozsonyi bíróság, miután a gyilkosság Cziráki Mátyás dénesfalvai jobbágyára, Molnár Mihályra bizonyult be,² 1567 december 13-ikán tisztító esküre ítélte.³

Debreczeni György, 25 nemessel együtt, 1568 november 5-ikén tette le ezen esküt. A rokonok visszanyerték Monthor Magdolna örökségét.

Csakhogy Szecsődy István az osztálylyal — a per sikeres befejezését saját érdemének tud-

¹ A gyilkossági perre vonatkozó iratok: Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 656. Nr. 10—14.

² Orsz. ltár, Neo Reg. Acta Fasc. 655. Nro 8.

³ Orsz. ltár, Neo Reg. Acta Fasc. 656. Nro 12.

ván be, — nem volt megelégedve; ezzel azután megkezdődött közte s a Páris családbeliek közt az egyenetlenkedés, melyet alább bőven fogunk ismertetni.

B) A Szentandrás Páris család.

A Szentandrás Páris családról a XV. század második feléből csupán annyit tudunk, hogy 1458-ban a Csányi és a Csébi Pogány családokkal együtt pallos jogot nyertek.¹

A XVI. század első éveiben a Monthor család által, az Egerváriak ellen folytatott perekben találkozzunk ismét e család tagjaival.

1501 május 15-ikén Páris Pelbárt, László és Miklós is beiktattatnak az ősi javakba.²

Azonban Egervári Bereczk, a nemzeti jogok elfoglalása miatt 1504 márczius 9-ikén úgy Páris Bartholomeus fiai: Herbort és Miklós, mint Imre fia Miklós ellen tiltakozott.³

Herbord és Miklós mindazonáltal a kapornaki konvent által 1505 február 23-ikán beiktattattak Szent-András, Peternye, Izsóföldre, Borih és Széplak birtokába, az Egerváryak tiltakozása mellett.⁴

Ezen ellentmondás következtében Páris Miklós és Herbord a Monthor család tagjaival egyetemben, a kir. kúria elé idéztettek.⁵

Még ez évben ez ügy II. Ulászló király elé került, azonban ezuttal sem hozatott érdemleges határozat.⁶

A mohácsi vést megelőző időből, 1513-ban eszközölt összeírás szerint, a Páris család Szent-Péteren s Szent-Andráson birt egy-egy jobbágytelekkel.

* * *

A mohácsi vést követő korban, a század elején szerepelt családtagok közül először Páris Miklóssal, Imre unokájával találkozzunk.

1549-ben a vasvári káptalan előtt, Nádasdy Tamás gróf erőszakoskodásai ellen tiltakozik.⁷

¹ Csánki, id. m. III. köt.

² U. ott.

³ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 563. Nr. 28.

⁴ Orsz. ltár, Dl. 21,402.

⁵ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1018. Nr. 53.

⁶ Orsz. ltár, Dl. 21,613.

⁷ Vasvári-szombathelyi káptalan ltára, Elench. 92.

Ot év múlva, a Páris család leánysarjai tiltakoznak ellene, azon okból, mert ősi birtokait Csombord Mátyásnak eladta.¹

Páris Miklós ősi birtokait azáltal igyekezett pótolni, hogy ő is foglalt, a hol tudott. 1556-ban Hosszulovasi Eötvös Istvánné perelt ellene, a Csupp folyón levő malom elfoglalása miatt.²

Ekkor azonban veszedelmes versenytársa akadt sógorának fiában.

Mint láttuk, Páris Bórá, Szecsődy Gáspár vette el, kinek hozományát, az amúgy is megfogyott birtokokból nem tudták egyhamar a testvérek kiadni.

Szecsődy Gáspár még a 40-es években elhalt, fia István úgy segített magán, hogy az elhalt Páris Imre és Bernát Peternye és Szentandrás helységekben levő javait 1557-ben elfoglalta.

E miatt támadt pert 1558-ban kötött egyezséggel igyekezett kiegyenlíteni;³ de ezen egyezésnek nem sok fogantja lett.

Páris Miklós és János 1560-ban nádori adománylevelet nyertek a Peternye, Izsóföldre, Szent-András és Baksza helységekben levő részbirtokokra, s azokba a zalavári konvent által be is iktattattak.⁴

E birtokokat azonban még ez évben eladták Csombord Mátyásnak, és Monthor Magdolnának.⁵

Szecsődy István erre, hogy a Szent-Andrási családoktól remélt örökségtől végkép el ne esék, 1562-ben Páris Miklós és Jánossal adoptionalis (örökbe fogadási) szerződést kötött.⁶

A számító Szecsődiek ez alkalommal is saját érdeküket tartották szem előtt. Így Páris Jánost és fiát Györgyöt a pusztahelyi birtokokra vonatkozó örökbefogadási szerződésből, miután tőle utódok származtak, kihagyták.⁷

Ezen atyafiságos szerződések daczára is kénytelen volt Páris János ellenük a Kerka folyón levő malmok elfoglalása miatt perelni.

Tudjuk, hogy Monthor Magdolna e szerződésekbe nem egyezett bele, de a rokonok közül

is többen, közte Páris Kata, Baghodi János neje tiltakozott.

Igy a Szecsődyek egyenlőre mitsem érhetek el, de Monthor Magdolna halála az egész ügynek más irányt adott. A fiskus a lefoglalt jószágokat, közte a szentandrás kúriát, visszaadta a Páris családnak.

Szecsődy István méltán elvárhatta, hogy a gyilkossági perbeni szereplését kellőképp honorálják, de időközben Páris Margitot vette el s így most kettős igénnyel birt.

A visszaadott birtokok közül Szecsődy István és Páris család 1568-ban együtt eladta Izsóföldét Anheraiter Jánosnak s nejének.¹

Páris Miklós még ez évben nádori adományt nyert Czuppra s abba Szecsődy Istvánnal együtt, beiktattattott.²

Szecsődy István ezalatt egész csendben birtokába vette Baksát, majd Peternyét és Csombordot, neje után pedig Szent-András egyrészét.

Miután Monthor Magdolna életében örökbe fogadási szerződést nem köthetett, most fia javára kérte magát Szent-András részbirtokába megerősíteni. — Ez sikerült is neki, — mire a Páris családbeliek »nem fukarkodtak az ellentmondásokkal«. Páris György ellentmondásának következtében Szecsődy elesett Szent-András birtokától.

Hogy azonban a veszedelmes perlekedőt megbékítsék, Páris György, ki tudja hányadszor, 1570-ben egyezséget köt Szecsődy Istvánnal.³

1573-ban újra tiltakozni volt kénytelen Szecsődy újabb foglalásai miatt. Ez évben Páris Miklós elhalt. Hagyatéka ügyében fia János csakhamar összeveszett mostohájával, Nádasdy Erzsébettel.⁴

Nádasdy Erzsébet, rövid idő múlva (1574-ben) Csuppi Miklós deákhhoz ment nőül. Az új férjnek első sorban a kikoszorózott kérőket kellett kielégíteni.

A szentandrás kúriát és halastót Szecsődy Istvánnak ajánlották fel, ki azt el is fogadta. 1577-ben pedig Szentandrás másként Biró Mártonnal egyezkedett.⁵

¹ U. ott.

² Zala várm. konvent. Elench. 1102.

³ Vasvári-szombathelyi káptalan ltára, 241.

⁴ Vasvári-szombathelyi káptalan, Don. és Zala várm. konvent Elench. 801.

⁵ Vasvári káptalan, Prot. 186.

⁶ Vasvári káptalan, Prot. 200.

⁷ Reissig család ltára.

¹ Vasvári-szombathelyi káptalan ltára, Prot. 20.

² U. ott, Don.

³ Vasvári-szombathelyi káptalan ltára, Prot. 127.

⁴ Zala várm. konvent, Elench. 2064.

⁵ Zala várm. konvent, Elench 106.

Páris Miklós, első házasságából származott János fia utoljára 1586-ban szerepel.¹ Utódai sem maradtak.

Miklós testvéreinek Jánosnak Chiaba Kata nejétől két fia született: Miklós és György.

1578 augusztus 10-ike körül tartott határjárás alkalmával, úgy János fiai, mint a fent említett Miklós fia János tiltakoztak Szecsődy István foglalásai ellen. Mig a Barrabáson, Páris János fiai s Szecsődy István közt ugyanekkor kötött szerződés a status quot tartotta fenn.

De ennek sem volt sikere, mert 1579-ben újból tiltakozniok kellett Szecsődy István újabb foglalásai ellen.

Szecsődy István 1580-ban perelt utoljára Páris György ellen.² 1581-ben már néhai s a vasvári káptalan hasonnevű unokája részére gyámot rendel.³

Szecsődy István halála megváltoztatta a helyzetet; az elfoglalt Monthor-féle javak Páris Jánosra, s ennek halálával unokatestvére Györgyre szállottak.

Egyenlőre szünet állott be a peres atyafiak közt.

Szecsődy István hasonnevű unokája, a ki úgy látszik a hadi pálya iránti előszeretet mellett, nagyatyja peres hajlamait is örökölte, azal terelte magára a figyelmet, hogy 1598-ban nádori adománylevelet állíttatott ki a Monthor-féle részjóságokra, mely adománylevel ellen a család utolsó fisarja: Páris György február 6-ikán tiltakozott.

Mínthogy előregedett, ez év márczius 9-ikén végrendelkezett, melyben összes javait egyetlen leányára Évára hagyta.

* * *

A törökök előnyomulása a XVI. század végén mindegyre aggasztóbb mérveket öltött.

Kanizsa eleste után kisebb portyázó csapatok száguldoztak a közeli falvakba.

1600-ban a szentandrászi váracs is felégettett egy portyázó csapat által.

Az őrség elmenekült, a jobbágyok pedig a

Kerka, Czupp és Illvág patakoktól övezett területre menekültek.

A szentandrászi kúriához tartozó birtok uratlanná vált.

A Páris család fisarjai ekkor már nem éltek, Miklós még 1596-ban egy portyázó csapat áldozata lett, György is elhalt, özvegye Csébi Pogány Kata Falussy Jánoshoz ment nőül, Éva leányával biztosabb helyre költözött.

Szecsődy István ez alkalmat felhasználta. Az elhagyott birtokokat elfoglalta s azok birtokában 1610-ben megerősítettet.

Hasztalan tiltakozott, ezen eljárás ellen Páris György özvegye.

Az erőszakos férfiun győzött az asszonyi furfang.

A másodizben özvegygé lett Páris Györgyné 1611 augusztus 29-ikén eladta Papuk, másként Kovács Mártonnak, Páris Éva gyámjának az elfoglalt birtokokat.¹

Erre Szecsődy István is meghökkenett, fordított egyet a dolgon s mint kéző kopogtatott be Pogány Katánál, ki, bár öreganyja is lehetett volna, s már két urát temette el, örömmel fogadta férjéül azt a férfit, ki oly sok keserű órát szerzett neki.

Szecsődy István elérte azt, mire nagyatyja egy emberöltőn hiába törekedett, beleülhetett, legalább egyidőre, az összes fenmaradt nemzeti ségi javakba.

Páris Éva, miután mostoha testvéreivel az öröklött birtokokon megosztozott, előbb Hollóssy Mihály, utóbb Szilassy István neje lett.

Utoljára 1660 január 18-ikán szerepel, mely alkalommal, vejével Pukich Péterrel Szent-Andráson három jobbágytelket zálogosít el a Takács családnak.²

Páris Évával sirba szállt a Csabi nemzetség. Találunk ugyan Páris családokat Horvátországban, Adamoveczi (1528—1532) és Glavniczei (1529) előnévvel.

Az előbbi család tagjai 1641—1677 közt is szerepelnek.³ A Csabi nemzetséggel való összeköttetésük nem állapítható meg.

¹ Vasvár-szombathelyi káptalan, 239.

² U. ott.

³ U. ott. 61. l.

¹ Vasvár-szombathelyi káptalan ltára, Prot. 86.

² Reissig csal. ltár.

³ Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 686. Nr. 14. és 682. Nr. 21. stb.

A SZIRMAY CSALÁD CZÍMERE 1417-BŐL.

A családfán, melylyel adatainkat befejezzük, feltüntetve a nemzetség elágazásait, foglaljuk össze néhány sorban négy százados multjának főbb eseményeit.

A nemzetség megalapítói hirtelen tűnnek fel, s a hadipályán szerzett érdemeik fejében emelkednek, a zalai várjobbágyokból a nemesség sorába.

A király iránti hűségük közel egy századon át véres küzdelemre utalja őket ama kor pártütő főurai s azok csatlósai ellen.

A XIV. században az ősi javak a mindinkább szétágazó nemzetség tagjainak nem voltak képesek megélhetést biztosítani.

Állandó birtokpercek támadnak ebből, úgy a nemzetségi tagok, mint rokonaik s szomszédaik közt.

A Zsigmond király elleni felkelés megfosztja őket az összes ősi javaktól.

Bár Egervári nemes tette kárpótolja némileg az elvesztett birtokokat, mindazonáltal a

nemzetség régi jólétét visszanyerni nem képes. Egyes ágak teljesen letűnnek, s a XV. században, e nemzetségből kiváló Páris és Monthor családoknak csupán az ősi birtokok romjai maradnak meg.

A Monthor család utolsó női sarja, Magdolna, egy gyilkossági per áldozatává lesz.

A Páris család az előbbi ugyan egy századdal túléli, azonban történetét csakis az ősi javak foszlányainak megmentése feletti küzdelem képezi.

Bár a nemzetség korának kiváló családai — a Nagymartoniakkal, Egerváriakkal, Alsó-Lindvai Bánffyakkal, Nádasdyakkal — volt rokonságban, közpályán szereplő férfit nem adott a hazának.

Nem tartom mindazonáltal haszontalan fáradságnak, emlékéért a feledéstől megóvni, hogy ezáltal néhány újabb adattal gyarapíthassam a magyar nemzetségek történetét.

Ifj. R. FISZIG EDE.

A SZIRMAY CSALÁD CZIMERES LEVELE.

(Színes hasonmással.)

I.

Megint egy Zsigmond-kori czimeres-levéllel van alkalmunk hazai diplomatikánk e nemű emlékeit gyarapítani. A Szirmay család eddig ismeretlen czimeres-levele ez, melyet Zsigmond király Konstanczban 1417 június 27-ikén adott Szirmay Pál fiának Györgynek — ki a királyt Isztriában, Lombardiában, Burgundiában, Francia-, Angolországban, Hollandiában s Németországban kísérve, kiválóan kitüntette magát — s általa osztályos atyafiainak, u. m. Péter fiának Péter tisztelendő úrnak, a királyi levéltár (capella regiæ maiestatis) őrének, továbbá János fiának, Miklósnak, Péternek és Pálnak, Domokos fiának, Antalnak és Jakabnak, végül Fábián fia János fiainak, Jánosnak és Domokosnak. Nagy Iván munkájából (X. köt. 740. l.) tudjuk, hogy a Szirmayak családfáján ezek egyike sem ismeretlen.

Maga a czimeres-levél, melynek rajzát sikerült hasonmásban itt bemutatjuk, a Szirmay csa-

ládnak ez ideig Kassán őrzött s mostanában örök letéteményül a Magyar Nemzeti Múzeumba került levéltárában maradt fenn. A levéltár ez időszertől tulajdonosa, szirma-bessenyői Szirmay Andor a családjára oly nagy jelentőségű oklevelet egyelőre magánál tartva, a legnagyobb készséggel bocsátotta Szily Kálmán akad. főtitkár rendelkezésére, kinek szíveségéből közöljük itt rajzát és szövegét.

Még csak azt jegyezzük meg, hogy az oklevélről a királyi pecsét erőszakosan le van szakítva; az erőszakos műveletnek a hártya is áldozatul esett s két darabra szakadt. Mindazáltal a szöveg, melynek alsó része is ennek következtében le van válva, egészen ép s minden vonása tisztán kivehető.

Hangzik pedig ekképen:

Commissio propria domini regis.
Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex. Omnibus Christi fidelibus tam presentibus, quam futuris, presentium notitiam habituris salutem in eo, qui dat

regibus regnare et victorose triumphare. A claro lumine throni regii velud e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie dignitatis. Sane ad universorum tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Georgius filius Pauli de Zirna celsitudinis nostre accedens presentiam, propositis et recensitis et suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipse in Istrie, Lombardie, Burgundie, Francie, Anglie, Hollandie et presentibus Alamanie regnorum partibus nobis et sacro dyademati ac nostre celsitudini a longinquis temporibus in prosperis nostris agendis et adversis persone et rebus suis non parcendo indefesse complacere studuit reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia in presentium literarum nostrarum capite depicta maiestati nostre exhibendo, ab eadem maiestate nostra eadem arma seu nobilitatis insignia sibi et per eum honorabili viro domino Petro filio Petri, custodi capelle nostre maiestatis, necnon Nicolao, Petro et Paulo filiis Johannis, Anthonio et Jacobo filiis Dominici ac Johanni et Dominico filiis Johannis filii Fabiani fratribus suis condivisionalibus de eadem Zirna ipsorumque Georgii, Nicolai, Petri et Pauli, Anthonii et Jacobi ac Johannis et Dominici heredibus et posteritatis universis et (*tollhíba ex helyett*) liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos annotati Georgii gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus ac indefessis hactenus erga nostram claruit maiestatem cotidieque claret et inantea eo quidem studiosius clarere poterit, quo se et suos sentiet singularioribus honorum gratiis decoratos, animo deliberato et ex certa nostra scientia eisdem Georgio, Nicolao, Petro et Paulo, Anthonio et Jacobo ac Johanni et Dominico ipsorumque heredibus et posteritatis universis ad prefati Georgii supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia hic depicta et pictoris magisterio distincte descripta virtute presentium conferimus, ymo de habundantiori plenitudine nostre gratie ad maiorem prelibatorum Georgii, Nicolai, Petri et Pauli, Anthonii et Jacobi ac Johannis et Dominici suorumque posteritatum ac heredum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, damus et elargimur, ut iidem necnon heredes et posteritates ipsorum universe nate et nasciture hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus literis circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, ammodo inantea in preliis, hastiludiis, torneamentis et omni exercitio militari gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio et de tanto munere singularis gratie antefati nobiles necnon heredes et posteritates ipsorum universes merito exultent tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem inantea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem premissorum memoriam perpetuam cum pendentis secreto nostro regio sigillo quo ut rex Hungarie utimur, prelibatis Georgio ac domino Petro custodi, necnon Nicolao, Petro et Paulo, Anthonio et Jacobo ac Johanni et Dominico eorundemque Georgii, Nicolai, Petri et Pauli, Anthonii et Jacobi ac Johannis et

Dominici heredibus predictis universis duximus concedendas. Datum Constancie, in die festi beati Ladislai regis, anno domini millesimo quadringentesimo decimo septimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo primo, Romanorum vero septimo.

A Szirmay család itt bemutatott czimeres-levelével a Bárczay Heraldikájából ismert Zsigmond-kori czimeres-levelék száma 67-re, a mohácsi vész előttiéek száma pedig 152-re szaporodik.

BOROVSKY SAMU.

II.

Középkori czimeradományaink két csoportba sorozhatók. Egy részükben valamely ujonnan nemesített, vagy már régebben nemes, de czimertelen család nyer czimert. Ebbe a csoportba tartozik Zsigmond-kori armalisaink legtöbbször. Vannak aztán olyanok, a melyekkel a király egy már régen használt családi czimert adományoz, igazabban erősít meg. Az ősök önkényesen, senkitől sem kérve s kapva engedelmet, fölvettek egy képet czimer gyanánt s ezt a tulajdonukat képező jelvényt az utódok szükségnek látták az uralkodó által megerősíttetni.

A czimerviselés szokásának első korszakában ki-ki tetszése szerint választhatott czimert, nem korlátozva, csupán a czimer egyéni természetéből folyó azon szabály által, hogy már valaki által birtokolt czimerképet felvenni nem szabad. A ki abba a helyzetbe jutott, hogy czimerre lett szüksége, az az első neki tetsző alakot rávésette a pecsétnyomójára, ráfestette paizsára, s ráhimeztette öltönyére, minden magasabb jóváhagyás nélkül. Azonban ez a szokás úgy a XIV. század elejétől kezdve lassanként megváltozott. Ez idő tájban a királyi tekintély és hatalom nagyon megnövekedett; az uralkodók, a kik hosszú ideig csak névleges hatalommal bírtak dúsgazdag, nagy birtoku hűbéreseik fölött, valódi urakká válnak. A fejedelem isten helytartója, fölötté csak a pápa áll; ő minden jognak, minden tulajdonnak és kiváltságnak forrása. Ennek a nézetnek a következményeként lett a czimeradományozás is királyi joggá. Nemességet már előbb is csak az uralkodó adhatott; most már a nemesség attributumát, a czimert is ő adja. A fejedelmek tudják, hogy ez valamikor másként volt, s éppen ezért szükségesnek látják hangoztatni, hogy egyedül ők vannak jogosítva

a czimerhordás engedélyezésére. Zsigmondnak majdnem minden armálisában benne van ez a mondat: «A claro lumine throni regii, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie dignitatis.» Ebben van kifejezve a XIV—XV. század felfogása, a mely az előző századokétól merőben különbözik.

Különben csak fel kell ütnünk Bartolust «*de insigniis et armis*», hogy lássuk, mint gondolkozott e tárgy felől a kor gyermeke. «Habere arma — olvassuk a kilenczedik fejezet címében — ex concessione principis prodest, quia aliis præfertur, et non potest ab alio prohiberi.» Az adományozott czimer szerinte becsesebb az önkényesen fölvettnél, még ha ez utóbbi ősi eredetű, régen használt lenne is, mert amannak a birtoklása bizonyítható, viselésétől senki sem tilthatja el tulajdonosát, még abban az esetben sem, ha kitünne, hogy a királytól adományozott czimerrel valamely más nemzetiség már régebben élt. Ha ketten pörlekednek valamely czimer birtokáért, föltétlenül az leend előnyben, a ki királyi adomány gyanánt bírja azt.

Erre a felfogásra támaszkodva kért 1417 június havában Konstanczban a király kíséretében levő Szirmai Pál fia György az uralkodótól czimert. Zsigmond megemlítvén a kérelmező hűséges szolgálatait, örömet teljesíti a jogosult óhajtást. A nagy érdemek, melyeket György urfi Isztriában, Lombardiában, Burgundban, Hollandiában, Francia-, Angol- és Németországban a király oldalán szerzett, bizonynyal nem állottak egyébből, mint hogy segített a sokat utazó és nagy kísérettel járó Zsigmond udvari népének számát növelni, itt-ott lándzsát tört idegen országbeli lovagokkal a sűrűn tartott vitézi tornákon, vagy talán ép vidám mummerájokon, dali-dókon nyerte meg hajlandóságát a mulatságot kedvelő fejedelemnek. Mert a czimereket többnyire nem hadi vagy politikai érdemekért osztogatták. Megesett, hogy egy háromnapos vadászat után, a hol bizony csupán ártatlan őzeknek, szarvasoknak ontották véréit, csak úgy hullott az armális; hét is esik egy napra. Meg aztán a legtöbb armális kelte összeesik a nürnbergi, konstanci és római ünnepélyekkel, tornákkal,

világosan megmutatva, hol kell a czimeradományok okát, eredetét keresni.

A czimert, mondja a Szirmay-czimerlevél és vele a legtöbb hasonló oklevelünk szövege, a kérelmező bemutatta a királynak s úgy kérte annak adományozását. Az udvarnál mindig volt ilyen esetekben kihez folyamodni. A király kíséretében egész serege járt a heroldoknak, persevantoknak, a kiknek a czimer-komponálás mesterségük volt. Ott voltak a cimariusok, valami közép-lények a festő és a herold közt, a kik a plasztikus sisakdiszeket készítették, a pajzsokra, lótakarókra, zászlókra ráfestették a czimereket. Nem hiányzott egy-két gyakorlott miniator sem, a kikre a kancelláriának volt szüksége. Ezekhez fordultak a czimert kérők; ezek szerkesztették meg az új czimert vagy öntötték megfelelő formába a régi jelvényeket. A mikor aztán a királyi jóváhagyás meg volt nyerve, s az oklevél kiállítását elrendelő parancs a kezében volt a kitüntetettnek, akkor ezzel együtt a czimer-tervet is elvitte a kancelláriába. Itt hozzáértők megbírálták, nem hibás-e, főleg nem egyezik-e meg valamely már régebben adományozott czimerrel. Ha nem merült fel semmi kifogás és ha a fél az írásért, festésért, pecsételésért járó taksákat lefizette, kiadták a függő pecsétés diplomát. Az is megesett, hogy nem volt elegendő pénze a nemes urnak, s akkor bizony üresen maradt a czimerkép helye, mint például a Bossányiak birodalmi czimer-levelében.

Régibb pecsétek hijján nem tudjuk eldönteni, ősi czimer volt-e az, a melyet Szirmai György Zsigmondnak bemutatott, vagy ott született meg Konstanczban, talán ép *Kunigsperg János*nak, czimernöki nevén *Ungerlant*-nak, minden magyarországi heroldok királyának agyában. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha az utóbbit hiszszük. Azt mondani is fölösleges, kivált mióta Komáromy András jeles munkája a Szirmayakról megjelent, hogy a Rák vitézről való históriát nem lehet összeköttetésbe hozni a czimerrel. Egy magát a régi, szép nemzetségbe becsempészett, nagyzási hóbortban szenvedő ember koholmánya volt az egész, a melyet főlemlegetni sem érdemes. Ennek a soha sem létezett ősapának az emlékére bizony nem vették fel sem 1417-ben, sem azelőtt a Szirmayak a rákos czimert. Valószínűleg annak előtte nem is

volt czimerük. Ha a hiteles családfát vizsgáljuk, rájövünk, hogy a nemzetség XIV—XV. századi tagjai közt még szolgabíró sem igen akad, annál kevésbé magasabb országos méltóságot viselő ember; a legelőkelőbb talán az armálisban említett Péter volt köztük, a királyi levelesház egyik őrzője, deáki tudományban jártas papi ember. Minek lett volna tehát nekik a czimer? Pecsétjük bizonynyal nem volt, a mire rávésették volna; okleveleket ők maguk nem adtak ki, osztozásait, örökbevallásait a káptalan, a konvent vagy az alispán foglalta írásba s látta el pecsétjével. Holmi czimeres zászló, szőnyeg, üvegablak vagy efféle házi butor ebben az időben középrendű magyar embernél bizony nem igen akadt. Tornákon pedig, a hol még ezeken kívül a czimerre szükség lett volna, György előtt aligha forogtak a szirmai nemesek. Itthon sohasem is tartották a czimert a nemesség elengedhetetlen attributumának.

Hanem mikor György ur külső országokban járván, tapasztalta volna, hogy a németek, olaszok s egyéb idegen nációk között minden valamire való embernek, még a városi polgároknak is van czimere, bizony megrestellette a maga szűkölködő állapotját s a király urtól armálist kért magának.

A czimer motivuma érdekes és szokatlan. Egy virágos koszorut tartó főtt rák, a mint kiemelkedik a vízből, (mert ezt jelképezi az alsó, fekete pólával megrakott ezüst mező). A mi Zsigmond-kori armálisaink bővelkednek az efféle különös, szinte humoros jelvényekben. Ilyen például az Eresztvényi Ferencz lángon piruló csukája, vagy az Olsvay Mátyás sakkfigurája, a Moghi-czimer szarvason lovagló asszonya, a Dabi Mihályéban levő három fog s az Aszuvölgyében látható szelidített, tánczra szoktatott medve.

Ezek a czimerek, ép úgy mint a vadászatii jeleneteket vagy emblemákat mutatók (pedig a legtöbb Zsigmond idejebeli ilyen) bizonyára nem örökítenek meg valamely vitézi cselekedetet, hőstettet, hadi érdemeket.¹ A Szirmay György

¹ Vannak sokan, a kik a czimer-szimbolikát az úgynevezett czopf-heraldika találmányának tartják. De nagyon tévesen. A czimer maga is szimbolum, s alakjainak, ábráinak magyarázata, jelentéssel való felruházása ép oly

rákja nem mint élő állat ábrázoltatik, tehát nem tulajdonságaival szimbolizál. Egyszerűen emlékeztethet valamely dus fejedelmi lakomára, hol a szépen diszitett tálon fekvő, hatalmas főtt tengeri rákot ép György urfi nyújtotta oda a királynak.

A czimerábra, bár mint festmény nem tartozik a szebbek közé, kompozícióját nézve csinos és tetszetős. A czimer arányai jók, szerkezete kifogástalan, szinei jól vannak megválogatva. Mázai ellen nem tehetünk kifogást, tudva, hogy a középkori heraldika a színre fém és fémre szín elvét csakis a mesteralakokra vallotta, de még itt sem mindig tartotta meg. Természeti alakot tetszés szerinti mázú alapon ábrázolt. Ezt figyelembe véve, az előttünk fekvő czimeren nem találhatunk kifogásolni valót. A kék színű, ezüstsélésű takaró határozottan igen jó izlésre mutat, ellentétben a sokszor négy-öt színben tarkáló sisaklebbentyűkkel.

Nem igen tudnók ez idő szerint megmondani, melyik kiadott vagy ismert Zsigmond-kori czimerábránk festőjétől származik a Szirmay armális képe. Legjobban hasonlít még hozzá a Kőszeghy László 1415-ik évben ugyancsak Konstanczban kelt czimerlevelének ábrája. Ha egykor nagyobb számu kiadott czimerkép áll majd rendelkezésünkre, talán képesek leszünk az egyes festők működése idejét is megállapítani s feleletet adhatunk olyan fontos kérdésekre, hogy p. o. rendes udvari czimerfestők, vagy esetről-esetre felfogadott miniátorok készítették-e az armálisok képeit.

A Szirmay czimer egyik érdekes darabja középkori festett czimerképeink diszes sorozatának. A családnak közel fél ezredéves ereklje; de valamennyiünknek szép emlék abból a rég elmúlt daliás időkől, a mikor a magyar nemesség ifju vitézei nem csak pompájukról, bőkezűségükről, hanem arról is híresek voltak Európa-szerte, hogy értenek hozzá, mint kell a jó német és olasz lovagokat a koronás végű lándzsával kibillenteni a magas torna-nyeregéből.

VARJÚ ELEMÉR.

régi, mint az egész intézmény. A középkor embere mindig bizonyos okból vett fel valamely képet czimerébe, a mint azt a sok beszélő-czimeren kívül a minnesängerek dalaiból bőséges adatokkal bizonyítjuk.

MAGYAR KÖRIRATU PECSÉTEK A XIV. ÉS XV. SZÁZADBAN.

(Két szövegrajzzal.)

Volt sok csapást átélt nemzetünknek egy igen gyászos s nagyon hosszan tartó korszaka, amelyben a faji sajátságaira tulságosan is büszke magyarság ép azt a kincset dobta el magától, melyel hivalkodnia leginkább kellett volna s amely nemzetiségének legfőbb támasztékát képezte: zengzetes, ősi nyelvét. Még nem is olyan régen mult el; akár hányan vannak még, a kik megélték. Fajunk sohasem volt közelebb a végromláshoz, soha nem ment át nagyobb válságon, mint akkor, midőn szokásba jött a magyar nyelv mellőzése, elhanyagolása, sőt lenézése, amikor az uri rend szégyelt a «paraszti» idiomával élni, a tudósok, bölcsek, törvényhozók pedig egyenesen kijelentették, hogy ez a nyelv hivatalosan hasznavehetetlen.

Szerencsére azok, a kik minden módon igyekeztek nemzetünket behajtani a megsemmisülésbe, mohóságukban tulságosan erőszakos eszközökhöz folyamodtak. Az erőszak a régi tulajdonaiból makacsságát még megőrzött népünkben üdvös ellenhatást szült. A magyarság felébredt az álomból, a mely már-már halálos dermedésbe volt átmenendő. Felismerte lassanként, mekkora kincset bir nyelvében. S megkezdődött az ujjászületés, megindult az ujjalkotás munkája.

Azok, a kik a hosszú elhanyagoltatás alatt hátramaradt és megromlott nyelvünk felújításán s fejlesztésén buzgólkodtak, megkezdték a kutatást az ősidőkből származó emlékek után. Nem volt olyan kicsiny töredék, nem egy sornyi régi irás, a mely ne keltett volna örömet a buzgó buvárok között. De az eredmények nem álltak arányban a fáradozással s a lelkesedéssel. Egy Toldy bámulatos képzelő erejére volt szükség, hogy a csekély maradványokból csak halvány, vázlatos képet is lehessen alkotni az ősi műveltségről, nyelvről és irodalomról. S ebben a képben alig volt megfogható valóság; a találgatás, a sejtés, a képzelet szövedéke az egész, a mit a «szent öreg» az ő ellenállhatatlan agitáló képességével a köztudatba beleoltott.

Igaz, vannak dolgok, a miket bizonyítani sem kellett, a miket sugall a józan ész s irott

adat hijján is elfogad a gondolkozó elme. Ki kételkedne azon, hogy őseink a megtelepedés idejében magyarul beszéltek, vagy hogy a nép zöme nyelvünkkel élt az egész középkoron keresztül? De joggal kérdehetjük például, hogy a tatárjárás után, mikor a magyarul beszélő uri rend nagy része elpusztult, elterjedt-e újra nyelvünk olyan mértékben, mint azelőtt? Vajjon az a nemesség, a mely az idegen eredetű királyok alatt oly sok fényes haditettel örökitette meg emlékét, magyarul beszélt-e? Származása szerint több volt benne az idegen eredetű, mint a magyar elem. Magyar volt e nyelvére nézve az a királyi udvar, melyben a főméltóságokat csupa idegenből ideszaladt urak viselték? Volt e városaink közt csak néhány is, a melynek lakói, előljárósága tiszta magyar volt, a melynek falait nem németek vagy olaszok rakták?

Ilyen kérdésekre kerestek feleletet azok, a kik a fellendülés korában a mult idők történetének felkutatásán fáradoztak s ezek foglalkoztatják elsősorban ma is művelődéstörténetünk buvárait. S ezekre lehet legnehezebben feleletet kapni. Az a néhány darab, a mit nyelvünk emlékei gyanánt ismerni tanultunk, nagyon egyoldalú képet nyújt. Középkori nyelvmaradványaink alig egy-két kivétellel egyházi, vallásos tárgyúak s csak azt mutatják, hogy az alsóbbrendű nép, a női zárdák kevéssé művelt lakói s egy-két «együgyü» barát magyarul nyerték lelki táplálékukat. Mind ezen emlékek csak irodalmiak. Diplomatikai nincs köztük, a XV. századból mindössze egy darab, a Vér András záloglevele, ez is a század legvégéről. Nincs ezen kívül egyetlen királyi vagy magán okirat, egyetlen missilis levél, egy sornyi törvényes végzés, a mely magyarul volna. Valóban, nincs mit csodálkozni rajta, hogy akadtak hazafiak, kik ezt látva, nyelvünket a hivatalos használatra alkalmatlannak vallották. Kiki ismerte a királyainktól s magánosoktól bőségben fenmaradt latin, német, cseh, olasz, sőt francia és angol okiratokat és leveleket, de ki látott tőlük csak egy sort is a XVI. századot megelőző időből magyarul?

Ezek a dolgok már magukban véve is nagyon elszomorítók, hát még összevetve a külföld állapotaival. Nem is szólunk arról, hogy a román nyelvű országokban már a középkor dereka óta használatos volt a nemzeti nyelv az oklevelekben, csak arra mutatunk rá, hogy a legkisebb délszláv ország is tud legalább néhány ilyen fajta emléket felmutatni.

Nem igen van rá remény, bár a lehetőség kizárva nincs, hogy diplomatikánk valamikor egy fejezetet szentelhesen a magyar nyelvű okleveleknek. De némi szerény kárptólásul van egy másik specialitása, a melyre eddig nem fordítottak kellő figyelmet: a magyar köriratu pecsétek.

Külföldön a nemzeti nyelvű pecsétkóriratok nem tartoznak a ritkaságok közé, s nem is tulajdonítanak nekik nagy fontosságot. Ott, a hol a honi nyelvű okiratok is közönségesek, könnyen érthető a nem latin nyelvű pecsétek gyakori volta. Francia-, Olasz- és Spanyolországban már a XIII. század elején elterjedtek. Először a deviseken, jelmondatokon fordul elő sűrűbben a nemzeti nyelv, s ezekről megy át a címek- és nevek. Németországban a XIII. században általában kevés akad, de a következő század közepétől kezdve, kiváltképp a városi polgárság körében nagyon elszaporodnak a német feliratu pecsétek. De nem csak a polgárok, fejedelmek, uralkodók sem ragaszkodtak a latin nyelvhez s különösen a német köriratu titkos- és gyűrűpecsétek épen nem ritkák.

Nálunk ezekkel az érdekes emlékekkel eddigelé keveset foglalkoztak. A mellőzést két okra lehet visszavezetni. Egy részt ritkaságuknál fogva kikerülték a figyelmet, másrészt pedig művelődés-történeti jelentőségeiket nem ismerték fel. Toldy volt talán az egyetlen, a ki nagy jelentőségüket észrevette, de ő mindössze csak egy középkori darabot ismert, a Szalay Ágoston gyűjteményében levő *vámosi pecsétet*. Ez volt az első közismertté vált középkori magyar köriratu pecsét, melynek ábrája azonban csak 1860-ban látott világot az Akadémiai Értesítő I. kötetében.

Míg XVI—XVII. századiak csapatostól kerültek elő s tétettek közé, addig a középkoriak publikálása nagyon lassan haladt előre. 1855-ben, az épen megindult *Magyar Történelmi Tár* első

kötetében Lugossy József kettőt adott ki, a *Gerlityei Jakabét* és a *Tárnok Péterét*, mindkettőt 1500-ból. Utána Szalay Ágoston közleménye következik «Néhány magyar köriratu pecsétről.»¹ A nemzeti emlékek szorgalmas gyűjtője a birtokában volt magyar köriratu pecsétnyomókat ismertette, köztük egyet állítólag a XIV., egyet pedig a XV. századból. Az elsőbb azonban nyilvánvalóan későbbi, ha ugyan nem hamisítvány. A *Századok* XIV. folyamában művelődéstörténetünk fáradhatatlan buvára, Radvánszky Béla báró egyszerre három magyar köriratu pecsétet közölt, mindhárom családi levéltárából, még pedig olyanokat, a minőkről a lelkes Toldy Ferencz aligha mert álmodni, kettőt a XV. század elejéről s egyet a XIV. század végéről. Utánna azonban csak még egy felfedezésről számolhatunk be: Csánki Dezső a Történelmi Társulat máramarosmegyei kirándulása alkalmából, 1889-ben, a Szilágyi-féle nevezetes oklevélgyűjtemény egyik darabján ráakadt *Dolhay Szaniszló* 1419-iki pecsétére. A felfedező a kirándulás emlékkönyvében ismertette az érdekes emléket; ábráját pedig a *Turul* XI. kötetében nyomatta le Petrovay György.

Ennyi jelent meg eddig mindent összevéve 1500 előtti magyar köriratu pecsétéről, legfeljebb még Nagy Géának az Archæologiai Értesítőben² megjelent cikkét számíthatjuk ide, Jánus főúr gyűrűjéről. Ez a pecsét-gyűrű lapján egy diadémós emberfőt mutat, körötte ezen felirattal *ITNVS*. Semmi kétségünk sincs az iránt, hogy a gyűrűn olvasható név a Johannes-nek magyaros alakja s mivel a gyűrű minden valószínűség szerint még a XII. századból való, ez tartotta volna fenn a legrégebb magyar köriratu pecsét emlékét. Mégis mellőzzük jelen összefoglalásunknál, mert koránál fogva annyira távol esik a többiektől, hogy mint kétségtelen kivételt, nem szabad következtetések alapjául venni.

Az eddig ismert s hitelt érdemlő magyar köriratu pecsétek rövidre összevont lajstroma a következő:

1380 körül. *Kazai Kakas László* függőpecsétje. Átmérője 19 mm., kerek, mezején csucsives

¹ Akadémiai Értesítő. A philos.-törvény- és történet-tudományi osztályok közlönye. I. k. 1860. 48. l.

² Uj folyam, XIII. k. 432. l.

pajzsban álló hárslevél, (a Rátold nemzetségének czimere). Körirata majuskulákkal:

✱ S(igillum) ✱ KAKAS ✱ LÁISLÓ ✱

A pecsét eredetije egy az 1380 körüli évekből való, keltezetlen oklevélen a Radvánszky bárók sajó-kazai levéltárában van. Ábrája s leírása a Századok, XIV. évf. 484. lapján.

Az oklevél, melyen e nevezetes pecsét függ, teljesen magán-jellegű; benne a már élemedett kora Kakas László mintegy végrendelezik, utasítást adván fiainak, hogy a csak 1376-ban nádori ítéllettel visszanyert nógrádmegyei birtokait Megyert és Lapsdot miként védelmezzék rokonaik foglalási törtekvései ellen. Semmi nyoma sincs, hogy László úr valamilyen hivatalt viselt volna s így pecsétje tisztán *magán-pecsét*.

1405—1422. *Forgács Péter* gyűrűpecsétje. 25 mm. átm., kerek; kockázott mezején csörsisak, rajta sok ágú koronát viselő, két befelé fordult holdsarló által kísért női mellkép. Körirata minuskulákkal:

✱ * * * forgatich * peter

Közölve egy 1412-iki, a sajó-kazai levéltáran őrzött oklevélről ábrában is, a Századok XIV. foly. 485. lapján. A közlő talán a hibás rajzú ábra által félrevezetve így olvasta a feliratot:

G(imesi) Forgatich Peter, holott az első betű világosan S, a Forgács-név hetedik betűje pedig hosszú f.

A pecsét több példányban ismeretes, a legrégibb Forgács Péternek, mint nyitramegyei alispánnak 1405-ben kiadott egyik okiratán van. A Kakas Lászlónál tehát annyival érdekesebb, hogy nem pusztán magán használatra van szánva, hanem hivatalosan kiadott okiratokon is szerepel.

1415—1423. *Perényi Péter* gyűrűpecsétje. Átm. 19 mm., kerek. Rajta jobbra fordított, kis lebbentyűjű csörsisak, ezen pedig a Perényiek szárnyas saslábak közé helyezett emberfeje. A nem nagy művészettel vésett pecsét kicsiny ábráján azonban inkább egy farktollas szárnynak látszik a ritka czimerkép. A majuskulákkal vésett körirat így hangzik:

S(igillum) ✱ PERENII ✱ PETERE ✱

A két előbbivel együtt közölte Radvánszky Béla báró a Századok XIV. foly. 485. lapján egy, családi levéltárából való, 1415. évi oklevélről. Megvan ez a pecsét Perényinek számos országbírói kiadványán az 1415—24 évekből.

Ez az eddig ismertek közt a legfontosabb, mert a birodalom egyik első méltóságának, az országbírónak hivatalos iratokon használt, hiteles pecsétje. Érdekességét fokozza a köriratában használt magyar tulajdonító eset: Sigillum Perényi Péteré.

1419. *Dolhay Szaniszló* pecsétje. 30 mm. átmérőjű, kerek, rányomott viaszpecsét. Közepén csúcsives, két oldalt kissé kikanyarított paizs, benne felfelé fordult, nyílal átlótt holdsarló, két-két keresztcskével környezve, alatta kürt. A szokatlanul, a paizs csúcsánál kezdődő minuskulás körirat:

✱ dolhay * sanislo

Ismetette egy, a Szilágyi István gyűjteményében levő okiratról Csánki Dezső, a Történelmi Társulat máramarosmegyei kirándulásának emlékkönyvében. (Budapest, 1889.) Az oklevél az oláh eredetű Dolhay Szaniszlónak, a ki különben Máramarosmegye egyik legelőkelőbb földbirtokosa volt, 1419-ből való alispáni kiadványa. A pecsét ábrája a Turul XI. folymában a 131. lapon látható.

A Dolhay Szaniszló pecsétje után egy hosszú időszakból egyet sem tudunk felmutatni. A legközelebbi magyar köriratu pecsét 1487-ből való s Vámos községé volt. Átmérője 32 mm. Mezején Alexandriai Szent-Katalin látható, jobbában a törött kerékkal, baljában karddal, szokott jelvényeivel. A körirat durva alaku kapitálissal:

VAMOSI · PECZET · 1487.

A pecsétnek rézből való, igen gyarló vésetű tipáriuma maradt Szalay Ágoston gyűjteményében volt. Kiadatott az Akadémiai Értesítőben. (Történettudományi osztály, I. k. 1860. 1.)

Ez ellen a pecsét ellen azonban súlyos gyanuok merülnek fel. Az a kor, a melyből állítólag való, sem ilyen betűket, sem ilyen számjegyeket nem használt. Különösen a számok, köztük nevezetesen a négyes és a hetes szokatlanok. Az elsőt a XV. században Q, a másodikat A formában használták. Lehet azon-

ban az is, hogy a típusokat csak a metszet készítője, Karacs forgatta ki igazi alakjukból. Így, a mint a közkézen forgó ábrán látható, a pecsétnyomó csak a XVI. század készítménye lehet s a rajta levő 1487. évszám vagy egy régibb pecsétről van átvéve, vagy, mint az szokásban volt, a község egyik nevezetes privilegiuma megnyerésének idejét mutatja. Legkorábbi lenyomata is csak 1593-ból való, ennél régebbi okleveleken nincs nyoma. Minden esetre nehéz helyes ítéletet mondani, az eredeti megtekintése nélkül.

A XV. század legutolsó évéből való két érdekes pecsét a Gerlistyei Jakabé és Tárnok Péteré. Mindkettő egyazon okiratra van nyomva, egy 1504-ben, Illés próféta napja előtti csütörtökön, Orsován kelt pergament-levélre, melyet Gerlistyei Jakab és Macskási Tárnok Péter szörényi bánok adtak ki, bizonyos szerémmegyei nemesek pörében.¹

A két pecsét a Magyar Történelmi Tár I. kötetében látható fametszet szerint egészen egyforma nagyságu, átmérőjük 22 mm. A Gerlistyeiének mezején hármassal halomba tűzött, hold és nap által kísért latin kereszt van; körirata csinos kapitális betűkkel:

IACOB · ISTENEK · RABIA · 1 · 5 · Ez ·

A Tárnok Péter hasonló művű pecsétjének közepét egy felhőből kinyuló s virágos ágat tartó emberi balkeze foglalja el. Körirata.

PETER · ISTENEK · RABIA · 15 EZ ·

Gerlisthey vagy Gerlistyei Jakab, a Gerlicziek egyik ősapja, 1495—1508. közt viselte a szörényi bániságot előbb, körülbelül 1504-ig, Macskási Tárnok Péterrel, innen kezdve Bélai Barnabással. Úgy látszik, Lugossy által ismeretett pecsétét úgy ő, mint társa, csak ritkán, talán kizárólag fontosabb, patens okleveleik megerősítésére használták. Legalább az általunk látott okleveleken mindkettőjüknek ettől merőben különböző, kicsiny, felírás nélküli gyűrűpecsétje van. Miután azonban a Lugossy közölt oklevél hitelessége ellen semmiféle alapos kétséget felhozni nem lehet, a pecsétek hiteles és eredeti voltát is el kell fogadnunk.

¹ Az oklevél kiadva a Magyar Történelmi Tárban, I. k. 177. l.

A két pecsét felírása szokatlan és teljesen különbözik az e korbéli magyarországaikétól. Hanem jól illik a délszláv eredetű s talán még szokásaiban teljesen meg nem magyarosodott két főurhoz. Úgy látszik, mintha egyenesen oroszról vagy szerbből volna fordítva. Nagyon valószínűnek tartjuk, hogy a két urnak volt is hasonló feliratu, cirill-betűs typariumja s ez után készítették a magyart.

A magyar köriratu pecsétek sorozatának végére hagytuk a Szalay által XIV. századnak tartott Abafi Miklós-féle pecsétnyomó leírását. Lenyomata nem ismeretes, csak a vörösréz typarium maradt fenn. Alakja, úgy a mint Szalay leírja, megfelel a XIV. XV. századnak; nyele nincs, csak kis füle, melynél fogva nyomták rá a forró viaszra. A pecsét mezején jobbra dült csucsives paizs van, benne valamely négyszögletű láda-félén álló, csőrében gyűrűt tartó madár látható. A paizson aránytalanul kicsi rostélysisak, rajta a paizsbeli czimerkép. A sisak *belsejéből* (!) kiágazó primitív foszladék egészen lombszerű. A szokatlanul, vonalak által el nem kerített körirat gót minuskulákkal van véve s így hangzik:

abafi * micrus

Ez bizony, ha *Abafi Micrus*-nak olvassuk is, mint Szalay tette, akkor is furcsán hangzik. Hanem még e miatt elfogadhatnók a typariumot XIV. századnak. Csakhogy nem engedi ezt a czimer. Rostélysisak nemcsak pecséteken, hanem valóságban sem létezett a XV. század közepénél hamarább, divatba pedig csak a XV. század végén s a XVI. elején jött. Így hát a pecsétnyomó legjobb esetben is csak a XV. század második feléből való. A rajta levő czimer és az Abafiai czimere közt van ugyan hasonlatosság; az utóbbiban galamb van, szájában lombos ággal; ezt lehetne talán azonosítani a pecsétnyomón levő madárral, Ámde az Abafi család czimere, melyet különben II. Mátyás 1609-ben egy kardján törökfőt tartó karral bővített meg, csak a XVII. századi pecséteken fordul elő; korábbi időből semmi nyoma. Az egész pecsét különben annyira stilszerűtlen, hogy, ha nem is merjük azt minden kétséget kizárólag, hamisnak tartani, legalább is gyanusnak kell bélyegeznünk.

Az eddig kiadott magyar pecsétek rövid sorozatához ezuttal két ismeretlen darabot csatolunk, a melyek korra nézve az összes eddig kiadottakat felülmulják. Mindkettő az igen gazdag, de még nagyon kevéssé felhasznált soproni városi levéltárból került elő. Szinte csodálatos, hogy az ott kutató tudósok mindeddig nem akadtak rájuk, holott az egyik három (esetleg több) példányban is előfordul. A hozzájuk tartozó oklevelekből kettő ki is van adva a Sopronmegyei oklevéltárban, de a pecsétekről ott semmi említés nem tétetik.

Az elsőt, a régebbit, először két 1361. évi oklevelen találjuk. Az egyik a Sopronmegyei Oklevéltár I. kötetében a 224. szám alatt olvasható s a nevezett év május havának 25. napján kelt. A kis papiroklevel egyszerű bizonyság arról, hogy két sopronmegyei nemes elhalt fivérük özvegyének házbérét és hozományát kiszolgáltatta. (Jelzete Lad. G. Fasc. 1. Num. 26.). A másik kiadatlan, hasonló tartalmú, ugyanezen évből. (Lad. C. Fasc. 1. Num. 19.). Kiállítói mindkettőnek Valentinus és Paulus, sopronmegyei szolgabírák. Ugyancsak ők adnak ki 1362 október 20-ikán egy testimonialist Pillichdorffer János soproni polgár pörös ügyében. (Kiadatlan, Lad. VIII. et H. Fasc. 1. Num. 14.) Ezen oklevélben egészen magyarosan írja a nevét a két tisztvi-elő *Palus et Balent*-nak.

A három oklevélen meglehetősen épségben maradt meg a reányomott viaszpecsétek. A *Pálusé* nem lévén magyar köriratu, nem tartozik ránk, csak azért említjük meg, mert érdekes, hogy a szolgabíró úr minden egyes esetben idegen pecsétnyomot használt. A 12 mm. átmérőjű gyűrűpecsét közepén egy nagy gótikus majuskula *U* látható, körirata:

✱ S * RICOLAI * SAU *

Első pillantásra azt hihetnők, hogy Pálus az apja gyűrűjét használja, a mi épen nem tartozna a ritkaságok közé. Ámde komplikálttá teszi a dolgot az, hogy Pálunknak, a ki 1370 tájáig szolgabíráskodott, egyéb oklevelekből családi nevét is tudjuk, hangzott pedig ez a képen *Paulus filius Lorandi de Damanya*. A pecsét tehát atyjáé sem lehetett s így kölcsönöznie kellett valakitől. Kié volt tehát? Még három oklevelen ismerjük egy-egy példányát, mind a

három alispáni kiadvány s a pecsét egy meg nem nevezett szolgabíróé. Nem lehetetlen, hogy minden egyes esetben Damanyai Pál használta, bár érthetetlen, hogy ezt a Sopronmegyében ép ez időtájt igen elterjedt Sági család tagjai szó nélkül túrték. Sokkal valószínűbbnek látszik, hogy Sági Miklós hivatalbeli társa volt Pálusnak s ennek nem lévén pecsétje, esetről-esetre a Miklósét kérte kölcsön.

A *Balent* pecsétje sokkal inkább magára vonja figyelmünket. Átmérője 26 mm., tehát gyűrűpecsét semmi esetre sem lehetett. Egyszerű vonallal keretelt mezején egy csonka fa látható, mellette a talajból kinövő ágbogas bokrokkal; a fa törzsén *harkály* kuszik fel, csőrével a fát kopogtatva. Az egész ábrázolás ügyes véső kezére mutat. A köriratot jól formált majuskulák alkotják, hangzik pedig e képen:

WEKECRAI * BALINT

A körirat olvasása, tekintve, hogy három elég ép példány áll rendelkezésünkre, minden kétségen felül helyes. Azért hangsúlyozzuk ezt, mert a *Wekecrai* név oly különösen hangzik, hogy sokakban gyanut támaszthat a körirat olvasásának megbízható volta felől. Annál is inkább, mert Bálintot az oklevelek nagyon elütő néven nevezik. Nevével különben elég sűrűn találkozunk okmánytárainkban. Saját kiadványaiban mindenütt csak keresztnévét teszi ki, ellenben előneve is olvasható a következőkben:

1361 augusztus 23. Lanceus¹ és Antal mesterek, soproni ispánok ez időszertinti szolgabíráikkal Lóránd-fia² Pál és Veykei Bálinttal egyetemben megerősítik Septei Márton végrendelését.

1362 január 25. Lanceus soproni ispán egy bizonyáglevele, melyben *Valentinus de Veyka* szolgabíró, mint hivatalos kiküldött említették.³

¹ Fejérenél, hol ez az oklevél ki van adva (IX. k. 3., 284. ll.) hibásan Laucius.

² Fejérenél hibásan filius Leonardi.

³ Sopronmegyei Oklevéltár, I, k. 232. sz.

1363. Említettik Bebek István országbíró egy ítéletlevelében *Valentinus filius Johannis de Veyke* szolgabíró, hasonló minőségben.¹

1368 július 13. Zauka János soproni comes és szolgabírái bizonyítják, hogy Harkai Péter és sógornője Klára választott bírák előtt ki-egyezttek. A bírák közt ott szerepel *Valentinus de Weyka* is, a ki tehát ez időben már nem viselte a szolgabírótságot.²

Pecsetünk tulajdonosának valódi neve tehát Velykei vagy Vejkei Bálint. Hogy kerül mégis a pecsétre a különös hangzású Wekecrai név? Legfeljebb valamely idegen eredetű, a nevet hibásan értő ötvös tévedését tudnánk okul felhozni, más magyarázatát adni ennek a különös névváltoztatásnak nem vagyunk képesek adni.

Bármint legyen is, annyi tény, hogy az itt bemutatott ez idő szerint a legrégebb ismert magyar köriratu pecsét s mint ilyen szerény pecsétteni emlékeink közt kiváló helyet érdemel.

Nem kevésbé érdekes a másik soproni pecsét, daczára fiatalabb korának. Ez László soproni ispáné, kinek egy 1378 augusztus 2-ikán kelt bizonyáglevelére van nyomva.³ A megbar-
nult s kevésbé hiányos kerek pecsét átmérője 21 mm.; gyöngykörzetű mezején csöbör-sisak látható, melynek czimere kinövő, nyakörves eb. A cimeralak testéből omlik le a sisaklebbentyű. A majuskulás köriratból ennyi olvasható:

✱ ⸘ ✱ MV LΛΛO

A kiegészítést könnyen megkaphatjuk az alispán egy másik okleveléből, mely a Sopronmegyei Oklevéltárban a 312. sz. a. olvasható s csak két hónappal kelt később az előbbénél.

Ebben pecsétünk tulajdonosa *Ladislaus dictus Moth*-nak írja magát. Lesz tehát a kiegészített körirat:

S(igillum) ✱ MVTh ✱ LΛZLΛO

¹ U. ott I. k. 236. sz.

² U. ott I. k. 263. sz.

³ Jelzete: Lad. C. Fasc. I. Num 28. Az oklevél kiadva a Sopronmegyei Oklevéltárban, I. k. 310. sz. a.

Ennyi mindössze, a mit a mai napig a XIV. és XV. századi magyar köriratu pecsétekből ismerünk; ha a gyanús vámosi pecsétet nem számítjuk, van nyolcz darab. Nem sok ugyan, de arra már elég, hogy némi következtetéseket vonjunk le belőlük.

Mindenek előtt konstatálnunk kell, hogy lánglelkű Toldink jól sejtette, az általa egyedül ismert vámosi pecsét, «*nem első, sem egyetlen tü-nemény a maga nemében, hanem egész sereg el-enyészett* (vagy helyesebben lappangó) *pályatárs fenmaradt képviselője.*» S ez a tény micsoda tanulságokat hord magával! Az a középkor, melynek helyes megismerését s méltánylását úgyszólván elzárják előttünk az idegen nyelvű oklevelek, még sem volt hát oly annyira nemzetietlen, mint már-már hinni kényszerültünk. Ez a néhány pecsét világos bizonyítéka annak, hogy a hivatalos latinság nem volt képes a magyarságot nemzeti nyelvétől megfosztani; a ragaszkodás az ősi idiomához kicsillan az idegen maradványok közül; meglátszik az oklevelek egy-egy magyar szaván, valamely elszórt megjegyzésen, itt-ott néhány pecséten. Nem csak a nép, meg a neki prédikáló szerzetesek, hanem a nemesek, a Nagy-Lajos és Zsigmond kozmopolita udvarában forgó zászlósok, maga az ország főbírája sem restellették honi módon vésetni nevüket hiteles és nagy jelentőségű pecséteikre.

Igaz, csak morzsák ezek, a melyeket a mohó kutatónak itt-ott hullat a véletlenség. De ezek a morzsák becsesek; belőlük jobban meg fogjuk tudni alkotni a mult idők képét, mint külföldi krónikások még olyan hosszú lére eresztett, de többnyire tévedésekkel telt tudósításaiból. Talán, ha szorgalmasan, fáradozva nem szününk meg keresni az idő kimélte töredékeket, rá fogunk még czáfolhatni a nemzetünket büszkén lenéző Galeotti Martiusra, a ki szerint «*sola Hungaria nonnisi latine scribit*».

Nyolcz kétségtelen hitelű pecsétünk mind magánosoktól ered, de ezek közt csak egy van, a ki nem viselt hivatalt. A többiek közül egyik országbíró, kettő szörényi bán, három megyei ispán, egy pedig szolgabíró. A mi azt bizonyítja, hogy bár a szokás által szentesítve a latin nyelv volt diplomatikánkban a hivatalos, még sem volt abból a magyar szó teljesen kizárva. Ha a hitelesítés legfőbb eszköze, a nagy tekintélynek

örvendő s szigorú ellenőrzésnek alávetett pecsét magyar körirattal is használható volt, így is teljes érvénnyel bírt, úgy kétséget sem szenved, hogy bár korlátozottabb számban s kevésbé jelentős ügyekről, de okvetlenül kellett magyar okleveleknek is lenni.

Más tekintetben is rejtenek magukban ezek a pecsétek megszivlelendő tanúságokat. Vizsgáljuk csak tulajdonosaik nemzetiségét. Mit tapasztalunk? Dolhay Szaniszló, az alispán, oláh eredetű, alig egy évtizeddel alispánná lette előtt lépett be a tulajdonképeni magyar nemesség sorában, melynek aztán úgy ő, mint utódai teljesen magyarrá válván, derék és tekintélyes tagjai lettek. Macskási Tárnok Péter és Gerlistyei Jakab elei délszlávok, sőt maguk sem vetközték még le teljesen származásuk minden nyomát. De míg a magyar főuraknak eszükbe sem jutott mást, mint latin felírásu pecsétet vésetni, addig ők tüntetőleg magyar köriratu pecsétet használnak. Ime napjaink névmagyarosítása középkori formában. A magyarrá váló idegen igyekszik túltenni hazafiasság dolgában az őslakókon. A szent korona testvére, a magyar nemesség tagjává csak az válhatott valóban, a ki testtel-lélekkkel beolvadt a nemzetbe. Innen, az ilyen körülményekből leszünk képesek megmagyarázni a Balkánról ide származott sok szláv nemzetségnek, így például a Hunyadiaknak bámulatos gyors és gyökeres elmagyarosodását.

Talán nem csalódunk, ha nem tekintjük pusztá véletlennek, hogy a két, általunk ezuttal először ismertett magyar pecsét, a Velykei Bálintté és Damanyai Pálé ép Sopronmegyéből való. Sopron s vele a nyugati megyék mind, nagyon különös helyzetet foglaltak el hosszú évszázadokon keresztül. Egyszer Ausztriához csatolták őket, vagy egyik-másik részüket, más-szor ismét Magyarországhoz. Főbb birtokosaik hol osztrák hűbéresek, hol meg a magyar király jobbágyai. Volt tehát idő, a mikor a jó hazafiaknak tüntetniök kellett magyar voltukkal. A rengeteg pöriratot, a vagyonszerzési vágy s a kapzsiság ezen bizonyítékát látva minduntalan, szokva vagyunk a középkori embert balul itélni meg. Azt hisszük, hogy benne önzésen kívül alig lakott egyéb emberi tulajdonság. Van történetírónk nem egy, a ki a leg-

nagyszerűbb hőstettekben, a jobbágyi ragaszkodás legszebb példáiban sem képes egyebet látni a vagyonszerzés végsőkig fokozott eszközeinél. Talán, mert nem lát tovább az okmánytárak rideg betüinél, vagy, s ez valószínűbb, de elszomorítóbb, mert a jelen szemüvegén át képes csak meglátni a multat.

Hátha lakott a középkor magyarjában is rajongó honszeretet? Hátha volt a középkor jobbjában is buzgó, odaadó törekvés a haza, a nemzet felvirágoztatására? Hátha azok, a kikről a magyar pecsétek ránk maradtak, követendő példát akartak mutatni az országban megtelepülő idegeneknek? Épen nem lehetetlen, sőt nagyon hihető, hogy a soproni alispán és szolgabíró, a kiknek a kétnyelvű megyében sűrűn akadt németekkel a dolguk, *tüntetőleg, magyarosító szándékkal* vésettek ilyen pecsétet. Ép ebből a vármegyéből van példa rá, hogy a magyar eredetű család némethez hajló tagján ragadvány vagy csúf névül, hiszen ilyeneket mindenkor szeretett a magyar osztogatni, rajta száradt a *német* név. Nagymartoni Lőrincz fiát egy 1370-iki oklevél¹ *Niclinus dictus Nemeth*-nek nevezi. Sőt egy másikban,² melyet I. Lajos király a következő évben adott ki, ezen Miklós és hasonló nevű vérrokona így különböztettek meg: *Nykul teutonicus et alter Nykul ungarus, nobiles de Nogmarton*. Megjegyezzük azonban, hogy a Magyar Miklós ép olyan semmirekellő gonosztevő volt, mint testvére, a Német Miklós, mert a két úr, «mala malis accumulando, diabolio humani generii inimico persuadente» teljes egyetértéssel fosztogatta a szomszédokat, nem áttállván eféle ügyleteikhez az ausztriai németek nagy sokaságának segítségét igénybevenni.

Természetesen nehéz döntő érvényű következtetéseket vonni ilyen kicsiny sorozatból, mint a minőt össze tudtunk állítani. Hanem ebben főleg oklevéltáraink szerkesztői a hibásak. Alig egy-két dicséretes kivétellel, a többiek épenséggel nem törődtek a pecsétekkel; azt vélik, hogy kötelességüknek eleget tettek, ha jegyzetben az oklevél alá teszik: *egy, két, vagy három pecséttel*. Hogy mi van azon a pecséten, azt a legritkább esetben mondják meg. Mennyi érdekes pecsétet

¹ Sopronmegyei Oklevéltár, I. k. 272. sz.

² U. ott, I. k. 274. sz.

rejthet például a nagy gazdaságu Zichy-levéltár? És milyen kevés fáradsággal s mennyi haszonnal járt volna, ha nem is lerajzolásuk, vagy lefényképezésük, de legalább pontos leírásuk!

Nagyon nagy hiba, hogy mi még mindig jobban szeretjük a szerencsés véletlen szerelte felfedezéseket a rendszeres munkánál.

VARJÚ ELEMÉR.

VEGYES.

Adatok a Balling, Berthóthy és Leövey családokról.

Nagy Iván *Magyarország családai* című nagy művében e három régi családról csak röviden értekező, nem lesz érdektelen azokra vonatkozólag néhány történeti adatot itt közölni.

Gelsei Balling János már 1619. évben úgy említetik, mint Munkács várának főkapitánya és azon uradalom főnöke, mi azon időben igen tekintélyes állás volt. Úgy látszik, hogy *Bethlen Gábor* fejedelem helyezé őt ez állomásra, akkor, midőn az 1619- és 1622-iki békekötés szerint a felső-magyarországi vármegyék s azokkal a munkácsi vár is éltefogytáig birtokába kerültek. Előtte *Eszterházy Miklós* kezén volt a nevezett vár és uradalom, kire az neje özvegy Magócsy Ferenczné született Szerdahelyi Dersffy Orsolyával 1612-ben jutott s ki 1620-ban kárpótlásul Munkács helyett Fraknó várát kapván, Bethlennek az az 1622. évi 29., 30. és 31. t. c. cikkek szerint 300,000 magyar forintban örökös átadatott.

Balling tisztében erélyesen járt el; még 1622. évben kibocsátott Munkács város részére egy rendőri szabályzatot, mely 12 pontból áll s mely felhívás alakjában így kezdődik: «Halljátok meg Munkácson lakozó férfiak, német és magyar, orosz, cigány és minden nemzet, itt lakos és vidékiek kicsinytől fogva nagyig! Ebben az utcai éjjeli csavargást, csendháborítást, verekedést, «üstököt-vondst», lövöldözést szigoruan eltilt, szabályozza a vásártartást, tűzrendészetet, pörlekedést s egyéb a közbiztonságra vonatkozó intézkedést, megállapítván a kihágókra szigoru büntetést, a többi közt azt is, hogy az éjjel lámpás nélkül csavargót az örök fogják meg s a szentegyház előtt álló kalitkába zárják stb.»¹

Igyekezett fejedelmi urának jószágát öregbiteni, e végből több új helység alapítása végett intézkedett; így 1625-ben megállapítá a talamási és volóczi *kenézséget*, mely utóbbit július 20-ikán Gyulafejérvárott maga a fejedelem is megerősített. 1629 szeptember 2-ikán kenézségi kiváltsággal felruházta Vaszkó Miklóst a vég-

ből, hogy *Kis-Szolyvára* új idegen lakókat telepítsen.

És azon évben a várban is tett javításokat, mint azt a munkácsi vár falában levő emlékkő ma is hirdeti. A vár akkor voltaképen Bethlen Gábor neje Brandenburgi Katalint illette, kit 1625 október 6-ikán Kölnben és illetőleg december 16-ikán Gyula-Fejérvárott eljegyezvén, annak hitbérül szerződésileg Fogaras és *Munkács* várát leköté,² ez utóbbit háromszázezer forintnyi értékben még azon évben Ferdinánd király jóváhagyásával reá át is ruháztán.³

Midőn 1629 november 15-ikén Bethlen Gábor elhunyt, az özvegy fejedelemné mindenekelőtt igyekezett Balling János főkapitány hűségét megnyerni s az akkori szokáshoz képest azzal, hogy neki négyezer forint fejében *Bereg-Rákócson* egy nemes udvart (kúriát) adományozott, mely Ballingnak a leleszi konvent által át is adatott, a beiktatást 1630. évben végezvén Kigyósy István királyi ember és Telekesy István leleszi konventbeli áldozár.³

Természetes, hogy *Balling* immár az özvegy jogait védendő, a várat szigoruan őriztette s annak kapuit elzáratta s csak azután kezdte az özvegy fejedelemné Rákóczy György, erdélyi fejedelemmel a munkácsi vár átadása iránt alkudozni, kit szóval, de Fogarason 1631 április 13-ikán írásban is biztosita, hogy a munkácsi várat s ahhoz tartozó uradalmat csak neki adja, ha őt e tekintetben illően kárpótlandja;⁴ néhány héttel később május hó 26-ikán pedig oly *egyházra* lépett Medgyesen Rákóczyval, hogy annak fiát Zsigmondot örökbe fogadván, halála esetére a munkácsi várat s jószágát reá ruházza; azon esetre pedig, ha ő férjhez menván, gyermekei lennének, Zsigmond 150,000 forintot tegyen le azoknak s az uradalmat birja; egyzersmind várományosul Rákóczy első fiát Ferenczet jelölé ki; sőt nagyobb biztosság kedvéért Rákóczy Zsigmondnak a munkácsi uradalomban husz jobbágytelket előlegül át is szolgáltatott.⁵ A szerződés megtartására, valamint arra,

¹ Budai kamarai levéltár I. 1759. csomó 9. sz.

² U. ott 743. csomó 11. sz.

³ Leleszi levéltár, E. prot. III. Nro 513.

⁴ Munkácsi urad. levéltárban levő irat,

⁵ Budai kamarai levéltár. 369. csomó 24. szám.

¹ Eredeti Munkács város levéltárában.

hogy az özvegy fejedelemné iránt törhetetlen hűséggel fognak viselkedni, megesketteté Ballingot, mint főkapitányt, úgy Palaghy István alkapitányt és a többi tiszteket, udvarbíró, porkolábot, hadnagyokat, tizedeseket és az egész őrséget és szolgálószemélyzetet.¹ Daczára ez eskünek, Balling főkapitány Rákóczy Györgyöt a nikolsburgi és pozsonyi egyezségek alapján ellenállás nélkül bebocsátá a várba, mit Bethlen fejedelem özvegye zokon vett és *Csáky István*nal kezdett a munkácsi birtok iránt alkudozni, mi ellen Rákóczy György 1631-ben a leleszi konvent előtt tiltakozott;² de csakhamar ismét kibékülvén, Katalin úgy Balling főkapitánynak, mint Palaghy István alkapitánynak, Huszár Ferencz és Glosz Gergely várbeli tiszteknek engedetlenségükért megbocsátá, Ballingot a Bethlen Gábortól nyert hivatalában életfogytig megerősíté s a többi tiszteket Rákóczy György hűségére megesketteté, sőt Balling Jánosnak még Ruszkócz helységet 4500 frtban és egy beregszászi szőlőjét 1200 frtban leköté.³

Később Katalin Ferencz szász választófejedelemhez nőül menvén s magyar- és erdélyországi igényei iránt kielégítettvén, a munkácsi uradalom és vár Rákóczy György birtokába jutott, kinek érdekében azután Balling János teljhatalmulag intézkedett s a várat ura részére megőrzendő, abban nemcsak kellő számu fegyveres őrséget tartott, hanem az uradalmi jobbagyok közül háromezer fegyverfogható férfit tartott számon, kikkel bármikor csataképpen kiállhatott s azonkívül a vár téraiban ötszáz gyalog számúra tartott készen kézköszös egyenruhát, jó puskákat és egyéb szükséges fegyvereket és felszerelést. Ilyen háromezer emberrel megszállotta ő 1644. évben Ungvárt is, az ottani szorongatott protestánsok védelmére, s a Homonnai Drugethek erősségét kivette az országbiróné kezéből.

Természetes, hogy ily zilált politikai viszonyok közt Balling anyagi érdekeiről sem feledkezett meg s vagyonát öregbiteni igyekezett; Munkács városban tömérdek birtokot, bent nemes kúriát, a főtéren házat s künn egész tagokat szerzett, különösen az a százholdas dülő, mely a város északkeleti részén a Kamjanka nevű lejtőnél elterül, ma is Balling-dülőnek és *Klucsárkánd*l egy dülő *Balling-láznak* s a felsőmezei domb alatt fakadó forrás most is *Balling-forrásnak* neveztetik; zálog címén birta Rákóczytól még Ignyéte, Gorond és Timpor népes jobbágy helységeket is.

Balling főkapitány alatt szolgáltak a munkácsi várban és uradalomban Láczy János ud-

varbíró, Némethy János kapitány, Bornemisza Zsigmond alkapitány, majd *Lövey Gergely alkapitány*, Maxay György stb. udvarbírák. Ezek közül *Lövey Gergely* Balling János leányát *Annát* vette nőül, kivel használatul a zálogos birtokokat kapta. Másik leánya *Erzsébet* Kölcsei Kende Ferenczhez ment nőül, míg fia György szintén külön vagyont kezelte.¹

Balling János 1645 április 25-ikén végzé be földi pályáját s helyét mint uradalmi főnök *Királydaróczi Debreceny Tamás* foglalá el, míg *Lövey Gergely* alkapitányul és Maxay György udvarbíróul működtek tovább Rákóczy György fejedelem munkácsi birtokán; de már 1648-ban lett *Lövey Gergely* fővárnagy és Fornosi János kapitány.

Balling János fia György magtalanul hunyt el s Kende Ferencz is egy 1645-iki okiratban már néhainak mondatik.²

* * *

A *Lövey-család* régiebbi tagjairól itt csupán annyit hozok fel, hogy *Lövey Antal* 1506. évben működött mint királyi ember Bereg-Darócson egy beiktatásnál;³ 1526-ban *Lövey János* kieszközlött magának királyi parancsot a leleszi konventhez, hogy a Lövé, Kerecsen, Hetény, Adony és Eszterjén helységekbeli birtokaira vonatkozó iratait, mennyiben a pórlázadás alkalmával elvesztek, ha ott lennének, adja ki;⁴ 1553. évben *Lövey György* eljárta mint királyi ember a Losonczy-család beiktatásánál Zemplén és Bereg megyékben.⁵ 1600-ban éltek *Lövey Gergely* és *Erzsébet*, kik Czeglédy István örökösének Jékén, Sinyön és Homokon történt beiktatásakor ellenmondással támadták meg a birtoklást.⁶ — 1650-ben *Lövey János* ellenmondott *Lónyay Zsigmond* beiktatásának Bereg-Szent-Miklóson.⁷ E János *Lövey Gergely*nek, a munkácsi fővárnagnak volt a fia, első nejétől Szerdahelyi Judittól, ki később magtalanul elhunyt, valamint még előbb István és Klára gyermekei; a másik nejétől *Balling Annától* pedig születtek: *Sámuel*, *Éva* Beczky Lászlóné, *Ilona* Kökényesdy Györgyné, *Mária Berthóthy Gáborné* és *Erzsébet* Horváth Ferenczné, kit kitagadott. Éva és Ilona utódok nélkül haltak el, *Erzsébet* sorsa ismeretlen, nézetem szerint, Klacsanón nősült a Klacsanói Horváth-családba; ellenben *Berthóthy Gáborné*nek hat gyermeke és számos unokája lett, mint az a mellékelt nemzedékrendből ki-

¹ 1636-iki beiktatás a leleszi konvent levél.

² U. ott, Prot. III. 1645. Nro 513.

³ Lelesz Prot. AA. 675. Nro 27.

⁴ U. ott 602. Nro 14.

⁵ U. ott Litt. L. Nro 61.

⁶ U. ott Litt. E. Nro 93.

⁷ U. ott.

¹ U. ott, 369. csomó 23. szám.

² U. ott, 767. csomó 24. szám.

³ U. ott, 743. csomó 8., 9., 10. szám.

tünik, mely 1823. évben így állítottott össze s a pörbiróság által hitelesített.

Lövey János még 1672-ben is élt, míg Sámuel utódai tovább terjedtek.

II. Lövey Gergely maga 1655. évben halt meg s hagyott maga után azon évben január hó 18-ikán kelt végrendeletet, mely úgy családja mint birtokaira nézve érdekes adatokat tartalmazván, nem lesz fölösleges azt itt kivonatilag közölni.

Mindjárt annak elején felhossa, hogy két felesége volt s ezektől született, még pedig az elsőtől Szerdahelyi Judittól János, a másodiktól, vagyis Balling Annától pedig Sámuel. Ezeknek hagyta Beregmegyében Kálnikot és Benediket, Ungban Szlatinát, Komoróczot, Horlyót, P.-Helmecket és Rátot; megjegyezvén, hogy Kálnikot még atyja¹ adta zálogba 300 tallérért és Halábori Mózes ki akarván váltani, megtoldotta harmadfél száz forinttal; hagyott rájuk még Kálnikon és Szerdahelyen szőlőket is; Jánosnak különösen még Kövesdet s a bereczkei pusztát; együttesen a két fiának az apáti részirtokot (portiot), a bakai pusztát, Gyürén két pusztát, úgy Ladányban is; Kenézen egy kertet és földeket, megjegyezvén, hogy *Lövön* a bekerített földje legyen Sámuelé, zálogos jószágá a feleségeé életfogytaig, a nagy-muzsalyi szőlő Sámuelé s az ottani kőbánya közös leányaival.

A *gorondi* zálogos jószágot hagyta leányainak, mennyiben azt még nagyatyjuk szerezte s negyedfél ezer forintjába került; ők birják a barkaszói jószágot is, noha a bodrog-kisfaludi szőlőket hat telekkel együtt Berthóthy Gáborné kezébe bocsátotta; «ha ezekkel megelégszenek, bene quidem, ha nem, úgy szőljön köztök a beregszászi, munkácsi, gallísi, ungvári, kaszonyi és somi hegyeken levő szőlőkkel együtt egyenlőn.»

A *surányi* ház s birtok maradjon egészen Sámuelé, úgy az általa Munkácson a Latorcza folyó partján épített ház is, melyben felesége 400 forintja vagyon, eziránt elégítette ki a leányokat; övé legyen továbbá az itteni birtok és a bényei, endesi és szlatinai szőlő is; ha magtalanul meghalna, úgy szálljon a birtok a leányokra, kivéve az endesi és szlatinai birtokot, mely akkor Jánosé legyen. A czeplédi rész maradjon faira, a többi jószág maradjon a feleségeé, ki igazságosan adja ki a leányok negyedeit. A petrii jószág iránt Apáthy Jánosékkal és Zsoldosnéval pör folyván, ez iránt «*fiat iustitia* a kötvények szerint». A Rákóczy György fejedelemtől zálogban birt *Tökést* birja Sámuel és az anyja, mig ki nem váltják, a *gyulaházi* jószágból fizesse ki Sámuel a bátyját Jánost;

¹ Lövey Gergely, kinek neje volt Mokcsay Klára és ki meghalt 1600-ban.

az Ugornyan levő pusztá legyen közös, a petrii jószágból két rész legyen Jánosé.

Felhossa továbbá, hogy az örökség csak a három leányát (Éva, Ilona és Máriát) illesse, *mert a negyediket* (Erzsébet Horváth Ferencznét), *ki a vérséget meggyalázta, kizárja mindenből*, úgy hogy csak a dédai summából kapjon egy száz forintot. A többi három leánya «*Ilonka, Éva és Marinka*» pedig örököljenek. A vidi jobbágyát Sámuelnek hagyja; Mátyus legyen a fiaie.

Irja tovább, hogy «*Pribék Ferenez uramnak*» adósa lévén hatszáz forinttal, ezt Sámuel fizesse meg a bényei szőlőből, melyért ő 5000 forintot adott s egy évben is többet terem annál az adósságnál. Meghagyá, hogy Baksa Péter jobbágyának két fiát szállítsák Aranyoson telekre. Az udvarház legyen a törvény szerint, a kisebb fiaé, de ha meg nem alkudhatnak, osszák meg, a marhából kielégítvén Jánost; legyen Sámuelé és a kis Évácskéé és Sámuel viselje gondját az anyjával együtt, mig kiházásitják.¹

Megjegyzé végre, hogy *pénze nincs*, mert jószágvételre fordította s gyermekeire költötte s a szerzemény értékét 25,000 forintra teszi. Egy ezüst poharát, a melyen Posgai neve van kímetszve, hagy *Jánosnak*, meg azt, melyet Kozák Istvántól vett, valamint egy körtélypoharat és rostélyos lóra való szerszámot a *portai karddal* együtt; a többi osztassék szét a gyermekek között. Az aranyos mosdó legyen Sámuelé.

Teste a lövei templomban takaríttassék el, egyszerűen, «*mert átkozott legyen az, a ki az én koporsómra ezüstöt csináltat, mert nem kell ott czifraság*».

De e mellett az egyházzól sem feledkezett meg, meghagyván, hogy a muzsalyi dézsma legyen a *lövei egyházzé*, hogy abból építsék s a *predikátor számára egy hordó bor járjon* a helyett, a mit ő szokott volt adni. Miért is — írta — «*fiamnak Sámuelnek lelke veszedelme alatt meghagyom, hogy a dézmát annuatim kiszolgáltassa és a pénzét tegyék a ládába, hogy templomot legyen miből építeni, minden esztendőben kiárulják a borát, a falu birájától számot vegyennek, úgy álljon bizonyos helyben, hogy legyen mihez nyulniok*».

Végre megjegyzé, hogy *Hodász és Gelse* az anyjoké, az iránt egyezkedjenek ki vele az örökösök; Papost pénzen vette stb. A végrendeletet előttemezték Lövey Mihály, Borbély Ferencz, Eperjessy Pál, Szöllőssy András, Mirsay László szolgabíró, Ráthy Péter, Ráthy Pál és Benkő István.

Feltűnő immár, hogy úgy a bemutatott nemzedékrend, mint a végrendelet szerint, II. Lövey Gergelynek, ki 1597-ben született és 1655-

¹ Később Beczky László vette el nőül, de utódok nélkül halt el.

II. Lövey Gergely leányai Éva Beczky Lászlóné és Ilona Kökényesdy Györgyné utódok nélkül hunyván el, az 1667. évben létesült osztály szerint szálltak *Lövey Sámuel* birtokába az Endecs, Kapocs Apáti, Baka, Papos, Petri, Mátyus, Márok, Atya, Gemze, Ladány, Vid, Tisza-Szálka, Kaszony, Som, Hetyén, Barkaszó, Déda, Papi, Surány, Dávidháza és Munkácson levő jószágrészek. Azonban ez iránt Berthóthy László, mint Lövey Mária férjzett Berthóthy Gábornétól származott rokon is igényt támasztván, 1718 márczius 10-ikén Varranón, Zemplénmegyében egyességet kötöttek a felek, mely szerint Berthóthy László a munkácsi, beregmegeyi és ungi birtokrészeket megkapta. Az azon évi május 18-ikán eszközölt végrehajtás szerint, a munkácsi Balling- illetve Lövey-kúrián már akkor többen voltak megszállva különféle jogczimen, névszerint Komlóssy Sándor, Rác Kristóf, Galgóczy István és Galgóczy Mihály, kiktől az egyes földeket és telkeket kiváltották és elszedték.

1814-ben a Balling- illetve Lövey-féle birtok a gróf Schönborn-család tulajdonába kerülván, ekkép az utóbbi család is teljesen eltűnt innen s annak emlékét csupán a munkácsi főtéren a római katolikus plébániával szemközt fekvő épület tartja fenn, mely közönségesen *Lövey-kúriának* neveztetik; míg Balling Jánosnak majd háromszázados emlékét a *Balling-forrás* és a *Balling-láz* nevű dülő hirdeti, a nélkül, hogy annak jelentőségét és eredetét a közönség tudná.

1735-ben Apostol Mihály nevű birtokos vett Munkácson Balling- és Kende-féle két telket; melyek később szintén az uradalom birtokába kerültek.

LEHOCZKY TIVADAR.

Egy régi kézirat oszmerkönyvről.

Az ezredéves kiállításra keresett történelmi emlékek között sok olyanra akadhatott a kutató, melyek azelőtt gondosan el voltak rejtve avatott szemek előtt is.

Többi között én is találtam ekkor egy régi kézirat oszmerkönyvet Kőszegen Korchmáros Menyhért zalamegyei földbirtokos házában.

Ez a szmerkönyv nagy ivretű kézirat, melyben nagyobb részt Horvátország nemes családjai vannak felvéve; de vannak benne magyarországi származású családnevek is. Minden egyes család neve után először az illető család rövid története, illetőleg genealogiája van megírva latinul, azután jön a szmer szinezett képe. A szmer és a mellékelt szöveg alá egy-egy név van jegyezve és egy protocollumra történik hivatkozás. Ez a kézirat oszmerkönyv levéltári használatára látszik utalni.

Jaszvits, az egyik hitelesítő, a mult század végén és a jelen század elején tényleg a királyi kancelláriában volt alkalmazva, a mint ezt néhány akkori időben expedált kinevezési okmány hitelesítésén olvastam.

Kéziratunk, melynek semmiféle czime nincs, a mult század második feléből származik és Korchmáros tulajdonába a Horvátországban birtokos Erdődyék révén jutott. A többire nézve a szakférfiak figyelmébe ajánlom e jegyzéket, mely a könyvben előforduló családok névsorát mutatja.

Arma nobilitaria Joannis Piczinger supr. praefect. Carolost. Nro 43. ex Januar 752. F. Fr. de Jaszvitz. m. p.

Joannis Jamborszky Graeci ritus unitor. parochi Oszlaviczensi. Nro 98. April. 1752.

Pandy Joannis. Nro 86. ex Junio 1752.

Josephi Ignatii Mitterpacher viduae et prolium. Nro 25. ex Julio 1752.

Murlassy Michaelis. Nro ex August. 1752.

Pöhr aliter Rosenthal Jacobi Antonii. Nro 108. ex August. 1752.

Ebner Martini. Nro 109. ex Aug. 1752.

Antonii Knobloch, jam Arányossy. Nro 29. ex Octobris 752.

Kersznerics. Nro 73. ex April 1751.

Csanády Gruba Nro 27. ex Julio 1751.

Nincsicsevics Maximi. Nro 27. ex Julio 1751.

Vasadia Jovicza. Nro 27. ex Julio 1751.

Runicis Simeonis. Nro 45. ex Julio 1745.

Kanacsanin Joannis. Nro 67. ex Julio 1751.

Vuxits Ignatii. Nro 67. ex Julio 1751.

Popovits Joannis. Nro 76. ex Julio 1751.

Oblacsis Radoszav. Nro 82. ex Julio 1751.

Eremics Zsivan. Nro 82. ex August. 1751.

Raikovits Petri. Nro 55. ex Julio. 1751.

Vuits Maximi. Nro 55. ex Julio 1751.

Gyukits Lazari. Nro 76. ex Julio 1751.

Mediánszky Lazari. Nro 73. ex Julio 1751.

Abrahamovits Villimir. Nro 55. ex Julio 1751.

Csokits Georgii. Nro 44. ex Julio 1751.

Nikolits Sivan Rasciani. Nro 55. ex Julio 1751.

Golub Georgii. Nro 45. ex Julio 1751.

Rozár Francisci. Nro 1. ex Majo 1751.

Branavaczky Subutha. Nro 82. ex Julio 1751.

Millinovics Nessa. Rasciani Nro 82. ex Aug.

1751. Jaszvitz.

Egry Joannis. Nro 55. ex Julio 1751.

Stojanovits Arsenic. Nro 55. ex Julio 1751.

Karakassevits Dragits. Nro 55. ex Julio 1751.

Branavacszy Michaelis. Nro 55. ex Julio 1751.

Karapancsits Szava. Nro 27. ex Julio 1751.

Dudvarszky Nicola. Nro 82. ex Aug. 1751.

Pucskovits Zsivko. Nro 82. ex Aug. 1751.

Popovits Georgii. Nro 67. ex Julio 1751.

Hernyakovits Joannis. Nro 67. ex Julio 1751.

Csepreghy Michæl. Nro 69. ex Augusti 1751.

- Szily Adami. Nro 83. ex Julio 1781.
 Kosits Petri. Nro 12. ex 8-bri 1751.
 Piakovits Joannis. Nro 12. ex 8-bri 1751.
 Pesity Miath. Nro 27. ex Julio 1751.
 Pajazetovits Athanasii Nro 67. ex Julio 1751.
 Vojnovits Vaja. Nro 82. ex Julio 1751.
 Kubura Osztoja. Nro 82. ex Aug. 1751.
 Bender de Lajtha Philippi et Jakobi. Nro 40.
 ex 8-bris 1751.
 Vogl Joannis Josephi. Nro 81. ex Septembri
 1751.
 Hölbling Joannis. Nro 113. ex 7-bri 1751.
 Bimbo Lazari. Nro 26. Septembris 1751.
 Némethy Andreæ. Nro 35. ex 8-bri 1751.
 Kastenholz Honorii Vilhelmi. Nro 47. ex 8-bri
 1751.
 Nagy Mathiæ. Nro. 112. ex 7-bri 1751.
 Susani Nicolai. Nro 59. 8-bris 1751.
 Mirillovits Maximi. Nro 82. ex Julio 1751.
 Lazarovits Milán. Nro 73. ex Julio 1751.
 Antonovits Janicii Nro 13. ex Martio 1751.
 Coller Joh. Christophori et yus filii Ernhardi
 Sudarovits Gaja. Nro 111. ex 7-bri 1751.
 Tessits Michælis. Nro 111. ex 7-bri 1751.
 Karapancsis Nicolai. Nro 111. ex 7-bris 1751.
 Pro Galetha Sivan. Nro 111. ex 7-bri 1751.
 Szeldmayer Sebast. Ladisl. Nro 71. ex X-bri
 1751.
 Szlavy Pauli et Georgii. Nro 8. ex X-bri 1751.
 Margalits Joannis. Nro 79. ex 7-bri 1751.
 Poohr Joannis. Nro 8. ex 7-bri 1751.
 Fejérváry Ladislai. Nro 6. ex Junio 1751.
 Galambos Michælis. Nro 22. ex Julio 1751.
 Illits Gabriëlis. Nro 82. ex Aug. 1751.
 Radicsics Marci Vexilliferi Rasc. Nro 82. ex
 Julio 1751.
 Zsivko Popovic Locumtenent Rasc. Nro 76. ex
 Julio 1751.
 Sarits Stephani Vexilliferi Rasc. Nr. 73. ex Julio
 1751.
 Zako Stephani Capitanoi Rasc. Nro 13. ex Martio
 1751.
 Marlok Michaelis. Nro 12. ex Julio 1751.
 Sztáray Emerici Comitit. Nro 50. ex Aug. 1751.
 Delimanics Josephi. Nro 9. ex Aug. 1747. Proto-
 coll. fol. 608. Ó-Kelli.¹
 Comitatus Syrmienis. Nro 48. ex Julio 1747.
 Protocoll. fol. 585.
 Actoffer Francisci. Nro 42. ex Julio 1747. Proto-
 coll. fol. 562.
 Brankovits ab Amicis Francisci et Hugonis
 Comitum de Jajca. Nro 1. ex Junio 1747.
 Protocoll. fol. 543.
 Montsko Stanislai. Nro 70. ex Octobri 1746.
 Protocoll. fol. 433.
- Kelemen Petri. Nro 69. ex 8-bri 1746. Protocoll.
 fol. 431.
 Herlain Francisci Xav. Nro 68. ex 8-bri 1746.
 Protocoll. fol. 428.
 Ladáry Emerici. Nro 42. ex Octobri 1746. Proto-
 coll. fol. 424.
 Kozma Pauli. Nro 13. ex Septembri 1746. Proto-
 coll. fol. 405.
 Voich Ladislai. Nro 36. ex Aug. 1746. Proto-
 coll. fol. 367.
 Marmarossiënsis Comitatus. Nro 55. ex Febr.
 1749. Protocoll. fol.
 Strisics Joannis. Nro 32. ex Novembr. 1748.
 Protocoll. fol. 172.
 Schenk Nikolai. Nro 30. ex April. 1748. Proto-
 coll. fol. 77.
 Szent-Királyi Stephani. Nro 21. ex Martio 1748.
 Protocoll. fol. 61.
 Comitatus de Posega. Nro 11. ex Martio 1748.
 Protocoll. fol. 59.
 Pinczés Emerici Filii Francisci. Nro 1. ex 1748.
 Protocoll. fol. 1.
 Pintér Philippi. Nro 2. ex Octobri 1747. Proto-
 coll. fol. 781.
 Longer Antonii. Nro 1. ex Octobri 1747. Proto-
 coll. fol. 729.
 Kövesdy Martini. Nro 31. ex 8-bri 1747. Proto-
 coll. fol. 771.
 Loncsarics Georgii. Nro 30. ex 8-bri 1747.
 Protocoll. fol. 769.
 Scultety Ladislai. Nro 91. ex 7-bri 1747. Proto-
 coll. fol. 716.
 Kayser Sebastiani. Nro 66. ex 7-bri 1747. Proto-
 coll. fol. 704.
 Vida Stephani et Gabriëllis Fratrum. Nro 10.
 ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 154.
 Sztrakoniczky Andreæ. Nro 11. ex X-bri 1741.
 Protocoll. fol. 156.
 Fejes Georgii. Nro 22. ex X-bri 1741. Protocoll.
 fol. 154.
 Schnee Bernardi. Nro 34. ex X-bri 1741. Proto-
 coll. fol. 158.
 Szabó Stephani et Francisci Fratrum Carnalium
 et uterinorum Nro 35. ex X-bri 1741. Proto-
 coll. fol. 160.
 Hackstock Pauli. Nro 36. ex X-bri 1741. Proto-
 coll. fol. 161.
 Fischer Joannes. Nro 43. ex X-bri 1741. Proto-
 coll. fol. 163.
 Hoanczl Georgii. Nro 46. ex X-bri 1741. Proto-
 coll. fol. 164.
 Miller Georgii. Nro 46. ex X-bri 1741. Proto-
 coll. 165.
 Markovits Matthiæ Nro 1. ex Januario 1742.
 Protocoll. fol. 177.
 Pröbstl Caroli. Nro 2. ex Januario 1742. Proto-
 coll. fol. 178.

¹ Idáig kezdettől Jaszvitz, innettől végig, a két utolsó
 név kivételével, Ó-Kelli hitelesítik az adatokat.

- Derra Andreae. Nro 31. ex Januar. 1742. Protocoll. fol. 180.
- Jazigum et Cumamaniae Districtuum Nro 39. april. 1746. Protocoll fol.
- Öttvös Martini. Nro 60. ex Martio 1746. Protocoll. fol. 270.
- Arczy Simonis. Nr. 16. ex Aug. 1746. Protocoll. fol. 360.
- Comitatus de Veröcze Nro 4. ex Junio 1746. Protocoll. fol. 306.
- Germanorum fratrum episcopi Csanadiensis Nicolai Stanislavics Nro 58. Protocoll. fol. 264.
- Ujfalussy Caroli comitis de Divek-Ujfalú Nro 56. ex Martio 1745. Protocoll. fol. 184.
- Pro Joanna Antonio Jean de Hanuscu Nro 42. ex Januario 1745. Protocoll. fol. 4.
- De Sermage Petri comitis Nro 65. ex X-bri 1749. Protocoll. fol. 496.
- Bobok de Föl Bar Michaeli Nro 63. ex X-bri 1746. Protocoll fol. 460.
- Vajay Steph. et Ladisl. baron. Nro. 1. ex Febr. 1741. Protocoll. fol. 29.
- de Koch Ignatii baronis. Nro 1. ex X-bri 1748. Protocoll. fol. 192.
- de Neffezer Joannis Jacobi baronis. Nro 59. ex Junio 1745. Protocoll. fol. 10.
- Kubicza Nikolai. Nro 12. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 132.
- Szent-Miklóssy Stephani de Primocz baronatus. Nro 32. ex 9-bri 1741. Protocoll. fol. 135.
- Suvics Francisci de Bibir. Nro 48. ex 7-bri 1741. Protocoll. fol. 113.
- Pulszky Samuelis. Nro 63. ex 8-bri 1741. Protocoll. fol. 125.
- Vass Michaelis. Nro 63. ex Januario 1741. Protocoll. fol. 27.
- Szeiff Joh. Michaelis. Nro 34. ex 7-bri 1741. Protocoll. fol. 110.
- Lubik Georgii. Nro 4. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 151.
- Tuszek Adami. Nro 5. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 152.
- Scheffer Christophori. Nro 45. ex 9-bri 1741. Protocoll. fol. 143.
- Mittermayer Tobiae Antonii. Nro 2. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 149.
- Scultetty Joannis. Nro 38. ex 9-bri 1741. Protocoll. fol. 142.
- Pierstl Matthia. Nro 44. ex 9-bri 1741. Protocoll. fol. 144.
- Gedeon Klementis. Nro 17. ex Aug. 1749. Protocoll. 403.
- Hohnemer Josephi. Nro 1. ex Aug. 1749. Protocoll. fol. 394.
- Levacics Caroli Georgii. Nro 49. ex Oct. 1749. Protocoll. fol. 470.
- Kacsamagh Georgii et Joannis. Nro 1. ex Sept. 1749. Protocoll. fol. 435.
- Tomejan Alexandri. Nro 2. ex Sept. 1749. Protocoll. fol. 438.
- Markovcsics Stephani. Nro 47. ex Aug. 1749. Protocoll. fol. 409.
- Simonovics Nicolaii. Nro 17. ex Junio 1749. Protocoll. fol. 341.
- Mészáros Andreae et Matthiae. Nro 9. ex Majo. 1749. Protocoll. fol. 309.
- Krajnik Alexandri. Nro 70. ex Januario 1742. Protocoll. fol. 200.
- Czigler Nicolai. Nro 72. ex Januario 1742. Protocoll. fol. 203.
- Pinkovics Joannis. Nro 42. ex Januario 1742. Protocoll. fol. 185.
- Pro Comite Danieli. Alexandro ex Januario 1742. Protocoll. fol. 182.
- Révész Jonæ. Nro 59. ex Aprili 1749. Protocoll. fol. 303.
- Buday Adami. Nro 84. ex Martio 1849. Protocoll. fol. 279.
- Kosch-Tichy Michaelis. Nro 55. ex Julio 1749. Prot. sub Nro 41. fol. 385.
- Balczér Josephi. Nro 52. ex Junio 1749. Prot. sub Nro 41. fol. 345.
- Majerszky Joannis. Nro 44. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 41. fol. 187.
- Jeszenszky Antonii baronis. Nr. 54. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 189.
- Oszterhuber Joannis. Nro 55. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 192.
- Pilassenovits Jakobi, Stephani, Philippi et Joannis. Nro 56. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 194.
- Pataky Stephani. Nro 57. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 196.
- Koczka Nicolai. Nro 69. ex Januario 1742. Prot. sub. 39. fol. 198.
- Schwartner Martin. Nro 71. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 201.
- Bukovich Elias. Nro 78. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 204.
- Leporres Adami. Nro 79. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 206.
- Kosztá Joannes. Nro 80. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 204.
- Leroko Danielis. Nro 81. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 209.
- Strigner Petri. Nro 82. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 210.
- Lehner Georgi, Michaelis et Joannis. Nro 83. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 212.
- Gömöry Joannis et Davidis. Nro 84. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 213.
- Deanovics Joannis. Nro 3. ex Febuario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 215.
- Kocsi alias Horváth Michaelis et Stephani. Nro 15. ex Febuario. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 217.

Fatavics Francisci. Nro 35. ex Februario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 222.
 Stummer Georgii. Nro 29. ex Februario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 220.
 Vojnits Stephani et Joannis. Nro 60. ex Februario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 244.
 Volkmann Joannis. Nro 61. ex Februario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 246.
 Folli Gabrielis. Nro 15. ex Martio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 248.
 Perliczy Danielis. Nro 39. ex Martio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 250.
 Kovács Martini. Nro 5. ex Aprili. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 271.
 Zombory Francisci. Nro 38. ex Aprili 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 277.
 Gredanoczy Stephani. Nro 1. ex Majo 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 280.
 Haages Thomæ. Nro 45. ex Junio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 305.
 Legáth Michaelis. Nro 52. ex Junio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 306.
 Frendl Georgii Cornelii. Nro 53. ex Junio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 308.
 Bors Francisci. Nro 15. ex Julio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 309.
 Scopek Francisci. Nro 25. ex Julio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 313.
 Haill Ignati. Nro 31. ex Julio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 315.
 Stainicher Joannes Francisci. Nro 50. ex Julio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 314.
 Hemezperger Joannis. Nro 66. ex Aug. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 341.
 Vuich Arsenii. Nro 31. ex Septemb. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 345.
 Vichy Samuelis. Nro 40. ex Septemb. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 348.
 Bobics Gregorii. Nro 48. ex Septemb. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 371.
 Oláh Stephani. Nro 48. ex 8-bris 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 353.
 Schuster Ign. et Caroli. Nro 23. ex 8-bri 1742. Prot. sub Nro. 39. fol. 355.
 Hojtssy Beniamini et Michæli. Nro 33. ex 8-bri 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 357.
 Petőcz Petri. Nro 43. ex Novemb. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 366.
 Filszky Ignatii Caroli. Nro 29. ex Januario 1743. Prot. sub Nro. 39. fol. 381.
 Huszinecz Michaelis. Nro 36. ex Feb. 1743. Prot. sub. Nro 39. fol. 386.
 Pocskey aliter Tuko Georgii Josephi. Nro 60. ex Martio 1743. Prot. sub Nro. 39 fol. 397.
 Grassalkovits Antonii comitis. Nro 49. ex Aprili 1743. Prot. sub Nro. 39. fol. 408.
 Oppidi antea Militaris Szabadka nunc Szent

Mária. Nro 57. ex Majo 1743. Prot. sub Nro 39. fol. 418.
 Pongracz Gaspari comitis, ex Julio 1743. Prot. sub Nro 39. fol. 418.
 Markovits Joannis. Nro 60. ex Sept. 1743. Prot. sub Nro 39. fol. 456.
 Konczér Georgii. Nro 1. ex. X-bri 1743. Prot. sub Nro 39. fol. 474.
 Deaky Andreae. Nro 39. ex X-bri 1743. Prot. sub Nro 39. fol. 488.
 Khorer Joh. Franc. Xav. Nro 15. ex Januar 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 497.
 Ferberth Johannis et Francisci Xaverii. Nro 14. ex Aprili 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 538.
 Sissay Michaelis. Nro 60. ex Majo 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 567.
 Orsics Christophori Comitis. Nro 28. ex Januar 1744. Prot. sub Nro 38. fol. 580.
 Ladislaides Christian. Nro 34. ex Octobri 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 681.
 Sztranyay Georgii.
 Baan Michaelis.
 Novoszel Lucae. Nro 26. ex Novembri 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 695.
 Strobel Joannis. Nro 49. ex X-bri 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 115.
 Király Matthiae. Nro 31. ex Septemb. 1720.
 Somsics Pancratii Nro 20. 1716.

RÉCSEY VIKTOR.

Gáti alias Tokai.

A Turul régibb évfolyamában «Jobbágy-nemesítések» cím alatt két közleményt irtam, a címerleveleknek két kézzel történt osztogatása korából, II. és III. Ferdinand idejéből. Mindkét közleményben eredeti oklevelekben tiltakoznak, egyikben a földesúr, másikban a vármegye, a földesúri jogoknak a tömeges jobbágy-nemesítések következtében történt csonkítása ellen.

Ezuttal Mária Terézia idejéből közlök egy levelet, mely megvilágítja előttünk az uralkodása alatt történt nemesítések megszerzési módját és megtudjuk belőle azok árát is.

A tömeges armális osztogatás, — daczára a megyék, országgyűlések gyakori tiltakozásának s daczára a törvényeknek, melyek ez ellen ismételve hozattak, a Ferdinándok és I. Lipót uralkodása után sem csökkent. III. Károly — a Habsburg-ház utolsó férfi sarja — tömegesen nemesítette meg hiveit, kik előzőleg II. Rákóczy Ferencz szabadságharczában, az uralkodóház érdekeit védelmezték s leánya Mária Terézia szintén oly bőkezűen osztogatta az armálisokat, hogy csak a Siebmacher-féle «Ungarischer Adel» címerkönyvben — nem számítva annak pótlék-

kötetét — négyszázat haladja a Mária Teréziától adományozott czimerek száma.

Az alább közlendő levél egyszersmind azt is bizonyítja, hogy a nemesítések még mindig nem kizárólag az érdemek jutalmazására, hanem az állampénztár megtöltésére szolgáltak, mert a királynő — személyekre való tekintet nélkül — maga szabta meg időnként a kiosztandó armálisok számát s talán árát is.

De ha összehasonlítjuk az ő és elődei nemesítéseit, a kettő között lényeges eltéréseket és más intentiókat találunk.

Mig elődei a tulajdonképeni nemességszerző mellett, egy és ugyanazon armálisban gyakran egész sorát nemesítették meg a mellék nemességszerzőknek, addig Mária Terézia armálisai csak egy család nemesítésére szorítottak. Mig elődei a hadviselésben bátorságot tanusított egyéneket, vagyonosabb, nem ritkán szökött jobbágyokat nemesítettek meg, addig ő leginkább a honorariokat, — a gentryt — nemesítette: postamestereket, bányaigazgatókat, városbírákat és senatorokat, udvari kancelláriai hivatalnokokat, papokat, jegyzőket, helytartó tanácsosokat, tartományi biztosokat, harminczadosokat, orvosokat stb. s katonákat a hadnagyoktól felfelé. De mig elődeinek nemesítései magyar embereket emeltek fel, addig ő e kitüntetésben legtöbb esetben idegen nemzetiségűeket részesített.

A sárospataki főiskola levéltárában van egy levél, melyet Dömjén Gergely udvari agens irt Szathmári Király Györgynek, ki már e levél vételekor traktusának egyik legbefolyásosabb embere s később 1763—1775-ig a sárospataki főiskolának főgondnoka volt.

A levél tartalma a következő:

Spectabilis ac generose domine,

Fautor mihi colendissime!

Ezelőtt jó idővel tudakozá az úr, hogy lehetne tiszt. Tokai uramnak armalist szerezni, most apodictice felelhetek, 1500 Rh. forintért præter sportulas és két minden apparatussal

elkészült lovas katonáért vagy ennek redemptiójáért 200 forinttal. Mert ő fge illy conditio alatt determinált 50 armalist resolválni és a végre annyi iránt a cancelláriának megengedett propositiót tenni. Ha azért tiszt. uramnak tetszik, minden cunctatio nélkül resolvállya magát a mig a quinquagenarius numerus bé nem tellyesedik, de azt kívánnyák hogy securitast adgyon, melyre nem látok nagyobbbat, mintha az 1500 forintot felküldi és letéti a taxaturatus officiumban, e mellett írja meg nékem maga kereszt nevét és gyermekeiét akiket akar inserálatni.» (A levél folytatásában más dolgokról van szó, a vége:) Magamat az úr gratiájában ajánlom és maradok

Az urnak

Bécs 23. 9-bris 1759

alázatos szolgája
Dömjén Gergely

Azon sokféle zaklatásoknak, melyeknek ez időben a reformatusok ki voltak téve, egyike az volt, hogy reformatus lelkészekről nemességük igazolását követelték s kik nemességüket igazolni nem voltak képesek, gyakran állásukkal nem egyező lealázó bánásmódban részesültek. Tokai György az előkelő miskolczi ref. egyház papja volt 1759-ben, de vagy nem volt nemes, vagy nem tudta többé nemességét bizonyítani. Ez indithatta Szathmári Király Györgyöt arra, hogy kedves papjának ez állásában nemeslevelet szerezzen.

Demjén Gergely udvari agens pontosan eljárt megbizásában, mert Gáti alias Tokai György, valamint gyermekei: György, József, Zsuzsanna, Sára és Zsófia 1764-ben megnyerték az armalist s véle a következő czimert: kék és veresben hasított pajzsban, koronás zöld hármashalmon, hajlott kar, veres mezben, markában iróttolat tart, a pajzs jobb felső sarkában arany naptól, a balfelső sarkában ezüst, befelé fordult hold-sarlóval kísérve. Sisakdisz: veres és kék bivalyszarv között a kar. Takarók: kék-arany, veres-ezüst. —F.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató választmánya f. évi ápril hó 27-ikén *Fejérfataky László* másodelnök elnöklete alatt ülést tartott, melyen *Barabás Samu, Borovszky Samu, Illésy János, Majláth Béla, Makay Dezső, Nagy Gyula, hg. Odescalchi Arthur, Szent-Ivány Zoltán, Szimyei József, Thaly Kálmán* ig. vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Aldásy Antal* jegyző, titkárhelyettes vettek részt.

Az elnök az ülést megnyitván, a jegyző felolvassa *Meliorisz Béla* társ. tag értekezését «A bothfalvi Both család czimeréről», mely a Turulban fog megjelenni.

Varjú Elemér társ. tag felolvassa «Magyar köriratú pecsétek a XIV. és XV. században» című értekezését, melyet a Turul jelen füzeté közöl.

A folyó ügyek folyamán először az új tagok választottak meg és pedig alapító tagokul 100 frttal

Babics József orsz. képviselő Zsombolyán és *Karczag István* Götzendorfbán a Lajta mellett; pártoló tagul a *Mosonmegyei tört. és régészeti egyesület* Magyaróvárott (aj. a jegyző); évdíjas tagokul *Borsay Jenő*, Piroson (aj. a jegyző), a *budapesti tud. egyetem történeti szeminárium* (aj. a jegyző); *Gachal Sándor* honvédszázados Kassán (aj. u. az); *Krahl Ernő* Bécsben (aj. Kiss Emil Károly), és *dr. Zubriczky József* ügyvéd Budapesten (aj. a jegyző). Jelenti egyúttal a jegyző, mint a titkár helyettese, hogy *Iudányi Bay Ilona* néhai szülei *Iudányi Bay Gábor* és *csicserei Ormos Katalin* emlékére 100 frt alapítványt tett.

Borovszky Samu ig. vál. tag, mint a számvizsgáló-bizottság előadója felolvassa a számvizsgáló-bizottság következő jelentését:

Tekintetes Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1898-iki pénztári állapotának és számadásainak megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a f. évi márczius hó 22-ikén teljesített számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni:

Eljárásunkban az eddig szokásos módot követvén, mindenekeelőtt a *pénztári naplókönyvet* vizsgáltuk át, s annak 1898. évi minden egyes tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdíj-befizetésekre nézve pedig a *tagok nyilvántartó könyvében* is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s azt 1898. december 31-ikével 3668 frt 21 kr bevétellel, 3516 frt 78 kr kiadással és a folyó 1899. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átviendő 151 frt 43 kr. pénzmaradvánnyal lezártuk.

Ezután a *kézi pénztárt* vizsgáltuk át. A pénztári naplókönyv 1899. évi tételeit, kezdve a mult évről átvitt és fentebb kimutatott 151 frt 43 krnyi pénzmaradvánnyal, bezárólag márczius 21-ikéig összegeztük és 1449 frt 93 kr. bevételt, 726 frt 53 kr. kiadást, vagyis 723 frt 40 kr. pénzmaradványt állapítottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 399 frt 40 krt készpénzben, 300 frtot takarékpénztári könyvecskében, 24 frtot pedig előlegnyugtában, minélfogva a kézi pénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

Vizsgálat alá vettük ezután a *törzsvagyon-könyvet*. E szerint a társaságnak a mai napon 5 ötszáz forintos (2500 frt), 35 kétszáz forintos (7000 frt) és 31 egyszáz forintos (3100 frt) alapító tagja lévén, az alapítók száma a mult évihez képest négy 100 frtos alapítóval gyarapodott. A felsorolt, összesen 12,600 forintot tevő alapítványokból be van eddig fizetve 9500 frt és fizetetlen még 3100 frt. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben biztosítva van 2600 frt, a miről közvetlen szemlélet és számbavétel alapján meggyőződöttünk, ellenben 500 frt kötelezvényekkel biztosítva nincsen.

Indítványozzuk, szólítsa fel a t. választmány azon alapítókat, a kik sem kötelező iratot nem adtak, sem alapítványukat eddig be nem fizették, hogy állítsanak ki kötelezvényt.

A társaság törzsvagyonához tartozik még az az alapítványi természettel nem bíró 1700 frtnyi összeg is, a mely megtakarításokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyona összesen (12,600 + 1700) 14,300 frtot tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 9500 frtnyi befizetett alapítványból és a megtakarított 1700 frtból, összesen 11,200 frtból 10,600 frt az osztrák-magyar banknál, 600 frt pedig kötvényben a pénztárnok kezénél őriztetik, a bank 5 drb letéti jegyének, továbbá hat kétszáz koronáról szóló 4%-os magyar bankjárdék kötvénynek megtekintése által győződöttünk meg.

Ezek szerint a társaság teljes *vagyonállása* a fentebb említett 14,300 frt törzsvagyonnal, továbbá a választmányi határozatok alapján a középkori-czimer albumra félretett 200 forinttal s a Nemzeti Zsebkönyv költségeire fentartott 100 frttal (mely utóbbi, 300 frtot tevő összegek két külön takarékpénztári könyvecskére tétettek le), végre a mult évi 151 frt 43 krnyi pénztári maradvánnyal, tehát 1898. évi december 31-ikén összesen 14,451 frt 43 krral állapított meg.

A mi az 1898-iki *zárszámadási* eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárszámadásnak részletes összehasonlítását a $\frac{1}{2}$ alatt csatolt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a *bevételek* csaknem teljesen megfeleltek az előirányzatnak; hasonlóképp a *kiadásoknál* is az előirányzott tételektől csak csekély eltéréseket találtunk, sőt itt a végeredmény 11 frt 07 krral kedvezőbb mérleget mutat.

Mindezek után — jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmúlt évben is reálisan és körültekintőleg gazdálkodott, — javasoljuk a tek. választmánynak, hogy Tóth Árpád társulati pénztárnok urat a mult 1898. évre nézve, a szokásos fentartással, fölmenteni méltóztassék.

Áttérve ezek után az 1899. évi költségvetési javaslatra, miután annak egyes tételeit az eddigi tapasztalatokkal, a mult év eredményeivel s a jövő szükségleteivel megokoltnak véljük, szerencsénk van azt 3760 frt 43 kr. bevétellel, 3730 frt — kr. kiadással s így 30 frt 43 krnyi előirányzott pénzmaradvánnyal a tek. választmánynak elfogadásra ajánlani.

Budapesten, 1899. márczius 22-ikén.

Szinnyei József, s. k.
számv. b. tag.

Boncz Ödön, s. k.
számv. b. tag.

Borovszky Samu, s. k.
számv. b. tag.

A számvizsgáló-bizottság jelentése és javaslata alapján az igazgató választmány a társaság pénztárnokának a felmentést — a szokásos fentartással — az 1898. évre megadta s kimondta, hogy azon alapítók, kik eddig alapítványukat be nem fizették, sem arról kötelezvényt nem adtak, szólíttassanak fel a kötelezvény kiállítására, a pénztárvizsgáló bizottságnak pedig fáradozásaiért az elnök indítványára köszönetet mondott.

A számvizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság 1899. évi költségkivetése a következőképp állított meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1899. évre.

Bevétel.

1. Pénztári maradvány az 1898. évről	151 frt 43 kr.
2. Értékpapírok kamatai (11,000 frt 4% koronajáradék és 100 frt 4% hitelbanki nyereség kölcsönkötvény után)	444 " — "
3. Alapítványok kamatai, 3100 frtnyi be nem fizetett alapítvány után 5%	155 " — "
4. 150 pártoló tag után várható összeg	1350 " — "
5. 300 évdíjas tag után várható összeg	1250 " — "
6. A társulati kiadványok eladásából	100 " — "
7. Alapítvány befizetés	300 " — "
8. Rendkívüli bevétel	10 " — "
Előirányzott bevétel	3760 " 43 "

Kiadás.

1. Személyijárandóságok (titkár 300 frt, jegyző 200 frt, pénztárnok 250 frt)	750 frt — kr.
2. Írói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 " — "
3. Nyomda (4 füzet nyomtatása)	1400 " — "
4. Színyomatok készítése	250 " — "
5. Metszetek, rajzok	100 " — "
6. Utánvételi szétküldés költségei	40 " — "
7. Irodai átalány	60 " — "
8. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	120 " — "
9. Tökésítés	300 " — "
10. Rendkívüli kiadás	10 " — "
Előirányzott kiadás	3730 frt 43 kr.
Előirányzott maradvány	30 " 43 "

A mult ig. vál. ülés határozata alapján a koronaszámítás ügyében a határozathozatal a számvizsgálóbizottság véleménye alapján jelen ülésre maradván, *Borovszky Samu* ig. vál. tag felvilágosításai után kimondatik, hogy mindaddig, míg a koronaszámítás általános kötelezővé nem válik, a társulat könyvei az eddigi mód szerint vezetettek.

A jegyző előterjeszti, hogy a román irodalmi és közművelődési egyesület Nagy-Szebenben a társasággal csereviszonyba óhajt lépni, a maga részéről Transilvania cz. folyóiratát ajánlva fel cserébe a társaság kiadványaiért. Az ig. választmány a cserét *Thaly Kálmán* ig. vál. tag hozzászólása után örömmel elfogadja, s megbizta a titkári hivatalt, hogy a társulat régebbi kiadványaiból a készlethez képest küldjön az egyletnek.

A pénztárnok jelentése szerint ápril 27-ikén a pénztár állapota a következő volt:

Bevétel	1480 frt 93 kr.
Kiadás	1088 " 01 "
Készpénz	392 frt 92 kr.

Vagyonszállás.

1. Értékpapírokban	11,200 frt — kr.
2. Kötelezvényekben	2,600 " — "
3. Kötelezvény nélküli alapítványok	500 " — "
4. A középkori czimeralbum és a Nemzeti Zsebkönyv céljaira	300 " — "
5. Készpénz	392 " 92 "
Összes vagyon	14,992 frt 92 kr.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Borovszky Samu* és *Szinnyei József* vál. tagok kértvén meg, az ülés végét ért.

SAKIRODALOM.

Vasvármegye. A Magyarország Vármegyéi és Városai állandó munkatársai bizottsága felügyelete alatt irta a vármegyei helyi munkatársak bizottsága. Budapest. Apollo irod. és nyomdai részvénytársaság. 1898. 4-r. XI. és 622. oldal. 31 önálló meléklettel és 458 szöveggéppel.

A Magyarország vármegyéi és városai monografiáinak kiadására alakult társaság egymásután adja ki a szebbnél-szebb köteteket. Abauj vármegye leírása nyitotta meg a sort, ezt követte Fiume és környékének ismertetése s legújabbán Vasvármegyéé. Az első azert nem ismertettük, mert már készült a genealogiai rész irójának, *Csoma József*nek nagy munkája az abauji nemes családokról, mely bővitve mindazt tartalmazta, a mi a monografiában a genealogus és heraldikusra nézve érdekes volt; Fiume kötetében pedig nem volt tárgyunkra vonatkozó anyag. Annál több van a most megjelent *Vasvármegyé*-ben és mi örömmel ragadjuk meg az alkalmat, hogy a szép munkát olvasóinknak bemutassuk.

Vasvármegye az ország azon kevés vármegyéi közé tartozik, a melyekben az ősi nemesség még nem csak ki nem pusztult, hanem virágzik is. A folytonos háborusok, a melyben századokon keresztül része volt az ország ezen védőbástyájának, megedzette fiait, szívs ellentálló erőt oltott beléjük, a mely képesíti őket nemcsak a háborus idők, hanem a békés korszak veszedelmeinek túlélésére is. A festői várkastélyokban, az erősfalu kuriákban, melyekből az előttünk fekvő könyv gyönyörű sorozatot mutat be, még alig akad „új földesur”, a legtöbbben ma is régi családok ivadékai laknak. Kár is volna idegen kézre ereszteni ezt a szép darab földet. Megáldotta Isten minden széppel, jóval földje termékeny, népe részben magyar, éghajlata kedvező; birja a fejlődés minden előfeltételét.

Ezt a vármegyéj mutatja be a *Magyarország vármegyéi és városai* című vállalatnak harmadik kötete. Feldobog a szívünk, végig lapozván rajta

annyi dicső, nagyszerű emléke a mult időknek vonul el előttünk. Nincs megye az országban, a melyben annyi kastély maradt volna épen, s a melyben annyi műkincset, drága családi ereklyét őriznének, mint ebben. A szerkesztők végtelenül hasznos dolgot műveltek a monografia létrehozásával; valódi kincsbányát nyitottak meg a mult emlékeit kutatók előtt, a melyből nemzedékek merithetnek anyagot és okulást.

Nem tartozik feladataink körébe a munkát a maga egészében megismertetni a *Turul* olvasóival, bár mennyire óhajtanók is a benne rejlő gazdag történelmi és műtörténeti anyagot bemutatni. Meg kell elégednünk ezuttal a becses kötetben található genealogiai és czimertani anyag összefoglalásával.

Egy terjedelmes külön rész (a mely jó ismerősök számára különnyomatban is megjelent) foglalkozik a vasvármegyei nemes családokkal. Szerzője *íj. Reiszig Ede dr.* tagtársunk, a folyóiratunk olvasói előtt jól ismert fiatal genealogus. Munkáját nagyon megkönynyitette az, hogy előtte már foglalkoztak e tárgygal. Balogh Gyula, a vármegye levéltárnoka néhány évvel előbb adott ki egy terjedelmes kötetet Vas megye családjairól, a melyet Reiszig fel is használt, természetesen kijavítva annak számos tévedését. Az egyes családokról csak röviden emlékezik meg, nem sorolja fel valamennyit, csak a nevezetesebbeket. Munkájának becses részét nem is ez, hanem a bevezetés teszi, a mely tömören, de világosan összefoglaló képét nyújtja a megye benépesítésének és a nemesség viszonyainak a legrégibb időktől maig.

Megtudjuk ebből, hogy a vármegyének első okmányilag kimutatható nagy birtokosai idegen nemzetségek voltak. A XII. században telepedik le Héder, a róla nevezett nemzetség alapítója és a Németujváriak őse, Haholt és Buzád, Wenczelin, a Jaák nemzetség ősapja s a Hermann nemzetsége. Kétséget sem szenved, hogy e mellett már a honfoglalás idejétől kezdve sok birtokos ősmagyar család lakott Vasban, de ezekről a tatárjárás előtti időből alig történik említés. A magyar eredetű megyebeli birtokoscsaládok közül a Nádasdiak, Csákok (Kisfaludyak) és a Szecsődiek viszik föl genealogiájukat a tatárjárás előttre.

Jellemző a vármegyére, hogy benne, talán a nyugati feudális országokkal való sűrűbb érintkezés folytán, korán a hűbériség felé hajló viszonyok kapnak lábra. Egy néhány család tartja kezében a megye területének legnagyobb részét s valóságos hatalmat gyakorol a többi nemesek fölött gazdagsága és tekintélye révén. A Németujváriak a XIII. század végén igazi kis királyai Vas megyének, birtokokat adományoznak hiveiknek, mint valami uralkodók, hadakoznak, foglalnak, erőszakoskodnak büntetlenül. Mellettük a középkor végéig főleg a Nádasd nemzetségbeli Dara-

bosok, az Ostfiak, az Egerváriak, a lindvai Bánfiak és a Szécsiek játszanak szerepet. A XV. század vége felé a régi szereplő családok apránként eltűnnek, helyüket ujak, többnyire másünnen beköltözöttek foglalják el. Legjobban kiválik közülök a Batthyány család, mely a mohácsi vész után a megye leggazdagabb birtokosává lett. Ez időtájt jutnak hatalomra az Erdődyek, Zrinyiek s több külföldi család, mint a Paumkircherek, Pukhamárok, Poppelek stb. A XVII. században nagy birtokokat szerez Vas megyében Eszterházy Pál gróf. Jelenleg a megyei birtokosok közt találjuk az ország legelső nemzetségeit, terjedelmes uradalmaik nagyobbára hitbizományok.

Sok érdekes adat találkozik Reiszig tanulmányának második, az egyes családokkal foglalkozó részében is. A megyebeli nemzetségek közt többnek van mohácsi vész előtti czimerlevele. Így a Batthyányoknak, a Bezerédy, Erdődy, Goszthonyi, Babay, Kisfaludy, Mesterházy, Palásthy, Petheő, Pogány, Litkey (Gyalókay) és Spissich családnak. Ezek közül Bárczay Oszkár heraldikájában a czimereslevelek sorozatából *három* hiányzik. Nincs ott a *Goszthonyiak*nak 1467-ben Mátyástól nyert s 1508-ban Ulászló által megújított armálisa. Az 1467-ikét említi Nagy Iván (IV. 429.) Pray másolata után, az 1508-iki egy Ulászló-kori formuláskönyvben maradt ránk. (*Turul*, IX. évf. 59 l.) Hiányzik a *Babay György* és testvéreinek 1418. Konstanczban kelt czimerlevele, melynek hiteles másolata Vasvármegye levéltárában van. (Balogh, Vasvármegye nemes családai, 168. l.) Nem említi végül Bárczai a *Palásthyak* őseinek *Tamás fia Gergelynek* azon czimerlevelét sem, melyet neki Zsigmond király adott 1421-ben, pedig az oklevél nyomtatásban is megjelent Fejérmél, (X/VI. k. 368. l.) Kaprinaynak az eredetiről vett másolata után.

A most is szerepet játszó nemes családok közül soknak nevével találkozunk a sorozatban. Kiemeljük belőlük a jelenlegi miniszterelnökét, kinek ősapja 1639-ben nyert czimeres nemeslevelet. Az előkelőbb birtokosok közt szereplő család előneve Dukai és Szent-Györgyvölgyi.

A derék dolgozat a Siebmacherből átvett cimerekkel van illusztrálva, ábrái tehát semmi nevezetesen nem nyújtanak. Van azonban a kötet rengeteg képe közt néhány olyan, a melyre okvetlenül fel kell hívunk heraldikusaink figyelmét.

A legérdekesebb s legfontosabb egy a 276-ik lap mellett levő fénynyomatu műmelléklet, mely *Kőszeg sz. kir. városnak 1446-ban III. Frigyes római király által adományozott czimerlevelét* ábrázolja, kifogástalan hűséggel, de igen megkicsinyítve.

Ismeretes, hogy Kőszeg Albert királyunk neje Erzsébet 1439-ben III. Frigyes császárnak zálogba vetette. A város Ulászló idejében ugyan rövid időre

ujólag Magyarországhoz csatoltatott, de a német uralkodók arról le nem mondtak s III. Frigyes 1445-ben kicsinyes ürügygel visszafoglalta. Hogy a város nem szívesen hajlott meg az idegen uralkodó előtt, mutatja a kemény ostrom, melybe elfoglalása Frigyesnek került s azon kegyetlen cselekedet, melyre a hódító aztán vetemedett, felakasztatván nyolczvanat a jámbor polgárok közül. De sietett aztán a várossal megbékülni, s ennek a békülésnek egyik emléke az a német armális, a melyet tőle nyert a város. Csakhogy a derék Kőszegieket nem kenyerezte le végképen a nagy pecsétű diploma, mert a legelső kínálkozó alkalommal már lerázták nyakukról a németet s 1454-ben már Hunyady Jánost látták vendégül falaik között. Hogy Mátyás halála után mégis másfél századig osztrák kézen volt Kőszeg, annak bizony nem annyira a kőszegiek, mint a magyar királyok voltak az okai.

A Frigyes czimereslevele nem mérkőzhetik kiállítás tekintetében a magyar királyok városi armálisainak diszességével. Hosszas keskeny hártýára van kacskaringós góth írással írva, közepén az egyszerű, nem nagy művészettel festett czimerrel. A czimer két lebegő angyal által tartott táblán van: csucsíves pajzsban, kékben vörös tetős fehér torony, derekára huzott lombkoronával, mögötte ormós, fehér bástyafal, a torony két oldalánál egy-egy félig leeresztett rácsu kapuval. A kettős nagy pecséttel megerősített oklevél szövege a következő:¹

Wir Fridreich von gotes gnaden Romischer kunig zu allen zeiten merer des reichs, herzog ze Osterreich, ze Steir, ze Kernden und ze Krain, herre auf der Windischenmarch vnd ze Portenaw, graf ze Habspurg, zu Tirol, zu Phyrri vnd ze Kyburg, markgraf zu Burgow vnd lanntgraue in Elsass. Bekennen vnd tun kund offentlich mit diesem brief allen den die in sehen oder horen lesen, daz wir haben angesehen die annemen dienst, die vns vns(er) getrewen lieben der richter, rat vnd die burg(er) zu Guns yetz tund vnd in kunftigen czeiten willig sind ze tun, und haben in dise klaynad vnd schilt gnedicleich gegeben, als der in der mitte dits gegenwurttigen vnsers briefs mit farben vnd figur n aygentlicher ausgestrichen ist, vnd mainen, seczen vnd wellen, das sy den in allen iren geschefften mit sigeln vnd andern iren notdurften geprauchten sullen vnd mugen von men(n)icleich vngehendert on geuerde. Dauon gepieten wir von Römisch kunigleicher macht allen fursten geistleichen vnd weltleichen, grauen, freyen, herren, rittern vnd knechttten, phleg(er)n, burkgrafen, burgermaistern, richtern, reten, burgern vnd sust allen andern vnsern vnd des heiligen reichs auch vnser erbleichen lannd vnd furstentum vndertanen vnd getrewen vnd allen andern vnd wellen ernstleich, daz

¹ A monografia az oklevelet nem írja le, szövegét sem közli; a hasonmás azonban kicsisége daczára tiszta és éles lévén, jól olvasható.

sy die obgenanten richter, rat vnd die burger zu Gunns bey diser vnser begabung des schilts vnd klaynads genczleich beleiben vnd sy der also in iren geschefft(e)n vnd notdurfften geprauchten lassen. doch andern, die vvilleicht desgleichen geprauchten, am iren klaynaden an schaden. mit vrkund des briefs, versigilt mit vnser kunigleichen maiestat anhangendem insigil. Geben zu Wienn, an Phincztag vor sant Pauls tag der bekerung, nach kristi gepurd vierczehenhundert jar vnd darnach in dem sechsunduierczigisten iar, vnsers reichs im sechsten jare.

A város valószínűleg már előbb is használta az armálison látható czimert, természetesen «klaynad» (sisakdisz) nélkül, a mint az városokhoz illett. Régi pecséteiből hármat mutat be a kötet, mind a hárman ezt a czimert találjuk. A legrégebnek látszó² nagy kerek pecséten, melynek korát a XV. század közepére tehetjük a czimerlevéléhez mindenben hasonló czimer van, de nem csucsíves, hanem kerekalju pajzsban. Körirata góth minuskulákkal:

SIGILLUM · DER · STAT · zu · guns

Ez a Frigyes-féle oklevél után készülhetett, ha ugyan nem erről vette a czimerlevél ábrájának festője a czimerképet. Nem sokkal fiatalabb ennél azon valamivel kisebb, egyszerű pecsét, melynek ábráját a 276. lapon látjuk. Mezején hármás karélyban tárcsapajzsban kerek őrtorony, mögötte ormós (de kaputlan) bástyafal. A pajzs mellett G—G betűk. A XVI. század derekáról való lehet végül a 139. lapon közölt pecsét. Ennek mezején két angyal által tartott tojásdad táblán látható a czimerlevélbeli czimerábra pontos mása. Körirata, latin betűkkel:

SIGILLVM · LIB(eræ) · CIVITATIS · KEOSZEG
* SIVE * GVNS *

Szépen jellemzi Kőszeg lakóit, hogy pecsétjükre az osztrák uralom idején rávésették a város magyar nevét is.

Néhány diszes faragott emlék ábrája is méltó a megemlítésre. A legrégeb köztük s a legérdekesebb az 1471-ben árulásáért lefejezett Paumkircher András gróf emlékköve Szalónak várában, melyet magának emeltetett annak örömére, hogy a szalónaki várat újra építtette. A hatalmas kőlapon Paumkircher álló, teljes gót vértetbe öltözött alakja látható; jobbában lobogót tart, bal kezével melléhez szoritja czimeres tárcsa-pajzsát. Úgy a zászlón, mint a pajzsban nagy, gót stílusú templom látható. A lovag fején levő nyitott sisakon koronába tűzött nyílt szárnypár közt valamely nem tisztán kivehető alak, talán egy lombos fa van. A kőlap alján ezen gótbetűs felirat:

² Magyarázat, fájdalom, nincs az ábrához!

Dos · Andreas · Pankircher · de · Balonak · cu-
mes · posoniē · hoc magnificū opus · fortissimo
✠ · murorū · erigi · fecimus · Inceptū · anno ·
millesimo cccc · l ·

(úgy látszik, még egy számjegy, talán V következett)
1850

Batthyányi (III.) Boldizsár németujvárott levő siremléke két részből áll. Egyiken a hős törökverő életnagyságu alakja van kifaragva, pompás vértben, feszületes zászlóval. Lábánál jobbról az ősi Batthyányi czimer, balról egy ismeretlen, talán anyjáé, kit Nagy Iván Svetkovics Katának nevez. A czimer a kis ábrán nem vehető ki egész tisztán; inkább valamely mesterjelvényhez (Hausmarke) hasonlít. A másik kölapon az ismert Batthyány czimer van, két géniusz által tartva. Felirata:

MAGNIFICO · DO · BALTHASARI
BATTHYANYI · CONSIL · S · CÆS ·
REGLÆQ · MAIES DAPIF REGAL MAG
PIO · SINCERO · PATRI · PATRIÆ
DOMI MILITLÆ · QVE FÆLICI · QVI
EXCESSIT · I · FEBR · AN · 1590
POSTERITAS · DICAUIT ·

Diszesebb renaissance-izlésű tumbáink közül való Egervári Bereczk tinini választott püspöknek Egerváran, a templomban levő alakos siremléke. A kövön a főpap teljes ornatusban ábrázoltatik, fején kis *cappával*, a süveg jobb vállánál fekszik. Lábai alatt van családi cimere: csucsives, oldalain kikanyarított pajzsban kettős (eger-)fa galyat tartó pánczélos jobb kar. A gyarló ábrán a sarkó köriratát kibetűzni lehetetlen. A püspök a XVI. század első éveiben hunyt el.

Még egy faragott czimeres emléket kell megemlitenünk. A 190. lapon egy kettős czimerű kőtábla képe látható ezen felirással: *Mátyás korabeli czimer a bozsóki várkastélyon*. A szövegben nincs róla említés.

Egy pillantás a képre megmutatja, hogy a kőlap a XVI. század derekánál régiebb nem lehet. Bajta barokkba hajló keretben két czimer van. Az egyiknek pajzsán két szemközt álló, egy pallost markoló oroszán van; sisakdisz egy pallost tartó, koronából kinövő oroszán. A másikon két nádszál közt álló vadlud képezi a paizs ábráját; a sisakon koronán álló vadlud látható. Az első czimer mellé O. S., a második mellé P. E. betűk vannak bevésve. A keret alsó részén ezen felirat:

CVSTODI · DOMINE · INTROITVM ·
ET · EXITVM · TVVM · A ·

Ha tudjuk, hogy a bozsóki kastély, melynek valószínűleg kapuja fölött áll a czimer, a XVI. század óta az *Óvári és Szarvaskendi Sibrik* családé volt, úgy a Siebmacher segélyével könnyen feloldhatjuk a két czimer gazdáinak monogrammját. Az első czimer Sibrik

(II.) Osvaté, a második ennek első feleségéé, Petheő Katáé. A kö készülhetett 1580—1600. között.

Terünk nem engedi, hogy Vas megye érdekes monografiájával többet foglalkozzunk, pedig még korántsem meritettük ki a kötetnek tárgyunkra vonatkozó anyagát. A kit csak legtávolabbról is érdekel a dolog, jól teendí, ha átolvassa magát a munkát; ideje nem vesz kárba, haszna és öröme lesz belőle.

Varjú Elemér.

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Von Franz Zimmermann. C. Werner und G. Müller. II. Band. 1342—1390. Hermannstadt, 1897. 8° 4 lev., 759 oldal és VII tábla.

Az erdélyi százszok mintaszerű oklevéltárából világot látott a második kötet. Tartalmát 1342—1390 közti oklevelek teszik, részben teljes szövegük szerint, részben regestákban. Ezek az oklevelek nagyobbára már ki vannak adva az Anjoukori Okmánytárban, a Teleki-oklevéltárban, Fejérmél, a Székely Oklevéltárban, stb., újra közlésük még sem volt felesleges, mert a régi kiadások hiányos, töredékes vagy megrontott szöveget nyújtottak. A hatszázhetvenhét oklevél a genealogusnak igen szép anyagot nyújt az erdélyi nevezetesebb családokra vonatkozólag; különösen a gróf Beldiek levéltárából származó, nagyrészt kiadatlan oklevelekből meríthet sokat a hazai családisme.

A kötet becsét nagyban növeli hét tábla 27 pecsét-ábrával. A jól megválogatott és tiszta, Divaldnak becsületére való fénynyomatok kiadott pecsétjeink csekély számát szaporítják. Nagyon óhajtható lenne, hogy egyéb oklevéltáraink is követnék a jó példát. A legutóbb megjelent Teleki-oklevéltár közöl ugyan néhány érdekes pecsétet, de ép a legrégiebbeknél megelégszik egyszerű említéssel vagy leirással. A Zichy-kódexből pedig egyáltalán hiányoznak az ábrák, pedig csak az Árpád-korból több mint 20 darab, részben ismeretlen pecsétet lehetett volna kiadni a szélyi levéltárból.

A száz Urkundenbuchban kiadottak közül már több régóta ismeretes Pray Syntagmájából, Jerney-ből, a Történeti Életrajzokból s máshonnan. Régiebb e fajta kiadványaink azonban olyan gyarlók, hogy a pecsétek fényképi másolatban való újra közlése soha sem felesleges. Ilyen, már egybeült kiadottak: Nagy Lajos két rendbeli kettős-pecsétje, kisebb titkos és négy-szegletű gyűrű-pecsétje; Mária királynő *sigillum secunduma*; Demeter bibornok és esztergomi érsek nagy pecsétje; a hét százsz szék XIV. századi pecsétje (kiadva Édernél, De initiis iuribusque Saxonum, 166. l.). Eddig kiadatlanok:

Göbölín erdélyi püspöké egy a bécsi cs. és kir. udv. levéltárban levő 1380-iki eredeti galván-másolatáról. Két csúcsú (67×47 mm.), mezején gót ívet alatt a sarkányt öltő Sz. Mihály arkangyal. Ez alatt kis fülkében a püspök térdeplő alakja, mellette jobbról-balról kivehetetlen ábrájú csucsives paizs. Kőrírata:

S · GOBOLLINI · DEI GRA · HPI · HQQE ·
ALBARI · TRAUSILVARI

A kolozsmonostori konvent pecsétje két rongált példány után van közölve, az egyik 1373-iki, a másik.

1382-iki oklevélről való. Ez a pecsét Jerney munkájában is le van rajzolva, egy 1466-iki példányról, de igen hibásan. Mezején gót stílusú trónon ülő Mária látható, (Jerneynél mellette térdeplő angyalokkal, a minék az Urkundenbuch ábráján semmi nyoma), körirata:

S : QVARTVS : BTH : M : VIRGIS :
D' COLONORTVRA

A brassói káptalan pecsétje 1380-iki lenyomatról van levéve. Kétszűcsü (52×32 mm.). A pecsétmező két egyenlőtlen részre van osztva; a felső nagyobbban gótikus ívezet alatt két szent, valószínűleg Péter és Pál alakja; az alsó osztásban középpüth körives fülkében térdelő papi alak, két oldalt egy-egy csűcsives czimerpaizs. Az elsőben egymáson álló két természetes madár, a másodikban két csillag által kísért, gyökeresthől kitépeth fa (Brassó város czimere). Körirata:

+ S' · CAPITVLI · DE · BRASSOHOW

1569-iki példány után közöltetik a *szebeni kiskáptalan* XIV. századi pecsétje. Kétszűcsü; mezején olthárszerű emelvény, rajta ülő Krisztus-alak, mellette áll a két szent asszony, Mária és Magdolna; fejük felett hármas *román* ívezet. Körirata:

* S' * CAPITVLI · DVBIHRSIS *

A *nagyselki kiskáptalannak* ugyanezen korbéli pecsétjét a magántulajdonban levő eredeti tyarium lenyomatáról fényképezték. Kétszűcsü (64×40 mm.). Mezején két angyal által emelt templom. Körirata:

* S + CAPITVLI : DHCARATV u DE ·
SCHALK

A régi szász székek pecsétéiből is van néhány érdekes az Urkundenbuchban kiadottak közt. A brassói széknek három pecsétjét találjuk a II. kötetben. Az egyik, a legréghbb, csak jobb lenyomata egy az I. kötetben 11. sz. alatt közölt pecsétnek. A második töredéke egy 1368-iki oklevélről való újabb pecsétnek, a melynek képe s körirata, (a mennyire t. i. még megvan) teljesen hasonló a harmadik, 1380-ból való pecsétéhez. Ez utóbbi kerek, (48 mm. átm.); mezején hatkarelyban foglalva csűcsives paizs stilizált lilionnal; paizstartókul két, aránytalanul kicsire vésett madár. A paizs fölth két lebegő angyal koronát tart. Körirata:

+ S x CIVIVM x HT x PROVINCIALIVM x
DE BRASSHO x ~

A beszterczei szék 1367-iki pecsétje igen durva vésetű. Átm. 38 mm., kerek mezején bokros talajon álló, középen kaputoronnyal ellátott ormós várfal látható. Körirat:

* S · PROVINCIALIV DE BIST'ZA

A municipális pecséték közül a beszterczei és nagyszebeni régi pecséteteket találjuk még a kötetben. Az első egy 1367-iki okiratról függ. A 40 mm. átmérőjű kerek pecséten csűcsives paizs van, melynek hasított mezején jobbról három haránt pólya; a balosztás ábrája kivehetetlen. Az oldalt paizson kendőszerű takaróval ellátott, felismerhetetlen czimerű sisak. A körirat:

SIGILLVM CIVIVM DE BISTIRCIÁ

Nagy-Szeben város pecsétje a XIV. századból való, de későbbi, 1472-iki lenyomatról van kiadva. Kerek, átmérője 46 mm., mezején czimer: csűcsives paizsban keresztbe tett két pallos, markolataik közt három csillag által kísért lebegő korona. Körirat:

* S * CIVIVM * DE VILLÁ * HARSANU

Reméljük, hogy a szász oklevéltár kiadóinak példája követőkre fog találni, különösen a kiadás módját illetőleg. Az egyebütt is kiadott pecsétnek az Urkundenbuch ábráival való egybevetése bárkit is meggyőzhet arról, miszerint a legjobb és legszebb *rajz* is pontatlan és tökéletlen a fénynyomatu képpel szemben. Ma, a mikor a fényképi eljárások nemcsak igen tökéletesek, hanem igen olcsók is, nagyon hibás dolog lenne a régi szokáshoz ragaszkodva rajzoltatni a pecsétet. Míg ezzel fel nem hagyunk, nem lesznek kifogástalan s minden tekintetben használható ábráink.
Varjú Elemér.

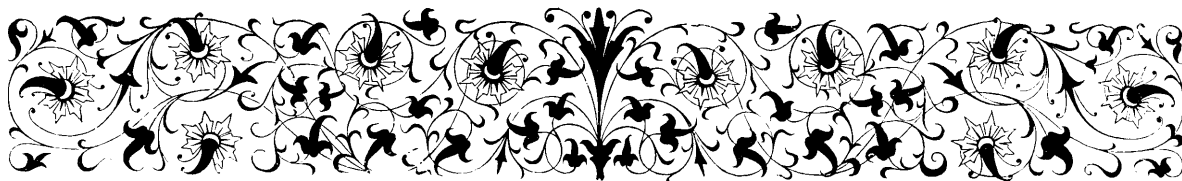
Nagy Iván. Családtörténeti értesítő. Szerkesztik és kiadják dr. Komáromy András és Pettkó Béla. I. évfolyam, 2—3. és 4. füzet.

Az új füzetek nagyrészben az elsőben megkezdett nagyobb közlemények folytatásait tartalmazzák. Komáromy András befejezi a *Perényiek a mohácsi vész előtt* című nagyérdékű dolgozatát, Pettkó Béla folytatja a királyi könyvek czimerleírásainak közlését. Illéssy János az 1754—55-iki nemesi összeírásból Abauj, Arad, Árva, Bács és Baranya vármegyék névlajstromát mutatja be; ugyan ő tőle egy három füzetre terjedő érdekes cikksorozatot találunk az *Alaghy-családról*. A *Magyarország családai* című rovatban egész sora foglaltatik a rövid, de sok adatot tartalmazó családtörténeteknek, Angyal Pál, Benkő Imre, Horváth Sándor, Baczkamadarasi Kiss Bálint s mások tollából. Ezuttal a *Bodnár, Horváth, Jeszenszky, Kéler, Knapp-Bányai, Klein-Arnótfalvy, Korchmáros, Kovachich, Marsó (de Verebely), Molnár, Nagy (de Tasnád), Pekri (de Petrovina, gróf és nemes) és a Taltay-családok* rövid monografiái közöltetnek. A *Hivatalos értesítő* referál a belügyminiszteriumban újabban előfordult nemesi ügyekről s közli Perczel belügyminiszternek 1893 június 27-ikén az *ösfák* (talán inkább leszármazási táblák?) *hitelesítéséről* és 1898 szeptember 23-ikán a *czimerbizonylatok hitelesítéséről* kibocsátott rendeletét. A *Tárcza* változatos tartalmából, mint kiválóan a czimertanra vonatkozót, a dr. Sötér Ágost által a mosonygyeji levéltárban őrzött czimereslevelekről összeállított jegyzéket említjük meg.

A *Nagy Iván* belthatóbb ismeretét akkorra tartjuk fenn, mikor egy egész évfolyam fekszik előttünk.
Csekei.

Helyreigazitás.

Az I. füzet 20. lapján levő három pecsétrajz közül a sorban 3-ik a Benedeké és a 2-ik — miként felirata is mutatja — IV. Sándoré; ugyanazon a lapon a Bakacs (II.) Sándor pecsétje alatt pedig az 1598. évszám helyett 1603. évszám értendő, s az előző lapon a szöveg is ennek megfelelően kiigazitandó.

A KÖKÉNYESI, UTÓBB SZENT-BALÁZSI SZELE CSALÁD ÉS 1428-IKI CZIMERES LEVELE.

(Szines hasonmással és a szöveg közt két rajzzal.)

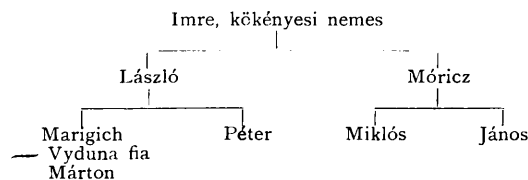
Ama számos közbirtokos nemes család között, a mely az Árpád-házi királyok korában Zala vármegye egyes vidékein megtelepedve volt, találjuk már a XIV. századnak elején a Kökényesi családot is.

Eredetileg is ebben a vármegyében volt-e törzsökös, avagy máshonnan költözött-e át? erre a fenmaradt adatok felvilágosítást nem nyújtanak. Sem az Erdélyből származó Kökényes vagy Kökényes-Rénold nemzetséggel, a mely a XIII. század végén Baranyamegyében, Siklós közelében, Nagyfalun is otthonos volt,¹ de onnan csakhamar kiszorult, sem azzal a Kökényes (Kukenus) mesterrel, a ki 1313-ban fiaival, Balázsszal és Jánossal 45 márkán megveszi a somogymezei Jutun (ma Jutom, tabi járási) birtok egy részét Erb comes özvegyétől, ennek Jakab fiától, Klára leányától és rokonuktól, Phanch comes-től, kapcsolatára nem találunk. Ezt az utóbbit mégis némileg valószínűvé teszi az a körülmény, hogy a somogyvári konventnek a fentebbi adás-vételről szóló bizonyságlevele az alább tárgyalandó Kökényesi-armálissal és a Szele családnak számos más, jórésztben középkori iratával együtt ma is és régtől fogva közös levelesládákban fekszik.²

¹ Árpádkori új okmtár, XII. k. 186. l., IV. k. 332. l., XII. k. 553. l. Volt Baranyamegyében, közel a Dunához, egy Kökényes nevű birtok is, melyen 1468-ban a Kökényesi Adéfi család lakott. (Csánki Dezső: Tört. földr. II. k. 551. l.) 1341-ben ebből a családból szerepel Kökényesi Pál fia, Miklós. (Anjou-kori okmtár, IV k. 130. l.)

² Vizeki Tallián Gyula kutasi ltárában. A forrásnak

A családnak első ismert bizonyos tagja Kökényesi (de Kewkenus) Agabitus, kinek neje Molnári Csépán comes leánya volt. Fiuk Sándor 1331-ben zalavármegyei kökényesi és debrétei birtokának felerészét 6 évre zálogba adta nagybátyjának, Molnári András comesnek és — fia ekkor még nem lévén — őt fivérévé, ennek fiait, Petőt, Tamást, Miklóst és Andrást pedig fiaivá fogadta. Utóbb mégis fia született, Mihály. Kökényesi Sándor ezt nem sokkal élhette tul, fiának jogaiért már özvegyének, Erzsébetnek kellett pörösködni. 1337-ben végre a felek a vasvári káptalan előtt olykép egyeztek meg, hogy az említett birtokokat a kölcsönös örökösödési jognak fentartása mellett véglegesen megfelezték.¹ Ez időtájt élt Kökényesi (de Kukynes) Imre is, kinek fia László, kökényesi nemes, fiával Péterrel együtt 1355-ben kökényesi örökös birtokának egy harmadát a zalavári konvent előtt leányának, Marigichnak hozományul felvállotta. Az oklevélből összeállítható családfatörredék a következő:

megjelölése nélkül közlendő adatokat mind ebből a levéltárból meríttem.

¹ Zala várm. tört., I. k. 255. l.

1371-ben ismét Kökényesi családtagokra találunk. Tanukul jegyezte fel őket a megyebeli nemesek között a vasvári káptalan bizonyos, a Németujváriak és Egerváriak közt folyt perben. Ezek Kökényesi Pál fia István, Kökényesi Péter fia Mihály, Miklós fia János, Kökényesi Márton fia Domokos és Kökényesi András fia Miklós.¹ 1378-ban a Kökényeshez közel fekvő Hetés birtok iránti perben jelöltettek ki királyi emberként Kökényesi György fiai Miklós és János is,² 1382-ben pedig Kökényesi Miklós fiai Bertalan és Lőrincz, továbbá egy másik Kökényesi Miklós fiai Péter és János, meg Kökényesi Lukács fiai, Balázs és István állottak perben Hahóthi Lászlóval és Miklóssal, Sárhidai Fodor Jánossal, Kökényesi Péter fia Jakabbal, Szentbalázi Miklós fia Sebestyénnel és Tótfői András fiaival.³

Láthatjuk ezekből, hogy a XIV. századnak vége felé a család meglehetősen elterjedt volt.

Ez időtájt veszi fel a családnak egyik ága a Szele (Ze) családnevet is, a melyet a velük rokon Szentbalázi családnak egyes tagjai már a XIV. századnak közepén is viseltek. Úgy látszik, Kökényesi Miklósnak nejétől, Szentbalázi János leányától származott fiai használják ezt a nevet először.

A Szentbaláziakkal való vérségi kapcsolatot utóbb az összeolvadás ezzel a családdal irányította nagyrészt a Kökényesi családnak sorsát.

* * *

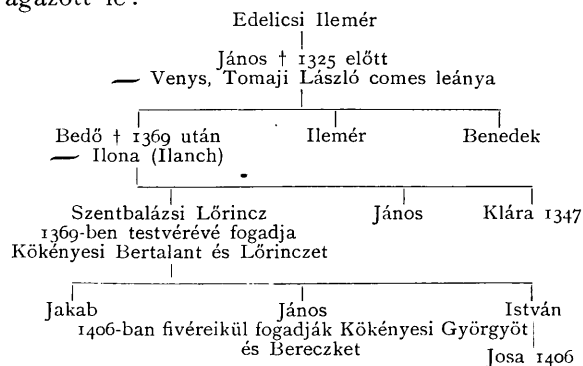
A *Szentbalázi* család már a XIV. századnak kezdetén Zala vármegye közepe táján több faluban birtokos volt. A családnak első ismert tagja Bogyiszló (Budyzlo), még az Árpád-kor vége felé élhetett, mert 1340-ben már emberkort ért unokái szerepelnek. Bogyiszlónak János fiától öt unokája maradt: három fiu, István, Imre és Móricz, továbbá két leány, kiknek egyike Kökényesi Miklósnak, a másik pedig Szepetneki Jakabnak nejevé lett. Közeli rokona volt Edelicsi vagy Szentbalázi Ilemér, kinek szintén János nevű fia volt. Ennek özvegye Venys, Tomaji László comes leánya, 1325-ben fiaival, Bedővel, Ilemérral és Benedekkel együtt Pallin nevű ősi birtokuknak felét 25 márkán Kanizsai Lőrincz-

nek adta el.¹ Bogyiszló és Ilemér fentnevezett fiunokái birtokaikat, úgymint Szentbalázst másnéven Udvardot (Wdworth), Kisfaludot és Edelicset egymás közt megosztották. Birtokaikban osztályos részt kapott egy tolnamegyei család is, úgymint Apari Peterke fia, Orros Miklós (dictus Orrus) és előbbinek Dénes fiától származott unokája János, a kiket egy 1340-iki oklevél a Bogyoszló-fiak egyazon nemzetségi és vérségi vonalon levő testvéreinek (fratres) nevez.

Bogyiszló unokáiról nem sokat tudunk még. István 1340-ben mint királyi ember járt el a Rajki családbeliek osztozkodásánál és 1346-ban testvéreivel együtt bizonyos birtokrészeit eladja az említett Apariaknak,² Imre pedig 1357-ben Zala vármegye szolgabirája volt s mint ilyen a Konth Miklós nádor által tartott megyei közgyűlésen a gonosztevők és latrok elítélésénél közreműködött.³

István és Imre nemsokára gyermektelenül halhattak el. Imre 1365-ben még élt s ekkor — fiai nem lévén — rokoni szeretetből apai birtokaiból nővérei fiainak, vagyis Kökényesi Miklós és Szepetneki Jakab gyermekeinek kiadta a negyedét. Egyetlen leányának, Margitnak, Salamonfalvi Salamonfia Pál nejeének, ezt már előbb kiadta volt. Szentbalázi Imre 1365-ben már betegeskedett s a zalavári konvent által kérésére kiküldött Bereczk fráter előtt végrendeletet is tett, a melyben leányát a neki adott osztályrészben újból megerősítette. Vele csakhamar kihalt a Bogyiszló-ág.

A családot Ilemér ága tartotta fenn továbbra. Tőle a Szentbalázi család a következőképen ágazott le:

¹ U. ott, II. k. 48. l.

² U. ott, II. k. 154. l.

³ U. ott, II. k. 187. l.

¹ U. ott, I. k. 191. l.

² U. ott, I. k. 372. l. és II. k. 354. l.

³ U. ott, I. k. 574. l.

Ilemér unokájának Bedőnek (Bedow, Bedeuk, Bedouk, Bedouch, Bodev), a kire a Bogyiszló-ág birtokának jelentékeny része is szállott,¹ e miatt hosszas pere volt a leánnyal, kivált az Apariakkal, névszerint Apari Peterke unokáival: Dénes fia János mesterrel meg Orros Miklós fiaival: Miklóssal és Tamással. Ezek már korábban is harczban állottak vele, sőt még hamis bizonyság címén is emeltek ellene keresetet. Bedő 1347-ben kiegészített velök s neje és 3 gyermeke nevében is a Szentbalázi birtoknak egy részét (abban egy gesztenyefaerdőt is) átengedte ugyan a peres atyafiságnak, mindamellett a Bogyiszló-ági örökségen újból összevesztek s a pereskedés köztük végleges megoldást csakis 1368 táján nyert, még pedig ezuttal Bedőnek és gyermekeinek javára. Ilemér ága eleintén többnyire edelicsi birtokáról nevezte magát. A Szentbalázi nevet állandóan — úgy látszik — csakis Bedő vette fel, a Bogyiszló ágának kihalta és birtokának elnyerése után.² Alkalmassint ekkor Szentbalázusra is költözött.

Bedőnek és fiainak, miként láttuk, elég okuk volt arra, hogy a leányági atyafiság iránt különös vonzalmat ne érezzenek.³ Egyedül csak a Szentbalázi János leányától, Kökényesi Miklónétól származott fiuk tettek ebben kivételt. Abban a perben ugyan, a melyet 1368-ban Bedő szentbalázi, kisleludi és túri birtokai érdekében indított, a Szeptekieken és Salamonfalviakon kívül a Kökényesi fiuk ellen is támadt, de már a következő évben, 1369-ben a peres atyafiságot annál melegebb viszony váltotta fel és Bedő, meg fia Lőrincz a Kökényesi fiukat, Szelét, Bertalant és Lőrinczet a vasvári konvent előtt osztályos atyjukfiaivá (in fratres adoptivos et conditionales) is fogadták. Pedig Szentbalázi Lőrincznek magának is voltak fiai. Az atyafiságos szeretet ezekre is átszármazott. Szentbalázi Lőrincz fiai Jakab, János és István 1391-ben

¹ Ugy látszik, volt birtoka Kökényes-Mindszent tájékán, a döbrétei határban is, legalább egy 1366-iki határjárás említ itten egy Beduchzeley nevű szőlőhegyet. Zala várm. tört., II. k. 12. l.

² 1345-ben még Edelicsinek hívják. Zala várm. tört., I. k. 427. l.

³ Szentbalázi Lőrincz ugyan 1370-ben Szentbalázi Orrus Miklóstól még 2 márkát is kölcsönkért, minek fejében az edelicsi szőlőhegyen öt megillető vámot neki zálogba adta (Fejér, Cod. Dipl. IX. k. 4., 251. l.), de ez is alighanem újabb elhídegülésre adott alkalmat.

Kökényesi Szele Bertalan fiait: Györgyöt és Bereczket, a kölcsönös örökösödésnek fentartása mellett szintén fivérükül vallották s magukat egymás javaiba ezen a czimen ellentmondás nélkül be is iktattatták. 1406-ban a testvérek közül már — úgy látszik — csakis István élt, s ez, bár ekkor egy fia is volt már, Józsa, ennek nevében is megújította az örökvallást.

Szentbalázi István ezt nem sokkal élte túl. 1408-ban még Zala vármegye közgyűlésén a nádor előtt tiltakozott az ellen, hogy János mester, néhai Móroczhidai Simon bán fia bizonyos Nagyfő (Nagyfew) nevű, az edelicsi határban levő birtokát az ő szigligeti várához hatalmasul elfoglalta,⁴ csakhamar azonban fiával együtt elhalt s javaikat már ugyanebben az évben a Kökényesi családnak kezén látjuk.

Szentbalázsiakra egy ideig még ezentul is találunk. Kapcsolatukat Ilemér ágával és egymás közt kimutatni nem tudjuk. Lehet, hogy attól a Szentbalázi Miklós fia, Sebestyéntől származtak le ezek, a kinek 1382-ben pere volt a Kökényesiekkel.⁵ Alkalmassint azonban ez a Sebestyén is az Apari családnak leszármazója s a már fentebb említett Orros Miklósnak unokája volt. Általában valószínű, hogy az 1408. éven tul előforduló Szentbalázsiak a szóban forgó családnak csakis nőágon voltak leszármazói, a kik Szentbalázson birtokrészeket szerezvén, magukat onnan is nevezték. Ilyen névcserére találunk pl. az Apari, Keresztúri, Garázda és Kalazsnyai család egyes tagjainál is. Ezek közül valók Szentbalázi Péter fiai, Péter, Orbán és Lukács, a kik 1437-ben, mint szomszédok, bizonyos edelicsi birtoknak beiktató határjárása ellen tiltakoztak. Olykor Szentiványiaknak és Kisleludiaknak is nevezék magukat.

1406-ban nemes Szentbalázi Szele Mártonról hallunk hirt, aki maga és János fia nevében kisleludi, molnárii, szerdahelyi és szentmihályi egész birtokát, meg a szentbalázi szőlőhegyen neki járó hegyvámot s taksákat 140 arany forinton ákosházi Sárkány Ferencznek zálogosította el. Ez a Molnári mellett feküdt Szentgyörgyön lehetett birtokos és azonos azzal a Szentgyörgyi

⁴ Csánki Dezső, Magyarország tört. földr. II. k. 185. l. Orsz. ltár. Dl. 9430.

⁵ Zala várm. tört., II. k. 187. l.

Miklós fia Mártonnal, aki 1379-ben nem kis bajba került. Peres ügyében ugyanis a királyi kúriába készülvén, Szentmihályi Ravasz István özvegyének Szentmihály, Szerdahely, Vár, Molnári és Nyirkút birtokokra vonatkozó peres ügyét is elvállalta s az erre vonatkozó négy okmányt is átvette. Megtudván ezt Szentmihályi János fia László, utána küldötte embereit, hogy az okmányokat tőle csellel vagy erővel elvegyék. Az uton Mártonunk szerencsével járt és az okmányokat Lajos királynak néhány főúr jelenlétében Gerencséren fel is mutatta. A királyi kúriába utasítottván, Visegrádra ment s ottan Pál szabó házába szállott, a kinek az okmányokat is megőrzés végett, gondosan, tokba és tarisznyába (in una valista) rejtve, átadta. Szentmihályi László emberei erre valahogyan reájöttek és az okleveleket csellel magukhoz kerítették. Az özvegy azonban nem sok szájalommal volt iránta, hanem hűtlen sáfárkodás miatt bevádolta és országbirói ítélettel be is börtönöztette őt. Fogóságából csakis 1384-ben szabadult ki, miután előbb maga és fiai János, Miklós és Péter kemény kötés alatt vagyoni jótállást vállaltak.

Ezektől a Szentbalázsiaktól származhatott és

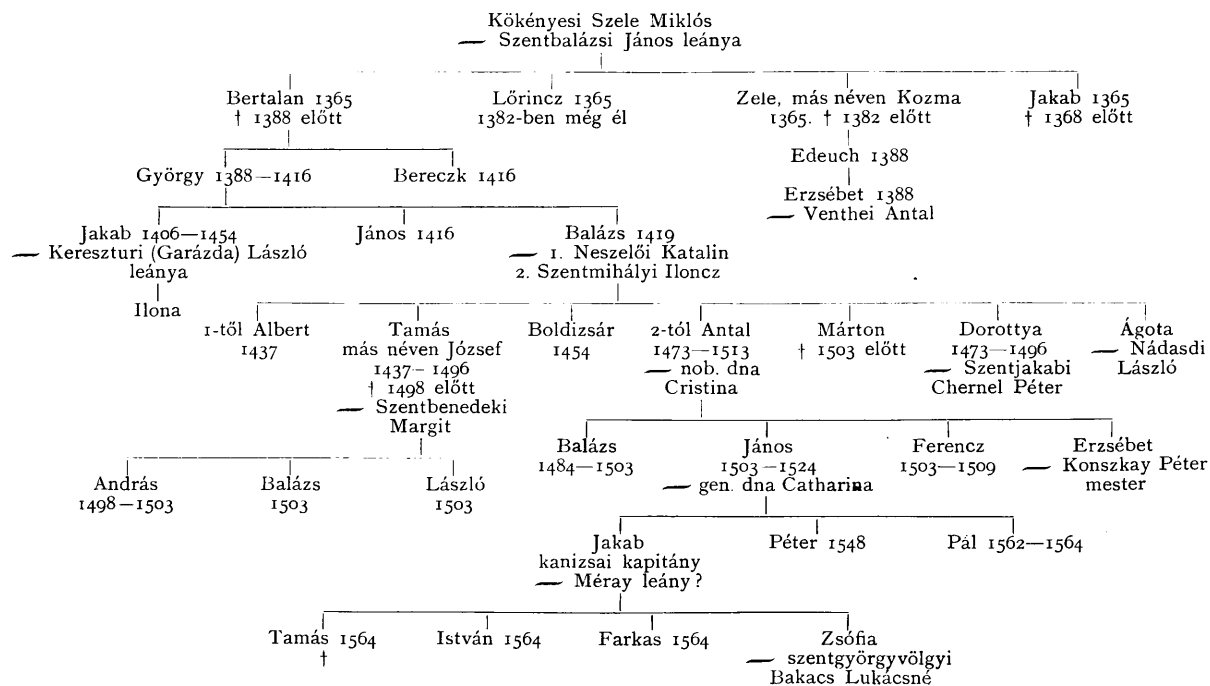
a Kökényesi leszármazókkal is közelebbis többszörös rokon kapocsban állott az a Szentbalázsi Péter, a kinek a csehek, németek és más ország ellenségeivel szemben, különféle hadjáratban vére hullásával szerzett érdemeit 1460-ban Mátyás király azzal jutalmazta meg, hogy Molnári, Szerdahely és Szentmihály birtokokat, továbbá Szentbalázs, Kisfalud, Túr, Zelefalva, Kökényes, Mindszent és Ederics birtokoknak felét, a melyeknek ő, illetve neje Kathkó, néhai Szentmihályi Istvánnak, Szentbalázsi Szele Balázsné Szentmihályi Iloncz fivérének leánya s ennek fivére Szentmihályi Gáspár régtől fogva békés birtokában voltak, nekik ujított adományba adta.¹

Mindamellett a Szentbalázsi nevet nem ezek, hanem a kökényesi Szele család tartotta fenn, a melyre a név és vagyon — miként említettük — leányágon és örökbefogadás útján szállott.

* * *

Térjünk immár vissza a Kökényesi családnak viselt dolgaira.

Kökényesi (de Kokenyes) Szele Miklósnak Szentbalázsi János leányától leszármazó utódait a következőkben állítjuk össze :

¹ Orsz. Itár, Dl. 15500.

Miklósnak négy fia volt: Bertalan, Lőrincz, Szele és Jakab, a kiknek — mint említettük — nagybátyjuk, Szentbalázi Imre 1365-ben a leánynegyedet kiadta. A testvérek közül Jakab csakhamar elhalt, legalább 1368-ban, mikor Szentbalázi Bedő a rokonságára perrel támadt, a Kökényesi fiuk közt az ő neve már hiányzik. Szelének, kit másképp Kozmának is neveztek (Zeles, alio nomine Cozma) — a mennyire egy egérrágtá oklevélből sejteni lehet — Edeuch nevű fia,¹ ennek pedig Erzsébet nevű leánya volt, kit Venthei Antal fia István vett nőül s a kit hozományára nézve Kökényesi Bertalan fia György 13 márkán kielégített.

Szele, Benedek és Lőrincz részesedtek a fentebb leirt 1369-iki örökvallásban, a melynek alapján utóbb fiaik Szentbalázi Lőrincz ivadékaiknak magtalan kihalta után, 1416 táján a szentbalázi és kisaludai birtokot örökölték. A testvérek közül 1382-ben már csak Benedek és Lőrincz élt, a kiknek, rokonságukkal együtt, ekkor perük volt Hahóthi Lászlóval és Miklóssal, Sárhidai Fodor Jánossal, Kökényesi Jakabbal, Szentbalázi Sebestyénnel és Tótfői András fiaival.²

Lőrincznek neje alkalmasint Apáti leány volt, a mit abból gyaníthatunk, hogy 1419-ben Kökényesi Szele György fiai Apáti László fiát Bereczket a Lőrincz özvegye után őt Kökényesen és egyebütt megillető hozomány dolgában kielégíti. Azt is látjuk ebből, hogy Lőrincznek fiai nem maradtak, hanem javait Benedek fivérének utódai örökölték.

Benedeknek két fia volt: György és Bereczk. Az előbbi — miként láttuk — már 1388-ban az ősi vagyonnak birtokában volt. Miként atyjukkal 1369-ben Szentbalázi Lőrincz, úgy velök 1391-ben ez utóbbinak fiai léptek kölcsönös örökösödési szerződésre. A Szentbaláziak az ő birtokaikat Szentbalázst, Kisaludot, Túrt és Edelicst kötötték le, a Kökényesiek által lekötött birtokok pedig voltak Kökényes, Zelefalva (egy 1406-iki királyi és az 1489-iki nádori átirat szerint: Zeelech)

és Kisalud. A sors a Kökényesieknek kedvezett, csakhamar mindezeknek a birtokoknak uraivá lettek és azokra már 1408-ban a királytól új adománylevelet is szereztek.¹

György három fia közül Jánosról csakis az 1416-iki királyi privilegiális levél tesz említést, azontul az iratok már csak Jakabról és Balászról szólnak. A két testvért eleintén vagyonuk rendezésével látjuk elfoglalva. 1420-ban a zalavári konvent őket és Zoba Imre szigeti várnagyot Szentbalázs, Kisalud és Jánosfalva zalamegyei birtokokba ellenmondás nélkül beiktatja, a következő évben pedig Zsigmond király parancsára a pécsi káptalan vezeti be őket tiltakozás nélkül Kökényes és Istvánföldre birtokukba, továbbá Mindszenten, Szentbalázson, Kisaludon és Jánosfalván levő birtokrészeikbe. Mindamellet az osztályos atyafiak, az Apariak és Kalázsniaiak, nem nyughattak és 1433-ban Kökényesi Szele Jakabot pörbe fogták a miatt, hogy az ő szentbalázi és kisaludai birtokukat hatalmasul elfoglalta és használja. A pert a Kökényesiek nyerték meg, a nádor ebben az évben hozott ítéletében a birtokokat nekik ítélte oda.

Már ezt jóval megelőzőleg Kökényesi Jakab a királynak szolgálatába állott, kinek seregében találjuk őt 1428-ban az Aldunánál is. Ekkor Zsigmond király, tekintvén az ő hűséges szolgálatait, neki és Balázs fivérének a galambóczi táborban, 1428. június 22-én jutalmul czimeres levelet is adományozott, a melyre alább még visszatérünk. A két testvér közeli rokonságban volt a szintén zalavármegyei Jersai vagy Irsai családdal is. Ha nem csalódunk, anyjuk lehetett Irsai-leány. A köztük fennállott atyafiságos szeretetet mutatja az, hogy mikor Irsai László, alsó-lindvai Bánfi Pálnak familiarisa 1431-ben Zsigmond királytól a tiroli Feldkirchenben czimeres levelet szerzett, ezt nemcsak a maga és nagyapja fiági leszármazói, hanem rokonai, a szentbalázi (már így nevezi) Zele György fiai, Jakab és Balázs részére is kéri, holott ezek

¹ Ez alkalmasint Molnári környékén telepedett meg, legalább 1431-ben itt, Nyrkuthfelde mellett említettik Edewchhaza, a Ventheiek birtoka. Zala várm. tört., II. k. 470. l.

² Zala várm. tört., II, 187.

¹ Utóbb, 1416-ban minderről Zsigmond király Kökényesi Szele György fainak, Jakabnak, Jánosnak és Balásznak kettős pecsét alatt privilegiális levelet is adott, tekintve azt, hogy korábbi patense a titkos pecséttel volt megerősítve, a melyet nem másért, mint római királylyá történt választatása folytán, czimének gyarapodása miatt (propter augmentum tituli nostri) törött szét.

három évvel előbb már maguk is szereztek czimert maguknak.¹

1437-ben ismét felujult az Apari-rokonsággal a régi pereskedés. A Szentbalázsi Bedővel 1365-ig pereskedett Apari János mesternek ugyanis fiavadékai kifogyván, unokája Ilona, Tomaji Miklósné, továbbá ennek leányai Zsuzsanna Pápai Györgyné és Apolina Wki Istvánné a családi vagyonnak egy részébe, az edelicsi birtokba, magukat beiktattatni kívánták. Ez ellen a Szele testvérek tiltakoztak. Két éven át folyt a per, a mely azután más birtokokra is kiterjedt (Szentbalázs, Túr, Kisfalud) s a rokonság nem épen atyafiságosan tárgyalt egymással. Végre is a Szelék lettek a győztesek s ellenfeleik a vasvári konvent előtt igényeikről lemondottak.

Szele Jakab, Ilona leánya nevében, Keresztúri Lászlóval és fiaival szemben egy más pert már korábban megnyert s ekként a vasvármegyei Keresztúr és Barkolcz birtokok feléhez jutott. Mégis a békét egyengető jámbor férfiak közbenjárására 1433-ban újabb egyességre lépett s ekkor leányának csak bizonyos féludvarhely, szőlő és a Farkasfalvával határos telek stb. jutott.

1443-ban Szentbalázsi Szele Jakab a kanizsai várban viselt, mint a Kanizsaiaknak embere, tisztséget, s mikor a Rozgonyiak, a kik már Kanizsai Imrét is foglyul ejtették, a várat ostrom alá vették s több napon át gépekkel törettek és ostromló bástyákkal megtámadták, a két várnagy, a plébános, meg Szele Jakab kilencz társával együtt, Alsólendvai Bánfi Istvánt és Pált hívták segítségül, s nekik a várat bizonyos feltételek -- köztük a visszaválthatás feltétele — alatt, megvédés céljából átadták.²

A következő évben a két Szele testvér birtokán tartózkodott s néhány társukkal néhai Kozma fia Lőrincznek szomszédos döbrétei jószágán hatalmaskodtak.³

1450-ben már Szele Jakabnak és Balázsnak volt nagy panasza. Birtokaikra meg a szent-balázsi plébánia-templomra vonatkozó némely okleveleiket ugyanis Sárkürtösön Alsólindvai Bánfi Pál jobbjágyának, Balázs birónak házához adták volt

őrizetbe. Megtudván ezt Szele Balázs komája (compater) Laki Kaczor János, embereivel a biró házára tört, a cistát feltörette és az irásokat elvitette. A király a vármegyét vizsgálatra küldte ki, a mely a panaszt igaznak találta.

Egyébként az ilyesmikben Jakab és Balázs urak és fiaik sem voltak nagyon ártatlanok.

Az Ulászló király hősi halála után támadt zavaroknak elhárítására, névszerint az országban elterjedt háborusodásoknak megszüntetése végett összehívott országgyűlésre szóló és 1445. február 8-ikán Zalavármegyéhez küldött meghívóra egykoru kéz rövid tartalomjelszül azt írta reá, hogy ez «a főpapoknak és báróknak a hatalmaskodók ellen kibocsátott levele, a melyet a Zele fiuk ellen kell felmutatni.»¹ Így tudjuk, hogy 1446-ban Benkfalvi Zopa Péternek és Súlyagi Ambrusné, Kapurévi Katalinnak ellenük emelt az a panasza szintén igaznak bizonyult, hogy Szentbalázsi Szele Jakab és Balázs a közelmúlt zavaros időkben az ő Bucsitá nevű zalamegyei birtokukat hatalmasul elfoglalták.

Jakab vélt jogainak erőszakos érvényesítésében annyira ment, hogy Balázs testvéreinek nejét, néhai Szentmihályi másképp Boldogasszonyfalvi Boldizsárnak leányát Ilonát, s ennek anyját, Sára asszonyt sem kímélte, miért is ezek 1454-ben a királynál is panaszt tettek a miatt, hogy Jakabnak megbizottja a mult husvét táján őket azoknak a szentmihályi, szerdahelyi és molnárii birtokrészeknek átvételében, a melyek Szele Balásznéra Szentmihályi Balázs fia Miklósnak magtalan elhalta után szálltak, erőszakkal megakadályozta s az öröklött szentmihályi házból lovakat, fegyvereket és gabonát elvitt, sőt saját udvarházuknál is hatalmaskodott, Sára asszonynak egyik emberét félholtra veretvén.

Jakabról ezentul semmi hir sincsen. Alkalmasint csakhamar bekövetkezett halála hártotta el azt, hogy a testvérek között volt jó egyetértést háboruság váltsa fel. Jakabnak egy leánya maradt, Ilona, fiáról tudomásunk nincsen.

Balázs túlélte bátyját. Miként Jakab a Kanizsaiaknak, Balázs szintén egy hatalmas főurnak, Cillei Ulriknak szolgálatába állott. Mikor ura fogságba került és várait átadni volt kénytelen, Szele Balázsra is rossz napok borultak. Csak-

¹ Szövegét kiadta a Hazai okmtár, I. k. 327. l. Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumban.

² Zala várm. tört., II. k. 519. l.

³ Orsz. ltár, Dl. 13771.

¹ Zala várm. tört. II. k. 524. l.

hamar azonban kegyelmet nyert a királytól. «Az elmúlt napokban,» mondja a király a Szombathely melletti mezei táborában 1441 április 19-ikén kelt oklevelében, «a melyben Magyarország uralmára történt megválasztásunk és meghívásunk után, a megválasztásból és azután következett megkoronáztatásunkból folyó jogunknak foganatosítása végett az országba jöttünk és végre az ország teljes uralmának átvétele végett hadat indítva előrehaladtunk volna, az ország több lakosa és alattvalója által némely ellenkezések támasztattak ellenünk. Mások között akarattunkkal ellenkeztek a méltóságos hercegek, Frigyes és Ulrik Cilli, Ortenburg és Zagoria grófjai, ugyanazon Magyarországnak tagjai is, a kik Erzsébet királynénak fogván, pártját, velünk szembe szálltak. Miért is ellenök és familiarisaik meg alattvalóik ellen lelkünkben súlyos nehezeltés támadt. Mégis, mivel azután azon grófoknak jóakaró meghódolását és hűségét elfogadtuk, az ő esküjöknek letétele által teljesen megbizonyosodván a köztünk és köztük folyt tárgyalásoknak szilárdságáról . . . előbbi méltatlankodásunkkal és nehezeltésünkkel velök és familiarisaikkal szemben felhagytunk, s megígértük . . . hogy abban az esetben, ha a mostani zavaros időkben javaikból vagy szolgálók javaiból . . . eladományoznánk, úgy az ilyen adományokat, bármi váddal vagy okkal történjenek és bárkinek adattak légyen is, mindenestől visszavonni és törölni s a másnak adott birtokokat . . . visszaadni tartozunk. Ezért . . . Ulrik gróf részéről egyéb familiarisai között Boldogasszonyfalvi László fiának Boldizsárnak, Szentmihályi Balázs fiának Istvánnak, Szentbalázi György fiának Zele Balásznak és Haholthi Mihály fiának Antalnak említett kötelezettségünket — a melyet országunk jó békessége javáért tettünk — beváltani óhajtván, minden nehezeltésünket és haragunkat, a melyet irányukban uruk után tápláltunk, nekik . . . megbocsátjuk, minden kihágásaikat, ha volnának, egyszerűen elengedjük és minden jószágukat, javaikat és jogaikat, ha az előző időkben valakinek adományoztuk volna, úgy, miként eddig birták, visszaadjuk.»

Szele Balázs kétszer is házasodott. Első neje Neszelői Katalin volt, Neszelői Bekő István leánya, ugyancsak zalavármegyei családból. Neszelén, Gebarthon és Osztolczon szerzett vele

gyermekeinek birtokokat, a melyeknek biztosítása azonban elég gondot okozott neki. Az első peréről 1435-ből értesülünk, a melyet egyrészt neje és néhai Neszelői Fábiánnak¹ Suskó leánya, másrészt Aracsai János fia Balázs s ennek fia Balázs, továbbá Pető fia Péter s ennek Péter fia között Neszelői birtok dolgában ekkor már javában folyt és még két év múlva, 1337-ben is tartott. Végre mégis megszerezték azt. Az osztolczi birtokrészeket veje Rajki Lászlóval és ennek nejevel együtt bírta, azonban ennek felét 1444-ben tőlük Osztolczi Antal per útján visszaszerezte. Gebarth, Aracsa, Tötös és Sévenfalva másképp Lovászy iránt is pereskedtek Aracsai Péterrel.²

Balázs ur hányatásai és perlekedése folytán némi vagyoni zavarok közé jutván, kénytelen volt 1447-ben fiával Józseffel együtt neszelei és gebarthi birtokukat 26 arany forinton haraszti Thopan Kelemennek elzálogosítani.³ Neje ekkor már nem élt, a záloglevélben meg sincsen említve, a birtokokat pedig a nádori bizonyoságlevél Szele Balázs és József tulajdonának mondja. Ebben az évben már Balázs ur másodizben is nős volt. Második neje Szentmihályi, másképp Bódogasszonyfalvi Balásznak Iloncz (Elena) leánya volt, a ki ekkor fivéreivel Istvánnal és Miklóssal, meg özvegy anyjával együtt az országbíró elé idézteti Szentmihály, Szerdahely és Molnári zalamegyei birtokaiknak jogtalan elfoglalása miatt laki Kaczor Jánost, Hermáni Miklóst s a hozzájuk tartozókat. Csakhamar a testvérek egymás közt is meghasonlottak s még ebben az évben Szele Balázs, neje nevében, sógorait és napát Sára asszonyt is perbe fogta az említett birtokokra vonatkozó jussaikra nézve. A pert meg is nyerte, de azért a birtokokhoz még sem juthatott, mert sógorai és napa azokat erőszakosan elfoglalták, sőt az országrendektől bizonyító okleveleiknek felmutatására perujtást is nyertek. Végre mégis békés egyetértés létesült a felek között, a birtokokat közösen birlalták, sőt utóbb Iloncz testvérei a maguk részét (az említettek

¹ 1437-ben a zalavári konvent egyik oklevelében Suskó atyját Aracsai Fábiánnak nevezi. A Zala várm. tört. I. k. 5. l. levő jegyzet szerint Szele Balászné is Neszelei Fábián leánya volna, a mi nyilván tévedés.

² Zala várm. tört., II. k. 52. l., I. k. 5. l.

³ Magyar Nemzeti Múzeumi törzsltár, 1447. év.

kivül Nyirkutot is) Szele Balázséknak eladni vagy elzalogosítani is akarták, a mi miatt aztán 1452-ben Szentmihályi Gáspár, saját apjának Istvánnak ellenében is, óvást emelt. Balázs napa, Sára asszony először Szentmihályi Balázs neje volt, a kitől Miklós nevű fia is származott. Ez utóbb örökös nélkül elhalván, vagyona anyjára s ennek második házasságából való leányára, Szele Baláznéra szállott. Ezt azonban békén nem bírhatták, mert — a mint fentebb már említettük — Iloncz asszonynak ezeken a jószágain 1453-ban még sógora, Szele Jakab is hatalmaskodott.

Szele Baláznak még az apai birtokoknak megtartása is gondot okozott. Osztályos rokonsága, a Kalazsnyaiak és a Kereszturiak, még egyszer megpróbálták, hogy már több ízben sikertelenül hangoztatott követeléseiknek végre fogamatot szerezzenek. Az osztályos per köztük már régóta folyt. Garai Miklós nádor azt a Szele testvérek javára már el is döntötte volt. Utóbb azonban az említett peres atyafiak néhány bizonyító oklevélhez jutván, 1450-ben ismét perujtást eszközöltek ki. De ekkor sem boldogultak, mert a nádor hosszas pereskedés után Szentbalázst és Kisfaludot Szele Jakabnak, Baláznak és Balázs fiainak ítélte oda s a Kalazsnyai és Keresztúri nemeseket örökös hallgatásra kárhöz-tatta.

Csakis ekkor jutott végre a Kökényesi-család a Szentbalázsiak jószágainak békés örökébe és ez időtől fogva a már eddig sem igen használt Kökényesi családnév lassanként egészen feledésbe ment.

Ugyanebben az évben Szentbalázsi Szele Baláznak a szomszédaival is meggyült a baja. Kökényesfő nevű birtokát, a mely nyugat felé Ebergény határáig, északra pedig Egerszeg város határáig ért, Bucsai Kelemen és fia, Haraszti Thopan János, Csáni Csák Tamás és mások hatalmasul háborgatták, miért is ellenök királyi vizsgáló parancsot eszközölt ki.

Első nejének rokonságával szintén hadilábon állott olykor. A fiágnak szokásos küzködése folyt itten is a leányág ellen. Ezuttal — úgy látszik — a leányág volt a hatalmasabb, mert Aracsai Imre fiai Tamás, Benedek és László a panaszosok a miatt, hogy Szele Balázs és fia, meg Aracsai másképp Neszelői Fábrián leányának, Suskónak

férje, Ákosházi Sárkány Benedek az ő aracsai házuiktól három ökröt elhajtattak, szőlejükben pedig hatalmasul kilenczedet szedtek.¹

1455-ben mint Vasvármegye egyik alispánja szerepel Szentbalázsi Szele Balázs.² Több hirt nem is hallunk felőle. Második házassága aligha lehetett boldog, mert fia Tamás, másképen József, egyenesen az özvegyet — az ő mostoháját — vádolta azzal, hogy férjét megölte. Mátyás király 1467-ben el is veszi erre a vádra az özvegynek szentmihályi, szerdahelyi, molnárii és nyirkúti birtokait, a melyeket az említett okból a koronára hárultaknak mondanak, s azokat, továbbá az özvegynek hozományát is, hiveinek ákosházi Sárkány Bertalannak, Benedeknek, továbbá Szentbalázsi Szele Tamásnak adományozta.³ Az özvegy jóval túlélte Balázs urat, újból férjhez is ment Wenthei Péterhez,⁴ s még 1489-ben is részt vett Antal fiának vagyoni elkötelezéseiben. Baláznak öt fia és két leánya maradt⁵ Albertről és Boldizsárról csakis egy-egy ízben (1437. és 1454-ben) találunk említést, bizonyos beiktatás és hatalmaskodás ellen tiltakozók között.

Márton nevére gyakrabban találhatunk. 1473-ban özvegy anyjával és testvéreivel, Antallal és Dorotttyával meg ekkor már Józseffel is egyetértve, Ákosházi Sárkány Benedeknek a fentemlített birtokok $\frac{1}{3}$ -adába való beiktatása ellen tiltakozott. A védekezés sikeres lehetett, mert 1482-ben az említett testvérek ezekre a zalamegyei birtokokra új adománylevelet is nyertek. A birtokoknak ugyan — mondja az adománylevél — mostan is békés birtokában vannak, de arra vonatkozó okmányaikat évekkal azelőtt, a törökök, a mikor a királynak Morvaországban jártában az országba rontottak s kivált

¹ Magyar Nemzeti Múzeumi törzsltár, 1454. év.

² U. ott, 1455. l.

³ Orsz. ltár, Dl. 16495. Utóbb azonban kiegyezhettek az özvegygyel, mert az a fenti jószágoknak bizonyos részeiben továbbra is benne maradt. Az adománylevél Ozvald zágrábi püspöknek javaslatára adatott ki, a ki Szele Tamással jó viszonyban lehetett, mert egy, a kutasi levéltárban levő 1470-iki levelében a püspök arra kérte fel szeretett Tamás barátját, hogy fivéreivel együtt Bottka János ellen tanuskodni eljőjön.

⁴ 1484-ben mint ennek neje említették. Orsz. ltár, Dl. 18962.

⁵ Ágota leányáról, Nádasdi Lászlónéról, csakis Nagy Iván nemzetségi művéből van tudomásom.

Zalavármegyét feldúlták, felégették, az ő szentmihályi templomukból elvitték és megsemmisítették.¹

Az említett testvéreknek ezek miatt a birtokok miatt azonban elkeseredett viszálykodásuk támadt a Harsághiakkal. Annyira ment a gyűlölködés köztük, hogy mikor Harsághi Mihályt ismeretlen gonosztevők megölték, rokonsága ezzel a tettel is Szele Antalt gyanúsította. A vármegye vizsgálatot is rendelt el, de ezen számos tanu azt vallotta, hogy a mikor Harsághi Mihályt megölték, akkor Szele Antal a saját lakóházában halálos betegen feküdt s így a vád dolgában teljesen ártatlan. A két család közti viszálykodás végre a perdöntő bajvívás útjára tereltetett. A bajnokok már készülődtek a bajszin helyén az összeütközésre, mikor a felek jámbor férfiak közbenjárására megegyeztek s az általuk választott bírók a birtokokat köztük megosztották.² Mártont utoljára 1498-ban találjuk megemlítve, 1503-ban már nem élt. Birtokait, vagy legalább Kökényest, Szelefalvát és Mindszentet fivére Antal és ennek fiai örökölték.

Tamás, a kit másképen Józsefnek is neveztek, Szele Balázsnak első nejétől származott fia volt. Atyja már 1437-ben felemlíti őt ügyleteiben. Nevével csakis vagyoni perlekedések során találkozunk. 1459-ben neje Szentbenedeki Margit asszony, Szentbenedeki Bertalan fia Balázsnak leánya és ennek testvérei, úgymint Orsolya Galya Jánosné, Suskó Aszuvölgyi Miklósné és Dorottya emelnek a király előtt panaszt lindvai Bánffi Pál ellen, a ki az elmúlt zavaros időkben az ő szenterzsébeti, csatári és szentbenedekfalvi birtokukat igaztalanul elfoglalta, a következő évben pedig Bánffi Miklóst és Charnavodai Péter diákot idézi perbe. Ez utóbbit azért, mert magát jogtalanul Szentbalázs, Kisfalud, Kökényes, Szelefalva, Mindszent és Tur birtokokba be akarta iktattatni. Úgy látszik, kökényesi vagy mindszei birtokán lakott, legalább 1463-ban bizonyos döbrétei hatalmaskodások vizsgálatánál a szomszédok közt említették.³

Nemsokára maga is hatalmaskodási perbe

keveredik. A Csányi Csákoknak fizette vissza azt az erőszakoskodást, a mit a jó szomszédok atyja ellen 1450-ben elkövettek. Legalább arról vádolták őt 1467-ben a nádor előtt Csányi Csák fia Benedek és Csák fia Tamásnak neje Katalin asszony, hogy a Debréteiekkel egyetértve, embere által Katalin asszony egyik jobbágját nyílt uton kifosztotta, lovát és ökreit elvételte, a kökényesi szőlőhegyen pinczét feltörtette s borait elvitette.⁴ Ártatlanságát bebizonyítandó, bajvívást ajánlott, de ezt a felperes képviselője el nem fogadta, hanem kihallgatásokat kért, majd 1468 június 21-ikén a nádor Szele Tamást és társait 150-ed magukkal való eskü letételére kötelezte.²

Hosszas viszálykodásba keveredett Szele Tamás rokonaival, az Ákosházi Sárkányokkal. Még atyja életében — mint fentebb láttuk — a legjobb atyafiságos viszony volt köztük. Még azután is egyideig. Egy, a Nemzeti Múzeum levéltárában őrzött, kelet nélküli oklevél szerint Sárkány László és Szele Tamás együtt kértek a nádortól igazságot a miatt, hogy Venthei István a nem rég mult időkben, Albert királynak halála után,³ Szele Balázsnak szentbalázi és molnárii birtokán erőszakoskodott, Chernel Imre pedig az Aracsára vonatkozó záloglevelet igaztalanul visszatartotta, bár Tamás az egész zálogösszeget neki megfizette. A jó egyetértés, miként a fentebb említett közös vagyonszerzésből is látható, még 1467-ben is meg volt a Sárkány-családdal. Csakhamar azonban alaposan összetűznek. Az erőszakoskodásokat — úgy látszik — a Sárkányrokonság kezdi meg. Sárkány Benedek 1467 Szentmihály nap táján embereivel Szele Tamásnak szelefalvi házára tört, ennek jobbágyait elverte, szekrényeit feltörte, a Molnárra, Szerdahelyre és Szentmihályra vonatkozó irásokat elvitte. Szentmárton nap táján pedig Sárkány János és fiai Szele Tamásnak két jobbágját nyílt uton elfogták és haholthi birtokukra hurcolták.⁴ Jogczimet erre bizonyosan abban az örökbe-

¹ U. ott, Dl. 16,599.

² U. ott, Dl. 16,675.

³ Tekintve azt, hogy az oklevél Szele Balázs halála után kelt (a ki 1455-ben még élt), a felpanaszolt hatalmaskodás bizony jóval Albert király halála (1439.) után eshetett meg.

⁴ Orsz. ltár. Dl. 16,771.

¹ Orsz. ltár, Dl. 18,652. Kiadta Teleki: Hunyadiak kora, XII. k. 215. l.

² U. ott, 18,962.

³ U. ott, Dl. 15,807.

Turul. 1899. III.

vallási egyezségben kerestek, a mely a Sárkányok és Szele Tamás, Antal, Márton és Dorottya közt Palóczy László országbíró előtt 1467-ben kötöttet. Eszerint Szele Balázs gyermekei az ő szentmihályi, szerdahelyi, molnárii és nyirkuti egész félrészőket, úgyszintén a másik félrészt is, a mely Szentmihályi Gáspáré volt, de ennek hűtlensége után új adományul Szele Józsefnek adatott, a Sárkányoknak engedték át. Szentmihályi Gáspárral utóbb, 1469-ben a Sárkány fiuk fogott bírák közbenjárásával kiegyeztek s őt minden kártétele dolgában is feloldották, a Szele fiukkal azonban nem sokat tárgyaltak, hanem az őket megillető egy harmadrész birtokokba 1473-ban magukat egyszerűen beiktattatni akarták. Ennek azonban özvegy Szele Balászné a maga és gyermekei József, Antal, Márton és Dorottya, továbbá Venthei Péter és Szentmihályi Gáspár nevében is ellentmondott. Ez év őszén pedig Szele Antal Budára is felment a nádornál igazságot keresni. Kijelentette, hogy a néhai Palóczy László országbíró előtt történt örökvallás, a melyet ő Márton fivére és Dorottya nővére nevében is tett, semmis, mert ő akkor még tökéletlen koru volt, miért is az elidegenítéseket visszavonja.

A pereskedés sok költséggel járt s a Szele testvérek 1473—76 közt kénytelenek voltak birtokaik egy részét 200 arany forinton lotomberki Swampek Györgynek elzálogosítani. Sárkány Bertalan és Benedek pedig tovább is hatalmaskodtak a Szelék javain. Majd az ő Mindszenti kegyuri jogukhoz tartozó házat és házastelket foglalták és pusztították el s Darócz nevű erdejükből, a melyben számos szelid gesztenyefa is van, a gesztenyéket embereikkel összegyűjtették és szekereken Budára küldve eladták, ezekkel 400 forint kárt okozván, majd Sárkány Bertalan, még pedig «már az új országgyűlési végzések utáni időben» Szele Tamásnak szelefalvi házára tört, ott ennek emberét megsebesítette s utóbb a szelefalvi curiát is alaposan kifosztotta. A nádor mindezekre nézve 1482-ben, a Sárkány fiukat elmarasztalta, Mátyás király pedig ugyanebben az évben — mint már említettük — új adománylevelet is adott a Szele testvéreknek, a kik között azonban Tamás neve már elő nem fordul.

A vizsgálkodásnak az a körülmény vetett

véget, hogy az Ákosházi Sárkányok, részben legalább, a római császárhoz pártolván, hűtlenség bűnébe estek. Bizonyosan nem minden káröröm nélkül vettek részt 1483 október 24-ikén Zelefalvi Szele Antal és András, mint szomszédok, azon a beiktatáson, mikor a hűtlen Sárkány Jánosnak és fainak buzaszigeti kastélyát és tartozékait Bánffi Miklós, Jakab és Batthyány Boldizsár a király adományából birtokukba vették.¹

Mátyás király halála után az Ákosházi Sárkányokra ismét jobb napok virradtak. Gondot is okozott ez Szele Tamásnak. 1495-ben óvatosságból kiadatja magának annak az 1469-iki okiratnak mását, a melylyel egyrészt Sárkány Benedek és Bertalan, másrészt Szele Tamás és Szentmihályi Gáspár a kölcsönös kártételekre nézve kiegyeztek. A pereskedés megújult, sőt Sárkány Benedek elhalván, azt 1496-ban fia Lőrincz mester is folytatta nagybátyjával együtt.²

Ez időtájt Szele Tamás is meghalt. 1498-ban már néhányan mondják, mikor laki Kaczor György a nádor előtt a miatt tett panaszt, hogy tőle azokat a szelefalvi, kökényesi és mindszenti birtokokat, a melyeket mintegy 9 év előtt Szele Tamás nála 120 forinton elzálogosított, de erről ígérete daczára záloglevelet nem adott, most fivére Márton, fia András és özvegye Margit erőszakkal elfoglalták.

Szele Tamásnak — úgy látszik — három fia maradt, a már említett András, meg talán még Balázs és László is. E két utóbbi 1503-ban Andrással együtt említetik, anélkül, hogy világosan Tamás fainak nevezetnének, bár ezt a körülmények nagyon valószínűvé teszik. András már 1490-ben férfikorban volt. A Mátyás király által Szentlászlói Lacza Bernaldus megöletése dolgában Lindvai Bánffi Miklós ellen elrendelt vizsgálaton ekkor ő is az eskü alatt kihallgatott felmentő tanuk között szerepelt. Balászról és Lászlóról az 1503-ik éven túl hirt nem hallunk. Az 1513-iki dikális adólejstromban Szentbalázzson és Kisfaludon már csakis Szele András szerepel 4 portával.³

¹ Orsz. ltár, Dl. 18,850.

² Eredeti oklevelek a kutasi levéltárban és Orsz. ltár. Dl. 17433. Pere volt Szele Tamásnak, Antalnak és Mártonnak János fehérvári örkanonokkal is, a melynek eligazítását 1488-ban választott bírák döntésére bízták.

³ Orsz. ltár, Dl. 32,206.

A család — tudomásunkra — Antalnak ivadékaiban virágzott tovább. Ő élt legtovább testvérei között s úgy látszik, ő volt a legtekintélyesebb is köztük. Reászállott, miként említettük Márton fivérének vagyona is.

1497-ben és 1498-ban Zalavármegye alispánja volt, s mint ilyennek több oklevele maradt fenn.¹ Ő folytatja és szerencsésen be is fejezi az Ákos-házi Sárkányokkal való régi pört. 1503-ban ugyanis Sárkány Benedek fiai kijelenték, hogy a hosszas pereskedéssel Szele Antal iránti különös barátságukra tekintettel felhagynak és Szele Antalnak, fiainak és rokonságának javára összes követeléseikről lemondanak. Ennek dacára Antal ur nem élt a legrendezettebb vagyoni viszonyok között. Így 1509-ben bizonyos égető szükségei miatt kökényesi, mindszei és szelefalvi birtokát kellett özvegy Sárkány Ferenczné Iloncz asszonynak 120 magyar forintba zálogba adnia, 1513-ban pedig a Márton fivéréől örökölt birtokokat vetette özvegy Ádám Baláznénak 25 magyar forintban zálogba.

Antalnak három fia maradt: Balázs, János és Ferencz. A legidősebb közöttük Balázs. 1484-ben csakis őt említi még atyja, a mikor a Harsághiakkal egyezésre lép.² A Sárkányokkal létesült 1503-iki békekészenben ő is meg van még említve, atyjának 1513-iki zálogvállásánál azonban már csakis János és Ferencz neve fordul elő.³ 1509-en túl Ferencz nevét sem találjuk megemlítve.

Mindamellett lehetséges, hogy ezek, avagy talán Tamás fiai, különválva szintén családokat alapítottak.

János tevékeny és szerző ember volt. 1517-ben érdemeinél fogva s mások közbenjárására Lajos király neki adományozta Cháfordy Margit asszony összes javait, amelyek akként szállottak a koronára, hogy a nevezett úrasszony, isteni

és emberi törvényekre nem nézve, nemes Ádám Balázs özvegyét Erzsébet asszonyt véresre verte. 1519-ben újabb adománylevelet is szerzett a királytól azokra a molnári, szentmihályi, szerdahelyi és nyirkúti jószágokra, amelyek néhai Sokoródi, másképp Molnár György fia Mihálynak birtokát képezték, de ennek magtalan halálával a koronára háramlottak.¹ Sikeresen védte meg jószágát hatalmas szomszédja Felsőlindvai Széchy Tamás ellenében is; aki az ő vári erdő nevé, a szentmihályi határban levő erdőjét hatalmasul elfoglalta, kivágatta és használta. A hosszas perlekedésnek eldöntését a felek fogott bírának ítéletére bízták s végre a király birtokai között Szentmihályi Turóczy Miklós személynöki ítélőmesterrel határt járatott és erről 1524-ben Zele Jánosnak privilegialis levelet adott ki. Ugyanabban az évben még egy pere volt. Bizonyos kökényesi birtokot követelt vissza, amely eredetileg az ő birtokából volt kihasítva és néhai Kökényesi Ispán Péternek halála után nemes Kökényesi Zakach Mihályra, Mátéra és Mártonra, Ispán Péter osztályos atyjafiaira szállott. Ezek azután abból 5 népes jobbágytelket Zalapataikai Litteratus Györgynél elzalogosítottak, sőt az 1567 év táján örökbe is felvállottak anélkül, hogy a birtokkal Zele Jánost megkínálták volna. 1527. év szeptember 24-dikén még Thury Jánosnak, a szombathelyi vár udvarbírájának bizonyos panaszos üzenete dolgában intézkedik, 1528 május 14-én pedig neje, nemzeti Katalin asszony már mint özvegy hajtja be néhai férje követelését.

János fiai közül legjelentékenyebb szerepre jutott Jakab. Eleintén vagyoni viszonyai rendezésével van elfoglalva. 1538-ban még ő panasz-

¹ Az erre vonatkozó és a kutsi levéltárban levő oklevél szabályszerűen kiállítva, összehajtván és a nagy veres királyi pecséttel is lezárva volt. Sajátságos azonban, hogy a szövegben egykorú kéz a Zele János nevé mindenütt áthúzta és helyébe magister Bernardus Sarkan de Akushaza nevé írta. Oldalt és a szélén új királyi embereket irt s végül az oklevél keltét, a mely eredetileg 1519-ben Budán a szokatlan «feria secunda proxima ante festum cathedre beati Petri apostoli» keltezéssel volt ellátva, áthúzta és alája 1521. február 1-ének megfelelő pozsonyi keletet jegyzett. Valószínű tehát, hogy ezeket a javakat Zele János beleegyezésével két évvel utóbb a király Sárkány Bernátnak adományozta.

¹ Dl. 20,529., 20,611., 20,619., 20,620. stb. és Zala várm. tört., II. k. 639. l.

² Orsz. ltár, Dl. 18,962.

³ Az a Szentbalázsi Szele Balázs, a ki 1527-ben Szentbalázson Szele Jánosnak a Thury György szombathelyi provisorától kapott levelet megmagyarázta, és a kivel Szele János fiának Jakabnak 1538-ban pere volt a miatt, hogy Jakabnak 3 hold földjét Szentbalázson jogtalanul elfoglalva használta, alkalmasint nem Antalnak, hanem Tamásnak a fia volt.

kodik Szele Balázs ellen Vasvármegye ítélőszéke előtt a miatt, hogy ez tőle Szentbalázson 3 hold földet hatalmasul elfoglalt, de csakhamar maga is próbát tett az erőszakos vagyonszerzéssel és Péter testvérével együtt Hársághi Ferencznek molnárii, szerdahelyi és szentmihályi jószágain hatalmaskodott. Ennek következménye azonban a királyi kúria előtti hosszas per és főbenjáró ítélet lett. Végre mégis egyezségileg elsimult a dolog és 1548-ban Hársághi Ferencz a Szele fivérek iránti atyafiságos (fraternális) szeretetből bizonyos feltételek alatt lemondott követeléseiről és jogairól.

A Szele család Szentmihályon kegyuri jogokat is gyakorolt. Ezt Jakab ur nagyon gyakorlatias módon fogta fel. Midőn az ottani plébános hirtelen végrendelet nélkül elhalt, a hagyatékát egyszerűen a maga részére foglalta el.¹

1551-ben Szele Jakab már a kanizsai várnak tisztartója volt. Onnan írta az atyafiának, Csányi Ákosnak azokat a leveleit, amelyeket Szalay Ágoston adott ki idézett gyűjteményes művében. 1555-ben adószedő is volt. Panaszkodik, hogy az adópénzt nem adják meg, s őt az urának, Nádasdy Tamás nádornak való szolgálataért halálra gyűlölik. 1557-ben rokonával, Szele Jánossal jut nagy viszálykodásba. Panaszkodik Csányi Ákosnak, hogy elbusult Zele János hitvány erkölcsé miatt, amelylyel rajta és jobágynak károkat cselekszik. Ez ideig elszenvetde, hogy ennyi gonoszság jött az ő nagy türeséből és szenvedéséből, de immár jobágynak öli és magát is holt embernek állítja. Most is Szelefalváról egy szegény vén jobágynak alig szaladhatott Szele János elől, egyik fiának kezét könyökbe elvágatta a másikat agyonvágatta. Nincs mit tennie, meg kell magát ismertetnie a hitvány erkölcsű éretlen ifjuval. Többé igazát törvénnyel nem keresi, mert már elmarasztaltatta négy rendbeli ítélettel, de sok jámbornak tanácsára és Szele Jánosnak nagy szabódására, fogadására elengedte volt neki s most ezt érte el vele.

1559-ben panaszkodik Csányi Ákosnak, a kinek állását is köszöni, hogy két rendbeli nyomoruságtól nehéz magát megóttalmaznia. Ha az ura házát (várát) épített, ezért a szegénység

panaszkodik ellene, s fél, hogy végre pusztító nevének költik, ha pedig nem épít, életében s tisztességében járandó és fogyatkozó kezd lenni és ura is haszontalannak és tunyának nevezné.

1560 szeptember 26-ikán Batthyány Ferencz ír neki azon panasz folytán, hogy Szele Jakab a dézsmát törvénytelenül szedi be, mert előbb a földesur szedi az adót s csak azután szabad dézsmálni. Kéri tehát, mint barátját, hogy legyen e nélkül, mert bizony nem engedi senki-nek, hogy szegény árvák jószágán valami új törvényt költson valaki.

1564-ben osztályos atyafiaival Pállal, Jánossal és Boldizsárral együtt Miksa királytól a zalamegyei családi birtokokra, Szentbalázusra, Kisfaludra, Zelefalvára másképen Zelechre, továbbá Túr pusztára a kökényesi részbirtokra és Darócz pusztára Miksa királytól új adománylevelet és a kapornaki konventhez szóló beiktató parancsot eszközölt ki. Az adomány-levelebe bele foglaltattak Jakab fiai István, Farkas és Tamás, Pál fia János, továbbá János fiai Tamás, László és Ferencz is.

Egyébként ezeken a birtokokon, sőt még Molnárin, Szentmihályon és Szerdahelyen is, már előbb — 1560-ban — megosztott az atyafiság. Csakis a szentbalázsi és szelefalvi erdőket hagyták osztatlanul, meg a mi kevés ezüst művük volt. Ez utóbbit is megosztották 1562-ben.

Ezentul Jakabról semmit sem hallunk. Tulok más néven Tömördi (Thwlok másnéven Theomeordij) Tamásnak egy 1590-iki kötelező levelet ugyan, mint tanu Zele Jakab is aláírta, ez azonban aligha volt már a kanizsai várbeli tisztartó, hanem családjának valamely újabb sarja.

Jakab alkalmasint Méray leányt birt feleségül.² Már említett három fián kívül Zsófia nevű leánya is volt, a ki szentgyörgyvölgyi Bakacs Lukácsnak nejévé lőn, s a kinek jussán a Szele család régibb iratainak egy része is a vizeki Tallián-családnak birtokába jutott.

Ezek között van egy 1568-ik évi hushagyó hétfőről keltezett kiházásitási jegyzék is arról, hogy «mikoron Tarródy Ferencznek Szele asszonyt nádorispánné asszonyom haza adta», miket

¹ Szalay Ágoston, Négyszáz magyar levél, 1504—1560. 88. l.

² Abból gyanítjuk, mert unokája, Bakacs Sándor a Méray-vagyonnak egy részére is igényt tartott. L. a Bakacs családról szóló értekezésemet: Turul, 1899. évf. 10. l.

A KÖKÉNYESI SZELE CSALÁD CZÍMERE 1428-BÓL.

adott vele. Tekintve azt, hogy Szele Jakab Nádasdy Tamásné kanizsai tisztartója volt, valószínű, hogy ez a férjhez adott Szele asszony Jakabnak özvegye volt, a kit a nádorné, Szele Jakabnak halála után talán udvarába vett. Egyébként Jakab fivére Péter is házas ember volt, 1560-ban neje bizonyára már özvegye — szintén részesedik a Szele-atyafiak osztozkodásánál.

A Szentbalázi Szele család újabb történetére összefüggő adataink nincsenek. A közölt családfa az utolsó éveket illetőleg egyáltalán nem teljes. Tény azonban, hogy a család Vasvármegyében tovább is virágzott, így pl. 1636-ban Zele György a megyének főszolgabírája volt.¹

* * *

A Kőkényesi Szele családnak — miként fentebb már említettük — régi nemességét Zsigmond király 1428 június 22-ikén czimer adományozásával ékesítette fel. Ennek a galambóczi táborban kelt s jelenleg szintén Vizeki Tallián Gyula kutasi levéltárában őrzött, nagyon megrongált és szakadozott oklevélnek, a hozzá hasonló 1430-iki Dabi-féle armálisból kiegészített szövege a következő:

Nos Sigismundus dei gratia Romanorum rex, semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatiae [etc. rex omn]ibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presentium notitiam habituris salutem in eo, per quem reges regnant et principes principi[ant vic]torioso cum triumpho Humane [co]nditionis circumspecta sagacitas et bonorum operum assidua percunctatrix sic artis ingenio naturalibus se conf[ormare didicit,] quam ex causis nobilibus effectus [insignes] producit, ut quos natura superior interioribus dotibus nobilibus illustravit, ipsorum animos sapien[ti]e et scient[ie] altitudine pre ceteris decora[vit, horum] consilio thronus regius roboratur, et eorum virtuosus actibus regalis sublimitatis gloria optata [presidia suscipit et] salutaribus omni tempore [proficit] incrementis. Proinde ad universorum tam presentium quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod [fidelis noster] Jacobus filius Georgii de [Keky]nes celsitudinis nostre veniens in presentiam, propositis suis fidelitatis et fidelium obsequi[orum] gratuitis meritis sinceris]que complacentiis [per ipsum nostre] maiestati locis debitis et temporibus opportunis [exhibitis et impensis, nostre] humiliter [et devote] supp[licavit] maiestati, ut] arma seu nobilitatis [insig]nia circa principium presentium pictoris magisterio [appropriatis coloribus depicta sibi et

per eum suis heredibus et] successoribus dare et conferre dignemur. Nos itaque actuentes [multiplicia merita probitatis et preclare devotionis ac fidelitatis demonstrata opera, quibus idem Jacobus diversis] in nostris negotiis cum omni sinceritatis zelo et sollicitudine indefessa preceteris suis [partibus, velut aurum puritatis suo splendore cete]rorum [metallorum] precellens nitorem, nostre maiestati obtutibus gratum se reddidit et acceptum, vo[lentes et] animi cupientes [eidem pro premissis] et aliis causa pro[lixitatis] obmissis fidelium servitorum preclaris meritis munificentia regalis benignitatis respondere, de regie [potestatis plenitudine an]imo deliberato ex certa scientia nostre maiestatis et gratia speciali arma seu nobilitatis insignia prout circa principium seu [caput presentium pictoris ma]gisterio appropriatis coloribus sunt depicta, eidem Jacobo ac Blasio filiis Georgii de Kekynes ipsorumque heredibus et posterita[tibus] univ[er]s[is] dedimus dona]vimus et contulimus ymo damus, donamus et conferimus, ut ipsi simul vel divisim eorumque posteritas universa nata et [nascitura a modo in posterum] eadem arma seu nobilitatis insignia ubique bellorum et pacis tempore libere habeant et secure portant seu deferant, ip[s]isque armis seu nobilita[tis] insigniis in preliis, torneamentis, hastiludiis, anulis, cortinis et generaliter in omni exercitu militari et clientali uti possint perpetuo [et gaudere?] harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in descensu nostro campestri sub castro Galambacz, feria tertia proxima ante festum nati[vitatis] beati Johannis Baptiste, anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XLII., Romanorum decimo octavo et Bohemie octavo.

Az okmányról lila és rózsaszínű sodrott se-lyemzsinég függ le, amelyen a pecsétnek immár nyoma sincsen meg.

Az adománylevél szövege a ritkább formulárek közül való. Tudomásom szerint eddig csakis Zágrábi Dabi Mihálynak 1430-iki okleveléből volt ez ismeretes,¹ melylyel a Szele armális csaknem szószerint megegyezik, kivéve, hogy az előbbin nemesítő záradék is van, a mire a Kőkényesieknek szükségük nem volt.

Az oklevélnek keltezése nemcsak azért érdekes, mert egygyel szaporítja Zsigmond király magyar földön kelt aránylag kevés czimeres levelének számát, hanem azért is, mert a balul kiütött aldunai hadjáratnak egyik hányatott napját jelöli meg és a király seregében vitézkedett egyik hívének nevét adja tudomásunkra.

A czimerkép a szokásos helyen, az oklevélnek fejére van festve. A festés a nedvességtől nagyon megrongálódott, a színek kissé meghalványodtak, az aranynak és ezüstnek jó része le-

¹ Balogh Gyula, Vas várm. nemes családjai, 165. l.

¹ Turul, 1887. évf. 106. l.

pattogott. A pajzsban levő czimerkép szárnyainak kifestése pedig befejezetlennek is látszik.

A balradólt kerekalpu pajzsban ezüst mezejében balra néző, arany koronából kinövő, kék testű és lábu, veres szárnyu, aranynyal fegyverzett griff látható. A pajzs jobb sarkára állított ezüst csőrös sisakról lefüggő kék-veres takarót arany korona szoritja le, amelyből a pajzsbeli czimeralak nő ki. Az egész kép vörös vonalkeretbe van foglalva. A mellékelt színes czimerkép — képeleti helyreállításban — eléggé hűnek mondható, mindamellett egyes, elmosódott

részeit a másoló tévesen rajzolta le. Így nevezetesen helyreigazítást igényel a sisaknak alakja, amelyet vázlatosan hivebben is bemutatunk.¹

A czimerkép feltűnően hasonlít a hat évvel utóbb, 1434-ben, Bazelben, Karcsai Péternek adományozott czimerhez, amelynek alapgond-

¹ A pajzsbeli griff sem egészen hű, mert ennek is, az oromdisz griffjéhez hasonlóan, felálló szarvszerű füleinek kellene lennie, és testének is nyulánkabbnak, vagyis a jobb lába alatt, a korona két ága között levő kék szín helyett a pajzsmező ezüstjének kellene lennie.

latul szolgálhatott.¹ Mindössze két lényegesebb eltérést láthatunk. Az egyik az, hogy a Karcsai czimerén a korona hiányzik és a pajzsalak felhőkől nő ki, az oromdisz pedig közvetlenül a takaróba megy át, a másik pedig az, hogy a színek fel vannak cserélve, amennyiben a Karcsai griffjének a teste vörös és a szárnya kék.

A czimeralak hasonlósága magában még nem feltűnő jelenség, s a griff is előjön középkori hazai czimereinken, így pl. a Tomay nemzetség tagjainál s még hasonlóbban a Bor Mihály 1415-iki armálisán,² mégis a czimerképnek ilyen feltűnő megegyezésére XV. századi czimeres leveleinknél csakis egy példát tudok, azt a szájában nyulat tartó párduczot, amelyet czimerül Zsigmond király 1415 június 23-ikán Konstanczban Hothvafői Tamáséknak és a Doklinai Bothosoknak, Arragoniai I. Ferdinand pedig 1415 október 20-ikán Perpignanban Heteyi Péter fiainak és Batai Benedeknek adományozott.³ Itt is csak a színek különböznek s az egyik czimerképen meg van a korona, a másikon — a Zsigmondén — hiányzik az.

Véletlen gondolat-találkozásra a Karcsai czimernek festésénél nem igen gondolhatunk. Úgy az oklevélnek más — egyébként a legelterjedtebb — formulája, mint a czimerképnek eltérő kiállítása, stílusa arra vallanak, hogy a Kökényesi és Karcsai czimeres levelet sem ugyanaz az író, sem ugyanaz a czimerfestő nem készítette. Reám a Karcsai czimer azt a benyomást teszi, mintha annak kiállításánál a czimerfestő elé mintául a Kökényesi czimert tették volna, de ez önértetből oda törekedett volna, hogy a lényegesnek megsértése nélkül a részletekben a szolgálai utánzástól szabaduljon. Ezért választhatott kerek talpu pajzs helyett háromszögű pajzsot, ezért adott a griffnek «kiterjesztett» szárnyak helyett a természeti ábrázolásnak kétségen kívül jobban megfelelő «csukott» szárnyakat s ezért cifrázta ki jobban a sisaktakarót és a czimerképnek keretét is.

Ezek a felfogásbeli eltérések annál feltűnőbbé teszik a fővonások azonosságát, miért is önkéntelenül arra kell gondolnunk, hogy a Karcsai

¹ Turul, 1898. évf. 143. l.

² Turul, 1895. évf. 71. l.

³ Turul, 1884. évf. 58. l. és 1897. évf. 186. l.

czimer szándékosan készült a Kökényesi czimerkép után, akár rokonság czimén,¹ akár valamely más szoros vonatkozás kapcsán. Ebben az esetben a Karcsai czimerképen levő változtatásokban, a színek felcserélésében és a korona elhagyásában a czimertörésnek érdekes példája maradt volna reánk.

Kökényesi György fiai — úgy látszik — nem érték be a griffes czimerrel. Ez időtájt már a Kökényesi Szele családnevet is kezdték elhagyni és az 1416-ban újabb királyi jóváhagyást nyert örökvallás s a nem sokkal utóbb kihalt Szentbalázi család javainak birtokba vétele után a Szentbalázi Szele nevet felvenni. Csakhamar új nevükre újabb czimert is kapnak. 1431 október 2-ikán részeseivé lesznek annak a czimeradománynak, a melyet Irsai (Jersai) László Zsigmond királytól unokatestvérei, továbbá rokonai (proximi), Szentbalázi Zele Jakab és Balázs meg ezek utódai részére megszerzett.²

Ez a czimeres levél is fenmaradt, jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum levéltára őrzi azt. Az arra festett czimer balra dőlt háromszögű pajzsot mutat, a melynek kék mezejében arany koronára bal felé könyöklő pánczélos, ezüst keztyüs, tolas buzogányt tartó balkar látható. Oromdisz ugyanaz, — a sisaktakaró színe kék-fehér.

Arra, hogy rövid idő múlva ugyanaz a család újabb czimert is szerez, van már példa hazai heraldikánkban. Miként ismeretes, a Sóvári Soós család ugyanabban az évben (1418) külön is, meg a Csapiakkal és másokkal együtt is kap más és más czimert. Ennek magyarázatául pedig aligha fogadható el Soós Elemérnek az a következtetése,³ mintha ilyenkor az egyforma nevek alatt két különböző egyén volna értendő, mert ezt a Szele fiuknál kizártnak tarthatjuk. Ezért talán inkább arra gondolhatunk, hogy a czimer pusztán diszül, ékességül tekintetvén, an-

nak Zsigmond király idejében többszörös megszerzése is kívánatosnak és értékesnek mutatkozott, vagy arra, hogy az ilyen újabb czimerszerzéssel részint a család különválást, részint a más családokkal való szorosabb kapcsolatot akarták kifejezésre juttatni.

Melyik vált a két czimer közül a Szele családban általánosan használatossá, a fenmaradt gyér pecsét-töredékekből bajos megállapítanunk. Az Országos Levéltár hat olyan, 1497-ből és 1499-ből való vasvármegyei bizonyosság-levelet őríz ugyan, a melyeket tisztársaival együtt Szele Balázs fia Antal, mint a megye egyik alispánja kiadott, a még fennmaradt pecsét-töredékek¹ között azonban a griffes czimer fel nem ismerhető.

Buzogányos kart inkább sejtethünk, mint láthatunk ugyan az egyik pecséten, bizonytalan azonban az, hogy ezzel Szele Antal pecsételt-e?

Ivadékai hol intarsiával pecsételtek (mint pl. Szele Pál 1562-ben), hol pedig pecsétjükön kardot tartó karnak körvonalaira vélünk ismerhetni, (igy Szele Jakab 1590-iki pecsétjén).²

Mégis valószínű, hogy az 1428-iki czimer volt az elterjedtebb és általánosabb a családban. Így bizonyos az, hogy Szele Jakab kanizsai várkapitány is rendszerint a griffes czimert használta pecsétül, a mint az a Szalay Ágoston gyűjteményében levő 1551-ben és 1557-ben kelt levelein látható. Rajzát Szalay Imre nemzeti muzeumi igazgató úr szívesességéből itt közöljük.

Mind a mellett a régi név és régi czimer nemsokára teljesen feledésbe mehetett, s a Kökényesi armálisra, — a mely pedig máig a leányági leszármazók kezén őrízetik — már XVII. századi kéz ezt jegyezte fel tájékoztatóul: «Idegenek levelei, Kökényes familia nemes levele.»

Dr. BONCZ ÖDÖN.

¹ Orsz. ltár, Dl. 20,529., 20,611., 20,619., 20,620., 20,787.

² Mindkettő Tallián Gyula kutasi levéltárában.

¹ Ha ez állana, úgy a Gencsi családtagok talán abból a családból származtak, a mely a XV. században a vasvármegyei Magyar-Gencsen volt birtokos. L. Csánki Dezső, M. tört. földr., II. k. 749. és 823. ll.)

² Az adománylevélnek szövegét l. Hazai okmtár. I. k. 327. l. A czimerképnek színes hasonmását a Turul egyik közelebbi száma fogja hozni.

³ Turul, 1885. évf. 115. l.

NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Első közlemény.)

I. Ákos.

a) *Legrégibb tagok.*

Kétséget nem szenvedhet, hogy e nemzetség ősi fészke Biharmegye és így biztosra vehetjük, hogy ez uton legrégebb nyomaira is akadhatalunk.

II. István országnagyjai sorában van 1124-ben *Ákos* is; a görög háboruban fogságba jutott 1128-ban *Ákos* ispán; 1136-ban a nagyok között megint egy *Ákos* szerepel; 1138-ban ugyanez már *bihari főispán* és végre találjuk, hogy 1146-ban egy *Ákos* megint országnagy.¹ Vajjon 1124-től 1146-ig mindig csak egy és ugyanazon személyről van szó, nem tudjuk, nem is lényeges; a fődolog, hogy egy *Ákos* nevű országnagy 1138-ban Biharmegye főispánja s hogy ez mindenestre az *Ákos* nemzetségnek, ha nem is őse, de biztossággal kimutatható első tagja.

Nincsen azonban kizárva, hogy vele egyidejűleg a nemzetségnek még egy másik sarja is szerepel.

Tudjuk, hogy a Biharmegyében birtokolt Almosdi Csire-család szintén az *Ákos* nemzetségnek egyik hajtása s hogy e család eredetét V. Istvánnak egyik adományozásával kapcsoljuk össze, melynek értelmében az ifjabb király *Morouth* nb. *Almus fia Cyrillt*, — mert birtokaira vonatkozó okiratai a tatárjárás alatt elvesztek — 1261-ben a biharmegyei Álmosd birtokában megerősíti. Nem ismerem ugyan a Fejér VII/III. k. 41. lapján közzétett regestának eredetijét, de — feltételezve, hogy létezik és hogy nem hamisítvány — kétségkívüli dolog, hogy egyes megjelölései el vannak ferditve. A Cyrill nem más, mint a «Csire» szónak elferdítése, melyet különben a XIV. század közepében «Chura» alakban találunk;² atyjának neve Álmos helyes és vele összeköttetésben áll minden-

esetre a helység neve is; de a «Marót» nemzetség homlokegyenes ellentétben áll az *Ákos* nemzetségtől való leszármaztatással. Itt csak a következő magyarázatnak van helye:

A krónika elbeszéli, hogy azok között, a kik 1132-ben az aradi gyűlésen Borisz pártját fogták, az *Ákos* nemzetségből való *Majnard* is volt, kit vak Béla emberei akkor agyonütöttek. Ebből következtethető, hogy e *Majnard* előkelő ember volt és így helyes uton járunk, ha az *Ákossal* együtt 1124-ben az országnagyok sorában szereplő *Magnold*-dal¹ azonosítjuk. Már most világos, hogy esetleges utódai — bár *Ákos*-nembeliek — magukat hébe-korba *Majnard*-ivadékoknak nevezték és így arra a következtetésre jutunk, hogy a Fejér-féle regestában a «*Morouth*» név nem más, mint a «*Moyuolth*» vagy «*Magnold*» név elferdítése.

b) *A gömörmegei ág ősei.*

Ákos nb. Máté fiai Detre és Fülöp megkapják 1243 június 5-ikén a Gömörmegeyében lévő Csetneket. Atyjukról nevén kívül mitsem tudunk. Detréről, ki a «kopasz» melléknevet is viseli, legyen e helyen csak annyi kiemelve, hogy fia Benedek, kitől a Csetnekiek és a pelsőczy Bebekek származnak, 1289-ben gömörmegeyi szolgabíró, a mi abból következik, hogy vele együttesen ugyanakkor bizonyos Lukács is működik, kiről feltételezhető, hogy unokafivére.

Kopasz Detrenek Fülöp nevű fivérét, ki 1243-ban a csetneki adományozásban részes volt, egyenesen nem említik többé; valószínű azonban, hogy Gömörmegeyének 1244-ben szereplő főispánjával, Fülöppel azonos.² Több fiut hagyott hátra maga után, de ezek közül csakis az egy Lukács ismeretes.

I. Lukácsról tudjuk, hogy 1261-ben fivérével Detrével az esztergomi káptalan előtt közös

¹ Fejér, II. k. 80., 88. l.; Knauz, I. k. 97. l.; Wenzel, I. k. 57. l.

² Anjoukori okmtár, V. k. 503. l.; Zichy okmtár, II. k. 575. l.

¹ Fejér, II. k. 80. l.

² Hazai okmtár, VIII. k. 44. l.

birtokait felosztotta;¹ 1262-ben *fivéreivel együtt* Szát nb. Jób pécsi püspök ellen bizonyos pert vesz el.² 1271-ben a Hanva nb. Hontnak gömörmezei birtokügyében választott bíró minőségében működik;³ 1272 június 14-ikén *fivéreivel együtt* Jób püspök ellen újólág pervesztes lesz, a mit IV. László 1275-ben megerősít.⁴ 1275-ben közbenjár a királynál, hogy a gömőri várhoz tartozó máléi jobbágyokat a nemesek sorába emelje.⁵ 1282-ben a Zágráb nb. gömörmezei birtokosoknak osztályozása alkalmával választott bíróként működik,⁶ mi annál jellemzőbb, a mennyiben az osztozkodók nagyatyja, Zágráb, 1244-ben Fülöp főispán mellett tanuként szerepelt. 1289 október 31-ikén előfordul megint egy Lukács, ki Gömörmezei alispánja mellett (szolga-) bírói minőségben szerepel;⁷ hogy e Lukács Ákos nb. ember, bizonyítja az, hogy mellette (Detre fia) Benedek működik és hogy közbenjárásuk megint a Hanva nemzetség érdekében történik. Utoljára 1290 október 6-ikán akadunk reá, mely napon Sajóládi Domonkossal és másokkal választott bíró minőségében Sajó-Németin halasztást ad.⁸

II. *Lukács*, kinek esetleges fivéreit nem ismerjük, 1334 április 3-ikán az alországbíró előtt Kopasz Detre unokájával ősi birtokaik ügyét rendezti;⁹ de mivel az illető okirat sem birtokait, sem leszármazóit nem nevezi, nem is vagyunk azon helyzetben, hogy róla és esetleges utódairól egyebet mondhassunk. Úgy látszik azonban, hogy utódok hátrahagyása nélkül halt meg.

Fennebb láttuk, hogy több alkalommal volt szó Fülöp fia Lukács fivéreiről, a nélkül, hogy az illető források e fivérek neveit közölték volna 1282-ben azonban találjuk, hogy *Cselén comes* Fülöp fia Lukácscsal és másokkal együttesen a Zágráb-nembelieknek gömörmezei birtokai ügyében választott bíró minőségében szerepel;¹⁰

1332 április 24-ikén pedig olvassuk, hogy Ákos nb. Cselén fia Sándor borsodmezei birtokos; találjuk továbbá, hogy Ákos nb. Cselén fia Sándor fia János és ennek fivérei gömör- és nógrádmezei birtokosok, — és hogy Károly király az Ákos nb. Cselén fia Sándor fia Jánosnak többi között a gömörmezei Somkutot, melyet 1243-ban Máté fiai Kopasz Detre és Fülöp kaptak és melyről Detrének és Fülöp fiainak a Szát nb. Jób püspök és ennek fivére javára 1258-ban le kellett mondaniok, megint adományozta.¹ Mindezek alapján tehát nagyon valószínű, hogy az 1282-ben Gömörmezeiben előforduló *Cselén comes*, a ki kétségtől az Ákos nb. Méhi és karancssági Sági családok őse, Fülöpnek egyik fia és Lukácsnak egyik fivére.

Cselén fia Sándor 1328-ban gömörmezei szolgabíró.² Hogy három fia volt, tudjuk. Az egyik Miklós somogyi főesperes, kinek nyomaira 1333-tól 1350-ig akadunk;³ a másik János, ki Szát nb. Feliczián merénylete alatt az eléggé ismert szerepet vitte; a harmadik «Ász» Jakab; tudjuk továbbá, hogy ezektől a Méhi és a karancssági Sági családok származtak, miért is e helyen Cselén fiutódairól nem szólunk; kevésbbé ismeretes azonban, hogy Sándornak még három leánya is volt.

1342 augusztus 21-ikén Sárosdi Maty fia Bálint neje, *Erzsébet* és *nővére*, Lénárd székesfejérvári vendég özvegye (utóbbi István nevű fia nevében is) kijelentik, hogy fivérek, Miklós somogyi főesperes és János comes által mindenemű örökjogukra nézve kielégítve lettek.⁴ 1357 április 27-ikén pedig arról értesülünk, hogy Sándor fia János, akkoron gimesi várnagy, a Nógrádmezeiben fekvő hartyáni zálogos birtokának egy részét *nővére*nek és ennek férjének, Lénárd fia Domonkosnak átengedte; Domonkos akkor már nem él, de van egy Domonkos nevű fia. E Lénárd fia Domonkos 1339 november 9-ikén Nógrádmezeinek «judex capitaneus»-a. 1345 április 15-ikén pedig arról értesülünk, hogy néhai Domonkosnak, Lénárd fiának fia Domonkos és ennek leányai öt évvel ezelőtt szintén egy har-

¹ Anjoukori okmtár, III. k. 65. l.

² Wenzel, XI. k. 516. l.

³ Hazai okmtár, VII. k. 131. l.

⁴ Wenzel, XII. k. 48., 133. ll.

⁵ U. ott 158. l.

⁶ Hazai okmtár, VIII. k. 226. l.

⁷ Hazai okmtár, VII. k. 208. l.

⁸ Hazai okmtár, VII. k. 212. l.

⁹ Anjoukori okmtár, III. k. 65. l.

¹⁰ Hazai okmtár, VIII. k. 226. l.

¹ Wenzel, XII. k. 684. l.

² Anjoukori okmtár, V. k. 442. l.

³ Anjoukori okmtár, III. k. 16. l. Fejér, IX/I. k. 800. l.

⁴ Anjoukori okmtár, IV. k. 255, 256. ll.

tyáni birtokot zálogba vettek, mely ügyben őket nagybátyjuk, Sándor fia János képviselte.¹

2. Csák.

a) *István bán, udvarbíró és főispán.*

Az István nevű árpádkori országnagyoknak egyike 1231-től 1232-ig Biharmegye főispánja, mely minőségben 1235-ben megint átveszi a pohárnokmesteri hivatalt. II. András halála után már nem akadunk rá.

Ezenkívül ismerünk még egy István bánt, kinek neje 1231-ben Velek herczeg leánya és Miskócz nb. Bars comes nejének a nővére, mely utóbbi a bänné leányának, Annának különféle ruhát és értéktárgyat hagyományoz.

Csak 1243 január 29-ikén akadunk megint egy ily nevű országnagyra, amennyiben *Csák fia István* akkor szörényi bán.² Hogy a fennebbi kettőnek melyikével azonos, nem tudjuk; de ha az, akkor sokkal valószínűbb, hogy pohárnokmester és bihari főispán volt.

1243 után sokáig mitsem hallunk felőle, míg csak 1257 október 18-ikán mint *Csanádmegyének főispánjára* bukkanunk reá.³ Annak a bizonyítéka pedig, hogy tényleg ő vele van dolgunk, a következőben rejlik: Béla király nevezett napon a Bór-Kálán nb. Nána comesnek a Baranyamegyében lévő Sámód nevű helységére vonatkozó intézkedését helyben hagyván, a nevezett birtok és a hozzátartozó jószágok bejárásával a pécsi káptalan közreműködése mellett Istvánt, Csanádmegye főispánját bizza meg; már most feltűnő, hogy a király ezzel nem valamely baranyamegyei embert bizott meg, hanem a Baranyától meglehetősen távolságban fekvő Csanádmegyének főispánját hívta fel; de miután számtalan esetet ismerünk arra nézve, hogy hasonló eljárásoknál idegen főispánok is működtek közre, ha a működési hely megyéjében birtokoltak, tehát a határolandó birtok szomszédai voltak, Bélának e kirendelését egészen természetesnek találjuk, ha fontolóra vesszük, hogy

István bánunk, a mint ezt alább bebizonyítjuk, Baranya- és a vele határos Somogy megyében birtokolt.

Miután 1257 után árpádkori csanádmegyei főispánt nem ismerünk, nem is mondhatjuk, hogy meddig maradt István Csanádmegye főispánja. 1258 szeptember 21-ikén ráakadunk mint Csák comes fia István bánra, ki nejét a Győr nb. István fia Konrád ellen személyesen képviseli. Győr nb. Both comesnek volt t. i. három leánya, kiknek egyike Éty fia Pál országbiróhoz, másika pedig a mi Istvánunkhoz ment férjhez. Nevezett évben fellépett azonban Győr nb. Konrád azon kívánságával, hogy Bothó leányai az ilsovai és rohochai birtokokat, mint őt illető ősi jószágokat neki visszaadják. Miután pedig az alperesek képviselői bebizonyították, hogy ezek a nevezett birtokokat már harmincz év óta leánynegyedi jogczimen kezükben tartják, visszautasította Béla király a felperest.¹

Miután Béla az ítéletet Hidvégen kimondta és Hidvég' nevű helységet úgy Baranya-, mint Somogy megyében találunk, miután továbbá tudjuk, hogy a Győr nemzetség e két megyében birtokolt és István bánt szintén ezeknek birtokosai sorában találjuk, majdnem biztossággal mondhatjuk, hogy Ilsova és Rohocha e két megyének egyikében feküdt. (L. alább a Győr nemzetségnél.)

Hogy István 1258-ban csak czimzetes bán, több mint valószínű; igaz ugyan, hogy 1243 után a legközelebbi szörényi bán 1262-ben bizonyos István, de ez azért nem lehetett Csák fia, mert ő István trónörökös embere, holott majd meglátjuk, hogy a mi Istvánunk az öreg királynak és nejének leghivebb pártfogója. Az 1262-ik évi szörényi bán kétségkívül Csák nb. Máté fia István, V. Istvánnak későbbi tárnokmestere.

Kétséget nem szenved, hogy István bánunk az öregebb és ifjabb király között kitört viszályok alatt IV. Bélának rendithetlen hive maradt és ennek kifolyásaként kell tekintenünk, hogy 1264 márczius 9-ikétől kezdve megint a tényleges országnagyok sorában találjuk. Nevezett naptól kezdve 1265 szeptember 9-ig ő Mária királyné udvarbirája és Vas megye főispánja.²

¹ Anjoukori okmtár, III. k. 604. l., IV. k. 500. l. VI. k. 566. l.

² Wenzel, VII. k. 133. l.

³ Wenzel, XI. k. 435. l.

¹ Wenzel, XI. k. 444. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 132. l. (év nélkül); Wenzel,

Meddig maradt e megyének főispánja, nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy országbirói hivatalának fentartása mellett 1267 szeptember 15-ikétől 1269-ig Pozsonymegye főispáni székén találjuk,¹ mely minőségben 1269-ben (és nem 1264-ben, a mint ezt Hazai okmtár, VIII. k. 96. l. mondja) magyar sereg élén I. Uros István szerb királyt fogságba ejtette.

Béla halála után már nem találjuk Istvánt a tényleges országnagyok sorában; udvarbiró lett helyette bizonyos Farkas, Pozsonymegye főispánja lett Monoszló nb. Egyed, mindketten Istvánnak kipróbált hivei. István bán birtokaira húzódtott vissza, hol 1276 előtt meg is halt.

Birtokviszonyaira nézve csak annyit tudunk, hogy 1268-ban a vas megyei Pereszteg mellett feküdt Neszdint kapta;² de miután tudjuk, hogy a baranyamegyei Kórógyiakkal baja volt,³ valószínűbb, hogy Neszdin azonos a Kórógyiaknak Somogy megyében fekvő Neзде nevű birtokával. Tudjuk továbbá, hogy egyetlen ismert fia, *Imre* 1276 december 3-ikán, mint *Csák nb. István bán fia* Baranyamegyében fekvő Koromszó nevű örökölt birtokát a Kórógyiaknak eladta;⁴ hogy ez esetben valóban István bán, volt országbiróval és Pozsonymegye főispánjával van dolgunk, bizonyítja épen azon körülmény, hogy atya és fia a Kórógyiakkal érintkezésben állott.

Koromszói birtokosokat találunk még 1338-ban is, pl. Péter fia Mihály fiait Jánost és Istvánt, Imrének esetleges utódait pedig nem ismerjük.

Van azonban ránézve még következő megjegyzésem:

1272 november 17-ikétől 1273 május 29-ig Somogy megye főispáni székén bizonyos *Imre* ül,⁵ kinek családi hovátartozandóságát a rendel-

kezésünkre álló kútfőkből, mert azok csak pusztá nevét és főispáni állását említik, nem tudjuk meghatározni. Ha azonban fontolóra vesszük, hogy ez Imre 1272 november 17-ikén, tehát ugyanazon napon lett Somogy megye főispánja, a melyen Pál országbiró fia Miklós, ki V. István alatt nem kapott országos hivatalt, mint erdélyi vajda, megint a tényleges országnagyok sorába lépett, — hogy e Miklós Csák nb. Imrének az unokafivére (hisz tudjuk, hogy Csák nb. István bán neje Pál országbiró nejének a nővére), — hogy ez Imre somogyi és baranyai birtokos, akkor tekintettel még arra is, hogy ez időből egyetlen egy más Imrét sem ismerünk, kire a somogyi főispánság ráillene: azt hiszem helyes uton járunk, ha *Imre somogyi főispánban Csák nb. István bán fiára ismerünk.*

b) *János, Hontmegye főispánja.*

Az 1299¹ július 29-ikén kiállított okiratban, melylyel az országgyűlésen összegyűlt egyházi és világi országnagyok Morosini Albertnek a magyar honosságot szavazzák, többiek között «Joannes filius comes Vntensis»-t is említik. Ez mindeddig ismeretlen személy. Meghatározására pedig a következők szolgálnak:

Bizonyos Csák fia János 1265-ben birtokos a nógrádmegyei Kútásó mellett.² III. András trónraléptével Baranyamegye főispánja;³ 1296 április 4-ikén az ország bárói sorában szerepel, anélkül, hogy a tőle elfoglalt hivatalt ismernök;⁴ ugyanazon évi április 25-ikén megerősíti őt András király a neki már azelőtt adományozott, Hontmegyében fekvő Visk birtokában;⁵ 1297-ben azt mondja róla a pápa (ki őt «Johannes Zat»-nak nevezi), hogy egynéhány főúrral

II. k. 167. l. (év nélkül, de 1265-re teendő; czimei: banus, comes castriferrei, iudex curie domine regine); VIII. k. 169. l.; Zalai okmtár, I. k. 45. l.; Zichy okmtár, I. k. 18. l. (év nélkül, de 1264 augusztus 15-ikére teendő).

¹ Fejér, IV. k. 3., 386., 437. ll.; Hazai okltár, 55. l.; Hazai okmtár, VII. k. 118. l., VIII. k. 96. l. (tévesen 1264.); Wenzel, III. k. 157. l., VIII. k. 227., 235. ll.; Zalai okmtár, I. k. 51. l.

² Fejér, IV/III. k. 437. l.

³ Hazai okltár, 55.

⁴ Wenzel, IX. k. 163. l.

⁵ Fejér, V/II. k. 49. l. Hazai okltár, 65. l.; Hazai okmtár, VI. k. 193. l., VII. k. 138., 141., 144. ll., VIII. k.

148.; Wenzel, IV. k. 2., 27. ll., IX. k. 2., 3., 5., 11., 16., 34. ll., XII. k. 71., 80. ll.; Zichy okmtár, I. k. 33. l.

¹ Fejér, VII/V. k. 502. l. és utána mások ez okiratot 1292-re teszik. Hogy e keltezés helytelen, már másutt bebizonyítottam; itt csak még egyszer akarom kiemelni, hogy tekintettel az országnagyok neveire és arra, hogy az 1298-ik évi országgyűlésen a világi főrendek nem szerepeltek, jelen okmány keltezése megczáfolhatatlanul csakis 1299-re helyezendő.

² Wenzel, XI. k. 547. l.

³ Wenzel, X. k. 415. l.

⁴ Wenzel, XII. k. 585., 587. ll.

⁵ Knauz, II. k. 387. l.

együtt a pannonhalmi apátságot megtámadta s károsította; ¹ 1297 július 1-én királyi lovászmester. ² III. András halála után cseh Venczel pártját fogta, ki őt 1303-ban Visk birtokában megerősíti; az illető okmány Csák nb. Csák fia Jánosnak mondja. ³ 1311 július 6-ikán országbiró, ⁴ de nemsokára átpártolt Trencsényi Mátéhoz, ki nek oldalán életét bevégezte. Hütlenségbe esvén, Károly király összes birtokait elkobozta és azokat 1324-ben az osztrák Harsendorfer Volfingnak adományozta. ⁵

Miután ezek között a hontmegyei Visken kívül még az ugyanazon megyében fekvő Pereszlént és Szemerédet is találjuk és miután nála azon valóban ritkaság számba menő jelenségre akadunk, hogy az összes róla szóló okiratok, kivétel nélkül, őt mindig «Csák fiá»-nak nevezik: azon körülmény, hogy az 1299-ik évi okirat egy «Joannes filius...» honti főispánról szól, holott az összes többi főispánokat csak pusztá saját nevökkel, nem pedig atyjuk megjelölésével nevezi, döntő. *Az 1299-ik évi honti főispán ezek szerint nem más, mint Csák nb. Csák fia János.*

3. Csanád.

Véty udvarbíró-főispán és fia Tivadar nádor.

Tudvalevő dolog, hogy II. András király azon okirata, melylyel 1222-ben a németrendnek a Bárczaságot adományozta, a záradékában megnevezett országnagyok miatt diplomatikai curiosum számba megy; vannak benne oly országnagyok felsorolva, kikről Andrásnak ez időből származó számos egyéb okiratainak egyike sem tesz említést és ennek az lett a következménye, hogy némelyek ennek alapján még az okirat valódiságát is kétségbevonták.

E záradéknak beható magyarázata tudtommal eddig még nincsen adva s épen azért megkísérlem ezt a jelen sorokban.

Egyik kimagasló kutatónk többi között azt mondja, hogy nehezen elfogadható dolog, miszerint ez ismeretlen emberek csak efemer

szerepet játszottak légyen. Ez állításnak van ugyan némi jogosultsága, de nem áll ez az őt megelőző feltételezésre nézve. Ha itt valóban egész idegen, sem azelőtt sem azután elő nem forduló személyekkel volna dolgunk, akkor annak a feltételezése, hogy ama bizonyos országnagyok nevei az illető okmányban el vannak ferditve, szintén nyerne némi valószínűséget; miután azonban e személyek nem ismeretlenek, egész más magyarázatot kell keresnünk.

Tudjuk, hogy a II. András és fia Béla között kitört családi viszályok 1222-ben igen heveny alakot öltöttek, és hogy mint minden palotaviszálynál, az ország két pártra, az öreg és az ifjabb király hiveire oszlott, kik egymással a hatalom elnyeréseért harcoltak. Ez áramlatok legszembetűnőbb képét nyerjük akkor, midőn a váltakozó szerencsével egymás ellen harcolók hatalomra jutását az 1221 és 1222-ik évben kormányra jutottak révén elemezzük.

1221 végén és 1222 kezdetén a kormány főemberei: Bór-Kálán nb. Bánk országbiró, Ampod fia Dénes tárnokmester, Kán nb. id. Siklósi Gyula királynéi udvarbíró, Szakállos Mika Biharmegye főispánja és Szát nb. Miklós nádor, tehát mindnyájan oly emberek, kik András halála után részint börtönnel, részint száműzetéssel lettek megbüntetve és kiknek egyike Bánk, Gertrud királyné, Béla anyjának meggyilkoltatása részesének tartatott; szóval az 1222-ik év első kormányja tiszta András-párti.

Ennek bukása után a következő listára akadunk és ez épen a kérdéses okirat záradékában előforduló kormány;

Nádor: *Wetich fia Tivadar*; országbiró: *Nána fia Pózsa*; Bácsmegye főispánja: *Miklós*; Pozsonymegye főispánja: *Tiborc*; Abaujvármegye főispánja: *Mihály fia Márton*; Biharmegye főispánja: *Illés*. *Itt tehát már hiányzik Bánk, az András-féle irány legjellemzőbb alakja*, de e kormány csak igen rövid ideig tudta magát fentartani, mert tagjai sorában valószínűleg még az öreg király hivei tulsúlyban voltak; félreállt és helyette még 1222 második felében oly kormánynak adott helyt, melyben már Tomaj nb. Dénes (IV. Bélának első nádora), mint lovászmester, Miska fia *Salomo* (Bélának 1213-ban mentője) mint szlavóniai bán, *Ratold nb. Gyula* (Bélának vajdája) mint bihari főispán és *Buzdád*

¹ Wenzel, X. k. 273. l.

² Wenzel, X. k. 264. l.

³ Fejér, VIII/I. k. 115. l.

⁴ Anjoukori okmtár, I. k. 231. l.

⁵ Anjoukori okmtár, II. k. 115. l.

Hahót nb. Buzád (Bélának kísérelője Ausztriában) mint Pozsonymegye főispánja helyt kaptak. E lista világosan és behatóan mutatja a még 1222-ben beállott rendszerváltozást. Nemcsak hogy Bélának leghivebb emberei helyet kaptak az új kabinetben, de annak egyéb tagjai között (Kán nb. Gyula nádor, Batisz országbíró, Csák nb. Demeter tálnokmester, ifj. Siklósi Gyula pohárnokmester, Szát nb. Miklós királynéi udvarbíró,) egyetlen egy sem volt, ki Gertrud meggyilkoltatása által kompromittálva lett volna; ez nyilván a fuzió kabinetje; ebből tehát megmagyarázható, hogy Tivadar nádorsága 1222-ben efemer is lehetett.

Kabinetje emberei nem épen ismeretlen alakok. *Miklós* bácsmegyei főispán — igaz — meg nem határozhatjuk ugyan, mert mellette akkoron még más Miklós nevű tisztviselők is szerepelnek, de alig szenvedhet kétséget, hogy Ugrin esztergomi érsek fivérével, Csák nb. Gedeczi Miklóssal azonos. *Tiborc*, a pozsonyi főispán, azelőtt szolnoki és bodrogi főispán, 1206-ban királynéi udvarbíró és Fejérmegye főispánja, 1213-ban mosonymegyei főispán. *Illés*, a bihari főispán, biharmegyei birtokos, ki 1221-ben *Tiborc*ccsal együtt András királytól a várföldek birtokviszonyait megvizsgáló bizottság tagjává lett kinevezve. Mihály fia *Márton* úgy látszik már 1209-ben volt Abaujvármegye főispánja, bizossággal tudjuk, hogy 1223-ban Mosonymegye kormányzatát kapta.

Térjünk már most át a két főszemélyhez.

Ismerünk egy Tivadart, ki 1199-től 1200-ig Bodrogmegye főispánja, de 1200 után már nem szerepel és ennek következtében nem lehet nádorunkkal azonosítani. De találjuk 1224-ben bihari 1225-ben mosonyi és 1233-ban abaujvári főispán minőségében. E szerint világos, hogy 1222 után még nem tűnt el az országnagyok sorából. Már most az a kérdés, hogy honnan származott?

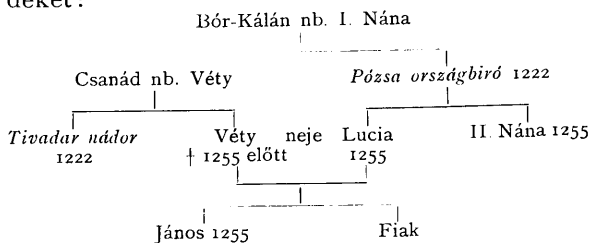
Bizonyos *Véty* (= *Weyceh*) 1199-ben Csanádmegye főispánja; ¹ ugyanazon évben pedig királynéi udvarbíró s Nyitramegye főispánja, mely minőségben 1200-ig találjuk. ² A *Véty* név (= *Wechich* = *Wetich* = *Weyceh* = *Veyceh*) valószínű-

leg a cseh Vojtech elferditése, mindenesetre pedig az okirattárainkban oly gyakran előforduló *Wech*, *Weich*, *Wech* módosítása és akadunk erre valamint a *Tivadar* névre többi között az ősrégi, Dél-Magyarországban és Erdélyben birtokos *Csanád* nemzetségben is; így pl. ismerjük 1256-ból *Csanád* nb. *Tivadar* fiát *Ety*-t (= *Weyte*). ¹ Annál világosabb és célunkhoz vezető nyomokat pedig a következőkben találunk:

A pécsi káptalan tanusítja 1255 márczius 15-ikén, hogy *Nána* fia *néhai Pózsa comes leánya Lucia*, *Csanád* nb. *Véty* fia *Véty özvegye* (relictá *Wechsh* filii *Weich* de genere *Csanád*) maga és fia, *János* nevében kinyilatkoztatja, hogy leánygyedére, valamint anyjának, *néhai Poch comes leánya*, *Erzsébetnek* hozományi követeléseire nézve, elhalt atyjának, *Pózsának* fia *Nána* részéről teljesen ki lett elégítve. ²

Miután most már tudjuk, hogy *Véty* fia *Tivadar* 1222-ben, midőn nádorságra jutott, országbíróul maga mellé *Nána* fia *Pózsát* vette, kézzel fogható, hogy ezt azért tette, mert e *Pózsának* a leánya, *Lucia*, saját fivérének a neje, tehát sógoronője volt. De létezett a két nemzetség között már azelőtt is sógorsági kapocs, amennyiben *Tivadar* nádor rokona, *Csanád* nb. *Pongrácz*, *Bór-Kálán* nb. *Kálán pécsi püspök nővérét* (1183—1218) nőül vette.

Megkapjuk tehát a következő stemmatoredeket:

Ebből tehát következik, 1. hogy *Tivadar* nádor az ősrégi, tekintélyes és dúsgazdag *Csanád*-nemzetség tagja, 2. hogy mert a *Csanád*-nemzetség *Csanádmegyében* számos birtoknak ura volt és 1199-ben *Véty* nevű *csanádmegyei* főispánra akadunk, ki 1199-től 1200-ig királynéi udvarbíró és *Nyitramegye* főispánja lett: a nádor atyja e *Véty* udvarbíró főispánnal azonos.

Pózsa országbíróról majd alább lesz szó.

¹ Hazai okmtár, V. k. 4. l.

² Hazai okmtár, II. k. 2. l.; Wenzel, XI. k. 73. l.

¹ Wenzel, VII. k. 431. l.

² Wenzel, VII. k. 412. l.

4. Gutkeled.

«Fekete» Amadé utódai.

A Gutkeled nemzetség egyik tagja, kiről csak azt tudjuk, hogy «Fekete» Amadénak hívták, Lothárd, Ampod és Amadé nevű fiukat hagyott hátra maga után, kik a Vasmegyében fekvő, a (felső-)lindvai várhoz tartozott lindvai földbirtokukat egyéb öröklött birtokaikkal együtt élvezték.¹

Lothárd, ki 1265 július 22-ikén a szolgagyőri várhoz tartozott Bős és Aportsuka nevű birtokokat királyi adományozás útján kapta² és kinek nyomait 1274 május 31-ig követhetjük, *János* nevű fiut hagyott hátra maga után, ki legelőször 1319 szeptember 12-ikén merül fel és 1359-ben már nem él. E Jánostól származik a bőszi és várkonyi Amadé család, melynek részletes története nem tartozik e sorok keretébe.

Ampod, kinek életéről mitsem tudunk, 1290-ben már nincs az élők között. Özvegye 1290 április 14-ikén még él. Bertalan nevű fián kívül egy «Finta» Ilona nevű leánya is volt, ki szintén 1290-ben szerepel. *Bertalan* 1292 május 1-én a biharmegyei Bagamér és Selind nevű birtokok résztulajdonosa. Fia *István*, kit már 1290-ben említenek, a Veszprémmegyében fekvő Marczaltótól a *Marczaltói* nevet viseli; előfordul 1341-ig. Özvegye 1350 április 29-én még szerepel. Két fia van: *Péter* és *Miklós*, kik már 1346 április 21-én működnek. Péter, ki 1376-ig szerepel, folytatta a családot. Özvegyével 1398 augusztus 8-ikán találkozunk. Két fia volt: *Egyed deák* és *János*, kiknek elseje a családot folytatja. Neje 1406-ban Apollónia, a Pécz nb. Tamás fia Miklós özvegye. Jánosnak a neje pedig 1418-ban Pécz Miklós leánya Dorottya.

Fekete Amadénak hasonnevű fia *II. Amadé* családjának kiváló tagja. 1271-ben a királyi bárók sorában említetik, a nélkül, hogy a tőle viselt hivatalt ismernők.³ V. István halála után 1272 november 17-ikétől 1273 márczius 30-ikáig találjuk őt Vasmegye főispáni székén,⁴ de alig szenvedhet kétséget, hogy még 1273 április

havában is főispán volt, miután tudjuk, hogy a vasmegyeiekkel együtt magát akkor a csehek elleni hadjáratban kitüntette. Hogy már 1273 május 12-ikén Monoszló nb. Gergely a vasmegyei főispán, annak az a magyarázata, hogy e Gergely — mint alább látni fogjuk — Amadéval sógorságban állott és hogy ez utóbbi valószínűleg önkénytelenül adott helyet az eddig kegyvesztett rokonnak, mert hogy Amadé az udvar kegyéből ki nem esett, bizonyítja IV. László, midőn neki IV. Béla, V. István és saját uralkodása alatt szerzett érdemeinek elismerésül a Vasmegyében lévő (Felső-)Lindva nevű királyi várt 1275 december 10-ikén adományozta,⁵ sőt azt is találjuk, hogy röviddel ez adományozás előtt, 1275 nyarán megint vasmegyei főispán,⁶ 1276-ik év november havában Zalamegye főispánja.³ Innen tul elvesztjük a nyomát. Hogy valamikor nádor lett volna, a mint ezt egy Anjoukori okmány állítja,⁴ nincs bebizonyítva. Halálózási évét nem ismerjük.

1286 június 18-ikán arról értesülünk, hogy IV. László Amadé fia néhai Amadé hű szolgálatait tekintetbe vévén, ennek összes birtokait özvegye és árva gyermekei számára megerősíti.⁵ Gyermekei közül azonban csak az egy Miklós ismeretes.

Özvegye még 1332 február 9-ikén életben van. Nevezett napon tanúsítja a veszprémi püspök, hogy néhai Miklós bán anyja a somogymegyei Ság nevű birtokának plébánosát egyházából kikergette.⁶

Miklós legelőször 1292 május 1-én tűnik fel, midőn rokonával, Ampod fia Bertalannal a biharmegyei Bagamér és Selind birtokokat határoltatja.⁷ 1307-ben zalamegyei birtokos; 1310 május 5-ikén Héder nb. Henrik bánt képviseli bizonyos somogymegyei birtokügyben;⁸ 1313-ban

VI. k. 194. l., VII. k. 138. l., VIII. k. 149. l.; Wenzel, IX. k. 2., 3., 11. ll., XII. k. 71. l.

¹ Wenzel, XII. k. 143. l.

² Fejér, V/II. k. 209., (tévesen 1274) 259., 397. ll. (tévesen 1277.) Hazai okmtár, VI. k. 210. l., VIII. k. 179. l.

³ Wenzel, XII. k. 174. l.

⁴ Anjoukori okmtár, II. k. 77. l.

⁵ Wenzel, IX. k. 443. l.

⁶ Anjoukori okmtár, II. k. 580. l.

⁷ Hazai okmtár, III. k. 41. l.

⁸ Anjoukori okmtár, I. k. 139., 203. ll.

¹ Anjoukori okmtár, VI. k. 172. l.

² Hazai okmtár. VIII. k. 98. l.

³ Fejér, V/I. k. 156. l.

⁴ Fejér, V/II. k. 49., 87. ll. (tévesen Domonkos). VII/III. k. 73. ll.; Hazai okltár, 66. l. Hazai okmtár,

megkapja Monoszló nb. Egyedtől, rokonától, hagyományozás után a Somogy megyében fekvő Ropolyt,¹ de miféle rokonságban álltak egymáshoz, nem tudjuk; a legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy Miklós anyja Egyednek a nővére, s így volna magyarázható, hogy II. Amadé 1273-ban Egyed fivérének, Gergelynek, tehát sógorának helyet csinált. 1316 május 26-ikán már a királyi bárók sorában foglal helyet, de tisztségét nem ismerjük;² 1317 február 24-ikén megkapja a királytól a Somogy megyében lévő Berény, Dencs és Osztopán birtokokat; ugyanazon évi május 22-ikén Baranya- és Bács megye főispánja; 1318-ban Sopron megye főispánja, mely minőségben a lázadó Güssingi Andrást legyőzte.³ Ennek elismerésül megkapta 1322-ben a szlavóniai báni méltóságot, melyet a soproni és komáromi főispánsággal együtt 1325 május 28-ig tartott.⁴ Midőn Károly király 1323 március 29-ikén számára a somogy megyei birtokokról szóló adományát átírja, az adományos érdemei közül a következőket sorolja elő:

Kezdetben a Güssingiek hive volt, de azután ott hagyta őket és felkarolta a király ügyét; a macsói vár elfoglalására menesztett magyar hadseregnek a Száva folyónál az által tett nagy szolgálatot, hogy Uros szerb király embereit, kik a magyarok átmenetelét meg akarták akadályozni, megtámadta és ez által a sereg átkeletését lehetővé tette; megtette aztán a magát Macsó elfoglalásában is. Legyőzte a lázadó Güssingi Andrást és osztrák társait, kik közül hat előkelő főtisztet (Stadeckert, Wildungsmauert és másokat) fogságba ejtett; Csák nb. Máté halála után ő volt az első, ki a lázadó területét átlépven, még mielőtt a király odajött volna, Máté várait, Apponyt, Groghot, Privigyét és Bajmóczot saját erejéből elfoglalta.⁵

1325 május 28-ikán megkapja a királytól a Győr megyében fekvő *ikrényi* birtokot és akkor ő tényleges bán, soproni és komáromi főispán.⁶

¹ Knauz, II. k. 677. l.

² Anjoukori okmtár, I. k. 395. l.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 395., 415., 428., 490., 627. ll. II. k. 77. l.

⁴ Anjoukori okmtár, II. k. 8., 77., 93., 117. ll.; Hazai okmtár, III. k. 76. l.; Fejér, VIII/II. k. 324., 337., 565. ll. Soproni okmtár, I. k. 105. l.

⁵ Anjoukori okmtár, II. k. 69. l.

⁶ Fejér, VIII/II. k. 562., 565. ll.

Halála évét nem ismerjük, de miután biztosra vehetjük, hogy az érdemdus ember haláláig a tőle viselt hivatalok birtokában maradt és 1325 után többé rá nem akadunk, jogosan feltételezhetjük, hogy még 1325-ben meghalt.

Tekintélye oly nagy volt, hogy azt rokonaival szemben is érvényesítette. A családi birtokokat saját magának tartván, azoknak rengeteg jövedelmeit egymaga élvezte, míg Ampod és Lothárd fiai csak Marczaltót bírták. Halála után az összes még fel nem osztott családi birtokok fiára *Miklósra* szálltak át, ki atyja tekintélyének oltalma alatt a felosztást szintén el tudta halasztani.

E Miklós zálogba veszi 1341 augusztus 16-ikán Hetesi Leo özvegyének a somogy megyei *Jnke* nevű faluban levő birtokrészét. 1343 október 6-ikán pedig a Gyovád nembeliectől *Paczca* és *Dezseda* nevű somogy megyei birtokaikat száz márka denárért örök áron megveszi.¹ 1343 után elvesz a nyoma.

Hogy fiatal korban meghalt, onnan következtetendő, hogy két zsengekoru fiut, *Jánost* és *Amadét* hagyott maga után és hogy özvegye, *Margit* még egyszer férjhez ment.²

Miután Lothárd unokái 1346 október 29-ikén az ellen tiltakoztak, hogy Miklós bán fiának, Miklósnak birtokai, melyeket még fel nem osztottak, Nagymartoni Pálnak adományoztassanak,³ világos, hogy Miklós 1346-ban halt meg.

Margittal és kiskoru fiaival legelőször 1347 július 29-ikén találkozunk.⁴ 1347 szeptember 29-ikén a zalamegyei letenyei vámot Béczi Mátyásnak engedik át.⁵ 1348-ban — akkor már *Ropolyi Miklós* özvegye — bagaméri birtokát a váradi püspöknek engedi át, melyért a gömörme gyei Gyirmótot és a baranyamegyei Szentmiklóst kapja.⁶ 1354-ben Margit már az Ákos nb. Miczk bán fia Ákosnak a neje, mire Ampod és Lothárd utódai Felső-Lindva felosztását kérték.⁷

János és Amadé 1354 után alig fordulnak elő. János 1356 május 1-én Németi nevű so-

¹ Anjoukori okmtár, IV. k. 125., 374. ll.

² Anjoukori okmtár, VI. k. 172. l.

³ Hazai okmtár, I. k. 192. l.

⁴ Anjoukori okmtár, V. k. 109. l.

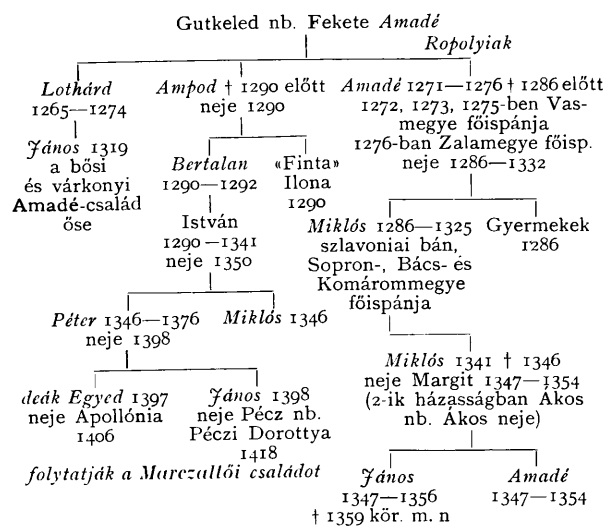
⁵ Zalai okmtár, I. k. 466. l.

⁶ Fejér, IX/VI. k. 37., 38., 39. ll.

⁷ Anjoukori okmtár, VI. k. 172. l.

mogyomegyei birtokát Sági deák Jánosnak engedti át,¹ de ez a róla szóló utolsó egyenes hír. Amadéről egyáltalában már mitsem hallunk. 1359 május 7-ikén pedig olvassuk,² hogy Miklós bán fia Miklós fia János magvaszakadta folytán birtokait Várkonyi János fiai kapták.

Fekete Amadé utódainak nemzedékrendje az eddigiek szerint tehát a következő:

5. Győr.

a) A Kéméndiek, Gyulaiak és Patfiak elei.

Keszői³ Simon krónikás mondja: «Ezután jöve be Lébényi Pót, kit más néven Ernestusnak neveztek. Ez sok vitézzel jött Magyarországra; tőle veszi eredetét Konrád, altenburgi gróf.»

Turóczi János krónikás másította e leszámraztatást, a mennyiben szerinte Altenburgi Konrád 1028 és 1030 között Magyarországra mint II. Konrád német király követe járt volna. Fia

¹ Anjoukori okmtár, VI. k. 450. l.

² Hazai okmtár, II. k. 104. l.

³ Latinul «Simon de Keza», melynek alapján a krónikást «Kézai Simon»-nak nevezzük. Világos, hogy a «Keza» ez esetben a latinizált helységnévnek az ablativusa és hogy a «Keza» nem más, mint a számtalan, mai napság «Kesz» vagy «Keszzi»-nek nevezett helységnek latinra fordítása. Igen, csak hogy ezek a helységek a forrásokban kivétel nélkül «Kezeu» «Kezv» vagy «Kesz» alakban fordulnak elő és így helyes kiejtésük szerint «Kesző»-nek veendő, miből viszont az következik, hogy «Kézai» helyett a krónikást «Keszői»-nek kell vennünk.

Erneszt, Magyarországra letelepedvén, Salamon és Gyécsa királyoknak követeként Henrik császárhoz és más uralkodókhoz járt, minek az lett a következménye, hogy a német »Bote« (=küldöncz, követ) mint »Both« hozzá és utódaira ragadt, melyből később a »Konth« név fejlődött.

Keszői Simon előadása hitelesebb, csak hogy belőle többet nem tudunk, mint azt, hogy az ő idejében élt Altenburgi Konrád egy jövevény nemzetség sarja, mert az Erneszt és Poth névnek összefüggését sehogyszem tudjuk kibetüzni. Biztossággal tudjuk, hogy Magyaróvári (=Ungharisch-Altenburg) Konrád a Győr nemzetség ivadéka s hogy Lébény tényleg e nemzetség birtoka volt. A mi a nemzetség nevét illeti, mondhatjuk, hogy annak Győr városához semmi köze nincs; a valószínűség a mellett szól, hogy neve (Geur, Jeur, Yeur) a György névvel valami összeköttetésben volt és hogy egyik legrégebb képviselője a német középkorban (de még ma is) divó «Botho» nevet viselte, melyet magyarul Pot vagy Patnak vettek. Biztos továbbá, hogy a nemzetség legrégebb birtokai az ország nyugati részének két pontjára, Moson- és Somogy megyére mutatnak reá.

Úgy látszik azonban, hogy III. Istvánnak azon Konrád nevű nemese, ki 1172-ben a Győr megyében fekvő Hecse, Sisó (ez mindenesetre a győrmegyei határon levő komárommegyei Csicsó) és Ménfő birtokokat a szentmártoni apátságának adományozta,¹ szintén a Győr nemzetség tagja. Az adományozás idejében nejről és neposairól szól.

A nemzetség legrégebb tagjai I. Sándor és I. Szerafin, kikről csak azt tudjuk, hogy a mosonmegyei Lébény tulajdonosai voltak. Egyes utódaik — úgy látszik — nem voltak, mert Lébény haláluk után a koronára szállt, mely azt másoknak adományozta, kiktől vétel útján ismét másokra szállt, végre megint a koronára szállván, III. Béla és Imre király kezében maradt mindaddig, míg Imre a nemzetség néhány tagjának újból vissza nem adta.²

E másik ágban az őse bizonyos István, kibről nevről kívül mit sem tudunk, de kitől kezdve

¹ Fejér, II. k. 186. l.

² Fejér, III/I. k. 59. l.

már szakadatlan genealogiai lánczolatot fűzhetünk, Saul, (II.) Sándor, I. Csépan, I. Bothó és (I.) Mór nevű fiakat hagyott hátra maga után.

I. Saul, ki a papi pályára lépett, 1183-ban királyi főjegyző; 1188-tól 1190-ig csanádi püspök, 1192-től 1202-ig kalocsai érsek; 1188-ban mint választott csanádi püspök királyi jegyző is. Meghalt 1202-ben. Szeplőtlen életével anyyira elnyerte az általános elismerést, hogy II. András róla 1208-ban mondja, hogy «szent és büntelen életének érdemei alapján Isten és emberek előtt érdemdus lőn». Érdemei mindenestre előmozdították családjának előremenetelét, mert — mind majd meglátjuk — összes testvérei kiváló állásokat foglaltak el.

Sándor, ki a «*Kubech*» (Göbece?) melléknevet is viselte, kiváló hadvezér volt és mint ilyen, részt vett azon hadjáratban, melyet Imre király 1202 őszén a bolgár uralkodó ellen a Morava mentében indított.¹ Az itt kivivott érdemek elismerésül megkapta Imrétől a Mosonmegyében fekvő Bán és Sásony nevű birtokokat. 1207-ben Mosonmegye főispánja,² mely minőségben Lébényben a Szent-Jakabról nevezett benzés apátságot kezdte alapítani, de az alapítás bevégezte előtt már 1207 és 1208 között halt meg, miután az alapítandó apátságnak fennebbi két birtokát hagyományozta. *Rajka* nevű mosonmegyei birtokát pedig, melyet II. Andrásról kapott, oldal-rokonai nak hagyta. Fiai nem voltak.

Fivére *I. Csépan* 1199-től 1200-ig Sopronmegye főispánja;³ 1200-tól 1202-ig nem akadunk rá mint országnagyra, minek valószínűleg az akkortájt Imre és András közt kitört viszályok voltak az oka; 1202-től 1204-ig azonban ismét Sopronmegye főispánja.⁴ II. András trónra léptével megkapta 1205-ben a bácsmezei főispánságot, mely minőségben 1206-ban a nádori méltóságot kapta. Mindkét állásban 1209-ig találjuk,⁵ mely évben a Tomaj nb. Tiba keze által megöletett. Halálának közelebb részletei is-

¹ Fejér, III/I. k. 62. l. V. ö. Pauler, a magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt, II. k. 32. l.

² Fejér, III/I. k. 47. l.; Wenzel, VI. k. 315. l.

³ Fejér, II. k. 348., 365. ll.; Hazai okmtár, II. k. 2. l., V. k. 4. l.; Knauz, I. k. 161. i.; Wenzel, XI. k. 73. l.

⁴ Fejér, V/I. k. 293. l.; Soproni okmtár, I. k. 6. l.; Wenzel, I. k. 92. l.

⁵ Fejér, III/I. k. 47., 59. ll., III/II. k. 467. l.; VII/I. k.

meretlenek. Tiba a büntetés elől Magyarországot elhagyta, mire birtokai Csépan fivérére, Bothóra szálltak, ki azoknak egyikét 1216-ban Tiba rokonának Petenek eladta.¹ Csépan szerzett birtokai közül a Mosonmegyében fekvő *Balogd* (=Pfingsmark) és *Szombathely* (=Fertőfő-Szombathely=Nezsider), továbbá a Pozsegamegyében fekvő *Lesnica* és *Racessan* ismeretesek, melyeket II. András adományozásából kapott; a két utóbbit a templomosoknak hagyományozta.²

Nejét nem ismerjük. A krónika mondja, hogy egy előkelő származású magyar hölgy, kivel Meráni Bertold, Gertrud királyné fivére el volt jegyezve, Csépannak a neje.

Egyetlen fiát ismerjük: *II. Csépan*t, kinek életéből csak annyit tudunk, hogy a Csák nb. Demeter (országbíró és tálnokmester) leányát nőül vette és hogy fiutódok hátrahagyása nélkül halt meg. 1232-ben tanusítja t. i. a budai káptalan, hogy azon 600 márkát, melyet Demeter veje érdekében kiadott, annak rokonai István és Bothó visszafizették, a mennyiben Mosonmegyében fekvő csunyi (=schandorfi) birtokukat felperesnek átengedték.³

I. Bothó 1199- és 1201-ben mosoni, 1203-ban temesi, 1205-ben pozsonyi, 1206 óta megint mosoni főispán; 1209-ben követi I. Csépan a nádorságban és a mosoni főispánságban, mely két állást 1212-ig tartott és mely alatt 1211-ben a Halics ellen vonult magyar hadseregnek fővezére volt; 1213-ban kevei főispán. Utoljára rá akadunk 1217-ben, midőn a heiligenkreuzi apátságot mint királyi pristaldus a legentői birtokba statuál.⁴

1221-ben megjelenik Bothó nevű fia a győri káptalan előtt és előadja, hogy atyja az ausztriai szentkeresztii apátságnak, *melynek confratere volt*, a Nyulas melletti Sásonyban őt illető birtokrészt hagyományozta.⁵ Úgy látszik tehát, hogy 1221 táján halt meg.⁶

1208-ban I. Csépannal és István nevű unoka-

193. l. (kelet nélkül); Knauz, I. k. 194. l.; Wenzel, I. k. 98. l., VI. k. 315., 320., 325., 334. ll., XI. k. 106. l. Zimmermann-Werner, I. k. 10. l.

¹ Hazai okmtár, VI. k. 11. l.

² Wenzel, VI. k. 333. l., XI. k. 105. l.

³ Wenzel, VI. k. 509. l.

⁴ Fejér, III/I. k. 207. l.

⁵ Wenzel, I. k. 182. l.

⁶ Nevét a Mosonmegyében még most is létező Pocz-

öcscsével együttesen a lébényi apátságnak Sándortól kezdeményezett alapítását bevégezte; ugyanezt tájt Rómába utazott.¹ Ugyanazon évben megkapja András királytól a Mosonmegyében fekvő *Chof* nevű birtokot,² az osztrák-magyar határon a Sár folyó mentén. Éppen e fekvése miatt s azért, mert «Csof» vagy «Csuffalva» nevű helységet Mosonmegyében nem találunk, az 1208 évi «Chof»-ot a jelenleg Ausztriában fekvő *Hof*-fal veszem azonosnak, mely pl. 1233-ban «*Hubi*» néven Bothó nádor fia tulajdonát képezi. 1209-ben megveszi a Gáta és Felzurány mellett fekvő *Csalló*-t.³ 1210-ben megkapja András királytól a győri várból kihalított *Ujfal*-t, az ugyanazon várhoz tartozó *Novák*-ot és a mosonyi várhoz tartozó *Réti* és *Kemnye* nevű birtokokat.⁴ Feleségét nem ismerjük. Tudjuk azonban, hogy 1214-ben a mosonyi várjobbágyoktól a mosonmegyei *Nyulas*-on néhány telket vásárolt.⁵

Gyermekei közül egy fiút, II. Bothót és három leányt ismerünk. Igaz ugyan, hogy a győri káptalan 1221-ben, midőn az ausztriai apátságnak tett alapítványáról bizonyosságot tesz, Bothó *fiáról* is tesz említést, de mi csak egyet ismerünk és úgy látszik, hogy fiai vagy utódok hátrahagyása nélkül haltak meg, vagy hogy a káptalan a többszámot csak megszokásból használta.

Egyik leánya *Erzsébet*, a *Bór-Káln* nb. Nána fia *Pózsá*-hoz ment férjhez, ki 1222-ben országbíró lett. Erzsébet 1255 előtt halt meg, mire férje Héder nb. Héder leányával második házasságra lépett. Erzsébettől született neki Nána nevű fia és Lucia nevű leánya, ki Csanád nb. Véty-nek a neje.⁶

Egy másik leánya *Éty fia Pál*hoz ment férjhez, ki később országbíró, Fejér és Zalamegyének főispánja lett. Nővére pedig Csák nb. *István*-nak a neje, ki az évek folytán szörényi bán, csanádi főispán, királynéi udvarbíró, Vas- és Pozsony-megyének főispánja lett.

Neusiedel és Pátfalu nevű helységek őrizték meg. Az előbbi nem más mint a német Poth's Neusiedel = Poth-nak a Nezsiederje.

¹ Hazai okmtár, VI. k. 8. l.

² Wenzel, VI. k. 324. l.

³ Wenzel, VI. k. 334. l.

⁴ Wenzel, VI. k. 334., 341. ll.

⁵ Fejér, III/I. k. 101. l.; Wenzel, VI. k. 372. ll.

⁶ Wenzel, VII. k. 412. l.

1258-ban fellépett Bothó nádor unokaöcscsének fia, Óvári Konrád azon kivánságával, hogy a nádor e két leánya ilsovai és rohochai birtokukat¹ mint őt illető örökös jószágot neki visszaadják. Miután azonban István bán, mint nejeinek képviselője, Miklós fia Aba és Achilles fia Mátyás (valószínűleg a baranyamegyei Okori család tagja) a másik alperes képviselőiben kimutatták, hogy nevezett nők a vitás birtokokat már 30 év (tehát 1228) óta leánynegyedi illetőség czimén kezükben tartják, Béla király felperest 1258 szeptember 21-ikén kelt ítélete alapján pervesztesnek nyilvánította.²

II. *Bothó*, ki 1221-ben atyjának alapítványáról bizonyosságot tesz, csak birtokos minőségében szerepel. 1231-ben tanuságot tesz arról, hogy néhai atya egy mosonyi kúriát a lébényi apátságnak adományozott.³ 1232-ben pöre volt bizonyos Móríz fia Péterrel, ki azt állította, hogy Bothó Ausztriából segítségére jött emberekkel pordányi várát (Sopronmegyében) megrohanta. Bothó bebizonyította ártatlanságát, mire őt a király nevezett évi november 18-ikán felmentette; Péter úgy boszulta meg magát, hogy Bothónak mosonmegyei (jelenleg Ausztriában fekvő) *hofi* és *mannesdorfi* birtokait pusztította, minek következtében 1233-ban 200 márka bírságra elmarasztaltatott.⁴ 1232-ben még azt is olvassuk róla, hogy rokonával, Istvánnal együttesen Csák nb. Demeter követelését (l. f.) kielégítette. 1233 után már nem akadunk nyomára. Hogy egyenes utódok hátrahagyása nélkül halt meg, bizonyítja azon körülmény, hogy rokona Konrád 1258-ban a Bothó nádor leányainak leánynegyed czimén kiadott birtokokat visszakövetelt. Valószínű az is, hogy az, a mit Béla király 1240-ben Bothó nádorrról mond, nem a nádorra, hanem fiára vonatkozik. Azt mondja t. i. hogy Bothó nádor Sásony harmadrészét a

¹ A legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy e két helység a baranyamegyei (most verőczemeyei) matuscsinai vár tartozékaihoz tartozott. Találunk ugyanis 1472-ben egy Jalsavafolyást és 1489-ben egy (úgy látszik elferdített) Rokovicz nevű helységet Baranyamegyében; mindketten a matuscsinai vár tartozéka; (v. ö. Csánki II. k. 493. és 520. l.) Lásd különben még a függelékét.

² Wenzel, XI. k. 444. l.

³ Wenzel, VI. k. 496. l.

⁴ Wenzel, VI. k. 506., 529. l.

Fertő melletti földdel az ausztriai szent-keresztí apátságnak, a birtok két más harmadrészét pedig unokaöccsének, Istvánnak hagyományozta.¹ Már most feltűnő, hogy a nádor, miután fia volt, e birtokot nem ennek, hanem fivére fiának hagyta; a nagyobb valószínűség tehát a mellett szól, hogy itt II. Bothóról van szó.

Miután már most látjuk, hogy Csépán és Bothó utódai már az első nemzedékben kihaltak, jogosan kimondhatjuk, hogy a nemzetségnek ezen ága I. Mór utódjaiban találta későbbi képviselőit.

I. Mór a nemzetség Somogy megyében lévő birtokain tartózkodhatott,² mert Somogy megyében találjuk. Miután pedig tudjuk, hogy a szlavóniai bánok többnyire a drávavidéki megyékben, különösen Somogy- és Baranyamegyében birtokoltak, biztosra vehetjük, hogy azon Mór ispán, ki 1181 február havában «az egész tenger mellék szorgos gondviselője» és III. Béla parancsából Zarában bíraskodott,³ nem más, mint Győr nb. I. István fia I. Mór.

1193-ban a somogy megyei Besenyő táján birtokos;⁴ azontul nem akadunk többé nyomára, 1208-ban már nem élt.

Egyetlen ismert fia, II. István 1208-ban merül fel, midőn Bothó és Csépán nevű nagybátyáival együttesen a lébényi apátság alapítását II. Andrással megerősített. 1232-ben II. Bothóval együttesen Csák nb. Demeter követeléseit elégíti ki. 1239-ben már nem élt. Két fia volt: II. Mór és I. Konrád.

II. Mór 1239-ben merül fel legelőször, midőn fivérével együttesen sásonyi birtokát az ausztriai szent-keresztí apátságnak adományozta.⁵ 1247-ben Baranyamegyében fekvő Saulföldre nevű ősi birtokát Fábían fainak Marczell és Andrásnak, hű szolgálatainak elismeréséül adományozza,⁶ de ez a róla szóló utolsó hír.

1252-ben már nem él. Nevezett évben tanu-

¹ Fejér, IV/I. k. 197. ll.

² Több mint valószínű, hogy azon Bothó, ki 1193-ban (Knauz, I. k. 143. l.) Segesd és Sarkad táján birtokolt, Mór fivérével, Bothó nádorral azonos.

³ Kukuljevic, Cod. dipl. Croat, II. k. 117., 118. ll.

⁴ Knauz, I. k. 144. l.

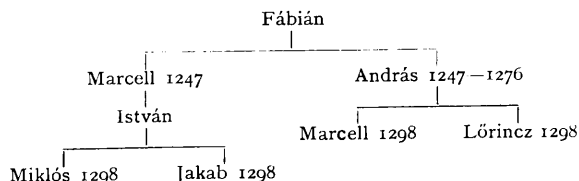
⁵ Wenzel, II. k. 98. l.

⁶ Wenzel, VII. k. 247. l. Az illetők utódait a következő nemzedék-töredék ábrázolja:

sitja a győri káptalan, hogy Vekhard leánya, István fia Mór özvegye, jelenleg Héder nb. Dénes fia Hedrik neje, az atyjától Mórhoz vitt menyasszonyi hozományért, Mór fivére Konrádtól 20 márkával, (a jelenleg Pozsonymegyében fekvő) Zselvyi nevű földdel és több szolgálival ki lett elégítve;¹ ebből pedig kézzelfoghatólag kiderül, hogy II. Mórnak fiutódai nem voltak.

II. Mór halála után I. István utódaiból már csak az egy I. Konrád volt hátra, kire tehát a nemzetség ez ágának összes birtokai rászálltak. Hatalmas főúr, ki vagyonának és hatalmának öntudatában életének nagy részét hatalmaskodásokkal és pörökkel töltötte, belenyult azonban az ország ügyeinek folyásába is.

Felmerül 1239-ben és 1247-ig mindig csak fivérével együtt tesznek róla említést. 1252 óta ő a család egyetlen képviselője. Viselt-e ez időben országos hivatalt? nem tudjuk; tény, hogy IV. Béla királynak kegyében állt, mert 1257 szeptember 9-ikén arról értesülünk, hogy a zseliczi Szent-Jakab-monostor népeitől szedendő s a királyi pénztárba folyó összes adókat neki, a monostor kegyurának adományozta.² De a viszonyok nem sokára megváltoztak. 1260-ban királyi pohárnokmester volt, mely minőségben felségsértést követett el, a mennyiben Ottokár cseh király osztrák seregét Mosonmegyén keresztül bocszította, ennek segítségével magyar földet pusztított, hamis pénzgyártásra adta magát és magyar birtokait Ottokártól hűbérként átvette. Büntetésül elvette tőle Béla összes mosony- és pozsonymegyei birtokait, köztük Magyaróvárt és a lébényi apátság kegyuraságát. Konrád, hogy elvesztett birtokait visszakapja, már most István trónörökös karjaiba dőlt, ki atyjával kibékülvén, keresztülvitte, hogy Konrád 1263 végén az azalatt Aba nb. Lőrincz tálnokmesternek adományozott birtokokat visszakapta.³ 1266-ban meg-

¹ Hazai okmtár, VI. k. 75. l.

² Fejér, VII/V. k. 322. ll.

³ Wenzel, VIII, k. 51. l.

veszi a Mosonmegyében feküdt *Csernye* birtokot; ¹ vissza is kapta lassanként az egyéb tőle elidegenített birtokot, pl. Alsásonyt, melyet Béla király, *midőn ennek követtségében egyszer István trónörököséhez utazott* és ennél hosszabb ideig tartózkodott, Czekény mosonyi alispán fiainak, Bálint és Bálásznak adott és Fertőfő-Szombat helyt, melyet Béla a mosonyi várhoz visszafoglalt vala. ² Bélával történt kibékülése után — úgy látszik — már nem viselt közhivatalt; a róla szóló okiratok mindig csak birtokviszonyairól szólnak.

1272 április 2-ikán megerősíti őt V. István a baranyamegyei *Kopács* és a mosonmegyei *Novák* birtokában, melyeket még Bothó nádor (utóbbit 1210-ben; Wenzel, VI. k. 342. l.) kapott és mely utóbbit Béla király akkor, midőn Istvánhoz átpartolt, tőle elvett vala. ³

István halála után birtokperei nagy sora veszi kezdetét. 1273 szeptember 1-én történt, hogy Osl nb. Herbert *potfalvi* birtokát megrohanta és ottan nagy kárt okozott; ⁴ 1276-ban pöre van a Kán nb. Gyula fia Siklósi Miklós ellen a baranyamegyei *Zethke* miatt; ⁵ ugyanazon évben a zseliczi apáttal a somogymegyei *Basal* birtok határjárására nézve egyezkedik; ⁶ 1279 január 20-ikán megkapja a Buzát-Hahót nb. Herbertnek Vasmegyében fekvő *páczodi* jó-

szágát, mert Herbert egyik birtokát pusztította; ¹ 1282 április 25-ikén parancsolja Habsburgi Albert, Ausztria és Styria kormányzója Stadecker nevű emberének, hogy Altenburgi Konrádnak a tőle jogtalanul elfoglalt *Nezsidert* visszaadja; ² 1279-ben visszaszerzi a Mosonmegyében fekvő *gesztenczei* és *városbalogdi* birtokokat, ³ miről alább lesz szó; 1282-ben megkapja IV. Lászlótól a mosonyi királyi vám egy részét, mert az ország nyugati határán fekvő egyik birtokán oly erődöt épített, ⁴ mely a határt az osztrák megrohanások ellen védelmezte, ² mely utóbbi körülménnyel mindenesetre az osztrák Stadecker esete összefüggésben volt; ugyanazon évi november 6-ikán elmarasztalják Lőrincz volt nádor fiát, Keményt, hogy Óvári Konrádnak és fiának *Jakabnak* 300 márkát fizessen, melynek biztositékaul Keménynek egynéhány baranyamegyei birtokát felperesek javára lefoglalták; ⁵ 1284 február 6-ikán visszakapja királyi parancs folytán Mosonmegyében fekvő nováki birtokát, melyet Héder nb. Hedrik fia János haláláig erőszakosan lefoglalva tartott; ⁶ ugyanazon évi augusztus 30-ikán visszakapta a Somogymegyében fekvő és mások által elfoglalt *gyarmati* birtokát. ⁷ 1288-ban két elzálogosított birtokát, a veszprémi *Patvásárát* (a mai Papvásárja pusztát) és a zalai *Nosztrej-t* (a mai Nosztor pusztát) mely utóbbi már 1208-ban a család birtokában volt, visszaakarta váltani, de mivel Péter veszprémi püspök emberei a kitűzött határnapon meg nem jelentek, az ügyet elhalasztották. Péter meghalt, mire az ügy utódjának, Rád nb. Benedek püspök kezébe került, ki alatt 1290 október 10-ikén újabb tárgyalásra utasított. ⁸ 1290 táján meg-

¹ Wenzel, VIII. k. 157. l.

² Wenzel, VII. k. 1. l. és Hazai okmtár, VI. k. 160. l., VII. k. 134. l., mely utóbbinak rubruma a keltet vétesen 1271 körüli időre teszi. Wenzelből (X. k. 452 l.) tudjuk, hogy Alsásonyt miképen vesztette el Konrád, de azt is, hogy még Béla visszaadta neki; a Hazai okmtárból (VII. k. 134. l.) pedig hogy Szát nb. Konrád győri főispán, ki a hatvanas évek közepén hivataloskodott, az ügy megvizsgálásával volt megbizva, miből tehát következik, hogy a visszasadás még a hatvanas években történt.

³ Wenzel, VIII. k. 419., 421. ll. (mindkét okirat kelet nélkül.)

⁴ Wenzel, XII. k. 696. l. A birtok eredetileg néhány besenyő tulajdona volt, kiknek magvaszakadtán András király egy részét Bothó nádornak, másik részét a nádor hű emberének, Rátnak adta. Eredeti neve Chedusföld vagy *Lod... földje* volt, melyet Rát később *Potfalvárára* változtatott; ma Pátfalva = Prodesdorf (Wenzel, X. k. 454. l.)

⁵ Hazai okmtár, VI. k. 162. l., kelet nélkül. A keltezés azon alapszik, hogy az okmányban megnevezett Ladi Albert, Okori Achilles 1276-ban említettnek. (Wenzel X. k. 455. l., XII. k. 186. l.)

⁶ Wenzel, X. k. 432. l., kelet nélkül; a keltezés az előbbiben előadottakon alapszik.

¹ Hazai okmtár, VI. k. 229. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 464. l., év nélkül. A keltezés azon alapszik, hogy Habsburgi Albert csak 1281 májusában lett kormányzó és 1282 végén már Ausztria uralkodója.

³ Hazai okmtár, VI. k. 251. l.

⁴ Wenzel, XII. k. 355. l.

⁵ Wenzel, XII. k. 372. l.

⁶ Hazai okmtár, VI. k. 301. l. E János kétségkívül azon Hedriknek a fia, ki 1252-ben II. Mór özvegyének második férje volt.

⁷ Hazai okmtár, VI. k. 357. l. (év nélkül, de mivel IV. László 1284-ben az országgyűlés miatt több hónapig Szegeden tartózkodott, 1284-re helyezendő.)

⁸ Wenzel, X. k. 459. l., XII. k. 474. l.; v. ö. Zalai okmtár, I. k. 85. l.

erősíti őt László király a györmegyei *szentmártoni* és *serki* birtokban, melyet Kis Herbert mosonyi polgártól szerzett; 1295-ben a baranyamegyei Németieken ejtett erőszakoskodások fejében pénzbírságot fizet, de ugyanazon évi november 8-ikán visszakapja a baranyamegyei *Geresd*-et, melyet András király másnak adott; ¹ ugyanazon (1295.) évi november havában *Olaszi*, *Hasságy* és *Heder* (a mai Hidár) nevű baranyamegyei birtokai közt *Szentaga* nevű birtokából bizonyos részt a tőle alapított szentlászlói páloskolostornak adományoz.² 1296-ban megújult a Lőrincz nádor fia Keménynyel már évek előtt kezdett czivakodása; ez alkalommal Kemény Konrádnak *Kéménd*, *Lak*, *Gyula*, *Hasságy*, *Palkonya*, *Gerecz* (2), *Csér*, *Kátoly*, *Petre*, *Balogd*, *Gönczel* és *Toposz* nevű baranyamegyei birtokain garázdálkodott.³

1296-ban somogymegyei gyarmati birtokát Dezső nevű rokonának adja el; 1298-ban a baranyamegyei *Saulfölsde* nevű birtokát azon Marczell és András utódainak engedi át, kik ennek egy részét II. Mórtól már 1247-ben kapták; ⁴ 1299-ben beiktatják őt Lőrincz nádor fia Keménynek Baranyamegyében fekvő permányi birtokába.⁵

Egyéb birtokviszonyaira nézve még a következők emelendők ki:

1. 1298 vagy 1299 július 11-ikén a pesti országgyűlésen arról panaszkodik, hogy Nána fia János a somogymegyei *nágócsi* birtokát feldulta.⁶

2. Gesztenczére nézve egy, Jakab nevű fiához intézett és egynéhány mosonymegyei birtokának megszerzésére vonatkozó kelet nélküli levelében azt mondja, hogy vele együtt *Szentivánt* is megszerezte; *Szentiván* különben is *Szombathelylyel* (Gönczel mellett Csépán nevű nagyatyjának lett adományozva; világos azon-

¹ Wenzel, X. k. 186. l., XII. k. 577. l.

² Hazai okmtár, VIII. k. 356., 360. ll. Bár az adománylevelet még pohárnokmesteri pecsétjével ellátja, mégis kérdés, vajjon 1295-ben e méltóságot viselte-e? valószínűbb, hogy még 1260-ik évi pecsétjét használta, mely évben még pohárnokmester volt.

³ Hazai okmtár, VII. k. 250. l.; Wenzel, X. k. 211., 212. ll.

⁴ Wenzel, XII. k. 624. l.

⁵ Hazai okmtár, VI. k. 450. l. v. ö. Wenzel, XII. k. 642. l.

⁶ Wenzel, X. k. 458. l.

ban, hogy itt csak I. Csépán nádorról lehet szó, mert Konrád nagyatyja nem Csépán, hanem I. Mór.

3. *Rosenfeld* ősi birtoka, mely Szát nb. Miklós nádor idejében elidegenítettett; atyja (II. István) azonban visszaszerezte.

4. *Secundus-Teleki* ősi birtoka, melyen valamikor Secundus fia Tivadar nevű tisztje élt és örökös hátrahagyása nélkül meghalt.

5. *Szentmárton* Izsó mosonyi várjobbágyé, *Serk* pedig mosonyi várföld volt. Birtokosainak magvaszakadása után Béla király mindkettőt Herbertnek és Gosza nevű vejének adta, kitől ő a király beleegyezésével vásárolta.¹

1302 november 11-ikén már nem él.

Özvegye, kinek nevét nem ismerjük, 1302 november 11-ikén említették.²

Két fia volt: Jakab és III. István és két leánya, kiknek egyike Katalin.

Névleg ismeretlen *leánya* Sinister (Balog) Miklós volt tálnokmester fiához, Györgyhez ment férjhez, de többet nem tudunk felőle mint azt, hogy Stefánia nevű leányt szült, ki 1302-ben Osl nb. Beled fia Miklósnak az özvegye.³

Katalin már 1313 július 3-ikán *Ratold nb. Kővágóörsi Miksának* a neje; de úgy látszik, hogy már 1302 november 11-ikén is az volt, mert Miksa e napon kijelenti, hogy Óvári Konrád fia Jakab ellen sem Konrád özvegyét, sem ifjabbik fiát nem fogja képviselni. 1313 július 3-ikán Katának pöre volt fivérével Jakabbal, melyet az alperes meg nem jelenése miatt elhalasztottak; a pör, mely Katának leánynegyede és anyjának hozománya körül forgott, egészen 1315 január 17-ikéig huzódott a nélkül, hogy közelebb mozzanatait ismernők.⁴

III. István, kit 1302 november 11-ikén először emlitenek, 1305-ben fivérével együtt a baranyamegyei Bodmériekkel egyezkedik; 1313 november 30-ikán arról értesülünk, hogy a fivérek atyai birtokaikat még fel nem osztották és hogy István haraggal telve bátyját elhagyta; utoljára

¹ Wenzel, X. k. 452—454. ll. A levél mindenestre 1279 után lett írva. V. ö. Wenzel, XI. k. 605. és XII. k. 493. l.

² Hazai okmtár, VII. k. 346. l.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 35., 37. ll.

⁴ Anjoukori okmtár, I. k. 318., 325., 327., 336., 377. ll. Hazai okmtár, VII. k. 346. l.

említik 1314 márczius 29-ikén.⁷ Esetleges utódaira az eddig közzétett kutfőkben nem akadtam.

I. Jakab, ki 1282 november 6-ikán merül fel, 1285-ben Lőrincz nádor fia Keménnyel a *Kiskéménd* és *Gyula* nevű birtokain utóbbi által elkövetett károsodás ügyében egyezkedik. Az ellenségeskedések nagy mérvűek lehetnek, mert Jakab ellenfelének fogságába is került, melyből csak száz márka váltságdíj mellett tudott kiszabadulni. 1288-ban megveszi Baranyamegyében a *hazugdi* birtokot. 1290 október 10-ikén Moson megye főispánja; 1299-ben ő is a zseliczi monostor kegyura.² Nővérével Katalinnal folyt pörét már ismerjük.

1311 július 6-ikán «*Hassági*» néven szerepel;³ 1314 július 25-ikén még él; 1315 január 13-ikán azonban már csak fiai említettnek, kik atyjuk pörét — bár még zsenge koruk voltak — átvették. Ebből tehát következik, hogy Jakab 1314 végén meghalt.⁴

Neje *Ilona*, a *Kán* nb. *Siklói Miklós leánya* 1336 április 29-ikén az atyai birtokból neki járó leánynegyedét öregebb fiára ruhazza át.⁵ Miután Óvári Konrád 1298 május 24-ikén Siklói Miklós fiatal fiát Gyulát, Ilona fivérét rokonának (cognatus) nevezi,⁶ biztosra vehetjük, hogy fia Jakab akkor már Ilonának férje volt.

I. Jakab egy *Csála* nevű leányt és *I. Miklós* és *II. Konrád* nevű fiukat hagyott hátra maga után.

Egy Fejérnél közölt oklevél szerint a zseliczi monostor apátja 1320-ban arról tanuskodik, hogy Miklós mester és fiai: Konrád és *Noe* ez évben monostornak bizonyos szabadalmakat adtak.⁷ Úgy látszik, hogy ez adat téves. Igaz ugyan, hogy Miklós és fiai Konrád és *Noe* itt a monostor kegyuraiként szerepelnek, de azokat egyetlenegy más forrás sem ismeri. Valószínű, hogy itt Jakabnak Miklós és Konrád nevű fiairól van szó.

¹ Anjoukori okmtár, I. k. 336. l.

² Wenzel, IX. k. 435. l., X. k. 452., 459. ll., XII. k. 372., 476., 577. ll.; Hazai okmtár, VI. k. 338. l. v. ö. Fejér, VI/II. k. 233. ll.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 231. l.

⁴ Anjoukori okmtár, I. k. 354., 377. ll.

⁵ Anjoukori okmtár, III. k. 274. ll.

⁶ Wenzel, XII. k. 624. l.

⁷ VIII/II. k. 275. l.

Csála alig volt hét éves, midőn a szerezcsen származásu Hajsza, Misza nádor fivére akkor, midőn III. András utolsó éveiben (1298—1300) Baranyamegyében hatalmaskodott, őt a gyermekkorát élő Jakabbal, Misza nádor fiával erőszakosan eljegyezte. Ez az eljegyzés perre adott okot.

Az esztergomi érsek 1318 augusztus 25-ikén felhatalmazta a pécsi püspököt, hogy — mert az eljegyzés Csála szüleinek beleegyezése nélkül, Hajsza kényszerítésére jött létre — Csálának engedélyt adjon rá, hogy bárkivel egybekehesen. Az arra kitűzött tárgyalási napon (1319 július 2-ikén) az anyjával megjelent Csála kijelentette András valkói főesperes előtt, hogy midőn teljeskoruvá lőn, sem hallgatag, sem nyiltan nem egyezett bele az eljegyzésbe; sőt valahányszor csak említették előtte az ügyet, óvást emelt ellene; de még jegyesét, a ki eljegyzése után mindjárt messze vidékre ment, nem is ismeri közelebről. Ennek alapján a fenti napon az eljegyzést egyházilag érvénytelennek nyilvánították. A vőlegény azonban nem elégedett meg ezzel az ítélettel, hanem tovább folytatta perét jegyese ellen. A legutolsó, a mit erről az ügyről tudunk, az, hogy a két fél 1320 január 13-ikára tűzte ki az új tárgyalási napot és hogy Csála s rokonai 1319 december 21-ikén Dámián sói prépostot és Lőrincz kéméndi plébánost jelölték ki e per bíráiul. Ez ügy további mozzanatai ismeretlenek.¹ Ki lett Csála férje, nem tudjuk.

I. Miklós és *II. Konrád*, kik 1315 január 17-ikén merülnek fel, hosszú ideig együttesen szerepelnek. Kiskoruk lévén, Güssingi János felhasználta az alkalmat, hogy (1315 táján) baranyamegyei birtokaikat elfoglalja, de 1316 május 26-ikán visszakapták. E birtokok a következők: *Kéménd* vár, *Hassági*, *Thobold*, *Hedi* (ma *Hidor*), *Olasz*, *Gyula*, *Nyomja*, *Petre*, *Gerecz*. 1319 június 12-ikén *Szederkény*, *Papd* és *Kovácsi* baranyamegyei birtokaiknak Szentemágócs nb. János baranyai főispán által történendő megvásárlása ellen tiltakoznak. 1329 február 9-ikén Derzs fiaival, Péterrel és Miklóssal a zseliczi monostor kegyuraságára vonatkozó jogait szabályozzák.² 1335 körül Baranyame-

¹ Anjoukori okmtár, I. k. 481., 518., 537. ll.

² Fejér, VIII/III. k. 358. l. Ugyanezen okmány Fe-

gyében fekvő *iváni* birtokuk zálogba adása ellen tiltakoznak; 1339 deczember 5-ikén megkapja Miklós, ki most már a «*Kéméndi*» nevet viseli, anyjának leánynegyedi illetősége czimén a baranyamegyei *Kápolnás-Sári* és *Töttös* nevű zálogos birtokot; 1341 deczember 14-ikén megkapja e birtokot örök joggal; 1354 október 6-ikán már Miklós fiai *II. Jakab* és *I. Mihály* is szerepelnek; 1355 november 5-ikén II. Konrád fiai: *II. Miklós*, *János* és *Jakab* említettek; mellettük még II. Jakabnak harmadik fia: *László* is, és ezek kivétel nélkül a Kéméndi nevet viselik.¹

1384-ben azonban találjuk, hogy I. Miklós fia Mihály már a *Gyulai* nevet viseli. Neje *Eufémia*, a néhai Iváni Simon leánya és fiai *Mihály* és *István* megkapják ez évben Hanczótól a hevesmegyei Ivánt és a borsodmegyei Tilajt.² Eufémia még 1420 márczius 2-ikán él, miután Geszti János özvegyével együtt hosszú ideig a Bátmonostoriakkal pörösködött.³

1415 február 20-ikán tanusítja a nádor, hogy *Kéméndi István fiai Benedek* és *János*, *Gyulai Jakab fiai Frank mester* és *Path*, továbbá *egy másik Gyulai Path fiai Kelemen* és *István* ellen pört folytatnak, mely, mert Gyulai Kelemen Boszniában Hervoja herczegnél időzik, elhalasztatik.

1450-ben pedig arról értesülünk, hogy néhai

jér, VIII/II. k. 249. l. is van közölve, de «1320» kelettel. Miután azonban csak Derzs fiairól van szó, Derzs pedig 1320-ban még élt, az 1329 kelet helyesebb.

¹ Anjoukori okmtár, I. k. 377. (hol II. Konrád helyett tévesen áll: Jakab), 395., 502., 519., 520., 547., 565., 568., 616. ll., III. k. 168., 274., 616., 621. ll., IV. k. 175., 416. ll. V. k. 167., 437. ll., VI. k. 242., 387., 407. ll.

² Fejér, X.III. k. 15. l.

³ Zichy-okmtár, V. k. 493. l., VI. k. 400., 593. ll.

Gyulai Frank fiai Ferencz és *László* a tolnamegyei Méré vár és tartozékainak elfoglalása miatt Bátmonostori Töttös Lászlót perbe idézik, mert Mérének egyik fele nagyanyjuk, Csúzai Pál özvegye révén őket illeti.¹ E Gyulai László 1450-től 1455-ig Baranyamegye főispánja is.

Ebből tehát látjuk, hogy a Gyulaiak mellett a család egyik ága még a Kéméndi nevet is viselte s hogy ez, miután Kéméndiekre még 1500-ban is akadunk, ez ágnek állandó neve maradt.

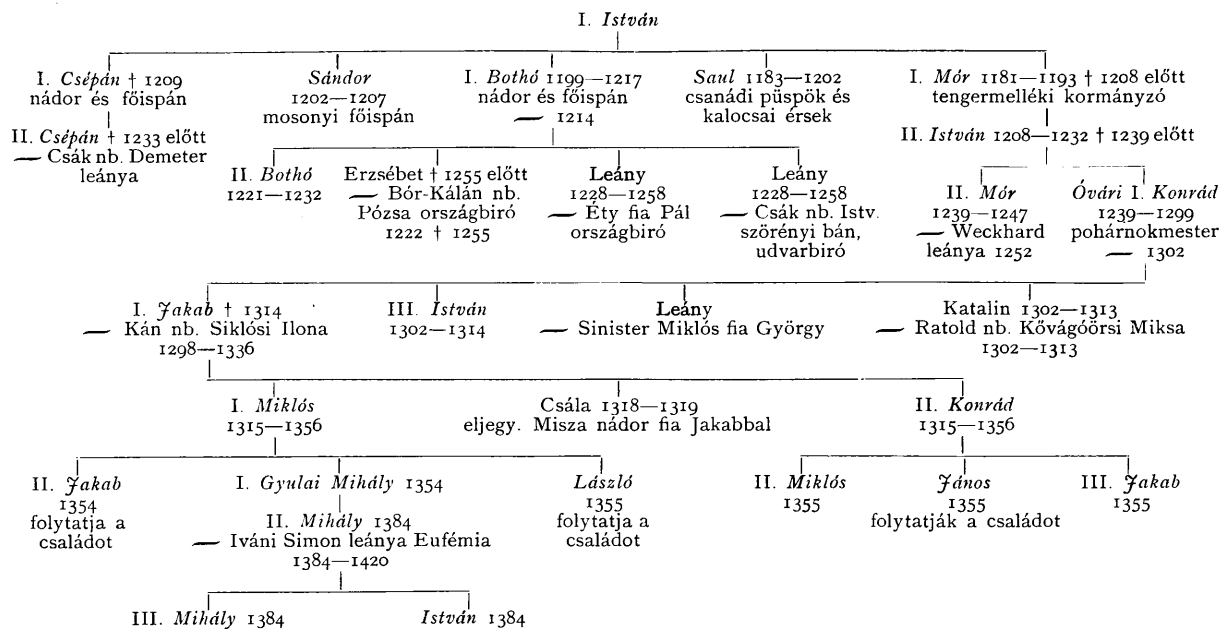
A Gyulaiak, kiknek Frank és Path nevű tagjai kétségkívül II. Jakabnak a fiai (Frank és István a XV. század kezdetén Baranyamegye alispánjai) két ágra oszlottak: a Gyulaiakra és a gyulai Pathfiakra; az utóbbiak (filius Path, Path dictus) vagy II. Jakabnak Path nevű fiától vagy a másik Path faitól Kelemen és Istvántól származnak; nem áll tehát azon állítás, hogy a gyulai Pathfiak «a XIII. század elején élt Pot nádor ivadéka».² Megczáfolhatatlanul be van bizonyítva, hogy Botno (=Poth) nádor összes birtokai Óvári I. Konrádra mentek át és hogy ennek utódainál, a Kéméndieknél és Gyulaiaknál maradtak, és miután már most tudjuk, hogy ezek között két Poth nevű tag a családot folytatta, mi sem természetesebb, hogy egyiknek vagy másiknak utódai a gyulai Pathfi nevet vették fel.

És ezzel a Győr nemzetségnek egyik főágát — miután három családnak belőle történt kiágazását elértük — elhagyhatjuk.

Nemzedékrendi táblája az eddigiek szerint a következő:

¹ Zichy-okmtár, VI. k. 336. l., IX. k. 254. l.

² V. ö, Dr. Csánki Dezső, Magyarország földrajza a Hunyadiak korában, II. k. 537. l.

Mielőtt a nemzetség még hátra lévő ágaira áttérnénk, még a következő személyeket kell említenünk, kiket az Óváriak rokonaiknak neveznek a nélkül, hogy e rokonság közelebb fokát ismernők:

a) Saul érsek 1199 január 8-án, *kedves rokonának*, György lovagnak (strenuus miles), a csehországi Lhota nevű helységben Szent-György tiszteletére épített egyháza számára búcsúlevelet állít ki, melyet Palmbergi Milico Dániel prágai püspök megerősített.¹ Alig tévedünk, ha e csehországi Györgyöt Saul anyai rokonának tartjuk.

b) Midőn I. Csépnán, I. Bothó és II. István 1208-ban a lébényi monostornak adományozott birtokokat felsorolják, említik, hogy egy bizonyos révet *Pongrácz* és *János* nevű rokonaik beleegyezésével adtak.² A «consanguinei» kifejezés éppen úgy alkalmazható az atyai, mint az anyai rokonokra, de itt is nagyobb a valószínűség, hogy csak sógorsági viszonyról van szó.

c) Midőn Gertrud királyné 1213-ban a szentmártoni apát bizonyos birtokügyében ítélt, (a bírák között Bothó volt nádort is találjuk) határjárással a «magistrum *M.* virum discretum nobilem et honestum *ex genealogia Geuriensi*

ortum» bizza meg.¹ Ez utóbbi szokatlan (úgy látszik csak egyetlen egyszer előforduló) megjelölés arra enged következtetni, hogy *M.* mester «a györmegyebeli nemzetségekből való ember», de nincs is kizárva, hogy a Győr nemzetség sarja.

b) *Endes utódai.*

Bizonyos *Endes* 1217 előtt drávántuli birtokos. *Endes fia Péter* Atha fia Endestől (kinek Póza nevű fivére van) 1217-ben a Somogy megyében fekvő *Basal* birtokot veszi meg.² *Endes* fivére *Péter* 1231 előtt halt meg, mire birtokai három leányára szállt. Egyikök a *Monoszló nb. Makariás viczebánnak a neje*; végrendeletében a drávamelletti Novákit, Szent-Mihályt és Szélkőt Tamás nevű fiára hagyta; nővére *Cséva* egy Ivánka nevű fiút hagyott maga után; a harmadiknak, *Jécsának* szintén Ivánka nevű fia volt, kinek halála után Monoszló nb. Tamás a Jécsára esett birtokokat: Novákit, Szentmihályt, Veretnyét és Basalt is kapta. *Endes fia Benedek* ezeket még azzal toldta, hogy Tamásnak és fivereinak *Lankócz*, *Nigaslaj* és *Balazse-t*³ is hagyományozta.⁴

¹ Wenzel, I. k. 133. l.

² Fejér, III/I. k. 221. l. Wenzel, XI. k. 153. l.

³ E Balázse birtokot a Győr nb. Szerdahelyiek kezében is találjuk

⁴ Wenzel, XI. k. 229. l.

¹ Fejér, II. k. 562. l.

² Fejér, III/I. k. 61. l.

Endes fia Péter 1231-ben még drávamelletti birtokos;¹ kétségkívül ő Endesnek azon fia, kitől a pannonhalmi apátság a somogy megyei *Gamás* helységben két jobbágyot kiváltott.² Hogy Endes (=Endus) az András vagy Endre név rövidítése, bizonyítja az, hogy a Győr megyében feküdt Kóny tulajdonosa 1220-ban Endus fia Péter és hogy ugyanaz 1228-ban mint Endre fia Péter említették.³ Miután magvaszakadt, fentebbi Győr nb. Péterrel nem azonos. Péter további nyomaira a következő adatok vezetnek:

a) 1243 május 14-ikén tanusítja Béla király, hogy Apor comes a Somogy megyében fekvő zselicz-szentjakabi monostornak (melyet 1061-ben Otto somogyi főispán alapított és melynek kegyurasága egy ideig a királyok kezében volt) kegyuraságát bitorolta, mire őt a Győr nemzetség tagjai: *Saul* mester, *Dezső*, *Konrád* és *mások* bepörölték; a pörnek az lett a vége, hogy Apor a kegyuraságot a Győr nembelieknek hagyta.⁴

b) 1258-ban a zselicz-szentjakabi monostor következő kegyurai szerepelnek:

1. *Péter fia Csécsényi Konrád*. (Csécsény győr megyei helység.)

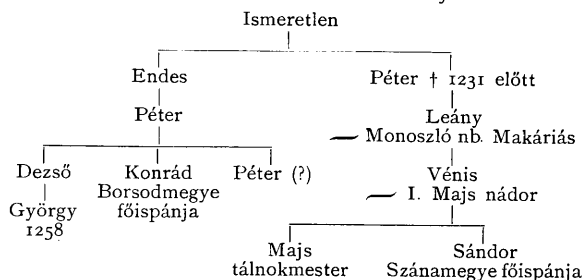
2. E Péter unokája («nepos», lehetne esetleg Péter unokaöccse is): *Dezső comes fia György*.⁵

3. 1258 táján tanusítja a szél:esfejérvári káptalan, hogy a Győr nemzetség alább nevezett tagjai a Somogy megyében fekvő *Lak*, *Betlen*, *Szöveszla* és *Bajon* nevű birtokokat, melyeket Sándor szánai főispán és fivére Majs tálnokmester zálogban tartottak, ezeknek előrikítik; tagjai pedig a következők:

1. *Saul* soproni főesperes.
2. *Csécsényi Péter* comes.
3. *Konrád*, Borsodmegye főispánja.
4. *Dezső fia György*.⁶

Miután pedig tudjuk, hogy a győr megyei Csécsény a Győr nb. Szerdahelyi családé volt,⁷ biztosra vehetjük, hogy az 1245 és 1258-ban itt felsorolt személyek a zseliczi monostor kegyurasága révén a nemzetség somogyi ágából valók

és hogy ennek következtében — Saul főesperes kivételével — Endes fia Péter a közös ősök; az 1258-ban szereplő Csécsényi Pétert e Péter fiának, Konrád borsodi főispán fivérének vehetjük. Még a Majs és Sándorral való összeköttetésük is rokonsági kapcsolatra vezetendő vissza, a mint ezt a következő tábla mutatja:

II. Csécsényi Péterről és Konrád borsodi főispánról többet nem tudunk; Dezső fia György azonban még elő fog fordulni.

Péter fia Dezső vagy I. Derzs György nevű fián kívül t. i. még egy II. Derzs nevű fiút is hagyott hátra, ki 196 február 14-ikén Óvári Konrádtól annak somogy megyei *Gyarmat* nevű birtokát vásárolta. Mindkét fivér családokat alapított.

I. György utódai.

Midőn Óvári Konrád 1276-ban Tancs fia János baranyamegyei birtokossal bizonyos hatalmaskodása ügyében egyezkedett, János kezezeként többiek között *György fia: Szentadorjáni György* és *fia Konrád* is szerepel.¹ 1302-ben pedig kijelentik *Szenterzsébeti* (= Almamelléki Zsitk) *Ábrahám fia László* és *Szentadorjáni György fia Szeján*, a *Győr nemzetségnek somogy megyebeli tagjai*, hogy *Basal* nevű birtokukat, melyet közös ősük, *Endes fia néhai Péter* szerzte és melyet a Ratold nemzetség néhány tagjai elfoglaltak, az utóbbiaktól visszakapták.² Ebből tehát látjuk, hogy az 1258-ban előfordult *György utódai* 1302-ben Somogy megyében a *Szenterzsébeti* és a *Szentadorjáni* családokat képviselték, minek bizonyítékául az is szolgál, hogy a somogy megyei Adorjántelkét a Szerdahelyiek (Derzsiak) bírták.³ Ábrahám leszármazását Györgytől izenként nem ismerjük; Szeján (=Zehanus, Zayhanus, Zelia-

¹ U. ott.

² Wenzel, II. k. 23. l.

³ Wenzel, I. k. 250. l., VI. k. 407. l., XI. k. 158. l.

⁴ Fejér, IV. l. k. 294. ll.

⁵ Wenzel, II. k. 309. l.

⁶ Hazai okmtár, VI. k. 96. l.

⁷ Csánki, III. k. 547. l.

¹ Hazai okmtár, VI. k. 224. l.

² Anjoukori okmtár, I. k. 45., 46. ll.

³ Csánki, II. k. 585. l.

nus), az 1276-ban előfordult Györgynek a fia, Konrádnak a fivére.

Volt pedig Szejánnak még egy más fivére is: 1282-ben Dezső fia Derzs mellett még *György fia Pózsa* is a zseliczi monostor kegyura, mely minőségben Majtai Majtának a monostor földjének egy részét engedik át. György fia Pózsa 1299-ben is a monostor kegyura; utoljára ráakadunk 1305-ben, midőn a Győr nemzetség többi tagjaival egy közelebről ismeretlen ügyben Güssingi Henrik bán előtt szerepel.¹

Szenterzsébeti László, ki 1305-ben szintén Pózsaival együtt fordul elő, kétségkívül a család folytatója, de egyenes közvetlen utódait nem ismerjük. Előfordul ugyan 1335-ben és 1343-ban László fia Szenterzsébeti Ábrahám,² de mivel ez mindig csak szabolcsi ügyekben szerepel, nem hihető, hogy a somogy megyei család sarja.

Találjuk azonban 1350-ben *Győr nb. Szenterzsébeti Pál fia Jánost*,³ ki Endes fia Péternek Basalról szóló 1217. évi vevési levelét a pécsi káptalannal átíratja.

Szenterzsébeti Mihály fia György özvegye és fiai Jakab és Mátyás 1364 április 26-ikán a pécsváradi konvent előtt bizonyos várkonyi malom felét eladják. Emlitik *Szenterzsébeti Ágoston fiait is: Tamást és Hippolitot*.⁴

Szenterzsébeti Péter fiai György és Péter és Szenterzsébeti Pál fia Gergely Somogy megyében lévő *keszői* vagyis *kilenczi* birtokukat 1390 június 28-ikán Pál szent-demeteri plébánosnak zálogba adják. Péter fia György 1397 július 8-ikán Baranyamegyében tanu.⁵

Szentadorjáni Szeján 1304 január 21-ikén Óvári Jakabbal Tétén nb. Pekri Lőrinczcel kibékül; 1305-ben nemzetségének már fentjelzett ügyében részt vesz; 1309 május 1-én beleegyezik abba, hogy Óvári Jakab a folyó évre a zseliczi monostor kegyuraságával járó ügyeket vezesse; 1318 május 1-én somogy megyei szolgabíró; 1318 után elvész a nyoma.⁶

1321 február 22-ikén említettnek ugyan Zayhan

¹ Anjoukori okmtár, I. k. 92. l.; Fejér, V/III. k. 133. ll., VI/II. k. 233. l.

² Anjoukori okmtár, III. k. 165. l.; Zichy-okmtár, II. k. 65. l.

³ Wenzel, XI. k. 154. l.

⁴ Zichy-okmtár, III. k. 230. l.

⁵ Károlyi okmtár, I. k. 439. l.; Zichy-okmtár, V. k. 40. l.

⁶ Anjoukori okmtár, I. k. 72., 92., 174., 466., 600. ll.

comes fiai mint pozsegamegyei birtokosok,¹ de mi biztossággal csak *egy* fiát ismerjük: *Konrádot*, ki 1346 november 30-ikán mint a nádor kiküldöttje, rokonainak, a Szerdahelyiek osztályozásánál közreműködik;² 1351 márczius 16-ikán pedig a somogy megyei *Csöszfalva* miatt a Bátmonostoriak ellen folytatott perben halasztást kap.³

2. Derzs utódai.

II. *Derzs*, kivel már 1282-ben találkoztunk, 1309-ben a zseliczi monostor kegyuraságának vezetését Óvári Jakabnak engedi át; ugyanazon évi július 21-ikén a somogyi Szent-Egyed-monostor apátjának bizalmas embere,⁴ 1314-ben a somogy megyei *Válus* birtokosa.⁵ 1321 márczius 7-ikén a somogy megyei *Szentmiklóson* lakik.⁶

Két fiát ismerjük: Pétert és Miklóst. *Péter*, ki 1320-ban felmerül és 1321 márczius 7-ikén a somogy megyei *Hajmáson* lakik,⁷ 1324 május 6-ikán a király kardhordója, mely minőségben nevezett napon a somogy megyei *Csoknyát* királyi adományul kapja.⁸

1346 november 30-ikán fivérével az összes családi birtokokat véglegesen felosztván, a következőket kapja: *Péterfalva, Ivánkafalva, Hajmás, Ledegeres, Szentmiklós, Válus, Hasságy, Kisfalud, Enizd, Litarág, Szentlászló, Kárán, Keszefalva, Füz, Nyirakol, Ravasz, Nemcsér*, (ezek mind Somogy megyében feküdtek), *Csehi, Azarjás, Rád, Kengyel* (Baranyamegyében), míg a baranyamegyei *Bita-Kun-Péterföldet* közösen bírják.⁹ Utoljára említik 1348 augusztus 13-ikán, midőn arról van szó, hogy a margitszigeti apáczáknak sámodi birtokát el ne foglalja.¹⁰ Hogy nyilvános hivatalt viselt volna, arról nincs tudomásunk, de előkelő embernek kellett lennie, mert 1342 június 25-ikén az országbírók sorában helyet foglal.¹¹

1355 december 20-ikán már nem él és ak-

¹ U. ott 600.

² Anjoukori okmtár, IV. k. 639. l.

³ Zichy okmtár, II. k. 447. l.

⁴ Knauz, II. k. 602. l.

⁵ Csánki, II. k. 654. l.

⁶ Zichy okmtár, I. k. 191. l.

⁷ U. ott. v. ö. Fejér, VIII/II. k. 174. l.

⁸ Anjoukori okmtár, II. k. 133. l.

⁹ Anjoukori okmtár, IV. k. 639. l.

¹⁰ Anjoukori okmtár, V. k. 220. l.

¹¹ Anjoukori okmtár, VI. k. 23. l.

kor *Mihály* nevű fia említették, kiről még tudjuk, hogy 1356-ban a zseliczi monostor kegyura.¹

II. Derzs fia *Miklós*, ki 1320 január 12-ikén felmerül és 1321 márczius 7-ikén a somogy megyei *Bát*-on lakik,² 1342 május 26-ikán hű szolgálataiért Baranyamegyében a Szaporcza mentén birtokot kap; ugyanazon évi június 25-ikén a bárók között foglal helyet; 1335-ben *Szerdahely* és *Tornócz* között a pálos-kolostort alapítja.³

1346-ban a családi vagyon felosztása alkalmával a következő birtokokat kapja: a) Somogy megyében: *Szerdahely*, *Feketető*, *Surján*, *Pálfalva*, *Gerencze*, *Daragonya*, *Ondos*, *Csokna*, *Tóti*, *Lófb*, *Sárd*, *Karatna*, *Karácsonkuta*, *Kökényesfő*, *Keresztúr*, *Szerenka*, *Gercze*, *Keményfalva*, *Hasságy*, *Olasztelek*, *Bát*; b) Baranyamegyében: *Szerdahely*, *Csepel*, *Lak*, *Kelemenfalva* és *Tésenfát*.

1351-ben kezdődnek a Kán nb. Siklósiakkal folytatott pörei. 1355 december 20-ikán visszaadja nekik *Tésenfát*, *Szomorfalvát* és *Pálit*; 1356 május 2-ikán pedig arra esküszik, hogy Siklósi Pál és István megöletésében része nincs;⁴ ez egyuttal az utolsó róla szóló hír.

Egy leánya volt és két fia: *III. Derzs* és *György*; utóbbi 1335-től 1355-ig atyja és fivére ügyében részt vesz. Miklósnak ismeretlen leánya 1346 november 30-ikán már a Kán nb. *Siklósi Miklósnak* a neje.⁵ E Miklós 1351 július 14-ikén már nem él, és miután ezen napon fivéreinek bizonyos birtokai Derzs fia Miklós javára lefoglaltatnak, világos, hogy a fentemlített pörök e házasságból eredtek.

III. Derzs, ki 1335-ben felmerül, 1356-ig atyjának összes ügyeiben részes, és kinek további pályáját egyelőre nem követjük, két fiut hagyott hátra maga után: *Pétert* és *Mártont*.

Péter, ki a *Korom* melléknevet viselte, részt vett az Erzsébet és leánya *Mária* elfogatásakor kitört lázadásban, minek az lett a következménye, hogy *Zsigmond* őt összes birtokaitól megfosztotta. 1408 június 5-ikén már nem élt.⁶

Neje *Anna*, a somogy megyebeli Oroszi László nejének Klárának nővére, 1411 november 6-ikán már nem élt. Azon napon előadja nővére, hogy *Anna* halála után *Szerdahelyi Márton* volt bán és neje az elhaltak bizonyos ékszereit magához vette és hogy ezeket a bántól visszaköveteli.¹

Egy fiát ismerjük: *Jánost*, kinek *Zsigmond* király, *Szerdahelyi Ders Márton* volt tálnokmester kérésére — kinek e *János* a frater patruelis, egyszer frater paternalisa is — 1408 június 5-ikén az atyai birtokokat visszaadja.² 1408-ban ugyanezen *Szerdahelyi Korom Jánosnak* a következő birtokai vannak: *Szerdahely*, *Irefalva*, *Feketető*, *Surján*, *Gerenczevölgy*, *Bát*, *Zarm*, *Csoknya* és *Sárd*.³

Az eddigi irodalomban azt találom, hogy *Derzs* fia *Miklós* fia *Jánostól* származik — *Imre* nevű fia révén — a *Szerdahelyi Imrefi* család. Ez állítás a következő kiigazításra szorul.

1. II. *Derzs* fia *Miklósnak* — mint láttuk — csak *Derzs* és *György* nevű fiai voltak; *János* nevű fiát nem ismerjük.

2. III. *Derzs* fia *Péter* fia *Korom János* 1408-ban oly birtokokat tart kezében, melyeket 1346-ban III. *Derzs* atyja *Miklós* kapott.

3. *Szerdahelyi «Csepel» János fiai Irme* és *Dancs* *Szerdahelyi Derzs* (fi) *Mártonnal* együttesen 1425-ben a zselicz-szentjakabi apátsággal szemben oly birtokokra tartanak jogot, melyek (pl. *Gerencze*, *Pálfalva*, *Surján*, *Deregenye*, *Feketető*) 1346-ban szintén III. *Derzs* atyjának kezében voltak.⁴

Ha már most fontolóra vesszük még, hogy 1346-ban *Csepel* is *Miklósé* volt és hogy úgy «*Korom*» *János*, mint «*Csepel*» *János* III. *Derzs* fia *Mártonnal* mindig érdekközösséget vall: akkor — azt hiszem — kézzel fogható: hogy «*Korom*» *János* és «*Csepel*» *János* egy és ugyanazon személy és hogy a *Szerdahelyi Imrefi* és *Szerdahelyi Dancsfi* családok őse, *János*, nem *Miklósnak* a fia. Igaz ugyan, hogy a *Zichy-okmánytár* egy oklevele (V. k. 418. l.) szerint egy *Imre* fia *Szerdahelyi György* már 1405-ben átengedi nővérének, *Zicsi Benedek* nejének a *Kákonya*, *Dezche*,

¹ Zichy okmtár, VI. k. 156., 196. ll.

² Károlyi okmtár, I. k. 546. l.

³ Csánki, II. k. 696. l.

⁴ U. ott, 696., 697. ll.

¹ Anjoukori okmtár, VI. k. 414., 415. ll.; Fejér, IX/II. k. 545. ll.

² Zichy okmtár, I. k. 175., 191. ll.

³ Fejér, VIII/IV. k. 136. l.

⁴ Anjoukori okmtár, V. k. 509. l. VI. k. 413., 415., 451. ll.

⁵ Anjoukori okmtár, IV. k. 642. l.

⁶ Károlyi okmtár, I. k. 546. l.

Szenttrinitás és *Máli* nevű birtokokat és hogy pecsétje a Győr nb. Derzsi család czimerét mutatja. De ezzel szemben már előre kimondhatjuk, hogy «Csepeli» János fia Imrének 1405-ben még nem lehetett férjhez ment unokája és hogy a most nevezett birtokokat 1405-ig még nem találtuk a nemzetség kezében.

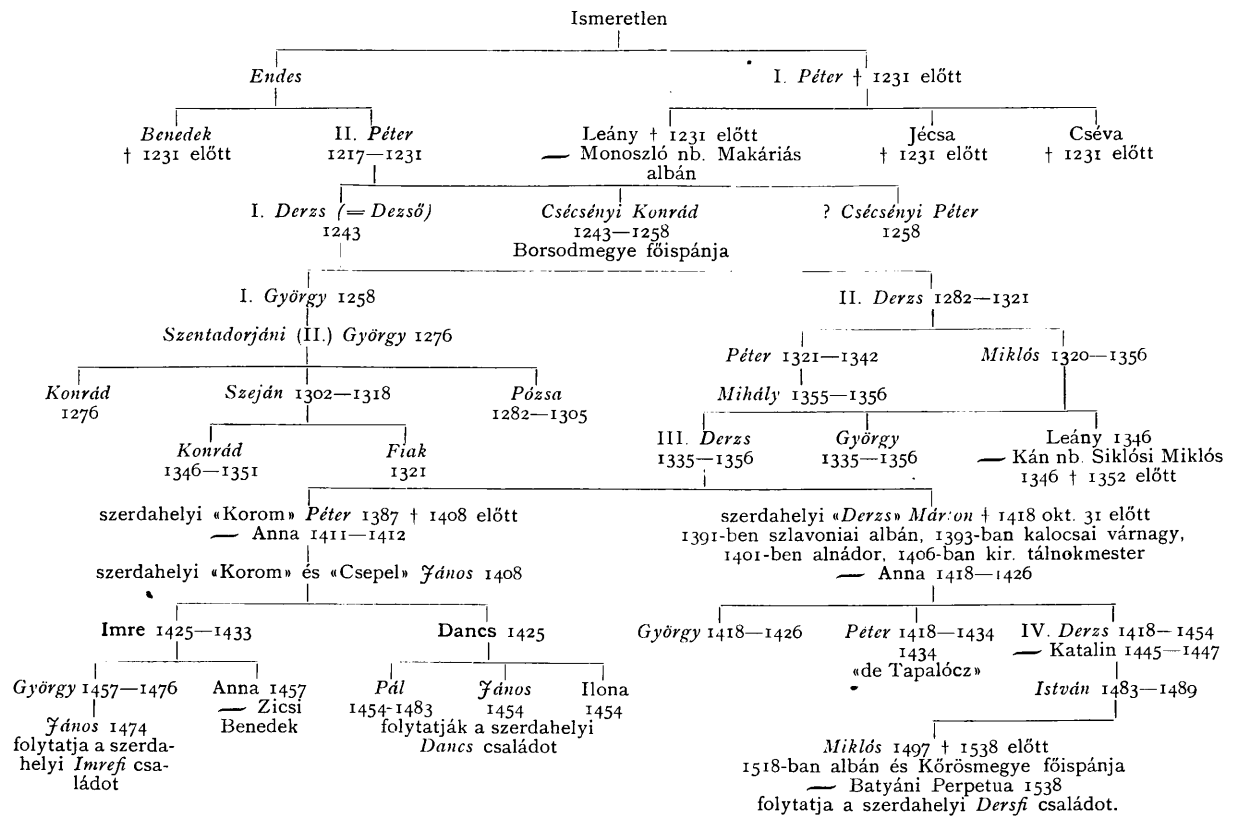
Tudjuk, hogy egy Szerdahelyi György csak 1476-ban egyezkedik Kákonya, Máli és Szenttrinitás helységek felett a Battyániakkal;¹ tudjuk továbbá, hogy az egyetlen Zicsi Benedek, a kit 1405-ben ismerünk, 1402-ben született,² tehát 1405-ben csak három éves fiú volt; látjuk továbbá, hogy az idézett okirat roppant ügyetlenséggel, nehézkességgel, nyelvtani hibákkal és kritikán aluli irálylyal van írva, mintha csak György maga fogalmazta volna. Mindezek után tehát magától érthető, hogy keltezése is hibás és hogy sokkal későbbre helyezendő.

János fia Szerdahelyi Imre 1433-ban Zsigmond királylyal Rómában van; akkor feleségét, *Erzsébetet* is említik.³

III. Derzs fia *Márton* 1391-ben albán; 1393 július 1-én mint Derzs mester fia Márton mester volt szlavóniai albán, kalocsai várnagy,⁴ 1401-ben alnádor,⁵ 1406 január 14-ikén már mint «*Ders*» Márton királyi tálnokmester.⁶

1412 november 9-ikén olvassuk, hogy «*Ders*» Márton volt bán a király kíséretében Németországba készül;⁷ 1418 október 31-ikén már nem él; 1419-ben Garai Miklós nádor «Szerdahelyi Derzs Márton»-nak nevezi. Özvegye *Anna* és fiai *György, IV. Derzs* és *Péter* a nádor előtt a rojcsaiak praedialis nemesek jogai felett perelnek.⁸ IV. Derzs 1454-ben még él.⁹

Miután már most a nemzetség somogyi ága három családra ágazott ki, az eddigiek alapján a következő nemzedékrend-töredéket kapjuk:

¹ Csánki, II. k. 697. ll.

² Zichy okmtár, V. 477. l.

³ Turul, 1893., 5. l.

⁴ Zichy okmtár, IV. k. 514. l.

⁵ Csánki, Kőrösmegye 15.

⁶ Hazai okmtár, V. k. 203. l.

⁷ Zichy okmtár, VI. k. 197. l.

⁸ Wenzel, XII. k. 285. l.

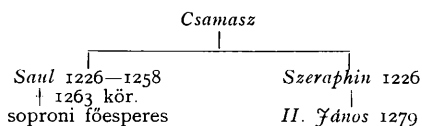
⁹ Károlyi okmtár, II. k. 45., 73., 94., 99., 123., 143., 147., 245., 256., 258., 301., 436., 517. ll., III. k. 27., 56., 118., 207. ll.

c) *Csamasz ága.*

1226-ban tanusítja a győri káptalan, hogy *Somos fia* II. *Szeraphin* és *Saul* mester a lébényi monostor birtokai melletti *monyorókeréki* földjüket a lébényi monostor apátjának eladták.¹ E *Saul* 1243-ban a zseliczi monostor kegyurai között fordul elő és Győr nb. embernek nevezetik; 1258-ban mint soproni főesperes részt vesz rokonainak azon működésében, melynek alapján Majs és Sándor nevű fivérek követelését kielégítik; (l. f.) 1263 december 7-ikén már nem él.² Halála után Béla király *gesztenczei* (= *pusztasamarjai*) birtokát bizonyos Mihály fia Jakabnak adta, ki azt azonban 1279-ben Óvári Konrádnak, ki arra örökösödési igényeket emelt, visszaadta. Az illető okmány e *Sault* Győr nb. Chamaz fiának mondja és egyuttal azt is tudunkra adja, hogy *Saul* fivérének, *Szeraphinnak* a *fia* *János* gesztenczei részét annak idején fennebbi Jakabnak cserébe adta.³ E *János*ról többet nem tudunk.

Miután Óvári Konrád Gesztenczére, mint őt illető ősi jószágra, igényeket emelt, feltételezhető, hogy ez ág őse, *Csamasz*, hozzá közelebb állt, mint a nemzetség többi ágához.

Nemzedékrendje tehát a következő:

d) *Pál ága.*

1297 május 1-én bizonyítja a pécsi káptalan, hogy Óvári Konrád a *Győr nb. Pál* fia *Tamással* együttesen a Siklósiakkal kibékült.⁴ Konrád fia Óvári Jakab 1305-ben e *Pál* fia *Tamással* jelen van, midőn a Győr nemzetség tagjai bizonyos ügyben Güssingi Henrik bán előtt tárgyalnak. (l. f.)

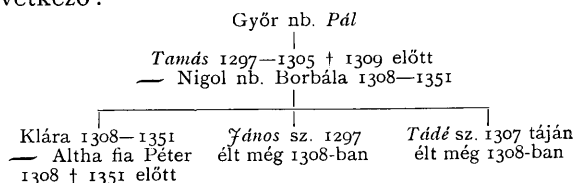
1308. évi januárban e *Tamás* már nem él.

Akkor megjelenik özvegye *Borbála*, a *Nigal nb. Miklós* (a Gömöri család egyik oldalóse) *leánya*, saját és fiai, a tizenegy éves *János* és a még bölcsőben lévő *Tádéval* és előadja, hogy

leányának *Klárának* és ennek férjének *Altha fia Péternek* Baranyamegyében lévő *gönczeli* birtokának egy harmadát átengedi, mert nem elég gazdag arra, hogy árva fiait veje segítségével nevelje.¹ 1351 márczius 24-ikén pedig arról értesülünk, hogy Kéméndi Jakab fia *Oltha* özvegyének, Győr nb. *Pál* fia *Tamás* leányának *Klárának* és anyjának *Negol nb. Borbálának*, kik mindketten Gönczelben laknak, leányegyedi és hitbéri követeléseit kielégítik, mire ezek gönczeli birtokrészeiket nekik átengedik.² Miután ez ügy lebonyolításánál *Borbála* képviselőjében nem saját, hanem *Klára* fiai *Ferencz* és *Jakab* működtek, nagyon valószínű, hogy *János* és *Tádé* 1351-ben már nem is élt.

Itt is találjuk, hogy *Pál* fia *Tamás* az Óváriakhoz közelebb áll, mint a nemzetség más ágaihoz, egy Gönczelt különben már 1296-ban Óvári Konrád birtokában találunk.

Ez ág nemzedékrendi táblája tehát a következő:

e) *Meg nem határozható tagok.*

Már többször említettük, hogy 1305 január 23-ikán³ a Szentgyörgy melletti Valkóban Güssingi Henrik bán somogyi és baranyai főispán a Győr nemzetségnek bizonyos, közelebbiről meg nem nevezett ügyét — mert az illetők akkor a bán szolgálatában el voltak foglalva — elhalasztotta. Úgy látszik, hogy az napon a Győr nemzetség összes felnőtt tagjai jelentek meg. Névsoruk a következő:

Egy részről:

1. Szeján comes maga és
2. *Elek* nevű rokona nevében;
3. Konrád fia Jakab maga és
4. Pál fia Tamás nevében;
5. *Eck* fia *Lesták* és 6. *Ihones* (= *Iván*);
7. Ábrahám fia László maga és

¹ Wenzel, VI. k. 434. l.

² Wenzel, III. k. 66. l.

³ Hazai okmtár, VI. k. 251. l.

⁴ Wenzel, XII. k. 613. l.

¹ Anjoukori okmtár, I. k. 142. l.

² Anjoukori okmtár, V. k. 437. l.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 92. l.

8. *Ereu fia Miklós* nevében.

Más részről:

9. Dezső (= Derzs) mester maga és

10. Pózsa mester, továbbá

11. *Demeter*, valamint

12. *Gyula* nevében.

Elek, *Eck fiai Lesták* és *Ihannes*, *Erő fia Miklós*, *Demeter* és *Gyula* teljesen ismeretlen személyek.

Ezekhez sorakozik még *Győr fia Dáma* is. Egy meg nem nevezett évi február 4-ikén bizonyítja a pécsi káptalan, hogy *Győr nb. Győr (= Geur) fia Dáma comes* Óvári Konrádot és a zseliczi monostor apátját a basali birtokperben képviseli; ki lett mondva, hogy Péterdi Balázs, Ladi Albert és Okori Achilles mint Konrád képviselői a vitás birtok határjárásánál közre fognak működni;¹ 1276-ban pedig találjuk, hogy *Dáma comes*, *Óvári Konrád rokona*, az utóbbit az előttünk már ismeretes Tancs fia János elleni ügyben képviseli. Miután pedig itt egész más tanúk és kezesek említetnek és a basali ügyben IV. Béla királynak parancslevelére hivatkoznak, feltehető, hogy *Dáma* első fellépése 1271-re esik. Többet úgy sem tudunk róla. Vajjon atyjának neve: Geur esetleg Györgyel azonosítandó-e, nem-e? nem tudjuk.

Végre még kiemelendő, hogy a Bodrog- és Baranyamegyében birtokos *Geszti* család — úgy látszik — a Győr nb. Gyulaiakkal ezeknek összes birtokaiban osztályos volt,² valamint fenn láttuk, hogy Gyulai Mihályné Geszti Jánosnéval sokáig a Bátmonostoriak ellen közös ügyben pört vitt. Nincs tehát kizárva, hogy ez a Geszti család is a Győr nemzetségnek egyik hajtása lehetett.

Függelék.

Fentebb láttuk, hogy I. Bothó leányai körülbelül 1228 óta Ilsova és Rohocha nevű birtokoknak tulajdonosai voltak, miután ezeket leánynegyedi illetékeiként kapták; ebből pedig kiviláglik, hogy nevezett két birtok mindenesetre már I. Bothó kezeiben volt. Meghatározásukra kiindulól pontul vettük, hogy a Baranyamegyében

feküdt matucsinaai vár tartozékai között 1472-ben *Falsavafolyás*-ra és 1489-ben (a valószínűleg elferdített) *Rokovicz*-ra is akadunk.¹ Miután a valamikor Baranyamegyében feküdt Matucsina helység a jelenleg Verőczemegyéhez tartozó a diakovári alispánságban fekvő két Motičinával azonos, alig tévedünk, ha Ilsovában a Verőczemegye diakovári alispánságában lévő Jošava (Nova és Stara) községre ráismerünk. Rohocza vagy Rokovicz nevű helységet azonban nem ismerünk a mai Verőczemegyében. Tudjuk azonban, hogy Fonói János *Verőczemegye főispánja* 1323 július 2-ikán *együttal Rohocha várnagyja is volt*,² a miből majdnem biztossággal következtethető, hogy Rohocha Baranya-, illetőleg Verőczemegyében feküdt.

Már most abból, hogy I. Bothó Ilsován és Rohoczán birtokolt, arra is szabad következtetnünk, hogy a Matucsinaiai (Matucsinavár és tartozékainak birtokosai) Bothónak nemzetségbeli rokonai voltak.

Tudvalévő dolog, hogy *Kemény fia Lőrincz*, az ismert nádor és szörényi bán, IV. Bélának hadvezére V. István ellen, a Matucsinaiai öse és hogy nemzetségét mindeddig kikutatni nem sikerült. Fentebbi birtokviszony maga-magában még mit sem mondhat, de ha még egyéb körülmény rámutatna a nemzetségbeli rokonságra, akkor hasznát vehetjük; ez egyéb körülményt a czimerkérdésben vélem találni.

Kemény fia Lőrincz nádor czimerpecsetje 1268-ból három rózsaféle virágot mutat, a Győr nemzetségből származó családok czimerének közös vonása pedig a lilium, melyet már I. Konrád 1295. évi pecsétjében találunk. De találjuk azonkívül még azt is, hogy a Győr nb. Gyulai család czimerében a hullámos harántpólya felett lilium, a pólya alatt pedig *rózsa* van.³

Ha már most megfontoljuk, hogy a Lőrincz nádor pecsétjében 3 virág, rózsa vagy esetleg különstilizált lilium is lehet, akkor nagyon valószínű, hogy ő, illetve a Matucsinaiai család a Győr nemzetségnek egyik régebbi hajtása, mely czimerében csak a nemzetségi czimer jellemző alakját, a virágot tartotta meg. Még az is támogatja

¹ Wenzel, X. k. 432. l.

² Csánki, II. k. 546. l.

¹ Csánki, II. k. 457. l.

² Zichy okmtár, I. 230. l.

³ Bárczay, heraldika kézikönyve 161. l. (434. ábra.)

e leszármaztatást, hogy nemcsak a Győr nemzetségnek István-ága birtokolt az északnyugati vidéken, hanem Lőrincz nádor is, kinek atyja Kemény a Pozsony- és Nyitra megye között fekvő Ujvárt kaptá, a Nyitra megyében fekvő Dejte

helység birtokosa, mely helységet családja ősi birtokának nevezi.⁴ Dr. WERTNER MÓR.

¹ Lásd mindezekről «Kemény fia Lőrincz nádor» czimű értekezésemet a Századok 1892. évi foly. 41. oldalán.

GENEALOGIAI KÉRDÉSEK.

(Pór Antalnak ajánlva.)

Ilyen czim alatt, *Pór Antal* barátomtól, *Knauz Nándornak* ajánlva, nagyérdeklőségű közlemény jelent meg a *Turul* 1892-ik évi folyamában.

Négy genealogiai kérdés megoldásával foglalkozik. Az egyiket, mely III. Miklós esztergomi érsek (1350—1357) családi származására vonatkozik, nem lévén képes, a rendelkezésére álló adatok alapján teljesen tisztába hozni, azt a kérdést intézte «a magyar genealogusokhoz», hogy «ne terheltessenek III. vagyis Vasvári Miklós esztergomi érsek származása iránt érdeklődni».

Szava nem hangzott el hatás nélkül. A *Turul* 1893-ik évi folyamában *Karácsonyi János* közölt újabb adalékokat a nevezett esztergomi érsek családjának történetéhez.

Én nélkülözöm ugyan a jogczimet, hogy magamat a genealogiai szakférfiak diszes köréhez tartozónak tekintsem; de történetírói pályámon gyakran voltam arra utalva, hogy genealogiai nyomozásokra terjeszkedjem ki. Valahányszor egy történeti alak életrajzával foglalkoztam, soha sem mulasztottam el családi származását, a lehetőséghez képest, megvilágítani.

Ilyen helyzetben vagyok III. Miklós esztergomi érsek irányában, ki mint Nagy-Lajos királynak, fontos diplomacziái megbízásokkal a pápai udvarhoz küldött követe, vonta magára figyelmemet.

Több év előtt történt, hogy tisztelt barátom Bubics Zsigmond püspök figyelmeztetett Nagy-Lajos királynak az Esterházy hercegek kismartoni nemzetségi levéltárában őrzött adománylevelére, melyben a nevezett esztergomi érsek diplomacziái tevékenysége tüzetesen ismertette van, és kérésemre szives volt az okirat másolatát számomra elkészíttetni.

A csanádi káptalantól 1420-ban kiállított át-

iratban foglaltatik az 1355 márczius 27-ikén kelt (alább egész terjedelemben közzétett) királyi adománylevelével, mely Károly Róbert és Nagy-Lajos uralkodásának történetéhez nagyjelentőségű részleteket tartalmaz. Ezeknek méltatása a *Turul* hivatása körén kívül esvén, genealogiai adatainak kiemelésére kell szorítkoznom. Megtudjuk azokból a következőket:

1. *Miklós* érsek atyja *Miklós*, nagyatyja pedig *Zyughi Lóránd* (Lorandus de Zyughy) volt.

2. *Miklós* érsek fitestvérei *János* és *Tamás* (aule regie milites) a király katonai szolgálatában előkelő állást foglaltak el.

3. *Miklós* érsek egyik (meg nem nevezett) nőtestvérének férje *László*, fia pedig *Péter* nevet viselt.

4. *Miklós* érsek egy másik (szintén meg nem nevezett) nőtestvérének férje *Ders*, fia *Tamás* és ennek fia *István* nevet viselt.

Az itt megnevezett tíz személy közül csakis egynek, Miklós érsek nagyatyjának vezeték-, családi-, vagy nemzetség neve van följegyezve. Azonban biztossággal vonhatjuk le azt a következtetést, hogy ennek fia és unokái (az érsek és fitestvérei) ugyanazt a nevet viselték; mert ellenkező esetben keresztnevük mellől a tőlök használt eltérő vezetéknev el nem maradt volna.

A *Zyugh-i* név magyar kiejtés szerint *Szügyi*-nek olvasandó.

Szügyi nevű falu Nógrádmegyében a XIII. században létezett és mai napig létezik; Bihar és Zaránd-megyék határszélén, a mai Fekete, Bátor és Talpas között szintén létezett.¹

Nógrádmegyében már 1302-ben akadunk nyomára Szügyi családnak.² Vajjon Miklós érsek

¹ Karácsonyi János szives közlése.

² Kubinyi Ferencz: Hontmegyei oklevéltár. 51.

nagyatyja ehhez a családhoz tartozott-e, vagy pedig a másik Szügytől kölcsönözte nevét? eldönteni nem bírjuk.

Azonban ugyan ő egy más névvel is élt. Egy 1333 október 8-ikán kelt birtok-vásárlásról szóló oklevélben említették: *János* mester *Miklós* vajdának *Vásári Lóránd* fiának fia. (Magister Johannes filius Nicolai quondam vayvode, filii Lorandy de Wasary.)¹

Ez a Vasári helység Biharmegyében feküdt, és már 1295-ben per tárgyát képezte egyrésztől *Ejkai Péter* ispán, másrésztől *Lóránd* fiai: *György*, *Lőrincz* és *Miklós* között.²

Mikor Miklós érsek 1343 végén még mint esztergomi prépost majd ismét 1349 elején másodizben Lajos királytól Avignonba küldetett, ezt az alkalmat fölhasználta, hogy különféle kegyelmeket és kedvezéseket eszközöljön ki az egyház fejétől. Mindkét esetben megemlékezett *Vásári* helység, családja főbirtoka (eorum villa patrimonialis) plébánia-templomáról, mely búcsúengedélyben részesült.

A két kérvényben családja több tagjáról is megemlékezett. Az elsőben, mely 1344 február 16-ikán intéztetett el, *anyjának*, (kit meg nem nevez) továbbá három fitestvéréről: *Bekő* szilágymegyei ispánnak, *János*-nak és *Tamás*-nak (milites aule regis), úgyszintén vérrokonának (consanguineus) *János* csanádmegyei ispánnak, *Lőrincz* fiának, azt a kegyelmet biztosította, hogy haláluk óráján általános feloldozásban részesülhessenek; *Bekő* és *János* ispánoknak ezenfelül azt a felhatalmazást is, hogy a szent-földre zarándokolhassanak.

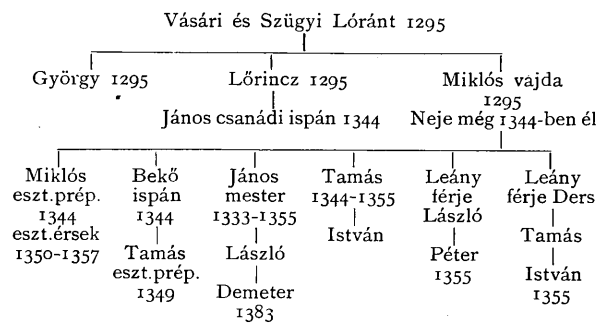
A másodikban, mely 1349 márczius 22-ikén nyert elintézést, két fitestvérenek *Jánosnak* és *Tamásnak* a fentebb említett kegyelem megújítását, harmadik fitestvére *Bekő* fiának *Tamásnak* pedig az esztergomi szent-Tamás-prépostság adományozását eszközölte ki.³

Bekő ispán emlékét két más oklevél is őrizi, a melyekben 1344 elején Biharmegyében fekvő szőlősi malmát a várad-velencei apácák kolostorának adományozta. (Magister Bekeu filius

Nicolai condam vayvode de Vasari).¹ Mind a kétben atyja Miklós a *Vásári* nevet viseli. Ezen és az 1333-ik évi fentebb is ismertetett oklevélben Miklós a vajda czimével van felruházva. Nem állapíthatjuk meg, hogy milyen jogczimen illette meg őt ez a czim.

Miklós érsek családjának tagjaival, mint *Vásáriakkal*, még egy 1383 január 15-ikén kelt oklevélben találkozunk, a melyben az érsek testvérenek Tamásnak a fia *István* osztozik unokatestvérevel Demeterrel, László fiával, ki *Vásári János* fia volt. (Stephanus filius condam magistri Thome, fratris olim domini archiepiscopi Strigoniensis ab una, item Demetrius filius Ladislai filii Johannis de Wassar, frater videlicet eiusdem Stephani patruelis, parte ab altera.)²

E szerint a családfát a következőképen állíthatjuk össze:

Lajos király adománylevelének szövege itt következik:

Lodovicus Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex, princeps Sallernitanus et honoris montis sancti Angeli dominus, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presencium noticiam habituris, salutem in omnium Salvatore.

Regie liberalitatis immensitas recte pensans libramine merita subditorum, dum benemeritis votive retributionis premio refocillat, et ad uberioris status preeminenciam suis amplis donacionibus sublevat et attollit, plurimorum mentes ad fidelitatis et sincere constancie puritatem excitat, et ad benemerendi studia ac sollicitorum obsequiorum impendia eos animat et confortat. Eapropter ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod cum nos, qui ex debito suscepti regiminis officio cura angimur continua commodis intendere subiectorum, eisque iuxta meritorum laudabilem exigenciam munificencia regia respondere de condigna reconpensa, inter ceteros regni nostri prela-

¹ Anjoukori Okmánytár. III. k. 38. l.

² Hazai Okmánytár. VIII. k. 347. l.

³ A két supplicatio a vatikáni levéltárban: Clementis VI. Supplicationes, Anni II. pars II. fol. 204. és Anni VII. pars. III. fol. 206.

¹ Fejér Codex Diplomaticus. IX., I., 230., 232.

² A kismartoni levéltárban. Dr. Borovszky Samu szíves közlése.

tos et barones in personam venerabilis in Christo patris et domini Nicolai nati Nicolai filii Lorandi de Zyugh archiepiscopi Strigoniensis dilecti et fidelis nostri, intuitus nostros regales duxissemus convertendos, aliqua servitorum et obsequiosorum famulatum ipsius genera, quibus maiestati nostre studuit multipliciter complacere ob causam proxime submittendam presentibus decrevimus inserenda. Nam cum idem dominus archiepiscopus adhuc prepositure prefate Strigoniensis ecclesie presidens, utpote is, quem virtutum varietas sic ornatum reddiderat, ut regalibus tractandis negociis et communicandis consiliis procul dubio dignus foret, ad sanctam sedem apostolicam ac ipsius et universalis ecclesie sumpsum pontificem, pro petendo, procurando, acquirendo et habendo dyademate regio et corona, excellentissimo principi domino Andrea olim Jerusalem et Sicilie regi felicis memorie, fratri nostro carissimo, in predictis regnis jure nature debito, unacum aliis nostris baronibus solempniter per nos foret destinatus, idem suis non parcendo laboribus, nec suorum, in negotio antedicto cum sumpse fidelitatis studio et votive sollicitudinis instantia, erga prelibatum dominum sumpsum pontificem nobis promptos atque gratos exhibuit famulatus; demum cum processu temporum, post obtenta predictorum regalibus dyadematis et corone a iamdicta sede insignia, quidam sathane satellites dyabolica succensi rabie, in necem prefati domini regis fratris nostri proditorie conspirantes, malignis cogitationibus et pravis machinationibus, tamquam iniquitatis filii et prodicionis alumpni sceleratis manibus, in divine maiestatis offensam ac scandalum orbis universi, eundem miserabiliter, quod dolentes referimus, iugulassent, nosque de tam amantissimi fratris nostri morte crudeli, ultra quam dici valeat, gementes et dolentes, et de huiusmodi facinoroso excessu, ipsiusque patroribus prelibatis sumere vindictam ardenti desiderio cupientes, prefatum dominum Nicolaum tunc in episcopum Nitriensem electum, confirmatum, ante nostrum personalem abhinc ad partes illas egressum, cum quibusdam baronibus nostris et militibus, nostroque thezauro in Apuliam, videlicet civitatem Aquile, que tunc nostro subdita erat dominio, duxissemus transmittendum, idem cum magifico viro domino Nicolao Konth, nunc vayvoda nostro Transilvano, per nos illic prius destinato, pluribus mensibus se et sua fortune casibus et periculis exponendo, et mortis verisimilia iacula ac inimicorum tela fortissima nullatenus formidando, pro nostri regii honoris culmine constantissime persistendo, nostra inibi agenda talem Deo duce perduxit ad finem, quod per utriusque ipsorum inductiones, persuasiones, ac consilia, principes illarum parcium et magnates, ac nobiles, et status ac condicionis homines cuiuscumque, ad nostrum beneplacitum et mandatum sunt reducti, nostroque voto se firmissime obtulerunt parituros, et tandem cum fuit expediens, paruerunt cum effectu. Denique ipso domino Nicolao tunc electo per nos ad propria revocato, et de predictorum principum, magnatum ac nobilium, necnon aliorum hominum regni Apulie predictorum, affectione sincera, bona voluntate ac firmo ad nostra beneplacita parere volendi proposito, nos clarissime informati et super hoc securitate et certitudine ex parte ipsorum nobis prestita per eundem, in jam dictum Regnum Apulie personaliter accessimus, et felices ac prosperos Deo duce imposuimus fines nostros in illis partibus

peragendo, ubi omnes supradicti, iuxta informacionem ipsius domini Nicolai nobis factam, voto unanimi, id quod se facturos pro exaltatione nostri nominis sumpsendaque vindicta, obtulerant, promptis affectibus compleverunt; eodem domino Nicolao, unacum magistro Thoma fratre suo, aule nostre milite, illic nobiscum redeunte, suaque laudabilia obsequia et servicia amplioribus coacervare obsequiis, totis viribus nostre maiestati sepedicte procurante. Ceterum cum nos feliciter, de salvatoris jam dicta clemencia, vota nostra in dicto regno Apulie quoad omnia pro nostre voluntatis libito terminante, in nostrum regnum Hungarie rediissemus, ac successu temporis validum movissemus exercitum contra regnum Rascie, crucis Christi ac nostre fidei christiane perfidum inimicum, et ultra flumen Zawe ante castrum Nandoralbense quod de novo in ipsius regis opprobrium reedificari et construi fecimus, castra metati fuisset, supradicto domino Nicolao, iam dudum in archiepiscopum Strigoniensem sublimato, nobiscum, cum magna sue gentis armigere comitiva et exercituali existente, magister Thomas frater eiusdem, unacum aliis suis consanguineis et propinguis, vexillo eiusdem domini archiepiscopi fratris sui erecto, ipsiusque armigeris et familiaribus supradictis secum sumptis, nostre genti se associando, cum exercitu prefati regis Rascie, nostrum descensum latenter invadere cupiente, tam landubiliter studuit decertare, quod per nostre gentis et ipsorum strenuam probitatem, exercitus regis ipsius in fine nostri descensus victoriosissime extitit debellatus, ubi nobis maximus accrevit triumphus atque honor. In quo conflictu Petrus filius Ladislai, filius sororis archiepiscopi antedicti, et Stephanus filius Thome, filii Deers, affinis eiusdem, nec non Johannes filius *Chele* eiusdem familiaris predilectus letalia vulnera reportarunt, nonnullis etiam familiaribus ipsius miserabiliter interemptis, in loco certaminis prelibati. Ultraque attendentes etiam eiusdem domini archiepiscopi prompte fidelitatis et constancie puritatem, quam ad nos, et sacram coronam nostram regiam, tam idem, quam fratres sui habuisse dignoscuntur et habere, aliosque labores personales, et onera expensarum, que pro prosecutione nostrorum agendorum et nostri regalis culminis honore et augmento, ac nostrorum regnicolarum communi commodo eundem, multifaria experientia docente, subiisse cognovimus, in memoriam reducentes, volentesque eundem et fratres suos pro tot et tam laudignis obsequiis ac aliis, que enarrare per singula longum esset, regii nostri favoris munificencia prosequi graciosa in predictorum recompensam aliqualem quasdam possessiones, que quondam Nicolai fratris Aydue hominis sine herede decedentis fuisse dignoscuntur, Rohoncha et Nogfalu, cum tributo ab antiquo consueto, item possessiones Veresmarth vocatam nostram, cum portu in comitatu Chanadiensi existentes, ac possessionem Harmad, quondam Nicolai et Philippi filiorum Stephani, qui quondam divum regem Karolum genitorem nostrum ac predecessorem immediatum felicis memorie, dum in Themeswar residenciam faciebat, propriis eorundem ictibus sagittarum interimere voluerunt, et propter hoc infidelitatis notam incurrentes, perpetuo banniti, et omnibus eorum possessionibus atque bonis spoliati extiterunt per eundem, similiter in eodem comitatu Chanadiense existente, et que apud eiusdem patris nostri nostrasque manus ab

olim extiterunt, absque hesitatione et impetitione aliquali, cum universis earundem utilitatibus, iuribus, proventibus, redditibus, silvis, nemoribus, aquis, aquarumque decursibus, piscinis, molendinis, molendinorumque locis, terris, cultis et incultis, pratis, fenilibus, monasterio, ecclesiis, et generaliter pertinenciis quibuscunque, que ad easdem pertinuisse reperiuntur ab antiquo, sub antiquis metis et terminis, quibus per earum possessores ac nos posse fuerunt, ex nostro regio beneplacito ac nostre genitricis et consortis reginarum, utriusque Elizabeth vocatarum, unacum prelatorum et baronum nostrorum connivencia et consensu eidem domino Nicolao archiepiscopo, et per eum Johanni et Thome suis fratribus uterinis, aule nostre militibus, ipsorumque heredibus ac heredum successoribus et posteritatibus universis, nove donacionis titulo dedimus, tradidimus et contulimus, ea iuris et plenitudinis integritate quemadmodum apud manus nostras regias habite extiterunt et possesse, perpetuo et irrevocabiliter possidendas, tenendas pariter et habendas, salvis iuribus alienis. Ut igitur predictorum fidelitatis videlicet et devocionis merita ferant posterorum oculis absque caligine oblivionis memoriam perpetue durabilitatis stabilitatisque constanciam evidentem, et tam ipse dominus Nicolaus archiepiscopus, quam sui fratres et propinqui heredes, ipsorumque posteritas universa ad nostra obsequiosa servicia reddantur promptiores, et in corporali ac pacifico dominio dictarum possessionum, villarum, jurium, proventuum, tributis, portus, et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinenciarum eorundem, absque cuiuslibet contradiccionis et inpugnacionis obstaculo, perseverent et tranquillitate omnimoda perfruantur, et ne processu temporis, eadem nostra donacio, in toto, vel in aliqua sua parte

valeat aliquatenus irritari, presentes concessimus nostras literas in firmitatem et robur predictorum privilegiales, pendentis et dupplicis sigilli nostri munimine roboratas.

Datum per manus venerabilis in Christo patris, domini Nicolai, eadem et apostolica gracia episcopi Zagrabiensis scilicet aule nostre vicecancellarii dilecti et fidelis nostri, anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto, sexto calendis aprilis, regni autem nostri anno quartodecimo; venerabilibus in Christo patribus dominis: eodem Nicolao Strigoniensi, locique eiusdem comite perpetuo, fratre Dyonisio Cholocensi et Dominico Spalatensi archiepiscopis; Nicolao Agriensis, Demetrio Waradiensis, Andrea Transilvano, Colomano Jauriensis, Nicolao Quinqueecclesiensis, Michaele Vaciensis, Johanne Wespremiensis, Thoma Chanadiensis, fratre Thoma Sirimiensis, Peregrino Bosznensis, Stephano Nitriensis et Blasio Tininiensis ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei salubriter gubernantibus; magnificis baronibus Nicolao palatino et iudice Comanorum, Cykow magistro thavarnicorum nostrorum, Nicolao wayvoda Transilvano et comite de Zolnuk, comite Nicolao Drugeth iudice curie nostre, Nicolao de Macho, Nicolao de Zeurynio banis Andrea filio Lachk magistro thavarnicorum reginalium, Dyonisio agasonum, Lewkes dapiferorum, Thoma filio Petri janitorum magistris, Symone filio Mauricii comite Psoniensis, ac aliis quampluribus comitatus regni nostri teneantibus et honores.

(1420-ban a csanádi káptalantól kiállított átirata az Esterházy hercegek kismartoni főlevéltárában. Repositorium 48. Fasc. A. Nro 7.)

FRAKNÓI VILMOS.

A NAGYSZOMBATI EGYETEMEN KIADOTT DOKTORI OKLEVÉL 1642-BŐL.

(Két szövegrajzzal.)

Ismeretesek azon körülmények és történeti események, melyek közreműködése mellett Pázmány Péter 1635-ik évi május 13-ikán Nagyszombatban a tudományos egyetemet hittani és bölcsészeti karral megalapította.¹

Nem ismeretes azonban tudunkkal az egyetem működésének első időszakában kiállított doktori oklevelek alakja, szövege. Ha most ezen oknál fogva Majláth György gróf szivességéből bemutatni óhajtunk itt egy, a nagyszombati egyetem által 1642. évben kiadott bölcséleti doktori oklevelet,² azon meggyőződésből tesszük azt, hogy a magyar diplomatikának egy,

¹ Pauler Tivadar: A magy. kir. tud. egyetem története 4. l.

² Majláth György gróf zavari levéltárában Fasc. I. Nro 1.

eddigelé ismeretlen adat közlésével szolgálatot teszek s némi világot derítek azon alakiságra, melynek keretén belül a nagyszombati egyetem a legelső doktori okleveleket kiadta.

Azon fölvethető kérdésre, hogy miért éppen e helyen kívántuk jelen értekezésünk kíséretében az eredeti oklevelet bemutatni, az oklevél maga adja meg a választ azon közvetlen vonatkozások által, melyekkel a heraldikával és sphragistikával szoros viszonylatban áll; s ebből kifolyólag szükségessé vált egy másik nemességi és czimeradóományozási oklevél bemutatása és ismertetése is.

A szóban levő oklevelet mint doktori diplomát a nagyszombati egyetem Székhelyi Maylád Miklós részére fennállásának nyolczadik évében, 1642. évi november 11-ikén adta ki.

Midőn ezen eredeti oklevelet bemutatjuk, legyen szabad azt néhány szóval kisérnünk s reá mutatnunk azon pontokra, melyek szerintünk annak érdekességet kölcsönöznek s heraldikailag megvilágítják, hogy miért kívántuk azt e helyen bemutatni, megokolván azon szoros összefüggést, melylyel ezen oklevél Maylád Miklós czimeradományozási oklevelével kapcsolatos.

A jezsuita atyák vezetése alatt álló tudományos egyetem ezen doktori oklevelét az egyetem nevében annak az idő szerint ötödik¹ kanczellárja Palkovich Márton adta ki, a maga és Rozniay János aláírásával. A nagyszombati egyetemen Palkovich volt az első, a ki az 1639. évi november havában a hittudományok doktorává avattatott² s ő volt az első, a ki a legelső bölcséleti doktori oklevelet Székhelyi Maylád Miklós részére kiadta.

Pázmány Péter bibornok nemcsak az egyetem vezetését bizta a jezsuita atyák társaságára, hanem ez tényleg is, névleg is a jezsuitáké volt. Határozottan kifejezi ezt a jelen diploma bekezdő sora, mely ezt a jezsuitákénak lenni mondja ezen szavakkal: «Martinus Palkovich sacrosanctæ theologiæ doctor et almæ archiepiscopalis in regia ac litera civitate Tyrnaviensi Societatis Jesu universitatis cancellarius». Ezután a szabad művészetekről és a bölcsészeti tudományokról dicsérőleg megemlékezve, elmondja, hogy Majlád Miklós három évig hallgatván a nagyszombati egyetemen a bölcsészetet «profectu philosophici studii trieteridem» 1637. évi szeptember 7-ikén a bölcsészet első fokában baccalaureatus lett.

Az oklevél «*trieteridem*» kifejezése azon föltevére jogosít, hogy habár az Universitas ünnepélyes megnyitása 1635. évi november 13-ikán volt, s az alapítás királyi megerősítése ugyanazon év október 8-ikán történt meg;³ az előadások, az alapító oklevél kelte: május 13-ika után már megkezdettek, mert a három évi tanfolyam hallgatása csak akkor jön ki 1637. évi szeptemberig, ha az illető már az 1635. évben is

hallgatta a bölcsészeti előadásokat; s e szerint a tényleges előadások, nem mint Pauler Tivadar írja,¹ 1636. évi január első napjaiban vették kezdetüket, hanem mindjárt a megalapítás után, 1635. évben, Majlád egy évvel későbbben 1638. évi augusztus 4-ikén — mondja tovább az oklevél — licentiatus lett; s végre a bölcsészetben a mesteri és czimet elnyervén: «ac denique magisterii et doctoratus in philosophia titulos consecutus», az első volt, a ki azon egyetemen a bölcsészetből borostyán koszoruzva lett: «*philosophiæ lauro primus omnium in hac universitate nostra meruerit coronari.*»

Kétségben hagy bennünket az «*ac denique*» szó, ha valjon azt az 1638. évre, vagy egy később bekövetkezett időre vonatkoztassuk, mert míg az oklevél a baccalaureatus évét 1637., a licentiátusét 1638 teszi, a magisteri és doktori czim elnyerésénél évet nem említ, s csak annyit mond, hogy «*végre pedig*» ezen czimeket nyerte el.

Ha az akkori időben is követték azon szokást, hogy a doktori oklevelet azon napról keltezték, a mely napon az illető tudorrá avattatott, úgy a licentiátus és a doktori felavatás között négy év telt le, s ezzel megmagyarázható a czimeradományozási oklevél azon kifejezése, hogy: «befejezván tanulmányaidat, úgy rendezted be azután is életedet, hogy a hazának és közjónak hiven és álhatatosan szolgálhassál».

Jogot ad ezek után az oklevél a felavatottnak mindazon szabadalmakkal, kedvezményekkel, kiváltságokkal és mentelmekkel élni, melyekkel a felavatottak bárhol és bármely nemzetnél élnek a római birodalom az osztrák tartományok akadémiáin és egyetemein, nevezetesen Kölnben, Bécsben, Mainzban, Ingolstadtban, Prágában, Olmüczben és Grezben.

Az oklevél alsó fölhajtott szélén két ágban keresztül huzott, kék, sárga és zöld színű selyem szálakból sodort zsinóron függ az egyetemnek piros viaszba nyomott pecsétje, melynek tojásdad alakjában a pecsét képét a lángsugarakkal övedezett Szüz-Máriát ülő helyzetben ábrázolja; az istenánya jobbában könyvet tart a térdén, baljával az ölében ülő gyermek Jézust öleli;² két

¹ Első Cancellárius Pacchanelli vitális, azután Bastiascsics Mátyás, Pizzon Ferencz, Turkovich György.

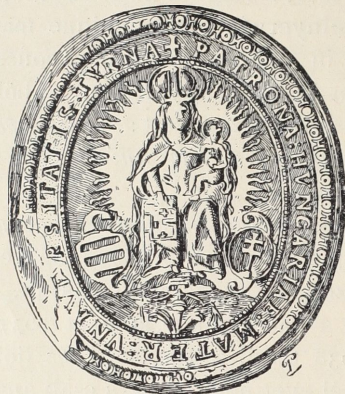
² Pauler. U. ott. 22. lapon.

³ Pauler. U. ott. 4. lapon.

¹ U. ott. 9. lapon.

² Téves Pauler említett munkájában a pecsét leírásánál, hogy a boldogságos szüz egyik kezében jogar van.

oldalt egy-egy czimerpajzsban az ország czimere, jobbról a vágások, balról a kettős kereszt; a pecsétkép alatt Pázmány Péter bibornok czimerképe: három lengő strucz toll, bibornoki kalap alatt. A pecsét körirata: «*Patrona Hungariae Mater Universitatis Tyrna.*»

Kiváló érdekessége, hogy úgy mondjam nevezetessége ezen doktori oklevélnek az, hogy az oklevél felső jobb szögletén bele van festve Maylád Miklós czimerképe. Tudtommal legalább a hazai oklevelek kiállításánál, — az ármálistok kivételével — ez önálló eset, a mely itt sehol elő nem fordult, és sem ismertetve, sem bemutatva, sem kiadva mostanig nincsen. A jelen eset bizonyára megérdemli érdeklődésünket azon okoknál fogva, hogy kideríthessük a befestett czimerkép egykorúságát az oklevél kiállítási keltével s meghatározhassuk azon még feltűnőbb körülményt, a melynek közrehatásával ezen 1642. évi november 11-ikén kelt doktori oklevélbe, az ugyanazon Maylád Miklósnak öt hónappal későbbben 1643. évi ápril 22-ikén adományozott czimeres nemeslevél¹ czimerképe lett belé festve.

Azon körülmény, hogy a szöveg leírása már eredetileg úgy lett berendezve, hogy az oklevél felső jobb szögletébe a czimerkép befesthető lehessen, továbbá a czimerpajzsban négy oszlopon nyugvó mennyezet alatt való elhelyezése, a mennyezet és oszlopok diszitése, minden két-

¹ Téves értesülés alapján közöltük a Turul VI. évf. 11. lapon, hogy Majláth Miklós 1672. évben kapta a czimerlevelet, de akkor még az eredeti ármálist nem láthattuk.

séget kizárólag arra vall, hogy a czimerkép egyidejűleg készült az oklevél szövegével s az nem lehetett később befestve; s nem tudnók megokolni azt, hogy miért tért volna el a szöveg beírása a rendestől, ha nem azért, hogy e szabadon hagyott helyet a czimerkép befestésével azonnal kitöltsék. Igaz, hogy ennek ellenében felvethető azon kérdés, hogy hiszen akkor, midőn a doktori diploma keltezve lett, 1642. évi november 11-ikén még Maylád Miklós czimeradományt nem kapott, s csak öt hónappal későbbben, 1643. ápril 22-ikén lett az részére kiállítva; hogyan lehetséges tehát az: hogy a czimerképet, a mely még ismeretlen volt, annak kiadása előtt már öt hónappal előbb befestették volna a doktori diplomába?

Hogy ezen különös esetet állításunk támogatására megfejtessük, reá kell térnünk a czimeradományozási oklevélre és szövegének azon mozanataira, melyek földerítik és támogatják állításunk azon igazságát, hogy a doktori oklevélbe festett czimerkép egyidejű ennek szövegével.

III. Ferdinánd királyi kancelláriája igen bő tudomással birt mindarról, a mi Maylád Miklósnak nemcsak egyetemi polgárságát, de annak tanulókori életét is illeti; értesüléseit a nagyszombati gymnasiumból, és az egyetemről kapta. Hogy ez csakugyan úgy volt, bizonyítja a czimeradományozási oklevélnek azon kifejezése, melylyel elmondja: «hogy hívünk, a nagyszombati egyetem nyilvános és hiteles bizonyítványából tudjuk, hogy mindjárt ifjúkori éveid beálltával a szabad művészetek tanulmányozásával foglalkoztál, hogy hazádnak annál nagyobb szolgálatakat tehessél».

Azon állításunkat, melyet a Turul 1888. évi folyamának 8—9-ik lapján nyilvánítottunk, hogy Maylád Miklós az Erdélyben szerepelt István vérségéhez tartozott, még inkább megerősíti ezen czimeres nemeslevél azon kijelentése, hogy: «elhagyván szülőföldedet Erdélyt, Nagyszombatba jövel, hogy ott tanulmányaidat megkezdhesed». Tanulmányainak kezdete azonban e helyütt nem a bölcsészeti tudományokra vonatkozik, hanem a középiskolai tanfolyamokra, s az ezt illető tudomását a királyi kancellária a nagyszombati gymnasiumtól nyerhette, mondván, hogy: «bölcsészeti tanulmányod az ugyanott alapított egyetemen vette kezdetét, a hol tanul-

mányaidat megkezdetted, s ugyanott a bölcsészeti tanfolyamot befejezhetted».

Már feljebb említettük, hogy a szóban levő doktori oklevélben kifejezve van azon tény, hogy Maylád Miklós volt az első, a ki a nagyszombati egyetemen a bölcsészet doktorává avatottatott «... *suprema philosophiae lauro primus omnium in hac universitate nostra meruerit coronari* . . .» Ezt a kifejezést a czimeradományozási oklevél majdnem szóról-szóra ismétli ezen szavakkal: «quia cum baccalaureatus tum vero magisterii philosophici prima laurea *primus omnium in eadam universitate Tyrnaviensi* vitu academico solenni decorari meruisse perhiberis . . .» Ennek lehetősége természetesen csak úgy történhetett, hogy a királyi kancelláriában, a kiállított czimeradományozási oklevél kiadása előtt a doktori diploma, melyből az kiírva lett, ismeretes volt.

Legérdekesebb része ezen okiratnak azon eddig egyedül álló tény, hogy az illetőnek czimere a doktori oklevélben le van festve. A jelen esetben ennek megfejtését a következőkben találjuk: a doktori diploma szövegének fogalmazványa természetesen a nagyszombati egyetemen készült; ez a fogalmazvány azonban a királyi kancelláriába vitetett, a hol a szöveg fogalmazványa a bemutatott jelen diploma alakjában leíratott s ugyancsak ott t. i. a királyi kancelláriában festették bele a czimert is; s az így visszajutván az egyetemre, az egyetem kancellárja Palkovich Márton és a logika tanára Rozniay János által aláírva s az egyetem hiteles függő pecsétével fölszerelve az illetőnek kiadott. Bizonyítja ezt a diploma kiállításának ünnepélyes diszes volta, a királyi kancellária kézírásának hasonlatossága a nemesi czimerlevél kézírásával; a két czimerkép miniatúrájának ugyanazonossága a rajz, a kivitel egyöntetőségében, s végre a czimerkép alatt levő mondatszagra irt két soros felirat, mely a czimeradományozásra vonatkozólag mondja, hogy a reménység, munka, bátorság, szeretet adta az álhatatoságnak gyümölcseit: «*Spes, labor, ausus, amor dedit hos constantia fructus . . .*», melylyel t. i. a király jutalmazni kívánta Maylád Miklósnak a bölcsészeti tudományok megszerzésében tanúsított fáradtságos és kitartó munkálkodását.

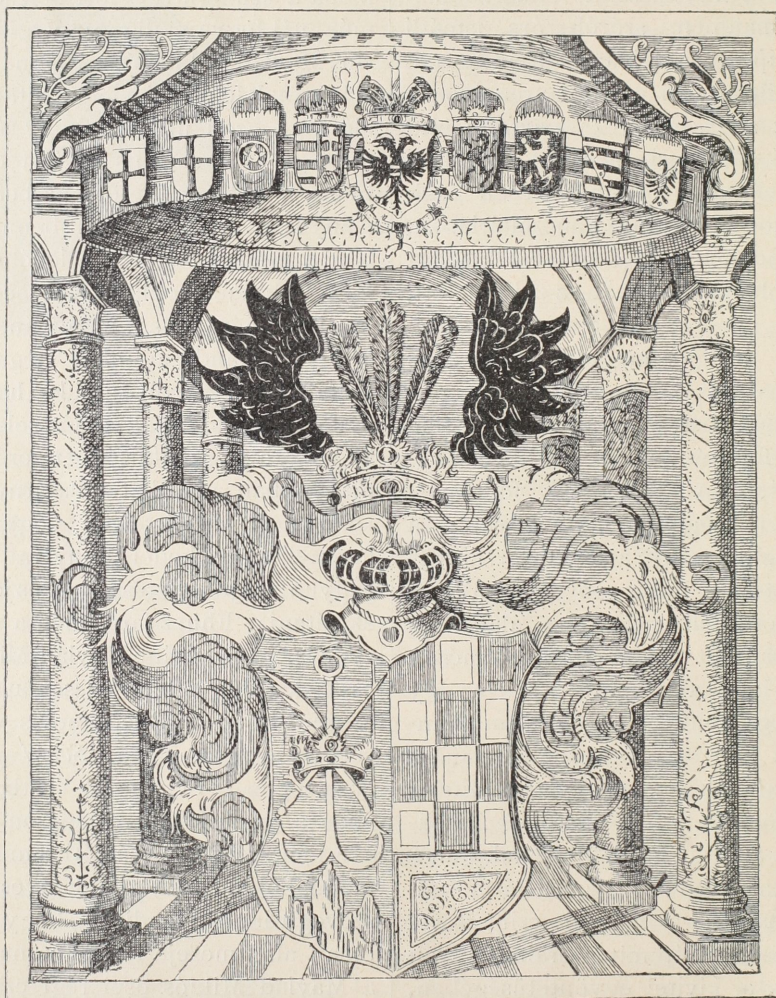
Az pedig, hogy a doktori diplomába öt

hónappal előbb került a czimer, mint a hogy a nemesi czimerlevél kiadatott, legerősebben bizonyítja, hogy annak nemcsak szövege, de a beléfestett czimerkép is a királyi kancelláriában készült, mert ha a czimerlevél leendő kiadása köztudomásu lett volna is, maga a czimerkép bizonyára csak a királyi kancelláriában volt ismeretes, a hol az a doktori diplomába a czimerlevél előtt befestetett. Azon körülménynél fogva pedig, hogy a diploma szavai szerint Maylád Miklós szigorlatánál az országmindkét státusának legfőbbjei jelen voltak, valószínűvé teszi előttünk azon nézetet, hogy a doktori felavatás mintegy sub auspiciis regis történt, melynek jutalma a doktori diplomába befestett czimer adományozása lett. Megerősít bennünket ezen hitünkben a nemesi czimeres levélnek többször előforduló kifejezése, melylyel megokolja a czimeres levél adományozását mondván, hogy «mi jóakaró királyi hajlandóságunkat megszoktuk azok iránt mutatni, a kikiről tudjuk, hogy az erényeket őszintén gyakorolják, a jó cselekedetekben vetekeznek, a nagylelkűségben, erényekben és tudományokban másokat tulszárnyalnak»; továbbá: «minthogy megértettük, hogy te ezek sorában mennyire jeleskedel, annyival inkább hajlandók vagyunk téged tisztességgel és jótéteménnyel felékesíteni». Ehhez járul még a czimereslevél szövege is, mely szerint Maylád Miklós mint bölcsész őseinek régi czimerpajzsát újabb jelvényekkel megerősítette: «*Prisca novis vegetat signis Nicolaus avorum arma, Sophi prime quod tulit ansa togæ*»; sőt a jelen esetben az armális szövege a czimerképet egyenesen kapcsolatba hozza a czimerszerző bölcsészeti tanulmányaival. A czimeralakokra illesztett önkényes magyarázatából a szövegírónak, felemlítjük, hogy a czimerpajzs baloldali alsó mezeje a szöveg magyarázata szerint a Maylád Miklós ősei régi czimerének meglankadását, leesését, ledölését jelezi: «*ruderibus antiqui cujusdem muri pristina maiorum tuorum insignia collapse referentibus . . .*»; vörössel és ezüsttel váltakozó tizenkét koczka a hü és állhatatos lelket és a jó férfit jelenti, mert a négyszög bármerre is legyen dobva és fordítva mindig egyenesen marad: «*. . . duo denis vero quadratis albo et rubro colore discerniatis . . . mysterium fidelis et constantis animi, bonique viri significantibus . . . quadrati enim quoquo*

versum iacti recte semper consistant...»; — a horgony, a reménység és bizalom jelképe: «... spei et fidutiæ symbolum Anchora...»; a törvényesen küzdők és győzedelmeskedők jelvényének magyarázza a kardot és pálmagallyat: «... ramum palmarum virentem... rhompheam... legitime certantium ac vincentium speci-

«... struthiorum pennis... modeste inclinatis laborem et tolerantiam adumbrantibus...»

A czimerkép: hasított pajzs jobboldali kék mezejében hármás sziklacsucson nyugvó ezüst-horgony, szárán aranykorona, ezen keresztül háránt huzva zöld pálmaág és arany markolatu, egyenes pengéjű hegyes kard; a baloldali mező

mina...»; a pajzson fekvő nyílt sisakot, és a két sasszárnyat, a királyi koronával, a király kegyes hajlandósága jeléül értelmezi: «... galearum apertam insigni diademate regio geminas alas aquilinas effigiatas in signum benignæ nostræ in te propensionis affixas...» s végül a három szerényen lefelé hajló strucztollat a munka és türelmesség beárnyékolásának jelzi:

alsó harmada arany, felső két harmada piros ezüsttel váltakozó tizenkét koczka négy sorban; oromdisz: leveles aranykoronából két oldalt kinövő fekete nyitott sasszárny, közepén három előre hajló sűrű strucztoll; orrjegy: piros-kék, foszlányok: ezüst-piros, arany-kék. Jelmondat: *Spero meliora caducis.*

Az ármális szövegéből úgy látszik, hogy sem

az adományos, sem a királyi kancellária kellő és biztos tudomással nem birt Maylád Miklós családjának eredetéről, s a mint már feljebb említettük, csak annyit mond, hogy Erdélyből Magyarországra kora gyermekéveiben került. S azért ezen bizonytalansághoz ragaszkodik a czimeradományozási oklevél további szövege is. Ezen körülmény különös érdekességet ad az oklevél szövegének, melynek folyamán kijelenti a király, hogy saját elhatározásából Maylád Miklóst a régi magyar nemesek sorába iktatja összes utódaival együtt, oly módon, «hogyha egyébként nemes szüléktől származottnak találtatol, régi nemesi jogaidban megerősítünk, ha pedig valamelyik királyi elődünktől jogosan nyerted nemeséged kezdetét azt megújítjuk és megerősítjük, ha pedig máshonnan, Erdély fejedelmeitől, vagy havasalji vajdától vagy bárhonnan venné nemeséged eredetét, ez esetben újra felveszünk az igazi és kétségtelen magyarországi nemesek közé; « . . . Motu itaque proprio . . . te Nicolaum Maylád tuosque hæredes . . . in coetum, numerum . . . dicti regni nostri Hungariæ nobilium assumimus . . . et aggregamus, eo modo, siquidem alias quoque ex honestis natalibus nobilique parenteca ortus esse perhiberis eadem nobilitatis tuæ prærogativa, si . . . ab aliquo antecessorum nostrorum divorum . . . Hungariæ Regum . . . cæperat initium pro renovata et confirmata de facto intelligatur, sin vero aliunde, puta Principibus Transylvaniæ, aut Vaivoda quopiam Transalpinæ . . . vel alitercunque principium duxerat, extunc de novo assumptus et creatus . . . Hungariæ civis et nobilis habearis. . . »

Ezen, a két oklevél közötti viszonylagoságnak rövid ismertetése után, ime közöljük a doktori oklevélnek teljes szövegét:

Martinus Palkovich sacro sanctæ theologiæ doctor et almæ archiepiscopalis in regia ac libera civitate Tyrnaviensi societatis Jesu, universitatis cancellarius, omnibus has lecturis salutem in domino sempiternam. Labores atque exercitationes, a divina mente hominibus concessas, apud Xenophontem, ea propter sapientissime Cyrus asseruit, quod instrumenta quædam essent liberæ felicitatis, et felicissimæ libertatis. Quod quidem, tam singulare encomium si quibus, certe præclaris illis laboribus, atque exercitationibus convenire est necesse, quos ad

amplissima imperatoriarum gloriarum templa sic enim scientiarum artiumque liberalium palæstras vocare. Rhetori placuit Eomnio in erudito sapientiæ pulvere gloriosa animi contentione elocatos non modo libera illa consequitur felicitas, quam suo sibi jure liberales vendicant disciplinæ, sed etiam felicissima illa comitatur libertas, qua suos nominatim philosophia, dum liberos facit, eosdem non ad plumas aut pileos, sed ad immortales lauros, ipsis imperialibus temporibus familiares vocat, provehitque vocatos. Cuius quidem felicitatis ac libertatis honestissima liberalique animo dignissima illecebra plectus *nobiles excellens, ac doctissimus dominus Nicolaus Maylád de Székhely*, eo generosi pectoris contentione, diligentia ac profectu philosophici studii trieteridem in hac universitate nostra confecit, ut in eadem prævio rigoroso examine, cæterisque de jure aut consuetudine academiæ præmitti solitis in legitimo publico ac solenni senatus nostri academici consensu spectante illustrissima regni Hungariæ status utriusque procerum corona, primo quidem anno Christi millesimo sexcentesimo trigesimo septimo die prima mensis Septembris, baccalaureatus philosophici gradum indeptus; deinde vero anno millesimo, Sexcentesimo trigesimo octavo, quarta die mensis Augusti, præmissa solenni rigidoque examine licentiæ, ac denique magisterii et doctoratus in philosophia titulos consecutus, *secunda ac suprema philosophiæ lauro primus omnium in hac universitate nostra* meruerit coronari, solitaque ejus utriusque dignitatis capessere. Qui quidem *nobilis excellens ac doctissimus dominus Nicolaus Maylád de Székhely artium liberalium et philosophiæ magister* ut juxta luculentissimum tenorem *bullæ aureæ* erectionis et confirmationis eiusdem universitatis nostræ, a Cæsareæ et Regiæ Hungariæ Bohemieque nec non archiducalis Austriæ Ferdinandi secundi glorioissimi recordationis Majestatis ac potestatis plenitudine emanatæ, omnibus privilegijs, gratys immunitatibus, antelationibus exemptionibus, uti frui et gaudere, pleno ac inviolabili jure, ubivis locorum ac gentium posset, quibus post adeptos hujusmodi gradus, cæteri in alys academijs, universitatibus ac generalibus studijs utuntur, fruuntur ac gaudent, quomodo libet dejure vel consuetudine; nomi-

natim autem in academys, universitatibus, studys generalibus, per imperium romanum regia ac provincias omnes principum austriacorum specialissimeque in Coloniensi Viennensi, Moguntina, Ingolstadtensi, Pragensi, Olomucensi, Græcensi, hoc idem submisse id a nobis poscenti publicum et authenticum studiorum seu graduum antelatorum ac privilegium gratiorum immunitatum, antelationum exemptionum indeptorum testimonium dare voluimus. — declerantes ac significantes omnibus quorum intererit, quod iuxta eiusdem *bullae-aureae* tenorem ac vigorem testimonium huiusmodi legitime obtentum admitti ac recipi debeat, a quibusumque collegys, academys communitatibus capitulis ac ecclesys, quæ in suis candidatis triennale

aut plurium pauciorumve annorum in aliqua academia studium vel gradum doctoratus philosophi requirunt, non secus ac si in quacunque antiquissima ac celeberrima universitate dictos Gradus academicos fuisset consecutus. Prout illud admittendum ac recipiendum ab omnibus confidimus ac speramus; omnibus in simili alioque genere obsequium, benevolentiam, ac favorem eiusdem universitatis nostræ integre ac syncere offerentes. *Datum Tyrnoviae* in eadem archiepiscopali universitate nostra, die undecima mensis Novembris, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo, erectæ vero academiæ nostræ octavo. Martinus Palkovich mp., Johannes Rozniay mp.

MAJLÁTH BÉLA.

VEGYES.

Forgách Ferencz házassága terve.

Forgách Ferencznek, a volt váradi püspöknek, utóbb erdélyi kancellárnak, a XVI. század e jelentős történelemírójának életével foglalkozva megemlékeztünk azon tervről is, mely szerint házasodni készült.¹

Mivel ismert volt, hogy Báthory István erdélyi fejedelem valamelyes követtséget küldött a pápához, a mely Forgách érdekében is szól² és előttünk volt Forgách levele, melyben 1573 november 23-ikán Dudithnak írja, hogy «magam felől ezt irhatom, hogy még meg nem nőszttem; immár örömet megnőszném, mert a pápától dispensatiom vagyon»,³ a legtermészetesebbnek látszott a kapcsolat, hogy a pápa e követtség folytán megadta Forgáchnak a dispensatiót s hogy meg nem nősült, csak azon mult, hogy «mediocriter» magához illő feleséget sem talált.

A dolog azonban nem ily egyszerű.

Előre kell bocsátanunk — s itt végre-valahára azon helyzetben vagyunk, hogy Forgách születése évet végleg megállapíthatjuk — hogy Forgáchot 1556 augusztus 7-ikén nevezte ki Ferdinánd váradi püspökké,⁴ midőn, mint maga Forgách írja, 21. évében volt.⁵ *Forgách tehát*

1535-ben született. Ez megfelel teljesen annak, a mire a természetes következtetés vitt, midőn így irtam: «Visszamenőleg ez alapból (Forgách Imre adatából, hogy ő [a hetedik gyermek] 1580-ban 41. évében van)¹ Ferencz születését 1535-re tehetnők.»² De hozzá tettem, hogy előbbre kell tennünk és pedig azért, mivel a számára 1560 július 17-ikén kiállított pápai megerősítő bulla azt irta, hogy Forgách elérte a püspökségre törvényes kort, vagyis 30. évét betöltötte.³

Mivel a «te in legitima ætate constitutum» csak «stilus curialis»-nak bizonyul a pápai bullában, szinte hajlandók volnánk a bullának ezen kifejezést is «ad te *Presbyterum* Nitriensis... Diocesis... direximus oculos nostræ mentis» csak megszokott mondásnak venni s arra gondolni, hogy Forgách talán fölszentelt pap sem volt. Azonban Forgáchnak e tekintetben való kétséges, roppantul burkolt kifejezései már gyanakodóvá tesznek.

Egyébként térjünk a dolog tárgyalására.

XIII. Gergely pápa 1572 május 13-ikán választott a katolikus egyház fejévé.

Báthory István Erdély buzgó katolikus fejedelem követtséget küldött a pápához. Követe

¹ Forgách Ferencz élete, Századok, 1896. évf. 636—637. ll.

² Szilágyi, Erd. Országgy. Eml. II. k. 429. l.

³ Károlyi közl., Századok, 1880. évf. 756—757. ll.

⁴ A kinev. okl. az orsz. levéltárban, eml. Bunyitay, A nagyváradi püsp. tört. I.

⁵ V. ö. Forgách és Báthory alább tárgyalandó leve-

leit, 1572-ből, Vat. ltár, Nunt. Poloniæ, vol. 6, fol. 144, 147 és Theiner, Annal. Eccl. (Róma, 1858) I. k. 35., 36. ll.

¹ Forgách Imre naplója. Turul, VII. évf. 70. l.

² Id. ért. Századok, 1896. 520. l.

³ A pápai kinev. bulla a Nemz. Múzeum Forgách levéltárban.

Berzeviczi Márton volt,¹ ki 1572 szeptember havában ment Rómába.

Kevéssel ennek megérkezése után Báthory István levelet is ír a pápához.²

Elődünk II. János uralkodása alatt, úgymond, Erdélyországban az őrtenkség oly hatalomra jutott, hogy a kath. egyházat végső veszedelem fenyegette. De mióta mi Isten jóvoltából a hatalomra jutottunk, az igaz hit ismét visszaszerezett, sőt Isten kegyelméből jelentékeny gyarapodását szemlélhetjük.

Magyarország területén számosan, a székely földön úgyszólván az összes lakosság visszavette a római kath. egyház szertartásait; több monostor tanult és ájtatos szerzetesekkel diszlik, egyházi szerekkel el van látva.

A mi egész családjunk és ősi birtokaink állhatason hivei maradtak a katolikus egyháznak, melynek terjesztésén, visszaállításán előkelő férfiak, köztük Forgách Ferencz kancellár fáradoznak.

Ezt a gimesi Forgách Ferencz bárót, folytatja, mikor 21. évében volt, Ferdinand király a váradi püspökség czimével emelte s egyszerűen kilátásba helyezte neki, hogy magát a püspökséget is, melyet azidétt II. János király birt, meg fogja kapni. «Interim etiam gradus seu ordines, quos vocant clericales assumserat, nullis tamen vel celebratis sacris, vel tactis religiosissimis rebus».

Szándékosan nem fordítjuk le ezen nagyon kétértelmű sorokat. Nemcsak mi nem értjük, de, mint a pápának alább tárgyalandó levele mutatja, magában a pápai udvarban sem voltak vele tisztában. Az «ordines clericales» jelenthetné a kisebb papi rendeket, de viszont a «nullis celebratis sacris» kifejezés arra mutat, hogy fölszentelt pap volt, mert a «sacra celebrare» kifejezés misézést érthetünk, a mit tudvalevőleg csak áldozópappá szentelt egyén végezhet.

Utóbb, mondja tovább Báthory, megunván Forgách a várakozást, Miksa császár beleegyezésével lemondott a cziméről s ettől fogva a dolgok különféle állásában s az idők veszedelmes váltakozása közt a politikai ügyekben buzgalommal és jó példával annyit szolgált ennek az országnak (Erdélynek), a mennyit más nem volt volna képes szolgálni.

Mert azonkívül, hogy legnagyobb tekintélyben álló ember nálunk s főlemlítésre méltóan képzett és vallásos, hitbuzgóságával s a kato-

likus érdekekért való törekvésével kitűnik, semmit sem mulaszt el, a mivel a katolikus vallást előmozdithatja.

Kérjük tehát Szentségedet, zárja be levelét, hogy rokonunkat azoktól az «ordines clericales»-tól fölmenteni s ezzel lelkiismeretét minden zavartól és aggságoskodástól megmenteni kegyeskedjék.»¹

Forgách megelégedett ugyan Báthory ajánlásával, ezért mondja, hogy «bőségesebben adnám elő Szentségednek ügyemet, ha a fölséges fejedelem követének meg nem hagyta volna, hogy ügyem okait hűségesen s részletesen adja elő Szentségednek», de azért, hogy a «váravárt hirt» mentől biztosabban megkapja, maga sem mulasztja el, hogy ügyéről ne írjon.²

Elmondja, hogy, midőn tanulmányait befejezve Italiából megjött, Ferdinand püspökké nevezte ki s azután, éppen úgy, mint Báthory, leírja az élete változását előidéző körülményeket, hogy «assumsi ordines illos, ut vocant, clericales, per quos ad Episcopatus fastiguim ascenditur . . . nulla adhuc religiosa re tanta nedum divina peracta . . .» s folytatólag elmondja, hogy letevén czimét Olaszországba menet, majd Erdélybe jött, mert, úgymond, «állásomnak ilyen kétes állapotában debui consilium capere de deponendo gradu, quam ulterius in sacris ordinibus progredi».

Különben már V. Pius alatt akart folytatni, el is készítette a fölmentést kérelmező iratát, de, mialatt készülődött, a pápa meghalt, most tehát őt kéri, hogy azon «gradus clericales»-tól mentse föl.³

Ugyanazokkal a burkolt kifejezésekkel találkozzunk itt is, mint Báthory levelében. Fölvette a rendeket, melyeken a püspökségig emelkedik, de hisz éppen előtte van az ordo presbyteratus, az áldozópapság; nedum divina peracta, mondja, de a «divina peragere» kifejezés is jelent annyit, mint misét mondani, tehát, úgy látszik, mintha a *joga* meg volt volna, hogy misét mondjon, vagyis föl lett volna szentelve áldozópappá.

Berzeviczinek, Forgách leveléből kitetszőleg, meg volt hagyva, hogy részletesen adja elő az ügyet. A pápa a bíborosoktól környezve december 12-ikén kitüntető szíveséggel fogadta Berzeviczit.⁴ Természetes, hogy szónak kellett lenni ezen alkalommal Forgách ügyéről s a pápa ennek a szavaiból sem tudta megérteni, fölszentelt pap-e a kancellár vagy sem.

¹ Az alább említett levélből látszik. — E részben érdekesen egészül ki azon pár sor, melyet bold. Szilágyi az Erd. Országgy. Eml. idézett helyén Báthory követségéről ír, s érdekes adalék azon életrajzhoz, melyet Berzeviczy a Századok 1898. évfolyamban B. Márton erdélyi kancellárjáról, Forgách utódjáról írt.

² Vat. ltár, Nunt. Polon. vol. 6, fol. 147. Theinernél is, id. m. Kelt Gyulafehérvárott, 1572 szeptember 15-ikén.

Turul. 1899. III.

¹ Az aláírás: Devotus et humilis servus Stephanus Bathory, Voyvoda Transsylvaniae.

² Vat. ltár, Nunt. Pol. VI, 144. Theiner, id. m. 35. l.

³ 1572 szeptember 15-ikén Gyulafehérvárról keltezt levelét mint «Franciscus Forgách Transsylvaniae Cancellarius» írja alá, minden egyházi czim nélkül.

⁴ Theiner id. m. I. k. 36. l., v. ö. Berzeviczi levelét alább.

Különben Berzeviczi egy kis kellemetlenséget okozott ezen fogadtatáskor Báthorynak, mert ezt a pápa előtt tartott üdvözlő beszédében fejedelemnek czimezé. Miksa ezen megütközött s felelősségre vonta utóbb Báthoryt, ki azonban megadta a magyarázatot, hogy a levélben mindütt vajda van írva,¹ de nyilvánosan nem lehetett másképpen tenni, mert Miksa és közte a viszony titkos, s nagy baj nélkül nem lehetne nyilvánosságra hozni.²

A mit azonban Báthory a maga eljárásáról irt s a mit Berzeviczi Márton a kardinalisok előtt róla a pápának elmondott, az tetszett XIII. Gergelynek. Deczember 29-iki levelében³ magasztalólag emlékezik meg Báthory hitbuzgóságáról, s buzdítja tovább is hasonló működésre, mit azzal is mutasson meg, hogy elfogadja javaslatát a püspökségek visszaállítására vonatkozólag.

Majd rátér Forgách ügyére s többi közt azt mondja, hogy, ha áldozópap, állítsa valamely püspökség élére, de magának Forgáchnak is ír.⁴ Jobb szerette volna, ha megmarad állásában, követve az apostol szavát, hogy maradjatok azon hivatásban, melyre hiva vagytok és ha nem gondol arra, hogy megfeleleségesedik. Ha nehézségei voltak állásában, kérte volna az Isten segítségét, mi bizonynyal nem maradt volna el. Különben is, ha most baja, nehézségei voltak, még több lesz, ha felesége, gyermekei lesznek. «Ha másképpen tész, magadra vess, ha megbánod», mondja neki a pápa. Egyébként Báthory kérésére megtesz neki annyit, hogy az *alszerpapságtól és szerpapságtól* fölmenti, de az *áldozópapi rendet*, ha esetleg abban van («mert nem eléggé teszik nyilvánvalóvá ezt a te vagy

magának Istvánnak levele») *semmiképpen sem akarjuk érinteni.*¹

Egyébként mindenről bőséges fölvilágosítást fog adni a mi «kedvelt fiunk» Berzeviczi Márton, kinek mindenben teljes hitelt adhat.

Berzeviczire hasznosan folyt le a követség, mert a pápa a comói biboros ajánlatára kitüntette, úgy látszik, lovaggá tette, mert levele alatt, melyben ezen biborosnak a közbenjárását megköszöni, «eques» aláírást is használ.² Ugyancsak küldöttsége alkalmával ígéretet nyert, hogy megkapja a pápa arczképes emlékérmét, mit hazulról is sürgetett «nem üres, hiu fitogatás végett, hanem azért, hogy utódaira hagyva családjában örökké éljen XIII. Gergely emléke.»

Haza érve kiegészíthette szóval azon tudósítást, melyet a pápa levélileg Forgáchnak küldött.

Kétségtelenül maga a szerpapság alól való fölmentés, melyet a pápa megadott, igen nagy kegyelem, mert ezen rend alól a fölmentések igen ritkák s az egyháztörténelem alig néhányról tud említést tenni.

Már most mi volt Forgáchcsal, nem tudni. Az a körülmény, hogy tényleg nem nősült meg, arra mutatna, hogy felszentelt pap volt, mit a püspökké nevező bulla is mutat; Dudithoz irt levele arra vallana, hogy nem volt felszentelve áldozó papnak. Lehet tehát az is, hogy hatott rá a pápa intése; vagy a nehézségek, melyekkel nősülése terve kapcsolatba jött, csakhamar beállt betegeskedése, mely Olaszországba vitte, hol még dolgozni akart történelmi művén, mert okleveleket vitt e célra magával,³ akadályozták őt meg terve megvalósításában.

SÖRÖS PONGRÁCZ.

¹ «Presbyteratum, si forte in eo es (nam non satis id declarant tuæ, aut ipsius Stephani litteræ) nulla ratione attingendum putaremus.»

² Ego autem, írja Gy.-Fehérvárról 1573 július 21-ikén, Tuæ Amplitudini im mortales gratias ago; quod me indignum eo honore te auctore Summo Pontifice istic exornavit Martinus Berzeviczejus Eques et Consil. Illustr. Princ. Transsylv. Vat. Itár. Nunt. Germ. Vol. 26, fol. 52, Theiner, id. m. 128. l.

³ Acsády, Magyarország három részre oszl. tört.-ben.

¹ Mint fent aláírását idéztük, tényleg így írta magát. V. ö. erre már előbbi időből Miksa panaszát. Erdélyi Országgy. Eml. II. k. 418. l.

² Erd. Országgy. Eml. II. k. 429. l. 2. jegyzet.

³ Vat. Itár Reg. Gregorii XIII. Ann. I. epist. 300. fol. 401.

⁴ Ugyancsak deczember 29-ikéről keltezett lev. folytatólag u. ott epist. 302. f. 405.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató választmánya f. évi szeptember hó 28-ikán *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt ülést tartott, *Aldásy Antal, Békefi Reming, Boncz Ödön, Fraknoi Vilmos, Majláth Béla, Nagy Gyula, Szinnyi József* ig. vál. tagok, *Tóth Arpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* titkár vettek részt.

Az elnök az ülést megnyitván, *Majláth Béla* ig. vál. tag felolvasta «Czimeres doktori oklevél 1647-ből» című értekezését, mely a «Turul» jelen füzetében lát napvilágot.

Fejérpataky László másodelnök bemutatta és fölvilágosító megjegyzésekkel kísérte I. Károlynak bizonyos Imre fia Miklós részére 1326 április 7-ikén adott oromdisz-adományozó oklevele fényképmásolatát, melyet a vasvár-szombathelyi káptalan levéltárában őrzött eredetiről a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára szerzett meg levéltári osztálya számára.

A folyó ügyek folyamán a titkár jelentette, hogy *Burchard Belaváry* Konrád főrendiházi tag 100 frt alapítványnyal az alapító tagok sorába lépett. Kivüle a társaság tagjaivá választottak: pártoló tagul

báró Gyórfy Pál földbirtokos Szilágy-Kocsmáról (aj. a titkár), évdijas tagokul *Bothfalusi Both Tamás* Eperjesről (aj. Meliorisz Béla), *Ujhelyi Hugó* kincstári ügyész Nagybányáról és *Lussich Károly* dr. kir. közjegyző Karán-Sebesről (aj. a titkár).

A titkár jelentette, hogy a nagyszebeni román irodalmi és közművelődési társaság a csereviszonyra vonatkozó ajánlata elfogadásáért írásban mondott köszönetet, a «Transilvania» című folyóiraton kívül összes eddigi kiadványait megküldte a társaságnak. A budapesti tudományos egyetem történelmi szeminárium igazgatósága szintén levélben mondott köszönetet a Turul 1893—1898. évi folyamai megküldéseért.

Jelentést tett továbbá a titkár a felől, hogy a Petőfi-társaság a Petőfi Sándor halálának 50-ik évfordulója alkalmából Segesvárott rendezett emlékünnepre a társaság meghivatván, azon az elnökség intézkedéséből *Fejérfataky László* másodelnök, *Komáromy András* ig. vál. tag és a titkár által képviseltette magát. A Petőfi-társaság egyidejűleg a Petőfi-ház fölépítésének költségeihez adakozási ívet is küldvén a társaságnak, az ig. választmány felhatalmazta a titkári hivatalt, hogy a mennyiben a társaság tagjai a gyűjtéshez a társaság útján óhajtanának hozzájárulni, adományaitkat átvegye és annak idején rendeltetési helyére juttassa.

Tóth Árpád társulati pénztárnok jelentése szerint a társaság pénztárának állása az ülés napján a következő volt:

Bevétel 1899 január 1-től	2160 frt 80 kr.
Kiadás	1845 „ 77 „
Pénztári maradvány	315 frt 03 kr.

Vagyonállás.

Értékpapirokban	11,300 frt — kr.
Kötelezvényekben	2,600 „ — „
Kötelezvény nélküli alapítványok ..	500 „ — „
A középkori czimeralbum és a Nemzeti Zsebkönyv céljaira takarékpénztárban elhelyezve	300 „ — „
Pénztári maradvány	315 „ 92 „
Összesen	15,015 frt 03 kr.

Az igazgató választmány f. évi január 26-ikán hozott határozatából kifolyólag elhatározta, hogy a nagygyűlést december hó első felében az elnökség által kítűzendő napon a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében fogja megtartani. A nagygyűlés napirendje következőképp állapotott meg: 1. Elnöki megnyitó. 2. Az üresedésben levő másodelnöki szék betöltése. 3. Komáromy András emlékbeszéde Nagy Iván felett. 4. Titkári jelentés. 5. Pénztárnoki jelentés.

Végül a titkár bejelentette, hogy az ig. választmány kebelében 3 hely van üresedésben, és felkérte az ig. választmány tagjait, hogy e helyek betöltésére vonatkozó ajánlataikat az alapszabályok 19-ik §-a rendelkezéséhez képest a nagygyűlést megelőző ig. választmányi ülés előtti napig, tehát december 29-ikéig szíveskedjenek a titkári hivatalhoz benyújtani.

Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Majláth Béla* és *Szinnyei Főzsef* ig. vál. tagokat kérvén fel, ezzel az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410—1437.). Verzeichnet von Wilhelm Altmann. II. Bd. Innsbruck, 1897—98.

Altmann becses munkája be van fejezve, kiszámíthatlan hasznára nemcsak az általános, hanem a magyar történetnek is. A benne foglalt adatok tömegéről fogalmat nyújthat az, hogy nem kevesebb mint 12,222 oklevélkivonatot közöl Zsigmond uralkodásának utolsó 27 évéről. Az oklevelek közt igen sok a főleg ránk, magyarokra vonatkozó; de akad akár hány tisztán magyar érdekű, magyar kancelláriai kiadvány is.

Folyóiratunk olvasóit elsősorban a heraldikai és pecsétani tárgyú okiratok érdeklik. Miután a Zsigmond korabeli czimeresleveleink pontosabb vizsgálatánál a birodalmi armálisok ismerete nélkülözhetetlen, már az első kötet megjelenésekor közöltük volt az Altmann könyvében található ide vágó regesztákat. (1897. évf. 44. l.). Ezen közleményünk kiegészítésére kiszedtük a második kötetből is a czimeradományozó, bővítő, javító stb. leveleket, a melyek közt egy magyar embernek szóló is van, egy pedig Zsigmond egyik ismeretlen magyar czimeradományának emlékét őrzi.

A heraldikai regesták száma a második kötetben jóval nagyobb, mint az elsőben volt. Ott összesen 102 czimeradományt találtunk, itt, hasonló időtartamról (1425—1437) 278-at. Adjuk őket kor szerint, úgy, a mint Altmannál találhatók, megjegyezvén, hogy a német nyelvűeket csillaggal jelöljük meg.¹

*1425 január 9. Bécs. Thefenhule János. (Czjl.)
1425 január 16. Bécs. Sleibingsi Péter Iglauból. (A birodalmi igtatókönyvben át van húzva.)

1425 január 17. Bécs. Schwarzenberg Walter Friedbergből. (Cznl.)

1425 január 17. Bécs. Johannes de Turna Bellifortis. (Cznl.)

1425 január 18. Bécs. Grüningeni Lanstein János. (Közjegyzői kinevezés és czimerlevél.)

1425 február 21. Szarvkő. Czimerjavító levél Greisenckger János, Frigyes osztr. főhg. kamarása. (Czjl.)

1425 márczius 1. Nagyszombat. Stuessy Rudolf Zürichből.

1425 február (?) Tata? Muli János és Vilmos testvérek, s egy másik Muli János. (Czjl.)

1425 április 17. Székesfejérvár. Antonius Wittonis Haxin.

1425 május 11. Tata. Alram András.

1425 június 6. Buda. Werstadi Miklós mainzi városi inok.

1425 június 8. Buda. Waldorfi Schurgin Keresztély.

1425 július 9. Visegrád. Lutz Hochherz Erfurtból. (Czjl.)

1425 augusztus 10. Buda. Brust Gáspár, Menyhárt és Boldizsár.

1425 augusztus 28. Buda. Beeck János.

1425 szeptember 1. Buda. Sultzi János.

1425 szeptember 26. Pozsony. Rawch András (Cznl.)

1425 december 4. Esztergom. Spiesz Henrik. (Czml.)

1426 január 9. Trencsén. Sticke Konrád (Czm. és jl.)

¹ A zárójelbe tett rövidítések: Cznl. = czimeres nemeslevél; Czml. = czimer-megerősítő levél; Czjl. = czimerjavító-levél; Czuj. = czimerujítás; Czv. = czimerváltoztatás.

- 1426 márczius 13. Bécs. Eberhard-fia Albert a bécsi sz. István templom kanonokja, Brémából, és Hoyai Arnold-fia János. (Ez utóbbit még az nap káplánjai közé veszi fel Zsigmond).
- 1426 márczius 26. Pozsony. Reklöke Reinhard a brémai Szent-Eusták templom kanonokja és Truper Henrik ugyancsak odavaló polgár.
- 1426 május 1. Esztergom. Scharfzand Lajos és Vilmos.
- 1426 május 1. Esztergom. Schultheiss Jakab.
- 1426 május 1. Esztergom. Sulzi János.¹
- 1426 május 1. Esztergom. *Albeni János zágrábi püspök* (1420—33.) *birodalmi kanczellár, Albeni Henrik pécsi püspök és ennek fivére Albeni Rudolf.* (Czm. és jl.)
- 1426 június 6. Tata. Meutingi Ulrik és János Augsburgból.
- 1426 szeptember 4. Buda. Zilioli de Pilicariis Jakab Ferrarából. Palotagrófi kinevezés és czimerlevél.
- *1426 szeptember 29. Buda. Zsigmond megerősíti Stein János törvénytelen fának, Henriknek Wenzel királytól nyert törvényesítését és megengedi neki, hogy atyja czimerét viselhesse.
- 1427 január 3. Brassó. Czimermegerősítő- és javító levél Maslin János Rottweilből. (Czm. és jl.)
- 1427 február 1. Brassó. Gerlau János. Schönbrunnból.
- 1427 február 24. Brassó. Bossner János.
- 1427 április 9. Földvár. (Erdély.) Kappfer Jodok és társa Coler János.
- 1427 április 23. Brassó. Wrecht Fridrik Miklós Dankából.
- 1427 május 25. Sepsi-Szent-György. Lerchenfelder Heimram straubingi polgár.
- 1427 nov. Nándor-Fejérvár. Edlerawer Herman.
- 1428 február 10. Nagyszombat. Fuchsensteiner János Glaubendorfól.
- 1428 július 9. Kövény. Lovag Chelli de Bengenenis, a művészetek és a gyógyászat doktora Pergolából.
- *1429 február 18. Kassa. Merbot Miklós.
- *1429 április 10. Pozsony. Amhart Lajos.
- 1429 április 17. Pozsony. Baworovi Márton. (Cznl.)
- 1429 április 29. Pozsony. Czimerlevél Specklin Bertholdnak.
- 1429 június 11. Pozsony. Grünwald Vilmos kir. familiaris.
- 1429 június 11. Pozsony. Gretzer János Nürnbergből.
- 1429 június 13. Pozsony. Reypoldsdorf Horen Henrik.
- 1429 júl. 8. Pozsony. Freitag Miklós Égerből. (Czv.)
- 1429 július 26. Pozsony. Falb Albert.
- *1429 szept. 29. Pozsony. Brune János és Péter (Czv., miután a velük ellenséges viszonyban élő rokonaikkal, Brune Antal és Jánossal nem akarnak egy czimert viselni.)
- 1429 szept. 29. Pozsony. Chosietowi Venczelnek.
- 1429 november 13. Pozsony. Offenburg Hermann Báselből. (Czjl.)
- 1429 november 25. Pozsony. Spett Jánosnak.
- 1429 decz. 26. Pozsony. Leonis János jogtudor.
- 1430 január 10. Pozsony. Goldener János, Konrád és Herman.
- 1430 január 16. Pozsony, Niger Konrád Burkasd-szellből. (Czv. a törökök és csehek elleni háboruban teljesített szolgálataokért.)
- 1430 február 9. Pozsony. Meinel Konrád és fia János. (Czml.)
- 1430 márczius 4. Pozsony. Schenk Péter Waibstadtól. (Cznl. a Német-, Magyar- és Csehországban teljesített szolgálataokért.)
- *1430 május 1. Schintaw. Schaffer György és Miklós. (Csehországban tett hű szolgálataokért.)
- *1430 május 5. Schintaw. Winheim János.
- *1430 máj. 12. Schintaw. Heidersdorf Frigyes. (Czjl.)
- 1430 május 31. Schintaw. Konstanzi Fhinger Henrik. (Czm.)
- 1430 július 3. Bécs. Romersheimi Henrik és Jakab. (Ugyanaznap nyerték törvényesítésüket.)
- 1430 július 21. Bécs. Ponhammer János.
- 1430 július 22. Bécs. Brawn Bernát.
- 1430 július 22. Bécs. Reisach Keresztély. (Czuj.)
- 1430 július 22. Bécs. Liechtenstein Ottó. (Meissau Ottóól hagyományozott czimer megerősítése.)
- 1430 augusztus 7. Pozsony. Fröschel György (Czjl.)
- 1430 augusztus 17. Passau. Jawser Rudolf, Mihály és Jobst. (Czimert és lovagi rangot megerősítő levél; aug. 22-ikén még egy példányban kiadatott.)
- 1430 augusztus 21. Passau. Awnbeck Márton.
- 1430 október 14. Nürnberg. Usmer Frigyes.
- *1430 október 16. Nürnberg. Mesnang János.
- *1430 okt. 28. Nürnberg. Grüner János és Miklós.
- 1430 nov. 11. Ulm. Ritter János Ulmból. (Czml.)
- 1430 nov. 11. Ulm. Aichstetter Frigyes.
- 1430 nov. 13. Ulm. Hutner Konrád.
- 1430 nov. 17. Ulm. Fridung Konrád. (Czml.)
- 1430 november 17. Ulm. Bechel Péter.
- 1430 december 2. Überlingen. Linsen János, Ulrik és Henrik.
- 1430 december 4. U. ott. Suter János és Konrád.
- 1430 december 6. U. ott. Vogelweider János és András.
- 1430 december 6. U. ott. Watti Hugó, János és Konrád és nagybátyjuk Watti Péter.
- 1430 december 26. Konstancz. Carterii Péternek, Amadé szavojai herczeg titkára. (Cznl.)
- 1430 december 29. Konstancz. Mőtele János, Rudolf és Miklós. (Czjl.)
- *1431 január 10. U. ott. Schorendorf János.
- 1431 január 13. Konstancz. Kalen János Braunschweigből.
- 1431 január 15. Konstancz. Turner Lutfried Konstanczból.
- 1431 január 17. Konstancz. Kalcheimi Kraicht Albert, Zokko, János és Gérárd. (Cznl.)
- 1431 január 20. Konstancz. Laufner Konrád Kempenből. (Cznl.)
- 1431 január 29. Reutlingen. Lutzen Jakab, Henrik és Jodok.
- 1431 február 1. Gmünd. Beygaw András.
- 1431 február 7. Nürnberg. Spilner György Grossenauból.
- 1431 márczius 5. Nürnberg. Kapfhauser János Herenbergből.
- 1431 márczius 7. Nürnberg. Dowbe Jakab és Wachenheimer Péter.
- *1431 márczius 7. Nürnberg. Maurawer Henrik Salzburgból.
- 1431 márczius 8. Nürnberg. Opitz Péter.

¹ Ugyanez már 1425 szeptember 1-én kapott volt czimerlevelet.

- *1431 márcz. 9. Nürnberg. Rawhenberger János.
 1431 márcz. 11. Nürnberg. Waldorpi Péter.
 1431 márczius 11. Nürnberg. Hetter Herbertnek Rechenlingshausenből.
 1431 márczius 13. Nürnberg. Schonbaschen Henrik, Bettenhauseni János és Judenbachi alias Schröter Konrád.
 1431 április 2. Nürnberg. Jacobus de Rotulo genfi polgár.
 1431 április 3. Nürnberg. Wyssnowi Mikite. (Czjl.)
 1431 április 5. Nürnberg. Herrant Mihály, Rinót és Erdhárd.
 1431 április 15. Nürnberg. Awrochi Hund Frigyes. (Czjl.)
 1431 április 16. Nürnberg. Meyenberg János mester.
 1431 április 16. Nürnberg. Fink Frigyes.
 1431 április 16. Nürnberg. Senn Ulrik Sanct-Gallenből.
 1431 április 23. Nürnberg. *Clemens de Sancto Georio*.
 1431 április 27. Nürnberg. Suntheim Jánosnak.
 1431 április 29. Nürnberg. Rot Seitz és János (Czml.)
 1431 május 24. Éger. Scheiditz Henrik.
 1431 május 29. Éger. Peter Miklós és fia Miklós.
 1431 május 29. Éger. Sewer András.
 1431 június 4. Bamberg. Stockman másképp Hitzemplitz János.
 1431 június ? Nürnberg. Müller János Tübingenből.
 1431 június 15. Nürnberg. Edlerawer Herman.
 1431 június 19. Nürnberg. Gresel Ulrik.
 1431 június 20. Nürnberg. Frankfurter János. (Cznl.)
 1431 június 24. Nürnberg. Fewer János, Miklós és Erhard.
 1431 június 29. Nürnberg. Vogt Wigand és János Richelsheimből.
 1431 június 29. Nürnberg. Nawí Loyos.
 1431 július 2. Nürnberg. Wagenpfil Péter mester.
 1431 július 3. Nürnberg. Med. doctor Wilgen Gottfried.
 1431 július 6. Nürnberg. Medic. doctor Lochner János. (Czml.)
 1431 július 9. Nürnberg. Adenolt, másképp Eckart Jobst.
 1431 július 24. Nürnberg. Alspacher alias Widman János mester és vérokona Widman János.
 1431 aug. 4. Nürnberg. Colner János és Sebald.
 1431 augusztus 4. Nürnberg. Studenecker Oswald.
 1431 augusztus 4. Nürnberg. Goschel Keresztély.
 1431 augusztus 4. Nürnberg. Nemes Ciriferi Orbán jogtudor Salins-Moutiersből. (Czml.)
 1431 augusztus 4. Nürnberg. Newenburgi János.
 *1431 augusztus 18. Nürnberg. Span Mátyás.
 1431 aug. 20. Nürnberg. Stock Miklós és János.
 1431 augusztus 24. Nürnberg. Johannes de Pratis mester és jogtudor Cremából. (Czml. és palotagrófi kinevezés.)
 1431 augusztus 25. Nürnberg. Goldner Konrád és Herman. (Czml.)
 1431 augusztus 28. Nürnberg. Stock János és Miklós. (Czml. Ugyanezek egy héttel előbb czimerlevelet kaptak.)
 *1431 szept. 7. Augsburg. Görlitzi Schmidt János.
 *1431 szept. 8. Augsburg. Kol Ulrik.
 *1431 szeptember 12. Landsberg. Brisacher Markvárd Konstanzból, a király udvari cselédje és ennek fivérei János, Bertold, Konrád és Henrik. (Lovagi ranggal.)
 1431 szeptember 19. Lindau. Bissinger Miklós, Henrik és János. (Czml.)
 *1431 október 16. Feldkirch. Ulmi Ehinger János, Walter és Konrád. (Czjl.)
 1431 október 28. Feldkirch. Volker János Szulzbachból. (Czml.)
 1431 november 25. Milano. Pirger János.
 1431 nov. 25. Milano. Petrus de Castro Martini.
 1431 decz. 5. Milano. Belmanulus de Penna. (Czml.)
 1431 december 6. Milano. Posch Jakabnak Kunstet-tenből.
 1431 december 6. Milano. Masuerii másképp Jordán Bernát Lyonból és fivére Péter. (Cznl.)
 1431 decz. 10. Milano. Walter de Tongris. (Cznl.)
 1431 december 11. Milano. Sunnawer Fülöp.
 1431 december 13. Milano. Dinstel György.
 1431 december 14. Milano. Hawrank János.
 1431 december 30. Piacenza. Wyheri János.
 1432 január 17. Piacenza. De Bonificiis Bonifác, Péter és Miklós, s unokatestvérük Galeazzo. (Cznl.)
 1432 január 18. Piacenza. Petrus de Comprioribus és fia Lajos.
 1432 február 25. Piacenza. Franciscinus de Arnoldis de Quistello fiai Amorotus, Feragutus és Tádé Mirandolából.
 1432 márczius 6. Piacenza. Kern Miklós.
 1432 márczius 11. Piacenza. Meszner Konrád.
 1432 márczius 11. Piacenza. Hütel György és Lajos. (Czml.)
 1432 márczius 15. Piacenza. Mirandolai János és Ferencz. (Engedély, hogy czimerükbe Luxemburg herczegség czimerét felvehessék.)
 1432 márczius 25. Parma. Frey Frigyesnek Konstanczból.
 1432 márcz. 25. Parma. Radmannsdorffi Gáspár.
 1432 márcz. 25. Parma. Rüdingeri Keresztély.
 1432 április 5. Parma. Terlagoi lovagok. (Cznl. birod. nemességről. Az eredeti a Terlagoi grófnál.)
 1432 júl. 1. Lucca. Schwartz Konrád és János. (Czml.)
 1432 július 27. Siena. Laurentii János. (Ugyanaznap törvényesítettett).
 1432 aug. 24. Siena. Tafler Konrád.
 1432 aug. 31. Siena. Belzi Bereczk-fia Henrik.
 *1432 szept. 15. Siena. Kircz Frigyes
 1432 szept. 29. Siena. Sigwein János. (Czml.)
 1432 október 5. Siena. Fechenheimer Maternus mester és fivérei János, Jakab, Gilbert és Ádám.
 1432 október 9. Siena. Seng Zsigmond.
 *1432 december 4. Siena. Hosman Mátyás.
 *1432 december 4. Siena. Sparenlaib Pál.
 *1432 decz. 19. Siena. Moytrodi Pucking Vilmos.
 1432 decz. 19. Siena. Nuczel Mihály, Lörincz és János.
 *1432 decz. 29. Siena. Haspel Konrád.
 1433 január 1. Siena. Bechem Ottó.
 1433 február 18. Siena. Czissei Kolos, a király szolgálója. (Cznl.)
 1433 április 18. Siena. Narducius Simon-fia Károly Perugiából.
 1433 április 19. Siena. Hurter Henrik.
 1433 április 19. Siena. Lacki Péter. (Nem magyar. Lach, más néven Laak, Ausztriában van.)
 1433 április 19. Siena. Reiffing Bertalan.
 1433 május 21. Róma. Bochowi Venczel, császári

kancelláriai jegyző. (Cznl. Ugyanazon napon felveszi őt a király familiarissai közé).

*1433 máj. 21. Róma. Brisacher Markárd, a király szolgálja és udvari ember, a kit előbb a király a Tiberis hidján lovaggá ütött. (Nemesítő és czjav. levél, mely Markárd testvéreinek, János, Bertold, Konrád és Henriknek is szól. Erdekes, hogy ugyanezek már 1431 szeptember 12-ikén Landsbergben kelt oklevéllel lovagi rangot és czimert kaptak.)

1433 május 31. Róma. Sannawer Miklós, Albert osztrák hg. követe, a kit a király a Tiberis hidján lovaggá ütött.

1433 május 31. Róma. Hasonlókép Beheim Sebaldot.

1433 május 31. Róma. Haller Erhárd és Pál. (Czjl.)

1433 május 31. Róma. Truchsess Ulrik. (Czjl.)

1433 május 31. Róma. Stock János és Miklós. (Czjl.)

1433 május 31. Róma. Blulyn Ulriknak Sulburgból.

1433 május 31. Róma. Probischc Germán Reynből.

1433 június 2. Róma. Wehinger György.

1433 jún. 7. Róma. Baworowi Lechowski Venczel.

1433 június 17. Róma. Hersseli Richart Henrik, a király persevantja.

1433 június 20. Róma. Knygt János Angolországból. U. akkor, u. ott. Knonowi Meyer Konrád.

U. akkor, u. ott. Hert Lénárd.

U. akkor, u. ott. Stebler alias Graff Mihály.

U. akkor, u. ott. Schwartzmurer Jakab és másik Jakab testvérek.

U. akkor, u. ott. Escher Gottfrid.

1433 június 21. Róma. Chapman János Angliából.

1433 június 22. Róma. Capalati János lovag, a király fegyvernöke.

1433 jún. 28. Róma. Escher Götz lovag Zürichből. (Eredetije a családnál Zürichben.)

1433 június 29. Róma. Ghinazo de Azonibus Sienából. (Cznl.)

1433 július 2. Róma. Heiden Márton, Ottó és Konrád. (Czml.)

*1433 július 10. Róma. Rummel Ferencz, János, Henrik és György. (Czml.)

1433 július 13. Róma. Beheim Konrád Gross-Kunrewtből.

1433 július 13. Róma. Schlick család. (Czböv. Nincs a birod. igdatókönyvben s úgy látszik hamisítvány, mint a Schlickek oklevelei jórészben.)

1433 július 14. Róma. Neckel János és Mihály.

*1433 július 14. Róma. Holger Mihály.

1433 július 18. Róma. Schwertzel István.

1433 július 20. Róma. Benvenuto Jacobi Crode jogtudor Bolognából.

1433 július 30. Róma. Petrus de Quercu alias Duchesne Brüsselből. (Cznl.)

1433 augusztus 1. Róma. Jochskonis János Niklasdorfól. (Palotagrófi kinevezés és czml.)

1433 augusztus 1. Róma. Angelus de Ponte Perugiából. (Cznl.)

1433 augusztus 6. Róma. Legniczi, másként Auri-faber Jeromos (Czml.)

*1433 augusztus 10. Róma. Gerlach Jakab Görlitzből, a ki német-, olasz-, magyar- és Csehországban hűségesen szolgálta a királyt.

1433 aug. 10. Róma. Altenbair Henrik és János. (Czml.)

1433 aug 12. Róma. Maffinus de Senago Modocciából. (Czjl.)

1433 aug. 22. Róma. Baptista de Scacolis Urbinóból.

1433 aug. 12. Róma. Poignar Bertalan.

1433 augusztus 15. A monte-rotondi táborban. Seger Henning Braunschweighból.

1433 aug. 20. Perugia. Mateo Pietro de Ubaldis jogtudor fiai Baldus és Péter. (Cznl.)

1433 aug. 28. Perugia. Monochuccius Venturacii de Campanisnak Perugiából. (Cznl.)

1433 augusztus 28. Perugia. Nicolaus Pauli de Gracianis Perugiából. (Cznl.)

1433 aug. 29. Perugia. Görlitz város (Czjl. s engedély zöld vagy sárga pecsétlő-viasz használatára.)

1433 szept. 1. Urbino. Nicolaus alias Brunellus de Scottis Perugiából.

1433 szept. 19. Ferrara. Nicolaus de Abacia.

1433 okt. 1. Pistoja. Aloisius de Verme részére. (A czimer az adományos magyar czimere után van szerkesztve. U. azon nap Zsigmond ezen Vermei Alajost Zimei Jakab veronai lovag fiát Sanguinetto grófjává tette.)

1433 november 11. Basel. Prawn János.

1433 december 6. Basel. Stawdinger György.

1433 december 10. Basel. Wirmlin Verner fiai Verner, Bertalan, Miklós és Márton. (Czml.)

1434 jan. 17. Basel. Krews Henrik Sachsenfeldenből.

1434 január 17. Basel. Wechsler Frigyes.

1434 jan. 17. Basel. Im-Hof János és hasonnevű fia.

1434 február 22. Basel. Stetern István Kalmunzból és fia Lénárt, Ulrik és János.

1434 márczius 23. Basel. Landespergi János.

*1434 április 3. Basel. Kircher János, a király hasonnevű protonotariusának fia (Czjl.)

1434 április 3. Basel. Zsigmond császár Rappolstein urának Smassmannak Wetzel Elzával kötött házasságát valódi házasságnak, gyermekeiket törvényeseknek és örökösödésre jogosultaknak jelenti ki; egyuttal Wetzel Elzát és utódait megnemesíti s neki a Dickei urak kihalása következtében gazdátlaná vált czimert adományozza.

1434 április 4. Basel. Diesbach Kolozs lovag.

1434 ápr. 4. Basel. Helchner Burkárd és fainak.

1434 április 4. Basel. Kelner Burkárdnak. (Czml. Azonos ez az előbbi Helchnerrel?)

*1434 április 4. Basel. Bugniet János és Miklós Freiburgból. (Czml.)

1434 április 4. Basel. Zimberman, másként Buchs Henrik. (Czml.)

*1434 április 5. Basel. Tzchatis Hugó Freiburgból. (Az apósa Murteni Gerhart János czimerét kapja.)

1434 ápr. 6. Basel. Sermonis Henrik és János. (Cznl.)

1434 április 10. Basel. De Garsiis Lajos és Márkus (Palotagrófi kinevezéssel.)

1434 április 13. Basel. Fridung Konrád.

*1434 ápr. 13. Basel. Meiger Miklós és Henrik. (Cznl.)

1434 ápr. 15. Basel. Obruster Han-nak nevezett Henrik.

1434 április 20. Basel. Boszna János és Antal

1434 ápr. 20. Basel. Ritenhofeni János és Péter. (Cznl.)

*1434 máj. 1. Basel. Hagen Ferencz. (Nincs a birod. igdatókönyvben. Az eredeti a strassburgi városi levéltárban van.)

1434 május 1. Basel. Nesselbachi Gillig. (Cznl.)

*1434 május 8. Basel. Laymugeni Erasmus. (Czjl., egyuttal engedély arra, hogy a saját czimere mellett Tegernbach várát is használhassa.)

*1434 máj. 10. Basel. Sulczbachi Volker János. (Cznl.)

*1434 máj. 11. Basel. Schonkint János Baselből (Czjl.)

*1434 decz. 6. Pozsony. Weider János Görlitzből. (Nincs a birod. igdatókönyvben. Gyanus, mert a keltezése hibás.)

*1434 decz. 8. Pozsony. Hegenheni Péter Baselből. (Czml.)

*1434 decz. 8. Pozsony. Herold János Baselből.

*1434 decz. 8. Pozsony. Thuring Verner, Bernát és Herman Baselből.

*1434 december 8. Pozsony. Surlin János, Detre és János-Konrád.

*1435 január 1. Pozsony. Cappel Hartung.

*1435 január 25. Bécs. Pfanzagel Ulrik bécsi polgárnak. (Nincs a bir. igdatókönyvben. Eredetije a bécsi csász. udvari levéltárban.)

1435 júl. 13. Brünn. Leroydei, alias Baffzky Venczel.

U. akkor, u. ott. Poit Simon.

U. akkor, u. ott. Murer Péter.

U. akkor, u. ott. Kernner Ulrik.

U. akkor, u. ott. Rued Pilgrim.

1435 aug. 9. Brünn. Brodecki János. (Cznl.)

1435 szept. 30. Pozsony. Heidenheimer Frigyes. (Cznl.)

1435 okt. 10. Pozsony. Ruckenber János. (Cznl.)

1435 (H. és kelt nélkül). Galeazzo de Bouromeis.

*1436 május 7. Pozsony. Planke János.

*1436 augusztus 14. Iglau. Zsigmond császár kinyilatkoztatja, hogy a czimeres-nemeslevél, melyet Wurmelin Verner fiainak adott, Colmár városának semmi jogát sem csorbitja.

*1437 január 8. Prága. Thyner János és másik Jánosnak. (Mulfer Gillig czimeréről.)

*1437 január 8. Prága. Sparenlaib Pál elbogeni polgár. (Czjl.)

1437 márczius 13. Prága. Böhmisch-Brod város.

1437 április 17. Prága. Rolbatz János Baselből. (Nincs a birodalmi igdatókönyvben. Eredetije a zürichi Antiquar. Gesellschaft gyűjteményében.)

*1437 júl. 24. Eger. Stahrembergi Rüdiger. (Czjl.)

1437 augusztus 2. Eger. Czettler Jobst. (Nincs a bir. igdatókönyvben. Az eredeti a berlini állami titkos levéltárban volt, de elveszett.)

Heroldokra vonatkozólag a következő három okiratot ismerjük meg az Altmann regestáiból:

1431 április 4. Nürnberg. Zsigmond kir. Frawenberger Ditriket heroldjává nevezi ki.

1433 június 3. Róma. A király kinevezi Mauserdorff Jánost a csehországi összes heroldok és poursuivantok fejévé és neki a «*Behemerland*» nevet adja. (A birod. igdatókönyvben át van húzva s mellé írva; *Vide in registro Boemie*.)

1433 június 17. Zsigmond czimert ad poursuivantjának Hersseli Richart Henriknek. (A czimerlevelek közt is közöltük.)

A tornákra vonatkozólag nagy érdekű adatot szolgáltat a következő oklevél:

*1431 július 13. Nürnberg. Zsigmond megengedi Nürnberg városnak, hogy trombitásokat és harsonásokat tarthasson. Ez évben Nürnbergben nagyszerű tornaünnepélyek voltak s muzikusokra kétségtelenül ép ezért volt szüksége a városnak.

Nem kevésbé érdekes azon 1430 szeptember 22-ikén, ugyancsak Nürnbergben kelt okirat, melylyel a király Sobyratzi Péternek helyre állítja becsületét és tisztességét, melyet azért veszített el, mert párviadalban győzelmet vett rajta Splani Hugó. A duellumra

Splani Hugó, másként Hugo de Villafranca del Penades több ízben kérte volt a király engedelmét, míg végre Frigyes brandenburgi örgróf közbenjárására megnyerhette. A küzdelem négy előkelő tanu jelenlétében 1430 szeptember 18-ikán történt meg s Péter legyőzetésével végződött. Milyen szomorú következményekkel járt ez a vesztes félre, mutatja a négy nappal később kelt oklevél, a melyben az elveszett becsületet a királynak kellett helyreállítani. «*Nos considerantes — mondja Zsigmond az oklevélben — quod duobus duellantibus alterum ab altero vinci necesse est, vel mutuis saltem amborum ictibus se prosterni, quibus tamen sic succumbentibus, quoniam ars amborum ex libera procedit quodam modo voluntate, majestas regia benignitate soluta succurrendum decrevit, ne maioris dedecoris et desperationis laqueo se submittant.*» Hasonló becsület-helyreállító levél kivonatát már az 1419. évnél közöltük.

A sárkány-rendről szól egy 1429 szeptember 29-ikén Pozsonyban kelt oklevél, melylyel a király Litvániai Vitoldot a rendbe felveszi.

Külföldi rendek közül említettnek a Szent-György paizsáról (Sct. Georgen-schilt) nevezett lovagársaság, melynek, úgy látszik, több különböző csoportja volt az imperium egyes vidékein. Szabályait 1426 márczius 14-ikén erősítette meg Zsigmond. 1434 márczius 4-ikén kelt a vörös kereszt-rend kiváltságlevele, 1431 márczius 31-ikén pedig az *egyszarvúró* nevezett nürnbergi lovagi társaságé, ez utóbbi azonban a birodalmi igdatókönyv jegyzete szerint «*non transivit*».

Van a regesták közt néhány pecsétanni tekintetben érdekes is. *1429 február 21-ikén (Kassán) a nams-lavi lovagság kap pecsétet, *1434 július 3-án pedig Eifelstat város. Vörös viaszszal pecsételés jogát kapja 1425 április 11. (Székesfejevárott) Frangepan Miklós vegliai, segniai és modrusi gróf,¹ 1437 április 4-ikén pedig Eberstorfi János. Városok közül 1433-ban Boroszló, 1434-ben Görlitz és Ulm, 1435-ben Schweidnitz.

Ennyi adatot nyújt az Altmann munkája a czimer-és pecsétanhoz. A regesták felölelik a birodalmi igdatókönyvek teljes anyagát, de ezzel a Zsigmond czimeres (és egyéb) oklevelei alig ha vannak teljesen kimerítve. Számos olyan kétségtelen hitelű, eredeti oklevelet ismerünk, a melyek az igdatókönyvekből hiányoznak. Czimerlevél is van köztük nem egy. Lehetőséges, hogy egy részük a magyar vagy a cseh királyi könyvekbe volt bevezetve, de sok valószínűleg regisztrátlanul maradt.

Áttekinthetőség kedvéért összeállítottuk a birodalmi armálisok különböző csoportjait. Van pedig az ismert 379 között nyelve nézve 294 latin és 85 német. Pusztán czimeradományt tartalmaz 232; régi czimert megerősít 29; nemesítéssel, palotagrófi vagy közjegyzői kinevezéssel kapcsolatos czimeradomány van 58; czimerebővítés vagy javítás van 42; czimerváltoztatási engedély 8; czimer vagy sisakdisz átruházásáról és örökléséről szól 6, elkobzott czimer visszaadásáról 1, végül városi czimerlevél van 3.

Általában kevés akad köztük az előkelőbb nemes-ség tagjainak szóló; nagy része az adományosoknak alsóbb rangú ember, udvari szolgánép és városi polgár. Nemzetség szerint legtöbb közöttük a német, főleg az osztrák tartományokbeli, aztán jönnek az olaszok. Van

¹ Az oklevelet Zsigmond mint római és magyar király adja ki.

nehány németalföldi és angol is, ez utóbbiak, úgy látszik, akkor kapták az armálist, mikor a császári koronázásra követül mentek Rómába.

A czimeradományozó okleveleknek több olyan fájával találkozunk, a minőket a mi Zsigmondtól származó armálisaink közt hiába keresnénk. Ilyenek a czimerátruházást jóváhagyó oklevelek. Gyakori eset volt, hogy házasságon kívül született gyermekekre törvényesítésük alkalmával átruházta az uralkodó atyjuk czimerét; bár nem egy esetben, talán a rokonok tiltakozását tekintve, új czimerrel adományozta meg őket. Érdekesek azon esetek is, midőn valamely kihalt nemzetség gazdátlan (ledig) czimerét adja oda valakinek Zsigmond. Rendkívüli czimeradományok közül kiemelendő a Laymungeni Erasmusé, a ki 1434 május 8-ikán Baselben czimert kap, s ugyanazon oklevélben azt is megengedi neki a király, hogy e mellett a Tegernbach vára czimerét is viselhesse. A legmagasabb királyi kitüntetésben részesültek a dúsgazdag és felső Olaszországban nagy szerepet játszó Mirandolák: engedélyt nyerne rá, hogy Luxemburg czimerével bővíthessék a magukét.

Van néhány megmagyarázhatatlan czimeradományozási eset is. Brisachi Markvárd királyi udvari ember és négy fivére 1431 szeptember 21-ikén Landspergben lovagi rangot és czimert kap. Ugyanezek az adományosok két évvel később, 1433, május 21-ikén Rómában ugyancsak lovagi titulust és czimert kapnak. Még különösebb a Jauser Rudolf, Mihály és Jobst esete. Ezek alig egy hét alatt kapnak kétszer lovagi rangjukat és czimerüket megerősítő levelet, először 1430 augusztus 17-ikén, másodszer ez év és hó 22-ikén; mindkét oklevél Passauban kelt.

Azok a magyarok számára adott birodalmi armálisok, melyeket eddig ismerünk, u. m. a Somkerekí Erdélyi és a Bossányi 1415-ből, a Kölkedi 1429-ből és az Aszuvölgyi 1437-ből, hiányoznak a birodalmi igdatókönyvekből s így az Altmann munkájából is. Helyettük egy más magyar embernek adott armalist találunk benne: Albeni János zágrábi, Albeni Henrik pécsi püspök és fivérük Albeni Rudolfét. (Kelt 1426 május 1-én Esztergomban.)

Tévedésből kaptak-e ezek *birodalmi* czimerjavító oklevelet, vagy ők maguk kértek ilyet, ki tudná eldönteni. Valószínűbb az első eset, mert ez időben, mikor még Zsigmond nem volt imperator, nem lehetett nagyobb becse a német armalisknak, mint a magyarnak.

Egy magyar czimerlevélnek a *nyoma* is fennmaradt egyik regestában. 1433 október 1-én Pisztójában Zimej Jakab fia Vermei Alajos grófságot kapott Zsigmondtól. Ugyanaznap birodalmi armalist is nyert, nemességének nagyobb dicsőségére; az ebben foglalt czimernek pedig az új gróf *magyar* czimere szolgált alapul. Előbb tehát magyar czimert s talán nemességet is kapott volt Vermei Alajos, a melyre, gróffá lévén, hogy annál erősebb hitellel bírjon, birodalmi armalist váltott magának.

Helyek szerint csoportosítva a Zsigmond czimerleveleit, azt találjuk, hogy Magyarországon csak 78 kelt; és pedig Pozsonyban 30, Budán 16, Tatán 10, Esztergomban 5, Brassóban, Visegrádon 4—4. A külföldi városok közül nem Konstanczra, mint sokan hitték, hanem a tornáiról híres Nürnbergre esik a legtöbb, 50 darab. Utánna mindjárt Konstancz következik 43 darabbal. Rómában kelt 39, Baselben és

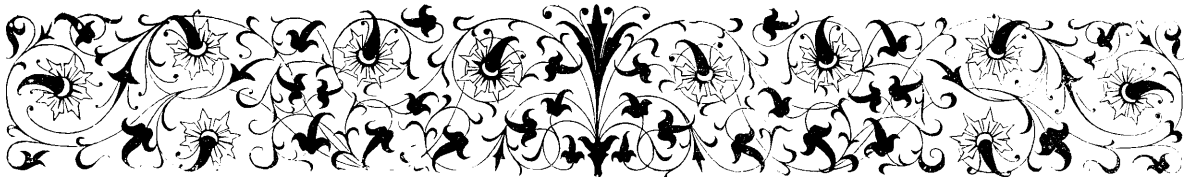
Sienában 18—18, Bécsben 17, Prágában és Brünnen 6—6. Miután a legtöbb czimeradomány a tornákkal áll összefüggésben, ezek a számok azt is megmutatják, hol tartottak abban az időben Német- és Magyarországon legtöbb tornaünnepélyt. Az ilyen ünnepek alkalmából aztán tömeges czimeradományozásokra találunk. A császári koronázás alkalmával Rómában május 31-ikén 7, június 20-ikán 6 armális kelt. Négy öt czimerlevél egy napon nem tartozik a ritkaságok közé. 1424 szeptember 1-én Tatán egyszerre 6 czimert adományozott Zsigmond csupa angol nevű uraknak, a kik, úgy lehet, az augusztus végén tartott nagy királyi vadászatokon szereztek érdemeiket.

Nagyon szerettünk volna összehasonlításul közölni egy hasonló kimutatást Zsigmond magyar czimerleveleiről is. Ez azonban ez idő szerint még nem lehetséges. A mi királyi könyveink nincsenek meg, a czimeradományoknak tehát megközelítőleg teljes sorozatát sem vagyunk képesek összeállítani. Az az anyag, a mi eddig a levéltárakból előkerült, csak egy töredéke az egésznek, a kiadottak s ismertek száma alig megy többre hetvennél. Idővel meg fog többszörösödni ez a szám s akkor nagyon tanulságos lesz a külföldi és a magyar anyag egybevetése. *Varjú Elemér.*

Nemes családok Pest vármegyében. Irta Kőszeghi Sándor. Budapest, 1899. 8-rét, 447. l.

Pest vármegye érdemes főlevéltárnoka most megjelent munkájával a heraldika és genealógiával foglalkozóknak, nemkülönben az egyes nemesi családoknak igen használható kézi könyvet nyújt. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye levéltárának gazdag anyagából közli azon nemes családoknak jegyzékét, melyekre a vármegye levéltárában valamely, bármily csekély adat is található. E jegyzék összeállításában azon irányelvet követte, hogy nemcsak a *pestmegyei* családokat vette föl, hanem az összes nemesi családokat, melyeknek a vármegyében nyomuk maradt. Munkája ilyformán közel ötezer családra vonatkozó adatokat tartalmaz. Csak adatoknak gyűjteménye a könyv, a minthogy nem is lehet ez másképen, feldolgozást az anyagnak terjedelmé folytán kívánni nem lehetett, de az anyag természeténél fogva ily feldolgozás talán magától is ki volt zárva. Munkáját átlapozva, azon benyomást vesszük, hogy lelkiismeretes szorgalommal vannak összeállítva mindazon adatok, melyeket a levéltár az egyes családokra, úgy a nemességre, mint azok leszármazására vagy legalább is czimerére tartalmaz.

Két megjegyzést azonban nem hallgathatunk el. Az egyik az, hogy a munka tisztán csak a megyei levéltár anyagát tartalmazza, ez irányban tehát teljesnek mondható, de e mellett még nagyon sok oly nemesi család lehet, kikre a levéltár adatot nem tartalmaz, de azért a pestmegyei családok közé számíthatók. A másik megjegyzés az, hogy a munka értékét nagyban emelte volna, ha szerző külön választja a szoros értelemben vett pestmegyei és külön a többi nemesi családokat. Így legalább a tulajdonképeni megyei nemesi családokat egy helyt találhatnók meg. Mindkét megjegyzés azonban épen csak megjegyzés akar lenni, a munka belértékét és használhatóságát e két körülmény nem érinti. *

A BÁRÓ WESSELÉNYI CSALÁD EREDETI CZIMERE.

(Szines hasonmással és a szöveg közt három rajzzal.)

Sok czimer-elfajulást ismer a magyar heraldikai tudomány (csak a Forgách-czimerre utalok), de nagyobbat és nevezetesebbet, mint a minő a báró Wesselényi családé, alig. E méltán országos hírű és nagynevű családnak származását is mesékbe burkolták a XVII-ik század hízegő deákjai és írói, azonban Nagy Iván és Deák Farkas fáradozásainak sikerült a meséket megczáfolni s a családnak tiszta magyar származását megállapítani. Ámde szintoly mesés czimerének eredete, változásai s elfajulása felett még eddig homály borongott s noha Doby Antalnak meg Csergheő Gézának e folyóiratban közölt adatai e homályt kezdették eloszlatni, teljes, kétségtelen fényt nem tudtak e vitás, homályos heraldikai kérdésre deríteni, mert sem Doby, sem Csergheő nem tudták a döntő bizonyítékot, az eredeti czimerlevelet, felmutatni.

A Turul lapjain kezdődött a Wesselényi-czimer homályos kérdésének tisztázása; legyen itt a folytatása és befejezése is. Azért itt közlöm az alábbi czimerlevelet, s bebizonyítom, hogy az nem más, mint a báró Wesselényi család eredeti czimerét ábrázolja.

Ismeretes, hogy a hadadi báró Wesselényi család czimere a mult századtól kezdve *kék mezőben* koronás szirén balra hajló halfarkkal; jobb kezében zöld száron 3 veres rózsát tart, balját csipőjére teszi.¹

Ezzel ellentétben bizonyos, hogy Wesselényi

Ferencz nádor nem szirént használ czimerképül, hanem koronás, halfarkkal végződő, kiöltött nyelvű s egy lábával 3 rózsát tartó állatot, a mely oroszlánnak, vagy kutyának nézhető.¹ A kétséget, vajjon a halfarkkal végződő kiöltött nyelvű állat eredetileg oroszlán volt-e vagy kutya? a nádor nagyatyjának I. Ferencznek czimere oszlatja el. Ebben a czimerkép félreismerhetetlenül nem egyéb, mint halfarkkal végződő kiöltött nyelvű *kutya*.²

Az, hogy I. Ferencz 1576-iki czimerében a czimerképül szolgáló kutya nem tart lábával semmit, hanem egy fatörzsökhöz van kötve, nem tesz különbséget. Mind a rózsza, mind a fatörzsök ugy is csak járulékok, s a czimerkép naturalizálása után, tehát csak a XVI. és XVII. században keletkeztek.

Azt lehetne azonban itt ellenvetni, hogy a kiöltött nyelvű és halfarkkal végződő kutyát talán csak a Lengyelországban is honos Wesselényiek használták czimerképül, ellenben az Erdélyben lakók mindig a szirént.

Ezt az ellenvetést megdönti Wesselényi I. Miklósnak, Erdélyország itélőmesterének és a Wesselényi család gyekői ága alapítójának 1584-iki, s előbb Gyekén, most Zsibón őrzött sir-emléke. Ezen rajta van I. Miklós szines czimere s arra, mint az emlékkő felfedezője Deák Far-

¹ Nagy Iván, Magy. csal. XII. k. 161. l. Acsády, Széchy Mária, 3. l. Turul, 1890. évf. 85. l.

² Turul, 1883. évf. 49. l., 1890. évf. 214. l.

¹ Nemzetségi Zsebkönyv, 1888. 451. l.

kas írja: «*kék mezőben* felülről inkább medvét mutató, de kiöltött nyelvéről itélve oroszlánnak szándékolt állat van rajzolva, a mely alulról felkunkorodó halfarkban végződik, s két első lábával fadereket vagy törzset tart». Ezen leírásból világos, hogy I. Miklós czimerképe semmiesetre sem volt szirén, hanem kiöltött nyelvű állat, a melyet Deák Farkas medvének vagy oroszlánnak gyanított, de, a mely, mint I. Miklós unokaöccsének I. Ferencznek azóta felfedezett czimeréből tudjuk, tulajdonképen kutya.

Nagynehezen, a XVI. századbeli emlékekből, meglehet tehát állapítani, hogy a Wesselényi család a XVI. században halfarkban végződő, kiöltött nyelvű kutyát használt czimerképül. De még itt sem állapodhatunk meg, mert tudjuk, hogy a XVI. században a naturalizmus és a jelképiességre való törekvés már megrontotta a heraldikai jó ízlést. Azt pl. hogy Wesselényi I. Ferencz 1576-iki czimerében a czimerképül szolgáló kutya fatörzsökhöz van kötve vagy lánczolva, nyilván az eredeti czimerkép naturalizálásának, elfajulásának tulajdoníthatjuk.

Teljes bizonyosságot nyújt erre nézve az itt bemutatott czimerlevél. De mielőtt erről szólnék, el kell mondanom, hogy jutottam e czimerlevél és kép másolatához.

Történetíróink az utóbbi években ritkán hallották hírét Bölöni Sándornak, a nagyváradi múzeum volt igazgató-örének, pedig életpályája úgy indult, hogy a magyar történetírás terén sokat és nagyot lehetett tőle remélni. Családjának gazdag levéltára, vagyoni helyzete, korán már 1872—75. években nyilatkozó hajlama jóformán ujjal mutatták neki, hogy a magyar történetírásnak szentelje életét. De előbb a politika sikamlós ösvényére lépett, aztán egyéb ügyekkel foglalkozott s így valódi hivatata terén csak keveset munkálkodott. Életének egy nagy elhártozása volt csupán: az, midőn Szilágymegye történetének írására vállalkozott. Össze is gyűjtötte jórésben az idevonatkozó adatokat, az eredeti okleveleket nagy diplomatikai jártassággal lemásolgatta s egyes családok, helységek multjának vázlatait elkészítgette, de utóbb elhatározását megváltoztatta, visszalépett s nem-sokára kínos szenvedés után meghalt.

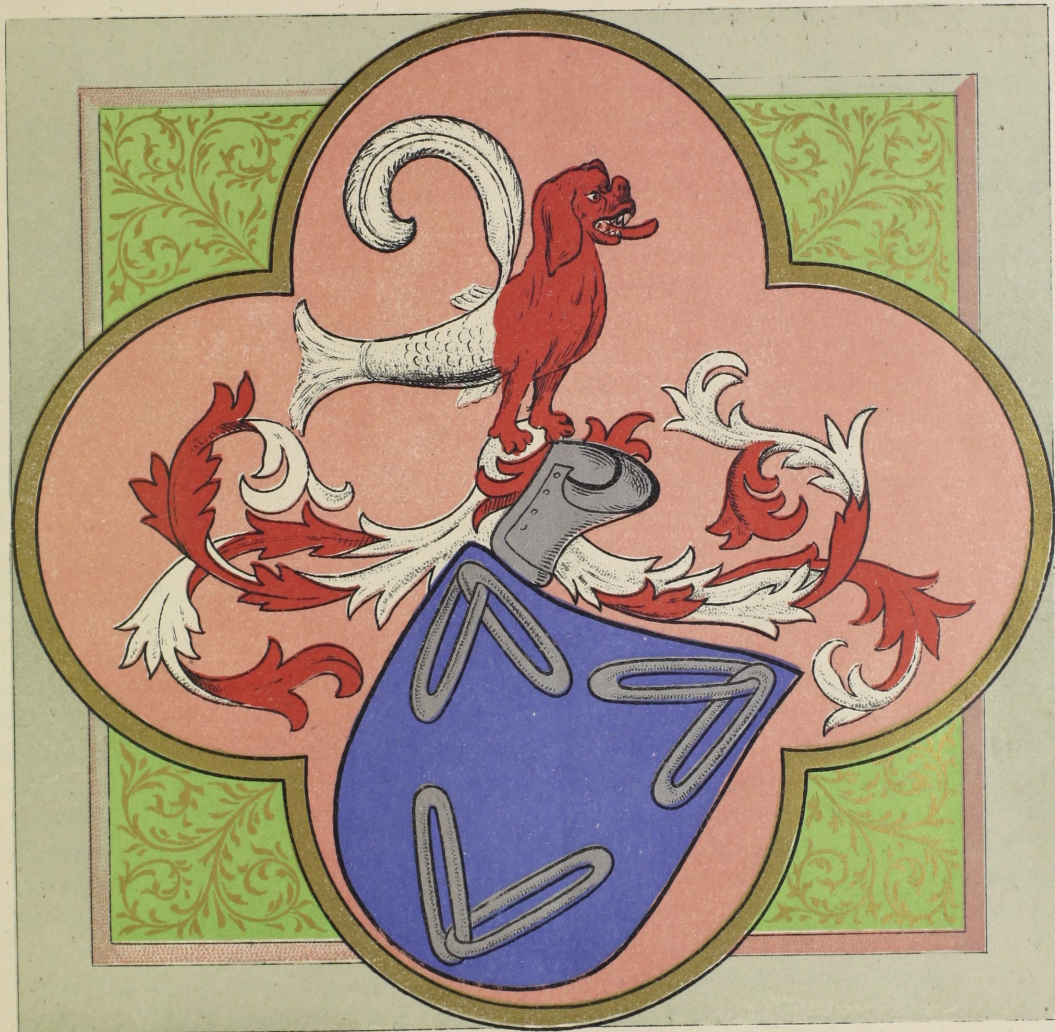
¹ Archeologiai Értesítő, 1876. I. k. 21—23. l. A Wesselényi család őseiről, 1878. 4. l.

Bölöni Sándor kutatásai közben a báró Wesselényi családnak akkor még Göröcsönben, jelenleg az erdélyi múzeumban elhelyezett levéltárból az itt közölt czimerlevelet nemcsak lemásolta, hanem az oklevél elején álló képet is Szüts Izsó nagyváradi rajztanárral hiven lefestette, mert, a mióta megtudta tőlem, miként lehet kimutatni, hogy e czimerlevél a Wesselényi-család eredeti czimerét tartotta fenn, szándéka volt azt a Turulban közzétenni s ezáltal az itt megjelent nagyszámú és érdekes hű czimer-másolatokat szaporítani. A halál azonban őt e szándékában is meggátolta.

Testvérbátyja, Bölöni József, öcscse kéziratnak őre és tulajdonosa volt az, a ki e czimerlevél másolatát és rajzát nekem általadta. Így lőn módomban, hogy a Wesselényi-czimerkérésben néhai Bölöni Sándor szándékát megvalósíthatom s a döntő bizonyítékot előmutathatom.

Az 1418 márczius 29-ikén Konstánzban kelt oklevél úgy a mint azt Bölöni Sándor lemásolta, így hangzik:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex. Omnibus Cristi fidelibus tam presentibus, quam futuris presentium notitiam habituris salutem in eo, qui dat regibus regnare et victorioso triumphare. A claro lumine throni regii, velud e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Ladislaus dictus Chese filius Demetrii de Dansa et de Kerezthur coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus serviciis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipse nobis et sacro nostro regio diademati a longinquis temporibus in nostris agendis prosperis et adversis, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia, in presentium litterarum nostrarum capite depicta, maiestati nostre exhibendo eadem a nostra celsitudine sibi et per eum Petro filio Dominici de eadem condivisionaliter fratri suo ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ex liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Ladislai Chese gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus ipse in Bosna et signanter in presentibus Almanie partibus, quos nos pro sacrosancte universalis ecclesie, que iam superni luminis gracia illustrante ad unitatem per verum et unicum eius sponsum pervenit, et sacri imperii status reformatione, duce Christo, qui lux vera luminum, feliciter perlustravimus, se variis periculis imminenti-

A WESSELÉNYI CSALÁD CZÍMERE 1418-BÓL.

bus ipsum exponendo, celsitudini nostre intentissimis animi desiderii studuit gratum reddere et acceptum, animo deliberato et ex certa nostra scientia eidem Ladislai Chese et per eum predicto Petro filio Domini ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ad prefati Ladislai Chese supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta virtute presentium conferimus ymmo de habundaciori plenitudine specialis nostre gratia ad maiorem eiusdem Ladislai dicti Chese et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, damus et elargimus, ut iidem Ladislaus et Petrus eorumque heredes et posteritas universa, nata et nascitura, hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, a modo inantea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio ac de tanto munere singularis gratie antefati Ladislaus et Petrus eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regni eorundem inantea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam sigilli nostri secreti, quo ut rex Hungarie utimur, appensione prefatis Ladislai et Petro ipsorumque heredibus supradictis iussimus communiri perpetuo et in evum valituras. Datum Constantie feria tertia proxima post festum Pasche domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo secundo Romanorum vero octavo.

Ez oklevélből értesülünk, hogy Kereszturi és Dansai Csese László (Demeter fia) 1418 elején előterjesztette Zsigmond királynak a tőle előre kiválasztott czimert és annak a maga és unokatestvére, Domokos fia Péter részére való adományozását kérte. A király pedig tekintetbe véve Csese (Chese) Lászlónak Boszniában és Németországban a király szolgálatában szerzett érdemeit, kérelmét teljesítette.

Az oklevélben részletesen le nem irt czimer kiállítására hasonlít a Csapi, Nagymihályi és a László-Karcsai Török családoknak szintén Konstánczban s 1418-ban ajándékozott czimereihez.¹ Ez arra mutat, hogy egy képiró művei. Csese László czimerét kettős halványabb és sötétebb violaszínű szegély veszi körül. A czimerpaizs, oromdisz és járulékaik az annyira kedvelt négyes karélyban (lóherelevélkörben) vannak elhelyezve. A négyes karély és szegély közt támadt üres helyeket zöld alapra festett arany-

levelek töltik ki. Magának a czimernek leírása következő:¹ A kerekalpu paizs jobb és bal szögletében valamint talpán *kék mezőben* egymásba fonódó két-két láncszem. Oromdisz: fehér halfarkban végződő *kiöltött nyelvű veres-kutya*, hátán egy fehér strucztoállal. Orrjegy (takaró) veres-fehér.

Csak az a bökkenő, hogy e czimerlevélben tulajdonkép egy árva szó sincs a Wesselényi családról. Hogyan igazolhatjuk tehát, hogy az ezen czimerlevél elejére festett s itt hiven közölt czimer volt a Wesselényi család eredeti czimere?

Azzal kezdjük, noha teljes bizonyítéknak magunk sem tartjuk, hogy Csese László czimerlevele a báró Wesselényi család levéltárában maradt fenn, s ellenben a Wesselényi család nevére szóló XV. századbeli czimerlevél ott nincs. Ha ez nem Wesselényi-czimer, akkor azt kell állítanunk, hogy a báró Wesselényi család idegen család czimerlevelét megtudta ugyan őrizni, de a magáét nem.

Második bizonyítékunk, hogy e czimerlevélben említett Kereszturi és Dansai Csese László korántsem tekinthető a Wesselényi családhoz vadidegennek, mert annyi legalább is bizonyos, hogy a nógrádmegyei Vesselény szomszédságában birtokos vala.

Előneve bizonyítja ezt, még pedig nem a «Kereszturi», mert Keresztur tömérdek van ez országban, hanem a Dansai, mert «Dansa» helynév oly ritkaság, hogy annak alapján tulajdonosát egész bátran meghatározhatjuk. Hiába keresnők e helységet a mai Helységnévtárban, hiába keressük a XV. századbeli helységek között; egész az Árpádkorig kell fölmennünk, hogy megtaláljuk s hollétét meghatározzuk.

1246-ban IV. Béla a szörnyű bűnökről hirdet Fulkó várát, Füleket, étekgó mesterének Pok Móricznak ajándékozta. A beiktatáskor nagyjából följegyzik a várhoz tartozó uradalom határait. Fejér közlésében hibásan, de azért mégis megérthetően így szól e határleírás: Kezdődik a füleki vár révénél két kő-határdombbal a déli oldalon Babduin ispán földjének szomszédságában. Azután határos Bába földével, to-

¹ V. ö. Turul, 1885. évf. 118. l., 1889. évf. 177. l., 1895. évf. 38. l.

¹ Azon műszavakat használom, melyeket Bárczay megállapított.

vább Kovács (Cuach) földével és utóbb Kurtányföldével, a mely a dansai nemeseké (*que est nobilium de Dansa*). Továbbá Purun fiainak földéhez vonul a határ és a Druha (helyesebben Luha azaz Szuha) folyón Galsa földéhez érkezik s végre az Ipoly folyóba esik. Ezen vonul fölfelé a határ és Garáb földének szomszédságába érkezik, a mely Vecseszló földje, és érintkezik Ebre (Egbruch) földével s végre ismét az Ipolyba esik s úgy vonul fel Ipolyfölg és a poltári (Polta) erdőn keresztül a Fehérkőhöz megy ki. Azután a poltári (Poltal) folyóba esik s e folyón átmenve Záh nembeli Márton földének szomszédságba érkezik. Végre átmenvén a folyón előbb Lampertnek Masztincz (Muszink 1379-ben Masonch, Szuhához tartozó kis helység¹ azután Veselényi (de Tsilan) Drausnak, tovább a *dansai nemeseknek*, Tornovai Drausnak, ismét a dansai nemeseknek (*nobilium de Dansa*), és Feliczian (hibásan Telczian) meg Lampert földjével és Arian szüljével tovább mindkét Lutva-val, és Domonkos mester Anyád nevű meg Balduin ispán Anyád nevű földével lesz határos.²

Világos ebből, hogy az itt háromszor is említett Dansa füleki uradalom közelében és pedig Vesselényitől délre állott. Ugyanitt Vesselény közvetlen szomszédságában megtaláljuk Kereszturt is (ma Kis- és Nagy-Keresztúr puszta). Dansa holléte mutatja azt is, hogy csak ezen Keresztúr lehetett azon helység, melyről Csese László előnevét vette s ahol épen azért akkoriban birtokos is volt.

Megállapítottuk ekkép, hogy az 1418-ban czimeradományban részesült Csese László Vesselény közelében, szomszédságában lakó nemes ember volt. Innen már most csak egy lépés volt, hogy Vesselény egy részét vagy ő, vagy atyafia Domonkos fia Péter megvegye s lakását oda áthelyezve, magát Vesselényinek nevezze. Az sem lehetetlen, hogy valamelyiknek leányát a Vesselényiek mostanig ismert első tagjainak I. Farkasnak és I. Miklósnak atyja vagy nagyatyja vette el s a vagyonnal együtt az 1418-iki czimeret és czimerlevelet is átörökölte. Vagy fi-, vagy nőágon a Vesselényi család mindenestre

a dansai nemesek ivadéke, mert az 1246-ban dansai nemesek tulajdonában levő Kurtánföld (ma puszta Fülektől északnyugatra) 1556-ben Kereszturral együtt a Wesselényi család birtoka.¹

Hogy két eshetőség közül egyik bizonyosan megtörtént, azt bárki is be fogja látni, a ki tudja, mily gyakran lett a magyar heraldikában az oromdiszből czimerkép. A képzeleti alakokat annyira kedvelő renaissance korszakban Csese László (akár fi-, akár nő-ágon való ivadéka csak oromdiszét helyezte át a paizsba és készen volt a XV. század végén annyira kedvelt képzeleti állattal ékeskedő czimerpaizs. Sőt a régi czimernek beszélő czimerré való átalakítására és így e czimer naturalizálására is ott volt a régi czimerképben a kedvező alkalom. A három pár lánczszemet egész lánczczá alakították át, azzal a halfarku kutyát egy törzsohöz kötötték s a XVI. század végén előállott azon czimer, melyet, mint fentebb megmutattuk, Wesselényi I. Miklós és I. Ferencz használtak.

Ezen átmenet ismertetésével egyuttal előadtuk a főbizonyítékot is az itt bemutatott 1418-iki czimer, a br. Wesselényi család czimerének egybetartozására nézve. Két fontos részletben teljesen egyezik Csese László 1418-iki és az első Wesselényiek czimere: a halfarkú kiöltött nyelvű kutya használatában és a paizs kék mezejében. Két ily fontos és oly ritka, (mint a halfarkú és kiöltött nyelvű kutya) részlet egybehangzása, nem lehet a véletlen műve, s azért e teljesnek mondható (mert az, hogy a halfarkú, kiöltött nyelvű kutya előbb oromdiszül, utóbb czimerképül fordul elő, nem tesz különbséget) megegyezés kétségtelenné teszi, a mit e czimerlevél megszerzőjének előneve és lakhelye, továbbá az, hogy e czimerlevél állandó birtokosa s megőrizője a báró Wesselényi család vala, a nélkül is szerfölött hihetővé lett, hogy az itt bemutatott 1418-iki czimer volt a báró Wesselényi család eredeti czimere.

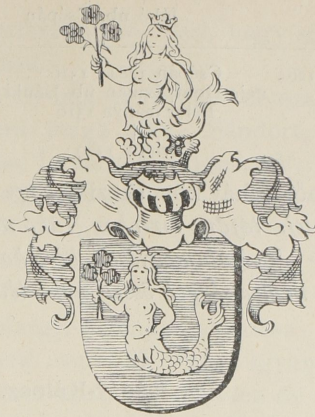
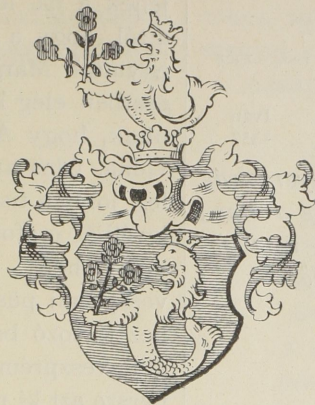
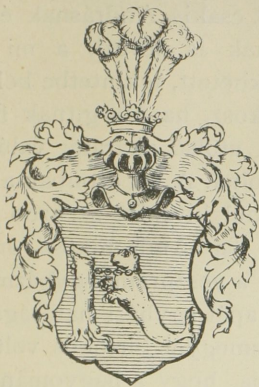
Ezek után a Wesselényi-czimer változatait ekként állapíthatjuk meg:

A XV. században: Kék mezőben a paizs jobb és bal szegletében, továbbá a paizs talpán

¹ Kubinyi, Hontmegyei oklevéltár 385. l.

² Fejér, Cod. Dipl. IV/I. k. 407. l.

¹ Deák Farkas, A Wesselényi család őseiről. 1878. 4. lap.

elhelyezett 3 pár lánccszem. Oromdisz: halfarku, kiöltött nyelvű veres kutya, hátán egy strucz-tollal. Orrjegy: vereskék.

A XVI. században: Kék mezőben halfarku, kiöltött nyelvű, fatörzsökhöz kötött kutya. Oromdisz: 3 strucz-toll.

A XVII. században: Kék mezőben koronás, egészen haltestű, oroslánfejű és kiöltött nyelvű

állat, lábaival 3 veres rózsát tart. Oromdisz: a czimerkép.

A XVIII. században: Kék mezőben koronás szirén, jobb kezében 3 veres rózsát tart, balját csipőjére teszi. Oromdisz: a czimerkép.

A fokozatos elfajulás, vagy, ha úgy tetszik, átváltozás ekként lépésről-lépésre követhető.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

és griff!

NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Második, befejező közlemény.)

6. Jákó.

IV. László 1284 május 4-ikén Szabolcsmegyei szolgabiráit: Gutkeled nb. Hados, Semjén nb. Mihály és Balog Jánost utasítja, hogy Péter fia Péter és Csépan fia Miklós között Jákó birtok iránt fenforgó ügyben igazságot szolgáltatassanak. Péter azt állítja, hogy Miklós az ő atyját Jákó nevű örökös birtokában ok nélkül háborgatta. Ugyanazon évi december 14-ikén tanúsítják a szolgabírák, hogy az ügy Péter eskületele útján legyen rendezendő. Itt azonban a panaszos már nem Péter fia Péter, hanem Csamata fia Péter, alperesek pedig *Jákó nb. Csépan fia Csépan, Miklós és Kozma*. 1285 január 11-ikén tanúsítják a szolgabírák, hogy nevezett Péter az esküt letette, mire a vitás birtokot megkapta.¹

1312 január 15-ikén *Jákói Csépan* fiai *Kozma* és *Csépan* a szabolcsmegyei Laskod helység szom-

szédai.¹ 1316 október 8-ikán *Jákói Csépan* fia *Csépan* saját úgy mint neje, Hontpázmán nb. Péter leánya és annak anyja nevében Bánki Jánost bizonyos birtokok elidegenítésétől tilalmazza.² Csépan fia *Kozma* még 1324 december 20-ikán szabolcsmegyei birtokos.³ 1329 január 14-ikén már csak ifj. Csépan fia *Lőrinczre* akadunk, ki nevezett napon arra marasztaltatik, hogy bizonyos peres ügyben Jákóban lévő 3 házát perköltség czimén a bíró kezéhez juttassa.⁴ *Kozma* fia *Jákói Miklós* 1336 október 19-ikén sujtásos mente elidegenítésével van vádolva; 1357 márczius 14-ikén pedig *Kozma* fia *Jákói Ivánnal* találkozunk.⁵ Megkapjuk tehát a következő stemmát:

¹ Anjoukori okmtár, I. k. 247. l.

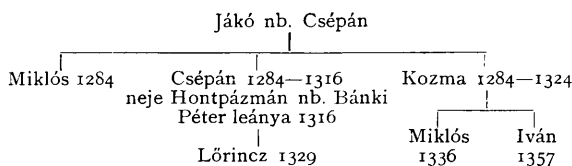
² U. ott 402. l.

³ Zichy okmtár, I. k. 264. l.

⁴ Anjoukori okmtár, II. k. 385. l.

⁵ U. ott. III. k. 289. l., V. k. 545. l.

¹ Hazai okmtár, VII. k. 184., 188., 194. ll.

Ebből tehát következik, *hogy a Magyarország északkeleti táján birtokos Jákó nemzetség a Vas-, Sopron- és Zalamegyében birtokos Ják nevű jövevény nemzetséggel össze nem tévesztendő.*

7. Kádár-Kálosz.

III. Incze pápának 1208 április 13-ikán kelt leveléből a következőt tudjuk: András somogyi főispán özvegye Margit, II. András királynak atyai ágon nagynénje (= amita) halála előtt összes hozományát a magyarországi János-vitézeknek hagyományozta. Halála után András főispán fia Andronikosz azonban vonakodott a hagyatékot kiadni, minek az lett a következménye, hogy a rend priora és összes tagjai a pápához fordultak. Ez — III. Incze — a fennebbi kelti levéllel felhívta a veszprémi püspököt és a veszprémi egyházmegyéhez tartozó bakonybéli apátot, hogy Andronikoszt egyházi hatalommal, minden felebbezési jogának mellőzésével, a hagyaték átengedésére kényszerítsék.¹

Itt tehát II. Gyécsa királyunknak Margit nevű leányáról van szó, ki mint András somogyi főispán özvegye hozományi igényeit a János-vitézekre átruházta és valószínűleg 1207 végén vagy 1208 kezdetén meghalt. Hogy birtokait épen a János-rendnek hagyományozta, egészen természetesnek találjuk, ha fontolóra vesszük, hogy édes anyja Fruzsina királyné ugyanazon rendnek Somogy, Fejér és Zala vármegyékben rengeteg birtokokat adományozott² és hogy nővére Erzsébet, Frigyes cseh fejedelem neje, mindkettejük anyjának, Fruzsínának példáját követve, ugyanazon rendet Csehországban is megajándékozta.

Vajjon András somogyi főispánnak, fentebbi Andronikoszon kívül még más gyermekei is voltak? nem tudjuk; de én rá Incze pápa levele azt a benyomást teszi, mintha Andronikosz nem is Margitnak, hanem András egyik korábbi ne-

jének a fia lett volna. Mert egészen eltekintve attól, hogy a pápa őt csakis Andrásnak és nem egyuttal Margit fiának is nevezi, a mi jelen esetben elég közel fekketett, tekintetbe kell vennünk, hogy Andronikosz, ha Margitnak fia lett volna, édes anyjának utolsó akaratát valószínűleg jobban tisztelte volna. A mi azonban a pápai levélből czáfolthatatlanul kitünik, az azon körülmény, hogy András fia Andronikosz, mert a veszprémi püspök és a veszprémi egyházmegyéhez tartozó bakonyi apát egyházi hatósága alatt állt, veszprém egyházmegyei birtokos volt, a mi persze azt ki nem zárja, hogy a hagyományozott birtokok (ha csakugyan birtokokról és nem készpénzről volt a szó) esetleg valamely szomszédos más megyében fekkettek. Arról, hogy a pápai közbenjárásnak mi volt az eredménye, mit sem tudunk.

Andronikoszról ezután igen sokáig nem hallunk semmit. Csak 1248 október 26-ikán mondja IV. Béla, hogy *Kádár-Kálosz nb. András fia Andronikosz* mester tőle valamikor az ország határához közel lévő és a zagoriai várhoz tartozó Pocoy és Pruzzlom nevű földeket kapta azon czélból, hogy az országnak e kitett pontjára megbízható őrsége legyen és hogy Ekch fia Ekch comes őt e birtokokba bevezette. Andronikosz elmulasztotta azonban annak idején az adományozásra vonatkozólag királyi adománylevelet kieszközölni, mert abba bizott, hogy a két birtokot saját erejével is lesz képes minden idegen támadás és igény ellen védelmezni, — csakhogy csalódott. Midőn ugyanis Gutkeled nb. István szlavoniai bán és Türje nb. Fülöp zág-rábi érsek a zagoriai vártól jogtalanul elidegenített birtokokat a nevezett vár számára visszakövetelték, kiderült, hogy Andronikosz a nevezett két földről szóló birtokjogát nem tudja kellőleg igazolni, miért is azon veszélyben forgott, hogy e jószágait elveszti. Béla király elrendelte tehát fentebbi napon, hogy Andronikosz, tekintettel azon szolgálatokra, melyeket neki a tengervidéken és másutt tett, a nevezett két jószág birtokában maradjon.¹ A birtokok határ-

¹ Fejér, III/I. k., 56., (69.) ll.

² Knauz, I. k. 142. l.

¹ Wenzel, XI. k. 359. l. Az okirat itt helyenként zavaros. Igy mondja pl. hogy Šemnicza táján «terra Chare filii domini Bani» van, a mi elég érthetetlen. Fejér VII/V. k. 276. l., szintén közölte ez okiratot, «terra Gure filii O. bani»-ról szól és ez helyes. Tudjuk, t. i.

járásából kitűnik, hogy a mai Varasd megyebeli Križanče mellett feküdtek, úgy, hogy Pruzlom alatt minden esetre a mai Varasd megyebeli Prislín a stajer határon értendő. Ekch comes pedig nem más, mint Éty fia Éty (= Ech = Ekch), ki 1248 október 11-ikén, mint czimzetes bán, Varasdmege főispánja.

Ki legyen már most ez a «Kadarkaluz» nb. András fia Andronikosz? E nemzetségről vajmi keveset tudván, erre csak közvetett uton tudunk válaszolni.

Ismeretes dolog, hogy majdnem minden nemzetség neve valamely személy vagy helység nevére vezetendő vissza. Kadart ismerjük mint hely- és személynevet,¹ Kaluzt pedig csak mint helynevet, keresendő tehát oly vidék, melyben úgy az egyik, mint a másik név képviselve legyen; ez pedig egyrészt Veszprémmegye, hol még ma is a veszprémi járásban Veszprém mellett északkeleti irányban Kádárta falu fekszik. Kaluz nevű helység mai napon nincs e megyében, de volt még 1507-ben Peremárton mellett Veszprémtől északkeleti irányban;² első nyomát találjuk állítólag 1082-ben; biztosan pedig 1240 táján és 1323-ban; másrészt találjuk Somogy megyében még ma a kaposvári járásban lévő *Kadarkutat* és egy *Kálózfalva* nevű helységet, mely jelenleg már nem létezik, de a 14-ik században a kaposvári járásban lévő Gálosfa vidékén feküdt.³ Ezekből tudjuk tehát, hogy a Kadar és Kaluzból összetett Kádár-Kálós nemzetség vagy Veszprém vagy Somogy vármegyének e két helységétől vette nevét és hogy Andronikosz mint e nemzetség sarja nagyobb valószínűséggel somogy megyei ember, a minnek megint az a folyománya, hogy András somogyi főispánnak 1208-ban szereplő fiával, Andronikoszszal azonos, mert Somogy megye szintén a veszprémi dioecesishez tartozott, azon körülmény pedig, hogy András Somogy megye főispánja és hogy fia, a Somogy megyével határos Zagoriában volt bir-

tokos, sokkal valószínűbbé teszi, hogy somogy megyei származású.

Andronikosz nyoma 1248 után elvész. Négy fiut hagyott hátra maga után: Sándort, Lőrinczet, Miklóst és Lukácsot, kiknek V. István 1270-ben Bélának 1248-ban kiállított, a zagoriai várföldekről szóló okiratát megerősítette.¹ István a Kadarkaluz nb. Andronicus mester fiainak nevezi őket.

Sándort a Margit-legenda előadása szerint érdekes embernek ismerjük. Igaz ugyan, hogy a legenda másolata csak «Alexander de genere Coloi» vagy «Coloc»-ról szól, de Pauler Gyulának mégis van igaza, ha őt Andronikosz fiával azonosítja, mert a legenda hangsúlyozza, hogy e Sándor a veszprémi egyházmegyéből való ember volt, így tehát a «Kadar» szó elhagyatván nemzetségét a Coloc-szal jelöli meg, a mi a Kálós-nak felel meg, a mint ilyen elhagyásokat a Balog-Semjén, Hont-Pázmán nemzetségnél is találunk.

Sándor a legenda szerint 1236-ban született, a mit 1276-ban, midőn Margit szentté avatattása ügyében tanuskodott, tiszta latinsággal vallott. Előadta tovább, hogy IV. László királynak követe volt a szicíliai királynál. Hat évig fogoly volt Ausztriában a Krems melletti Falkenberg várában. A vár ura, Falkenberg Rapold egy torony fenekén tartotta őt vasban; még háromszáz márka váltságdíjért sem akarta őt elbocsátani és így három esztendőig kellett fogóságban maradnia. Csak midőn Margit «tiszteségére» egy Miatyánkat mondott, állt be a szabadulásának ideje. Rapoldot saját emberei megölték, mire az özvegy — Seefeld Adelheid — őt minden váltság nélkül 1273 január 6-ikán elbocsátá. Vallomását 1276-ban tette le.

Róla és fivéreiről többet nem tudunk. Akadunk még azonban egy 1323 november 13-ikán kiállított okiratra,² melyben István veszprémi kanonok tanúsítja, hogy Kaluzi Lukács, néhai Lőrincz fia, maga és fivérei Jakab és László nevében Márton fia János özvegyét és ennek vejét Mencshelyi Ágostont hitbéri és leánynegyedi követelésükre nézve a veszprémi püspöknek egyik korábbi ítélete alapján végleg-

hogy a Vázsony nb. Ochuz (= Atyasz) bán fia Györk (= Gyurka) 1256 előtt a Varasd megyében feküdt Komor és Velika (ves) helységek birtokosa volt (Wenzel VII. k. 446. 447. ll.) és hogy ezeket ipjának, a Buzád-Hahót nb. Mihálynak cserébe adta.

¹ 1146-ban volt egy Kádár nevű országbíró.

² Csánki, Hunyadiak kora. III. k. 215., 236. ll.

³ Csánki, II. k. 616. l.

¹ Fejér, VII/V. k., 365. l.

² Anjoukori okmtár, II. k. 96. l.

gesen kielégítette. Bár az okirat itt nem Kaluz nembeliekről, hanem csak Kaluziakról szól, azt hiszem helyes uton járunk, ha e Kálósi Lukács atyjában, Andronikosz fia Lőrinczre ráismerünk.

Az eddigi adatok nem csak hogy egy alig ismert nemzetséget megvilágítanak, de egyuttal archontológiánk és az Árpádház családi történetének közelebb ismeretére is szolgálnak.

Mindenek előtt kiemelendő, hogy András somogyi főispánban a Kádár-Kálósz nemzetség első ősatyjára ráismerünk. Életéből biztositaink nincsenek. Ismerünk 1192-től 1194-ig egy András nevű soproni főispánt és 1198-ban egy András bánt András királyfi oldalán Szlavóniában. Ez utóbbi a somogyi főispánnal azonos; ismerünk t. i. egy okiratot 1198-ból,¹ melyben András királyfi nagyai sorában *András bán mellett meg «Andronicus, filius Bani» is szerepel*, a mi e személyazonosságot kétségtelenné teszi. András somogyi főispánságának idejét biztosan meg nem határozhatjuk. Imre király alatt ismerjük 1203-ban Ratold főispánt, utána II. András alatt 1205-től 1206-ig Merkurt, utána 1207-ben Ják nb. Cséspánt; ha tehát András nem volt 1198 előtt a főispán, akkor csakis 1204 táján lehetett, de úgy látszik, hogy már 1198 és 1200 között halt meg, mert 1198 után már nem találjuk őt András nagyjai között és 1200-ban András udvarában már Miklós a bán.

Neje, Margit, II. Gyécsa király leánya, valószínűleg 1207 végén vagy 1208 elején halt meg és a mint már fentebb jeleztem, Andrásnak második neje lehetett. Hogy férjének gyermekeket szült volna, nem valószínű, mert egészen eltekintve az erre vonatkozólag már fent mondtokról, nagyon feltűnő, hogy IV. Béla Andronikosz mestert 1248-ban nem nevezi rokonának és V. István 1270-ben ezt szintén ki nem emeli, holott tudjuk, hogy pl. Miskócz nb. Domonkos bán és fia Bars úgy mint Angelosz János herceg királyaink részéről «rokonok»-nak elismertek.

Nézetem szerint Margit e házasságának mégis maradt némi nyoma. Tudjuk, hogy IV. László 1281-ben és 1287-ben, III. András pedig 1296-ban II. Majs nádor özvegyét — kit a Margit-legenda Erzsébetnek nevez — a királyi család

rokonának (soror, cognata) mondja; oly rokon-ság ez, melyet mindeddig meghatározni nem tudunk. Ha azonban fontolóra vesszük, hogy II. Majs nádor a Veszprém vármegyével határos Somogy, Fejér és Tolna vármegyékben többszörös birtokos volt és a Margit-legenda őt Veszprémi Majsnak nevezi, akkor nem igen valószínű, hogy neje a Kádár-Kálósz nemzetség sarja. András vagy Margit leánya azonban alig lehetett, mivel ez esetben — mert 1228-ban már leánya született legalább is a XIII. század elején kellett volna születnie s így legalább is 90 éves korában meghalt volna, a mi nem lehetetlen ugyan, de nem is igen valószínű. Hihetőbb, hogy Andronikosznak vagy András bán valamelyik más — de nem Margittól született — fiának a leánya, s így volna magyarázható, hogy IV. Béla és V. István alatt, midőn származását és családi viszonyait még jól ismerték, mindig csak «Majs nejenek» nevezik és hogy csak IV. László idejében annak révén, hogy Margit királyleány valamikor atyai családjába beházásodott, kezdték őt a királyi családdal összeköttetésbe hozni. Majs végrendelkezésének tanúi ezt csak azzal jelezték, hogy «előkelő leszármazását» aposztrofálták, IV. László és III. András emberei pedig már sorost, cognatát csináltak belőle.

8. Bór-Kálán.

Pózsa országbíró.

A többnyire Baranyamegyében birtokos Kálán nemzetségből, mely különben csak a Bór nemzetségnek egyik hajtása és melyet azért leg-helyesebben Bór-Kálánnak nevezünk, bizonyos Nána származott, kiről csak azt tudjuk, hogy Pózsa nevű fiut hagyott maga után. Miután e Pózsa korában számos Pózsa nevű országnagy szerepelt, nehezen megállapítható, vajjon 1212 előtt hivatalt viselt-e vagy nem; de azt mégis kiemeljük, hogy 1216-ban Pózsa szlavóniai bán, 1221-ben egy Pózsa györmegyei, 1222-ben pedig borsodmegyei főispán volt. Csanád nb. Tivadar nádor alatt, mint fent kimutattuk, Nána fia Pózsa, kit most már határozottan Bór-Kálán nembelinek nevezünk, az országbíró. 1223-ban Béla alatt egy Pózsa Biharmegye főispánja; 1225 és 1227-ben Béla tárnokmestere, Vas és

¹ Fejér, II. k. 319. l.

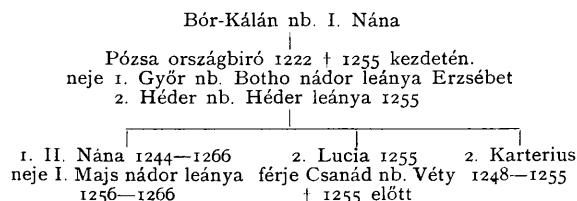
Fejér vármegyék főispánja; 1230-ban csak Béla tárnokmestere, 1231-ben Béla alatt Zalamegye főispánja, 1235-ben Béla tárnokmestere, szörényi bán és Bács megye főispánja. Vajjon az 1222 után szereplő Pózsák egyike a mi Pózsáknak megfelel-e, nem-e? nem tudom, de úgy látszik, hogy a zalai főispán és a tárnokmester, mert Bács megye főispánja, vele azonos. 1255 márczius 15-ikén már nem él.¹

Két neje volt: 1. Győr nb. Botho comesnek (ez mindenestre a nádor) Erzsébet nevű leánya; 2. Héder nb. Héder leánya, ki 1255 márczius 19-ikén hozományi követeléseinek kielégítését elismeri.

Első nejétől, a már ismert Luczián kívül, ki 1255 márczius 15-ikén Csanád nb. Vety özvegyeként szerepel, még (II.) Nána nevű fia is született; második nejétől egy Karterius nevű fiu származott.

II. Nána, kivel már 1244-ben találkozunk, I. Majs nádor leányát vette nőül, kivel gyermektelen házasságban élt; 1266 után elvész a nyoma. Karterius esetleges utódai szintén ismeretlenek.

Pózsza országbíró stemmája tehát a következő:

9. Káta.

A nagyváradi káptalan tanusítja 1313 június 25-ikén, hogy Tunyogi Imre (= Emöcz = Emicz) fia Simon Szatmármegyében lévő tunyogi birtokát, melyet Semjén nb. Mihály és Lászlónak zálogba adott, ki nem váltotta.² Nem is váltotta ki később, mert Dózsa vajda és ennek adorjánai várnagyja, Pózsza szolnoki főispán 1320 táján tanusítja, hogy Imre fia Gergely a fivére, Simon által, elzálogosított tunyogi birtokot még mindig

ki nem váltotta;¹ ebből még az is következtethető, hogy Simon 1320 táján már nem is élt. 1325 november 3-ikán találkozunk már Tunyogi Gergely fiával, Mihálylyal. Előadja Károly király előtt, hogy Csáholyi Pál fia János nemcsak vele közelebb rokonságban van, hanem mindenkor és minden szükségében őt sokkal nagyobb jóakarattal és kegygyel elégitette ki, *mint nemzetségének többi rokonai*; ennek különös példájául felhossa, hogy tunyogi birtokának felét Ilona, Bagycz és Bagyor nevű nemes asszonyok hitbéri és hozományi igényeinek kielégítése ügyében birói ítélet alapján elvesztette s hogy nevezett Csáholyi János őt ez ügyben kisegítette, a miért is a János pénzen visszaváltott birtokrészét Jánosnak átengedi, egyéb tunyogi birtokrészeit majd később vele felosztja.³ Miután Mihály atyja Gergely 1337 június 17-ikén a Pok nb. Miklós vajda özvegyének (Kaplyon nb. Nagymihályi Katalinnak) hitbéri ügyében tanuvallomást tesz³ («Nyiri Tunyogi» néven), világos, hogy Mihály pöre csak Simon női hozzátartozóira vonatkozik. Mihálylyal utoljára 1335 márczius 23-ikán találkozunk, midőn Szatmár vármegyében bizonyos birtokügyben tanuskodik.⁴

Már most az a kérdés, hogy a Tunyogi család e tagjai mely nemzetségből valók? Erre — azt hiszem — az 1325. évi okirat elég világosan adja a választ.

Tunyogi Mihály azzal kezdi, hogy Csáholyi János vele «közelebb rokonsági vonalban» van (sibi in propinquiori linea proximitatis attineret), de ez a «proximitas» közelebbi vonala még nem egyenlő a nemzetség közösségével; éltek elég gyakran e megjelöléssel a női kapcsón alapuló rokonságnál és a sógorságnál is; de Mihály még tovább megy s azt mondja, hogy «nemzetségének többi rokonai közül» (inter ceteros sue generacionis proximos) János tett legtöbbet érte; e «többi» vagy a mint az okirat mondja «ceteri» dönt itt; Csáholyi János e szerint Tunyogi Mihálynak nemzetségbeli rokona s ennek alapján jogosítva vagyunk a Káta nemzetségből kiága-

¹ Fejér, IV/II. k., 24., 377. ll. IV/III. k., 315. ll. Hazai okltár, 10. l. Wenzel, VII. k. 244., 411., 412., 434. ll. XI. 365., 434. ll.

² Fejér, VIII/II. k., 519. l.

Turul. 1899. IV.

¹ Fejér, VIII/II. k., 101. ll. Anjoukori okmtár, I. k. 479., 554. ll.

² Fejér, VIII/IV. k., 94. l.

³ Sztárai okmtár, I. k. 122. l.

⁴ Anjoukori okmtár, III. k. 150. l.

zott számos családok sorába a Tunyogiak ez ágát is felvenni, mert hogy a Csáholyiak a Káta nemzetségből származtak, köztudomású dolog.

A János és Mihály közötti összeköttető kapcsolatot nem ismerjük. Csáholyi János atyja Péter; ennek atyja Ábrahám, kinek atyja Panyit 1239-ben merül fel; ezeknél több tagokat nem ismerünk a Csáholyiak legrégebbi ősei közül, a valószínűség tehát a mellett vall, hogy Imre, Tunyogi Mihály nagyatyja fentebbi Panyitnak fivére vagy fia lehetett.

Tunyogi Mihály utódait nem ismerjük; de ismerünk még más Tunyogiakat: pl. András fia Pált, ki 1356 július 10-ikén bizonyos erdélyi birtokügyben tanuskodik; Jánost, ki 1431-ben kir. ember; András fia Ábrahámot és Bertalan (1426) fia Gergelyt 1466-ban; Imrének, Szaniszlófi Bátor Magdolna férjének, a fentebbiekkel való összefüggését nem adhatjuk.

10. Lörente.

a) *Lörinthei Joákim.*

Volt két Lörinte nevű helység; egyik volt Zalamegyében, a másik Veszprémmegyében; voltak Lörentei nevű birtokosok és Lörentenembeliek, de nem szenvedhet kétséget, hogy mindezen esetekben egy és ugyanazon nemzetséggel van dolgunk.

A zalamegyei Lörinthei Joákim 1178-ban tűnik fel, midőn III. Béla parancsára Rédét, Lothárt és Kodát, a Milleiek őseit, a zalai várjobbágyok alól felmentett birtokukba bevezeti.¹ 1199-ben, mint Imre király «miles»-e, nejének Angelikának beleegyezésével összes zalamegyei birtokait a veszprémi káptalannak hagyományozza.² Miután a káptalant később e birtokok tulajdonában találjuk, világos, hogy Joákimnak fiörököse nem lett.

Midőn a Győr nembeliek 1208-ban a Mosonmegyében lévő lébényi monostor alapítását megerősítik, azt mondják, hogy a monostor számára a Milej mentén levő földből hatvan holdat Joákim-

tól és fivéreitől vettek. Alig csalódunk, ha e Joákimban Lörente nb. Joákimra ráismerünk, a mi annál valószínűbb, a mennyiben a monostor Laurenta helység melletti földeket is kap.¹

b) *Lörente nb. Dedál, Zalamegye főispánja.*

Midőn Ratold nb. Gyula országbíró 1236-ban a Zalamegyében fekvő Vigánt tulajdonosai közt per tárgyát képező bizonyos erdőrész határjárásának megtörténtéről bizonyáglevelét ad, kiemeli, hogy az ügy megvizsgálására hívét, a Leurenthe nb. Dedalust a veszprémmegyei káptalanhoz küldte, ki onnan visszajövének, neki jelentést tett.² Dedalus tehát állandóan Zalamegyében tartózkodott. Ezután sokáig nem akadunk ily nevű zalamegyei emberre. Csak 1251-ben olvassuk, hogy Éty fia Pál országbíró és Zalamegye főispánja a palkonyai föld bizonyos részét Román és Pózsa királyi szolgáknak határjelekkel elkülönített és az ügy lebonyolításával Andornak pristaldust, Dedalus «mayor exercitus»-t és Holdohal centuriót megbizta. Ez utóbbira még 1256-ban is akadunk,³ míg Dedalus nyomát sokára elvesztjük. 1273 május 12-ikétől azonban 1274 december 2-ikéig találkozunk Dedalus zalai főispánnal, és miután később már mindig más nevű főispánokkal találkozunk, alig hihető, hogy még 1276-ban is Zalamegye főispánja lett volna, a mint ezt Wenzel (IX. k. 158. l.) állítja. A nevezett okmány ugyan azt mondja, hogy Benedek esztergomi érsek saját úgy mint fratresei Dedál zalai főispán, Beke és István nevében a Vázsony nb. Almádiaktól azoknak szentmiklósi várát a székesfejérvári káptalan előtt megvásárolta; de miután az okmányon szereplő Bertalan prépost sem 1276 előtt, sem utána másutt nem említetik, világos, hogy az okmány keltezése gyanus.

Miután Lörente nb. Dedál 1236-ban Zalamegyében pristaldus, 1251-ben egy Dedál, a zalamegyei őrség parancsnoka, Román és Pózsa számára határjárást eszközöl és egy Dedál nevű főispán ugyanazon Román és Pózsa számára 1274 április 8-ikán és 26-ikán a Palkonyával

¹ Történelmi Tár, 1898. évf. 339. l.

² Hazai okmtár, V. k. 1. l.

¹ Fejér, III/I. k., 61., 64. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 34. l.

³ Hazai okmtár, VII. k. 42., 59. l.

szomszédos Szegföldet statuálja,¹ bátran kimondhatjuk, hogy az 1273-tól 1274-ig szereplő zala-megyei főispán is azonos vele.

Mindezekből még az is következik, hogy Dedál Palkonya és Szegfalu, tehát Pacsa vidékén birtokolt, mivel azon körülmény is szépen megegyezik, hogy Lőrente nb. Ant fia János 1291-ben Pacsát kapja.

Hogy Benedek érsek nem a főispán édes fivére, hanem csak tágabb értelemben veendő fraterre, abból tűnik ki, hogy Dedál egyik fivére szintén Beke, a mi Benedekkel azonos. Esetleges utódait nem ismerjük.

II. Monoszló.

A körösmegyei (ma Moslavina nevű) Monoszló helység az ugyanazon nevű nemzetségnek ősi székhelyének tekinthető. A Monoszló nemzetségnek névleg ismert első képviselője bizonyos Makáriás, kinek (névleg ismeretlen) atyjáról csak annyit tudunk, hogy (valószínűleg II.) Béla király alatt valamelyik csatában egy előkelő ellenséges tisztet megölt, kinek holttestét hozzátartozói 100 arany denárért kiváltották és hogy Makáriás ezért a tettért Béla királytól a monoszlói nyestet kapta.²

Midőn *Makáriás* legelőször 1181-ben felmerül, már jelentékeny ember, a mennyiben Farkas nádorral és egyéb szlavón előkelőkkel Béla király nagyjai között szerepel és Zárában bírói minőségben működik.³

Az 1189. év májusában a király országbirája és vice-bán, mely minőségben Péter salonai érsek látogatását fogadja Zárában.⁴ Egy 1270-ben kiállított okirat bánnak nevezi ugyan,⁵ de arról egyéb okiratok mit sem tudnak; 1192-ben már Miskócz nb. Domonkos az országbiró. III. Béla alatt már csak 1193-ban akadunk rá, mint szolnoki főispánra.⁶ Béla halála után András királyfi pártját fogta s így megmagyarázható, hogy

1198-ban András udvarában Horvátországban a herceg nagyjai sorában találjuk, a nélkül, hogy az általa betöltött hivatalt ismernők;¹ 1198 után elvész a nyoma s alig szenvedhet kétséget, hogy e tájban meghalt.

Birtokviszonyaiból csak annyi ismeretes, hogy III. Béla alatt bácsmegyei földesur volt, a mennyiben a Szonta mellett lévő Szentgergelyfalunál számos halastót birtokolt.²

Névleg ismeretlen *neje* a Győr nb. Endes fivére Péternek a leánya, ki atyja halála után — mint már előadtuk — baranyamegyei birtokait férje családjára ruházta át.

Makáriás egy Venys nevű leányt és I. Tamás, I. Miklós, I. István és I. Egyed nevű fiaikat hagyott hátra maga után.

Vénis a Somogy- és Körösmegyében birtokolt Majshoz ment férjhez, kit 1209-ben mint Vasmegye főispánját, 1229-től 1231-ig pedig mint nádort ismerünk. Két fia, Majs és Sándor megkapja 1256-ban az anyjuk Venys után járó leánynegyedi örökségét készpénzben és bizonyos számú szolgálkban.³

I. Miklós, Makáriás fia 1217-ben Monoszló birtokosa,⁴ 1231-ben már nem él. Életéből csak egynehány birtokviszonyaira vonatkozó adatot ismerünk, melyeket alább előadunk. Egy 1231. évi okirat *fiáról* beszél ugyan, de mi ezek sorából csakis Andrászt ismerjük. Ez *András*, a ki magát 1247-ben Szond (= Szonta) falubelinek nevezi, ez évben a Fejérmegyében lévő bögyödi birtokát rokonának, Monoszló nb. Tamásnak adja el;⁵ 1264-ben rokonának egyik perében esküszik.⁶ Miután 1270-ben arról értesülünk, hogy Makáriás bán fia Miklósnak összes birtokai Egyed nevű fivérének utódaira rászálltak, magától érthető, hogy sem Andrásnak, sem esetleges fivéreinek nem voltak fiaik.

I. István, Makáriás bán fia, ki 1231-ben még él és kiról birtokviszonyain kívül mit sem tudunk, 1247-ben már nincs az élők között. *II. Makáriáson* kívül még több fia volt, de ezek Makáriással együtt, 1247-ben már nem

¹ Hazai okmtár, VII. k. 147. l.

² Wenzel, XI. k. 228. l.

³ Wenzel, VI. k. 146. l.

⁴ Fejér, VII/I. k., 178. l.

⁵ Hazai okmtár, VII. k. 120. l.

⁶ Knauz, I. k. 146. l. Wenzel, XI. k. 54. l. (tévesen: Mathana).

¹ Fejér, II. k. 319., 320. ll.

² Wenzel, XI. k. 61. l.

³ Hazai okmtár, VII. k. 51. l.

⁴ Tkalčić, Mon. ecl. Zagr. I. k. 38. l.

⁵ Hazai okmtár, VII. k. 36. l.

⁶ U. ott, 93. l.

éltek, miért is összes birtokuk a nemzetség egyéb tagjaira háramlott.¹

I. Egyedről, Makáriás bán fiáról mást nem tudunk, mint azt, hogy I. Péter és II. András nevű fiai voltak.

I. Péter 1247-ben már nem élt. Nevezett év januáriusában arról értesülünk, hogy *özvegye*, kiskoru *Péter* nevű fiának képviselőjében, II. Makáriás hagyatékából a reá esett részt felveszi.² E II. Péter 1256-ban részt vesz azon családi egyességben, melynek alapján Venys fiai, a fentnevezett Majs és Sándor, anyai örökségüket kapják. 1257-ben megveszi a Monoszló melletti, a Száva mentén fekvő Marična nevű földet, mely vétel lebonyolításában őt bizonyos Magyar képviseli.³ 1262 augusztus 3-ikán mint Monoszlói Péter a gerzenczemgyei Petlenna helység szomszédja.⁴ Két évvel később (1264-ben) arról értesülünk, hogy rokonai harasztaniczai birtokán garázdálkodván, vétküket 20 márkával jóvátették.⁵ 1269 június 26-ikán a nemzetségi birtokok új felosztása alkalmából a Száva és Lónya közötti jószágokat kapja. 1270 márczius 20-ikán (II.) Miklós nevű unokatestvérével birtokegyezséget köt, melyről majd alább szólunk. Utoljára 1283 augusztus 14-ikén akadunk reá, midőn István és Tamás nevű rokonaival az egymásnak okozott kártételek és büntettek felett kiegyezik.⁶ További nyomait 1316-ig nem találjuk; esetleges utódait nem ismerjük. 1316 december 20-ikán azonban azt mondja Károly király,⁷ hogy az örökösök hátrahagyása nélkül elhalt Monoszlói Péter birtokait (Monoszló vár, Borsanócz vár, felső- és alsó Gerzencze, Polozsnicza, Megyericse), melyek részint annak magvaszakadtán, részint pedig annak hűtelensége következtében a koronára szálltak, Vodicsai János bánnak adományozza.

II. András, I. Egyed fia, legelőször 1247. évi január hóban tűnik fel, midőn nemzetségének egyéb tagjaival II. Makáriás hagyatékát felosztja. Ez alkalommal megkapja a Száva és

Lónya közötti földeket. Többet nem tudunk róla. Két fia volt: Kenész és II. Miklós.

Kenész 1256-ban Venys fiának kielégítésében vesz részt és 1257-ben a Száva melletti Marična nevű birtokát rokonainak adja el. 1257 után elvész a nyoma; esetleges utódait nem ismerjük.

Fivére *II. Miklós*, ki vele együtt 1256-ban merül fel, 1257-ben midőn Kenész Maričnát az ő nevében is eladja, nincsen jelen. 1264-ben nemzetségbeli rokonainak kiegyezkedése alkalmából esküszik; 1269 június 26-ikán örökölt birtokaik felosztása alkalmából rokonaitól a Száva és Lónya, a Csernecz, Száva és Hodra folyók közti földeket Kapolczával (= Gaep) együtt kapta. 1270-ben unokaöccsével, II. Péterrel, a császári káptalan előtt közös birtokaikat következőleg osztja fel:

1. Azon birtokokból, melyeket Makáriás bán fia Miklós után egyszer már felosztottak, (ebből tehát látjuk, hogy I. Miklós fia András és ennek fivérei magtalanul haltak el) Péter Monoszlót, Cseresnyőt, a Kapos mentén lévő Márkot kapja. A Duna mentén lévő Belszond, Csereszt, Ropoly (Priskával), Bögd fele, Apáti és Csenő pedig Miklósé.

2. Midőn II. Makáriás hagyatékát felosztották, megkapta Péter a Kenész részéről eladott Presznát és Kemeniczét.

3. Az Ebsó mentén lévő malmokat minden fél megtartja, csakhogy jövőben egyiknek sincs megengedve azon újabb malmokat felállítani.

4. Ropolyt és Priskét, melyet Miklós atyja András Gergely comesnek eladott és melyet Péter saját pénzével visszaváltott, megkapja Péter. Ropolyfőt, melyet jelenleg a királyné népei és a szentmártoni apát birtokolnak, Péter fogja visszaszerezni.

5. Bögd felét Péter kapja.

6. A somogymegyei Gadányt és Póczát megkapja Miklós.

7. Péter megtartja a Somogymegyében lévő köröshegyi részét. 1270 márczius 20-ikán a székesfehérvári káptalan előtt ez osztást mindketten megerősítették.¹

II. Miklós ezután véglegesen eltűnik és így mondhatjuk, hogy I. Makáriás Miklós, István és Egyed nevű fiainak utódai II. Miklóssal kihaltak.

¹ Hazai okmtár, VII. k. 33. l.

² U. ott.

³ U. ott, 75. l.

⁴ U. ott, 82. l.

⁵ U. ott, 93. l.

⁶ U. ott, 180. l.

⁷ Blagaj okmtár, 83. l.

¹ Blagaj okmtár, 120. l.

Térjünk már most vissza I. Tamáshoz.

I. *Tamás*, nemzetségének e kimagasló alakja, atyjához hasonlóan, II. Andrásnak hive lévén, már 1206-ban e királytól a bácsmegyei szontai birtokot kapta; akkor azonban csak egyszerű királyi «miles»,¹ 1221-ben Valkómegye főispánja, mely évben a Vázsony nb. Atyasz bánnal bizonyos birtokokat kicserél. Atyasz megkapja a Zágrábmegyében fekvő Durnic, Ližnic, Pola és Ruffa nevű birtokokat, melyeket Tamás aranybullás adománylevéllel András királytól kapott és odaadja Tamásnak az ugyanazon megyében fekvő Harasztaniczát (a mai két Hrastelnicza egyikét). Midőn 1229-ben az aronti (Bácsmegyében) udvarnokokkal mindkettejük földjeinek határai miatt régóta folytatott perét békésen beszünteti, akkor már «Tamás bán»-nak nevezetik,² bánságát azonban nem ismerjük.

1231-ben kiállít számára II. András egy okiratot, mely az akkori helytörténetre nézve felette fontos és mint valamely család birtokviszonyait ecsetelő okmány, párját ritkítja.³ Mindenek előtt arról értesülünk, hogy Tamás már akkor, midőn Imre király és András között az ismeretes czivódások folytak, Imre által börtönbe ejtetett és hogy sem fenyegetések, sem testi sérülések és egyéb bajok által nem hagyta magát Andrással szemben Imre részére megnyeretni. András trónralépése után a király magán és nyilvános ügyeiben mindig megbízható, előrelátó és kifogástalan embernek bebizonyult; midőn a király keresztes hadjárata alatt (1217—1218) az ország számos nagyjai András ellen fellázadtak, Tamás minden tekintetben hű és megbízható maradt; egyik orosz hadjáratban súlyosan megsebesült. Mindezekért 1231-ben azzal jutalmazta őt András, hogy bárói beleegyezésével⁴ összes, bármily uton szerzett birtokaiban megerősítette:

1. A bácsmegyei *Szontát*, mint fentebb láttuk, 1206-ban kapta a királytól, kire az, eddigi birtokosának, Uros-nak, magvaszakadása következtében, rászállt.

¹ Blagay okmtár. 3. l.

² U. ott, 8., 15. l.

³ Wenzel, XI. k. 218—230. ll.

⁴ Csák nb. Ugrin kalocsai érsek, Majs nádor (Tamás sógora), Dénes tárnokmester és szolnoki főispán, Kán nb. Gyula soproni főispán, Buzád-Hahót nb. Buzád bán stb.

2. A csanádmegyei *Csikám*, melyben szent-Márton tiszteletére volt egy templom felépítve, bizonyos Ján nevű századosé volt, kinek magvaszakadása következtében a koronára szállt; ezt is Andrástól kapta.

3. A valkómegyei *Sóvalát* az orosz hadjáratban szerzett érdemeiért szintén a királytól kapta.

4. Királyi adomány továbbá a zágrábi halászok birtokában volt föld és erdő, melynek területén *Pola*, *Dužnic*, *Ližnic*, *Ruffa*, *Pála*, *Poljana* és *Križna* nevű földek feküdtek.

5. A szerémmegyei *Solt* nemzetségi birtok, melyet I. Makáriás négy fia egymás között felosztott vala. Miklós az ő részét a Szent-Lélekről nevezett zárdának adta. Egyed az övét a szentkereszti monostornak, mely részt Tamás és István megvett.

6. Ugyanabban a megyében *Kotyáson* (az okirat «Lochia»-nak mondja) is volt örökölt birtoka (Megyer és Apáti között).

7. Bácsmegyében *Szondon* birtokolt, hol kuriája is volt. A szondi birtok valamikor három részre lett felosztva; az egyiket megkapta I. Makáriás, a másodikat kapták *Gergely comes nővérei*, Jakab és Mihály anyai nagynénjei és Botond anyja; a harmadik részt kapta Gáb neje és a szentkereszti egyház. E Gergely comest meg nem határozhatjuk ugyan, de nagy valószínűséggel feltehetjük, hogy I. Makáriásnak unokatestvére volt, ha csak fel nem tesszük, hogy itt I. Makáriás atyjával lehet dolgunk. Gergely nővéreinek utódai, Jakab, Mihály és Botond 1231-ben anyai örökségüket kívánták, mire Tamás következőleg egyezkedett velök:

a) Mahar fia Jakab (talán azonos azon Vaja nb. Jakabbal, ki 1241-ben a tatárok ellen esett) és Mihály fia Mihály a nagynénjök után őket illető szondi földért, melyen Gergely comes tornya volt építve, 124 márkát kaptak. b) Botond, ki anyja után maga annyit örökölt, mint a két előbbi együttesen (különben is széplaki birtokos) ugyanannyi pénzt kapott.

8. Gáb nejének részét, *Császlót* és *Szentpált* e nő fiától, Balázstól, vette 120 márkáért.

9. *Belszond* vagyis *Fenyér* fele Tamásé, fele Andráse.

10. *Ujlak* egészen Tamásé.

11. Egy másik *Szentpál* Tamásnak ősi birtoka.

12. A baranyamegyei *Szilvás* István nevű fivére-é, de ez bizonyos Miklós fiai ellen pervesztes lévén, a perköltségek fedezésére Szilvást engedte át (Kán nb.) Gyula nádornak, mire azt Tamás a nádortól 80 márka árán megvette.

13. Somogy megyében a Kapos és Zselicz folyók közti *Homok* az övé; határos azonban itt *Miklós* nevű fivérének fiaival.

14. *Zselicz* miatt a kéthelyi udvarnokokkal kellett Miklós és Dénes nádorok előtt perelnie, mert az udvarnokok Zselicznek a Kaposon tul fekvő részét maguk számára kérték. Mindkét forum előtt elvesztették azonban a pert, mire András király 1231-ben e birtokot véglegesen Tamásnak ítélte oda.

15. *Rengővár* eredetileg Tamás és Miklós (Miklós nevű) fivére fiának, Andrásnak, birtoka volt. Tamás azonban András részét 28 márkáért szerezte meg.

16. *Póczán* van neki 13 ekealja, erdővel, rétekkal, szőlőkkel és szolgálknak való lakásokkal.

17. *Kerekiben* van hetven hold földje.

18. A fejérmegyei *Bögöd* fele az övé, fele Miklós nevű fivéréé.

19. *Biva* szintén felében az övé, felében Miklósé; de ő Miklós felét ennek András nevű fiától vásárolta.

20. A bácsmegyei *Szajl* három részre van felosztva; két része monostoroké, harmadik része Tamásé.

21. A drávántuli *Monoszlónak* csak a negyedik része az övé.

22. A Császma melletti *Tholla* az övé; nevezetesen a vásártér és a vám.

23. *Száva* fele az övé, fele István nevű fivéréé.

24. A *Cseresnyőben* lévő *Uni* nevű praedium fele az övé, fele Miklós nevű fivéréé.

25. Anyja után is örökölt. A Győr nb. Endes fivére Péter, somogyi és horvátországi birtokos, három leányt hagyott hátra maga után, kik atyjuktól annak *nováki* birtokát örökölték. Egyikük, kinek nevét nem ismerjük, fiának, Tamásnak, a drávamelletti nováki birtokrészét, továbbá *Mihályfalvát* és *Szélkő*-t hagyományozta. Nővére, Cséva, Ivánka nevű fiut szült, ki anyai birtokát, *Gyangáj* és *Dragon* falukat Tamásnak még Cséva életében eladta; a harmadik leány-

nak, Jécsának, szintén Ivánka nevű fia volt, ki azonban csak egy leány hátrahagyásával még anyja életében meghalt, mire Jécsa unokájának és saját öt lányának birtokrészének örökösül Tamást nevezte ki; e birtokok voltak: *Szentmihály*, *Veretnye*, és fiának egyik faluja *Lakaucz* (talán Lankócz) nevű földdel, melyet ez Endes fia Benedektől kapott, továbbá az Alma melletti *Basal*. E Benedek azonkívül még *Nigaslaj* és *Balazse* nevű helységeket hagyományozta Miklós és Tamásnak.

26. A somogyi várból kihalított *brunchai* (talán boronkai) földeken van neki tizenkét ekealja, melynek határát már III. Bélának adománylevele leírja.

27. Végre van neki még *Bozan* földnek fele, melyet valamikor Gyula nádor jelenlétében Fülöp comestól megvett.

Béla ifj. király II. András e megerősítő levelét ugyanazon évben (1231-ben) helybenhagyván¹ Tamást «volt bánnak» czimezi. Már maga a helybenhagyásból, de még jobban a Tamásról itt mondott dicséretből biztossággal következtethetjük, hogy Tamás 1231-ben Bélának kegyében is részesült. I. Tamás halálzási évét nem ismerjük ugyan, de azt hiszem, hogy bátran 1237-re tehetjük. Nevezett évben tanúsítja ugyanis a bácsi káptalan, hogy Tamás bán fiai *a bán nejével* együtt birtokaik felosztása végett káptalani kiküldöttet kérnek.

Két fia volt: I. Gergely és II. Tamás és négy leánya, kinek egyikét Nábotnak hívták.

Nábot a Héder nb. Héder fia Jakabhoz ment férjhez. 1278-ban tanúsítja a győri káptalan, hogy Nábot leánynegyedi öröksége gyanánt pénzt kapott, melyért férje a bokodi birtokot vásárolta, miért is e birtokot nejének szabad rendelkezésére bocsátja.² E Bokod valószínűleg a vasmegyei Bokoddal azonos.

II. *Tamás*, Tamás bán fia, 1237-ben merül fel, midőn fivérével az atyai hagyatékot felosztja.³ Az ő részére jutott birtokok a következők: *Monoszló*, *Anyác*, *Bolozin*, *Rengővár*, *Bina*, *Sár*, 3 *Szentpál*, *Alárok*, *Belszond*, *Kotyás* (Szerémmegyében). A mi *négy hajadon nővérét* illeti,

¹ U. ott, 234. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 233. l.

³ Hazai okmtár, VII. k. 23. l.

abban megegyeztek, hogy ezek az atyjuktól nekik hagyományozott szováni (Bácsmegyében) szőlők jövedelmeit élvezzék, de hogy férjhezmenetelük után e jövedelmek megint a két fivérre átszálljanak.

1247 január havában II. Tamás, kiveszi a részét II. Makáriás hagyatékából. Ugyanazon évben vásárolja I. Andrástól ennek bögödi birtokát; 1256 augusztus 25-ikén már nem él, mert akkor már fiai: III. Tamás és II. István szerepelnek.

III. Tamás 1256 augusztus 25-ikén Venys fiainak kielégítésénél működik közre; 1257-ben megveszi fivérével és II. Péterrel együttesen Kenész és II. Miklósnak maričnai birtokát; 1264-ben mindkét fivér harasztaniczai birtokos. Utoljára találkozunk vele 1283 augusztus 14-ikén midőn szintén fivérével együttesen II. Péterrel az egymásnak okozott bűntények felett kiegyezik. Esetleges utódai ismeretlenek.

II. István 1256-tól 1283-ig fivérének Tamásnak összes ügyeiben részes. Utoljára 1293-ban akadunk rá, midőn János zágrábi püspök a Vaska melletti gvešćei birtokot neki eladja; ez alkalommal Monoszlai István «nobilis et probus vir» jelzővel neveztetik.¹ Többet nem tudunk róla. Úgy látszik, hogy neki sem voltak egyenes leszármazói.

II. Gergely (ezt azért kell «második»-nak neveznünk, mert előtte már egy Gergely volt a nemzetségben), Tamás bán fia, 1237-ben merül fel legelőször. Akkor megkapja a következő birtokokat: *Pócza, Szilvás, Ujlak, Széklak, Kúlszond, Császló, Belszond, Zsitnya, Sárt* és néhány bács megyei szőlőket. 1244-ben birtokait gyarapítja, midőn Petkó fiától, Péterkétől annak Bács megyében fekvő *füzegi* birtokát 15 ezüst-márka árán megveszi.² 1247 január havában megkapja II. Makáriás hagyatékából őt illető részét. 1252-ben arról értesülünk, hogy *füzegi* birtokát, melyet 1244-ben vásárolt, Benedek kalocsai érseknek 15 márkáért átengedte.³ 1255 október 21-ikén Krassómegye főispánja, mely minőségben Szeján kun herceg egynehány emberét a bodrogmegyei szőlősi birtokban beiktatja;⁴

1256-ban részt vesz Venys fiainak kielégítésében; 1269 június 22-ikén a kunok bírása; nevezett napon részt vesz azon egyezségben, melynek alapján I. Egyed fiai birtokaikat maguk között felosztják. Ez az utolsó róla szóló hír.

Három fia volt: II. Egyed, III. Gergely és III. Péter.

III. Péter, ki a papi pályára lépett, 1266-tól 1270-ig (V.) István ifjabb királynak alkanczálárja. István trónralépésével ő lett erdélyi püspök, mely minőségben 1307 november 27-ikén meghalt.¹ Politikai szereplése nem tartozván e sorok keretébe, ezt e helyen mellőzendőnek tartom. Csak az legyen kiemelve, hogy pályájának kezdetét mindenestre annak köszönhetette, hogy atyja — a kunok bírása — és két fivére (mint alább látni fogjuk) V. Istvánnak és kun Erzsébetnek lelkes hivei voltak.

III. Gergely² V. István trónraléptével a királyné tárnokmestere s Vasmegye főispánja lett, mely két hivatalt 1270 szeptember 8-ikától 1272 augusztus 30-ikáig tartott.³ Ez idő alatt elég alkalma nyílt, magát a király szolgálatában kitüntetni. 1270 vége felé egyike volt azon fővezéreknek, kik magyar hadsereggel Stiriára törttek; 1271 nyarán a lázadó Güssingi Henrik bánt megverte. István halála után azonban nagyon változtak a viszonyok. Gergely és fivére Egyed Pozsonyba vonult és innen a cseh Ottokárhoz fordult, ki őket tárt karokkal fogadta. 1273-ban a két fivér azonban megbánta e tettét és visszatért a magyar udvarhoz, hol Gergely márczius 30-ikától fogva megint Vasmegye főispánja lett, mely minőségben egészen 1274 szeptember 25-ikéig találjuk; közben (1273 június 26-ikán) még pozsegai főispán is volt;⁴ 1273 nyarán Güssingi

¹ Leg. Card. Gentilis, 155. l.

² Hazai okmtár, VII. k. 181. l. *Lőrincz*nek nevezi, de erről egyetlen egy más okirat sem tud semmit.

³ Fejér, V/I. k. 138. l., VII/II. k., 17. l.; Hazai okmtár, I. k. 57 l., V. k. 46., 48. ll., VI. k. 185. l., VIII. k. 145., 440. ll.; Knauz, I. k. 605. l.; Wenzel, VIII. k. 287., 301., 343., 346., 380., 382., 384., 386., 389., 390. ll., XII. k. 50., 695. ll.

⁴ Fejér, V/II. k., 54., 238. ll. (tévesen 1275); Hazai okmtár, II. k. 11. l., VI. k. 189., 197., 200., 202., 205. ll. (tévesen 1278), VII. k. 141., 142., 144. ll., VIII. k. 152., 155., 159., 164., 168. ll.; Knauz, II. k. 20., 30., 32., 45. ll.; Tkalčić, Mon. civit. Zagrab, 47. l.; Wenzel, IV. k. 23. l., IX. k. 18., 22., 34., 51., 54., 60., 63. ll., XII. k. 76., 78., 80., 84., 92., 93., 100. ll.; Zichy okmtár, I. k. 35. l.

¹ Fejér, VI/I. k., 258. l.

² Wenzel, XI. k. 336. l.

³ Fejér, IV/II. k., 156. l.

⁴ Hazai okmtár, VIII. k. 62. l.

Ivánnal együttesen vezette az osztrákok által elfoglalt Győr ostromát, mely teljes győzelmével végződött. Mindamellett nem találkozunk vele többé 1274 után; úgy látszik, hogy visszavonult a magánéletbe; utoljára 1283 augusztus 14-ikén akadunk reá, midőn nemzetségbeli rokonainak egyezkedése alkalmából említetik.¹ Halálzásának évét nem ismerjük; 1294 december havában már nem élt. Fiutóda nem volt.

Fivérével,² *II. Egyeddel* legelőször találkozunk 1265-ben, mely évben mint István ifj. királynak tárnokmestere, *bácsmegyei* szolgálói, a Dobra nemzetség tagjai számára nemesítést eszközöl ki.³ 1266-ban Istvánnak tárnokmestere,⁴ mely hivatal Istvánnak egész társkirálysága alatt 1270-ig viselte. 1266-ban részt vett a bolgárok elleni hadjáratban, melyben egészen Tirnováig győztesen nyomult.⁵ István trónraléptével Egyed királyi tárnokmester és Pozsonymegyének főispánja lett, mely két tisztségben 1270 június 13-ikától 1272 augusztus 3-ikáig találjuk.⁶ 1271-ben ő volt egyike azon követeknek, kik Ottokárral a békefeltételekről alkudoztak. István halála után fivérével Gergelylyel Pozsonyba vonult, a szomszéd várakat hatalmába ejtő és II. Ottokárhoz fordult, ki őt örömmel fogadta s neki adta Lac, Kornenburg és Stockeraut. 1273-ban azonban meggondolta a dolgot és visszatért a magyar udvarhoz, hol Macsó és Bosznia bánjává kineveztek; e minőségben 1273 május 23-ikától 1273

¹ Hazai okmtár, VII. k. 181. l. hol tévesen Lőrincznek neveztetik.

² Hogy Gergely, Vasmegeye főispánja, Egyed macsó bíbának a fivére, bizonyítja IV. Lászlónak 1273 május 27-ikén kiállított okirata. Hazai okmtár, VII. k. 141. l.

³ Fejér, IV/III. k., 294. ll.

⁴ A máramarosszigeti ref. kollégium gyűjteményében van egy 1266. évi oklevél, melyet István «per manus magistri Petri aule nostræ vicecancellarii, Egidio vero fratre eiusdem tavarnicorum nostrorum existente» állit ki. Ez oklevél — melyet Pauler Gyula «A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt» cz. művének II. kiadásában (537. l.) idéz, minden kétséget kizáró módon bebizonyítja, — a mint ezt különben alább még meglátjuk — hogy Egyed tárnokmester a Monoszló nemzetség tagja.

⁵ Fejér, IV/III. k., 525. l.

⁶ Fejér, VI. k., 138. l., VII/II. k., 12. l.; Hazai okmtár, I. k. 57. l., VIII. 145., 439. ll.; Tkalčić, 47. l.; Zichy okmtár, I. k. 30. l.; Wenzel, III. k. 253., 273. ll., VIII. k. 279., 286., 343., 345., 346., 379., 382., 385., 389., 390. ll., XII. k. 50., 53., 695. ll.

szeptember 22-ig találjuk. 1274 december 29-ikén azonban megint kir. tárnokmester, mely hivatalt 1275 június 4-ikéig viselt.¹ Ez azonban utolsó nyilvános fellépése; eltűnik, ép úgy, mint fivére Gergely, véglegesen a közpályáról. 1283. évi augusztus 14-ikén rokonainak egyezkedése alkalmával egyszerűen mint családi tag említetik. Tizenegy évig nem hallunk azután felőle egy szót sem; csak 1294. évi december havában tanusítja a pécsi káptalan;² hogy a Tamás bán nemzetségéből való Gergely mester fia Egyed mester kérésére a prépost káplánját azzal bizta meg, hogy a nevezett Egyednek rokonai számára történendő adományozásánál közreműködjön. A káplán a következőket jelentette: *Egyed, fivére Péter erdélyi püspök* és egyéb tanuk előtt kijelentette, hogy *fivére Gergely* egyenes utódok hátrahagyása nélkül meghalt, mely haláleset őt saját azaz nemzetségbeli rokonoktól megfosztotta; ennek következtében elhatározta magát, hogy másodfoku oldalrokonait, Bő nb. Derzs fia István fiait: Mihály erdélyi prépostot és Pétert, a székelyek főispánját fivéreireül örökbefogadja és nekik Atina nevű birtokából a «viznyacatus» néven ismert Gáj, Odroha és Darnócz nevű földeket adományozza, mely adományozását a jelen volt Péter püspök mindenben helybenhagyta. Mily rokonság létezett a Bő nembeliek között és közte, nem tudjuk; magától érthető azonban, hogy Mihálynak és Péternek anyja Monoszló nb. leány volt, a mi annál inkább elfogadható, a mennyiben a Bő nemzetség Somogy megyében birtokolt és Bő nb. Derzs fia István 1266-ban somogyi alispán volt. Magától értetődik, hogy Egyed mesternek 1294-ben nem volt fia; nem is lett neki később sem. 1308-ban vejének, Aba nb. Soproni Lőrincz fia Miklósnak Darnócz várát (a mai Drenováczt, Körösmegyében) adományozta.³ 1313-ban pedig a pozsonymegyei Nagyszombat városban végrendelkezik. Az esztergomi Szent-Adalbert-egyháznak, mely ellen vétkezett, a Csanádmegyében lévő *nagylaki* birtokát hagyományozza; *Szondot* adja vejének, *Körögyi* Lőrincz fia *Fülöpnek*; *Atinának* egy részét hagyja *nejének*, másik részét *árva lednyainak*; *Ropolyt* szin-

¹ Fejér, V/II. k., 240., 245. ll.; Hazai okmtár, VIII. k. 170. l.

² Wenzel, XII. k. 557. l.

³ Csánki, Körösmegye a 15. században. 52. l.

tén felosztja; felét adja vejének, *Aba nb. Nyéki* Lőrincz fia *Miklós*nak, másik felét *rokonának*, Gutkeled nb. Amadé fia Miklósnak; *Fülekkel* (valószínűleg Füzeg) más alkalommal akar rendelkezni).

Nem rendelkezhetett többé; súlyos betegsége következtében még 1313 márczius 11-ike előtt meghalt Nagyszombatban, mert tudjuk, hogy fentebbi végrendeletét nevezett napon felnyitották és kihirdették.¹ Az illető okiratban Monoszlói Gergely fia Egyed mesternek hívják őt.

Hány leánya volt, nem tudjuk. Egyikük, mint láttuk, *Aba nb. Miklós*nak a neje, kinek már 1308-ban darnóczi birtokát adta. Miklós atyja, Soproni (Nyéki) Lőrincz 1290-ben Erzsébet királynétól, kivel sógorsági viszonyban volt, a verőczemegyei szentmártoni «vyznicatus»-t kapta. 1317 május 22-ikén pedig olvassuk,² hogy Károly király *Aba nb. Lőrincz* fiainak, Miklós, Jakab, János és Péternek az örökösök hátrahagyása nélkül elhalt Monoszló nb. Gergely fia Egyed mesternek Atina és Novák nevű birtokait az atinai és darnóczi várral együtt adományozta. E Miklóstól származnak a körösmegyei Atinaiak.

Második leánya, mint láttuk, már 1313-ban a Baranya-, Valkó- és Pozsegamegyében birtokos *Körögyi Fülöp*nek a neje. Fülöp 1313-tól 1350-ig szerepel s úgy látszik, hogy Egyed leánya még előtte halt meg.³ Tőle származnak a XV. században kihalt Körögyiak.

Harmadik leánya a *Borsa nb. Tamás* fia *István* fia *István*hoz ment férjhez. Ez István

(Roland erdélyi vajdának unokaöccse) összes birtokait a váradi püspökségnek és káptalannak hagyományozta, azon feltétellel, hogy neje ebből jegyruhája és hitbére fejében 50 márkát kapjon. 1334 november 5-ikén jelenti pedig az egri káptalan, hogy Atinai Egyed leánya, István özvegye, az ötven márkát el nem fogadta, hanem százat követel. Miután az örökösök nem hajlandók ez összeget részére megállapítani, az ügy világi és egyházi főurakból álló bíróság elé kerül;¹ a pör végét nem ismerjük. István meghalt 1333 január 11-ikén; nejének elhalálozási éve ismeretlen.

II. Egyeddel a Monoszló nemzetség utolsó fiasja szállt a sirba. Mily rokonságban állt a Gutkeled nb. Amadé fia Miklósához, kinek ropolyi jószágának egy részét hagyományozta, nem tudjuk; itt is valószínű, hogy Miklós, kinek atyja Vasmegye főispánja volt, Monoszló nb. leánynak az ivadéka. Tudjuk továbbá, hogy Péter püspök 1306-ban a Kán nb. László erdély vajdát «charissimus frater»-ének nevezi,² de itt sem ismerjük a rokonság keletkezését.

Azonkívül ismeretes, hogy II. Egyednek kérésére 1272-ben a felvidéki *Aba* fia *Aba*, ez Egyed «fratere» V. Istvántól a nyitrai várhoz tartozó tavarnoki és örszedi birtokokat kapta.³ E rokonság genezise szintén ismeretlen; valószínű azonban, hogy Egyednek pozsonyi főispánságával áll összeköttetésben.

Az eddigiek szerint tehát a Monoszló nemzetség nemzedékrendi táblája (I. Gergely mellőzésével) következőleg alakul:

¹ Knauz. Mon. eccl. Strigon. II. k. 677., 678. ll.

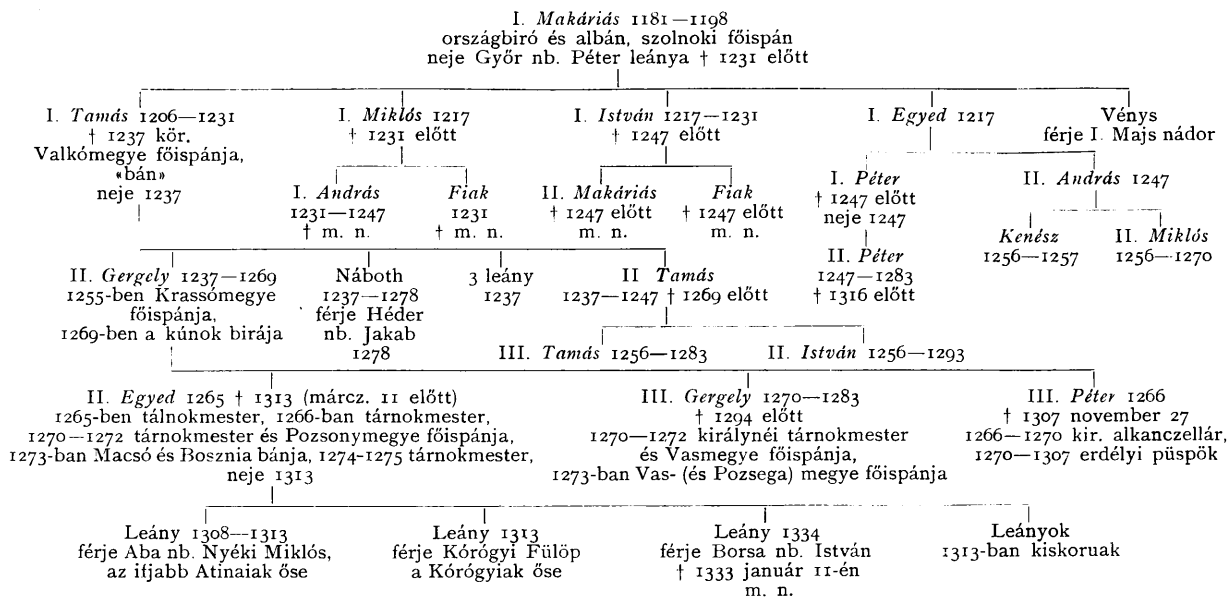
² Anjoukori okmtár, I. k. 427. l.

³ Lásd Turul, 1892. évf. 170. l.

¹ Századok, 1888. évf. 152., 154. ll.

² Fejér, VIII/I. k., 203. l.

³ Wenzel, VIII. k. 379. l.

12. Myle.

1366-ban előfordul *Myle nb. János fia Péter* azon perben, melyet a Kamarcsaiak az Ákos nb. Miczk bán fia István ellen a Körösmegyében fekvő Prodivicz birtok ügyében támasztottak.¹ Kétségkívül drávántuli nemzetség.

13. Pilis.

A székesfehérvári káptalan 1287 márczius 27-ikén kiadott leveléből kitűnik, hogy *Pilis nb. Miklós comes fia Demeter comes* az Esztergommegyében fekvő sárkányi birtokát Szo(v)árd nb. Miklós fainak, Péternek és Szo(v)árdnak eladta. Nevezett birtoknak egy fele még akkor is Betend bán fiai-é volt, míg másik fele *e Betend bán leányának kezével* fentebbi Pilis nb. Demeter birtokába jutott.²

Az okiratban két hiba van. A vevők képviselője Garasi János; ily helységet nem ismerünk Esztergommegyében; de van még ma is Bajna mellett Sárás puszta és tudjuk, hogy a Szo(v)árd nembeliek Sáráson birtokoltak; itt tehát Garas helyett Saras olvasandó; a mi pedig Sárkány szomszédját: Lylugi Rupheyn fiát, Benczet illeti, biztosan tudjuk, hogy ez nem más mint

Libádi Rophoyn fia Bencz, ki 1289-ben Magyar-Szölgyénben földet elad (Fejér, V/III. k., 480. l.); Libád különben még ma is létezik Sárkány mellett Esztergommegyepárkányi járásában.

Ennyi az egész, a mit eddig a Pilis nemzetségről tudtunk, de ez legyen a következőknek kiinduló pontja.

Detre zólyomi főispán és veje: néhai Rüdiger fia Hervin (= Ervin)³ 1222-ben Hontmegyében fekvő szebelébi birtokukat az esztergomi káptalannak eladják.² Hervin már 1219-ben fordul elő; Detrét pedig 1222 előtt nem ismerjük. Ő Zólyommegyének első ismert főispánja. Meddig maradt ez állásban, nem tudjuk; midőn 1229-ben a borsodmegyei Szuhogy birtokot kapja, akkor királyi ügyész Zólyomban.³ 1232-ben már csak mint volt zólyomi főispánról van róla szó;⁴ 1233-ban még él és akkor azt mondja róla András király, hogy az országban és annak határain kívül tett szolgálataiban elaggott;⁵ utóljára ráakadunk 1236 június 16-ikán, midőn IV. Bélá-

¹ E Rüdiger Meráni Bertolddal, a későbbi kalocsai érsekkel állt összeköttetésben; már Imre király adta neki Szebelébet; 1211-ben megkapja II. Andrástól a hontmegyei Szántónak egy részét. — Fejér, III/I. k., 108. l.; Knauz, I. k. 236. l.

² Knauz, I. k. 238. l.

³ Wenzel, I. k. 263. l.

⁴ Hazai okmtár, VII. k. 21. l.

⁵ Wenzel, I. k. 304. l.

¹ Fejér, IX/VI. k., 298. l.

² Wenzel, IX. k. 455. l.

tól a nógrádmegyei Sztracsin, a borsodmegyei Cserne és a hontmegyei Zahora nevű helyeket kapja.¹ Három fia volt: II. Detre, I. Mikó (= Mihály) és Miklós, továbbá egy leánya, kiről már tudjuk, hogy 1222-ben a német származású Hervinnek a neje volt.

II. Detre, ki 1256-tól 1263 szeptember 30-ikáig Zólyom megye és 1256—1262-ig, továbbá 1263-tól 1264-ig Szepes megye főispánja, 1250-ben merül fel, midőn Mikó nevű fivérével a Nógrádmegyében lévő Ludány és Halász nevű helységeket megveszi;² 1257-ben elismerik, hogy a krakói várhoz tartozó földek egy részének örökös birtokosa.³ Lehet, hogy az 1251-ben előforduló Detre nevű győri főispánnal azonos. Négy fia van: III. Mikó, Elek, II. Atyasz és III. Detre, kik — bár nem névszerint — 1267-ben először említettnek. A legnagyobb valószínűség azonban a mellett szól, hogy II. Detrének még egy leánya is volt.

1281-ben t. i. arról értesülünk, hogy Mihály comes fia Simon anyjának leánynegyedi részét Detre comes fiaitól, Mikó, Atyasz és Detrétől követeli; miután továbbá az illető okmány⁴ azt is mondja, hogy e leánynegyed Detre fiai örökös birtokaiból fizetendő, világos, hogy itt csak II. Detre leányáról lehet szó, mert ellenkező esetben I. Detrének egyéb leszármazói is lettek volna belevonva a pörbe. 1297-ben pedig tanúsítja a váczai káptalan, hogy Detre fia Mikó a Nógrádmegyében fekvő Galábocs és Halász nevű birtokait rokonainak: Fulko fia Mihály fiainak Simon és Tamásnak leánynegyedi követelésük kielégítésére átengedte.⁵ Ebből már most világosan kitűnik, hogy a Katisz nb. Szécsényi Fulko fia Mihály, solymosi várnagynak neje II. Detre leánya, kitől többi között a Libercsei és vingárti Geréb-család származott.

II. Detre fiáról valami különös megjegyezni valónk nincs. Leginkább csak I. Mikó fiainak társaságában birtokügyek rendezésével találjuk őket elfoglalva.

II. Mikó 1280 táján a királyi hadseregben részt vesz valamely hadi műveletben. Utoljára

1300-ban akadunk reá, midőn a nógrádmegyei Zellői birtokát elcseréli.

Elek 1268-tól 1278-ig szerepel.

II. Atyasz 1280-ban a Csák nb. Ugrin királyi tárnokmester embereként egy nógrádmegyei birtokügy rendezésében szerepel;¹ azonkívül még csak 1281-ben találkozunk vele, midőn a Katisz nb. Simon anyjának követeléseiről van szó.

III. Detrét 1283-ig ismerjük.² Mindanégy fivér esetleges utódai ismeretlenek.

I. Mikó vagy Mihály,³ I Detre fia, nemzetiségének egyik kimagasló alakja, serdülő ifjúságától kezdve Béla király szolgálatában állt; később gyakran tagja volt a királyi bel- és külföldi küldöttségeknek; fokról-fokra annyira emelkedtek érdemei, hogy Béla egyik okiratában azt mondja róluk, hogy nem csak nyelven nem lehet azokat kiejteni, de még gondolatban sem teljesen méltathatók. Midőn a király a tatárjárás alatt a tengeremellékre törekedett, Mikó, egész családját és tüzhelyét otthagynán, addig kísérte őt, míg a Dráván túl biztos hajlékra talált; de még most sem akarta őt elhagyni és csak határozott királyi parancsra beleegyezett abba, hogy az ország más részében lakó alattvalókat minden tőle kitelhető módon támogassa, előbb azonban két fiát ott hagyta a királynál, hogy hűségéről kezeskedjenek. Azért meg is kapta 1247 október 3-ikán a nógrádmegyei Esztergályt,⁴ melyben különben már 1244-ben vétel útján része volt. 1247 február 17-ikén Sáros megye, 1248-tól 1252 április 25-ikéig pedig Zólyom megye főispánja; 1250-ben megveszi a nógrádmegyei Ludán és Halász helyeket: 1251-ben megszerzi az ugyanazon megyében fekvő Nyerges-t; 1252-ben Busan-t; 1252 április 24-ikén királyi adományozás útján a hontmegyei Hidvéget; egy nappal később az ugyanott fekvő Aba-t; de ez az utolsó róla szóló hír.

¹ Wenzel, V. k. 282. l.

² Hazai okltár, 98. l.

³ Hogy «Mikó» sohasem Miklós, hanem Mihály, bebizonyítja maga Imre király 1199-ben, midőn a pápát arról értesíti, hogy eddigi nádorát hivatalától megfosztotta s helyébe Michael comest kinevezte (Wenzel, VI. k. 199. l.); ez utóbbit pedig a magyar okiratok mindig csak Mikének nevezik. A Mikó, Mika, Mike azonban nem más mint a Michael név két első tagja (Micha).

⁴ Fejér, IV. l. k., 474. l.

¹ Wenzel, II. k. 36. l.

² Wenzel, II. k. 118. l.

³ Wenzel, II. k. 296. l.

⁴ Wenzel, IX. k. 303. l.

⁵ Wenzel, X. k. 284. l.

Ot fia volt: Bitér, Péter, I. Atyasz, II. Mikó és III. Detre.

IV. *Detre* 1261 augusztus 11-ikétől 1263 szeptember 30-ikáig zólyomi, 1263-tól 1264-ig Szepesmegye főispánja.

II. *Mikó (Mihály)* 1253-tól 1254-ig Zólyom megye főispánja, de alig szenvedhet kétséget, hogy 1264 november 17-ikétől 1273-ig Zólyom- és Szepesmegye főispánja is volt. 1279-ben már nem élt.

Péter (ki a «Forró» melléknevet is viseli) 1267-ben Hontmegye főispánja, mely minőségben fivéreivel, Atyasz és Mikóval és II. Detre fiaival együtt a trencsénmegyei Teplicza, Várna és Zsolna nevű birtokokat véglegesen megszerzi, miután ezekért Árvavárt, Árvát, a liptóme gyei Verbizet, a turóczme gyei Trebosztót, Benicz, Motnaturócz és Tornók birtokokat cserébe adta. 1268-ban az előbbie kkel együtt nógrádmegyei ludányi birtokát nagyobbítja; 1281-ben, a turóczme gyei Gáj nevű helységet királyi adományozás útján kapja. Utoljára ráakadunk 1285-ben, midőn a király parancsolja, hogy a tőle elfoglalt rutkai birtokot annak jogos tulajdonosainak visszaadja. Halála évét nem ismerjük. Nyugtalan és garázdálkodó ember volt, a miről még lent lesz a szó.

1290 június 30-ikán már nem él. E napon tanusítja az esztergami káptalan, hogy özvegye, (a komárommegyebeli, *Igmánd nb.* András comes leánya *Erzsébet* és leányai: az öregebb *Katalin*, Hontpázmán nb. Hont fia *Demeter* özvegye és az ifjabb *Anna*, Hontpázmán nb. Kázmér fia *Lambert* neje Péternek szerzett birtokai iránt ennek rokonaival osztályos egyezsége léptek. Péter fivérei: Bitér, II. Detre fia Mikó és Miklós fia Demeter megkapják a Nógrádmegyében fekvő Zsély, Darcsán, Kékkő (várt) és a Hontmegyében fekvő két Olvárt, melyeket Péter saját költségével szerzett és IV. László beleegyezésével nejeének és leányainak hagyományozott vala; ez utóbbiak megkapják Bitérnek Hontmegyében levő ősi birtokait: Hidvég, Aba, Olvárt és a hidvégi fakastélyt.

I. *Atyasz*, ki 1273 július 2-ikán Esztergályon földet szerez és fivéreinek összes szerepléseiben részt vesz, 1277-ben már nem él. Akkor tanusítja a budai káptalan, hogy *Jolán* nevű özvegyének atyja: Hontpázmán nb. Ivánka fia András és fia János budai prépost (a későbbi kalocsai

érsék, Atyasz fivérével Péterrel Jolán hitbére és jegyajándéka iránt egyezkednek.

A családot csakis I. *Bitér* folytatta, mivel már 1250-ben találkozunk. 1277 április 24-ikétől Zólyom megye főispánja, 1282-ben «Zólyomi» melléknévvel él.¹ 1278-ban megszerzi a trencsénme gyei Hricsót; meghalt 1299 kezdetén. Több fiut hagyott hátra maga után, kik közül *János* 1297-ben, *Miklós* 1299-ben, *Péter* 1320-ban merül fel.² Ezek, kik a családot folytatták és kiktől a *gyarmati Balassa* család származik, kitézött célunkra nézve már nem érdekelnek bennünket.

Fentebb láttuk, hogy I. Detrének még egy ifjabb fia *Miklós* is volt. Ez felmerül 1233-ban, midőn András királytól a Liptóme gyében fekvő Ujfalut kapja.³ Ezt azonban az ugyanazon me gyében fekvő Palugyával együtt később Béla királynak cserébe adván, tőle 1246 szeptember 11-ikén a honti vártól teljesen kihatott *Gyarmatot* kapta;⁴ utoljára 1257 július 27-ikén akadunk reá, midőn arról van szó, hogy a krakói vár mellett levő hatvan hold föld az ősi birtoka. (1. f.)

Két fia volt: II. Péter és Demeter és egy leánya.

Úgy látszik, hogy Miklós vagy fiai rokonaik-

¹ Hazai okmtár, VI. k. 284. l. — Az illető okirat igen zavarosnak látszik. Azt mondja, hogy «Mathyas, comes officialis comitis Byter de Turch» ex precepto «comitis Byter de Zolum» Neczpál földtért bejárta stb. Az egész majdnem úgy hangzik mintha egy Bitér Turóczme gyé, — egy másik Bitér Zólyom megye főispánja lett volna 1282-ben. De nem így áll a dolog. «Mathyas comes officialis comitis Byter de Turch» annyit jelent, mint «Turóczy Mátyás, Bitér comesnek az officialisa,» — míg «ex precepto comitis Byter de Zolum» annyit jelent mint «Zólyomi Bitér comes parancsára»; mert hogy 1282-ben nem Bitér, hanem Miklós volt Zólyom megye főispánja, bizonyítja többi között az idézett okiratot közvetlenül követő 1282 évi okmány (Hazai okmtár, VI. k. 286. l.); Miklós különben már 1279 óta Zólyom megye főispánja. — Turóczme gyé főispánját pedig azért nem láthatjuk Bitérben, mert officialisa csak nem nevezheti őt egy és ugyanazon helyen egyszer «Turóczme gyé főispánjának,» máskor «Zólyomi Bitér»-nek.

² Az eddigiekre nézve v. ö. Hazai okltár, 170. l.; Wenzel, III. k. 156., 194., 281. ll., IV. k. 28., 45., 90., 171., 173., 246., 270. ll., V. k. 177., 180., 182. (tévesen 1297. kör.), 226., 241., 252. ll., IX. k. 503. l., XII. k. 17., 333. l.; Hazai okmtár, VI. k. 78. l., VIII. k. 240., 275. ll.

³ Wenzel, I. k. 304. l.

⁴ Wenzel, II. k. 189. l.

kal korán osztozkodtak, mert addig, míg I. Detre halála után II. Detrét és I. Mikót valamint ezeknek utódait birtok- és érdeközösségben találjuk, Miklós és fiai ezekkel együttesen nem említetnek.

II. Péter 1274 november 8-ikán merül fel legelőször, mely napon a Nógrádmegyében fekvő petényi és podluzsáni birtokát fentebbi «Forró» Péternek eladja.¹ 1277-ben a «Chernei» nevet használja; tudjuk, hogy I. Detre 1236-ban a Borsodmegyében fekvő Csernét kapta; ez tehát Miklósrá szállt rá. De 1277-ben találjuk, hogy Detre fia Miklós fiai: *Chernei Péter és Demeter* az Abauj vármegyében fekvő Redmecz másként Vil nevű örökölt birtokukat *nővérük, Merzsa fia Pórsa* (a Kendiek és Kellemesiek őseinek) *neje* fiainak átengedik;² 1277 után csak egyetlen egy nyomát találjuk.

Ákos nb. Borsodi István nádor elbeszéli 1303-ban, hogy midőn még III. András idejében egyik emberét, Lodomér fia Istvánt, több báró és nemes kíséretében a király egyik fontos ügyében elküldte s a küldöttség Szádó nevű faluban álomba merült, Csák nb. Csák az alvókat megtámadván Miklós fia Pétert, Demeter akkori zólyomi főispán fivérét fogságba ejtette.³

Fivére *Demeter*, családjának legkimagaslóbb alakja, biztossággal csak 1277-ben merül fel, midőn nővére fiainak a redmeczi birtokot átengedi (l. f.). 1279-ben már Sáros megye főispánja és érdemdus ember, ki a királytól hű szolgálatai elismeréséül a nógrádmegyei Kürtöst kapta; különösen említi László király, hogy 1273-ban Győr előtt kitüntette magát.⁴ Vajjon az 1281-ben, de csak egyetlen egy okiratban szereplő hasonló nevű pozsonyi főispánnal azonos-e? nem tudjuk. 1285-ben Zólyom megye főispánja és királynéi tárnokmester és a Rutka melletti Prekopa birtokosa.⁵ 1285-től kezdve egészen III. András haláláig félbeszakítás nélkül Zólyom megye és az alatt (1297—1300) Pozsony- és (1298) Sáros megye főispánja. III. András alatt egyáltalában igen befolyásos ember volt és ennek legkimagaslóbb

kifolyásaként tekintendő, hogy őt 1298-ban azon magyar segélyhad vezetésével bizta meg, mely Albert osztrák herceg támogatására Nassaui Adolf német ellenkirály ellen vonult. III. András halála után Venczel és Ottó pártját fogta; ő volt azoknak egyike, kik a cseh Venczelhez utaztak, hogy a magyar koronával megkinálják.¹ 1309 június 15-ikén azonban már azon országnagyok között találjuk, kik előtt Károly király a koronázási esküt leteszi.² Mind a mellett mégis a Csák nb. Trencsényi Mátéhoz csatlakozott, kinek zászlaja alatt, mint a rozgonyi csatában harczolt sereg egyik fővezére, 1312-ben életét kilehelte. Esetleges utódait nem ismerjük.

Birtokviszonyaira nézve kiemelendő, hogy «Forró» Péter halála után, mert ennek birtokai a király ellenségeinek mindig menedéket adtak, IV. László Péternek kékkői várát és a gyarmati tornyot e Demeternek adományozta, ki azokat nagy nehezen Péter vejétől, Hontpázmán nb. Lamberttől visszafoglalta és Péter fivérének, Bitérnek, átadta, miért is a hálás Bitértől nemcsak Kékkő harmadát, hanem az Ipoly mentén Nógrádmegyében fekvő Gyarmatot is kapta;³ 1296-ban pedig a hontmegyei Kovárszeget Szügyi Andrásnak átengedvén, érte a Gyarmat melletti Ribát kapja.⁴

Az eddigiekből kitűnik: 1. hogy I. Detre utódai az egymással határos Hont-, Nógrád-, Turóc-, Liptó-, Trencsény- és Zólyom megyében, különösen pedig legrégebb időktől fogva Hont- és Nógrádmegyében birtokoltak, 2. hogy közöttük és a Hontpázmán nemzetség felvidéki ágai között számos házassági összeköttetés jött létre. Így találjuk pl. hogy «Forró» Péter egyik leánya a Hontpázmán nb. hontmegyei Demeter, másika a Hontpázmán nb., az esztergommegyei Bényben birtokos Lambert neje, míg I. Atyasz magának ugyanazon nemzetségnek egyik nyitramegyei ágából, a Forgács család őseiből választott feleséget.

Ezeknek alapján biztosra vehetjük, hogy az 1287-ben szereplő *Pilis nb. Miklós comes fia Demeter comes, Betend bán veje, az esztergom-*

¹ Wenzel, IV. k. 45. l.

² Wenzel, IV. k. 91. l. V. ö. Turul, 1897. évf. 75. l. skk.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 52. l.

⁴ Wenzel, IV. k. 181. l.

⁵ Hazai okmtár, VIII. k. 241. l.; Wenzel, IV. k. 281. l.

¹ Anjoukori okmtár I. k. 53. l.

² Leg. Card. Gentilis 305. l.

³ Knauz, II. k. 260. l., u. o. Fejér, VI/II. k., 160. l.

⁴ Wenzel, X. k. 246. l.

megyei Sárkány résztulajdonosa, I. Detre fia Miklós fia Demeter zólyomi főispánnal azonos. Van azonban erre nézve még más hatalmas támpont is.

Hontpázmán nb. Miklós fia Betend bán, (kinek nemzetségét más helyen bebizonyítottam), ki 1247 márczius 21-ikén az esztergommegyei Sárkányt kapta, nyitramegyei ember volt. 1243-ban megkapta a Trencsénmegyében levő Vicsáp helységet; 1257-ben az esztergommegyei Muzslán is vett birtokot. Fiai közül névszerint csak az egy *Ferenczet* ismerjük, ki — mint később látjuk — már többnyire Nógrádmegyében szerepel. Midőn 1290-ben a Nógrádmegyében birtokos Katisz és a Rátold nemzetség tagjai között Zagyvafőn az Aba nb. Amadé nádor közvetítése folytán a Katisz nb. Lesták halála iránt egyezség kötötték, akkor már ez a Ferencz mint a Katisz nembeliek rokona szerepel.¹ Betend fia Ferencz fia «Pogány» István 1329 április 10-ikén a Trencsénmegyében lévő Gradna, a nyitramegyei Sissó, Visnyő, Vendégi és egyéb e vidéken fekvő birtokait Károly királynak adja cserébe, melyekért az Erdélyben fekvő Szilvás, Nagyakasztó, Septér, Örményes, Gyekekuta, Buza, Noszoly, Lak, Gyulatelket kapja.² Hogy Ferencz fia István ősi birtokait erdélyiekkel cserélte fel, annak voltak nyomós okai. Már 1333-ban találjuk, hogy ez István Katisz nb. Szécsényi Tamás erdélyi vajdának a hive és familiarisa,³ 1338-ban pedig arról értesülünk, hogy Hontpázmán nb. Ferencz fia Pogány István e vajdának *rokona* (proximusa) és a belső-szolnokmegyei Róna tulajdonosa.⁴ E rokonságot, mely csakis sógorság vagy anyai rokonság lehetett, eddig nem voltunk képesek teljességében felismerni; de ha szemügyre vesszük, hogy Tamás vajda legöregebb fia, Kónya Miklós, fiának az akkor még nem igen gyakori Ferencz nevet adta, önkénytelenül arra a gondolatra jövünk, hogy ezt valamelyik ősenek tiszteletére tette s így, tekintettel Ferencz fia Pogány Istvánnak Tamás vajdával volt rokonsági viszonyára, majdnem kézzel fogható, hogy *Betend bán Ferencz fiának a leánya*

Szécsényi Tamás vajdának eddig ismeretlen első nejével azonos, kitől Kónya Miklós született. Miklós tehát anyai nagyatyja tiszteletére adta a Ferencz nevet fiának, Pogány István pedig Tamás vajdának a sógora, kinek oldalán Erdélyben élvén és ott letelepedni akarván, jónak találta ősi birtokait erdélyiekkel felcserélni. Hogy Tamás vajda utódai még 1424-ben az esztergommegyei Kural helység tulajdonosai,¹ mindenestre arra vezetendő vissza, hogy Szécsényi Tamás nejének kezével esztergommegyei birtokot is kapott, miután Sárkány nem messze Kuraltól fekszik.

Ha már most Hontpázmán nb. Betend bán fia Ferencz leánya a nógrádmegyei Katisz nb. Szécsényi Tamáshoz ment nőül, nagyon is elhíhetjük, hogy az egy nemzedékkel öregebb nagynénje, Betend bán leánya, 1287-ben a Tamásnál korábban szerepelt nógrádmegyei Pilis nb. Miklós fia Demeternek lehetett a neje, ki férjének már egy esztergommegyei birtokot, Sárkányt hozott hozományul.

Ezek szerint tehát *nemcsak Demeter zólyomi és pozsonyi főispán a Pilis nemzetség sarja, hanem I. Detrének összes utódai, nevezetesen a gyarmati Balázsfiai vagyis a Balassák is azok.*

A nemzetségi nevet illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy alatta nem a hasonlónevű (Pilis-) megye vagy a Szabolcs-, Tolna- és Esztergommegyében fekvő Pilis (utóbbiban Pilis-Marót) helységek értendők, hanem a Nógrádmegyének füleki járásában fekvő Pilis, mely már 1246-ban Fülek táján említetik.² Hogy azt a Detrefiak birtokában nem találtuk; nem mérvadó, mert nincsen kizárva, hogy a nógrádmegyei Varsányi István, kinek pilisi birtokát 1319-ben Szécsényi Tamás kapja,³ e nemzetség egy másik ágának a tagja.

Végezetül még a következők emelendők ki: Midőn a már ismert Katisz nb. Fulkó fia Mihály és fiai Simon, Tamás és Péter 1301 május 18-ikán a nógrádmegyei pestényi birtokuk határjárását eszközlik, nemzetségbeli rokonuk gyanánt többek között Detre (Ditricus) fia Mikó comes is szerepel;⁴ ez pedig engem és talán másokat is arra

¹ Fejér, VI/I. k., 69. ll.

² Anjoukori okmtár, II. k. 394. l.

³ Fejér, VIII/III. k., 679. l.

⁴ Anjoukori okmtár, III. k. 470. l.

¹ Fejér, X/VI. k., 619. l.

² Fejér, IV/I. k., 408. l.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 529. l.

⁴ Anjoukori okmtár, I. k. 11. l.

indított, hogy a Detrefiakat szintén Katisz nembelieknek tartjuk; fentebbi kutatások alapján most már mondom, hogy e Mikó más nógrád-megyebeli birtokos.

Van azonban még egészen más természetű érv, mely azon állítást, hogy a Detrefiak, nevezetesen Demeter zólyomi főispán nem a Katisz nemzetség sarja, támogatja, s ez oly érv, mely akkor, midőn valamely genealogiai ügy állását vagy mibenlétét egyéb körülmények is megvilágítják, döntő érvek elfogadható, t. i. a *czimer*.

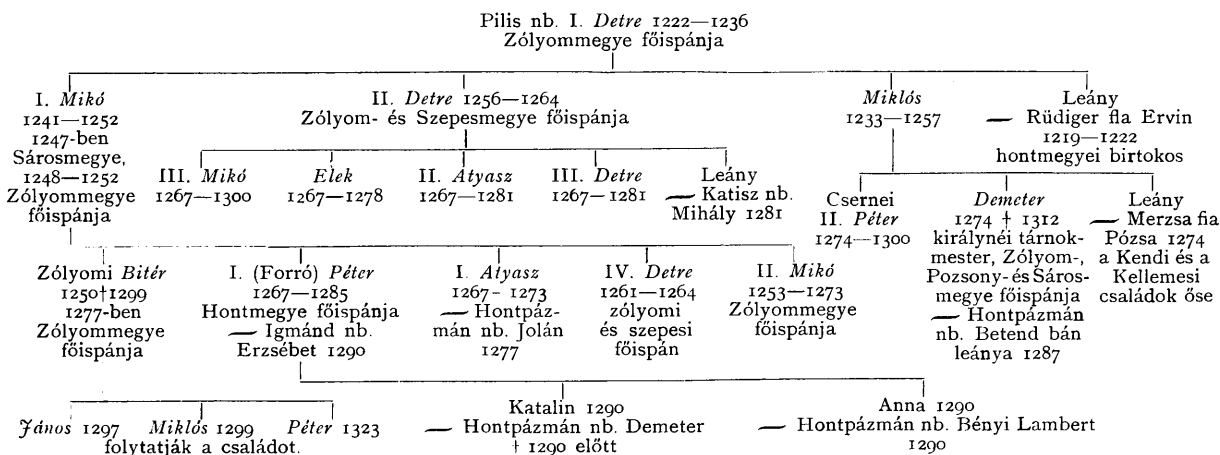
Tudvalévő dolog, hogy a Katisz nemzetségből származó Szécsényi és Vingárti Geréb családok czimerében az oroszlán és a pólya közös vonást képeznek; nem így a Demeter főispán czimerében.

Az 1299. évi pecsétjén, melynek körirata: «S. Mag(istri) Demetri comitis posoniensi(s) de

Zol(vm). et. de. Sarus», a pólyás, lapos háromszögű pajzsban a négy pólyát egy nyilvesszőhöz hasonlító ábra (↑) felezi. De egy 1350. évi okirat még egyebet is mond.

Szécsényi Tamás országbíró nevezett évi április 27-ikén több Turóc-megyebeliek ellenében, kik hamis okleveleket mutatnak fel, Szorovicza birtokot a királynak ítéli. Indokolásában többiek között azt is hozza elő, hogy a hamisítóktól bemutatott egyik oklevél, mely Demeter zólyomi főispánról szól, ennek pecsétjével, mely egy *szarvas, ökör vagy bölény fejét* ábrázolja («sigillum ipsius imaginem capitis quasi bovis cornuti vel bubali»), el van látva,¹ pedig tudjuk, hogy a *gyarmati Balassa család czimerének főalakja szintén a bölényfej*.

Az eddigiek szerint tehát a következő nemzedékrendi táblát kapjuk:

14. «Pudan».

Fejér, IV. k. 3., 144. ll. közöl egy oklevelet, melyből kitűnik hogy IV. Béla király a Pudan nb. Gábortól, mert ez a Pentele-templomot ki nem javította, a nevezett templom kegyuraságát elvévén, ezt az esztergomi érsekre átruházza, csakhogy Knauz, ki ezt az okmányt (I. k. 495. l.) helyesebben teszi közzé, nem Pudan, hanem Sudan nemzetségről szól. Pudan nemzetség tehát nem is létezik, hanem ez a Nógrád- és Pozsegamegyében birtokos Zsadány nemzetségnek Fejér által történt elferdítése.

Gábrián fiai Domonkos, Jakab és Gábrián, kik magukat 1273-ban a csehek ellen kitüntet-

ték, 1277-ben a monostort az összes hozzátartozó javakkal visszakapták; ifj. Gábrián fia Gyebő 1330-ban bolondóczi alvárnagy.²

15. Ratold.

Bizonyos Gyula 1214-ben Nyitrámegye főispánja, 1219—1221 országbíró és kevei főispán, 1221 Mosonmegye főispánja, 1230—1233 Béla társkirály alatt erdélyi vajda, 1235—1239 országbíró, csanádi és kevei főispán. Az okiratok rendszeren «frater Ratold»-nak nevezik, egy helyen azonban Lesták fiának mondatik.³

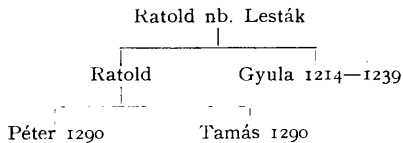
¹ Anjoukori okmtár, V. k. 371. l.

² Wenzel, IX. k. 176., 177. ll.

³ Wenzel, VI. k. 487. l.

Ratolddal való fratersége éppen az által nyer felvilágosítást, hogy Gyula pályáját mint Nyitra-megye főispánja nyitja meg. 1290 szeptember 16-ikán pedig találjuk, hogy Ratold nb. Fulkomár fia Pál Nyitramegyéből ugyanazon nb. Ratold fiainak Péternek és Tamásnak három szolgáját eladta.¹

Igy kapjuk tehát a következő stemmatörédeket:

16. Vázsony.

Atyasz bán atyja.

Hogy az ismert Atyasz bán atyja is Atyasz nevű volt, két okiratból tudjuk; az egyik azt mondja, hogy III. Béla király őt a zágrábmegyei Kemesnicze nevű birtoktól megfosztotta, a másik:

¹ Hazai okmtár, VII. k. 212. l.

hogy Zalamegyében fekvő mileji és lengyeli birtokát vétel útján szerezte.¹ A következőben azonban azt hiszem, hogy közelebb nyomára jöhetünk. II. Gyécsa király 1150 körül az osztrákok herczegével találkozni akarván, a pannonhalmi apátnak meghagyta, hogy haladéktalanul 40 mk. finom ezüstöt bocsásson rendelkezésére. Midőn az apát erre kijelentette, hogy semmiféle ezüstje nincs, Héder országbíró az apát pénztárnokát, Atyaszt (= Ogguz) magához rendelte és megparancsolta neki, hogy a király követelésének eleget tegyen. Ez hogy a parancsnak eleget tegyen, Pozsonyba utazott, hol egyházának egyik birtokát 20 márkáért eladta s ezt a király rendelkezésére bocsátotta.²

Miután a Vázsony nemzetség többnyire Zala és Veszprémmegyében birtokolt, több mint valószínű, hogy Atyasz, a pannonhalmi apát pénztárnoka, Atyasz bánnak az atyja.

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Wenzel, VI. k. 532. l., XI. k. 161. l.

² Wenzel, I. k. 60. l.

A LIPTÓMEGYEI KIRÁLYI SÓLYMÁROK LESZÁRMAZÓI.

Irdatlan erdőség rengetege borította azon területet, a mely az északi Kárpátok tövében, a felső Vág völgyben északról a Magas-, délről az Alacsony Tátra között fekszik, s manapság Liptó megye néven ismeretes. Három század pörgött le az idő kerekén a honfoglalás óta s ott a művelődés, a benépesítés, a községi élet legkisebb nyomát sem találjuk sem írott emlékekben, sem régiségi maradványokban. S míg a honfoglalásra Szent-István király honalkotása, a belső szervezkedés, a közigazgatás, a területek beosztása, a vármegyék lassu alakulása következett, még ez időtájban is, midőn a felső-magyarországi részekben észak felé Hont, Bars, Trencsén a megyék történelmi alakulásának keretébe esik, de még sem Szepes, sem Zólyom a vármegyék sorozatában helyet nem foglal, ismeretlenül marad a mai Liptó megye területe, neve is.

II. Gézának kellett a királyi székbe ülnie,

hogy a területek szilárdabb és nagyobb számmal alakuljanak, mert míg Szent-István alatt a vármegyék száma negyvenötre ment, száz évvel utána az hetvenkettőre szaporodott. Ez időben keletkezett Szepes vármegye Liptó keleti, Zólyom vármegye annak délnyugati határán; de még akkor is ötven-hatvan évnek kellett elmulnia, míg a mai Liptó megye területén az őserdők homályában a kultúra első csiráira reá akadunk. Ezen időszakra esik Liptó várnak építése, a várkatonák, a várjobbágyok, a királyi népek telepítése, a mi a vár építésének csak természetes következménye lett; ekkor keletkeztek Zólyom vármegye gyeűin túl a felső Vág medencéjében azon igen gyéren lakott néhány kis telepek, melyek ha szabad úgy mondanunk descensuális földje, első foglalásu területe volt az oda kirendelt királyi embereknek, mert hogy ott, az erdősegek vadonában, a kietlen rengetegben az önkéntes letelepedésre ok nem volt,

bizonyítja az eddigi kutatások alapján a zord éghajlaton, a földmivelésre alkalmatlan térszonyokon kívül az is, hogy a felette csekély számú szórványos néhány telep gyér lakosságának fenmaradt nyomai határozottan királyi telepítésre vallanak. Ilyenek a várkatonaság, a királyi jobbágyok és népek, a halászok, a sólymárok és vadászok, kik a nagy kiterjedésű áthatlan őserdőkkel borított területen a kultúra, a községi élet, a földmivelés legelső pionjaiként szerepeltek; de a kiknek az idő folyamán némileg megszorodott száma már szükségessé tette a kormányzást. S a mint a megélhetés első feltétele: az erdők irtása, a Vág völgyének lapályain az ekének uralma által ha csak részben is biztosítva volt, megkezdődött a nagyobb arányú benépesítés is. Liptó megye jelenlegi területe a maga egészében mint királyi praedium, még egy évszázadon keresztül Zólyom megye tartozéka volt, s mint várispánságot Zólyom vármegye comesei a maguk curialis comesei által kormányozták; s az egész XIII. században minden közigazgatási tény és igazságszolgáltatási ügy, határjárás, birtokosztály, jogháborítás, birtokba vezetés, birtokátadás, stb. mind a zólyomi comesek közbenjárásával, az ő officiósaik közbenjöttével történt.

Legkorábban a XII. évszázad utolsó tizedeiben létesültek ama kis községek, melyekben a Liptó vár őrizetével megbízott várkatonák, a királyi jobbágyok és népek elhelyezve valának a vár szomszédságában s annak legközelebbi környékén; ilyenek Zentanna asszony, Hadáz, Bakonya, később Váralja, most Bukovina, Kelemenfalu, a honnan a Dobák genusból származtak a maig élő Dobák, Zentannai, a Hadázok törzséből a Bobrovnyczky nemzetségek, a Kevélyek utódai a Lavották, Sibor ivadékaik a Thuránszkyak.

A XIII. század első évtizedeiben már határozott alakban találjuk a községi életet, mely természetszerűleg az erdőirtás haladását és ennek kapcsán a mezőgazdaság terjedését feltételezi. Okiratos bizonyítékaul szolgál ennek II. András király által Budán 1226-ban február 2-ikán Cletus egri prépost és királyi kancellár által szignált királyi okirat,¹ mely szerint Liptói

Nagy fia Miklós királyi szolga és a budai vár provisorának Gemian falujában¹ tizenkét királyi népet mindenestől adományoz «... omnes populos nostras in Gemiani villa nimirum duodecim populos integros cum eorum pertinentiis... damus donamus in perpetuum totum et omne jus nostrum... transferendo et per homines nostros introducendo...»

Ezen okiratban a határjárásnál említettik «villa Plostyín», «Zent Ján», a mai Szent-Iván felé vezető út és «Bodafalu» népeinek mocsara «... usque ad stagnum vel paludem populi Boda...»

Mindezen községek keletkezését megelőzték azonban a királyi halászok, sólymárok és vadászok telepei, nyomban következett erre a királyi várjobbágyok fészke Liptó vár körül, kik Liptó vármegyének autochton lakosságát képezték, s belőlük váltak ki a vármegye későbbi nemességének azon kulturnemzetségei, kik az általános műveltséget terjesztve, mintegy magvát alkották a községi élet csiráinak, kik körül a szolgáló népek jegecedve, első tömegét képezték a benépesítés kezdetleges próbáinak. Kísérletezésnek mondjuk azt tudatosan, mert habár még ekkor, sőt 1257-ig birtokadományozások alig fordulnak elő, dacára a lakatlan pusztá erdőterületek nagy kiterjedésének, ez csak arra vall, hogy a megélhetés főfeltétele, a mezőgazdaság, a földmivelés még nem hódított annyi tért, hogy az a lakosság mindennapi kenyerét biztosíthatta volna a magas fekvésű hegyes völgyes vidék zord éghajlatával, különben sem volt kecsegtető a megtelepülési szándékozókra, vagy a megtelepülésre oda kirendelt királyi népekre nézve.

Hogy ezen benépesítési kísérlet minő lassu menetű volt, tanúságot szolgáltat erre azon körülmény és kutatásaink eddigi eredménye, mely szerint 1226-tól kezdve a királyi jobbágyok és népek szaporításán kívül más megyékből behozott és beköltözött egyének részére 1257-ig, tehát harmincz év alatt mindössze hat birtokadományozás történt. 1226. évben liptói Nagy Miklós és fia András Gemianfalvában, (Demiánnak is irva ugyanazon oklevélben), tizenkét egész népséget kap tartozékaival;²

¹ A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

² U. ott.

¹ A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

1230-ban Beuche és Hanch Polkunak Mogiorfal. 1231-ben¹ Zemel fia Beharnak² zólyomi lakosnak terra Bobrouch és Hódos adományoztatik; 1233-ban Hudkonth Reucha, a mai Revucza földét kapja;³ s ugyancsak 1233-ban Detrek comes fia Miklós Oyufalu adományosa lett.⁴ Volt ugyan még András királynak Polku részére egy adománya, mely által t. i. Hybát kapja, de ennek évszámát nem tudjuk; mint-hogy ezen adományozásról IV. Béla királynak 1239. évben kelt oklevele emlékezve meg, csak annyit mond, hogy András király Mogorfolut és *Hybát* Palkunak adományozza, s az utóbbit most Béla király visszaveszi:⁵ „... quod cum pater noster Andreas rex inclite recordationis, Polku de villa Mogorfolu pro multiplicibus servitiis suis contulisset terras duarum villarum in Lyptow, Hyba scilicet et Mogorfolue post adeptum regni sceptrum nos predictam villam Hyba cum terra ad ipsam pertinentia ad usum nostrum recepimus...»

A királyi birtokoknak II. András alatt történt szertelen eladományozása országszerte ugyan igen megapasztotta a királyi jószágok állományát, Liptó vármegye területén azonban ez az eset nem állott be, bár ha kívánatosnak látszott, hogy a benépesítés gyorsabb foganata szempontjából az erdőséggel benőtt talaj a Vág völgyének síkjain minél nagyobb mértékben és terjedelemben a kultúra terjedésének meleg-ágyává változzék. S mégis IV. Béla trónra lép-tének első éveiben két adomány visszavétel-ének nyomára akadunk; az egyik, mint fentebb említők, Hyba visszavétele 1239. évben; a má-sik a Rásztokay családtól visszavett Német-Lipcsét illeti,⁶ a mi minden valószínűség szerint az 1236. évben történt. Mind a két adomány visszavétele bányászati célokra vezet; Német-Lipcsén a Zólyom vármegyéből Hybán

¹ Szent-Ivány cs. levéltára a Magyar Nemz. Mú-zeumban.

² Eredeti perg. okirat Behorfolu nemesi község levéltárában.

³ Petrus Kubinyi, Genealogia fam. de Felső Kubin. (Pest, 1831.) 22. lap, II. sz.

⁴ Wenczel: Árpádk. új okmtár, I. XL. k. 34. l.

⁵ Dettrich Antal benedekfalvi levéltárában.

⁶ Turul, VIII. k. 2. l. Acta deputationis pro revisione gremialis nobilitatis Liptómege levéltárában, 1731. fasc. III. no. 19.

a Szepességből gyarmatosított német vendégek könnyebb és czélszerűbb elhelyezése tekintetéből. A telepítés kísérletének egy további esetét tanúsítja Oyufalu Nova villa a mai Illanova és Polugea kicserélése a Hont várához tartozó Gormoth földéért Detrik fia, Miklós részére „... Nicolao filio Detrici quondam terram castri nostri de Honth que Gormoth vulgo nuncupatur... in permutationem prediorum suorum Novavilla scilicet et Polugea in Lypto existentium que ad nos recipimus...» Ezt a csere-oklevelet IV. Béla 1246. évi szeptember 11-ikén állította ki.¹ Ide is királyi népeket telepítettek, s míg későbbben Polugea adományozás utján feldaraboltatott, Oyufalu, Illanova néven, mai napig kincstári birtok maradt.

Ezen időszakból még két adományozásról szólanak a fenmaradt oklevelek. Ezeknek egyike itt már előbb letelepedett királyi népek részére történt. Liptó vármegye kulturtörténetére nézve az adományozási oklevél érdekes adata az, hogy abban két helységnév tudomására jutunk, melyben *Werbiche* és *Okolichna* közötti földterület említetik, melyet IV. Béla Bosinnak és fiainak, Szaniszló, Punak, Milath, Bohuta és Bohuret liptói népeknek adományoz 1248. évben azon érdekért, melyeket a tatárok elleni harcokban szereztek.²

A másik oklevél már újabb telepítést jelez, s vonatkozik ez Zelencha — a mai Szjelnicz — feletti puszta, lakatlan erdőrésze, a mely a XIV. században Kvachan nevet nyer, s azt IV. Béla 1256. évben András beszercebányai bírónak adományozta.³ „... cuiusdam sylvae deserte habitatoribus destitute in provincia Liptoviensi supra villam Zelniche...»

Fel kell itt említenünk még azon adatokat, a melyek habár nem világosítanak fel a telepítés éveire nézve, de határozottan ezen időszakra utalnak, amennyiben a helységnevek a határjárás okiratokban előfordulnak, a melyek mint nem donationalis helyek, nem vendéglakosok által elfoglalt területek, csakis királyi jobbagyok vagy népek által osztatlanul közösben használt földbirtokok voltak s vagy mint meg-

¹ Wenczel, Árpádkori új okmtár II. k. 189. l.

² U. ott VII. k. 258. l.

³ Magyar Tört. Tár IV. k. 6. l.

szállott földek terra descensualis vagy ülés (ülés) néven említettnek az okiratokban, mint Hakulyse, Vikárisülyse, a genus Sepere, genus Dobak terra descensualisa.

A benépesítés ezen első kísérleteihez kell még csatolnunk és megemlítenünk azon történelmi feljegyzéseket, melyek a templáriusoknak a XIII. század első felében a Likauka és Liskova községek között az úgynevezett Baráthegyen állott kolostorára vonatkoznak; a mely adatok szerint Herberstein János Gottfrid, a templomosok nagyvizitátora, 1230. évben vizsgálat közben Liptó megyében a Baráthegyen állott kolostorban elhalálozott volna.¹ Templomukat Kis-Szentmártonban, közvetlenül a Baráthegy éjszaki oldalára építették. Sajátságos, hogy itt a templáriusok kulturális működésének semminemű nyoma nem maradt, sem oklevelekben, sem alkotásaikban, de mi azért kétségen kívül fogadhatjuk azon teljes hitelű történelmi adatot, a mely Herberstein nagyvizitátor halálát 1230-ban a liptó megyei Baráthegyre helyezi.

Az okiratokkal bizonyított telepítéseken kívül voltak még a XIII. század első felében községek, a melyeknek létezését későbbi oklevelek határozottan támogatják, s a melyeknek természetesen a művelődés bizonyos fokán kellett állaniok, mert mint a benépesítés első kísérletei, a társadalmi együttállás alapján, közös erővel, közös munkával készítették elő a talajt a földművelésre, a marhatenyésztés nagyobb mérvű kiterjesztésére. Ezek voltak a sajátképeni várnépek, a kik a községenkint kikerekített területeken laktak. Ilyenek Werbiche, Polughea, Zelencha a mai Szjelnicza — Tarnuch — Tarnócz — Lupcha — a mostani Német-Lipcse — Toplucha — Tépla — Lucheia — a mai Lubella — és Bobrouch, Hyba. Mindezen községek első lakói és megalapítói a Liptó várhoz tartozó királyi várnépek voltak; bizonyítja ezt azon történelmi tény, hogy a megye közép- és alsó részén történt későbbi adományozás mindannyija a most említett községek határából, mint praedium regale, terra regalis, sylva deserta területből hasítottatott ki az

adományos részére az 1257. év után, a midőn is a második, a nagy mérvben eszközölt benépesítés kezdetét vette, s megindult részben a várjóságok magánosoknak történt eladományozása, részben pedig a jogtalanul elfoglalt várjóságok visszavétele az illetéktelenül bitorlóktól; praegnans bizonyítéka továbbá annak, hogy ezen telepések királyi népekéi voltak, az, hogy idegen jövevényekről, vendégekről a vonatkozó okiratokban egy szó említés nincsen; s csak a második benépesítés után néhány évvel említettnek, midőn a letelepedett hospitesek állandósítása tekintetéből azok kiváltságokkal láttattak el; ilyenek: a régebbi Lupcha, mely most már az új telepések nemzetisége után Német-Lipcse lett; Zelenche, Tornoch, Bobrócz, Hyba, Bocha — a mai Boczabánya.

Biztosan most már meg nem állapítható évben, de mindenesetre az 1257. évet megelőzőleg, az első telepítési kísérletek legnagyobb részt dugába dőltek, s bárminő oknál fogva, akár éghajlati, akár területi kedvezőtlen viszonyok miatt, Liptó megye igen nagy részében ismét néptelenné vált. A lakosság, a királyi népek — a várjobbágyoknak, s az udvar tartáshoz tartozó szolgák, mint a halászok, a sólymárok és vadászok kivételével — kiköltözködtek, szerte széjjel mentek a megyéből, s azoknak a szétszállingózott királyi népeknek összeszedése megtörténvén, a gömörmegeyi Szécs és Balog királyi földön szállásoltattak el. Hogy mily nagy mérvű lehetett a kivándorlás által beállott elnéptelenedés, azt IV. Béla által 1257. évi június 12-ikén kiadott királyi okirat tünteti fel.¹

Ezen okirat elmondja, hogy «midőn népeink közül többen Turócból és Liptóból kivándoroltak, és másoknak a praediumain lettek szét szórva, s mi őket visszahívtuk Szécs és Bolugon levő földeinkre és a szécsi udvarnokok földén letelepítettük s őket Corochvára hatósága alól kivettük... azon szabadságot adtuk nekik, hogy három aratásig semmit sem fizetnek, ... Liptóba és Turóczba átköltözhetnek minden jószágaiakkal egyetemben és épületeikkel, fizetvén mindenkor biráiknak 12 denárt; továbbá Szent-Márton napkor minden háztelek után a comesnek két nehezéket adnak; min-

¹ Fuxhoffer Dom., Monaster. II. k. 210—41. l. Pesti Frigyes, A templáriusok, 127. l.

¹ Arpádkori új okmtár, II. k. 280. l.

den negyven háztól kötelesek adni egy legelőről behajtott marhát, negyven tyúkot és husz köböl zabot, négy arasz és két ujnyi nagy köböllel, mint a hogy az Liptóban és Turóczban szokásos; köteleztetnek továbbá minden negyven háztelek után egy lovas embert állítani a király hadjáratába. Ingóságaikból, ha valaki közülök magtalanul elhal, a comesük egy tárgyat választhat, szolgálója és szolgálóleánya kivételével; bírót, a ki közöttük két vagy három nehézek értékéig ítélni, közösen választhatnak; nagyobb dolgokban pedig az ő comesük fog ítélni.»¹

Nyilvánvaló ezen okiratból Liptómegeye nagy mérvű elnéptelenedése s IV. Bélának azon törekvése, hogy a pusztán maradt, lakatlan területeket a fent elősorolt kiváltságok mellett is ujólag benépesítse. Vajjon a kivándorolt népek visszazállingóztak-e az elhagyott tűzhelyhez, vagy a megyében hol települtek le? az iránt semmi bizonyítékkal nem birunk; de hogy a királyi praediumok egyes központjaiban nem települtek le, azt teljes biztossággal és okiratiilag támogatni tudjuk. Ezen pusztán maradt helyeken, a hol előbb királyi várnépek laktak, az 1257. évben kiadott s feljebb említett kiváltságos okirat kiadása után három évre már jövevény, vendég népekre, hospesekre találunk, kik kiváltságaik oltalma alatt Liptómegeye területén a művelődés újabb csiráit vetették el az ipar, kézmű és a mezőgazdaság, a bányaművelés terjedelmes üzembe vétele útján. Ezen telepek mind kiváltságos községek, hol a hospesek megszállottak: Lipcse, Tepla, Zelencha, Tarnócz, Hyba, Boczabánya.

Mind a kivándorlás, mind az ujabbi benépesítés csak azon helyeket hagyta érintetlenül, a mely községek népei szolgálmányuk által a helyhez valának kötve. Ezek voltak a várkatonák és várjobbágyok helységei, s a királyi udvartartás szolgálatában állott halász, sólymár és vadász népek által lakott területek.

A várjobbágyok és udvari szolgálatban állottak fiaiból került ki azon adományosok legnagyobb része, a kik a megye középső részén, a déli és nyugati oldalon egyaránt őseivé váltak azon családoknak, a melyek az országos nemesek sorába felvétetvén, a kulturát, a köz-

ségi életet, a mező- és erdőgazdaságot terjesztették, a megye közigazgatási, politikai és honvédelmi életében s a nyilvánosság terén mint comesek, bírák, várispánok stb. szerepeltek. Ezen családok közül, ez alkalommal, a királyi sólymároktól leszármazottak egynéhányával foglalkozunk, a melyeknek Liptómegeyre nézve érdekes történetét a következőkben foglaljuk össze.

I.

A Vidafeldi család.

A felső Vág medenczjének azon részében, mely Liptómegeyében Liptó-Ujvártól hosszúságában Rózsahegyig, szélességében pedig déltől éjszaknak az Alacsony és Magas Tátra, az úgynevezett liptói havasok között a Dubrava pataknek a sík földre való kifolyásától Kvacsanig terjed, van azon földterület, a mely már a XIII. század első felében, az ott letelepített királyi sólymárok közös és feltételes birtokában volt. Ezen területet keletről Csemicze és Nagy-Palugya, délnek a Dubrava és Lubella patak, nyugatnak Malatin és Szent-Mihály határolja, míg északon Rásztok és Werbó között a Vág folyása szab határt kiterjedésének. Majdnem közepére esik ezen területnek ama jelentéktelen kis falu, a mely ma Szokolcs név alatt ismert, telepítésekor azonban már a XIII. század első felében is, az ott letelepítettek foglalkozása után *Solmus*, *Solomus*nak neveztetett, mert itt laktak a királyi udvartartás szolgálatában állott solyomápolók, nevelők, idomítók nemzetségei, s azoknak fiai, kik mint királyi jobbágyfiuk, udvarnokok (udvornici, servientes regis), apródok és szolgák szereztek érdemeket arra, hogy az ország nemesei közé felvétessenek, s mint volt conditionaritusai az általuk mivellet és birtokolt királyi vagy várföldeknek, az adományosok sorában szabad urai lettek ingatlan birtokaiknak.

A mai Szokolcs helységnevének csak a XV. század második felének szüleménye, a mindent eltótosító husszita harcok alatt keletkezett és név és értelem szerinti fordítása a sólyomnak, a mi tótul «*Szokol*»-lal van visszaadva. Hogy ennek a Szokolcsnak első eredeti neve tisztán magyar volt, arra nézve több bizonyítékaink közül csak a következőket említjük

¹ Árpádkori új okmtár, II. k. 280. l.

fel. Fiatha fia Damián liptómegyei jobbágy két ekényi feltételes földet kap, s abba őt Miklós, zólyomi comes 1281—1283. évek között¹ bevezeti és beigtatja a turóczi konvent bizonyossága mellett, kihasítván és elhatárolván ezen két ekényi földterületet a *solmusi* királyi birtokból. Ezen tényét Miklós zólyomi comesnek IV. László 1289. évben kiadott királyi okirátával megerősíti. A most említett oklevelet Damiannak unokája Demeternek fia István az 1391-iki birtokvizsgálat alkalmával bemutatja, a midőn is Bebek Imre országbíró még 106 év után is azon két ekényi földet, melynek határából az kihasított, *Solmusnak* nevezi. «Super terra conditionali duorum aratorum *Solmus vocata.*»² Igen érdekes világosságot vett a Solmus név értelmére, s hogy az csakugyan a királyi sólymároké volt, Demeter pozsonyi és zólyomi comesnek 1297. évi július 8-ikán Liptóban kiadott oklevele,³ melynek tartalma szerint Gallicus János — a ki Olaszinak (de Olozy) is neveztetett — bepanaszolta III. András király előtt Gergelyt, hogy ez jogtalanul elfoglalta félekenyi földét a Liptóban élő királyi sólymárok területéből «... quandam particulam terre cultivate dimidii aratri sufficientem de terra *falconariorum* ipsius domini regis in Liptó existentium que, ... indebite fuerat occupata...»

Kétségtelenül kitűnik ezekből, hogy a mai Szokolcs eredeti első neve Solymos volt és törzsfészke a liptói királyi sólymároknek, a mely körül a XIII. század második felének folyamán a sólymárok ivadékaik a nekik hol feltételesen, hol feltétlenül adományozott, de a sólymárok területéhez tartozott területeken legnagyobb részben saját nevük után elkeresztelt községeket alapítottak. Ilyenek: a mai Fiácsicz 1267-ben, *Terra Fiatha*, s csak 1456—1469-ig Fiácsicz; Olozy Gallicus János mester nemzetisége után; *Vidafelde*, első tulajdonosának, Vida neve után; *Bertalanfalu*, *Dechtör*, s legkésőbb Osztóyfelde, a melynek adományosa *Kurmus* György levén, Kurmusnak neveztek, s mostani neve is Körömös.

A királyi sólymárok első telepesei közül csak négy család alapítójának nevét ismerjük, ezek: Vida, Fiatha, Gallicus János mester és Kurmus, kik közül Vida magtalanul elhalt ugyan, de nevét, a királyi kézre került birtoka Vidafelde után a János mester unokái, mint a kiknek tulajdonába királyi adományozás révén átment, családi nevül felvették, s mint népes élő nemzetség azt a XVI. század közepéig viselték, midőn is a Vidafeldiek férfi ágon kihaltak; a Fiatha nemzetsége a XV. század utolsó tizedeiben kiveszett; a Kurmus családra vonatkozó okiratokat pedig, ha vannak is ilyenek, nem ismervén, róluk semmit sem mondhatunk.

Itt tehát történeti és okiratos alapokon a királyi sólymárok fészkeiből eredő *Vidafeldi* és *Fiatha* családnak történetét óhajtjuk előadni, annál is inkább, minthogy ezen két családról még csak rövid feljegyzéseket sem találunk, sem a heraldikai és genealogiai munkákban, sem egyéb monografikus művekben vagy történeti értekezésekben, melyek ezen kihalt két család multját csak némileg is megvilágítanak pedig Liptómegye Árpádkori történetének érdekes adatait szolgáltatják azon események, melyek különösen a Vidafeldiek személye, működésük, későbbben közpályájuk között forognak.

Olasz János mester nevével legkorábban 1262-ben okleveleinkben találkozunk. Az oklevelek latin szövege tizenegyszer 1262—1297-ig «*magister Johannes Galicus*»-nak írja őt, egyszersem azonban *de Olozy*, bárha adományozott földterületének legnagyobb része a mostani Nagy-Olaszi, akkoriban Olozy határában volt. Ennek természetes oka más nem lehetett, mint az, hogy János mester még 1262-ben is a sólymárok ősi fészkeben Solumusban lakott, a honnan Olozyt telepítette, s az olasz név ragadványképen hárult reá, mert származására minden valószínűség szerint olasz nemzetiségű volt, ha a Galicus vagy Gallicus szó a Latinussal egyértelműnek vehető s ez esetben *olasz* értelemmel bír; a minthogy maga Olazy 1267-ben¹ *Olaszynak*, ugyanezen helységnév 1268-ban *terra Latinarum*nak iratik a Máthéfeldén építendő templom telkének adományozási oklevele-

¹ A birtokba bevezetés csak az 1281—83. évek között történhetett, mert Miklós ezen időben volt zólyomi comes.

² Magyar Tört. Tár, IV. k. Liptói regestrum, 11. l.

³ Wenczel, Árpádkori új okmtár, V. k. 180. l.

¹ Wenczel: Árpádkori okmtár, III. k. 159. l.; Genealogia fam. Kubinyi 1824. kiadás.

leben.¹ S míg János mester nemzetiségét az általa alapított község nyolcz századon át fentartotta, leszármazói néhány évtized múlva idegen családnevet vettek fel.

Jánosnak «mester» jelzőjére nézve azon nézetben vagyunk, hogy ennek értelme nem az általános magasabb műveltség, szellemi kiválóság jelzése ez esetben, csak a foglalkozásával járó rangkülönbség kifejezése szemben azokkal, a kik vele együtt, mint a királyi udvar szolgálói «*servientes regis*», a sólyommadarak nevelése, ápolása és tanítása körül foglalkoztak, a kiknek János mestere volt, a miért is magister Johannesnek iratik. Ezt ugyan nem mint határozott meggyőződést, csak mint nézetet merjük állítani, mert ha voltak magistri agazorum, tavernicorum, dapiferorum, ép úgy lehetek magistri falconariorum is, bárha ennek megfelelő adatokat eddig nem is ismerünk; de nincs kizárva a lehetősége annak, hogy még előkerülhetnek; s magában a dolog természetében fekszik, hogy a sólymároknek is kellett mesterüknek lenni, a ki azokat mesterségükre tanította, oktatta, s mesterük volt azon szakban, melynek gyakorlása a királyi udvar háztartásában reájuk háramlott. De különben is János mester conditionarius volt s nem tartozott az országos nemesek közé, s helyhez kötve Liptómegyében lakott. Határozott tanúságot tesz ezen állításunk felől IV. Bélának 1262. évben kelt adománylevele, mely szerint Gallicus János mesternek az olaszii határban négy ekényi földet adományoz oly feltétel mellett, hogy János és utódai általános hadjárat alkalmával mint katonák a liptói várban s annak őrzésére maradni tartoznak.² Hogy pedig Olasz János mester csakugyan királyi sólymár s valószínűleg sólymármester volt, annak világos bizonyítéka Demeter pozsonyi és zólyomi comesnek már fentebb is említett oklevele, mely szerint a sólymároktól III. András parancsára Gergely által elfoglalt félekényi földet Gallicus János mesternek visszaadani rendeli, a mely királyi rendelet foganatosításáról Demeter comes a bizonyosságlevelet 1297 július 8-ikán kiadta.³

Midőn ezen oklevélben a király megparancsolja Demeter comesnek, hogy a Gergely által eltulajdonított s a sólymárok földjéből elfoglalt területet «... quendam particulam terre, de terra *falconariorum* ipsius domini regis in Lypto existentium...» Gergelytől visszavegye, s azt Demeter comes János mesternek visszaadja, ez csak olyképen történhetett, hogy a panaszos, az érdekelt fél királyi sólymár volt, s ezen esetben az elfoglalt földterülethez János mesternek voltak jogigényei mint sólymárnak, s minthogy azon területet tőle foglalták el, Demeter comes ugyancsak neki adta vissza «... ab eodem Gregorio auferendo *restituimus magistro Johanni Galico...*», mert hogy ezen terület őt illette, arról Demeter comes János mester irományai-ból meggyőződött «... prout in ipsius literis et instrumentis diversis nobis exhibitis plenius vidimus contineri...»⁴

János mester érdemeire vallanak azon további adományok, melyekben őt a királyi kegy gyors egymásutánban részesítette. Alig két évvel később az olaszii feltételes adományozás után Tepla és Latina villa, azaz Olasz között egy a mai Verbó területére eső rétet kap, a melyet IV. Béla parancsára 1264-ben Mihály zólyomi és szepesi comes jelöl ki, s ezen adományt IV. László 1278. évben megerősíti.⁵ Ugyanezen évben, János mester Luhelán egy ekényi földterület adományozásában is részesül, a mely az ő földjeinek szomszédságában volt «... quendam terram usui unius aratri sufficientem in proxima vicinitate adjacentem...» Ezen területet János mester már örök tulajdonul kapja, s az neki a lubellai népek földjéből kihalattatik és elhatároltatik «... dedimus, donavimus et tradidimus... jure perpetuo et irrevocabiliter possidendam et a terra populorum nostrorum de villa Lubela vocata abstractum penitus separatam...»⁶ A turóczi konvent királyi rendeletre János mestert még ugyanazon évben bevezeti.⁷ A határleírásból kitünik, hogy ezen kihalott földterület János mesternek fiacsiczi birtokrészével volt határos, mint a mely birtoktest a királyi sólymároké volt.

¹ Magyar Tört. Tár, IV. k. Liptói regestrum 36. l.

² Liptói regestr. 16. l.

³ Árpádkori uj okmtár, V. k. 180. l.

⁴ Liptói regestr. 17. l.

⁵ Árpádkori uj okmtár, IV. k. 100. l.

⁶ U. ott.

⁷ U. ott, 175. l.

Gallicus János mesterrel mint birtokszerzővel még egyszer találkozunk, a hogy azt már feljebb is említők, az 1297. évben, midőn neki III. András a Gergely által a sólymároktól elfoglalt félekényi földet visszaadni rendeli.¹

János mestert az előttünk ismert okiratok mindvégig 1299-ig a Gallicus jelzővel említik, a midőn is a most említett évben végképen eltűnik szemünk elől. 1298. évben több lip-tói férfakkal «... cum pluribus viris de Lypto...» Myka comes és lip-tói castellanus ítélkezik 1298. évi április 1-én «... Datum in Lypto feria tertia proxima post dominicam Ramis palmarum...»² egy földrész iránt, melyet Gergely, Gekmény szolgája elfoglalt; ott Myka comes határjárást eszközöl, Gergelytől visszaveszi s azt János mesternek assignálja «... magistro Johanni Gallico (igy) ... ordine judicario restituimus... quendam particulam terre per Gregorium condam servientem comitis Gekmény indebite occupatam.»³ Végre 1299. évi december 6-ikán kelt s az esztergomi káptalan által kiadott s András mester kispalugyai birtokán eszközölt határjárási jelentésből mint királyi ember, homo regius említettik.

Míg János mestert a nemzetiségi ragadvány-név sirjáig kísérte, utódainál a Gallicus jelző elő nem fordul. Fia Vilmos, Viliamnak is írva, kinek nevével csak egyszer találkozunk az oklevelekben, már de Olozy iratik, úgyszintén ennek fiai Gekmény, Tyvan és Theodor, valamint Vilmos testvére János klerikus is de Olozy nevezetik. Ezek tehát Olozy helység nevéből, a hol laktak, vették fel az előnevet s még a XIV. század elején is megtartják, s csak későbbben válik, illetve változik át János mester utódainak előneve családi névvé, ekkor is azonban helynévtől ered s lesz Vidafeldi, midőn már több évtizeden át, majdnem egy félszázadig Vidafelde birtokában voltak.

Már fentebb említettük, hogy a sólymár-családok egyikének feje *Vida* volt, a kinek földterületét keletről a mai Csemicze, Nagy-Palugya, déli oldalról a sólymárok törzsfészkei Solumos, a mai Szokolcs, nyugatról Gallicus Já-

nos mester földje és községe, Olozy, a mai Nagy-Olaszi, éjszokról pedig a Vág folyó határolta el. Ezen terület a mai Dechtár, Bertalanfalu és Vidafelde praedium. Az egész területnek első és közös neve Vidafelde volt, s csak későbbben, a XIV. század elején történt birtokosztály alkalmával vette fel külön területekké válva a Bertalanfalva és Dechtár elnevezést, a mint ezt a történetek sorrendjében tárgyalni fogjuk.

Vida magtalanul elhalván, földterülete királyi kézre került, s mint ilyen, királyi adományozás tárgyát képezé. De a jelen esetben, mert a sólymárok birtokának részét képezi, a királyi udvar szolgálatában állott sólymár-fiuk részére szállott feltétlen tulajdonul. Az adományosok Olozy Vilmos fiai Gekmin és Tywan lettek. Vida ugyanis az 1267. évet megelőzőleg elhalálozott, s az ő földje, a melyen még akkor községek telepítve nem voltak, minthogy azt pusztán csak *terra Videnek* mondja az adományozási oklevél, holott ugyanezen oklevélben a határleírásnál mint községek Villa Polughea, villa Solumus említve vannak, IV. Béla 1267. december 19-ikén¹ kiadott oklevelével Germin és Tywannak adományozta.

A most említett okirat János mester utódainak társadalmi állására nézve néhány érdekes adatot tartalmaz, melynek megvilágítása annál inkább is kívánatos, mert csak így nyerhetünk teljes tájékozást azon beállott változások iránt, melyeket már Olozy Jánosnál és fiainál észlelünk. Mindenekelőtt azonban igazolni tartozunk azt, hogy Olozy Vilmos egyenes utóda volt Gallicus János mesternek. Okiratilag ugyan arra nézve, hogy Vilmos János mesternek fia lett volna, adatot sehol sem találunk, de azt mégis kétségtelennek tartjuk azon körülménynél fogva, hogy János mester magtalanul el nem halt, mert birtokai ez esetben királyi kézre kerültek volna és eladományozás tárgyát képezék vala; ez pedig nem történt meg sem Olozyban, sem Fiatha házán, sem Solumuson, sem Lubelán; sőt ellenkezőleg mind ezen területekre nézve 1391. évben a birtokigazolási királyi patens és privilegiális levele-

¹ Árpádkori új okmtár, V. k. 180. l.

² Szent-Iványi cs. levéltára.

³ Palugyay István levéltára Bodafalván. Kivonatban I. Fejér Cod. dipl. VI. k. 242. l.

¹ Wenzel, Árpádkori új okmtár, III. k. 159. l.; Lip-tói registr. 10. l.; Genealogia fam. de Felső-Kubin.

ket Olozy Vilmos leszármazói mutatták be Bebek Imre országbíró előtt, a kik a száz évi időközben eszközölt birtokosztály révén részint *Olaszy*, részint *Vidafeldi* nevet vettek fel, s igazolták jogigényeiket Gallicus János mester egykori birtokait illetőleg. Azon eset pedig, hogy Gallicus János mesternek Olozy Vilmos talán testvére lehetett, s e szerint a János mester birtokai reá szállottak, teljesen ki van zárva; a mint azt a sok irat közül bizonyítja a következő tényállás, midőn is t. i. Gekmin és Tywan testvérek közül az előbbeni magtalanul elhalt, a két testvér között megejtett osztály utján neki jutott Kis-Olaszy nem háramlott vissza örökségül Tywan édes testvéreire, hanem az 1308. évi november 11-ikén Donch mester által kiadott okirat szerint Rudlinusnak adományoztatott «... quod quia comes Giekmin nobilis de Lyptow heredum solatio caruit et decessit... et ipsius possessio nobis de jure devolvi dinoscebatur... comiti Rudlino dedimus et contulimus...»¹ Kellő bizonyíték ez arra nézve, hogy Olazy Vilmos csakis egyenes örököse vagyis fia volt Gallicus János mesternek. Az előnevek különbözősége Vilmos és János mesternél egészen közömbös, mert az sem az egyiknél, sem a másiknál család névül nem szolgált, csak megkülönböztető jelző vala az egyénekre nézve a XIII. században, sőt még a XIV. első felében sem gyakori a megállapított családnevek használata.

Ezek után térjünk vissza az 1267. évi királyi oklevél szövegéhez, melyet mint érdekes adatokat tartalmazót jeleztünk az imént. Ezen okiratban Gekmin és Tywan de Olozy liptóme gyei nemeseknek vannak írva «... *nobiles de Lypto*», holott e két testvérnek atyja Viliam vagy Vilmos csak Viliam de Olozinak mondták. Minden valószínűség szerint már Vilmos a királyi népek fokozatában előlépett s várjobbágyi osztályba jutott, s Gekmén és Tywan mint várjobbágyfiuk szerzett érdemeik jutalmául az 1267. évet megelőzőleg nemesi rangra emeltettek. Hogy ez a dolgok természete szerint így történt, az világos mindazon esetekből, melyek az egyik osztályból egy másik osztályba való rangemelést tanúsítják, s minthogy

kasztrendszer nem létezett, nem volt elzárva az ut a rangemelkedésre az arra érdemeket szerettek előtt.¹

Gekmin és Tywan testvérek is rászolgáltak a király kitüntetésére, mert IV. Béla különböző hadjárataiban részt vettek s kivált Liptó várának fentartásában derekasan munkálkodtak «... *attendentis fidelitates et servitiorum merita ipsorum Gekmini et Tywan quod nobis in diversis regni nostri expeditionibus impenderunt et specialiter propter conservationem castris nostri de Lypto...*» az utódok nélkül elhalt Vida földét neki adományozta «... *quondam Vide sine herede decedentis Vidafelde vocatam in Lypto existentem... dedimus donavimus et contulimus perpetuo et irrevocabiliter pacifice possidendam...*»; s megparancsolta Mihály zólyomi comesnek, hogy az adományosokat a birtokba beiktassa és bevezesse.

Úgy látszik, hogy a két testvér közül Gekmin már 1273-ban nem élt, mert a most érintett évben kelt újabb adománylevélben nem említették s abban Tywannak egy másik testvére Tivadar szerepel s itt vannak mint Olazy Viliam fiai megnevezve. Egy újabb birtokrészre vonatkozik azon donatio, a mely a várjobbágy-ság birtokából lett kiszorítva s nemesi birtokká változott. Ezen birtokrész a mai Patak, akkori nevén Medekis, a mely nemcsak hangzásánál, de értelménél fogva is tót szó, minthogy az a *savanyu viz* tót kifejezése, a hol az csakugyan bőforrásból fakad.

Olazy Viliam fiai Tywan és Theodor, a IV. László király által Ruthéniába menesztett követségekben vettek részt és ez alkalommal szerettek érdemeket s azon hűségükért, melylyel IV. László iránt viseltettek, s ezek után a Liptó várban tanusított szolgálataikért jutalmazta meg őket a király «... *quod Tywan et Theodorus filii Viliam de Olazy fideles nostri quandam particulam terre in Medekes de Lipto existentem petierunt a nobis sibi dari... consideratis fidelitatibus et meritoriis servitiis... que nobis in legationibus nostris in Rutheniam sepius transmissi et postmodum in castro nostro de Lipto residentes...*» Az adományo-

¹ Az esztergomi káptalannak 1338. évben kelt átirata. Gróf Batthyányi József közpöcsényi levélt. Lad 25. fasc. 2.

¹ Pesti Frigyes, A magyarországi várispánságok története, 85—88. l.

zási oklevél kelt 1273 augusztus 1-én,¹ a midőn is a turóczi konventnél elrendeli Tywan és Tivadar bevezetését és beiktatását Olazy János klerikus királyi ember jelenlétében.

Olazi János mint homo regius nem lehetett az adományos Tywan és Tivadar testvére, mert mint ilyen a határjárásban nem tanuskodhatott volna; Gekminnek fia szintén nem, minthogy Gekmin magtalanul halt el, s így csak Olazi Viliamnak testvére és Gallicus János mesternek fia volt.

Olazi Vilmos fiai 1273-ban befejezték a birtokszerzést, s míg atyjukról csak ez egyszer emlékeznek meg az okiratok, s nincs tudomásunk szerepléséről, nagyatyjuk, a magas kort elért Gallicus János mester még 1208-ban is visszazerezte a Gekmin szolgája Gergely által elbitorolt földrészt fiathalvi része mellett Solumuson, a hol mint királyi sólymármester ezen állapotában maradt halála végéig; unokái pedig a nemesek sorába felküzdvén magukat további leszármazóikban, Liptómegyében kulturális jelentőségű szerepet vittek majdnem négy századon keresztül, megalapítván a Vidafeldi családot számos elágazásában, községeket alkottak, telepítettek azon a pusztta földterületen, mely a mai Csemicze községtől nyugatra terjedve egészen Patakig húzódik a Vág balpartján, melyek ma is tanúságot tesznek az egykori sólymármester négyszáz év előtti unokáinak tevékenységéről a kultúra, a mezőgazdaság terjesztése körül; tanuskodnak az egykor népesebb Dechtár, Bertalanfalu és Vidafelde volt községek, ma alig néhány házból álló kis faluk és praedium.

A birtok-szerzések ideje az Olazy családban a XIII. század utolsó tizedeiben lejárt, s oly viszonyok állottak be, melyeket közelebről ugyan nem ismerünk, de maguk után vonták az ősök által szerzett területeknek elidegenítését, a szaporodott családtagok között való felosztását s részben idegen kézre jutását. Már 1279-ben, tehát rövid tizenkét évvel arra, hogy Gekmin és Tywan Vida halála után Vidafelde adományosai lettek, Tywan vidafeldi birtokának felerészét Tivadarnak Viliam fiának, tehát édes testvérének két és fél márkáért örökáron

eladta, a mely eladást IV. László 1279. évi augusztus 31-ikén kelt patenslevelével megerősítette.¹ Gekmin, Tywannak és Tivadarnak testvére, magtalanul elhalván, birtokrésze, a mely a boldogasszonyfalvi templom közelében volt «...que vocatur prope ecclesiam beate virginis Marie...», a mostani Kis-Olaszi, Rudlinus comesnek adományoztatott Donch mester által, a ki az adományozásról az okiratot, mint fentebb láttuk, Liptcsén Liptómegyében 1308 november 11-ikén.

Tywan és Tivadar az 1312. évet megelőzőleg elhaláloztak, helyüket fiutódaik foglalták el; de a két testvér gyermekei között birtokviszály támad azon adás-vevésből, a mely Tywan és Tivadar között 1279-ben Vidafelde iránt létrejött, midőn t. i. Tywan vidafeldi birtokának felét Tivadarnak két és fél márkáért eladta. A viszálykodás úgy látszik sokáig tartott, mert végre kibékülni nem tudván, 1312. évben Tywan fiai, János és Gergely Donch mester elé idéztették Tivadar fiait, Balázst, Pétert és Benedeket a vidafeldi birtokügye miatt, kérvén Donch mestert a biráskodás napjának beálltával, hogy a panaszos ügyet békességes egyezkedés útján rendezze el közöttük;² a fogott bírák Seraphin fia, András comes, Bodor comes, Mesa fia László, Bense és Mykus fia Péter az általuk megkísérlett békés egyeztetés után visszatérve, egyhangulag a következőket jelentették Donch comesnek: Tywan fiainak azon a földterületén, a melyen Tivadar fiai jelenleg élnek, részbirtokuk van, s ezenfelül azon földterület iránt nekik még IV. Béla királytól kiadott privilegialis levelük van. Erre ellenben Balázs a maga és testvérei nevében azt válszolja, hogy azon birtokrésznek felébe ők atyjuk Tivadar után, melyet ez Tywantól saját pénzért megszerzett, örökség jogán léptek, s vele együtt annak haláláig békességben birtokolták. Ezen ellentétes állítások beigazolására a fogott bírák úgy ítélték, hogy magukhoz hasonló tiz emberrel esküt tartoznak letenni arra, hogy a kérdéses földnek valódi fele valóban az övék, atyjuk által pénzen szerevve; midőn pedig az odaitélt eskü letételére Tivadar fiai megjelentek, Tywannak említett fiai, a fent-

¹ Wenzel, Árpádkori új okmtár, IX. k. 29. l.

Turul. 1899. IV.

¹ Liptói registr. M. Tört. Tár, IV. k. 39. l.

² A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

nevezett fogott bírák közbenjárására, békeség kedvéért az eskü letételét elengedték, s hogy a jövőben is egymást kölcsönösen szeressék és segítsék úgy mint azelőtt, Tywan fiai saját jóakaratokból átengedték azon földterületnek fele részét, melyet Béla király privilegiuma erejénél fogva atyjuk birt, Theodor fiainak és örököseiknek örökidőkre, Tivadar fiai pedig hatodfél márkát adtak Tywan fiainak.

Ezen egyezkedés a viszálykodó testvérgyermekek között 1312. évi január 25-ikén kötöttet Donch comes előtt, a melyet a turóczi konvent ugyanazon év márczius 1-én a felek kívánságára hitelesen átírt.

A családtagok szaporodtával beállott a birtok megosztásának szüksége úgy a családok alapítása, valamint a háztartás szempontjából. Ez a kényszerítő körülmény kilencz részre osztotta a vidafeldi birtoktestet testvérek és unokatestvérek között, kiknek neveit, ágazatait, leszármazását a liptói regestrum tartotta fenn az utókor számára, s genealogiai szempontból igen becses adatokkal szolgál a Vidafeldiek további leszármazására nézve. Megtudjuk ezen osztály révén azt is, hogy Tivadarnak Balázson, Gáboron és Benedeken kívül még egy negyedik fia Bertalan is volt, de a ki már 1312-ben nem élt, s a ki Bertalanfalvát telepítette s csak fiai vettek részt a vidafeldi birtok megosztásánál. Az osztozkodás első ízben 1350. évben történt Tamás liptói és körösi comes előtt, a ki az osztályosoknak az osztozkodásról szóló oklevelet július 1-én adta ki.¹ A megejtett osztozkodásban részt vettek az eddig közös tulajdonjoggal birt testvérek: Bertalan fiai Miklós és János, továbbá Bertalan fia, András fiai Péter és János, illetve Bertalan unokái. A megtörtént birtokosztályt Konth Miklós nádor 1361. évi április 4-ikén átírta.²

A megejtett osztozkodás, úgy látszik, pereskedésre adott alkalmat az osztályos felek között; s annak csak a fogott bírák ítélete vetett véget, s a sokáig húzódtó viszálykodás csak 1377-ben szűnt meg, midőn is az újabb osztozkodás felől Vidafeldét illetőleg Bertalan fia Miklós, Miklós fiai Mátyás és László között,

másrészt András fia János és Péter fiai Ger-gely és László között az osztozkodási bizonyítványt «... super *divisione iterata* dicte possessionis Vidafelde inter Mathiam et Ladislaum filios Nicolai, filii Bartholomei ab una et Johannem filium Andree, Gregorium et Ladislaum filios Petri parte ab altera...» a turóczi konvent 1377. évi február 15-ikén az osztozkodó feleknek kiadta.¹

Sajnos, hogy ezen kétrendbeli osztálylevélnek a szövegét nem ismerjük, s nem tudjuk, vajjon azok léteznek-e és hol? Kutatásunk az iránt meddő maradt; bár ha azoknak létezése a Kubinyi család levéltárában feltehető, mint-hogy ezen birtokok a XVI. század folyamán a Kubinyiak birtokába ment át. Az osztozkodás lényegére nézve azonban mégis némi világot vet a turóczi konventnek egy 1363. évi szeptember 27-ikén² kiadott oklevele, mely szerint a Turpatyak részére Lajos király által elrendelt határjárásánál András fia János mint homo regius említetik. Világosan kitetszik ebből az, hogy a Vidafeldiek között 1350-ben történt osztozkodás alkalmával a Bertalanfalva és Csemicze közötti területet Dechtárt András fia János kapta osztályrészül; a község 1350. és 1363. évek között alakult, mert János atyja András az 1350. osztály alkalmából csakis mint Bertalan fia említetik; holott 1363-ban a Turpatakiak határjárásánál mint homo regius már *de Dechtár* iratik «... quo presente Johannes filius Andree de Dechtár alii absentibus homo noster...»

Érdekes epizód az a Vidafeldi család tagjainak történetében, a mi Miklós fiát Mátét érte, midőn 1374-ben Šyal nevű birtokáról a királyhoz igyekezve Debreczenen keresztül utazott. Ezen eset felől Imre nádor és a kunok bírása az említett évben bizonyáglevelet adott Vidafeldi Miklós fia Máthé részére,³ melyben elmondja, hogy Máté a királynak panaszképen elbeszélte, hogy midőn ő 1372. évben december 29-ik napján a syali birtokról feleségével és gyermekeivel Debreczenen át utazva, ott megállott, Debreczeni Dousa fiának, Jakabnak fia

¹ Magyar Tört. Tár, IV. k. Liptói regestr. 32. l.

² U. ott.

¹ Magyar Tört. Tár, IV. k. Liptói regest. 32. l.

² Thuránszky Zoltán levéltára Thurapatakon.

³ Gróf Zichy család okm. tára, I. k. 587. l., 440. okmány.

István öt nejével, fiával és leányaival elfogta, arczán sajátkezüleg nehéz sebeket ejtett; szörnyen megvérezte, s addig tartotta bebörtönözve, a míg neki tetszett s bár ha az említett István az akkor Debreczenben tartózkodó király előtt elégtételt adni magára vállalta, azt legkevésbé sem teljesítette.

Magyarfalvi Mykow fia Egyed kérelmére, minthogy az magyarfalvi birtokát törvényes módon elfoglalni óhajtá, Lajos király elrendelte a szepesi káptalannál, hogy Egyedet az említett birtokba bevezesse és beiktassa a király emberének jelenlétében. A királyi parancs kelt 1380. évi november 8-ikán¹ A beiktatásnál és határjárásnál homo regiusként említettnek Vidafeldi László, János és Mihály literatus «... quo presente... Ladislaus aut Johannes de Vidafelde seu Michael literatus de eadem aliis absentibus homo noster...» A káptalan a beiktatási jelentést 1380. évi december 20-ikán adta ki.

A birtokszerzés és osztozkodás után okiratok adataink legnagyobb része a Vidafeldi család genealogiai kiegészítésére szolgál; kisebb része azonban a család történetének néhány érdekes momentumát világítja meg. Ezeket, hogy a köztudatból teljesen kiveszett családdal együtt a feledékenység örvényéből kimentsük, még a következőkben tárgyaljuk; kínálkozó alkalmunk lévén ez által a különben is ismeretlen család genealogiáját 1526-ig a maga teljességében összeállítva Liptómege történetének érdekében közrebocsátani.

Vidafeldi György fiának, Jánosnak valamelyes viszálykodása támadt a lubellai birtokosokkal, a kiket Lajos király a szepesi káptalan által királyi embere jelenlétében megidéztetett. A megidézésről szóló jelentését a szepesi káptalan 1382. évi május 12-ikén adta ki,² mely szerint a felek megidézését a király embere ugyanazon évben eszközölvén, a király előtt való megjelenésük határnapját június 1-ére tette.

Sajátságos azon néveltorzítás, a mely a turóczi konvent által 1386. évi június 17-ikén kelt s Mária királynéhoz intézett jelentésében a Vida-

feldi családra vonatkozólag előfordul.¹ Ugyanis Lubellay Fülöp fiai Miklós, Bálint és Péter, Lubellai Jakou fiát Pétert és ennek atyai unokatestvéreit, Lászlót és Györgyöt a lubellai birtokból ki akarván zárni, panaszt emeltek Bebek Imre országbíró előtt, a ki ez iránt a vizsgálatot a turóczi konventnél elrendelvén, a királyné emberéül a többi között felemlíti Bertalanfalvi literatus Mihályt is ezen kifejezéssel «... sin Michael literatus de Barthalomfjahas-tul...», a ki természetesen nem lehet más, mint a Bertalan fiaitól származó Vidafeldi literatus Mihály, a ki Bertalan fiának, Jánosnak volt fia. Ugyanezen ügyben 1386. június 15-ikén kelt jelentésében a szepesi káptalannak² szintén mint a királynő embere nevezetik literatus Mihályt így «... Michael literatus de Berthalamfyaistul...»

Midőn Bebek Imre országbíró 1391. évben János deák okirathamisításai következtében Liptómegeében Boldogasszonyfalván — a mai Szent-Márián — általános birtokvizsgálatot tartott, ez alkalommal a Gallicus János mesternek 1262. évben feltételesen adományozott Olaszi birtokra vonatkozó oklevelet Olazy János fia literatus Péter,³ Vidafeldet illetőleg Vidafeldi János fia, András bobróczy plébános,⁴ a lubellai egyekényi föld iránt ugyancsak Olaszi literatus Péter, továbbá Vidafeldét illetőleg Vidafeldi literatus Mihály,⁵ s a Vidafeldi osztályról szóló oklevelet 1350., 1361. és 1377. évből Vidafeldi László fia Miklós mutatta be.⁶ Kisolaszit illetőleg, miután abban Gekminnek csak részbirtoka volt, a mely 1308-ban magtalanság következtében Rudlinos comes kezére került, a többiben Tivadar fiai örökölték s ezeknek egyenes utódai közül Györgynek fia, László és János fiai Péter és László jelentkeztek a jogos birtoklás bizonyítására; kijelentették azonban, hogy ez alkalommal bárha elegendő okirataik vannak, azokat be nem terjeszthetik, mert édes testvérük Miklós, a ki jelenleg a király hadjáratában vesz részt, magával vitte, hogy a hadjáratban

¹ Fejérpataky család levélt. a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában.

² U. ott.

³ Liptói registr. 16.

⁴ U. ott. 10. lap.

⁵ U. ott. 39. lap.

⁶ U. ott. 32. l.

¹ Szentiványi család levéltára a Nemz. Múzeumban.

² Fejérpataky családi levélt. a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában.

teendő szolgálatai által nekik a nemesi szabadságot megszerezhesse.²

Különösnek tűnhetik fel, hogy midőn Gekmin és Tywan testvérek 1267. évben az örökösök nélkül elhalt Vida birtokát adományul kapják, ezek nemeseknek iratnak az adománylevélben «... nobiles de Liptó...»; Medekis adományozásánál pedig 1273-ban, midőn azt Tywan és Tivadar testvérek együttesen kapják, Theodor nemesnek nem iratik «... Tywan et Theodorus filii Viliam de Olozy...», s mind a ketten csak Olozy Viliam fiainak mondatnak. Ámde van arra elég példa Árpádkori okleveleinkben, hogy míg az egyik testvér országos nemessé lesz, a másik előbbeni állapotában marad, s csak az unokák élvezhetik a nemesi szabadságokat, illetve kiváltságokat, mit maguknak szerzett érdemeik által kivívtak. Így történhetett ez esetben is, mert a mint látni fogjuk, Tivadarnak az ágán Benedek, a XVI. század elején Liptó megye alispánja volt.

Vidafeldi Jánosnak fia András bobróczy plébános nevével találkozunk egy 1393. évi márczius 22-ikén kelt s a turóczi konvent által kiadott bizonyáglevélben,² mely szerint «... discretus ac honorabilis vir Andreas filius Jan de Vidafelde...» Vidafeldi János fia András a konventus előtt megjelenvén, kijelentette, hogy ő vidafeldi birtokrészéből Scholastikát és Margitot a hajadoni negyedből természetben kielégítette «... nobilibus dominabus Scholastika et Margarethe videlicet sororibus suis scilicet uterinis... quartalia iobbadionalia (igy) cum sessionibus et aliis utilitatibus... ammisisset, dedisset et contulisset...»

1410. évben Marczellfalvi Bessenyő Tamás fiainak István és Mihálynak és István fiai András, Tamás és Jánosnak birtokrészén Zsigmond király határjárást eszközöltetvén a turóczi konvent által, a megejtett határjárást jelentő oklevélben, a mely ugyanazon évben kelt, mint szomszéd birtokos, Medekis a mai Patak határában Olozy János fiát Pétert mint szomszéd birtokost nevezi meg «... de quo directe transit ad venam Vagh, in cuius rippa sunt due mete terre quarum una sequestrat

terras prefate villa Medokis, alia vero terras Petri filii Johannis de Olozy...»¹

A turóczi konvent által 1410. évi november 5-ikén kiadott jelentésben Moys Márton és fiainak a moysházi ma Vitálsfalva birtokba való beiktatásánál mint homo regiust találjuk Vidafeldi Nagy Mihályt.²

1411. évben a Gekmin és Tywannak 1267. évben Vidafelde iránt kiadott adománylevelet Zsigmond király újra kiadja és megerősíti. Kéri ezt Zsigmondtól György Péter fia, András fia, Gekmin fiai, István és Mihály János fiai, ugyanazon András fia, az említett Gekmin fiai³ «... fideles nostri Georgius filius Petri, Andree, filii Gekmini, ac Stephanus et Michael filii Johannis filii eiusdem Andrea filii prefati Gekmini... de Vydafelde...»

1415-ben Lubelai István, Jakab fia, úgy a maga, mint Vida László fia András nevében tiltakozik és ellentmond a szepesi káptalan előtt Filpes Péter fiai Bálint és Lénárd azon ténye ellen, melylyel a tiltakozók birtokrészét Lubelán jogtalanul elfoglalták. A káptalan bizonyáglevele kelt ugyanazon év április 15-ikén «... feria secunda proxima post quindenas festi pasche domini...»⁴

Vidafeldi István fia László Liptó megyéből «... Ladislaus filius Stephani de Vidafelde in comitatu Liptoviensi...» 1434. évben megjelenvén a turóczi konvent előtt, azon kérelmének adott kifejezést, hogy miután az idők viszontagságai miatt patensleveleit veszély nélkül magánál nem hordhatja, kéri a konventet, hogy azokat neki átíratban adja ki. A káptalan az átírást az év július 6-ikán eszközölvén, azt a kérelmezőnek kiadta.⁵

Érdekes a Vidafeldi György fia Márton, mint az esztergomi érseki megyének nyilvános jegyzője által 1438. évi november 11-ikén kiadott oklevél, a mely Hadászi Kizsel Benedek ügyvédvalló nyilatkozatát tartalmazza. Az oklevél el van látva Vidafeldi Márton aláírásával és kézjegyével, de a kelet helye nincs felemlítve, s csak annyit mond, hogy az ügyvédvallás «a

¹ Liptói regestr. 23. l.

² Mattyasovszky család alsó-mattyasóvi levéltára.

¹ Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

² U. ott.

³ Letopis matice slovenskej, 1870. VII. évf. I. füzet.

⁴ Fejérpataky cs. levéltára Kelencsényben.

⁵ Thuránszky Zoltán turiki levéltára.

lakóházunkban» történt. Az okirat bekezdése ez: «... In nomine domini Amen. Anno eiusdem domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo, indictione quinta, die vero undecimo mensis Novembris hora meridiei, in domo nostre habitationis pontificatus...» A befejezésben mondja: «... Acta sunt hec et facta sub anno, indictione, die, mense, hora, loco et pontificatu ut supra...» Az okiratnak záradéka a következő: «... Et ego Martinus natus Georgii de Vidafelde Strigoniensis diocesis publicus imperiali auctoritate notarius premissis, dum sic fierent et agerentur, una cum prenotatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi et audivi publicum et in hanc publicam formam redegei signoque et nomine meis solitis et consuetis consignavi, manu mea propria conscripsi rogatus et requisitus in fidem omnium et singulorum premissorum...»¹

Bárha itt a kelet hely nincs kitéve, mégis azt hisszük, hogy ezen okirat itt Liptó megyében készült, annál is inkább, mert a jelen volt tanúk István szent-andrási plébános, Lomniczi István és Rásztokai Pál mind liptói lakosok; azonban határozottan nem állíthatjuk, mert épen úgy történhetett az egyházmegye székhelyén, mint itt. Némi támpontot nyújt feltevésünkre az, hogy Vidafeldi Márton 1438-ban Liptó megyében volt, s mint meghívott szomszédbírtokos megjelent azon bírtokba iktatásnál, mely Platthy Péter fia részére és Platthy Bálint fia, Tamás kértére a turóczi konvent által Nagy-Palugyán végrehajtatott «... vicinis et commetaneis eorundem videlicet... Martino literato et Jacobo dicto Dekmen de Vidafeld...»²

A Vidafeldi család terjeszkedésének további adatait nyújtja nekünk a turóczi konventnek 1447. évben Vidafeldén keresztülvitt beiktatási jelentése, a melyben elmondja, hogy Vidafeldi László leánya Katalin, Szentmiklósi Mihály neje, továbbá Vidafeldi Miklós leányai, Klára és Dorottya, vétel útján Vidafelden szerzett bírtokrészükbe bevezettetni kívánván «... Catharina consort Michaelis de Sancto Nicolao filia videlicet condam Ladislai de Vidafelde,

Item Clara relicta et Dorothea filia condam Nicolai de eadem Vidafelde... in dominium juris eorum emphicij in dicta possessione Vidafelde vellent introire...» Palóczi László országbíró a beiktatást elrendelvé, azt a turóczi konventus, Mihály pap által Párizsházi Lőrincz királyi ember jelenlétében július 7-ikén «... feria sexta proxima ante festum beate Margaretha virginis et martyris» foganatosította. Jelen volt a bevezetésnél mint szomszédhatáros a többi között Vidafeldi Jakab, alias Dekmén «... vicinis commetaneis eiusdem videlicet Jacobo alias Dekmén de eadem Vidafelde...» A bevezetésről szóló bizonylatot a konvent július 21-ikén adta ki.¹

A családtagok vezetéknévének még mindig ingadozó használata és a leszármazás folytonosságának adatai mellett érdekes bíraskodási mozzanatokat tartalmaz egy, Liptó megye alispánja Marczfalvi Bessenew által 1452. évben² Vidafeldi István és nővérei, Anna és Dorottya részére kiadott birói ítélet Damianfalvi Nagy Imre fia Miklós és György elleni ügyükben. Leírja ugyanis ezen okirat, hogy Vidafalvi másképen Fiackaházi József fia István a saját és nővérei, Anna, Guoth Istvánné és Dorottya, Fiackaházi Miklós neje nevében bepanaszolja Damianfalvi Nagy Imre fiait Miklóst és Györgyöt az iránt, hogy őket az ő vidafalvi részbírtokukból kizárták és azt elfoglalták erőszakkal, s azt az ő megkárosításukkal használják; s azon bírtokrész maguknak visszaadni kérik. A vármegye közgyűlésén ezen panasz folytán Bukovinai Tamás fia Demeter kellő meghatalmazással levén ellátva, Damianfalvi Miklós nevében azt válaszolja, hogy addig Miklós Istvánt és nővéreit, Annát és Dorottyát az ő portiójukból ki nem zárta, el nem foglalta és nem használta. «Azon ítéletet hoztuk erre — mondja az oklevél — hogy a panaszosok bármelyike ellen is hatodmagával, magához hasonló nemesekkel február 26-ikán esküt tenni tartozik az iránt, hogy ő a vádlók bírtokrészét jogtalanul el nem foglalta s azt elfoglalván erőhatalommal jelenleg sem használja; Györgyöt pedig a vádlók ellenében kilencz márka birságra ítéltük, mert előttünk senki

¹ Bobrovnyiczky László levéltárában Rózsahegyben.

² Platthy Gáspár levéltárában Nagy-Palugyán. Fasc. 23. Nro 502.

¹ Letopis matiare Slovensky 1870. VII. évf. I. füzet.

² Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

érette nem válaszolt, sem törvényes védője nem volt: «Georgium contra memoratos Stephanum, Annam et Dorottheam in iudicio novem marmarum comisimus fore convictum eo quod coram nobis pro ipso nullus penitus existit responsor neque procurator legitimus . . .» Damianfalvi Miklós azonban az eskü letételére a bíróság előtt meg nem jelent és György a kilencz márka birságot meg nem fizetvén, e miatt őket Vidafeldi István ujjalag pörbe idézte, s a bíróság márczius 15-ikét tűzte ki a megjelenés napjául. Megjelent ugyan — írja az okirat — Miklós a kitűzött határnapon, de magát a kiszabott eskü le nem tétele ügyében kimenteni nem tudta, György pedig magának védőt szerezni nem tudván, ez által Miklóst magát a hatalmaskodás vétségében, Györgyöt pedig a birság megkettőzött összegében elítélték, s márczius 29-ik napját tűzték ki határidőül, a midőn is a felek köteleztettek a kérdéses birtokra vonatkozó okleveleket a bíróság előtt bemutatni. A kitűzött határidőre Vidafeldi István néhány okiratot mutatott be a bíróságnak Damianfalvi Miklós jelenlétében; Damianfalvi Miklós azonban semmimé oklevelet betérjeszteni képes nem volt, azért — mondja az okirat — mi néhány velünk együtt ülésező nemes emberrel itélvén, az említett kérdéses birtokrész Vidafeldi József gyermekeinek, Sándornak, Annának és Dorottyának itéltük, Damianfalvi Miklóst pedig ezen birtok iránt örök hallgatásra itéltük, megparancsolván neki, hogy azon részbirtokot Istvánnak, Annának és Dorottyának április 19-ig visszaadja « . . . Stephanus pro se et sororibus suis pretaxatis nonnullas literas exhibuit coram nobis presente Nicolao prenotato . . . et quia pretactus Nicolaus filius Emerici nullam penitus literam exhibere patuit . . . ideo nos cum nonnullis nobilibus pro tunc nobiscum in sede nostra judiciaria con-sedentibus adjudicantes decrevimus preallegatam portionem possessionariam fore et esse Stephani nepotis Anne et Dorothee prescriptarum filiarum Josef . . . Nicolao . . . ab eodem portione perpetuo inponendo silentium, commitendo eidem . . . ut presumptam portionem . . . Stephano Anne et Dorothee usque ad feriam quartam proximam videlicet ante festum beati Georgii martyris resignaret . . .» Damianfalvi Miklós azonban a birtokrészt a kitűzött időig Vidafalvi Istvánnak

át nem adta, s e miatt István újabb panaszt emelvén, hat márkával ismételve megbírságotlák Miklóst elrendelvén, hogy azt május 22-ig kifizetni, s a birtokrészt Istvánnak átadni tartozik.

Meddő maradt minden ítékezés, Damianfalvi Miklós nem gondolt a birtok visszaadására. Ekkor már az ítélező bírák elhatározták, hogy vagy valaki közülök vagy megbízott emberük által Vidafalvi Istvánt, Annát és Dorottyát a kérdéses birtokrészbe bevezettetik és visszahelyezik. Így is történt. Kiküldött embereik jelentik ezután, hogy június 24-ikén « . . . ipso die festi beati Joannis Baptiste . . .» Istvánt, Annát és Dorottyát birtokrészükbe visszahelyezték és bevezették és sem Damianfalvi Miklós-nak, sem bárki másnak ellentmondása meg nem állhatván « . . . in predicta possessione Vidafelde . . . Stephanum, Annam et Dorotheam reintroduxissent . . . contradictione autem fati Nicolai filii Emerici et aliorum quorumlibet non obstante.» Ezen birói eljárásra vonatkozó bizonylatot Liptó-vármegye- alispánja és a négy szolgabíró kiadták június 8-ikán.¹

1453. évben Vidafeldi György fia Jakab a saját, Mihály fiai János és Mathé, és István fiai Mihály és László osztályos atyafiai nevében tiltakozik Dolynai Péter fia Istvánnak azon ténye ellen, hogy a néhai Tivadarnak egész vidafeldi rész birtokát Malathini András fia Lászlónak és neje Dorottyának, Kozma fia, Benedeknek, Szentmiklósi Mihálynak és neje Dorottyának zálogba vetette. A tiltakozási bizonyítványt a turóczi konvent ugyanazon év június 15-ikén adta ki.²

Malathyni Demke Lőrincz fia Gergely kisolaszi kuriájába bevezettetni óhajtván, kérelmére Mátyás király a beiktatást a szepesi káptalannál 1465. évi április 3-ikán elrendeli, királyi emberül a többi között Berthalanfalvi Lászlót is megemlíti. A beiktatás történt október 27-ikén, midőn is a beiktatás foganatosításakor mint meghívott szomszéd birtokos Berthalanfalvi Jakab « . . . Jacobus de *Berthamalom* . . .» is szerepel. A beiktatásról szóló bizonylatot a szepesi káptalan kiadta november 11-ikén.³

¹ Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

² Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában. Eredeti.

³ Eredetije Demke Frigyes levélt. Malatin Liptó-megyében.

1469. évben Vidafeldi Tamás fia, Péter fia István és Drasskfalvi Simon fia György között birtokcsere történt. István ugyanis jordánfeldi birtokát Turóczvármegyében visszavonhatlanul és örökre Györgynek adta; ez pedig az anyai ágon birt. liptóvármegyei vidafeldi birtokrészét Istvánnak adta «... quod Stephanus filius Petri filii Thoma de Vidafelde... totem portionem suam possessionariam in possessione Jordanfelde vocata habitam... prefato Georgio filio dicti Simonis de prefata Drasskfalva jure perpetuo et irrevocabiliter dedisset donasset et contulisset... Georgius filius Simonis totem portionem possessionariam suam... in possessione Vidafelde vocata in comitatu Liptoviensi existente habitam... Stephano filio Petri dedisset donasset et contulisset... in concambium...» A birtokcsere vonatkozó bizonylatot a turóczi konvent november 12-ikén állította ki.¹

Komorowi Péter, a ki 1456—1469-ig liptói comes volt, egy kelethely, év és nap nélkül kiadott okiratában bizonyítja, hogy egyrésztől Fyaczka Pál, Balázs fia János, másrésztől Rásztokai Bálint fia Mátyás, András fia Márton, Bonseteleki Vitályos fia György és Benedek egymás között perpatvarkodván, a viszálykodást a választott bírák közbenjárására egymás között megszüntették. A választott bírák között felmenti a bizonyosságlevél a többi között Vidafeldi literatus Jánost.²

A vidafeldi birtokra vonatkozó azon egyeséget, mely 1312. évben Tywan fiai János és Gergely; Tivadar fiai Balázs, Péter és Benedek között a turóczi konvent előtt kötött, 1481. évben Vidafeldi Mihály átíratás céljából a turóczi konvent előtt bemutatta, s ezt a konvent azon év február 24-ikén ismét átírta és a kérelmező Mihálynak hiteles másolatban kiadta.³

Ugyanezen Mihály, a ki a turóczi konvent jegyzője volt «... nobilis Michael de Vidafelde notarius scilicet noster...» Bukovinai Demeter özvegye Mártha később Zentkereszty Motko Miklós neje nevében egy Bisztreczi Kremniczky Mátyás, Liptóvármegye alispánja által 1481. évi május 9-én kiadott oklevél átírását kéri; a mit a

konvent azon év július 10-ikén¹ meg is cselekedett.

A XVI. század második tizedében, 1512-től 1526-ig a Vida család tagjai közül még három egyénnel találkozunk az okiratokban, a kik a leszármazást 1526-ig kiegészítve, a családfát lezárják. Ezek között van Vidafeldi Benedek, a ki 1512-ben és 1517-ben Liptó vármegyében mint alispán szerepel. Ez ugyanis 1512. évi május 5-ikén bizonyosságlevelet ad Nagy-Palugyán lakó Györgynek az iránt, hogy Záhörján nevű quartalis jószágát Czyn Mihálynak három forintért zálogba adta.² 1517-ben pedig Urbán Tamás és Lázár nyilatkozatot tesznek Vidafeldi Benedek alispán előtt, hogy édes anyjuk Katalin apja, Záhörjáni Zemkó János által elzalogosított záhörjáni quartalis birtoknak kiváltási jogát Bodafalvi Imrétől Szentkereszti Czyn Mihályra ruházták át. A kiváltási jog átruházása iránti bizonylatot Vidafeldi Benedek mint alispán ugyanazon év január 14-ikén adta ki.³

1513-ban azon sajtáságos eset történt, hogy Kispalugyay György és János egyrésztől, másrészt pedig Kispalugyay György és Bernold bizonyos vitás ügyüket választott bíróságra bízván, az ügyet egymás között kiegyenlítették ugyan, de az elintézésről a feleknek bizonyosságlevelet nem adtak ki, s így jogaikat sem egymás irányában, sem másokkal szemben védelmezni nem tudták. Panaszt emeltek e miatt Ulászló király előtt a választott bírák ellen s Ulászló 1513. évi május 1-én⁴ parancslevelet küldött a választott bírákhoz Zemerchen Kristóf, Kapy Miklós, Pottornyai Tamás, Podhoráni Dénes, Olazi György, Beninházi Allman Mihály, Vidafeldi Gáspár törvényszéki jegyzőhöz, a melyben elrendeli, hogy rövid határidő alatt a szepesi káptalanba siessenek s ott az istennek tartozó hitükre s a szent koronának tartozó hűségükre az általuk hozott ítéletet bemondják és bevallják «... receptis presentibus... in uno certo et brevi termino insimul convenire et *personaliter* ad capitulum ecclesie Scepusiensis

¹ Lavotta János rózsahegy levéltárában, káptal. kiadványmásolat.

² Bobrovnyiczky cs. levéltára Rózsahegyén.

³ U. ott. Eredeti.

⁴ Pongrácz Albert andrásfalvi levéltárában.

¹ Letopis, XI. évf. 71 l.

² Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

³ U. ott.

accedere ibique ad fidem vestram deo debitam fidelitatemque nobis et sacre corone nostre observandam prescriptas literas ratione dispositionis vestre fateri dicereque et referare modis omnibus debeatis et teneamini . . .»

1523. évben Szentkereszti Czyn Mihály ipochházi jószág részének birtokába akarván lépni, az erre vonatkozó birtokbaiktatást és bevezetést Báthory István nádor a szepesi káptalannál január 11-ikén kelt rendeletével megparancsolván, a megejtett bevezetés és beiktatásnál Vidafeldi literatus Mihály mint szomszéd és határos birtokos szerepel. A beiktatásról szóló bizonylatot a káptalan ugyanazon év május 16-ikán a beiktatás pedig történt május elsején.

Visszatekintve jelen tanulmányunk okiratos anyagára, az családtani becses tartalmánál fogva egyrészt lehetővé tette, hogy a Vidafeldiek lezármazási tábláját összeállítsuk s a köztudatból kihalt család nemzedék rendjébe minden egyes tagot korszerint elhelyezve, teljes képét nyujtsuk a feledés fátyolával letakart sólymár eredetű családnak; másrészt pedig olyan történeti jelenségeket igyekezzük megvilágítani, a melyek, azt hisszük, hogy kulturtörténeti szempontból nemcsak Liptómegeye speciális történetének szempontjából, de a megyei élet fejlődésének tekintetéből is megérdemlik a történelmi szakkörök figyelmét és érdeklődését.

Különösen kidomborodik itt a családi-vagyis inkább a vezetékneveknek három századon át folyton ingadozó alkalmazása, a mely, úgy véljük, ez esetben mindig a lakóhelylyel és birtokkal, tehát a helynévvel volt szoros összefüggésben. Így látjuk, hogy I. Mihály 1386. évben de Bertalanfalva, s ugyancsak ő 1391-ben de Vidafelde iratik; III. Péter 1391 de Olazy; édes testvére III. András ugyanakkor de Vidafelde van nevezve; József 1431-ben egyszerre de Vidafelde alias de Fiackaházi említettik; IV. László 1434-ben de Vidafelde, 1465-ben de Bertalanfalva iratik. Második érdekes jelenség a községek keletkezésének történetében mutatkozik, midőn is a conditionatus kiváltságok lassanként nemesi előjogokká válnak, azzal a királyi prediumok fogynak, a nemesi birtokok felaprózott kis területeken szaporodnak, s itt a nép alsóbb osztályából való felemelkedés a magasabb osztályba kezdetét veszi, de a vármegyei szerve-

zetnek a XIII. század végéig még semmi nyoma sem észlelhető; a kuriális községeket az adományosok szolganépekkel telepítik meg.

A dolgozatunkhoz csatolt táblázat tünteti fel az eddig ismeretlenül maradt Vidafeldi család nemzedék rendjét, melyet a rendelkezésünkre állott eredeti okiratok feldolgozott anyagának alapján állítottunk össze, teljesnek csak annyiban legyen szabad azt mondanunk, a mennyiben lehetnek, sőt vannak is okiratok, melyekhez mi hozzá nem férhettünk, s a jelen összeállítást lényegesen bővíthetik, részben még változtathatják, s mi felette kívánatosnak tartjuk, nemcsak a nemzedék rend-, de Liptómegeye köztörténetének szempontjából is, hogy e tekintetben a netalán lappangó okiratos adatok köztudomásra jussanak.

II.

A Fiatha család.

Sokkal kisebb számuak és jelentőségében csekélyebb arányuak azon okiratos adatok, melyek évekig tartó kutatásaink és levéltári forrásnyomozásaink alatt rendelkezésünkre jutottak a másik solymárcsaládra, a Fiathákra vonatkozólag; mindamellet azonban habár történeti értékük leginkább nemzedékrendi adatokban nyilvánul, e helyütt feldolgozni szükségesnek tartottuk, mert amugy is igen sok, kivált az Árpádkorból, azon kérdések száma, a melyekre kielégítő választ már nem kaphatunk, s így kívánatos minden töredékes vagy csak kisebb jelentőségű anyagnak közrebocsátása is, melyek a régen letűnt századok homályára, a magyar föld egyes területére némi világosságot vethetnek, kivált ott, hol a köztörténeti események központjától távol eső területeken a kulturális mozzanatok, a fejlődés, a haladás mozgató ereje a családok történetével szorosan egybe van forrva.

Solumus, a mai kiejtéssel Sólymos jelentéktelen kis falu nevének keletkezéséről már jelen dolgozatunk első részében, a Vidafeldiek történeténél szözlöttünk, s csak szükségtelen ismétlésbe esnénk, ha itt ismételve bizonyítani akarnók, hogy annak szó- és értelemszerinti fordítása a latin *«terra falconariorum»*. A királyi sólymárok ezen törzsfészkeének keletkezési idejére

nézve azon határozott meggyőződésünket kell kockáztatnunk, hogy az a XIII. század első tizedeiben már fennállott, s a királyi várjobbágyokkal egyidejűleg szállották meg azt a királyi udvartartás szolgálatában állott sólymárok. Ezen nézetünkben megerősít bennünket IV. Béla királynak 1267. évi december 19-ikén¹ kelt adománylevele, melylyel Gekmin és Tywanak adományozta a magtalanul elhalt Vida földterületét s melyben a határleírásnál mondja a többi között, hogy András Albert fia földétől nyugatnak fordul a völgybe s ott határos *Fiatha földével*, onnan éjszak felé ereszkedve *Solumus község* határáig ér. «... usque terram Andree filii Alberti, hinc reflectitur ad occidentem ad vallem et ibi contiguatur *terre Fiatha*, hinc descendit ad septemtrionem usque metas et terminos *ville Solumus*...»

Becses két adat ez tárgyunkra nézve, mert azokból nyilvánvalólag kiderül, hogy 1267-ben Fiathafalva még nem létezett, s Fiathának csak pusztá földterülete volt, melyen később a maga nevééről elkeresztelt Fiathafalvát telepítette; Solumus azonban mint község már meg volt, mivelhogy azt az említett oklevél villa Solumusnak írja, a hol Fiatha sólymár elei laktak.

A királyi prediumok, a várföldek elfoglalása, bitorlása a kárpátalji várispánságokban annál könnyebb volt, mentül gyérebb, mentül kisebb volt a telepítvények, a lakosság száma, s mentül nagyobb a kietlen erdősegek területe; s mig II. András alatt a várispánság adminisztrációjának igen csekély nyomaira akadunk s IV. Béla uralkodása idejében a várföldek szertelen eladományozása folytán a királyi prediumok fogyni kezdettek s a jogtalan foglalások még inkább csökkentették: beállott a birtokvizsgálat szükségé. IV. László uralkodásának első évében mint királyi biztosokat a vizsgálatnál megbizta Mihály zólyomi és szepesi comest és Paska mestert, hogy a Zólyom vármegyéhez tartozó összes földek birtoklását megvizsgálják; s így történt, hogy a Zólyom vármegyéhez tartozó liptói várispánságban megvizsgálván a többi között Fiatha földét is, azt úgy, a mint akkor Fiatha birtokában találták, ugyanannak örök birtokul át is adták. Az erre vonatkozó okleve-

let Mihály comes és Paska mester 1273. évben ki is adták.¹

Ezen oklevéllel járult Farcasius jobbágy fia Fiatha IV. László elé 1279. évben, kérvén a királyt, hogy Mihály comes levelét helybenhagyná s azt királyi privilegiális levelében átírva meg is erősitené; a király Fiatha kérelmét teljesítvén, arról szóló privilegiális levelét ugyanazon évben Fiathának kiadta.² Megtudjuk a királyi oklevél tartalmából, hogy Fiathának Farkasius liptói jobbágy volt az atya «... Fiatha filius Farcasii jobbagionis de Liptou...» Értésülünk belőle továbbá arról, hogy azon földterületet még IV. Béla király adományozta Fiathának, a mely területet a zólyomi comes *Churmonának* nevez. Levonható a következtetés ebből, hogy Fiatha atyjának Farkasiusnak életkora visszanyul az 1230-as évekig; s Fiatha földének előbbeni birtokosa Churma volt, a kiről ez Fiathára, mint királyi jobbágyfura szállt adomány utján IV. Béla király idejében.

A Fiatha család törzsatyjának további leszármazóira vonatkozólag IV. Lászlónak 1289. évben kelt oklevele tájékoztat bennünket, a melynek szövegét ugyan nem ismerjük, de annak létezését a liptói regestrum fentartotta, s abban van előadva, hogy IV. László megerősíti Miklós zólyomi comesnek oklevelét, mely szerint Solumus birtokból a turóczi konvent tanuskodása mellett két ekényi földet Fiatha fiának Damiánnak átadott és azt elhatárolta.³

Midőn 1298. évben Demeter pozsonyi és zólyomi comesnek udvarbírája és liptói várnagy «... comes Mika et castellanus de Liptó...» ura rendeletéből «ad speciale mandatum domini nostri Demetrii comitis Posoniensis et de Zolum...» a Gekmin szolgája Gergely által elfoglalt földet Gallicus János mesternek visszaadta, ezen ténykedésénél a többi liptói urak között jelen voltak Fiacha és Damián Fiachának fia.⁴

Majdnem száz éves időköz szakítja meg itt a család további történetének folyamatát. A XIV. század utolsó tizedéig semmiféle okiratos adatokkal nem rendelkezünk, melyek csak

¹ Wenzel, Árpádkori új okmtár, III. k. 159. l.

Turul. 1899. IV

¹ Árpádkori új okmtár, XII. k. 86. l.

² U. ott, XII. k. 255. l.

³ Magyar Tört. Tár, IV. k. 11. l.

⁴ A Szent-Ivány család levéltárában.

némileg is világosságot vethetnének az egyes családtagok működésére, genealógiai viszonyaira, vagy azon eseményekre, melyek a Fiathák családfájának terjeszkedésében más nemzetiségekkel való összeköttetésekben multhatlanul beállottak. Zsigmond király uralkodásának első éveiben találkozzunk ismét 1390. évben a Fiathákkal, midőn is t. i. Lubelai Jakab fia Péter, János lipcsei bírót megidézttette azon tiltakozás miatt, melylyel egy földrészbe iktatásnál a bevezetésnek ellentmondott. A felhívás megtörténtének egyik királyi tanujaként neveztetik a többi között *Fiachai Fiachka fia Miklós* is. A király személye elő való megidézést Bebek Imre országbíró a turóczi konvent által rendelte el november 22-ikén Visegrádon kelt oklevelében.¹

Mindannak daczára azonban, hogy egy száz éves hiány mutatkozik a család történetében, a nemzedékrend folytonosságát megóvta az 1391. évben tartott birtokvizsgálat jegyzőkönyve, a melyben följegyezve találjuk a sólymosi birtok igazolásánál a Fiatha családnak négy generációját, mely egyenes leszármazásban legalább két vonalon összeköti a családalapítóval az unokákat. Ugyanis az 1289. évben kelt megerősítő királyi oklevelet Solumus iránt az 1391. évi birtokvizsgálat alkalmával István Demeter fia, Damián fia, Fiatha fia mutatta be; a turóczi konventnek² Fiathafalva, más néven Cheurma felett az 1279. és az 1306. években kelt határjárás okiratát pedig István fia Miklós és másik Miklós, Fiathafalvi Gergely fia terjesztette elő.³

A fejtelenség, a hatalmaskodás, a XV. század közepén, a felső megyékben, de különösen Liptó- és Turócmezgyében nemcsak a féktelenül dúló oligarchák között ütötte föl fejét kivált a Pongráczok és Giskra, Komorow versenyei, viszálykodásai alatt, de a kisbirtokosok, a kisebb nemesség között is napirenden volt a birtokháborítás, a foglalás, a mi az egyes családok perpatvarkodását, gyűlölködését idézte elő, különösen ott, hol a szomszédság, a határos területek már magukban elég anyaggal bírtak, s ürügyül szolgálhattak az ellenségeskedésre. Ilyen villongásban versenyeztek egymással a fyacsiczi és

dubravai határos birtokosok. Ugyanis Fyacsiczi Fyacska Pál és testvére Fyacsiczi Chuda Balázs fia János folytonos zaklatások és háborgatások miatt gyűlölködtek és háboruskodtak Rásztokai Bálint fia Mátyás, Rásztokai András fia Márton, Benseletki Vitályos fia György és azok osztályos testvére Benedek, dubravai birtokosokkal, míg végre válasz tott bírák közbenjárásával egymás között kiegyeztek. A felek közötti kiegyezésre vonatkozó bizonyáglevelet Komoróvi Péter comes és a liptói szolgabírák szolgáltaták ki.¹

A most említett papir-oklevél igen hiányos s az alsó része csonka levén, a kiadás évszáma meg nem határozható.

Azon pörben, melyet Vidafeldi József fia István 1452-ben a saját és nőtestvérei Anna Góth Istvánné, és Dorottyia Vidafeldi Miklósné nevében Damiánfalvi Nagy Imre fiai Miklós és György ellen az anyjuk után őket megillető quartalítium miatt indított, Fiacskaházi Gergelynek fia Miklós is említettik,² a kinek neje Vidafeldi Miklós Dorottyia nevű leánya volt.

Hogy a hussziták elhatalmaskodása, a martalóczok pusztításai, az oligarchák dúlongásai minő hatással voltak Liptómegeye társadalmára a község és családnevek eltótosodására, világot vet arra a turóczi konventnek egy 1469. évben május 29-ikén,³ kelt oklevele, mely szerint bizonyítja, hogy Szentmiklósi Pongrácz István a saját és a többi érdektársai nevében tiltakozik Komoróvi Péternek azon ténye ellen, melylyel az őket jogosan megillető nagy várat (t. i. Liptó várat) a hozzátartozó birtokokkal együtt elfoglalta és ennek hasznát élvezi «... Quomodo videlicet magnificus Petrus de Komorow castrum ipsorum exponentium ut puta magnum castrum cum suis pertinentiis et possessionibus in comitatu Liptoviensi... indebite occupasset, occupataque uteretur etiam de presenti...» A várhoz tartozó községek itt de már nem a régi magyaros nevük szerint, hanem elszlávosítva iratnak, így Tarnocz már Trnovecz, Bobruch Bobrovecz, Boldogasszonyfalva Matky Bozoje, Solymos Sokolcza és Fiathafalva, Fyachkaháza már Fiacsicz néven szerepel.

¹ A Fejérpataky család levéltárában.

² Liptói regestrum: Magyar Tört. Tár. 11. 1.

³ U. ott.

¹ A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

² Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában. Eredeti.

³ Letopis Maticza Slovenskaj XI. évf. II. füzet 81. 1.

A XIV. században még csak egyszer találkozzunk a Fiatha nemzetség egyes tagjával. Előfordulnak ezek a turóczi konventnek egy 1477. évi június 2-ikán² kelt bizonyáglevelében, mely szerint Mátyás király rendeletere Lubellai Péter fiait Jánost és Mátyást Fejérpatak másként Kelecsén és Andicze másnéven Malathyn birtokukba bevezette «... ad facies prescriptorum portionum possessionariorum Fejérpatak, Andicze seu Klechyn et Malathyn...» Mint homo regiusok említve vannak Fiachkafalvi István és Imre, a meghívott szomszédok és határbirtokosok közül jelen voltak Fiachkafalvi Pál és Benedek literatus.

A Fiatha nemzetségnek legutóbb nevezett három tagját, Istvánt, Imrét és Benedeket, mint-hogy elődeiket nem ismerjük, a nemzedékrendbe beosztani nem tudjuk.

Midőn a feledés homályából kiszakítottuk a Fiatha családot, tettük azt azon indító oknál

² A Fejérpatak család levéltárában.

fogva, hogy Liptómegeye területe azon kis részének keletkezését, első telepítését, a királyi sólyomnevelők, ápolók, idomitók nemzetségeinek egyes családjait megismerhessük; mert habár a Fiatha család tagjainak ténykedése a megye közéletében, a kulturális haladás terjesztésében alig vehető számba, a megye történetére nézve nem lehet közömbös dolog még a legcsekélyebb történeti adat sem, nem lehet az egy kihalt család szűk körű tevékenysége sem, habár az a megye Árpádkori viszonyainak, a benépesítés kezdetleges kísérleteinek megvilágítására csak a pislogó mécs fényével szolgál a homályban.

Osszeállítva felhasznált okiratos adataink alapján a Vidafeldi és a Fiatha családok nemzedékrendjét, azt az alábbi leszármazási táblán mutatjuk be az érdeklődő közönségnek, híven, hogy a magyar családok genealógiai terén némi csekély szolgálatot tettünk a solymárok két nemzetsége történetének feldolgozása és közrebocsátása által.

MAJLÁTH BÉLA.

V E G Y E S.

A Motesiczky máskép Majthényi család előnevének kérdéséhez.

Huzamos ideig s kimerítően tanulmányozva a Kesselleökeői Majthényi család történetét, régóta keresem a megfejtést arra a kérdésre, miért használja a Motesiczky alias Majthényi család is a Kesseleökeői előnevet, holott a Felső-Motesiczi, helyesebben a Feltő-Majthényi előnév illetné meg?

A Majthényi család több rendbeli levéltáráiban kutatva, igen soká nem tudtam reá jönni, milyen helynév alatt lappanghat a régi Majthén. A mai napon ily néven ismert helységek semmi nexus-ban nem állanak és nem állottak az utolsó V—VI. évszázadban a hasonnevű családhoz. Van egy jelentéktelen falu Trencsén vármegyében, melynek neve Mojczin, ez az utóbbi időkben, úgy látszik hivatalból, megmagyarosított, legalább az ottani jámbor tót lakosok ma már nem a régi nevének említik, de Majthénnek nevezik; volt-e ez is Majthényi birtok régente, eddig előttem nincs bebizonyítva, habár vannak, a kik ezt állítják. Tény az, hogy ezen igénytelen kis falu, állítólag vissza magyarosított nevével annyiból félrevezette a kutatót, hogy jobbnak

és más utmutatónak hiányában ebbe kellett habár nem csekély kételyvel elménkben, belényugodnunk. Kutatás közben először akadtam egy erre vonatkozó adatra egy tanuvallatási jegyzőkönyvnél, a melyben egy plébános kikérdezettvén, ismeri-e a helyi viszonyokat s a földesurak (a Majthényiek) jogczeit Motesiczre nézve stb., az illető felkiált: «hogy ne ismerném, annyi év óta, hisz azon helységnek tulajdonképpeni nevét is jól tudom, az nem Motesicz, hanem Majthén!» Elképzeltető, hogy ezen nyilatkozat elektrizálólólag hatott reám, a ki oly régen kutattam utána; de ez az egyetlen pozitív adat volt s az összes Majthényi család-féle levéltárakban másodikra nem akadtam. Egy ízben, a varini, magyarul várnai jobbágyok egy folyamodványát a XV. század végső éveiből olvasván, látom, hogy földesurakat, a kinek szólt a folyamodvány tót nyelven, Motesiczi Jánosnak nevezik; nem tudtam magának ezen előttem ismeretlen egyén kiletét megmagyarázni. Varin, az óvári uradalom tartozmánya Pongrácz jus volt s ebben Majthényi János, a pétérváradai főkapitány feleségének révén birtokos volt, de Motesiczky nexus ott előttem érthetetlen volt.

Ezen ingadozásom azonban csak addig tartott, míg alkalmam nyílt a Motesiczky családnak levéltárába betekínthetni, abból a napfény-nél világosabban kitűnik, hogy a mai Motesiczky régen Majthén volt, s ezen átídomulása a névnek a XV. század vége és a XVI. század eleje közt ment végbe. Egy okmányban 1497-ből találtam a Motesiczky nevet kiírva, aztán kitörülve s fölibe odairva Majthént.

Nyilván a tollvivő irásközben a már szokásba átmert tót nevet oda írta volt, de csakhamar meglátván, felháborodott benne a hazafias önérték s helyibe odaillesztette a régi, minden esetre magyarosabb nevet. A Motesiczky család tagjai a XIV. század elejétől fogva Majthényieknek iratnak, minden oklevélben, később azonban mindinkább Motesiczky alias Majthényinak s ezen szokás megmaradt egészen az újabb korig, végleg csak a múlt században enyészett el a régi név. Tagadhatatlan, hogy a ma élő két család, valamint a Bacskády család meghamisítatlan Majthényi, csak hogy mikor váltak el egymástól, ezt ma már az ismert levéltári adatok alapján nem lehet bebizonyítani. Feltűnő körülmény az, hogy a rokonsági öntudat annyira élénk még ma is a két család tagjai közt, hogy az ember közelebbi rokonságot vélne feltételezhetni, pedig a kötelék bizony igen régi, a XIV. század elején ezen két család már régen úgy megosztzkodott volt a közös birtokokban, hogy sem az egyik család temérdek okmányában, sem a másiknak igen terjedelmes levéltárában a legtávolabb rokonságnak legkisebb nyoma sem lelhető fel.

Az ősi hely, a régi Majthén ketté vált, Felső-Majthén a várral maradt a mai Motesiczkyaknak, a közvetlen szomszédságában lévő Alsó-Majthén jutott az utóbb Kesselleőkeőről címzett Majthényiaknak és Majthényi (Majthé-i, a hogy akkor írták) Basskának, a ki a Basskafalvai, ma Bacskafalvai Bacskády családot alapította, valamint azon helységet is, mely még ma is a család birtokában van és az ő nevét megörököltette. Mikor történt az osztály, nem tudjuk, de a XIV. század elején már így birják régen, persze, hol békésen, hol némi kisebb-nagyobb villongások között, de a melyek *legkevésbé sem olyan természetűek*, hogy örök jogok keresését lehetne azokból kimagyarázni, ellenkezőleg, kizárólag olyan természetűek, melyek szomszéd birtokosok között elő szoktak volt fordulni.

Sem a Motesiczky család oklevelei közt, sem pedig a Majthényiek levéltáraiban ma már reájuk vonatkozó Árpádkori oklevelet nem találunk, csak egy néhány szólt a Divék nemzetség távolabb álló családjairól u. m. a Bosányiakól s másokról. Hogy miért? Erre termé-

szetesen biztos válasz nincsen, de feltehető, hogy a kesselleőkeői várban akkor pusztultak el, midőn ott tűzvész által egy része a levéltárnak elemészttetett, a mit az ennek következményében kért új királyi adománylevelével világosan felemlit. Ez volna a magyarázat a Majthényi család okleveleire nézve, a Motesiczky családra nézve legfeljebb azt lehetne sejdíteni, hogy mivel feltehető, hogy a hol ma is áll az időnként átídomult régi vár, a XIII. században is ott állott az atyai ház s hogy ez magyar jogszokás szerint az ifjabbiknak jutott volna osztályrészül; minthogy pedig majdan 400 esztendeje, hogy ezen családban azon szokás divott, hogy mindig a család seniora volt a «conservator litterarum», nem lehetetlen, hogy kivéve a végleges osztályra vonatkozó leveleket, melyeket minden fél bizonyára féltékenyen őrizett, a többi továbbra is megmaradt az idősebb ágánál. De ez csak éppen gyenge alapon nyugvó vélemény, a mely ellen leginkább az szól, hogy éppen a nagy osztályra vonatkozó leveleknek sincs sehol nyoma. Éppen mert ezek mind eltűntek, holott a vérségbeli más családok Árpádkori oklevelei tekintélyes mennyiségben fenmaradtak, úgy vélekedem, hogy ezen ága a Divék nemzetségnek még régebben osztzkodott volt és vált ki a közösség kötelékéből. Az Alsó-Majthényi Majthényi család, helyesebben mondva, egyik tagja, Gergely, Csejthe vár főkapitánya kapja Zsigmond királytól egyéb birtokokon kívül Kesselleőkeő várát és tartozmányát 1434-ben. Ezen időtől fogva ő és utódai ezt tették székhelyükké és birják mai napig. Már ekkor talán két évszázad vagy több is múlt el, hogy javaikra nézve a Felső-Majthéneken lakó vérrokonoktól elváltak volt, a hozzájuk alkalmasint közlelőbbfoku rokon Basska és ivadécai semmi jogot nem formáltak, mert nem is formálhattak Kesselleőkeőre vagy csak annak előnévére. Honnét származhatik tehát azon régen jogérvényes zuzsa a Motesiczky családnak, hogy ezen előnevet használja?

Esetleg napfényre kerülő, a homályt eloszlató adatot köszönettel venné SZERÉMI.

Felvilágosítás a Récsey czimeres könyvéről.

Folyóiratunk ez évi 86. lapján egy kéziratos czimeres könyvre hívta fel Récsey Viktor a heraldikusok figyelmét. Nem volt szerencsém a könyvet színről-színre láthatni, de az ismertetőül közölt névsorból s a nevek után következő jegyzetekből azonnal rájöttem s néhány összehasonlítás után kétségtelen bizonyossággal megállapíthattam, hogy a kéziratos czimeres könyv az

1741—52. években adományozott s a Királyi Könyvekbe beiktatott czimerek másolata. — A nevek után álló *Protocoll.* alatt a Királyi Könyv értendő, továbbá a Királyi Könyv év-és lap-záma, vagy pedig az armalis fogalmazványának hivatalos jelzete, a mely az Országos Levéltárban levő «*Conceptus expeditionum cancellariae*» gyűjteményre utal. Teszem azt: a Récsey jegyzékében foglalt ez a bejegyzés: *Delimanics Josephi Nro 9 ex Aug. 1747. Protocoll. fol. 608* azt jelenti, hogy a Delimanics Józsefnek adott armalis fogalmazványa a *Conc. exp. canc.* gyűjtemény 1747. évi augusztus havi csomójában 9. szám alatt, az 1747. évi Királyi Könyvben pedig a 608. lapon található. Jaszvicz és Okelli, mint heroldok és kancelláriai lajstromozók állíthatták össze azt a kéziratos könyvet, de aligha az Erdődy-család valamely tagja részére, hanem talán inkább gr. Batthyány Lajos számára, a ki 1732-46-ban kancellár 1751—65-ben nádor volt. *Uj dolgot az a kéziratos könyv épenséggel nem tartalmaz; valamennyit ismerjük*

a *Királyi Könyvekből*. Sőt ha a Récsey közölte névsor helyességére építenünk lehet s ha nem rójjuk fel olvasási hibának a sűrűn mutatkozó hibákat, akkor azt a czimeres könyvet óvatosan kell használni. Csak egy pár szembeötlőbb tévedésre mutatok rá: *Vusadin* helyett *Vasadia*, *Pajzitivics* helyett *Pajazetovics*, *Hannsen* helyett *Hanuseu*, *Fuszek* helyett *Tuszek*, *Leporis* helyett *Leporres*, *Lewko* helyett *Leroko*, *Khorherr* helyett *Khorer* stb. olvasható a Récsey jegyzékében. Mindenesetre a czimerek rajzai is megérdemelnék az összehasonlítást a *Conc. exp. canc.* és a Királyi Könyvekben levő czimerrajzokkal. Még csak azt jegyzem meg, hogy a szláv hangzású nevek nem *horvát* családok nevei, mint Récsey hiszi, hanem határörvidéki *rácz* katonáké, kiknek az örökösödési háboruban tanusított hű szolgálatait, főleg 1751—52-ben tömeges nemesítésekkel igyekezett Mária Terézia királynő jövőre is biztosítani.

ILLÉSSY JÁNOS.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató választmánya november 30-ikán tartotta meg ez évi utolsó rendes ülését, melyen báró *Radvánszky Béla* elnöklete alatt *Aldásy Antal*, *Barabás Samu*, *Bánó József*, *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu*, *Fejérpataky László*, *Illéssy János*, *Kammerer Ernő*, *Pettkó Béla*, *Szent-Ivány Zoltán*, *Szinnyei József*, *Thaly Kálmán* ig. vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* titkár vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, *Illéssy János* ig. vál. tag felolvasta «Per a Nagy-Mihályi czimer birtoklása miatt» című értekezését, mely a Turulban fog megjelenni.

Aldásy Antal jegyző bemutatta V. László királynak a Pethendi Buday család részére 1454. szeptember 18-ikán adott czimeres levelét, melyet ifj. *Reissig Ede* társ. évdíjas tag Buday Gyula szabolcs megyei birtokos levéltárában talált és a Turulban szándékozik ismertetni. *Schönherr Gyula* titkár pedig egy másik középkori czimeres levelet mutatott be, Szentbenedeki Balázs 1435. január 3-ikán kelt armalisát, melyet ifj. *Reissig Ede* fedezett fel Vas vármegye levéltárában; s egyuttal bemutatta annak az új, u. n. háromszinű (trikromatikus) autotipiai eljárás útján készült hasonmását, mely az eredetit teljes hűséggel adja vissza.

A folyóügyek élén a társaság évdíjas tagjai közé felvételtek a következők: 1899-től dr. *Pászthor Ber-*

talán ügyvéd, Egerben (aj. *Fejérpataky László*), *Zsivkovics Lajos* m. kir. honvéd-örnagy-hadbíró Budapesten (aj. a titkár); 1900-tól *Bödi Balogh Gyula*, Vas vármegye főlevéltárnoka Szombathelyen (aj. ifj. *Reissig Ede*).

Az igazgató-választmányban üresedésben levő három helyre az ülést megelőző napig három ajánlólevél érkezett be. Az igazgató-választmány színe előtt felbomlott levelekben ig. választmányi tagokul ajánlottak: id. *Daniel Gábor*, ajánlják *Aldásy Antal* és *Szinnyei József*, ifj. *Reissig Ede*, ajánlják *Csánki Dezső*, dr. *Komáromy András* és *Pettkó Béla* és *Varju Elemér*, ajánlják *Boncz Ödön* és *Szinnyei József* ig. vál. tagok. A titkos szavazás elrendeltetvén, beadott 15 szavazólap. A szavazatokból id. *Daniel Gáborra* 15, ifj. *Reissig Edére* 14, *Varju Elemérre* 15 esvén, valamennyien megválasztották az igazgató-választmány tagjává.

A pénztárnok kimutatása szerint bevétel volt az ülés napjáig 3418 frt 75 kr., kiadás 2714 frt 15 kr., készpénz 704 frt 60 kr. A társaság vagyona 15,404 frt 60 kr.

A pénztár állapotának és az évi számadásoknak megvizsgálására az igazgató-választmány *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu* és *Szinnyei József* ig. vál. tagokat küldte ki.

A nagygyűlés napjaul december 12-ike állapított meg; a szeptember 28-iki ülésben megállapított

napirendben a felolvasás tárgyául *Komáromy András* ig. vál. tagnak *Nagy Iván* másodelnök felett tartandó emlékbeszéde tüzetett ki; miután azonban Komáromy Andrást családi gyásza akadályozza az emlékbeszéd megtartásában, az igazgató-választmány a titkár indítványára *Csoma Főzsef* ig. vál. tagnak «Az első magánczimeradományok» című dolgozatát fogadta el a nagygyűlésen leendő felolvasásra.

Napirend után *Fejérpataky László* másodelnök indítványt tevén, hogy az igazgató-választmány a középkori czimeralbum kiadása felől hozott régebbi határozatát a jövő év folyamán hajtsa végre, az igazgató-választmány utasította az elnökséget, hogy a vállalat segélyezése érdekében intézzen kérelmet a Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságához és a kiadásnak költségvetéséről a legközelebbi ülés elé tervezetet terjesszen elő.

Végezetül a titkár zárt ülésben előterjesztvén azon tagok jegyzékét, a kik tagdíjaikkal két vagy ennél több idő óta hátralékban vannak, az igazgató-választmány elhatározta, hogy az illetőket a társaság ügyésze utján levélben fogja felszólítani hátralékaik kifizetésére.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök *Illéssy Fános* és *Szinnyei Főzsef* ig. választmányi tagokat küldte ki és ezzel az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság december 12-ikén tartotta meg nagygyűlését, melyen báró *Kadvánszky Béla* elnök, *Fejérpataky László* másodelnök, *Békefi Remig*, *Boncz Ödön*, id. *Danielt Gábor*, *Dézsi Lajos*, *Illéssy Fános*, *Nagy Gyula*, ifj. *Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *Szinnyei Főzsef*, *Varju Elemér* ig. vál. tagok, *Esztegar László*, *Gyarmathy Sándor*, báró *Győrffy Samu*, *Horváth Sándor*, *Szombathy Ignác*, *Tahy István* társ. tagok, *Aldásy Antal* jegyző, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* titkár vettek részt.

Az elnöki tisztet *Fejérpataky László* másodelnök teljesítette, a ki a nagygyűlést a következő beszéddel nyitotta meg:

Tisztelt Nagygyűlés!

A hazai történelem igen nevezetes segédtudományainak művelésére alakult társaságunk évenként egyszer egybegyűl, hogy beszámoljon az egy év alatt elért tudományos és anyagi eredményekről. Most, midőn először van szerencsém a nagygyűlést vezetni, feljúl emlékezetemben a tizenhét esztendő múlt. Összehasonlítom a hazai czimertan és nemzedékrend terén ma elért eredményeket azokkal az ismeretekkel, a melyeknek másfél évtized előtt voltunk birtokában, és örömmel konstatom, hogy ez eredmények elérésében társaságunknak kiváló része volt.

Miként a történelmi kritika és ennek legfontosabb segédtudománya, az oklevéltan fejlesztésében, hazánk csak nagykésőn csatlakozott a század hatvanas éveiben a külföldön keletkezett új irányzathoz és ennek tudományos eszközeit úgyszólván csak ma kezdi teljes mértékben értékesíteni: így a czimertan és a hazai genealogia terén is csak újabb időben érvényesülnek a külföldi kutatás tudományos módszerei és az általok elért eredmények.

Pedig az első tudomány irodalma már több mint hétszáz éves; régibb a történelem egyéb segédtudományainak irodalmánál. A külföld minden nemzete bőven kivette belőle a maga részét. Nálunk hiányzott az érzék annak tudományos művelésére. Egész a legujabb időkig, mondhatjuk, társaságunk megalakulásáig a czimertani tudományos érzék hazánkban csak czimergyűjtemények, tehát nyers anyagnak egybehozásában és legfőlebb annak leírásában nyilvánult. Nem gondolt senki arra, hogy e nyers anyagot a modern heraldikai kutató szemével nézze, hogy azt a czimerek fejlődésének keretébe illessze, hogy az általános eredményeket a hazai anyagra alkalmazza. Elzárkoztunk a külföldi tudományos törekvések elől. A tudomány vívmányai ép oly ismeretlenek maradtak előttünk, mint a mily terra incognita volt a magyar heraldika minden sajátosságával és nemzeti vonásaival a külföld előtt.

Mintha ez a tudományos közönyösség megszűnt, mintha az a választófal, mely hazánkba a külföldi eredményeket át nem eresztette, ledől volna társaságunk megalakulásával. Most már ismerjük, értjük, becsüljük egymást. A magyar heraldika megtalálta az őt megillető helyet az általános szaktudomány keretében.

Tudtuk, hogy e téren sok a pótolni való. Ott kezdünk, a honnét a tudományos törekvéseknek ki kell indulniok: az anyag egybegyűjtésén és ismertetésén. Csak ha ezt ismerjük, mehetünk egy lépéssel tovább: a nemzeti sajátosságok felismeréséhez. Ezt a második lépést is megtettük. Még nem jártuk be egészen sem az első, sem a második területet, de egyet-mást már világosan látunk. Fogalmunk van legbecsesebb czimeremlékeink, legrégebb czimerleveleink számáról, természetéről, ismerjük nemzeti sajátosságaink egyikét-másikát, közel ötven régi nemzetségünk czimerével tisztában vagyunk. Jól tudjuk, hogy ez még nem minden, hogy végső célunk elérésétől még igen messze vagyunk; de az eredmény, melyet a zajtalan, csendes munka igen szerény anyagi eszközökkel ért el, kielégíthet mindenkit.

Igy állunk a hazai genealogia terén elért eredményekkel is. Itt már volt mire támaszkodnunk, nem jártunk járatlan talajon. Genealogiai érzék volt nálunk mindig. A mult idők kegyelete, az ősök viselt dolgai iránt való érdeklődés, és e mellett anyagi-magánjogi érdekek mindenha ébren tartották azt. De igazi tudományos és történetkritikai alapon csak akkor művelhettük a hazai nemzedékrendet, mikor a levéltárak ajtajáról lehullott az évszázados zár, mely a régi kor okleveleit addig rejtve tartotta. Oklevelek százezei állottak egyszerre a kutató rendelkezésére, oly rengeteg anyag, melynek teljes ismeretétől még sok idő választ el.

Társaságunk bőven felhasználta a kínálkozó alkalmat, bőven merített e kiapadhatatlan forrásból.

Közzétettük régi nemzetségeink, történelmi szerepet vitt családaink, közbirtokosságunk történetének, leszármazásának hosszú sorát. Kutatásainkat mindig a történelmi tudományos cél, és nem mellék-, személyes érdek vezette; mert tudtuk, hogy egy-egy család multjának vázolója által egy-egy mozaik-szemmel járulunk a magyar nemesség, tehát a magyar nemzet multját feltűntető kép teljességéhez.

Társaságunk munkásságának tulajdonítható részben az az örvendetes lendület, melyet körünkön túl is az általunk felölelt történelmi disciplinák irodalmában évek óta tapasztalunk. Megyei monographiák hosszú sorozata a megyebeli családok történetére kiváló súlyt helyez; két munkatársunk megírja a régi magyar nemzetségek leszármazását, elágazásait, birtokviszonyait; létre jön a nagy Siebmacher-vállalatnak magyarországi része, a magyar czimertannak valóóságos «corpus heraldicum»-a, egy társunk rendszeres magyar czimertant ír, melyben a hazai termékek megtalálják az őket megillető helyet a szaktudomány általános keretében stb.

Véletlenség vagy esetleg, hogy a szaktudománynak e gyors felvirágozása, oly hosszú álom után épen társaságunk működésének idejére esik? Azt hiszem, a kettő közt okozatos összefüggés van, és társaságunk teljes önérzettel kiveheti a maga részét a szaktudományi ismeretek gyarapításából, terjesztéséből.

Sokat tettünk a rendelkezésünkre álló eszközök korlátain belül a művelésünkre bizott disciplinák terén, de még nem eleget. Csatoljon ez év is újabb eredményeket és sikereket az elértkekhez és tartzuk meg a jövőben is a szigoruan tudományos és kritikai jelleget, mely társaságunkat és annak organumát, folyóiratunkat eddig vezette, mert maradandó becsű eredményeket csak ily módon érhetünk el.

Ezzel a nagygyűlést megnyitom.

*

Ezután *Aldásy Antal* jegyző felolvasta *Csoma József* ig. vál. tagnak «Az első magánccimeradományok» című dolgozatát, mely a Turul jelen füzetében van közzétéve.

A felolvasás befejeztével az elnök felhívta a nagygyűlést a Szilágyi Sándor elhunytával üresedésbe jött másodelnöki szék betöltésére. A titkár megállapítván a nagygyűlés választóképeségét, az elnök a szavazatok beszedésére a titkárt és a jegyzőt küldte ki.

A titkos szavazás utján beadott szavazólapok az elnök által felbontatván, a szavazás eredményeképp a társaság másodelnökévé az 1900-1904. évi öt éves cyclusra az összes beadott 21 szavazattal egyhangulag herczeg *Odescalchi Arthur* választatott meg.

Ezután *Schönherr Gyula* titkár felolvasta jelentését a társaság 1899. évi működéséről. A nagygyűlés tudomásul vette a titkári jelentést, mely egész terjedelmében a Turul jelen füzetében közöltetik.

Tóth Árpád pénztárnok bemutatta részletes jelentését a pénztár és a társaság vagyonának állapotáról. E szerint a pénztári eredmény a nagygyűlés napjáig a következő adatokat mutatja:

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1898-ról ...	151 frt 43 kr.
2. Értékpapírok kamatai (23,400 korona 4% koronajáradék és 100 frt 4% jelzálog hitelbank nyereségnyel kölcsönkötvény után) ...	452 " — "
3. Alapítványok kamatai ...	95 " — "
4. Pártoló tagdíjakból ...	1220 " — "
5. Évdíjakból ...	1099 " 95 "
6. A társulati kiadványok eladásából ...	134 " 77 "
7. Alapítvány befizetés ...	900 " — "
8. Rendkívüli bevétel ...	115 " 60 "
Összesen	4168 frt 75 kr.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok ...	750 frt — kr.
2. Írói tiszteletdíjak és szerkesztés ...	541 " 45 "
3. Nyomdai költségek ...	873 " 74 "
4. Színnyomatok készítése ...	— " — "
5. Metszetek, rajzok ...	111 " 34 "
6. Utánvételi szétküldés költségei ...	32 " 56 "
7. Irodai átalány ...	60 " — "
8. Társulati szolga díjazása ...	60 " — "
9. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb. ...	113 " 53 "
10. Tőkésítés ...	875 " 15 "
11. Rendkívüli kiadás ...	125 " — "
Összesen	3542 frt 77 kr.
Készpénz	625 " 98 "

A társaság vagyona.

1. Értékpapírok névleges értékben (koronajáradék 23,400 korona, jelzáloghitelb. nyer. kölcsön kötvény 100 frt) ...	11,800 frt — kr.
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok ...	2,600 " — "
3. Kötelezvény nélküli alapítványok ...	500 " — "
Az alapítványok összege	14,900 frt — kr.
4. A középkori czimeralbum és a Nemzeti Zsebkönyv céljaira a takarékpénztárban két könyvre elhelyezve ...	300 " — "
5. A fenti készpénz ...	625 " 98 "
Összes vagyon	15,825 frt 98 kr.

Minthogy a választmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyűlés a pénztári kimutatást ideiglenesen tudomásul vette.

A napirend után *bárá Radvánszky Béla* elnök, a ki a nagygyűlés folyamán érkezvén meg, a tagok sorában foglalt helyet, a Siebmacher-féle czimerkönyvben és egyéb magyar czimergyűjteményekben megjelent czimerek motivumaihoz készitendő betűrendes mutató munkába vétele iránt tett indítványt, melyet a nagygyűlés elvben magáénak tevén, a részletek megvitatása végett az igazgató-választmány elé rendelt terjeszteni.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök id. *Dániel Gábor* ig. vál. és *Esztegar László* évdíjas tagokat kette fel és ezzel a nagygyűlés véget ért.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1899-ik évben.

Tisztelt Nagygyűlés!

Először nyílik alkalmam titkári tiszteből kifolyó kötelességemet társaságunk összesége előtt teljesíteni, s midőn a társaság életének tizenhetedik évéről kötelességszerűleg beszámolok, első szavam nem lehet egyéb a kegyelet és hála szavánál, mely azokat illeti, a kik társaságunkat megalapítása óta kormányozták, s a kik által kijelölt irány követésében látjuk a legbiztosabb módot arra, hogy társaságunk a jövőben is sikeresen oldja meg feladatait.

Azok közül, a kik a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságot 17 év előtt, 1883-ban megalapították, 32-en foglalnak helyet ma igazgató-választmányunkban; köztük 25-en már az első választmány tagjai voltak. Élükön örömmel és büszkeséggel üdvözljük ma is a régi vezért, *bárá Radvánszky Bélát*, társaságunk megteremtőjét és fennállása óta állandó elnökét, s oldala mellett az egyik másodelnöki méltóságban azt a férfit, a ki tizenhat éven át viselve a titkári tiszte, odaadó munkásságával lerakta fejlődésünk biztos alapjait. Az ő érdemeikhez méltóképp sorakoznak a ma megválasztott második másodelnök egyéniségének kiváló tulajdonságai, melyek reményt nyújtanak arra, hogy az igazgató-választmány kebelében kezdettől fogva kifejtett tevékenységét új méltóságában is társaságunk felvirágoztatására fogja folytatni.

De hiányoznak közülünk egykori másodelnökeink: *Nagy Imre, Nagy Iván és Szilágyi Sándor*, s a kiváló szakférjak, a heraldikai tudomány oszlopai: *bárá Nyáry Albert, Ipolyi Arnold, Csergheő Géza, Bérczy Oszkár*, a kiknek elhunytával mindig nagyobb és nagyobb lett az űr, mely társaságunk mai elemeit a régiektől elválasztja és mindig nehezebb lesz a feladat, mely az új emberekre várakozik, hogy e veszteségeket pótolják és társaságunk igazgatásában ép úgy, mint tudományos tevékenységének irányításában hiven megőrizze a régi hagyományokat.

E veszteségek közül a most lefolyt esztendő rovására esik nagyérdemű másodelnökünk, *Szilágyi Sándor* 1899 január 12-ikén bekövetkezett elhunyt. Egy hónap hűján egy élt el azóta, hogy ezt a kitűnő embert örök nyugalomra helyeztük, de a fájdalom, mit ravatala mellett éreztünk, ma sem enyhült, és ma sem kisebb a veszteség tudata, a mely az ő halálával nemcsak társaságunkat, nemcsak a tudományt, de egész közéletünket érte.

Társaságunk a nagy halott iránt táplált kegyeletének annak idején az ő érdemeihez méltó módon adott kifejezést és emléke felett tartandó beszédben is le fogja írni iránta a hála és kegyelet adóját.

De a mai nagygyűlésen, az elsőn, melyre e gyászeset óta egybegyűltünk, áldozunk szintén egy könycspepet azon férfú emlékének, a kinek elvesztése oly szomorúvá tette társaságunkra nézve a lefolyt esztendő kezdetét.

Igazgató-választmányunk sorából szintén legrégebbi tagtársaink egyikét veszítettük el *Hunyady László* grófbau, kinek magas társadalmi állása és a genealogiai tudományok iránt tanúsított érdeklődése jelentékeny szerepet juttatott társaságunk törekvéseinek szolgálatában.

Turul. 1899. IV.

A társaságnak az 1898. év végén 68 alapító, 150 pártoló és 305 évdijas, összesen tehát 523 tagja volt: ötten kevesebb, mint az előző év végén. A jelen év folyamán két új alapító, két pártoló és 17 évdijas taggal gyarapodtunk, s a régi évdijas tagok közül ketten léptek át az alapító tagok sorába; de viszont halálozások és kilépések folytán régi pártoló tagjaink száma hattal, az évdijasoké tizzel kevesbedett, úgy, hogy ma az összes tagok száma 528, mindössze ötten több a mult évi számnál; tehát ott vagyunk, a hol két év előtt voltunk.

Társaságunk utolsó nagygyűlése 1898 deczember 16-ikán tartatott meg; ezen választotta meg a társaság a *Nagy Iván* halála által megüresedett másodelnöki méltóságra addigi titkárát, *Fejérpataky Lászlót*.

A társaság ügyeit az igazgató-választmány az alapszabályok és ügyrend rendelkezéséhez hiven a f. évi január 13-ikán tartott rendkívüli, s a január 26-ikán, április 27-ikén, szeptember 28-ikán és november 30-ikán tartott rendes üléseken intézte el.

A január 13-iki rendkívüli ülés egybehívását *Szilágyi Sándor* másodelnök elhunytá tette szükségessé.

A január 26-iki ülésen töltetett be a jelentés tevő személyével a titkári tiszte s az a választás folytán megüresedett jegyzői állásra ugyanekkor *Áldásy Antal* ig.-vál. tag választatott meg. Az április 27-iki ülésen tette meg a számvizsgáló-bizottság szokásos jelentését a társaság vagyoni állásáról, mely jelentés alapján az igazgató-választmány a társaság 1899. évi költségvetését megállapította. A november 30-iki ülésen az igazgató-választmányban megüresedett helyek választás utján betölttetvén, az igazgató-választmány bizalma id. *Daniel Gábor*, ifj. *Reiszig Ede* és *Varjú Elemér* tagtársainkra esett, kiknek a heraldikai és genealogiai tudományok terén elért sikerei és társaságunk ügyei iránt tanúsított érdeklődése már eleve igazolják az igazgató-választmány kebelében kifejtendő tevékenységükhöz fűzött várakozásokat.

Ha megemlítem, hogy társaságunk küldöttségileg részt vett a Petőfi-társaság által Petőfi Sándor halálának 50-ik évfordulója alkalmából Segesvárott rendezett emlékünnepen, ezzel kimerítettem azon adatokat, melyek a társaság most lefolyt munkaévének külső eseményeiről nyújtanak képet.

Tudományos feladataink megoldásában elért eredményeink, melyek társaságunk belső életének tulajdonképeni tartalmát alkotják, az üléseinken tartott felolvasásokban és a Turul hasábjain közzétett dolgozatokban foglaltatnak. Követve az előző évi jelentések gyakorlatát, megkísérlem vázlatosan ismertetni e szakszerű irodalmi munkásságot, hogy a tisztelt nagygyűlésnek módjában legyen ítéletet alkotni ama kérdésben, mily mértékben sikerült a magunk elé tűzött tudományos czélokot a lefolyt évben megközelíteni.

Amaz tudományág szempontjából, melynek művelése feladataink között az első helyet foglalja el, legnagyobb jelentőséggel birnak a folyóiratunkban közzétett dolgozatok közül a középkori czimereslevelek ismertetései és az azokhoz fűzött heraldikai és család-történeti megjegyzések. Az a négy eredeti czimereslevél, melyek színes hasonmásai a Turul 1898. évi 4. és folyó évi 1-3. füzetében a megfelelő méltatás kíséretében megjelentek, a Zsigmond korabeli armalisok, tehát középkori heraldikánk e nemben legrégebbi

emlékeinek sorozatát gyarapítják. A Szirmay Györgynek és társainak 1414 június 27-ikén Konstanczban adott czimert a család birtokában őrzött eredeti czimereslevélről *Borovszky Samu* és *Varjú Elemér* ig-vál. tagok ismertették, az utóbbi gazdag heraldikai apparátussal világítva meg annak czimertani jelentőségeit. *Boncz Ödön* ig-vál. tag Kökényesi Jakabnak 1428 június 22-ikén Galambócz alatt kapott armálisát (mely azóta a Tallián család levéltárával örök letéteményül a Magyar Nemzeti Múzeumba került) mutatva be, terjedelmes tanulmányban írta meg a Kökényesi, utóbb Szentbalázi Szele család történetét a XIV. század elejétől a XVI. század derekáig. *Kollányi Ferencz* a Karcsai Péter és társai részére 1434 márczius 12-ikén Bázalben adott czimereslevelet ismertette, melyet tulajdonosa, Lukács József a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának ajándékozott. A Mesterházyak őseinek, Vesterházy Bálintnak 1436 július 2-ikán kelt czimereslevelét, a család levéltárából, korán elveszített tagtársunk, *Bárczay Oszkár* posthumus dolgozatának kíséretében ismertettük.

E publicatiókon kívül társaságunk egyébként is hozzájárult a középkori armalisaink felől birt ismeretek gyarapításához. *Fejérfataky László* másodelnök a f. évi szeptember 28-iki ig-vál. ülésen mutatta be I. Károly 1326 április 7-ikén bizonyos Imre fia Miklós részére oromdisz-adományozás tárgyában kiadott oklevelének fényképét, melyből kiderült, hogy a Fejér közlésénél szereplő *Enyerei Herczegh* név nincs meg az oklevél eredeti szövegében. *Ifj. Reissig Ede* ig-vál. tag két, eddig ismeretlen armalist küldött be tanulmányozás végett a társasághoz, úgymint Szentbenedeki Balázs 1435 január 3-ikán Pozsonyban és a Pethendi Buday család 1454 szeptember 18-ikán kelt armalisait, melyek elseje Vas vármegye levéltárából, a második egy szabolcsmegyei családi levéltárból került napfényre; mindkettő a november 30-iki ülésen lett bemutatva. A Both család Mátyás királytól 1460 február 18-ikán kapott czimereslevele *Meliorisz Bélának* az április 27-iki ülésen felolvasott terjedelmes dolgozata kapcsán került bemutatásra. Egy ma még lapangó Mátyás korabeli armalissal, a Marczibányaik 1465 június 11-ikén kelt czimereslevelével foglalkozott *Illéssy János* ig-vál. tagnak a január 26-iki ülésen felolvasott értekezése, mely a Turul ez évi 1. füzetében látott napvilágot. S itt kell megemlékeznünk *Varjú Elemérnek* a Regesta Imperii új kötetei felől irt nagyterjedelmű ismertetéséről, melyben Zsigmond király német birodalmi regestáiból összeállítva a heraldikai vonatkozásokat, a magyar heraldika szempontjából is igen tanulságos megjegyzésekkel kíséri e király birodalmi czimeradományainak hosszú sorozatát.

A hazai czimertan egy másik, nem kevésbé fontos forrásából merített ugyancsak *Varjú Elemér*, «Magyar körirata pecsétek a XIV. és XV. században» című dolgozatában, melyben az eddig kiadott magyar pecsétek sorozatát két ismeretlen darabbal, Velykei Bálint és Moth László pecsétjeivel egészítette ki.

Az élő heraldika egyik érdekes fejezetéhez, a vitézi rendek történetéhez a jelentéstevő járult új adalékkal, «Krisztus kinszenvedésének rendje» című értekezésében egy Mátyás korabeli magyar nemesi társaság tervezetét ismertetve, melynek emlékét az alapító-levelé szövegének egy müncheni kódexben

megmaradt egykoru másolata őrizte meg számunkra. Az újabbkori czimertan körébe vág *Majláth Béla* ig-vál. tag «A nagyszombati egyetemen kiadott doktori oklevél 1642-ből» című dolgozata, mely a Majláth Miklós bölcsészeti-doktori diplomájára festett családi czimerrel és annak kapcsán a Majláth család nemesi czimerének eredetével foglalkozik és egyuttal a nagyszombati egyetem pecsétjét is bemutatja *Illéssy János* a Nagy-Mihályi család czimerének bitorlása miatt a Pribék és Fekete családok ellen folyt tartott felolvasást; értekezése a Turul legközelebbi füzetében fog megjelenni. *Récsey Viktor* pedig a Korchmáros Menyhért községi birtokos házában talált kéziratban egy, a mult század derekáról származó czimerkönyvet mutatott be, melyről utólag szakavatott bíráló kimutatta, hogy az 1741—52. években kelt és a királyi könyvekbe annak rendje és módja szerint beiktatott czimeradományok adatait foglalja magában.

Családtörténelmi közleményeink közül első helyre kell tenni *Wertner Mór* ig-vál. tag dolgozatát az Árpádkori nádorok genealogiájáról, melyben a mult év folyamán megkezdett cikksorozatát befejezve, az aranybulla évétől az Árpádház kihaltáig 29 nádornak és függelékképpen öt alnádornak és 11 nádori tisztviselőnek nemzetségi viszonyaira derít okleveles adatok alapján világosságot. Ugyanő az oklevéltáraink gazdag tárházából merített adatait értékesíti «Nemzetségi kutatások» című nagyterjedelmű dolgozatában, melynek eddig megjelent része az Ákos, Csák, Csanád, Gutkeled és Győr nemzetségek történetéhez tartalmaz eddig fel nem használt becses adatokat. A magyar nemzetségek kérdéséhez kivüle *Kállay Ubul* és *ifj. Reissig Ede* járultak új adalékokkal: az előbbi az állítólagos Zud genus kérdését tisztázta, kimutatva, hogy ez a nemzetség nem létezett; utóbbi a Csabi nemzetség történetét ismertette.

A középkori családtörténelmi adatok gazdag sorozatát találjuk *Majláth Bélának* a Kereszturiakról, Zemche ivadékaikról és a Plattyakról irt tanulmányaiban, melyek a liptó-vármegyei nemesi családok történetének keretén belül az egész vármegye középkori kulturájának képe világot vetnek. *Fraknoi Vilmos* ig-vál. tag «Genealogiai kérdések» cím alatt *Pör Antalnak* ajánlott cikkében Vásári Miklós esztergomi érsek származásának kérdését tisztázza. *Boncz Ödön* ig. vál. tag pedig nagy gondal kidolgozott tanulmányában a Szentgyörgyvölgyi Bakacs család történetét vezeti le a XIV. század elejétől kezdve a családnak 1734-ben bekövetkezett kihalásáig, kiterjeszkedve a János királytól Lippán 1532 június 11-ikén kelt czimeradományra és az 1622-iki czimerújításra is, melyeknek az a körülmény kölcsönözött kiváló érdeket, hogy a czimerben a mohácsi csatának egyik nevezetes momentumára, Bánffy Jánosnak Bakacs Sándor által történt megmentése nyert megörökítést.

Sörös Pongrácz Forgách Ferencz váradi püspök házassági tervéről, *Thaly Kálmán* ig-vál. tag. az ónodi Zákány család XVII. századi tagjairól, *Bay Ilona* a csicséri Ormos család szabolcs-vármegyei kihalt ágáról, *Lehoczky Tivadar* ig-vál. tag a Balling, Berthóthy és Leövey családokról, *Meliorisz Béla* a Daxner családról, *Csoma József* ig-vál. tag a Gáti, másképp Tokaj család nemesítéséről szóló kisebb közleményekben szintén megannyi érdekes adatokkal járultak a hazai genealogiai irodalom gyarapításához.

Meg kell emlékeznünk végül az *Aldásy Antal*, *Varjú Elemér* és mások szakavatott tollából származó könyvismertetésekéről, melyek a hazai heraldikai és genealogiai irodalom összes termékeit, és a külföldiekből a magyar vonatkozásúakat felölve, nagyban hozzájárultak, hogy folyóiratunk, az immár XVII. évfolyamát élő Turul ez évi füzetei is lehető teljes képet nyújtsanak a társaságunk által képviselt tudományágak irodalmának mai állapotáról.

Abban a nemes versenyben, mely oly szép jövőt ígér a heraldikai és genealogiai tudomány fejlődésének, kétségkívül társaságunkat illeti meg a vezető szerepe. Mily eredménnyel állottuk meg helyünket, e kérdésre nyugodtan várhatjuk az elfogulatlan bírálók feleletét. Lehetséges, hogy eredményeink nem elégitettek ki mindenkit minden irányban; nem szabad azonban felednünk, hogy azok a remények sem váltak be teljes mértékben, melyeket a társaság megalapítói a közönség érdeklődésébe helyeztek. Tíze-néhét év előtt 319 taggal kezdte meg a társaság munkáját; e szám már a következő évben 500-ra emelkedett, de itt jóformán meg is állottunk, s a lefolyt három lustrum ebben a tekintetben alig mutat szám-bavehető haladást. Tagtársaink vállvetett buzgó munkásságának köszönhetjük, hogy tudományos téren elért eredményeink messze felülmulják a rendelkezésünkre álló anyagi eszközök nagyságát. A Turul ma nemcsak a heraldikusokra és genealogusokra, de az egyetemes történettudomány művelőire is nélkülözhetetlen forrássá vált. A lefolyt év utolsó ülésében határozta el igazgató-választmányunk a középkori magyar heraldika legszebb emlékeinek, mohácsi vész előtti armalisaink czimerképeinek gyűjteményes kiadását, melyhez a Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának támogatását is sikerült megnyernünk. S a lendület, mit e kulturtörténelmi szempontból is rendkívül becses kiadvány megindításától várunk, remélhetőleg meg fogja adni a módot arra is, hogy rég félbeszakított vállalatunk, a Nemzeti Zsebkönyv folytatására gondolhassunk.

Megnyugvással tekintve vissza a lefolyt év eredményeire s bizalommal eltelve a jövő irányában, kérem a tisztelt nagygyűlést, hogy jelentésemet tudomásul venni méltóztassék.

Schönherr Gyula,
titkár.

SAKIRODALOM.

Nagy Iván. Családtörténeti Értesítő. Szerkesztik és kiadják: Dr. Komáromy András és Pettkó Béla. I. évf. 5—10. füzet.

A *Nagy Iván* befejezte első évi pályafutását. Előtünk fekszik a takaros kötetet képező évfolyam, a mely úgy tartalmasságánál, mint csinos kiállításánál fogva előnyösen kiválik a hasonló czélu és irányú szakfolyóiratok közül. A külföld bármelyik genealogiai lapjával nemcsak kiállja a versenyt, de a legtöbbet felül is mulja.

Végig menve az évfolyam tartalmán, úgy találjuk, hogy a cikkek legnagyobb része, hiven a szerkesztők programjához, a gyakorlati genealogia céljainak szolgál. Legtöbb helyet foglalnak el a ma

is élő (nagyreszt újabb eredetű) többnyire köznemes családokat illető rövid leszármazások, czimer-ismertetések. Nagyobb, a historiai genealogia körébe tartozó cikk csak kettő van. Az Alaghy család története, *Dr. Illéssy Jánostól* és a Perényieké a mohácsi vész előtt, *Dr. Komáromy Andrástól*. Az első egy nagyterjedelmű monografiai munka eredménye, óriási okleveles apparátussal készítve s úgy megírva, hogy még a nem szakembernek is élvezetes olvasmány. A második cikk legfeljebb csak terjedelemlre nézve kisebb amannál; belbecse nem csekélyebb az Illéssy dolgozatánál. A rövidebb cikkek közt kiváló az *iff. Reissig Edéé* az alsó-köröskényi Thuróczy család leszármazásáról. A *Magyarország családai* című rovatban a *Nagy Iván* hasonló című műve pótlásul a következő nemes családok ismertetését találjuk: Benkó, Berhelyi de Kisbosva, Blaskovich de Ebeczk Bodnár, Bors, Dráveczky, Földy-Doby, Grabarics, Harnos de Hihalom, Horvát de Dralepszka, Horváth, Jeszenszky de Kisjeszen, Kéler, Klein-Arnótfalvy, Knapp-Bányai, Korchmáros, Kovachich, Kubinszky, Lászlóffy, Lévy de Kis-Szece, Majik de Tarca, Marsó de Verebély, Metta de Frivald, Molnár, Morvay de Alsódraskócz, Nagy de Tasnád, Pekry de Petrovina, Sigray de Bátor, Sipos de Markosfalva, Svaiczter de Aranyidka, Szalatnay, Szana, Szigethy, Tattay, Tóth de Székely, Vass de Szigeth, Vértesy de Vértessalja és Vörösmarty. A rövid, de tartalmas cikkek jórészenek *Dr. Komáromy András* a szerzője; négyet *Horváth Sándor* irt, kettő-kettő való *Angyal Páltól*, *Benkó Imrétől*, egyet-egyet közölnek *Doby Antal*, *Doby István*, *Falsoviczky Sándor*, *Kis Bálint*, *Kovássy Elemér*, *Orosz Ernő*, *Pettkó Béla*, *Reissig Ede* és *Sarlay Sámuel*.

Két állandó rovat tartalmaz még nagy fontosságú adatokat: *Az 1754—55-iki nemesi összeírás lajstroma* (közli *Illéssy*) és a *Czimerleírások a királyi könyvek-ből* (közli *Pettkó*). Sok érdekes apróság van a tárczában: megyei és városi levéltárak czimerleveleinek jegyzékei, családtörténeti kérdések és feleletek s más hasonlók.

Az egyes családtörténeti cikkekhez kifogástalanul stilizált czimerábrák járulnak. Mint különösen figyelemre és elismerésre méltó dolgot ki kell emelnünk, hogy a czimerek nem mint a Siebmacheréi sablonos paizsokba s sisakokra vannak rajzolva, hanem jó másolatai a czimerlevelekben (vagy pecséteken) levő eredetieknek.

Egyetlen, könnyen pótolható hiánya van csupán a *Nagy Ivánnak*: nincs registere. Ha ez elkészül — s hisszük, hogy a jövő folyam első füzete már hozni fogja az első kötet névmutatóját — úgy a *Nagy Iván* minden tekintetben nélkülözhetetlen s eléggé meg nem becsülhető segédeszköze leend a hazai genealogiais heraldikai kutatásoknak. V. E.

A heraldika köréből. Irta: *Dr. Meliorisz Béla*. Eperjes, 1899. 8-r. 75. l.

E kis füzet szerzőjének neve folyóiratunk olvasói előtt már nem ismeretlen. Néhány genealogiai tárgyú dolgozata megjelent már folyóiratunkban, s egyik legközelebbi füzetünk egy középkori czimeres levélnek, a Both család czimereslevelének ismertetését fogja tőle közölni. Jelen kis értekezése az eperjesi

Széchenyi kör egyik estjén olvastatott fel, s essay-szerű csevegésben végig megy az egész heraldikai tudományon. Értekezésében, melyhez a heraldikai, főleg a magyar irodalomnak legjobb kézikönyveit felhasználta, új dolgot természetszerűleg nem mond. Maradandó becset kölcsönöz a füzetnek a függelék, melyben a Sáros vármegyéből eredő, vagy ott megtelepedett nemes családok czimereit röviden ismerteti. Összesen 206 nemesi családot sorol fel. Adataiban nemcsak a már ismert kézikönyvekre, hanem az egyes családok közleményeire, pecsétjeire, festményekre támaszkodik, szóval levéltári anyagot is használt fel. Megemlítendő ezek között szerzőnek azon adata, hogy a Zsembery család nemessége, a család közlése szerint 1438-ból ered. A középkori armálisok számát egyfelől megtoldja, a Both családnak 1460-ból származó armálisával. Közli továbbá az 1723 május 28-iki kongregáció jegyzőkönyvéből a kétségtelen igazolt nemes családok jegyzékét, ezek közül ma már 88 család a vármegyében élő nem fordul, kihalt vagy elköltözött.

Még csak egy tévedését akarom itt helyreigazítani. Azt mondja ugyanis, hogy a Bárcsay által összeállított középkori oklevelek jegyzékében az 1431. Gyiorugh-féle armális az Úsz család levéltárában nem fordul elő. Pedig előfordul, csakhogy, nagyon helyesen, Görög név alatt.

Schroll A. bécsi műintézet kiadásában két újabb diszmunka jelent meg második, illetve harmadik kiadásban, melyekre érdeklődő tagtársaink figyelmét ezennel felhívjuk. Az egyik *Die Orden und Ehrenzeichen der k. u. k. österreichisch-ungarischen Monarchie* czimen nemcsak a rendjeleket, hanem a különféle emlékérmek és nemesi egyesületek jelvényeit is adja egész a legújabb időkig alapított Erzsébet rendjelig és az uralkodói jubileum s Albrecht főherczeg emlékére alapított érmekig bezárólag. A szöveget 16 színyomatu tábla egészíti ki, melyek a rendjelek és érmek rajzain kívül még a rendi egyenruhákat is adják. E munka szerzői *Heyer von Rosenfeld* és *Hugo Gerard Ströhl*, ki az előbbi halála után az új kiadást előkészítette. A második munka *Ströhl Oesterreichisch-Ungarische Wappenrolle* műve, melynek régebbi kiadásait annak idején folyóiratunk is ismertette. Azóta több tekintetben változások történtek, így változtak a főherczegi czimerek, a német lovagrend nagy mesterének czimere stb., továbbá változások történtek a zászlók és jelző zászlók használatában is. E változások tették okadatolttá az új kiadást, melynek szövegét 23 színes és fekete nyomásu tábla kíséri. E táblák közé azonban teljesen felesleges volt szerzőnek felvenni azt, a mely Ausztria úgynevezett nagy birodalmi czimereit ábrázolja, s melyet szerző azon czimer után ad, melyet 1836-ban I. Ferdinánd császár állapított meg, s mely e birodalmi czimert kétféjű koronás sas mellén ábrázolja. E birodalmi nagy czimeren a magyar szent korona országainak és melléktartományainak czimerei is láthatók a pajzs jobb felső sarkában. E közjogilag teljesen téves czimernek színes reprodukciója már csak azért is fölösleges volt, mert a szerző maga is elismeri a szövegben, hogy e czimer 1866 óta, ha nincs is hivatalosan megszüntetve, hallgatagon használaton kívül helyeztetett, s így untig elég lett volna a szövegben adott fekete rajz is. Ettől eltekintve a

munkát melegen ajánlhatjuk az érdeklődők figyelmébe. A két munka a kiadó bécsi czég útján (I Maximilianstrasse 9.) szerzhető meg, az elsőnek ára 9 frt, az utóbbinak 18 frt.

Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft „Adler“. Új sorozat, VIII. kötet Bécs, 1898. 4-rét, 5 táblával és 14 szöveggel. (Ára 8 frt.)

Az osztrák heraldikai társaság múlt évi évkönyve bátran megjelenhetett volna magyarul, a magyar heraldikai és genealogiai társulat kiadásában, mert elejétől végig magyar tárgyú cikkeket tartalmaz, magyar szakférfiak tollából. Csak két dolgozat van benne. Az első *Thallóczy Lajos* nagybecsű munkája: *Die Geschichte der Grafen von Blagay*, a Monumenta Hungariæ Historica XXVIII. kötetében látott először világot magyar nyelven; a német kiadás innen van fordítva; de miután a bevezetés szerint az eredetinek némely hiányai ki vannak benne igazítva, teljesebb az első, magyar kiadásnál. A jeles dolgozat magyar kiadását már elegendőképp méltányolták a szakfolyóiratok, fölösleges lenne itt a kiérdemelt dícséreteket megismételni. Tizennegy cikk *Wertner Moré*, folytatása egy már az 1894. évi folyamban megkezdett sorozatnak, melyben a nem egészen szabatos *„Ausländische Geschlechter in Ungarn“* czim alatt idegenből beszámrazott, (tehát idegen eredetű, de korántsem *külföldi*) családaink történetével foglalkozik: a Hunyadiakéval, a Gutkeled nemzetségbeli Báthoryakéval, a Bogát-Radván nb. Rákóczyakéval s a Buzád-Hahold nb. Alsó-Lendvai Bánfiakéval. Mindenik rész egy-egy külön genealogiai monografia, olyan, aminők Wertner tollából szoktak folyni. Kivánatos lenne, hogy a jeles munka magyar nyelven is napvilágot látna. *V. E.*

Dr. Mihályi János *„Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból“* című munkára hirtet előfizetést, melyben az 1300—1500. évek közt kelt azon 350 drb. oklevelet kívánja közzétenni, melyeket Máramarosra vonatkozólag évek hosszú során át gyűjtött. Mint az előfizetési felhívásból kitűnik, az oklevéltár egyidejűleg kétféle kiadásban fog megjelenni, az egyik magyar, a másik román nyelven irt bő kivonattal kíséri az oklevelek szövegét, hogy azok tartalmát lényeges részében olyanok is megérthessék, kik a latin nyelvben kevesebb jártassággal bírnak. A gyűjtemény nemcsak bő és érdekes anyagot ígér a vármegye monografiájára történeti részéhez, hanem annak egy kötetét kívánja képezni, módot nyújtván, „hogy az ősöknek Magyarország legdicsebb korszaka alatt viselt dolgairól első és hiteles forrásból t. i. egykoru, hivatalos oklevelekből mindenki ismeretet szerezhesen”. A vármegye levéltárában levő adatok alapján fel lesznek e munkában tüntetve azon családok is, kik nemességüket utóbb szerezték, s a múlt század végéig igazolták. A gyűjtemény nagy nyolczadrétű 45—50 nyomtatott ivből álló kötetet fog képezni. A megrendelés vagy az előfizetési pénz, — fűzött példány után 5 frt, félbőr kötésű példány után 6 frt — 1900 január végéig dr. Mihályi Jánoshoz Máramaros-Szigetre küldendő. A munka az 1900. év folyamán fog megjelenni.